Stephen Castles - Mark J. Miller

GÖÇLER ÇAĞI

MODERN DÜNYADA ULUSLARARASI GÖÇ HAREKETLERİ

İSTANBUL BİLGİ ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI

STEPHEN CASTLES – MARK J. MILLER
GÖÇLER ÇAĞI
MODERN DÜNYADA ULUSLARARASI GÖÇ HAREKETLERİ
ÇEVİRENLER BÜLENT UĞUR BAL – İBRAHİM AKBULUT

THE AGE OF MIGRATION, INTERNATIONAL POPULATION MOVEMENTS IN THE MODERN WORLD
COPYRIGHT © STEPHEN CASTLES, MARK J. MILLER 1993, 1998, 2003
PALGRAVE MACMILLAN

TÜRKÇE YAYIN HAKLARI AKÇALI TELİF HAKLARI AJANSI ARACILIĞI İLE ALINMIŞTIR.

İSTANBUL BİLGİ ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI 195
GÖÇ ÇALIŞMALARI 8

ISBN 978-605-399-020-8

KAPAK FOTOĞRAFI © COŞKUN ARAL
SADDAM HÜSEYİN'İN KUZEY IRAK'I BOMBALAMASINDAN SONRA
SINIRDAN TÜRKİYE'YE GEÇEN KÜRTLER (MART 1991)

ARA KAPAKLAR TEZCAN KATI

1. BASKI İSTANBUL, ŞUBAT 2008

© BİLGİ İLETİŞİM GRUBU YAYINCILIK MÜZİK YAPIM VE HABER AJANSI LTD. ŞTİ.
YAZIŞMA ADRESİ: İNÖNÜ CADDESİ, NO: 28 KUŞTEPE ŞİŞLİ 34387 İSTANBUL
TELEFON: 0212 311 60 00 - 217 28 62 / FAKS: 0212 347 10 11

www.bilgiyay.com
E-POSTA yayin@bilgiyay.com
DAĞITIM dagitim@bilgiyay.com

YAYINA HAZIRLAYAN BELGİN ÇINAR
TASARIM MEHMET ULUSEL
DİZGİ VE UYGULAMA MARATON DİZGİEVİ
DÜZELTİ VE DİZİN REMZİ ABBAS - BORA BOZATLI
BASKI VE CİLT KURTİŞ MATBAACILIK
MALTEPE MAH. LİTROS YOLU SAN. SİT. NO: 12/74-75-76 TOPKAPI - İSTANBUL
TELEFON: 0212 613 68 94 / FAKS: 0212 613 68 96

İstanbul Bilgi University Library Cataloging-in-Publication Data
İstanbul Bilgi Üniversitesi Kütüphanesi Kataloglama Bölümü tarafından kataloglanmıştır.

Castles, Stephen.
Göçler Çağı: Modern Dünyada Uluslararası Göç Hareketleri / Stephen Castles, Mark J. Miller
Çevirenler: Bülent Uğur Bal - İbrahim Akbulut.
p. cm.
Includes bibliographical references and index.
ISBN 978-605-399-020-8 (pbk.)

1. Emigration and Immigration. I. Title. II. Miller, Mark J. III. Bal, Bülent Uğur. IV. Akbulut, İbrahim.
JV6032 .C3719 2008

STEPHEN CASTLES - MARK J. MILLER

GÖÇLER ÇAĞI
MODERN DÜNYADA ULUSLARARASI GÖÇ HAREKETLERİ

ÇEVİRENLER
BÜLENT UĞUR BAL - İBRAHİM AKBULUT

Bogazici University Library
39001104042927
14

Boğaziçi Üniversitesi Kütüphanesi * Boğaziçi University Library *
02 -04- 2008

İçindekiler

ix Resim, Tablo, Çerçeve ve Harita Listesi
xii Kısaltmalar
xi Üçüncü Basıma Önsöz

1 BİRİNCİ BÖLÜM Giriş
11 Çağdaş Göçler: Genel Eğilimler
14 Küresel Yönetimde Uluslararası Göç
17 Etnik Farklılık, Irkçılık ve Çokkültürlülük
22 Kitabın Amaçları ve Yapısı

27 İKİNCİ BÖLÜM Göç Süreci ve Etnik Azınlıkların Oluşumu
30 Göç Sürecinin Açıklanması
31 Ekonomik Göç Teorileri
34 Tarihsel-Yapısalcı Yaklaşım
35 Göç Sistemleri Teorisi ve Disiplinlerarası Yeni Bir Yaklaşım Eğilimi
40 Ulusaşırı Teori
42 Göçten Yerleşmeye
44 Etnik Azınlıkların Oluşumu
45 Etnisite
48 Irkçılık
50 Etnisite, Sınıf, Toplumsal Cinsiyet ve Yaşam Döngüsü
53 Kültür, Kimlik ve Cemaat
55 Devlet ve Ulus
59 Vatandaşlık
64 Sonuç

67 ÜÇÜNCÜ BÖLÜM 1945 Öncesi Uluslararası Göç
71 Sömürgecilik
77 1914 Öncesinde Sanayileşme ve Kuzey Amerika ve Avustralya'ya Göç
80 Avrupa İçinde Emek Göçü
86 Dünya Savaşları Arası Dönem
90 Sonuç

BOĞAZİÇİ ÜNİVERSİTESİ KÜTÜPHANESİ

0802282

93 DÖRDÜNCÜ BÖLÜM 1945 Sonrası Çok Gelişmiş Ülkelere Göç
96 Uzun Süren Ekonomik Patlamada Göç
96 Yabancı İşçiler ve 'Misafir İşçi' Sistemleri
101 Kolonyal İşçiler
104 Kuzey Amerika ve Avustralya'ya Kalıcı Göç
106 Karşılaştırmalı Perspektifler
108 Küresel Ekonomik Yeniden Yapılanma Döneminde Göçler
110 Batı Avrupa'da Göçmenler ve Azınlıklar
113 Güney Avrupa
118 Orta ve Doğu Avrupa
123 Kuzey Amerika ve Avustralya
126 Sonuç
129 BEŞİNCİ BÖLÜM Devlet ve Uluslararası Göç: Göçü Kontrol Etme Arayışı
133 İşveren Yaptırımları
137 Yasallaştırma Programları
141 Geçici Yabancı İşçi Kabul Programları
144 Mülteciler ve Sığınma
154 Bölgesel Entegrasyon
161 Göç Endüstrisi
163 İnsan Ticareti ve Kaçakçılığı
167 Özet: Kısıtlama ve 'Köksel Nedenler'
173 ALTINCI BÖLÜM Gelecek Dalgalar: Uluslararası Göçün Küreselleşmesi
176 Arap Bölgesi
177 Kuzey Afrika ve Türkiye: Hâlâ Batı Avrupa'nın Emek Gücü Rezervleri mi?
184 Petrol Zengini Arap Devletlerine Arap Göçü
190 Petrol Üretmeyen Arap Ülkelerine Arap Göçü
192 Arap Bölgesindeki Mülteciler ve Ülkeleri İçinde Yerinden Edilmiş İnsanlar
196 Sahra Altı Afrika
204 Latin Amerika ve Karayipler: Göç Edilen Bir Bölgeden Göç Veren Bir Bölgeye Geçiş
214 Sonuçlar

217 YEDİNCİ BÖLÜM Asya Pasifik Bölgesinde Yaşanan Yeni Göçler
220 Asya Kaynaklı Göç Hareketlerinin Gelişimi
224 Batı Avrupa, Kuzey Amerika ve Avustralya'ya Yönelen Asya Kaynaklı Göç Hareketleri
227 Ortadoğu Ülkelerine Yönelik Sözleşmeli Emek Göçü
230 Asya Kıtası İçerisinde Emek Göçü
232 Doğu Asya
236 Güneydoğu Asya
237 Ülke Dışına İşçi Gönderen Ülkeler
243 Yüksek Vasıflı Göçmenler ve Öğrenciler
245 Mülteciler
250 Asya Kıtası Kaynaklı Göç Hareketleri İçin Perspektifler
255 SEKİZİNCİ BÖLÜM Emek Gücündeki Göçmenler ve Azınlıklar
259 Enformel Ekonomide Göçmenler
263 Göçmen İstihdamının Artan Parçalanması ve Kutuplaşması
267 Küresel Şehirler, Etnik Girişimciler ve Göçmen Kadın İşçiler
271 Fransız Otomotiv ve İnşaat Sanayilerinde Yabancı Emek Gücü
275 Emek Piyasasının Parçalanma Süreci
277 Göç, Azınlıklar ve Emek Piyasasının Gelecekteki İhtiyaçları
279 Sonuçlar
285 DOKUZUNCU BÖLÜM Göç Süreci: Avustralya ve Almanya'nın Karşılaştırılması
288 Avustralya ve Almanya: İki Zıt Örnek mi?
289 Göç Hareketlerinin Kökenleri ve Gelişimi
299 Göçmenlerin Emek Piyasasına Girişi
303 Cemaat Oluşumu
307 Yasal Çerçeveler ve Hükümet Politikaları
312 Göçmen Kabul Eden Ülke ile Etkileşim
316 Sonuçlar

321 ONUNCU BÖLÜM Yeni Etnik Azınlıklar ve Toplum
325 Göç Politikaları ve Azınlık Oluşumu
329 Emek Piyasasının Durumu
332 Yerleşime Dayalı Ayrışma, Cemaat Oluşumu ve Küresel Şehir
338 Sosyal Politika
344 Irkçılık ve Azınlıklar
348 Irkçı Şiddet
352 Azınlıklar ve Vatandaşlık
353 Göçmenlerin Vatandaşlığa Kabulü
358 İkinci Kuşağın Durumu
360 Dilsel ve Kültürel Haklar
361 Azınlıklar ve Ulus
361 Kademeli Ayrımcı Model
362 Asimilasyoncu Model
364 Çokkültürlülük Modeli
366 Sonuç
369 ONBİRİNCİ BÖLÜM Göçmenler ve Politikalar
372 Anavatanlar ve Göçmenler
375 Avrupa'da Siyasi Aktörler Olarak Göçmenler
379 Yeni Sorunlar ve Yeni Siyasal Güçler: Batı Avrupa'da İslâm
384 Politikaların Nesneleri Olarak Göçmenler: Aşırı Göç Karşıtlığının Gelişimi
387 Göçmenler ve Etnik Oylama Blokları
394 Göç ve Güvenlik
400 Sonuç

403 ONİKİNCİ BÖLÜM Sonuç: Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Göç
407 Yasal Göç ve Entegrasyon
411 'İstenmeyen' Göçün Düzenlenmesi
414 Kalıcı Çözümler ve Uluslararası İlişkiler
416 Etnik Farklılık, Sosyal Değişim ve Ulus Devlet

423 Kaynakça
453 Dizin

Resim, Tablo, Çerçeve ve Harita Listesi

RESİMLER

13 Resim 1.1 Tijuana yakınındaki Meksika-Amerika sınırı (Fotoğraf: Castles/Vasta)

14 Resim 1.2 Tijuana kıyısında Meksika-ABD sınırı: Her bir haç sınırı geçerken ölen bir göçmeni temsil etmektedir (Fotoğraf: Castles/Vasta)

196 Resim 6.1 Yerinden Edilmiş Irak Kürtleri Yurtlarına Dönüyor 1991 (Foto: UNHCR/A. Roulet)

246 Resim 7.1 1978 yılında tekneler ile Malezya'ya ulaşan Vietnamlılar (Fotoğraf: UNHCR/K.Gaugler)

TABLOLAR

101 Tablo 4.1 Temel Batı Avrupa Göçmen Ülkelerinde Azınlık Nüfusu, 1950-75 (Bin)

111 Tablo 4.2 Belirli OECD Ülkelerinde Oturan Yabancı Nüfus (Bin)

290 Tablo 9.1 Avustralya: Doğum Yerine Göre Göçmen Nüfus (Bin)

290 Tablo 9.2 Almanya'da Yaşayan Yabancı Nüfusu (Bin)

343 Tablo 10.1 Fransa, Hollanda, İsveç ve İsviçre'de Yaşayan Yabancı Nüfus (Bin)

356 Tablo 10.2 Belirli Ülkelerde Vatandaşlığa Kabul Edilme, 1988 ve 1999

ÇERÇEVELER

15 Çerçeve 1.1 Doğu Avrupa ve Berlin Duvarı'nın Çöküşü
16 Çerçeve 1.2 Amerika-Meksika "Göç Balayı"
18 Çerçeve 1.3 Orta Afrika'da Etnik Temizlik ve Çatışma
72 Çerçeve 3.1 Fransız Tarihinde Göç ve Ulus
89 Çerçeve 3.2 Nazi Savaş Ekonomisinde Zorunlu Yabancı Emeği
100 Çerçeve 4.1 Almanya 'Misafir İşçi' Sistemi
186 Çerçeve 6.1 Körfez Savaşı
194 Çerçeve 6.2 Bölgesel Çatışmalarda Kürt Mülteciler
202 Çerçeve 6.3 Güney Afrika Cumhuriyeti'ne Emek Göçü
212 Çerçeve 6.4 Dominik Cumhuriyeti'ndeki Haitili *braceros*'lar
234 Çerçeve 7.1 Bir Doğu Asya Göçmen Ülkesinin İkilemleri: Japonya
238 Çerçeve 7.2 Göç Alan Asya Ülkelerinin İkilemleri: Malezya
240 Çerçeve 7.3 Göç Veren Ülkelerin İkilemleri: Filipinler
296 Çerçeve 9.1 Avustralya'nın Göç Paniği ve '*Tampa* Olayı'
326 Çerçeve 10.1 ABD'de Azınlıklar
330 Çerçeve 10.2 Kanada'da Azınlıklar
336 Çerçeve 10.3 Birleşik Krallık'ta Azınlıklar
340 Çerçeve 10.4 Fransa'da Azınlıklar
344 Çerçeve 10.5 Hollanda'da Azınlıklar
350 Çerçeve 10.6 İsveç'te Azınlıklar
354 Çerçeve 10.7 İtalya'da Azınlıklar

HARİTALAR

10 Harita 1.1 1973'ten Bu Yana Küresel Göç Hareketleri
74 Harita 3.1 17. Yüzyıldan 19. Yüzyıla Kadar Olan Sömürge Göçleri
81 Harita 3.2 Sanayileşme Bağlantılı Emek Göçü, 1850-1920
97 Harita 4.1 Küresel Göç, 1945-73
189 Harita 6.1 1990-1 Kuveyt Krizi Sırasında Körfez'den Geri Dönüş Göçü
198 Harita 6.2 Afrika İçinde ve Afrika'dan Göçler
206 Harita 6.3 Latin Amerika İçinde ve Latin Amerika'dan Göçler
222 Harita 7.1 Asya Pasifik bölgesinde yaşanan göçler

Kısaltmalar

AAE	Avrupa'daki Cezayirliler Derneği
ABS	Avustralya İstatistik Bürosu
AFL-CIO	Amerikan Emek Federasyonu-Endüstri Örgütleri Kongresi
ALP	Avustralya İşçi Partisi
ANC	Afrika Ulusal Kongresi
APEC	Asya Pasifik Ekonomik İşbirliği
AU	Afrika Birliği
BfA	Bundesanstalt für Arbeit (Federal İşçi Ofisi)
BMET	İş Gücü, İstihdam ve Eğitim Bürosu
CDU	Hıristiyan Demokrat Birliği
CGT	Fransa Genel İş Konfederasyonu
CIA	Amerikan Merkezi Haberalma Teşkilatı
CSIMCED	Uluslararası Göç ile İşbirliğine Dayanan Ekonomik Gelişmeler Araştırma Komisyonu
CRE	Irksal Eşitlik Komisyonu
DIMA	Göç ve Çokkültürlülük İşleri Departmanı
DRC	Kongo Demokratik Cumhuriyeti
EC	Avrupa Topluluğu (AT)
ECOWAS	Batı Afrika Ülkeleri Ekonomik Topluluğu
ECSC	Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu
ESB	Anadili İngilizce Olan
EU	Avrupa Birliği (AB)
EVW	Avrupa Gönüllü İşçileri
FAS	Fonds d'Action Sociale (Sosyal Yardım Fonu)
FN	Milli Cephe
FRG	Federal Almanya Cumhuriyeti
FRY	Federal Yugoslavya Cumhuriyeti
GATT	Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması
GCC	Körfez İşbirliği Konseyi

GDP	Gayri Safi Milli Hasıla
GDR	Demokratik Almanya Cumhuriyeti
HCI	Haut Conseil à l'Integration (Göç Yüksek Konseyi)
HLMs	*habitations à loyers modestes* (sosyal konut toplulukları)
ICRC	Uluslararası Kızıl Haç Komitesi
IDP	Ülkeleri İçinde Yerinden Edilmiş İnsanlar
IIRIRA	Yasadışı Göç Reformu ve Göçmen Sorumluluk Kanunu
ILO	Uluslararası Çalışma Örgütü
INS	Göç ve Vatandaşlık Servisi
IOM	Uluslararası Göç Örgütü
IRC	Uluslararası Yardım Komitesi
IRCA	Göç Reformu ve Kontrol Yasası
IT	Bilgi Teknolojisi
KDP	Kürdistan Demokratik Partisi
MERCOSUR	Latin Amerika Ortak Pazarı
MSF	Sınır Tanımayan Doktorlar
NAFTA	Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması
NESB	İngilizceyi Sonradan Öğrenen
NGO	Sivil Toplum Örgütü
NIC	Yeni Sanayileşen Ülkeler
NRC	Ulusal Araştırma Konseyi
OAU	Afrika Birliği Örgütü (şimdi AU)
OCW	denizaşırı sözleşmeli işçi
OECD	Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü
ONI	Office National d'Immigration (Ulusal Göç Ofisi)
OPEC	Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü
OWWA	Denizaşırı İşçiler Sosyal Hizmetler İdaresi
PKK	Kürdistan İşçi Partisi
POEA	Filipinler Denizaşırı İstihdam İdaresi
PUK	Kürdistan Yurtseverler Birliği (KYB)
RSA	Güney Afrika Cumhuriyeti

SADC	Güney Afrika Kalkınma Topluluğu
SCIRP	Göç ve Mülteci Siyaseti Özel Komisyonu
SEA	Tek Avrupa Senedi
SGI	Société Générale d'Immigration
TEU	Avrupa Birliği Anlaşması
TPV	Geçici Koruma Vizesi
UAE	Birleşik Arap Emirlikleri
UN	Birleşmiş Milletler (BM)
UNHCR	Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği
UNICEF	Birleşmiş Milletler Çocuk Fonu
UNPD	Birleşmiş Milletler Nüfus Ayrışması
WASP	Beyaz Anglo-Saxon Protestan
WFP	Dünya Gıda Programı
WTO	Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ)

Üçüncü Basıma Önsöz

Göçler Çağı, küresel göçler ve toplumsal etkileri üzerine yapılan çalışmalara kolay ulaşılabilir bir başlangıç kitabı sunmak amacıyla ilk olarak 1993'te basıldı. Bu kitap, temel teorik bilgiyi, göç akımları ve bunların toplumsal etkileri üzerine olan güncel bilgiyle bir araya getirmek amacıyla tasarlandı. Günümüzde, uluslararası göç kamuoyunun ana gündem maddelerinden biri konumunda gelmiş bulunmaktadır ve *Göçler Çağı* yaygın bir biçimde siyasetçiler, akademisyenler ve gazeteciler tarafından kullanılmaktadır. Ayrıca, dünyanın dört bir yanında siyaset ve sosyal bilim kurslarında ders kitabı olarak tavsiye edilmektedir. İkinci basım gibi, üçüncü basım da aslında yeni bir kitap. Kitap, baştanbaşa gözden geçirildi ve güncellendi. Göç olgusunun ulusal güvenlik ve egemenlik kavramları üzerindeki artan öneminin irdelendiği yeni bir bölüm kitaba eklendi (Beşinci Bölüm). Bu bölüm, özellikle kayıt dışı göçün ve göçmen sığınma politikalarının gittikçe artan önemiyle ilintili olarak özel bir ilgi görmektedir.

Birinci basımın yayımlanmasından bu yana son on yılda dünyada çok şey değişti, ancak kitabın temel savları aynı kaldı. Uluslararası nüfus hareketleri ikili ve bölgesel ilişkileri, güvenliği, ulusal kimliği ve

egemenliği etkilemek suretiyle dünya genelindeki ülkeleri ve toplumları yeniden şekillendirmektedir. Küreselleşme sürecinde kilit bir öneme sahip olan uluslararası göç olgusu, uluslararası politik düzenin kökten dönüşümüne katkıda bulunmaktadır. Bununla birlikte, egemen devletlerin göç politikaları alanındaki etkisi halen daha büyük bir önem arz etmektedir. Açık sınırlar fikri, günümüz bölgesel entegrasyon sistemleri içinde bile, Avrupa Birliği içersinde serbest dolaşım hakkına sahip Avrupalı vatandaşları bir tarafa bırakırsak, halen daha gerçekçi görünmemektedir.

Geride bıraktığımız on yılda gerçekleşen önemli değişikliklerden birisi de uluslararası göçün yerel ve uluslararası siyasetin ana gündem maddesi haline gelmesidir. Diğer yeni eğilimler ise kalkınmakta olan dünyanın yeni sanayileşen ekonomilerine yönelik hızla artmakta olan emek göçü, gelişmiş ülkelere yönelik sığınmacı hareketlerindeki artış, göç ve etnik farklılıkla ilintili olarak ırkçı şiddetin yükselişidir. Ayrıca, uluslararası düzeyde, hükümetler arası işbirliği temelinde göçü kontrol etmeye yönelik güçlü bir eğilim söz konusudur.

Yeni bin yılın başlangıcında, uluslararası göçe yönelik genel yaklaşımları yeniden şekillendiren bir olay meydana geldi: 11 Eylül 2001'de gerçekleşen terörist saldırılar. Bununla birlikte, biz bu olayın günümüz göç çağını tanımlayan karmaşık süreçlerde kökten bir değişim yaratmadığını savunmaktayız. Şüphesiz, 11 Eylül, uluslararası göç hareketinin dünyanın en güçlü devletinin güvenlik ikilemlerini nasıl dönüştürdüğünü anlamayı zorunlu kılmaktadır. Dünyadaki tüm devletler, değişmekte olan koşullara uyum sağlamak için mücadele etmektedirler. Modası geçmiş güvenlik kavramları, küreselleşme ve nüfus hareketliliği ile karakterize edilen çağsal dönüşümü anlama yönünde sessiz tanıklardır.

Üçüncü basımın diğer yeni özellikleri ise, çifte vatandaşlığın ve devletlerin aynı zamanda göç alan ve veren konumda olmasının artışının çözümlenmesini içermesidir. İnsan ticareti artmaktadır ve bu suçla mücadele etmek devletlerin, bölgesel ve uluslararası organizasyonların gündeminde daha fazla yer işgal etmektedir. Benzer biçimde, son yıl-

larda özellikle Avrupa bağlamında demografik değişim ve uluslararası göç arasındaki ilişki üzerine yükselmekte olan bir tartışma gözlenmektedir. Her geçen gün daha fazla toplum –kendini çoğu yerde yurttaşlık kanunlarında önemli değişikliklerle hissettiren bir eğilimin sonucu olarak– kendisini kültürel olarak çeşitli görmektedir. Bununla birlikte, çoğu ülkenin yurttaşları, birkaç yerde entegrasyon politikalarında önemli değişimlere yol açan çokkültürlülüğün faydaları hakkında hayli şüpheli bir tutum sergilemektedirler.

Farklı baskı taslaklarının redaksiyonunda ve hazırlanmasında yardımı bulunan aşağıdaki yazarlara teşekkür ederiz: Delaware'den Gloria Parisi, Debjani Bagchi, Aaron C. Miller ve Marry McGlynn; Wollongong'dan Colleen Mitchell, Kim McCall ve Lyndal Manton; Oxford'dan Margaret Hasuser. Ayrıca, Mark Miller, Delaware Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü idari görevlilerine ve bu üniversitenin Staten Adası'ndaki Göç Çalışmaları Merkezi'ne sonsuz destekleri için teşekkür etmektedir. Haritalar, David Martin Cadmart Tasarım tarafından, Wollongong tarafından çizildi.

Bizler, yayıncımız olan Steven Kennedy'e tavsiyeleri ve teşviki yanında proje boyunca olan sabrı için teşekkür ederiz. Ayrıca, John Solomos, Fred Halliday, Ellie Vatsa ve Jock Collins'e yapıcı ve yardım edici eleştirileri için sonsuz teşekkürler. Tümüne karşılık vermek olanak dışı olsa da, yazarlar kitabının önceki baskılarına meslektaşlarımız ve eleştirmenlerden gelen çoğu değerli eleştiriyi dikkate almaya çalıştı.

STEPHEN CASTLES - MARK J. MILLER

1

Giriş

Boğaziçi Üniversitesi Kütüphanesi

Soğuk Savaş sonrası dönem, demokrasi, kapitalizm ve insanlığın geleceğine dair aceleci bir iyimserlikle başladı. Çoğu kimse küreselleşmeyi geri döndürülemez bir süreç olarak algıladı. Siyaset bilimciler, sosyologlar, ekonomistler ulus devletin ölümüne, piyasa güçlerine uygun davranmanın gerekliliğine ve küresel demokrasinin zorunluluğuna dair yazılar kaleme aldılar. Buna ilave olarak, 2001'de, 19 terörist tarafından kaçırılan 3 uçak Manhattan'da Dünya Ticaret Merkezi'ni ve Washington'da Pentagon'u hedef aldılar ve dünya ebediyen değişti. Veya öyle mi?

Soğuk Savaş sonrası dönemi tanımlayan özelliklerden bir diğeri ise uluslararası göçün dünyanın dört bir tarafında belirgin bir şekilde artmasıydı. Uluslararası göç, 1970'li yılların ortalarından bu yana karmaşık bir süreç olarak giderek ivme kazanan- küreselleşme hareketi içerisinde kilit bir dinamik olarak yerini aldı. Küreselleşmenin en çarpıcı özellikleri; yatırım, ticaret, kültürel ürünler, fikirler ve insanlar gibi farklı unsurların artan bir biçimde sınırlar arası dolaşımı ve çok farklı konumlardan kontrol edilen ulusaşırı ağların yaygınlaşmasıdır (Castells, 1999; Held v.d., 1999). Özünde, küreselleşme kavramı, birden da-

Boğaziçi Üniversitesi Kütüphanesi

ha fazla devleti eşzamanlı olarak etkileyen davranış ve kurumlarda ifadesini bulan ulusaşırıcılığın yükselişi olarak sonuçlandı. Aslında, siyasal amaçlara ulaşmak adına yabancı bir ülkede sivil hedeflere yönelen şiddet olarak 11 Eylül 2001'deki terörist saldırılar, ulusaşırı siyasal davranışa bir örnek teşkil etmektedir. El-Kaide çok farklı kontrol noktalarından yönetilen son derece etkili bir ulusaşırı ağ olarak görülebilir.

"9/11" (Amerikalı gözlemcilerin 2001 hadisesini adlandırmak için kullandıkları ifadeyle) hakkında sorulacak çözümleyici sorulardan birisi de şudur: Bu olay uluslararası göçü nasıl etkiledi? Bu tarz bir soru, bu kitaba şekil veren araştırmanın önemi konusunda, birilerini düşünmeye sevk edebilir. Uluslararası göç hareketi ancak son zamanlarda yüksek düzeyde dikkati hak edecek biçimde önemli görülmeye başlandı. 9/11 sonrası dönemde, bu çalışmayı var eden temel savlar daha fazla önem kazandı.

Soğuk Savaşın sona ermesi ile ortaya çıkan sevinç dalgasının yerini ciddi değişim ve belirsizlik aldı. Bu dönemde, birtakım devletler parçalandılar ve devletlerarası çatışmaya dayanan savaşın bilindik doğası ülke sınırları içinde çatışmaya doğru evrildi (UNHCR, 2000b:277; Kaldor, 2001). Soğuk Savaş Sonrası meydana gelen çatışmaların % 90'ı devletlerarası klasik savaşlar değildi ve bu çatışmaların sonucu olarak birçok ülkede, ülke sınırları içerisinde yerinden edilmiş büyük kitleler oluştu. Afrika'da, Avrupa'da, Latin Amerika'da ve Orta Asya'da bütün bölgeler anarşi ve yıkımın eşiğine geldiler. Bununla birlikte, aynı zamanda, demokratik kurumlar, liberal ekonomik stratejiler ve bölgesel entegrasyon, halen daha tehdit altında olsalar bile, bu dönemde yükselen küresel değerler olarak yerlerini aldılar. Soğuk Savaş sonrası dönemin çelişkili doğası, kitlesel kıyım ve kitlesel göç ettirme gibi korkunç vahşet olaylarının ortaya çıkışının küresel insan hakları normlarının yükselişiyle aynı döneme rastlamasında da görülebilir.

Bazı gözlemciler için, 21. yüzyılın başlangıcında dünya sistematik bir dönüşümün eşiğindedir. Egemen ulus devletlere dayalı küresel düzen yeni olan bir şeye doğru evirilmektedir. Bununla birlikte, oluşmakta olan yeni düzenin şekli belirsizdir. Bu dönemde, umut ve iyimserlik, kasvet ve

umutsuzluk ile bir arada bulunmaktadır. Diğer gözlemciler, topyekün değişimin olabilirliğinden ve olabileceğinden şüphe etmektedirler. Küresel piyasalar, çok taraflılık ve bölgesel entegrasyon güç kazanmasına rağmen, ulus-devlet sistemi halen daha varlığını korumaktadır. Ulusal devletler, kendileri için savaşmayı ve ölmeyi göze almış milyonların sadakatine halen daha hükümranlık etmektedir yakın bellekte.

Bu tarz çelişkili eğilimler ve düşünceler, insanların ve liderlerin dikkatini çeken perdeleri açılmamış bir oyunun arka planını şekillendirirler: Toplumsal dönüşümün bir belirleyicisi olarak uluslararası göçün oluşumu. Sınır aşırı insan hareketleri çok eski dönemlerden beri devletleri ve toplumları şekillendirirken, son yıllardaki insan hareketlerinin ayırt edici özellikleri onların küresel kapsamı, yerel ve uluslararası politikadaki merkeziyeti, muazzam ekonomik, sosyal sonuçlarıdır. Göç süreçleri, hükümetlerin kontrolüne karşı yeni siyasal biçimler oluşturacak şekilde konumlanmıştır ve direngendir. Bu zorunlu olarak ulus devletin ortadan kalktığı anlamına gelmiyor; şüphesiz bu olasılık şimdilik uzak gözükmektedir. Bununla birlikte, karşılıklı bağımlılığın yeni biçimleri, ulusaşırı topluluklar ve iki taraflı ve bölgesel birliktelikler milyonlarca insanın yaşamını hızlı bir şekilde dönüştürmektedir ve bunlar karşı durulmaz bir biçimde devlet ve toplumun kaderini birlikte şekillendirmektedir. Tarihsel değişimin belirleyici faktörleri nadiren büyük oranda tek bir olay tarafından değiştirilebilir. 9/11 gibi tekil olaylar daha ziyade kendi zamanlarının belirleyici etkenlerini ve dinamiklerini yansıtır. Terörist saldırılara meydan verecek olaylar zincirinde göçün önemli bir rol oynaması neredeyse tesadüfidir.

Dinamiklerinden biri uluslararası göç olan ulusaşırı toplumun ve politikaların artışının çoğu yararlı bir süreçtir. Fakat bu, ne kaçınılmaz olarak ne doğal olarak bu şekildedir. Şüphesiz, uluslararası göç sıklıkla farklı biçimdeki çatışmaların neden ve sonucudur. Belirgin bazı olaylar bunun niye böyle olduğunu ve 9/11'in niçin yeni bir kopuştan ziyade eğilim ve patikaların bir sonucunu temsil ettiğini vurgulamaktadır. Daha sonra ayrıntılı bir biçimde ele alınacak iki örnek bu durumu örneklemeye yeterlidir.

1990'lı yılların ortalarında Cezayir'de ordu destekli hükümete karşı İslâmcılar tarafından başlatılan isyan Fransa'ya sıçramıştı. İslâmcı radikaller metro istasyonunu ve trenleri bombaladı. Fransız hükümetinin Cezayir hükümetinin ayaklanma karşıtı harekâtına destek vermesinden dolayı isyancılara bağlı bir birlik bir uçağı kumanda edip büyük bir Fransız kamu binasını hedef alacağı tehdidini savurdu. İslâmcı militanların Fransa'ya sızması ve Müslüman-Cezayir kökenli Fransızları seferber etmesi 1995 yılında Fransa'nın merkezi güvenlik konusu olarak görüldü.

Benzer biçimde, Türk hükümetine karşı Kürt ayaklanması 1990'lı yıllarda Alman topraklarına taşındı. Kürdistan İşçi Partisi hem Türkiye'ye hem de Almanya'ya iki cepheli bir savaş ilan etti, çünkü Alman hükümeti Türkiye'nin yanındaydı. Alman güvenlik uzmanları, Almanya'da yaşayan 2 milyondan fazla Türk vatandaşı arasında binlerce Kürdistan İşçi Partisi üyesinin bulunduğunu tahmin etmektedir. 1990'lı yılların ortaları itibariyle, Kürtlerin karıştığı siyasal şiddet olayları hükümetin güvenlik hassasiyetinde merkezi bir yer oynamaktadır. Bunun yanında, Türk hükümetine yakın siyaset bilimciler, Alman topraklarındaki Türk İslâmcı faaliyetlerin Türk devleti açısından ciddi tehdit oluşturduğunu düşünmektedir.

Bu tip olaylar toplumsal ve kültürel olarak farklı etnik grupların birlikte yaşamalarından kaynaklanan problemlerle ve artmakta olan uluslararası göçle ilintilendirilmektedir. Sonuçta, bu gelişmeler soğuk savaş sonrası dönemi şekillendiren belirli ekonomik, sosyal ve politik dönüşümlerin sonucudur. Milyonlarca insan, doğdukları ülkelerin dışında iş, yeni bir ev ya da sadece güvenli bir yer aramaktadır. Çoğu azgelişmiş ülke için, dış göç modernizasyon ve dünya piyasasıyla entegrasyon ile birlikte oluşan sosyal krizin bir öğesidir. Nüfus artışı ve kırsal alanlardaki "yeşil devrim" devasa artı nüfus yaratmaktadır. İnsanlar gittikçe büyüyen, iş imkânlarının yetersiz, sosyal şartların kötü olduğu kentlere hareket etmektedirler. Devasa kentleşme, endüstrileşmenin erken dönemlerindeki istihdam yaratma misyonunu terk etmiştir. Kırdan kente göç deneyimini tecrübe etmiş insanların bir kısmı

yaşantılarını iyileştirmek adına Güney'de yeni sanayileşmekte olan ülkelere veya kuzeydeki çok gelişmiş ülkelere hareket ederek ikinci göç deneyimini yaşamaktadırlar.

Göçler birçok biçim almaktadır: İnsanlar kol emeği ile çalışan işçi, yüksek donanımlı uzman, girişimci veya önceki göçmenlerin aile bireyleri olarak göç etmektedirler. Başlangıçtaki niyeti ister geçici ister kalıcı göç olsun, çoğu göçmen yerleşimci olur. Kaynak ve hedef bölgeleri birleştiren ve her ikisinde de belirgin değişimleri beraberinde getiren göç ağları oluşur. Göçler demografik, ekonomik, toplumsal yapıları değiştirebilir ve ulusal kimliğin sıklıkla sorgulanmasına yol açan yeni bir kültürel farklılığı beraberinde getirir.

Bu kitap, çağdaş uluslararası göçleri ve onların toplumları değiştirme biçimlerini konu edinmiştir. Perspektif uluslararasıdır: Büyük bir ivmeyle devam eden küresel entegrasyonun kaynaklık ettiği büyük ölçekli insan hareketleri. Göçler yalıtılmış bir olgu değildir: Metaların ve sermayenin dolaşımı neredeyse her zaman insan hareketliliğini de beraberinde getirmiştir. Ayrıca, gelişmiş taşımacılık olanakları ve basılı ve dijital medyanın yayılmasıyla kolaylaşan küresel kültürel değiş tokuş göçü teşvik etmektedir. Uluslararası göç, ne geç 20. yüzyılın ne de sömürgecilik ve kapitalizm olarak vücut bulan modernitenin bir icadıdır. Göçler erken dönemlerinden bu yana insanlık tarihinin birer parçası olmuştur. Bununla birlikte, 1945'ten bu yana ve özellikle 1980'lerin ortalarından itibaren uluslararası göçün önemi ve hacmi artmaktadır. Göç, küresel değişim üzerinde etkili olan en önemli faktörlerden biri olarak kabul edilir.

Göç çağının kalıcı olacağını ummak için birkaç neden mevcuttur: Kuzey ve Güney arasındaki artan eşitsizlik muhtemelen artan sayıda insanı daha iyi yaşam şartlarına ulaşmak adına göç etmeye zorlayacaktır; siyasal, ekolojik, demografik sıkıntılar birçok insanı kendi ülkeleri dışında mülteci olmaya zorlayacaktır; farklı bölgelerde artmakta olan etnik ve siyasal çatışmalar gelecekte kitlesel kaçışları da beraberinde getirecektir; ve hükümetlerin niyeti bu olsun ya da olmasın, yeni ticaret bölgelerinin yaratılması emek hareketlerine neden ola-

caktır. Yeryüzündeki bütün devletler, ya göç alan veya göç veren ya da her ikisini birden yaşayan ülkeler olarak uluslararası göçten artan bir biçimde etkilenecektir.

Dünyada ne kadar uluslararası göçmen olduğunu hiç kimse tam olarak bilmemektedir. Uluslararası Göç Örgütü (IOM) tarafından yayınlanan bir rapora göre, 1965 ve 2000 yılları arasında dünyadaki göçmenlerin sayısı ikiye katlanarak 75 milyondan 150 milyona çıkmıştır (IOM, 2000b). 2002 yılı itibariyle, Birleşmiş Milletler Nüfus Bölümü'nün tahminlerine göre, dünya nüfusunun yüzde ikisine tekabül eden 185 milyon insan en az 12 aydır doğduğu ülkelerin sınırları dışında yaşamaktadır (Crossette, 2002b). Önceki çağlar da kitlesel göçle anılmıştır. 1846 ve 1939 yılları arasında 59 milyon insan başta Kuzey Amerika, Güney Amerika, Avustralya ve Güney Afrika olmak üzere yeni yerlere yerleşmek için Avrupa'yı terk etmişlerdir. Birinci Dünya Savaşı öncesi yaşanan uluslararası göç verilerinin çağdaş nüfus hareketleriyle ilgili istatistiklerin karşılaştırılması iki dönem arasında hacim açısından kayda değer süreklilikler olduğunu göstermektedir (Zlotnik, 1999).

Bununla birlikte, yasadışı göçmenlerin sayısı gibi büyük bilinmeyenler mevcuttur. Birleşmiş Milletler'in çağdaş uluslararası göç üzerine istatistikleri üye devletlerin sağladığı yasal göçle ilgili verileri yansıtmaktadır. Ne var ki, dünyanın birçok bölgesiyle ilgili güvenilir istatistikler mevcut değildir. Bununla birlikte, son yıllarda uluslararası yasadışı göçün net bir biçimde arttığına inanmak için birçok neden vardır. Bu nedenle, iki dönemin istatistiksel karşılaştırmasına dayanarak geç modern dünyada uluslararası göçte kayda değer bir artış yaşanmadığına dair iddia reddedilmelidir. Çağdaş uluslararası göçün çoğu gerçekte kaydedilmemiştir ve resmi istatistiklere yansımamıştır. 1998 malî yılında, yasal olarak ABD'ye göç etmiş 660.477 kişi Göç ve Yurttaşlığa Alım Servisi (INS) tarafından kaydedilmiştir (Kramer, 1999:1). Bununla birlikte, 2000 yılında yapılan nüfus sayımı 9 milyon yabancının yasadışı olarak ABD'de ikamet ettiğini, 200.000 ile 300.000 arasında yasadışı göçmenin her yıl bu gruba katıldığını göstermektedir.

Benzer şekilde, her yıl 250.000 ile 300.000 arasında yasadışı göçmenin Kuzey Avrupa'ya ulaştığı tahmin edilmektedir (Widgren, 1994).

2001'de koruma ve destek ihtiyacı olan 15 milyon mülteci ve sığınmacı vardı (USCR: 2002). Bu toplamın, 1993'teki 16 milyon rakamı ile karşılaştırılmasının önerdiği üzere uluslararası göç hareketleri ne değişmezdir, ne de tek yönlüdür. 1993 ve 2001 yılları arasında, başarılı geri gönderme politikaları ve belli bölgelerde çatışmaların sona ermesi, bütün rakamlarda bir azalma ile sonuçlanmıştır. Bununla birlikte, aynı zamanda, yerinden edilmiş insan sayısında olduğu gibi, mülteci durumunda olan fakat resmi olarak mülteci veya sığınmacı olarak tanınmayanların sayısı 1990 sonrasında hızla artmıştır. Batı Avrupa'ya, Avustralya'ya, Kanada'ya ve Amerika'ya mülteci olmak için başvuranların sayısı 1983'te 90.000 iken 1992'de 829.000 ile zirveye ulaşmıştır. Kısıtlayıcı önlemler yüzünden sığınmacı başvuruları 1995'te 480.000'e düşmüş, sonrasında tekrar artmaya başlayarak 2000'de 535.000'e ulaşmıştır. Zorunlu göçün diğer biçimleri kendi ülkelerinde barajlar, endüstri alanları, hava alanları gibi kalkınma projeleri nedeniyle yerinden edilmiş fakat yeniden yerleşim koşullarından yoksun kalmış geniş kitleleri kapsamaktadır. Yaklaşık 10 milyon insanın bu biçimde yerinden edildiği tahmin edilmektedir ve onların çoğu uluslararası göçmen olma yolunu seçmektedir (Cernea ve Mcdowell, 2000).

İnsanların büyük bir çoğunluğu doğduğu ülkelerde ikamet etmektedirler. Gönüllü olarak yurtdışında oturma izni alma veya sınır dışı edilme istisnai durumlardır ve yaygın olarak rastlanılmaz. Fakat uluslararası göç akımlarının etkisi, Uluslararası Göç Örgütü'nün (IOM) tahmin ettiği rakamlardan sıklıkla çok daha büyüktür. İnsanlar bireysel olarak değil de grup olarak göç etmeye eğilimlidirler. İnsanların ayrılışları, bıraktıkları yerlerde ekonomik, sosyal ilişkiler açısından ciddi sonuçlar doğurabilir. Göçmenler tarafından gönderilen döviz yaşam standartlarını geliştirebilmekte ve ekonomik kalkınmayı teşvik edebilmektedir. Göçmen ülkelerinde, yerleşim istihdam olanağı ile yakından ilintilidir ve neredeyse daima kabul edilen topluluklar üzerinde ciddi etkisi olan endüstriyel ve kentsel alanlarda yoğunlaşmıştır.

HARİTA 1.1
1973'ten Bu Yana Küresel Göç Hareketleri

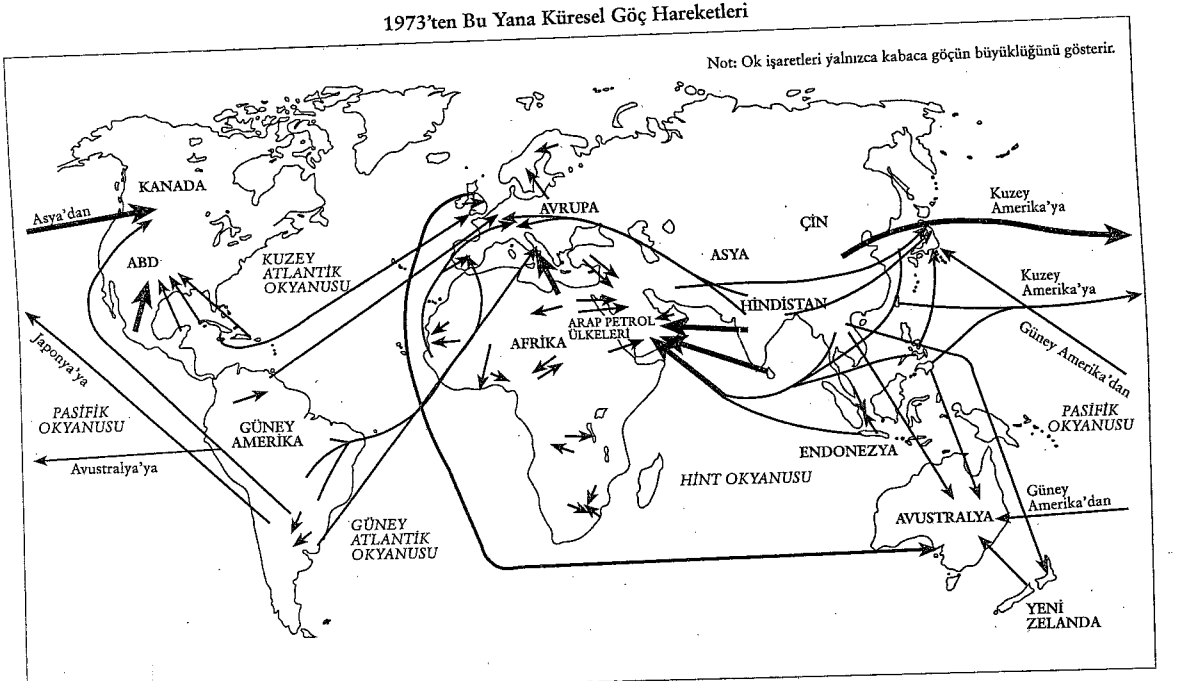

Böylece, göç yalnızca göçmenleri değil, ayrıca bir bütün olarak göç veren ve alan toplumları da etkilemektedir. Bugün, hem sanayileşmiş hem de gelişmekte olan ülkelerde göç ve onun sonuçları üzerine kişisel deneyime sahip olmayan çok az kişi vardır. Bu evrensel deneyim göç çağının alametifarikası olmuştur.

ÇAĞDAŞ GÖÇLER: GENEL EĞİLİMLER

Uluslararası göç, dünyanın dört bir yanında siyaseti ve toplumları yeniden şekillendiren ulusaşırı bir devrimin parçasıdır. Dünya coğrafyasını farklı biçimlerde etkileyen bu olgu, kitabın ana araştırma konusudur. Amerika Birleşik Devletleri, Kanada, Avustralya, Yeni Zelanda veya Arjantin gibi ülkeler "klasik göçmen ülkeleri" olarak bilinmektedirler. Onların şimdiki nüfusu, sıklıkla yerli nüfusun aleyhine gelişen geniş ölçekli göçler tarihinin sonucudur. Bugün, göç farklı biçimlerde devam etmektedir. 1945'ten sonra, neredeyse bütün Kuzey ve Batı Avrupa emek göçünün ve sonrasında göçmen yerleşiminin sahası olmuştur. Yunanistan, İtalya, İspanya gibi uzun süre göç vermiş Güney Avrupa devletleri 1980'lerden bu yana göç alır hale gelmiştir. Bugün, Orta ve Doğu Avrupa devletleri, özellikle Macaristan, Polonya ve Çek Cumhuriyeti göç alan ülkeler konumuna gelmektedir.

Arap bölgesi ve Ortadoğu da karmaşık nüfus hareketlerinden etkilenmektedir. Türkiye, Ürdün, Fas gibi bazı ülkeler göçmen emeğinin ana kaynaklarıdır. Körfez petrol devletleri, geçici kitlesel işçi akımına ev sahipliği yapmaktadırlar. Bölgedeki politik istikrarsızlık kitlesel mülteci akımlarını da beraberinde getirmiştir. Son yıllarda, İran ve Pakistan başlıca mülteci kabul eden ülkeler olurken, Afganistan dünyanın ana mülteci kaynağı olmuştur. Afrika'da, sömürgeleştirme ve beyaz yerleşimi, çiftlikler ve madenler için göçmen emek sistemlerinin oluşmasına neden olmuştur. 1950'lerden sonra yaşanılan bağımsızlık süreci –Güney Afrika'ya maden işçisi göçü gibi– eski göç biçimlerinin varlığını korumuş ve bunlara Libya, Gabon, Nijerya gibi yenilerini eklemiştir. Nüfusu baz aldığımızda, Afrika diğer bölgelerden daha fazla mülteciye ve yerinden edilmiş kitlelere sahiptir. Bu tablo başka yerler-

de de benzerdir. Asya ve Latin Amerika, artan biçimde dünyanın geri kalanına göç verirken, kendi içinde karmaşıklaşmış göç biçimlerini barındırır. Göç hareketlerinin karmaşık bir biçimde kollara ayrılması hakkında fikir sahibi olabilmek için son gelişmelerden üç tanesi 1.1, 1.2, 1.3 numaralı çerçevelerde tartışılmıştır.

Ekonomik değişime, siyasal mücadelelere ve şiddetli çatışmalara karşılık olarak yeni göç akımları gelişirken, tüm dünyada uzun zamandır varolan göç biçimleri yeni formlarda varlığını sürdürmektedir. Yine de, farklılıklara rağmen, büyük bir rol oynaması muhtemel olan belirli genel eğilimleri tanımlamak mümkündür.

1. *Göçün küreselleşmesi*: Gittikçe daha fazla ülke göç hareketlerinden eşzamanlı olarak ciddi şekilde etkilenmektedir. Ayrıca, kaynak sahaların çeşitliliği gittikçe artmaktadır, böylece göç alan ülkelerin çoğu geniş bir aralıkta farklı ekonomik, sosyal ve kültürel geçmişlere sahip göçmenleri kabul etmektedirler.

2. *Göçün hızlanması:* Günümüzde uluslararası göç hareketleri, dünyanın önemli bütün bölgelerinde hacim olarak büyümektedir. Bu niceliksel artış, hükümet politikalarının önemini ve güçlüklerini artırır. Bununla birlikte, 1993'ten bu yana küresel mülteci toplamındaki azalmanın gösterdiği üzere, uluslararası göç değiştirilemez bir süreç değildir. Hükümet politikaları, uluslararası göçü önleyebilir veya azaltabilir ve memleketlerine geri gönderme de bir olasılıktır.

3. *Göçün farklılaşması:* Göç pek çok ülke için emek göçü, mülteci ya da kalıcı yerleşimci gibi bir tip değil, aynı anda bunların hepsi demektir. Geleneksel olarak, hükümetlerin göç hareketlerini durdurma ve kontrol etme çabalarına rağmen –veya sık sık bu yüzden– göç zincirleri bir tür hareket ile başlayıp öteki biçimlerde devam eder. Bu farklılaşma ulusal ve uluslararası siyasal önlemler açısından önemli bir engel oluşturur.

4. *Göçün kadınsallaşması*: Kadınlar, tüm bölgelerde ve tüm göç biçimlerinde değilse bile çoğunda önemli bir rol oynamaktadır. Geçmişte, emek göçünün çoğu ve pek çok mülteci hareketi erkek egemenliğindeydi ve kadınlar sıklıkla aile birleşimi kategorisinde bu sürece

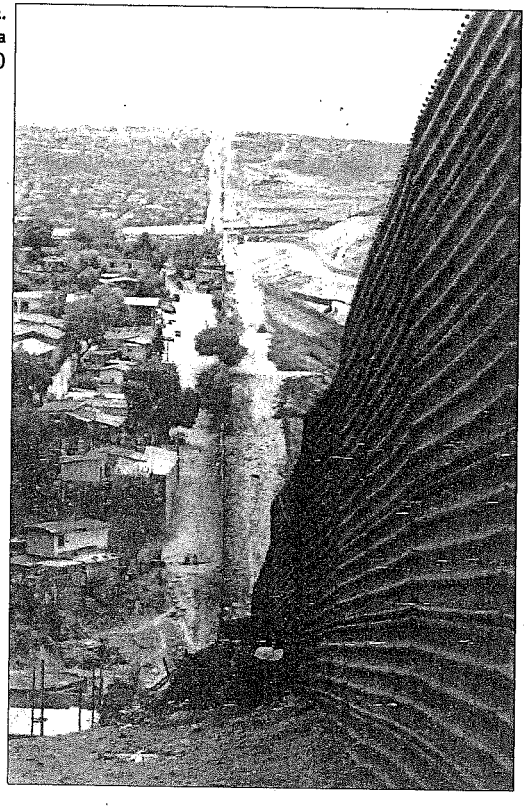

Resim 1.1.
Tijuana yakınındaki Meksika-Amerika sınırı (Fotoğraf: Castles/Vasta)

dahil oluyordu. 1960'lardan bu yana, kadınlar emek göçünde merkezi bir rol üstlendiler. Bugün, kadın işçiler, Cape Verdians'lıların İtalya'ya, Filipinlilerin Ortadoğu'ya, Taylandlıların Japonya'ya yaptıkları göç kadar farklı göç hareketlerinde çoğunluğu oluşturmaktadırlar. Bazı mülteci hareketlerinde, eski Yugoslavya'dan kaynaklananlar dahil, belirli insan trafiği ağları olarak belirgin bir şekilde kadınlar çoğunluktadır. Cinsiyet farklılığı küresel göç tarihinde daima önemli bir yer tutmuştur ancak çağdaş göçlerde özellikle kadınların görünürlüğü artmıştır.

Resim 1.2. Tijuana kıyısında Meksika-ABD sınırı: Her bir haç sınırı geçerken ölen bir göçmeni temsil etmektedir (Fotoğraf: Castles/Vasta).

5. *Göçün giderek siyasallaşması*: İç politika, ikili ve bölgesel ilişkiler ve dünya çevresindeki devletlerin ulusal güvenlik politikaları artan bir biçimde uluslararası göç tarafından etkilenmektedir.

KÜRESEL YÖNETİMDE ULUSLARARASI GÖÇ

Küreselleşme, aşağıdan ve yukarıdan ulusal hükümetlerin otoritesini tehdit etmektedir. Ulusaşırı toplumun büyümesi yeni konuları, sorunları ortaya çıkarmıştır ve öncelleri daha net olan otorite ve karar alma alanlarındaki farklılığı bulanık hale getirmiştir. Sonuç olarak, siyasal karar alma otoritesi giderek küresel yönetim olarak kavramsallaştırılıyor (Rosensau, 1997). Küreselleşmeyle birlikte iktidarın ve otoritenin parçalanması ve karmaşıklaşması, tipik olarak hükümetin farklı organlarının hem kamu hem de özel, hem dış hem de yerel diğer kurum ve organizas-

Çerçeve 1.1 Doğu Avrupa ve Berlin Duvarı'nın Çöküşü

Orta ve Doğu Avrupa'nın siyasal dönüşümünde göç önemli bir rol oynadı. Macaristan hükümeti, batıya göç etmeye hazırlanan bir göç dalgasının baskısıyla, 1989'ların sonuna doğru Avusturya ile birlikte sınır engellerini kaldırdı. Bu, soğuk savaşın başlıca sembollerinden birini ortadan kaldırdı ve Berlin Duvarı'nın 1961'de yapılmasından bu yana ilk kez Doğu Almanlar için göç etme imkânı yarattı. On binlerce insan ayrılmak için seferber oldu. Damardan kan boşanırcasına batıya doğru akan bu göç Demokratik Alman Cumhuriyeti'nde siyasal liderliğin değişmesini zorunlu hale getiren bir krizin doğmasına yardımcı oldu. Yeni hükümet, kontrolü sürdürmek adına son bir hamle ile duvarı açarak Doğu Almanların Batı Almanya'ya serbestçe geçmesine izin verdi. Komünist rejim hızlı bir biçimde çöktü ve 1990'da Almanya yeniden birleşti. Büyük çapta göç devam etti: Duvarın açılmasından 1991'in sonuna değin 1 milyon Doğu Alman batıya geçti.

Doğu Almanya'nın çöküşü diğer komünist ülkelerin üzerinde "domino etkisi" yarattı. Bölgenin siyasal dönüşümü yüz binlerce insanın göç etmesini olanaklı kıldı. Sadece 1999 yılında 1.2 milyon insan eski Varşova Paktı ülkelerini terk etti. Çoğunluğu başka yerlerde yurttaş olarak kabul gören etnik azınlıklardı: Etnik Almanların Almanya'ya, etnik Yunanlıların Yunanistan'a gitme hakları vardı veya Yahudiler, İsrail Geri Dönüş Yasası'na göre otomatikman İsrail vatandaşı oluyorlardı. Sovyet Yahudilerinin kitleler halinde İsrail'e ulaşması, Arapların, Filistinlilerin topraklarını kaybetme sürecinin daha üst düzeye ulaşacağı endişesine kapılmasına neden oldu.

Doğu Avrupa'dan kontrolsüz kitle göçlerinin yaşanması ihtimali Batı'da genel bir gündem maddesi haline geldi. Avusturya, Romanya Çingenelerini kendi sınırları dışında tutmak için hemen orduyu devreye sokarken, İtalya Arnavut sığınmacı akımını önlemek için askeri birliklerini seferber etti. Batı Avrupalı liderler için, serbest dolaşımın önündeki engellerin kaldırılmasının yarattığı erken mutluluğun yerini önceki dönemin göç kontrol uygulamalarına yönelik bir özlem aldı.

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin dağılması çok fazla sayıda halef devletin ortaya çıkmasına neden oldu. Rusya Cumhuriyeti dışında yaşayan yaklaşık 25 milyon etnik Rus aniden vatandaşlıklarını kaybetme riskiyle karşı karşıya kaldı. Ekonomik kriz, etnik gruplar arasında çatışma potansiyeli, eski Varşova Paktı bölgesinin politik olarak yeniden şekillenmesi çoğu kimse için göçü tercih edilebilir bir seçenek haline getirdi. Fakat Doğu Avrupalı göçmenler, göç ettikleri ülkelerde kırmızı halılarla karşılanmadı. Almanya ve İsrail'de bile, eski Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nden, Varşova Paktı ülkelerinden gelen kitlesel göçmenlere karşı bir hayıflanma söz konusuydu.

Çerçeve 1.2 Amerika-Meksika "Göç Balayı"

George W. Bush'un ve Vincente Fox'un 2000 yılında başkanlık koltuğuna oturmaları, Meksika-ABD ilişkilerinde belirgin değişiklikler olacağının habercisiydi. Her iki başkan da ilişkileri geliştirmek istiyordu ve göçle ilgili politikalarda reformlardan bahsediyorlardı.

Başkan Clinton döneminde, yasadışı göçün önlenmesine büyük önem verilmişti. 1994'te, Amerika-Meksika sınırı boyunca güvenliği sıkılaştırmak için "Kapıcı Operasyonu" uygulamaya konuldu. ABD Yurttaşlığa Alma ve Göç Servisi çift çelik çitleri, helikopterleri, yüksek yoğunluklu aydınlatmaları ve ileri teknoloji aletlerini devreye sokmuştu. Ayrıca, sınırda görev yapan memurların sayısı ikiye katlanmıştı. Gözetleme programını finanse eden bütçe, 1994'ten 2000'e kadar üçe katlanarak 5,5 milyar dolara ulaşmıştı. Bununla birlikte, yasadışı sınır geçişlerin sayısında bir azalma olmadı; aksine resmi rakamlar bir artış olduğunu gösteriyordu ve Kaliforniya tarımı herhangi bir göçmen emeği açığıyla karşılaşmamıştı. Daha büyük riskleri göze alarak sınırı geçmeye çalışırken ölenlerin sayısı artmaktaydı: 1994'te 24 olan sınırı geçmeye çalışırken ölenlerin sayısı 2000'de 499'du. İnsanlar sınırı geçmeyi denerken artan bir biçimde gözden uzak bölgelere yönelmişti ve ölüm nedenleri de değişmeye başladı. 2000 yılında, yasadışı göçmenler genellikle Arizona çölünü geçmeye çalışırken susuzluk, hipotermi (vücut ısısı kaybı), güneş çarpması yüzünden, ya da Tüm Amerikan Kanalını yüzerek geçmeye çalışırken boğularak öldüler. Sınırda insan kaçakçılığıyla uğraşan "çakal" adı verilen kişilerin kiralama maliyetleri altı yılda 143 dolardan 1500 dolara çıktı (Cornelius, 2001).

yonlarla arzulanan amaçlara ulaşmak için etkileşime girmesini gerektirmektedir. Uluslararası göç üzerine odaklanan bölgesel danışma süreçlerinin önemli oranda artması, küresel yönetimin önemli bir göstergesidir. 2001 yılında bağlayıcı olmayan 11 forumla ilgili bir IOM raporu kendi varlığını dört nedene dayandırmaktadır: Soğuk savaş sonrası dönemin insan trafiğini de kapsayacak şekilde yasadışı göçü artırması; uluslararası göçten etkilenen devletlerin ve bölgelerin sayısındaki artış; uluslararası göçün bölgesel etki sahası; danışma süreçlerinin kendisinin resmi ve bağlayıcı olmayan doğası (Klekowski Von Koppenfels, 2001).

Son zamanlara kadar, uluslararası göç genellikle hükümetler tarafından merkezi bir siyasal konu olarak görülmüyordu. Daha ziyade, göçmenler; sürekli yerleşimci, yabancı işçiler veya mülteciler gibi kategorilere ayrılmıştı ve göç bölümleri, emek büroları, yabancılar polisi,

Başkan Bush, Teksas valisi iken, Meksikalı geçici işçilerin uzun süreli kabullerini desteklemişti. Meksika başkanı, yasadışı bir şekilde Amerika'da bulunan sayıları 4 ile 5 milyon arasında olduğu tahmin edilen Meksikalılar için yasallaştırma programının yürürlüğe konulmasına veya af çıkarılmasına arka çıkmıştı. Başkan Bush'un ilk dış ziyareti Başkan Fox'un çiftliğineydi ve Amerika-Meksika göç inisiyatifi gündeme geldi. İnisiyatifinin içeriğini şekillendirmek üzere düzenli olarak toplanacak Amerikalı ve Meksikalı üst düzey yöneticilerden oluşan bir heyetin kurulduğu açıklandı. Müzakere konuları, yasallaştırma biçimlerinden yasadışı göçün önlenmesi için hükümetler arası işbirliğine ve insan trafiğine kadar bir dizi alanda sıralanmaktaydı. Eylül 2001'in başlarında, Başkan Fox, inisiyatifin Amerikan kamuoyunda destek görmesi için, Amerikan Kongresi'nin birleşik oturumuna hitaben yaptığı konuşmayla sona eren bir Amerika gezisine çıkmıştı. Bununla birlikte, net olan bir şey vardı ki, detayları asla tam olarak açıklanmamış planın öğeleri Amerikan Kongresi'nde muhalefetle karşılaşacaktı, örneğin Cumhuriyetçiler yasallaştırma politikasına karşı çıktılar.

9/11'deki terörist saldırılar, inisiyatifi geri plana itti. Pek çok ABD yetkilisi Meksika hükümetinin 9/11'e verdiği tepkiyi unutmadı ve ABD'deki politik ortam Amerikan Kongresi tarafından geniş bir yasallaştırmanın yakında onaylanmayacağını neredeyse garanti edecek bir biçimde değişti. Fox yönetimi, Kuzey komşusunun yarattığı hayal kırıklığından dolayı yakınmaya başladı. Başkan Fox'un Amerikan Kongresine hitaben yaptığı konuşmadan bir yıl sonra, oldukça karmaşık olan Birleşik Devletler-Meksika göç ilişkilerinde öz itibariyle önemsiz gelişmeler yaşandı.

refah otoriteleri ve eğitim bakanlıkları gibi farklı özel bölümler tarafından ilgileniliyordu. Ancak 1980'lerin sonlarına doğru, uluslararası göç sistematik ve üst düzeyde bir ilgi görmeye başladı. Örneğin, AB devletleri kendi iç sınırlarını kaldırırken, güneyden ve doğudan gelen göç akınını önlemek için birliğin dış sınırlarını güçlendirmekle giderek daha çok ilgilenmeye başladılar. 1990'larla birlikte, aşırı sağcı grupların göçle ilgili başarılı söylemleri ve göçü ulusal kimliğe yönelmiş bir tehdit olarak görmeleri bu konuların siyaset sahnesinin merkezine taşınmasına katkıda bulundu.

ETNİK FARKLILIK, IRKÇILIK VE ÇOKKÜLTÜRLÜLÜK

Günümüzdeki kitlesel nüfus hareketleri kaynaklı iki merkezi konudan biri uluslararası göçün düzenlenmesi, diğeri ise artan etnik farklılığın

Çerçeve 1.3 Orta Afrika'da Etnik Temizlik ve Çatışma

1990'lı yıllarda eski Yugoslavya ve Orta Afrika'da yaşanan olaylar, etnik temizliği –belirli bir bölgedeki farklı sivil toplulukları yerinden etmek için uygulanan şiddet– soğuk savaş sonrası dünya düzeninin başlıca sorunlarından biri haline getirdi. Kalabalık bir nüfusa sahip Ruanda'da, çoğunluk olan Hutularla azınlık olan Tutsiler arasında belirli aralıklarla vuku bulan husumet bir Ruandalı Tutsi diasporası yaratmıştı. Sürgündeki Tutsiler, Uganda hükümetinin desteğiyle Uganda topraklarından Hutu egemenliğindeki Ruanda hükümetini devirmek için bir isyan başlattılar. İsyancılar tarafından sağlanan ilerleme taraflar arasında görüşmelerin başlamasına neden oldu fakat daha sonra 1994'te Ruanda başkanının uçağının roketle vurulması başkanı ve kırılgan barışı öldürdü. Hutu başkanının öldürülmesi, Hutu egemenliğindeki grubun Tutsi azınlığı ve ılımlı Hutuları hedef alan bir şiddet kampanyası başlatması için bahane oldu. Tutsi egemenliğindeki isyan güçlenirken, bir şiddet sarmalında yüz binlerce insan katledildi. Hükümet güçlerinin ve onların fanatik Hutu müttefiklerinin çökmesi milyonlarca Ruandalı Hutunun Zaire'ye ve Tanzanya'ya kaçmasına yol açtı. Kitlesel kıyımların faillerinin çoğu onlarla birlikte kaçtı.

Tanzanya, Zaire hükümetleri ve Uluslararası Yardım Örgütleri göç akınıyla baş etmek için çaba sarf ettiler. Neticede, Tanzanya çoğu Ruandalı mülteciyi ülkelerine geri dönmeye zorladı. Geri dönen mültecilerin bir kısmı öldürüldü. Zaire'de, hükümet Ruandalı mültecileri toptan kovmakla tehdit etti, fakat bunu yapacak güçten yoksundu. Uluslararası kuruluşlar, Ruandalı mültecilerin zorunlu olarak geri gönderilmesinin karşısında tavır aldılar. 1999 yılında, Birleşmiş Milletlerin koordinasyonunda Amerika Birleşik Devletleri, Fransa gibi Batılı devletlerin iştirak edeceği bir askeri müdahale gündeme geldi. Bununla birlikte, Doğu Zaire'de konuşlanmış bir grup etnik Tutsi milis ve diğer hükümet karşıtı isyancılar mülteci kamplarında sıkışmış Hutu militanların üzerine yürüdü. Bu, isyancılardan kurtulmak için on

göç ülkeleri toplumlarının üzerindeki etkisidir. Yerleşimciler, sıklıkla göç kabul eden ülke nüfusundan farklıdırlar: Gelenekleriyle, dinleriyle, kurumlarıyla farklı olan toplumlardan gelebilirler (örneğin kentli-endüstriyel toplumlardan daha ziyade tarımsal-kırsal). Genellikle farklı dilleri konuşurlar ve kültürel pratikleri farklıdır. Fiziksel görünüş (deri rengi, özellikler ve saç tipi) veya kıyafet tarzı olarak gözle görülür biçimde farklı olabilirler. Bazı göçmen grupları belirli iş kollarında (genellikle düşük sosyal statülü) yoğunlaşırlar ve düşük gelir grubundaki insanların yaşadığı yerlerde ayrı bir yaşam sürerler. Göçmenlerin

binlerce Hutu mültecinin Zaire'nin içlerine doğru kaçarken, diğer pek çok Ruandalı Hutunun belirirsiz bir gelecek içinde ülkelerine geri dönmelerini sağladı.

Kuşatılmış olan Zaire hükümeti 1997'de Doğu Zaire'deki hükümet karşıtı isyanı bastırmak için yabancı paralı askerlerin kullanılmasını da içeren bir plan dahilinde kalan Ruandalı Hutu mültecileri silahlandırmaya başladı. Bununla birlikte, uzun süredir Batılı hükümetler tarafından desteklenen Zaire'deki Mobutu diktatörlüğünün sonu yakındı. İsyan, Uganda ve yeni Tutsi egemenliğindeki Ruanda hükümeti tarafından destekleniyordu. Ayrıca, Hutu-Tutsi çatışmasının, nüfusunun önemli bir kısmını Hutu ve Tutsilerin oluşturduğu Burundi'ye de sıçradığı yönünde işaretler vardı.

1998'de, Ruanda ve Uganda, Mobutu diktatörlüğünün halefi olan ve Yeni Kongo Demokratik Cumhuriyeti'nin başkanı olarak atanan eski isyancı, Laurent Kabila'ya olan desteklerini kestiler. Eski müttefikler arasında çatışma patlak verdi. 6 ulusal ordu ve birçok devlet dışı grubun birlikte dahil olduğu çatışmalarda yaklaşık 1 milyon insan yerinden edildi. Sonrasında, tarafların uzlaşmaya vardığı kırılgan barış anlaşmasını gözlemlemek üzere 5000 kişilik bir Birleşmiş Milletler gücü görevlendirilirken suikasta kurban giden Kabila'nın yerine oğlu geçti. Çatışmalar 2002'de yeniden alevlendi, 1998 ile 2002 arasında çatışma, açlık ve hastalık dolayısıyla yaşamını yitiren insan sayısı bilindiği kadarıyla 2 milyona dayandı.

1990'ların Orta Afrika Krizi, Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması (NAFTA) veya Asya Pasifik Ekonomik İşbirliği Forumu gibi soğuk savaş sonrası dünya siyasetinin simgesel olaylarından biriydi. Etnik şiddet, insanların kitlesel hareketine yol açtı ve göçle gelen ayaklanma iki hükümeti devirdi, diğer bazılarını ise tehdit etti. Kitlesel mülteci hareketleri, bütün bir bölgeyi istikrarsızlaştırdı, Birleşmiş Milletler ve başlıca Batılı devletler, mültecileri korumak adına ve şiddetin daha da yayılmasını önlemek için daha fazla askeri güç kullanmayı düşündüler.

konumları sıklıkla özel yasal statülerle belirlenir: Yabancı ve vatandaş olmama. Farklılıklar, sıklıkla etnik köken ve ırk kavramlarıyla özetlenir. Göç, çoğu durumda, etnik azınlıkların uzun bir süredir var olduğu toplumlardaki ayrımları ve çatışmaları daha da karmaşıklaştırır.

Etnik farklılığın toplumsal anlamı, büyük oranda göç alan devletler ve toplumların bu farklılığa yükledikleri anlama bağlıdır. Klasik göç ülkeleri, göçmenleri entegre edilecek veya asimile edilecek sürekli yerleşimciler olarak görürler. Bununla birlikte, potansiyel göçmenlerin hepsi buna uygun olarak görülmezler: ABD, Kanada ve Avustralya

1960'lara kadar Avrupalı olmayan, hatta Avrupalı bazı grupları bile dışarıda tutacak politikalara sahiplerdi. Geçici emek istihdamında ısrar eden ülkeler –1960'larda ve 1970'lerin başlarında Batı Avrupa ülkeleri, son zamanlarda Körfez petrol devletleri ve hızlı bir biçimde büyüyen bazı Asya devletleri– sürekli yerleşimi ve aile birleşmelerini önlemeyi denediler. Sürekli yerleşimci iskânlarının oluşmasına rağmen, bu ülkeler kendilerini göçmen ülkeleri olarak tanımlamamakta ve vatandaşlık ve diğer hakların yerleşimcilere verilmesini reddetmektedir. Bu iki uç arasındaki çeşitliliğin zenginliği ilerleyen bölümlerde tartışılacak.

Kültürel olarak farklı yerleşimci gruplar neredeyse daima dillerini ve anavatanların kültürlerinin bazı unsurlarını en az birkaç kuşak boyunca korurlar. Devletlerin sürekli yerleşimi tanıdığı yerlerde, bireysel asimilasyon politikalarından uzun dönemli kültürel farklılıkların bir dereceye kadar kabulüne doğru bir eğilim vardır. Sonuç, Kanada, Avustralya ve İsveç gibi ülkelerde 1970'lerden bu yana uygulanan çokkültürlülük politikalarında kendini bulan azınlıklara kültürel ve siyasal haklarının verilmesidir. Sürekli yerleşim fikrini reddeden devler ulusal birliğe ve kimliğe tehdit olarak gördükleri çoğulculuğa da karşıdırlar. Bazı örneklerde, göçmenler marjinalleşmiş etnik azınlığa dönme eğilimi taşırlar. Diğer örneklerde (örneğin Fransa), devletler yerleşim gerçekliğini kabul edebilirler, fakat yurttaşlığın ve hakların verilmesinin bedeli olarak bireysel kültürel asimilasyonu talep ederler.

Hükümet politikaları ne yönde olursa olsun, göç toplumun belli kesimlerinin sert tepkisini çeker. Göç sıklıkla çok boyutlu toplumsal değişim ve ekonomik yapılanma olarak da kendini gösterir. Halihazırda tahmin edilemez bir biçimde hayat koşulları değişmekte olan insanlar sıklıkla yeni gelenleri güvensizlik nedeni olarak algılarlar. Gelişmiş ülkelerde yaygın olan algılardan birisi, fakir güneyden ve çalkantılı doğudan akan insan kitlelerinin kendi mesleklerini aldıkları, ev fiyatlarını yukarıya çektikleri ve sosyal hizmetlere aşırı yük getirdikleri yönündedir. Benzer biçimde, Malezya ve Güney Afrika gibi güneyin göçmen ülkelerinde, göçmenler, işsizliğin, hastalığın ve suçun nedeni olarak görülürler. Aşırı-sağ partiler, göçmen karşıtı kampanyalarla gelişip, bü-

yümektedirler. Irkçılık, yalnızca göçmenlerin kendilerine değil, ayrıca demokratik kurumlara ve toplumsal düzene karşı da bir tehdit oluşturur. Böylece, herhangi bir uluslararası göç ve bunun toplum üzerine etkisi tartışmasında ırkçılığın neden ve sonuçlarının analizi merkezi bir rol oynamaktadır.

Uluslararası göç her zaman farklılık yaratmaz. Avustralya'da Britonlar veya Almanya'da Avusturyalılar örneğinde olduğu gibi, bazı göçmenler kabul edildikleri toplumlardan neredeyse farksızdır. Kuzey Amerika'daki Batı Avrupalılar gibi diğer gruplar kolayca asimile edilirler. 'Konuk profesyoneller'in –yüksek nitelikli bu kişiler geçici olarak uzmanlaşmış emek piyasalarında hareket ederler– nadiren bir entegrasyon problemi yaşadıkları görülür. Fakat, bunlar istisnalardır; çoğu örnekte, uluslararası göç toplum içindeki farklılıkları artırır. Bu ise devlet için bir dizi sorun yaratır. En açığı sosyal politika ile ilgilidir: Sosyal hizmetler ve eğitim farklı hayat durumlarını ve kültürel pratikleri karşılayacak yeni yollarla planlanmalı ve dağıtılmalıdır.

Ulusal kimliğin tehdit edilmesi daha ciddi bir konudur. Ulus devlet, 18. yüzyıldaki gelişiminden bu yana, siyasal birlik fikri temelinde olduğu kadar kültürel birlik temelinde de açıklandı. Çoğu ülkede ortak dil, kültür, gelenek ve tarih üzerinden tanımlanan etnik homojenlik ulus devletin temeli olarak algılandı. Genellikle hayali –yönetici seçkinlerin bir inşası– olan bu birlik güçlü ulusal mitler yaratmıştır. Göç ve etnik farklılık bu tür bir ulus düşüncesini tehdit etmektedir, çünkü etnik kökenleri ortak olmayan bir halk yaratmaktadır. Klasik göç ülkeleri, göçmenlerin entegrasyonu kendi ulus inşa mitinin bir parçası haline getirerek bu durumla kolaylıkla baş edebilmektedirler. Ne var ki, ortak kültürü kendi ulus inşa süreçlerinin merkezine yerleştiren ülkeler için bu çelişkiyi çözmek çok zordur. Göçe karşı olan hareketler aynı zamanda çokkültürlüğe de karşıdır ve bu tür popüler düşünceler, çoğu yerle –Avustralya, Hollanda gibi– çokkültürlülük politikalarından geri adım atılmasına yol açmaktadır.

Halkla devlet arasındaki bağlantının merkezi yollarından biri de vatandaşlığı yönetme kuralları ve vatandaşlığa kabul etme yoluyla or-

taya çıkar. Ortak etnisiteyi ve kültürel asimilasyonu dikkate almaksızın göçmenlere vatandaşlık vermeye hazır devletler, etnik farklılıklarla baş etmeye en yakın devletlerdir. Diğer taraftan, vatandaşlığı kültürel aidiyetle ilişkilendiren devletler, göçmenleri marjinalize eden ve dezavantajlı konuma düşüren ayrımcı politikalar uygulama eğilimindedir. Bu kitabın ana temalarından biri şudur ki, süregelen uluslararası göç hareketleri gittikçe daha fazla ülkenin etnik farklılığını artıracaktır. Bu, şimdiden var olan ulus devlet ve vatandaşlık kavramlarının sorgulanmasını gerektiriyor. Gelecek on yıllarda, farklılığa yeni yaklaşımlar üzerine yapılacak tartışmalar çoğu ülkenin politikalarını şekillendirecektir.

KİTABIN AMAÇLARI VE YAPISI

Bu kitabın birincil amacı, çağdaş uluslararası göçü tarif etmek ve açıklamaktır. Uluslararası nüfus hareketlerindeki hem ortak faktörleri hem de farklılıkları belirtmek için göç olgusunun muazzam karmaşıklığını gösteriyoruz, çünkü uluslararası göç gittikçe dünyanın daha fazla bölgesini etkilemektedir.

İkinci amaç, göçmen yerleşiminin çoğu toplumda etnik farklılığı nasıl artırdığını ve bunun daha geniş anlamda sosyal, kültürel ve siyasal gelişmelerle nasıl ilişkili olduğunu açıklamaktır. Bu değişimleri anlamak, göç ve etnik farklılıkla bağlantılı çatışma ve sorunlarla baş etmeyi hedefleyen siyasal uygulamaların ön koşuludur.

Üçüncü amaç ise göç ve etnik farklılık arasındaki karmaşık etkileşimi göstererek iki söylem arasında bağ kurmaktır. Her iki tema üzerine geniş ölçekli ampirik ve teorik çalışma vardır. Bununla birlikte, ikisi genellikle yetersiz olarak ilişkilendirilmiştir. Hem akademik çevreler hem de siyasetçiler arasında uzmanlaşma yönünde bir eğilim var. Göç ile ilgilenen araştırma enstitülerinin çoğu etnik ilişkilerle ilgilenenlerden farklıdır. Örneğin, Uluslararası Sosyoloji Derneği 'etnik, ırk ve azınlık ilişkileri' ve göç sosyolojisi için ayrı araştırma komitelerine sahiptir. Benzer biçimde, çoğu devlet göçle ve etnik veya ırksal ilişkilerle ilgilenen ayrı ayrı bakanlık veya ajanslara sahiptir. Halen daha göçleri düzenlemek için uluslararası bir sistem mevcut değildir ve bu

alanda sorumluluk üstlenecek bir BM ajansının kurulması yönünde çok az mesafe kat edilmiştir.

Göç ve etnik ilişkiler farklı biçimlerde birbirleriyle yakından ilintilidir. Bağlantılar, göç sürecinin kendi bütünselliği içinde analiz edilmesiyle en iyi anlaşılabilir. Kısa bir kitapta küresel bir düzeyde bunu yapmayı denemek (bazıları akıl dışı olarak nitelendirecektir bunu) tutkulu bir girişimdir. Neticede, farklı göç hareketlerinin gözden geçirilmesi kaçınılmaz olarak öz bir biçimde olmalıdır, fakat her bir özgül akımı anlamak için uluslararası göçe küresel bir bakış önkoşuldur. Böylece, bu kitabın asıl amacı, okuyucuların belirli göç süreçlerini detaylı bir biçimde bağlamına oturtabilmesi için, uluslararası göç ve çokkültürlü toplumların oluşumu üzerine bir giriş sunmaktır.

Bu kitap, şu şekilde yapılandırılmıştır: İkinci Bölüm, göçün ve etnik azınlıkların oluşumunu açıklamak için kullanılan bazı teori ve kavramları açıklamaktadır ve göç sürecinin bir bütün olarak çalışılması gerektiğini vurgulamaktadır. Üçüncü Bölüm, 1945'e kadar olan uluslararası göçün tarihini açıklamaktadır. Avrupa ulus devletlerinin oluşumunda göçün rolü üzerine bazı tartışmalar vardır, fakat ana odak, bir dünya piyasasının yaratılması sürecinde kapitalizm ve sömürgecilik tarafından yaratılan göçlerdir.

Dördüncü Bölüm, Güney ve Doğu Avrupa'ya olan yeni göçleri de kapsayacak şekilde, endüstriyel ülkelere 1945'ten beri devam eden göçlerle ilgilidir. Savaş sonrası ekonomik canlılık döneminde gelişmekte olan emek göçü biçimlerini göstermektedir ve kalıcı, sömürgecilik sonrası ve misafir işçi göç sistemleri arasındaki farklılıkları ve benzerlikleri tartışmaktadır. 1973 petrol krizi sonrası, göç biçimlerindeki belirgin değişiklikler araştırılmaktadır. Son olarak, 1980'lerin sonlarından bu yana göçteki artış ve karmaşıklık tartışılmaktadır. Beşinci Bölüm, endüstriyel devletlerin uluslararası göçü düzenleme kapasitesini değerlendirmektedir. Bu bölüm, yasadışı göçü, insan trafiğini ve bunları düzenlemeye yönelik politikaları analiz etmektedir. Bu bölüm, ayrıca göçün kontrolü için bölgesel entegrasyon çerçevelerinin önemini ve 9/11'e olan tepkileri karşılaştırmaktadır.

Altıncı ve Yedinci Bölüm, başlıca politik, toplumsal ve ekonomik değişimlerin kitlesel nüfus hareketlerini nasıl beraberinde getirdiğini gösteren bazı yeni göç alanlarına bakmaktadır. Yedinci Bölüm, Asya ile ilgili iken, Altıncı Bölüm Ortadoğu, Afrika ve Latin Amerika ile ilgilidir. Bu alanlar, gelişmiş ülkelere olan göçün asıl kaynaklarıdır ve buralardan "yeni dalgaların" gelmesi" muhtemeldir. Bu bölgelerden kaynaklanan göçün önemi artmaktadır, özellikle yeni endüstriyel ülkelerin ortaya çıktığı yerlerde ekonomik ve demografik dengesizliğe yol açmaktadır.

Sekizinci Bölüm, emek piyasasındaki iş bölümüne, ekonomik krizlerde göçmenlerin oynadığı role ve yüksek işsizliğe rağmen göçmenlerin istihdamının niçin sürdüğüne bakarak, gelişmiş ülkelerdeki göçmenlerin ekonomik durumunu değerlendirmektedir. Dokuzuncu Bölüm, birbiriyle taban tabana zıt göç deneyimlerine sahip Almanya ve Avustralya'yı karşılaştırmalı bir biçimde ele almaktadır. Amaç, hem paralellikleri ve farklılıkları göstermek hem de onları belirleyen faktörleri tartışmaktır. Onuncu Bölüm, yasal statü, sosyal politika, etnik toplulukların oluşumu, ırkçılık, vatandaşlık ve ulusal kimlik gibi faktörlere bakarak diğer gelişmiş göçmen topluluklarındaki toplumların içindeki göçmenlerin durumunu araştırmaya devam etmektedir.

Onbirinci Bölüm, hem göçmenlerin politikaya katılımına hem de ana akım politikanın göçmen yerleşimine tepki olarak değişmesine bakarak artmakta olan etnik farklılığın bazı önemli siyasal etkilerini araştırmaktadır. Çokkültürlü toplumların oluşumuna yönelik perspektifler tartışılmaktadır. Onikinci Bölüm, kitabın ileri sürdüğü savları özetlemektedir ve uluslararası göçün geleceği, tekil toplumlar ve bir bütün olarak küresel toplum için ne anlam ifade ettiğiyle ilgili bazı sonuçlar sunmaktadır.

Ek Okuma Kılavuzu

Uluslararası göçün tüm yönleri üzerine önemli bilgiler sağlayan geniş sayıdaki uzmanlaşmış dergiden ancak birkaçından burada söz edilmektedir. *International Migration Review* (New York, Center for Migration Studies) 1964'te kuruldu ve muhteşem karşılaştırmalı bilgi sunmaktadır. *International Migration* (Cenova: IOM) diğer değerli bir

karşılaştırmalı kaynak. *Social Identities* (Abingdon: Carfax) 1995'te basılmaya başlandı ve 'ırk, ulus, kültür çalışmalarıyla' ilgilidir. *Diaspora* (Toronto: University of Toronto Press) ulusaşırı çalışmalara adanmıştır. Ulusaşırı odaklı bir diğer dergi ise *Global Networks* (Oxford: Blackwell). Avrupa odaklı dergiler ise *The Journal of Etnic and Migration Studies* (Brighton: Sussex Centre for Migration Research, University of Sussex), *Migration* (Berlin: Edition Parabolis, İngilizce ve Almanca) ve *Revue Européene des Migrations Internationales* (Poitiers: University of Poitiers, Fransızca ve İngilizce). İngiltere, *Race and Class* (Londra: Irk İlişkileri Enstitüsü) ve *Etnic and Racial Studies* (Londra ve New York: Routledge) gibi birkaç dergiye sahiptir. Avustralya'da, *Journal of Intercultural Studies* (Melbourne: Monash University) var. *The Asian and Pasific Migration Journal* (Quezon City, Filipinler: Scalabrini Göç Merkezi) dünyanın en kalabalık bölgesi ile ilgili bilgiler sağlıyor ve hareketleri analiz ediyor. *Migraciones Internacionales* (Meksika: El Colegio de la Frontera Norte) İspanyolca ve İnigilizce makaleler içeriyor.

Ayrıca, *Asian Migrant* (Quezon City, Filipinler: Scalabrini Göç Merkezi) ve *Hommes et Migrations* (Paris) gibi günümüze ait bilgiler ve kısa yorumları içeren dergi formatında yayınlar vardır. Aylık yayınlanan ve basılı olarak, e-mail yoluyla ve internetten ulaşılabilen *Migration News* (Davis: University of California) bir diğer önemli kaynaktır.

Birkaç uluslararası göç organizasyonu, göçler üzerine karşılaştırmalı bilgi sağlamaktadır. En yararlısı, 1991'e kadar OECD SOPEMI, *Continous Reporting System on Migration* olarak bilinen yıllık *Trends in International Migration*'dır (Paris: OECD). Bu yayın, OECD ülkelerinden göçle ilgili bazı verilere yer verdiği gibi, bütün OECD ülkelerine olan göçle ilgili ayrıntılı istatistikler de sunmaktadır. IOM, *Dünya Göç Raporu*'nu ilk kez 2000 yılında yayınladı ve daha ileri uyarlamalar planlandı. Cohen'in büyük *Survey of World Migration*'ı (1995) konumuza tüm yönleriyle katkıda bulunan değerli bir referans kaynağıdır.

Etnik farklılık ve göç konularıyla ilgili birçok internet sitesi mevcuttur. En önemli birkaçı burada listelenmiştir. Bu sitelerin de ilgili birçok siteye bağlantı verdiği düşünüldüğünde bu liste daha ileri çalışmalar için başlangıç noktası olabilir:

Asya-Pasifik Göç Araştırma Ağı (APMRN):
http://www.capstrans.edu.au/apmrn/
Göç Çalışmaları Merkezi, New York: http://www.cmsny.org/
Avrupa Göç ve Etnik Çalışmalar Merkezi: http://www.cemes.org/
Avrupa Sürgünler ve Mülteciler Konseyi: http://www.ecre.org/
Avrupa Göç Bilgi Ağı (EMIN): http://www.emin.geog.ucl.ac.uk/
Avrupa Göç ve Etnik İlişkiler Araştırma Merkezi (ERCOMER):
http://www.ercomer.org/
Göç Çalışmaları Merkezleri Federasyonu, G.B. Scalabrini:
http://www.scalabrini.org/fcms/index.html
Zorunlu Göç Online: http://www.forcedmigration.org/
Göç Tarihi Araştırmaları Merkezi, Minnesota: http://www1.umn.edu/ ihrc/
Göç ve Etnik Çalışmalar Enstitüsü (IMES); Amsterdam:
http//www.pscw. uva.nl/
Göç Araştırmaları ve Kültürlerarası Çalışmalar Enstitüsü (IMIS),
Osnabrück : http://www.imis.uni-osnabrueck.de/english/index.htm
Uluslararası Göç ve Sağlık Merkezi: http://www.icmh.ch/
Uluslararası Metropolis Projesi: http://www.international.metropolis.net/
Uluslararası Göç Organizasyonu: http://www.iom.int/
Üniversitelerarası Uluslararası Göç Komitesi:
http://web.mit.edu/cis/www/migration/
Göç-Etnisite-Irkçılık-Mülteciler, Amsterdam:
http://www.pscw.uva.nl/sociosite/TOPICS/Ethnic.html/
Göç Bilgi Kaynağı: http://www.migrationinformation.org/index.cfm/
Göç Haberleri: http://www.migration.ucdavis.edu/
Göç Politikası Enstitüsü, Washington DC:
http://www.migrationinformation.org/
Çokkültürlü Gökdelen: http://www.multicultural.net/
Mülteci Ağı: AB Mülteci Entegrasyon Ağları: http:/www.refugeenet. org/
Mülteci Çalışmaları Merkezi, Oxford Üniversitesi:
http://www.rsc.ox. ac.uk/
Güney Afrika Göç Projesi: http://www.queensu.ca/samp/
İsviçre Göç ve Nüfus Çalışmaları Forumu:
http://www.unine.ch/fsm/ libri/publications.htm
UNHCR (Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği):
http:// www.unchr.ch/
ABD Mülteciler Komitesi: http://www.refugees.org/

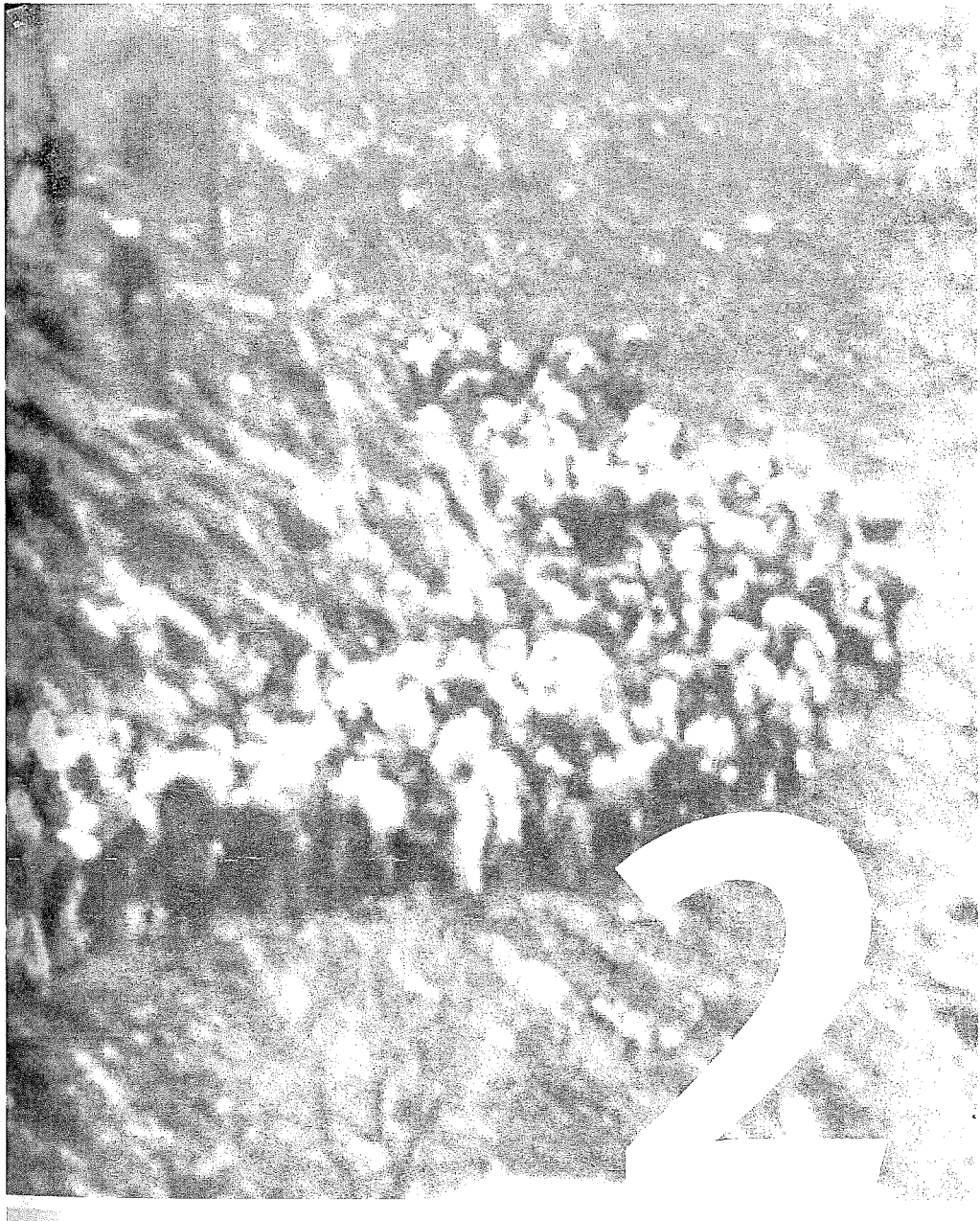

2

Göç Süreci ve Etnik Azınlıkların Oluşumu

Uluslararası göçü, daha iyi bir yaşam şansı arayışındaki kişinin başka bir yere göçmeye karar vermesi, doğduğu yerle köklerini koparması ve yeni bir ülkede çabucak asimile olması gibi basit bir bireysel eylem olarak düşünmek oldukça güçtür. Göç ve yerleşme, göçmenin geriye kalan hayatını kuşatabilecek ve sonraki kuşakları da etkileyen çok daha uzun soluklu bir süreçtir. (Göç ölümü bile aşabilir: Kimi göçmen grupların üyelerinin cenazelerini kendi topraklarına defnetmek için geri döndükleri bilinmektedir: Bkz. Tribalat, 1995: 109-11.) Göç toplumsal değişimin neden olduğu kolektif bir eylemdir ve hem göç alan hem de göç veren ülkedeki bütün bir toplumu etkiler. Bunun yanında, göç ve başka bir ülkede yaşama deneyimi çoğunlukla orijinal planların değişmesine neden olur, ki göçmenlerin ayrılırkenki niyetleri güncel davranışları hakkında çok az şey söyler. Benzer şekilde, hiçbir devlet göç yoluyla etnik olarak farklılaşmış bir toplum inşa etmek için yola çıkmasa da, yine de emek piyasasının gerektirdiği politikalar –toplumsal ilişkiler, kamu politikaları, ulusal kimlik ve uluslararası ilişkilere dönük uzak sonuçlarla beraber– çoğunlukla etnik azınlıkların oluşmasına neden olur.

Bu bölümün amacı genellikle ayrı olarak ele alınan iki teorik yaklaşımın birleştirilmesidir: Göç ve yerleşmeye ilişkin teoriler ile etnik azınlıklar ve onların toplumdaki konumlarına ilişkin teoriler. Bu bölüm ilerleyen bölümlerde betimsel izahı yapılacak olan göç, yerleşme ve azınlıkların oluşumunun anlaşılması açısından teorik bir çerçeve sunuyor. Ancak, okuyucu öncelikle bunları okuyup daha sonra teoriye bakmayı tercih edebilir.

GÖÇ SÜRECİNİN AÇIKLANMASI

Göç süreci kavramı uluslararası göçe ve bunun etkilediği diğer boyutlara neden olan karmaşık etmenler kümesinin ve bunların etkileşiminin bir özetidir. Göç toplumsal varoluşun her boyutunu etkileyen ve kendi karmaşık dinamiklerini geliştiren bir süreçtir.

Bu nedenle göç üzerine yapılan araştırmalar özünde inter-disiplinerdir: Sosyoloji, siyaset bilimi, tarih, ekonomi, coğrafya, demografi, psikoloji ve hukuk ilgili alanlardır (Brettell ve Hollifield, 2000). Bu disiplinler nüfus hareketinin farklı yönleriyle ilgilenirler ve konunun tam olarak anlaşılması bu disiplinlerin hepsinin katkısını gerektirir. Her bir sosyal bilim disiplini içerisinde farklı teori ve yöntemlere dayanan bir dizi yaklaşım vardır. Örneğin, çalışmalarını geniş veri kümelerinin niceliksel analizine dayanarak temellendiren araştırmacılar küçük grupların niteliksel araştırmalarını yapan araştırmacılardan farklı sorular sorarlar ve farklı sonuçlara ulaşırlar. Tarihsel ve kurumsal yaklaşımları kullanarak dünya ekonomisi içerisinde göçmen emeğinin rolünü araştıranlar ise daha farklı sonuçlar elde ederler. Kendilerinin yegâne doğru olduklarını iddia etmedikleri sürece bütün bu yöntemlerin geçerliliği vardır. Göç teorisinin detaylı bir araştırması burada mümkün değil (bkz. Massey v.d., 1993, 1994, 1998), ancak günümüz tartışmalarında kullanılan temel üç farklı yaklaşım arasında verimli bir ayrım yapılabilir: Ekonomik teori, tarihsel-yapısalcı yaklaşım, göç sistemleri teorisi.

Ekonomik Göç Teorileri

Neoklasik ekonomi perspektifi kendi köklerinde göç üzerine ilk sistematik teoriyi barındırır: Göçün istatistiksel kurallarını formüle eden 19. yüzyıl coğrafyacısı Ravenstein'dir. Bunlar herhangi bir genel göç hareketiyle ilgili olmayan genel ifadelerdir (Cohen, 1987: 34-5; Zolberg, Suhrke ve Aguao, 1989: 403-5). Bu gelenek birçok demografın, coğrafyacının, ekonomistin çalışmalarında canlılığını korumaktadır. Bu tür genel teoriler insanların nüfusun yoğun olduğu yerlerden seyrek nüfuslu yerlere, gelir düzeyinin düşük olduğu yerlerden yüksek olan yerlere göç etme eğilimlerini vurgular veya göçü iş döngülerindeki dalgalanmalarla ilişkilendirirler. Bu teoriler sıklıkla itme-çekme teorileri olarak bilinir, çünkü göçün nedenleri olarak insanları doğdukları yerlerden ayrılmaya zorlayan itici faktörleri ve onları göç alan belirli ülkelere çeken çekici faktörleri algılarlar. İtici faktörler demografik büyümeyi, düşük yaşam standartlarını, ekonomik fırsat yoksunluğunu ve siyasal baskıları içerirken, çekici faktörler emeğe olan talep, boş araziler, cazip ekonomik fırsatlar ve siyasal özgürlüklerdir.

Bu model her ne kadar neoklasik ekonomi içerisinde temellendirilmiş olsa da aynı zamanda sosyoloji, sosyal demografi ve diğer disiplinlerden de etkilenmiştir. Bu model bireyselci ve tarih-dışıdır (ahistorical). Bireyin göç etme kararının, doğduğu yerde kalma veya farklı alternatif hedeflere doğru hareket etmesinin görece maliyeti ve yararlarının rasyonel karşılaştırılmasına dayandığına vurgu yapar. Bu modele göre, devletin iç veya dış göç üzerindeki sınırlandırmaları gibi –temelde rasyonel piyasanın bozulmasıyla ilişkili olan– kısıtlayıcı faktörler kaldırılmalıdır. Bu modelin merkezi kavramı 'insan sermayesidir'; insanlar göçe yatırım yapmaya karar verirler, aynı şekilde eğitime veya mesleki eğitime yatırım yapmaya karar verebilecekleri gibi. Çünkü göç insan sermayesini artırır ve bu da kazanç açısından potansiyel gelecek kazanımları sunar. İnsanlar, gidecekleri ülkede kazanmayı umdukları yüksek ücretler göç sırasında maruz kalacakları maliyetten daha yüksekse göç edeceklerdir (Chiswick, 2000). Borjas bir göç piyasası modeli ileri sürer:

> Neoklasik teori bireylerin faydayı maksimize ettiğini varsayar: Bireyler kendi refahlarını maksimize edebilecekleri bir ülke araştırırlar... bireyin finansal kaynakları, göç alma rekabeti içindeki ülkelerin uyguladığı göç düzenlemeleri, kaynak ülkenin iç göç düzenlemeleri bu araştırmayı sınırlandırır. Göç piyasasında farklı bilgi parçaları değiş tokuş edilir ve farklı seçenekler karşılaştırılır. Bu anlamda, bireyler 'göç teklifi' yapma yolunda rekabet içinde olan göç alan ülkeleri karşılaştırır ve birini seçerler. Bu piyasa yerinde toplanan bilgiler pek çok bireyi doğdukları ülkede kalmanın daha 'kazançlı' olduğu düşüncesine sevk eder... öte yandan kimi bireyler ise diğer ülkelere gitmenin daha iyi olacağı sonucuna varırlar. Göç piyasası, bu bireyleri göç alan ülkeler boyunca rastgele olmayan bir şekilde sınıflandırır (Borjas, 1989: 461).

Borjas, 'bu yaklaşımın bireylerin "en iyi" ülkeyi aramaları neticesinde ortaya çıkan göçmen akış türlerinin açık –ve ampirik olarak test edilebilir– sınıflandırılmasına neden olduğunu' ileri sürer (Borjas, 1989:461). Bu anlamda, farklı bölgeler arasında ekonomik eşitsizliğin var olması bile tek başına göç akışlarının oluşması için yeterli olur. Uzun dönemde, ekonomik dengenin oluşmasına yol açan bu tür akışlar ücret ve koşulların gelişmemiş ve gelişmiş bölgelerde eşitlenmesine yardımcı olur. Borjas, bunun göç alan ülkeler için olumsuz sonuçlar doğurabileceğini, toplam beceri düzeyini ciddi oranda düşürebileceğini ileri sürer (Borjas, 1990). Ne var ki, bu bulgu neoklasik iktisat içerisinde olumsuz değerlendirilmez: Chiswick, göçmenlerin pozitif olarak kendiliğinden seçildiğini, bu anlamda yüksek vasıflı olanların göç etme şanslarının daha yüksek olduğunu, çünkü hareketleri esnasında sahip oldukları insan sermayesi yatırımı dolayısıyla daha yüksek kazanç elde edeceklerini ileri sürer (Chiswick, 2000).

Ampirik çalışmalar neoklasik teorinin geçerliliği ile ilgili kuşkular uyandırmaktadır. En azgelişmiş ülkelerden zengin ülkelere göç edenler nadiren en yoksul kişilerdir; göç edenler daha çok ekonomik ve sosyal değişim içerisindeki bölgelerde yaşayan toplumsal orta sınıftır. Benzer şekilde, itme-çekme modeli hareketliliğin yoğun nüfuslu bölgelerden seyrek nüfuslu bölgelere olduğunu ileri sürse de, aslında

Almanya ve Hollanda gibi göç alan ülkeler dünyanın en yoğun nüfuslu ülkeleri arasındadır. Son olarak, itme-çekme modeli belirli bir göçmen grubunun neden bu ülkeye değil de şu ülkeye gittiğini açıklayamaz; örneğin, Cezayirlilerin çoğu, Türklerin tam tersine, neden Almanya değil de Fransa'ya gitmektedir?

Bundan dolayıdır ki, neoklasik göç teorisi basitleştirici ve günümüz göç hareketlerini açıklama veya gelecekteki göç hareketlerini öngörme yeteneğinden yoksun olduğu için eleştirilir (bkz. Sassen, 1998; Portes ve Rumbaut, 1976: 271-8). Göçmenlere –akılcı tercihler yapmak için özgür ve seçenekleri konusunda yeterli bilgi sahibi olan– bireysel piyasa-oyuncuları olarak davranmak akıl kârı gözükmüyor. Tarihçiler, antropologlar, sosyologlar ve coğrafyacılar göçmen davranışlarının aile ve cemaat dinamiklerinden olduğu kadar tarihsel deneyimlerden de güçlü bir şekilde etkilendiğini gösteriyor (Portes ve Böröcz, 1989). Tersine, göçmenler sınırlı ve çoğunlukla kısıtlayıcı bilgilere sahiplerdir ve bir dizi engellemelere maruz kalırlar (özellikle, işverenler ve devletler karşısında güçten yoksundurlar). Göçmenler bu zorluklarla gelişen kültürel sermayeleri (kendi durumlarına ve bununla nasıl baş edeceklerine ilişkin kolektif bilgi) ve sosyal sermayeleri (göç ve cemaat oluşumu sürecini düzenleyen toplumsal ağlar) sayesinde başa çıkarlar.

Bu nedenle, ekonomik araştırma içerisinde geniş bir etmenler kümesini ortaya koymak zorunlu gözüküyor. Bu anlamdaki adımlardan birisi emek piyasasındaki ayrışmalarda kurumsal etmenlerin yanında rekabet ve toplumsal cinsiyetin de önemini gösteren 'ikili emek piyasası teorisi' idi (Piore, 1979). Piyasanın neoklasikçilerin ileri sürdüğü ideal yönde nadiren işlediğini savlayan 'emek göçünün yeni ekonomisi' yaklaşımı 1980'lerde orta çıktı (Stark, 1991; Taylor, 1987). Göçün yalnızca iki ülke arasındaki gelir farklılıklarıyla değil, ayrıca güvenli iş şansı, yatırım sermayesine erişim ve uzun dönemli risk yönetimi ihtiyacı gibi etmenlerle de açıklanması gerekir. Örneğin, Massey ve diğerlerinin de (1987) ortaya koyduğu gibi, Meksikalı çiftçiler, yeterli arazileri olmasına rağmen, bu arazileri verimli kılacak sermayeden yoksun oldukları için ABD'ye göçebilirler. Benzer şekilde, göçmenlerin davranışları

çalışılarak işçi dövizinin göçteki rolü kolayca anlaşılamaz. Tersine, işçi dövizinin yatırım, iş ve cemaatin tamamı içerisindeki sosyal ilişkilerde uzun dönemli etkisinin çalışılması gerekir (Taylor, 1999).

Neoklasik model devletin rolünü piyasanın 'normal' işleyişinden bir sapma olarak değerlendirir. Borjas, örneğin, Amerika devletinin vizeyi en yüksek fiyata satarak 'göç piyasasını düzensizleştirmesi' gerektiğini ileri sürer (Borjas, 1990: 225-8). Ancak tarihsel ve çağdaş göç çalışmaları (bkz. Üçüncü ve Yedinci Bölüm) devletlerin (özellikle göç alanların) göç hareketlerinin başlamasında, şekillenmesinde ve denetlenmesinde önemli rol oynadıklarını gösteriyor. Giriş izni verilmesinin en yaygın nedeni işçi ihtiyacıdır –devletler bazen işverenlerin yararına olacak şekilde emek gücü sağlanmasında rol alırlar– fakat demografik ve insani nedenler de önemli olabilir. Göç, ABD, Kanada, Arjantin, Brezilya ve Avustralya gibi Yeni Dünya ülkelerinde ulus inşasının bir parçası olarak önemli bir rol oynamıştır. Mülteci ve sığınmacılarla ilgili politikalar çağdaş göç hareketlerinin önemli bir belirleyicisidir.

Bu nedenle, sadece 'refahın maksimize edilmesine' değil 'piyasada denge oluşmasına' da yol açan özgür tercihler yapan bireysel göçmenler düşüncesi (Borjas, 1989:482) tarihsel gerçeklikten oldukça uzaktır ve çok az açıklayıcı değeri vardır. Zolberg'in de ileri sürdüğü gibi, emek göçünü "hem 'itme' hem de çekmeyi' kendiliğinden belirleyen ulusaşırı kapitalist ekonominin dinamiklerinin sebep olduğu bir işçi hareketi olarak" analiz etmek daha mantıklı görünüyor (Zolberg, Suhrke ve Aguao, 1989:407). Bu, göçün, gittikçe küreselleşen ekonomik ve politik bir sitemin alt sistemleri olarak çalışılması gereken, kolektif bir olgu olduğuna işaret eder.

Tarihsel-Yapısalcı Yaklaşım

1970'lerde ortaya çıkan ve *tarihsel-yapısalcı yaklaşım* olarak adlandırılagelen yaklaşım uluslararası göçü açıklayan alternatif bir yaklaşımdı. Entelektüel temellerini Marksist politik ekonomi ve dünya sistemi teorisinde bulan bu yaklaşım dünya ekonomisindeki eşitsiz ekonomik ve siyasal güç dağılımına vurgu yapıyordu. Göç, sermaye için bir çeşit ucuz

emek hareketi olarak görülüyordu. Zenginleri daha da zengin yapmak için eşitsiz kalkınmanın ve yoksul ülkelerin kaynaklarının sömürülmesinin devamlılığını sağlıyordu. (Castles ve Kosack, 1985; Cohen, 1987; Sassen, 1988). 'İtme-çekme' teorileri esas olarak bireylerin gönüllü göçüne yoğunlaşma eğilimindeyken, 1914 öncesinde Avrupa'dan ABD'ye göç örneğinde olduğu gibi, tarihsel-yapısalcı yaklaşım ise sermayenin kitlesel emek gücü arayışına bakıyordu, ister Almanya'daki fabrikalar ya da Kaliforniya'daki tarım işleri için olsun isterse Avustralya'daki Snowy Dağı Hidroelektrik Projesi için. Emeğin kabulü hem sömürgeciliğin bir kalıntısı hem de savaşın ve Avrupa'daki bölgesel eşitsizliğin bir sonucuydu. Dünya sistemi teorisine göre, emek göçü kapitalizmin merkez ülkeleriyle onların azgelişmiş çevreleri arasında sahtekârlıkla oluşturulmuş olan tahakküm ilişkisinin temel yollarından biridir. Göç Üçüncü Dünyanın Birinci Dünyaya bağımlı kalması, dünya ticaretinin ve çıkarların kontrol edilmesi açısından askeri tahakküm kadar önemliydi.

Ancak, tarihsel-yapısalcı yaklaşım pek çok göç uzmanı tarafından peş peşe eleştirildi: Eğer Batılı devletlerin sermaye ve çıkar mantıkları bu kadar egemense, nasıl oluyor da göç politikaları, önceden planlanmadığı halde emek göçü politikasından sürekli yerleşim politikasına geçen belirli ülkeler örneğinde olduğu gibi, bu kadar sık sık değişiyor? Hem neo-klasik bakış açısı hem de tarihsel-yapısalcı yaklaşım çağdaş göçlerin oldukça karmaşık olan yapısını tatminkâr bir şekilde analiz edemeyecek kadar tek boyulu görünüyor. Neo-klasik yaklaşım göçlerin tarihsel nedenlerini göz ardı edip ve devletin rolünün önemini azaltırken, tarihsel-yapısalcı yaklaşım ise sıklıkla sermayenin çıkarını her şeyin belirleyeni olarak görüp söz konusu bireylerin ya da grupların eylem ve isteklerine yeterince ilgi göstermedi.

Göç Sistemleri Teorisi ve Disiplinlerarası Yeni Bir Yaklaşım Eğilimi

Bu tür eleştirilerin sonucunda çok sayıda disiplini içine almayı ve göç deneyiminin tüm boyutlarını kuşatmayı amaçlayan yeni bir yaklaşım ortaya çıktı: *Göç sistemleri teorisi.* Bir göç sistemi birbirlerinden kar-

şılıklı göçmen alan-veren iki ya da daha fazla ülke tarafından oluşturulur. Bu eğilim Güney Pasifik, Batı Afrika veya Latin Amerika'nın Güney Konisi örneklerinde olduğu gibi bölgesel göç sistemlerinin analizini amaçlar (Kritz v.d., 1992). Bunun yanında, Karayipler, Batı Avrupa ve Kuzey Amerika'nın karşılaştığı veya Kuzey ve Batı Afrika'nın Fransa'yla bağlantısındaki göç sistemleri gibi uzak bölgeler birbirleriyle ilişkilendirilebilir. Göç sistemleri yaklaşımı hem akışın amaçlarının sorgulanması hem de söz konusu yerler arasındaki bütün bağlantıların araştırılması anlamına gelir. Bu bağlantılar 'devletlerin birbirleriyle ilişkileri, karşılaştırılmalar, kitle kültürü bağlantıları, aile ve toplumsal ağlar' olarak sınıflandırılabilir (Fawcett ve Arnold, 1987:456-7).

Göç sistemleri teorisi, göç hareketlerinin genellikle veren ve alan ülke arasında sömürgecilik, siyasal etkileşim, ticaret, yatırım veya kültürel bağlara dayanan ve önceden var olan bağlantılar üzerinden ortaya çıktığını ileri sürer. Bu nedenle Meksika'dan ABD'ye yaşanan göç 19. yüzyılda ABD'nin güneybatıya doğru genişlemesi ve 20. yüzyılda Amerikalı işverenlerin Meksikalı işçilere olan planlı talebine dayanır (Portes ve Rumbaut, 1996:272-6). Dominik Cumhuriyeti'nden ABD'ye yaşanan göç ise 1960'lardaki Amerikan askeri işgaliyle başladı. Aynı şekilde, hem Kore hem de Vietnam'dan ABD'ye göç ise bu bölgedeki Amerikan askeri varlığının uzun dönemki bir sonucuydu (Sassen, 1988; 6-9). İngiltere'deki Hint, Pakistan ve Bangladeş göçü İngiltere'nin Hint coğrafyasındaki sömürgeci varlığıyla bağlantılıdır. Benzer şekilde, Karayipli göçmenler ise kendi eski sömürgeci güçlerine göç etme eğiliminde olmuşlardır: Örneğin, Jamaika'dan İngiltere'ye, Martinique'den Fransa'ya, Surinam'dan Hollanda'ya. Fransa'daki (Almanya değil) Cezayir göçü Fransa'nın Cezayir'deki sömürgeci varlığıyla açıklanırken, Almanya'daki Türk nüfus ise Almanya'nın 1960'lar ve 1970'lerdeki doğrudan emek talebinin bir sonucudur.

Göç sistemleri yaklaşımı –en azından neo-klasik geleneğin dışında– başat göç teorisi olarak ortaya çıkan daha kapsamlı ve inter-disipliner bir anlayışın parçasıdır. Temel yaklaşımı herhangi bir göç hareketinin makro ve mikro yapıların etkileşiminin bir sonucu olarak görül-

mesi gerektiğidir. Makro yapılar büyük ölçekli kurumsal etmenlere işaret ederken, mikro yapılar ağlara, uygulamalara ve göçmenlerin kendi düşüncelerine göndermede bulunur. Bu iki düzey, sık sık 'ara yapılar' olarak işaret edilen, bir dizi aracı mekanizmayla birbirine bağlantılıdır.

Makro yapılar dünya piyasasının ekonomi politiğini, devletlerarası ilişkileri ve göç veren/alan ülkeler tarafından göç yerleşimini kontrol etmek amacıyla düzenlenen kanunları, yapıları ve uygulamaları içerir. Son beş yüzyıldan bu yana gittikçe daha da bütünleşen bir dünya ekonomisinde üretimin, dağılımın ve değiş tokuşun evrimi açık bir şekilde göçün önemli belirleyenlerinden biri olmuştur. Aynı zamanda, uluslararası ilişkilerin ve hem göç alan hem de göç veren bölgelerdeki devletlerin göçün düzenlenmesi ve kolaylaştırılmasındaki rolü de önemlidir (Dohse, 1981; Böhning, 1984; Cohen, 1987; Mitchell, 1989; Hollifield, 2000).

Mikro yapılarsa göç ve yerleşme sorunlarıyla başa çıkmak için göçmenlerin kendileri tarafından geliştirilen enformel toplumsal ağlardır. Bu bağlamda konu üzerine yazılmış erken metinler 'zincirleme göç' kavramını kullanırdı (Price, 1963: 108-10). 1970'lerde Meksikalı göçmenler üzerine yapılan bir araştırma, bu göçmenlerin yüzde 90'ının aile veya işveren bağlantıları yoluyla ABD'de yasal oturma izni kazanmış olduklarını göstermiştir (Portes ve Bach, 1985). Bugün pek çok uzman göç hareketinin başlaması ve sürdürülmesinde bilginin ve 'kültürel sermayenin' (diğer ülke hakkında bilgi, yolculuğu organize edebilme, iş bulma ve yeni çevreye uyum sağlayabilme kapasitesi) rolüne vurgu yapmaktadır. Enformel ağlar kişisel ilişkileri, aile ve ev kalıplarını, arkadaş ve cemaat bağlarını, sosyal ve ekonomik konularda karşılıklı yardımlaşmayı kapsar. Bu tür bağlantılar bireyler ve gruplar için hayati kaynakları sağlar ve 'sosyal sermaye' olarak da düşünülebilir (Bourdieu ve Wacquant, 1992:119). Enformel ağlar 'hem göçmenleri hem de göçmen olmayanları karmaşık bir toplumsal roller ve kişisel olmayan ilişkiler ağına bağlar' (Boyd, 1989: 639).

Göçmen ağları için aile ve cemaat hayati öneme sahiptir. Asyalı göçmenler üzerine yapılan bir araştırma, göç kararlarının genellikle

sadece bireysel olarak değil, aile tarafından alındığını göstermiştir (Hugo, 1994). Hızlı değişimin olduğu durumlarda, aile, gelirlerini ve hayatta kalma şanslarını artırmak amacıyla bir ya da daha fazla üyesini çalışmak için başka bir ülke veya bölgeye gönderme kararı alabilir. Pek çok durumda, göç kararı aile büyükleri (özellikle erkekler) tarafından alınır, gençlerin ve kadınların bu ataerkil otoriteye itaat etmesi beklenir. Aile genç kadınları şehre veya denizaşırı yerlere gönderme kararı alabilir, çünkü çiftliklerde genç erkek emeği daha az talep edilir. Ayrıca, genç kadınlar dışarıdan para göndermeleri konusunda genellikle daha güvenilir olarak görülür. Hassas montaj bantlarında fabrika işçileri veya ev hizmetçileri olarak kadın emeğine duyulan uluslararası talebin artmasına karşılık gelen bu tür güdüler göçteki kadın oranının artmasına katkıda bulunur.

Aile bağlantıları göçü mümkün kılan kültürel ve de finansal sermayeyi sağlar genellikle. Tipik bir göç zinciri, emek veya asker talebi gibi dışsal bir faktör yoluyla ya da genç bir öncünün (genellikle erkek) ilk gidişiyle başlar. Bu hareket bir kez oluşturulduğunda, göçmenler esas olarak bu 'işlek yolları' kullanırlar (Stahl, 1993) ve zaten göç bölgesinde yer alan akrabalarından ve arkadaşlarından yardım alırlar. Aileye veya ortak kökene dayanan ağlar barınma, iş bulma ve bürokratik işlemlerin halledilmesine yardımcı olur, kişisel sorunlar konusunda destek sağlar. Bu sosyal ağlar göçmenler ve aileleri açısından göç sürecinin güvenli ve daha kontrol edilebilir olmasını sağlar. Göç hareketleri bir kez başladığında artık kendi kendini sürdürebilir sosyal bir sürece dönüşür.

Göç ağları ayrıca yerleşme ve göç bölgesinde cemaat oluşumu sürecine bir temel sağlar. Göçmen grupları kendi sosyal ve ekonomik altyapılarını geliştirirler: İbadet yerleri, dernekler, dükkânlar, kafeler, doktor ve avukat gibi profesyoneller ve diğer hizmetler. Bu, ailenin yeniden bir araya gelmesiyle sonuçlanır: Kalma süresinin uzatılması, ilk göçmenlerin (ister işçi ister mülteci olsun) eşlerini ve çocuklarını getirmeye veya yeni aileler kurmaya başlamaları örneklerinde olduğu gibi. İnsanlar kendi yaşam perspektiflerini söz konusu yeni ülkede görmeye başlarlar. Bu süreç özellikle göçmenlerin çocuklarının durumuyla iliş-

kilidir: Çocuklar yeni ülkede okula gitmeye, dil öğrenmeye, akran grup ilişkileri oluşturmaya ve iki kültürlü veya kültürler arası kimlikler geliştirmeye başladıklarında ebeveynlerin kendi anavatanlarına dönmesi gitgide zorlaşır.

Aracı 'ara yapılar' son yıllarda araştırmacıların gittikçe daha çok ilgisini çekmektedir. Belirli bireyler, gruplar veya kurumlar göçmenler ve siyasal ya da ekonomik kurumlar arasında aracı rol üstlenebilirler. Bir 'göç endüstrisi' işçi bulma örgütleri, avukatlar, acenteler, kaçakçılar ve diğer aracıların birleşmesiyle ortaya çıkar (Haris, 1996: 132-6). Bu aracılar göçmenlerin yardımcıları olabilecekleri gibi sömürücüleri de olabilirler. Özellikle yasadışı göç ya da potansiyel göçmen fazlalığı durumunda sömürücü rolleri ağır basar: Pek çok göçmen birikimlerini dolandırıcılara kaptırmıştır ve kendilerini yabancı bir ülkede işsiz ve kaynaksız yapayalnız bulmuştur. Bir göç endüstrisinin göçün devamında güçlü bir çıkar grubu olarak ortaya çıkışı, göç hareketini durdurmayı veya kontrol etmeyi amaçlayan devletlerin çabalarını genellikle karmaşıklaştırmıştır.

Makro, ara ve mikro yapılar göç sürecinde birbiri içine geçerler ve aralarında net bir ayrım çizgisi yoktur. Tek başına hiçbir neden insanların neden kendi ülkelerinden ayrılıp başka bir ülkeye yerleşmeye karar verdiklerini tatminkâr bir şekilde açıklayamaz. Göç sürecinin bütün boyutlarını anlayabilmek için aşağıdaki soruların sorulması zorunludur:

1. Ekonomik, sosyal, demografik, çevresel ve siyasal faktörler ne boyutlarda değişiyor ki insanlar doğdukları yerlerden ayrılma gereksinimi duyuyorlar?

2. Göç edilen yerdeki hangi faktörler göçmenlere fırsatlar sağlıyor?

3. İki ülke arasında –muhtemel göçmenlere yolculuk araçları, giriş ihtimali ve bilgi sağlayan– sosyal ağlar ve diğer bağlantılar nasıl gelişiyor?

4. Göç ve yerleşmeyi düzenlemek için mevcut ya da oluşturulan yasal, siyasal, ekonomik, sosyal yapılar ve uygulamalar nelerdir?

5. Göçmenler nasıl yerleşimci oluyor ve bu, neden bazı durumlarda ayrımcılığa, çatışmaya ve ırkçılığa bazı durumlarda ise çoğulcu veya çokkültürlü bir tolumun oluşumuna yol açıyor?

6. Yerleşmenin göç alan toplumların ulusal kimliği, kültürü ve sosyal yapısı üzerindeki etkileri nelerdir?

7. Yaşanan göç, göç veren bölgeyi nasıl değiştiriyor?

8. Göçler göç alan ve göç veren toplumlar arasında hangi boyutlarda yeni bağlantılara sebep oluyor?

Ulusaşırı Teori

'Ulusaşırıcılık' ve 'ulusaşırı cemaatler' üzerine ana hatlarıyla yeni bir teorinin ortaya çıkmasına neden olan bu son unsur –toplumlar arasında göç temelli yeni bağlantılar– son yıllarda daha fazla dikkat çekmeye başladı. Küreselleşmenin belirtilerinden biri olan iletişim ve ulaşım teknolojilerinin hızla değişimi, göçmenlerin geldikleri yerlerle yakın ilişkilerini sürdürmesini gittikçe daha da kolaylaştırıyor. Bu gelişmeler, aynı zamanda, insanların ekonomik, sosyal ya da kültürel bağlarının olduğu birtakım yerler arasında düzenli olarak göç etmelerinde olduğu gibi, tekrarlanan göç hareketlerini ve dolaşımın büyüklüğünü kolaylaştırmaktadır. Ulusaşırıcılık üzerine yapılan tartışmalar, uluslararası politika ve ulusal kimlik üzerine olası ciddi sonuçlarıyla birlikte 'yurtsuzlaştırılmış ulus-devletler'in ortaya çıktığını savlayan Basch ve diğerlerinin çalışmasıyla (1994) alevlenmiştir. Portes ulusaşırı eylemleri şöyle tanımlar:

> Ulusal sınırlar arasında tekrarlanma temeline dayanan bu ulusaşırı eylemlerin, katılımcılar tarafından zaman içerisinde düzenli ve fark edilebilir bir şekilde yinelenmesi gerekir. Bu tür eylemler ulusal hükümetlerin temsilcileri veya çokuluslu şirketler gibi görece daha güçlü aktörler tarafından yönetilebileceği gibi, göçmenler ve onların anavatanlarındaki hısım ve akrabaları gibi daha yalın bireyler tarafından da başlatılabilir. Bu eylemler ekonomik girişimlerle sınırlı olmadığı gibi siyasal, kültürel ve dinsel girişimleri de kapsar (Portes, 1999: 464).

Ulusaşırı cemaat düşüncesi özne insana vurgu yapar. Ulusaşırıcılık, küreselleşme bağlamında, birbirinden uzağa fırlatılmış ve uzaktan iletişim kuran sanal cemaatler olarak akrabalığa, komşuluğa veya işyeri temelli eski yüz yüze cemaatlere doğru ilerleyebilir. İster büyük ölçekli girişimler isterse küçük etnik girişimciler olsun, ulusaşırı iş cemaatlerinin önemini vurgulayan Portes ve birlikte çalıştığı kişiler, siyasal ve kültürel cemaatlerin önemine de değinirler. Yukarıdan aşağıya ulusaşırıcılık –'çokuluslu şirketler ve devlet gibi güçlü kurumsal aktörler tarafından yönetilen' eylemlerle– ile aşağıdan yukarıya ulusaşırıcılık –'göçmenler ve onların ana vatanlarındaki benzerleri tarafından sıradan girişimlerin bir sonucu olarak başlatılan eylemler'– arasında bir ayrım yaparlar (Portes v.d., 1999: 221). Ulusaşırı cemaatler şirketlerin, devletlerin ve devletlerarası örgütlerin gücüyle mücadele edebilecek bir karşı güç geliştirebilirler. Aslında, göç ağları biçimindeki enformel bağlantılar göçmenlerin çıkarlarını göz ardı eden resmi göç politikalarına sıklıkla alttan alta zarar verir.

Var oluşları göç temelli ulusaşırı cemaatler içindeki katılımları yoluyla şekillenen insanları tanımlamak için muhacir (transmigrant) terimi kullanılabilir (Glick-Schiller 1999: 203). Bu terimi çok fazla kullanmaktan kaçınılmalıdır: Göçmenlerin çoğu halen bu kalıba uymuyorlar. Birkaç yılığına başka bir yerde ikamet eden, ülkesine para gönderen, anavatanlarındaki aileleriyle iletişimi devam eden ve onları ara sıra ziyaret eden geçici göçmen işçiler muhacir değildirler. Anavatanlarından sonsuza dek ayrılmış olan ve orayla basitçe gevşek bağlantılarını koruyan kalıcı göçmenler de muhacir değildir. Ulusaşırı eylemleri tanımlayan temel özellik kişinin yaşamında merkezi rol oynamasıdır. Bunun bir grup için söz konusu olduğu durumlarda ancak ulusaşırı cemaatlerden söz edilebilir.

Ulusaşırı cemaatler, terim yeni olmasına rağmen, yeni bir olgu değil. Antik zamanlara kadar geri götürülebilen diaspora kavramı zorla yersiz yurtsuzlaştırılan insanlar için kullanılırdı (örn. Yahudiler ve Yeni Dünya'daki Afrikalı köleler). Ayrıca, Batı Asya ve Afrika'daki Yunanlılar veya İslâm'ı Güneydoğu Asya'ya yayan Arap tacirler gibi

belirli ticari gruplar kadar göçmen işçiler (İngiliz İmparatorluğundaki Hintliler; 1860'tan beri İtalyanlar) için de kullanılırdı (Cohen, 1997; Van Hear, 1998). Ulusaşırı cemaat kavramı daha nötr bir kavramken diaspora terimi güçlü duygusal yan anlamlara sahiptir. Küreselleşme koşulları altında ulusaşırı cemaatlerin hızla çoğalması yeni bir faktördür (Vertovec, 1999; 447). Ulusaşırıcılık büyümeye devam edecek gibi görünüyor ve ulusaşırı cemaatler eylemlerin, ilişkilerin düzenlenmesi, iki ya da daha fazla ülke içinde yakın ilişki içerisindeki sayıları gittikçe artan insanların tanımlanması açısından gittikçe daha önemli bir hal alacaktır.

Göçten Yerleşmeye

Her ne kadar her göç hareketinin kendine özel tarihsel kalıpları olsa da, göç sürecinin toplumsal dinamiklerini genelleştirmek mümkündür. Öte yandan, ekonomik temelli göçü zorunlu göçten ayırmak gerekir. Ekonomik göçlerin çoğu gençlerle, ekonomik olarak aktif olan insanlarla başlar. Ücretlerin yüksek olduğu ekonomilerde, –arazi satın alarak, ev yaparak, iş kurarak ya da eğitim veya çeyiz için harcamalar yaparak– memleketlerindeki koşulları iyileştirmek için yeterli birikim yapmak isteyenler genellikle 'hedefi vururlar'. Gittikleri ülkelerde belli bir dönem geçirdikten sonra 'ilk göçmenlerden' bazıları memleketlerine geri dönerken, diğerleri kalma sürelerini uzatır veya memleketine döner, sonra tekrar göç eder. Göçmenler yeni ülkede anavatanlarında olduğundan daha iyi yaşama ve çalışma koşulları bulurlarsa görece başarılı oldukları söylenebilir. Yok, eğer göçmenler amaçlarını elde etmek için yeteri kadar birikim yapma imkânı bulamazlarsa kısmen başarısız oldukları söylenebilir ve uzun bir dönem daha orada ikamet etmeleri gerekir. Bu şekilde devam ettiğinde, pek çok eski geçici göçmen eşlerini yanına getirir ya da yeni ülkede kendisine bir eş bulur. Çocukların doğumuyla beraber, yerleşim daha kalıcı bir karakter kazanır.

Göç sürecinin bu güçlü iç dinamikleri katılımcıların beklentilerini daha karmaşık bir hale sokar ve hem göç alan hem de göç veren ülke siyasetçilerinin hedeflerini zayıflatır. Çoğu göç için, ailenin birleş-

mesi ve sürekli yerleşime dönük bir niyet yoktur başlangıçta. Bunun yanında, devletler göç akışını –örneğin, emek talebi düştüğü için– durdurmayı denediğinde bu hareketin artık kendi kendini sürdürebilir bit hale gelmiş olduğunu görebilir. Geçici emek akışı olarak başlayan göç aile birleşimi, kayıtsız göç veya sığınmacı akışına bile dönüşür. Bu, göç hareketinin ve bütün yaşam döngülerini burada geçiren göçmenlerin kendilerinin olgunlaşmasının bir sonucudur. Bunun bir diğer nedeni de belirli sektörlerde göçmenlere bağımlılığın ekonominin yapısal bir özelliği haline gelmiş olmasıdır.

Pek çok siyasal ve sosyal sorunun temelinde siyasetçilerin ve araştırmacıların uluslararası göçü dinamik bir sosyal süreç olarak görmedeki başarısızlıkları yatar. Bu başarısızlığın kaynağını, göçü sadece bir bireyin piyasa faktörlerine verdiği tepki olarak algılayan yanlış bir iddiaya dayanan ekonomik göç modeline odaklanılması oluşturur. Bu ise göçün hareketin fayda ve maliyetini etkileyen politikaları değiştirmek yoluyla bir musluk gibi açıp kapatılabileceği inancına yol açar. Oysa göç, hareketi başlatan ekonomik faktörler tamamen değişmiş olsa bile, sosyal faktörler nedeniyle devam edebilir.

Batı Avrupa'nın 1945-1973 arası Akdeniz havzasından aldığı 'misafir işçi' türü göç hareketi bu türden gelişmeleri oldukça iyi örnekler. Eski sömürgelerden İngiltere'ye, Fransa'ya ve Hollanda'ya; Avrupa'dan, Latin Amerika'dan ve Asya'dan ABD'ye, Avustralya'ya ve Kanada'ya yaşanan göçler sosyal faktörlerin beklenmeyen sonuçlar doğurduğu diğer örneklerdir (bkz. Dördüncü Bölüm). Son yarım yüzyıldan alınacak derslerden biri ülkelerin demokratik haklar ve güçlü yasal sitemlerle göçün yerleşmeye dönüşmesini önlemelerinin oldukça zor olduğudur. Bu durum, Körfez ülkeleri ya da bazı Doğu ve Güneydoğu Asya ülkeleri gibi etkili bir insan hakları garantisi olmayan ve emek talebinde bulunan ülkeler için oldukça farklıdır. Göç sürecinin sosyal dinamikleri vardır, ancak göç alan ülkelerin kısıtlamalarıyla aile birleşmeleri ve kalıcı yerleşmeler engellenebilir (Altıncı ve Yedinci Bölüm).

Mülteci ve sığınmacı olmanın dinamikleri farklıdır. Bunlar kendi ülkelerinden eziyet, insan hakları ihlalleri, genelleşmiş şiddetin ya-

şamlarını burada sürdürülemez kıldığı için ayrılırlar. Zorunlu göçmenlerin çoğu ilk sığınma yeri –ve kendileri de genellikle yoksul ve sıklıkla ekonomik olarak istikrarsız– olan komşu ülkelerde kalırlar. İleride daha iyi ekonomik ve sosyal fırsatlar sunan ülkelere göç ise sadece küçük bir azınlık için mümkündür. Yine de bir ayrım temeli söz konusudur: İlerde göç edebilenler finansal kaynaklara, insani sermayeye (özellikle eğitim), gidilecek ülkelerde sosyal ağlara sahip olanlardır (Zolberg ve Benda, 2001). Bu ileriye göç hem yaşamanın tehlikeli olduğu bir memleketten zorunlu ayrılış hem de başka bir yerde daha iyi bir yaşam kurabilme umudu tarafından güdülenir. Bu tür 'karma güdüler', siyasetçilerin ekonomik göç ve zorunlu göç arasında net bir ayrım yapma girişimlerini güçleştirir.

Bu, göçün çeşitli nedenleri arasında karmaşık bağlantılar olduğunu ortaya koyan 'göç-sığınma bağı' düşüncesine yol açmıştır. Göçmen işçiler, kalıcı yerleşimciler ve mülteciler farklı koşullar ve yasal sistemler altında göç ederler. Yine de, bütün bu nüfus hareketleri modernleşme ve küreselleşmenin semptomlarıdır. Sömürgecilik, endüstrileşme ve dünya ekonomisinin entegrasyonu geleneksel üretim biçimlerini ve sosyal ilişkileri tahrip eder ve bu, ulusların ve devletlerin yeniden şekillenmesine yol açtı. Azgelişmişlik, yoksullaşmak, kötü yönetim, endemik çatışmalar ve insan hakları ihlalleri birbirleriyle yakından bağlantılıdır. Bu koşullar hem ekonomik temelli göçe hem de siyasal temelli kaçışa neden olur.

ETNİK AZINLIKLARIN OLUŞUMU

Göç sürecinin ileriki aşamalarında göçmenler kalıcı olarak yerleşip farklı gruplar oluşturduklarında göçün toplum üzerindeki uzun dönemli etkileri ortaya çıkar. Sonuçlar, göç alan ülke ve toplumun tutumlarına bağlı olarak, çok farklı olabilir. Bir uçta, yerleşime açmak, vatandaşlığı ve kültürel farklılığı aşamalı olarak kabul etmek, çokkültürlü toplumun bir parçası olarak görülen, *etnik cemaatlerin* oluşmasına imkân tanıyabilir. Diğer uçta ise, yerleşme realitesini yadsımak, yerleşmiş olanların hak ve vatandaşlık taleplerini geri çevirmek ve kültürel

farklılığı reddetmek, varlıkları çoğunlukla bölücü ve sakıncalı olarak değerlendirilen, *etnik azınlıkların* oluşmasına yol açabilir. Göçmen ülkelerinin çoğu bu iki uç arasında bir yerde durma eğilimindedir.

Göçü eleştirenler etnik azınlıkları ekonomik refaha, kamu düzenine ve ulusal kimliğe bir tehdit olarak tanımlarlar. Ancak, gerçekte, bu etnik azınlıklar kendilerinden korkan insanların bir ürünü olabilir. Etnik azınlıklar,

(a) egemen gruplar tarafından, toplumsal olarak inşa edilmiş olan görsel işaretler (yani, fiziksel görünüş ya da 'ırk'), köken veya kültür temelinde toplumda kendilerine aşağı bir statü tanınan;

(b) ortak bir dil, gelenek, din, tarih ve deneyim temelinde belli bir ölçüde kolektif bilinç (veya bir cemaat olma duygusu) taşıyan gruplar olarak tanımlanabilir.

Bu nedenle, bir etnik azınlık hem 'ötekinin-tanımı' hem de 'kendi-tanımının' bir ürünüdür. *Ötekinin-tanımı,* sakıncalı özellikler atfedilmesi ve egemen gruplar tarafından düşük sosyal statülerin tanınması anlamına gelir. *Kendi-tanımı,* ortak kültürel ve toplumsal özellikler temelinde grup üyelerinin ait olma bilincine işaret eder. Bu süreçlerin göreli güçleri değişiklik gösterir. Bazı azınlıklar esas olarak çoğunluk tarafından dışlanma süreçleri (*'ırkçılığa'* da gidebilir) yoluyla inşa edilir. Bazılarıysa temelde üyeler arasındaki kültürel ve tarihsel bilinç (veya *etnik kimlik*) üzerine kurulur. Etnik azınlık kavramı daima, güncel veya potansiyel çatışmalara yol açan, bir dereceye kadar marjinalleşme ve dışlanmayı imler. Etnisite, sadece farklı bir grubun kültürel pratikleri meselesi olduğunda nadiren siyasal bir anlam taşır.

Etnisite

Etnisite, yaygın kullanımıyla, genellikle bir azınlık grubun nitelikleri olarak görülse de, pek çok sosyal bilimci ortak bir köken, tarih, kültür, deneyim ve değerler temelinde bir gruba ait olma hissi anlamında herkesin etnisiteye sahip olduğu görüşündedir (bkz. Fishman, 1985: 4; Smith, 1986: 27). Etnisiteye nesiller, hatta yüzyıllar boyu süreklilik sağlayan bu düşünceler oldukça yavaş değişirler. Ne var ki, bu, bir

grup içinde etnik bilinç ve kültürün homojen ve statik olduğu anlamına gelmez. Cohen ve Bains etnisitenin, yani dilsel ve kültürel pratikler yoluyla kolektif bir kimlik veya 'köken' hissinin –'gerçek bir tarihsel ayrışma sürecine işaret eden ırkın tersine– nesilden nesile üretildiğini ve aktarıldığını ve *zaman içerisinde değiştiğini* ileri sürer (Cohen ve Bains, 1988: 24-5, vurgular orijinal).

Etnisitenin kökeni çeşitli yollarla açıklanabilir. Örneğin, Geertz etnisiteyi –'belirli bir dinsel cemaatin, konuşulan belirli dilin hatta bir dilin bir diyalektinin, takip edilen belirli sosyal pratiklerin içine doğmanın' bir sonucu olarak– 'ilksel bağ' (primordial attachment) olarak görür. 'Bu kan, söz, gelenek vb. uygunluğunun kendileri üzerinde/için tarifsiz ve zaman zaman çok kuvvetli zorlayıcılığa sahip olduğu düşünülür' (Geertz, 1963, Rex'den alıntı, 1986: 26-7). Bu yaklaşıma göre, etnisite bir tercih meselesi değildir; toplumsal-öncesi, neredeyse içgüdüsel, kişinin içine doğduğu bir şeydir.

Öte yandan, pek çok antropolog 'durumsal' etnisite kavramını kullanır. Belirli bir grubun üyeleri, tanımlamanın gerekli ve kullanışlı olduğu durumlarda kendilerini-tanımlamak için bir kıstas olarak etnisiteye 'başvurmaya' karar verirler. Bu, etnik sınırların çeşitliliği ve zaman içerisindeki dikkate değer değişimlerini açıklar. Etnik sınırlar için seçilen işaretler çeşitlilik gösterse de, genellikle dil, ortak tarih, gelenek ve din gibi kültürel özelliklere vurgu yaparlar; ancak bazen fiziksel özellikleri de kapsarlar (Wallman, 1986: 229). Bu görüşe göre, kültürel farklılık veya görünür farklılık (popüler olarak 'ırk' denen) temelinde çizilen sınırlar arasında özünde bir fark yoktur. Bir fenotipin görünür işaretleri (derinin rengi, yüz hatları, saç rengi vb.) popüler anlayıştaki 'ırk'a karşılık gelir. 'Irk' terimini kullanmaktan mümkün olduğu kadar kaçınıyoruz; çünkü biyologlar ve sosyal bilimciler arasında insan topluluklarının 'ırklar' olarak sınıflandırılmasına olanak sağlayacak ölçülebilir nitelikler olmadığı konusunda gittikçe artan bir uzlaşım söz konusudur. Bir topluluk içindeki genetik çeşitlilik farklı topluluklar arasında var olduğu iddia edilen farklılıklardan daha fazladır. Bu nedenle, 'ırk', 'ırkçılık' dediğimiz süreçte üretilen toplumsal bir yapıdır.

Bazı sosyologlar, benzer şekilde, etnik tanımlamayı veya hareketlenmeyi piyasa rekabeti durumunda bir grubun gücünü maksimize etmek için tasarlanmış rasyonel bir davranış olarak görür. Bu tür teoriler temellerini Max Weber'in 'sosyal kapanma' –bir statü grubunun, rekabete dayanan bir avantaj sağlamak amacıyla, diğerlerini dışlamak için inşa ettiği kurallar ve pratikler– kavramında bulurlar (Weber, 1968: 342). Weber'e göre (Marx'a göre de), 'duygusal kriterler' (din, etnik kimlik veya toplumsal bilinç gibi) eksenindeki örgütlenmenin yerini olasılıkla uzun dönemde ekonomik çıkar (sınıf) veya bürokratik rasyonellik ekseninde örgütlenme alacaktır. Yine de, bu yakın ilişkilerin araçsal kullanımı eğer başarılı bir harekete yol açarsa rasyonel olabilir.

Bazı sosyologlar ise, büyük ölçekli bir endüstri toplumundaki ekonomik ve toplumsal entegrasyonun rasyonel gücü karşısında varlığını devam ettiremeyecek bir 'mit', 'nostalji' olarak gördükleri etnisite kavramını bütünüyle reddederler (Steinberg, 1981). Ne var ki, etnisite ve güç arasındaki bağlantıyı gösteren pek çok girişimin olduğu bir durumda etnik hareketin artan önemini görmezden gelmek oldukça zor. Amerikalı sosyologlar Glazer ve Moynihan (1975) ve Bell'in (1975) 'etnik uyanış' üzerine yaptıkları çalışmalarda etnik tanımlamanın araçsal rolüne vurgu yaparlar: Görsel ve kültürel nitelikler piyasada avantaj sağlamak adına daha etkin mücadele etmek veya devlet tarafından dağıtılan kaynaklardan alınan payı artırmak amacıyla grup dayanışmasını kuvvetlendirmek için kullanılır. Bell, etnik hareketlenmenin ileri sanayi toplumlarında sınıf tanımlamasının azalan gücünün yerine geçtiğini düşünür. Etnik bağlar temelinde örgütlenme kararı neredeyse keyfi bir 'stratejik tercih' olarak görünür. Bu, derinin rengi, dil, din, ortak tarih ve gelenek gibi işaretlerin gerçek olmadığı anlamına gelmez; tersine, bunları bir etnik grubu tanımlamak için kullanma kararı önceden belirlenmiş değildir.

İster 'ilksel', 'durumsal' isterse 'araçsal' olsun, etnisiteyi burada daha fazla tartışmamıza gerek yok. Önemli olan, etnisitenin belirli bir grubun tanımlanmasına yol açması ve bunun görünür işaretlerinin –fe-

notip, dil, kültür, gelenek, din, tutum– diğer gruplar tarafından dışlanmak için kıstas olarak kullanılabilmesidir. Etnisite, sadece, egemen gruplar ve azınlıklar arasında sınır çizme işlemiyle ilişkilendirildiğinde toplumsal ve siyasal anlamlar kazanır. Etnik bir azınlık olmak göçün doğrudan bir sonucu değildir, tersine farklı grupları farklı şekillerde etkileyen özel marjinalleştirme mekanizmalarının bir sonucudur.

Irkçılık

Belirli gruplara karşı ırkçılık hemen hemen bütün göçmen ülkelerinde bulunur. Toplumsal grupların diğer grupları görünür veya kültürel işaretler temelinde farklı veya aşağı statüde sınıflandırma işlemi olarak tanımlanabilir. Bu işlem ekonomik, toplumsal ve siyasal gücü kapsar ve genellikle tanımlanan grubun dışlanmasını ya da sömürülmesini meşrulaştırma amacını taşır.

Irkçılık, toplumsal olarak inşa edilmiş fark işaretleri temelinde insanların kişiliği, yetenekleri veya davranışları hakkında kehanette bulunmak (ve buna göre davranmak) anlamına gelir. Egemen grubun gücü, tahakküm edilen grubun dışlanmasını veya onlara karşı ayrımcılık yapılmasını sağlayan (kanunlar, politikalar ve idari uygulamalar gibi) geliştirilmiş yapılarla sürdürülür. Irkçılığın bu boyutu genellikle kurumsal veya yapısal ırkçılık olarak bilinir. Egemen grubun üyeleri tarafından sergilenen ırkçı tutumlar ve ayrımcı davranışlarsa enformel ırkçılık olarak adlandırılır. Çoğu sosyal bilimci, bugün, birtakım toplumsal ve siyasal sorunları belirli bir azınlık gruba atfedilen fiziksel ve kültürel özelliklerin 'doğal' sonucu olarak imleyen siyasal söylemler için 'ırksallaştırma' terimini kullanıyor. Irksallaştırma, belirli bir grubun bir sorun olarak toplumsal olarak inşa edilmesi veya geniş anlamda 'siyasetin ırksallaştırılması' ya da 'kent alanının ırksallaştırılması' için kullanılabilir.

Bazı ülkelerde, başta Almanya ve Fransa olmak üzere, ırkçılıktan bahsetmek konusunda bir isteksizlik var. 'Yabancılara karşı düşmanlık', 'etnosantrizm' ya da 'yabancı düşmanlığı' gibi örtmeceler kullanılır. Ancak etiketler üzerine tartışmak verimsiz: Bu fenomeni ve

nedenlerini anlamak daha önemli. Irkçılık, bir toplumun özel tarihine ve egemen grubun çıkarlarına bağlı olarak farklı şekillerde işler. Pek çok durumda, işaretler sadece varsayılan biyolojik farklılıklar değildir; kültür, din, dil veya diğer unsurlar da görünür özelliklerin bildirenleri olarak kabul görür. Örneğin, Avrupa'daki anti-Müslüman ırkçılık, yine de, görünür işaretlerle (Arap veya Afrikalı yüz hatları gibi) ilişkilendirilen, kültürel sembollere dayanır.

Batı Avrupa ve sömürgecilik sonrası oluşan toplumlarda (Avustralya gibi) ırkçılığın tarihsel açıklaması, ulus inşası ve sömürgeci genişlemeyle ilişkili etnik çatışma yoluyla gelişen geleneklerde, ideolojilerde ve kültürel pratiklerde yatar (Miles'la,1989, karşılaştırınız). Son zamanlarda yükselen ırkçılığın nedenleri ise Batı düşüncesine içkin olan iyimser ilerleme düşüncesini tartışmalı hale getiren köklü ekonomik ve sosyal değişmelerde yatar. 1970'lerin başından beri, toplumun çoğu kesimi, ekonomik yeniden yapılanma ve uluslararasında artan kültürel değişimi geçimlerine, toplumsal koşullarına ve kimliklerine doğrudan bir tehdit olarak deneyimledi. Bu değişimlerle yeni etnik azınlıkların ortaya çıkışı eş zamanlı olduğundan dolayı, gelişen eğilim yeni gelenleri bu tehlikeli değişimlerin nedeni olarak algılamak. Aşırı sağ tarafından hevesle desteklenen bu yaklaşımı aynı zamanda merkezde yer alan çoğu siyasetçi de desteklemektedir.

Üstelik toplumun dezavantajlı kesimlerini tehdit eden çoğu değişim aynı zamanda emek hareketini ve işçi sınıfı kültürünü de zayıflattı – aksi olsaydı, bazı koruma önlemleri sağlanabilirdi. İşçi sınıfı partilerin ve sendikaların düşüşü, yerel iletişim ağlarındaki erozyon gittikçe daha tehlikeli olan ırkçılığa toplumsal bir alan hazırladı (Wieviorka, 1995; Vasta ve Castles, 1996). (Ortaya koyduğumuz bu tanım ve ırkçılık tartışmalarında bir orjinallik iddiasında değiliz. Bu tanım ve tartışmalar geniş bir literatür yaratmış olan güncel sosyolojik tartışmalar ekseninde ele alındı. Bkz. örneğin, CCCS [1982]; Rex ve Mason [1986]; Cohen ve Bains [1988]; Miles [1989]; Wieviorka [1991 ve 1992]; Solomos [1993]; Goldberg ve Solomos [2002]. Sosyal bilimciler arasında ırkçılığın doğru tanımı ve açıklaması konusunda

bir oybirliği yok, ancak bu konuları burada daha ayrıntılı tartışacak yerimiz yok.)

Etnisite, Sınıf, Toplumsal Cinsiyet ve Yaşam Döngüsü

Irksal ve etnik tartışmalar toplumsal farklılaşmanın sadece bir boyutu. Diğer boyutlarını toplumsal sınıf, toplumsal cinsiyet ve yaşam döngüsündeki pozisyon oluşturur. Bu ayrımlardan hiçbiri birbirine indirgenemez, ancak yine de birbirleriyle sürekli çakışırlar ve etkileşim halindedirler. Yaşam şansını, yaşam tarzını, kültürü ve toplumsal bilinci etkilerler. Göçmen gruplar ve etnik azınlıklar sadece toplumun geri kalanı kadar heterojendirler. Göç cinsiyetçi bir konudur ve geniş bir toplumsal ilişkiler alanına içkindir.

1945 sonrasının ilk dönemlerindeki uluslararası emek hareketinde göç ve sınıf arasındaki hayati bağlantı ortaya çıktı. Göç, emek ve sermayenin çeşitli sektörlerinin çıkarları (Castles ve Kosack, 1985) veya bölünmüş emek piyasalarındaki farklı işçi tiplerinin birleşmeleri (Piore, 1979) ekseninde değerlendirildi. Uluslararası göç, emek piyasası kalıplarının ve sınıf ilişkilerinin şekillenmesine yardım eden önemli bir faktör olamaya devam ediyor (bkz. Sekizinci Bölüm) Bununla birlikte, sınıf, etnisite ve toplumsal cinsiyet arasındaki önemli bağlantılara yönelik giderek artan bir farkındalık söz konusudur.

Hatta ilk dönemlerde, kadının ailenin devam etmesindeki ve kaynak ülkede yeni işçilerin üretilmesindeki rolü emek göçünün ekonomik faydaları açısından çok önemliydi. Üstelik göçmen işçilerin büyük bir oranı kadındı. Phizacklea'nin (1983: 5) ortaya koyduğu gibi, göçmen kadın işçilere düşük bir statü atfetmek kısmen kolaydı; çünkü ataerkil toplumlarda onların öncelikli rolleri, erkeğin ekmek-kazanan olarak tanımlanmasına bağlı olarak, anne ve eş olarak tanımlanmıştı. Bu nedenle, onlara daha düşük ücret ödeniyordu ve kontrol edilmeleri erkeklerden daha kolaydı. 1970'lerden bu yana, yeniden yapılanma ve işsizlik tam istihdamın kuraldan çok istisna olmasını sağladı. Etnik azınlık gençleri arasında oldukça yüksek olan işsizlik oranı, 'onların işsiz değil artık hiçbir zaman istihdam edilmeyecek' oldukları anlamı-

na geliyordu (Sivanandan, 1982: 49). Etnik azınlık üyeleri bazı beyaz işçilerin ırkçılıklarına maruz kalıyorlardı ve bu nedenle kendi siyasal bilinçlerini sınıf bağlamında tanımlamaları güçtü.

Göçmen kadınların iş deneyimleri erkeklerin deneyimlerinden çoğunlukla farklıdır. Kadınlar daha çok tekrara dayanan fabrika işleri ve kişisel veya cemaat hizmetlerindeki düşük becerili işler gibi en az tercih edilen mesleklerde yoğunlaşmışlardı. Bununla beraber, kısmen imalat sektöründeki düşüşün bir sonucu olarak son yıllarda beyaz-yakalı işlere doğru kısmi bir geçiş söz konusudur. Kişisel istihdam çoğunlukla geleneksel bakım rolleriyle ilintilidir. Göçmen kadınlar, –'bağımlı' statülerinden dolayı istatistiklerde genelde yansımayan– istihdamın neden sonuç ilişkilerini ve artan işsizliği birebir yaşadılar.

Etnik ve toplumsal cinsiyet ekseninde karmaşık iş bölümü kalıpları gelişti (Waldinger v.d., 1990). Avrupa ülkelerindeki moda endüstrisine yönelik bir çalışmada, Phizacklea (1990: 72-93), bu endüstrinin, yeni küresel iş bölümüne rağmen ayakta kalabilmesini 'taşeron ağlara' bağlamaktadır: Büyük perakende şirketleri, piyasa konumları ırkçı ayrımcılıktan dolayı kısıtlanan ve etnik erkek girişimciler tarafından kontrol edilen küçük firmalara düşük ücretler dayatabiliyorlardı. Bu durum, kadınları işyeri dışında ve kısa dönemli işlerde çok düşük ücretlerle ve kötü çalışma koşullarında çalışmaya zorlamak için hem ataerkil güç ilişkilerinin hem de göçmen kadınların zayıf yasal pozisyonlarının kullanılmasını olanaklı kılıyordu. Collins v.d. (1995: 180-1), Avustralya'daki küçük etnik işletmelerde ırksallaştırma ve cinsiyetçi yaklaşım arasındaki bağlantıların küçük bir resmini çizer.

Irkçılık, cinsiyetçilik ve sınıf tahakkümü –birbirleriyle yakın ilişki içerisinde gelişmiş ve kapitalizm ve moderniteye özgü olan– 'toplumsal normalleştirme ve dışlamanın' üç özel biçimidir (Balibar, 1991: 49). Irkçılık ve cinsiyetçiliğin her ikisi de toplumsal davranışlar hakkında sabit olduğu iddia edilen biyolojik ve kültürel özelliklere dayanan önyargılar içerir. Essed'e göre, ırkçılık ve cinsiyetçilik 'belirli koşullar altında tek, melez bir fenomen olarak ara sıra da olsa iç içe geçerler ve birleşirler. Bu nedenle, Siyah kadınların maruz kaldığı, –top-

lumsal cinsiyet rollerinin ırkçı ve etnisite merkezli algılanması– ırkçı baskılara işaret etmek için *cinsiyetçi ırkçılık* hakkında konuşmakta yarar var (Essed, 1991: 31, vurgular orijinal).

Anthias ve Yuval-Davis (1989) toplumsal cinsiyet ilişkileriyle ulus ve cemaat inşası arasındaki bağlantıların analizini yaparlar. Kadınlar sadece etnik grubun biyolojik yeniden üreticileri değil, aynı zamanda dil ve kültürel sembollerin gençlere aktarılmasında kilit rol üstlenen 'kültürün taşıyıcıları'dır (ayrıca bkz. Vasta, 1990, 1992). Milliyetçi söylemlerde kadın, ulusal birliğin ve farklılığın somutlaşmış sembolik hali olarak hizmet eder. Kadınlar, (erkek) savaşçı-vatandaşları besler ve destekler. Ulus, bozgun ve sıkıntı anında tehlikedeki bir kadın olarak resmedilir. Bu tür semboller kadının siyasal olarak aşağı statüsünü meşrulaştırır: Erkekler ulusu siyasal ve askeri olarak temsil ederlerken, onlar ulusu somutlaştırırlar (Lutz v.d., 1995).

Toplumsal cinsiyetin etnik kapanmadaki rolünü, halen genellikle erkekleri esas göçmenler, kadın ve çocukları ise yalnızca 'bağımlılar' olarak algılayan göç kanunları da kanıtlar. İngiltere siyah nüfusun artmasını sınırlandırmak için toplumsal cinsiyete-özel önlemler alıyor. 1970'lerde, Hint kıtasından eşleri veya nişanlılarıyla birleşmek için gelen kadınlara Heathrow Havaalanında 'bekâret testleri' uygulanmaktaydı. Aynı zamanda yetkililer, Afro-Karayipli ve Asyalı kadınların kocalarını getirmelerini ailenin 'doğal oturum yeri'nin kocanın ikamet ettiği yer olduğu gerekçesiyle engellemeye çalıştılar (Klug, 1989: 27-9). Çoğu ülkede, bağımlı olarak gelen kadınlar kendi hakları olarak oturum hakkına sahip değildir ve eğer boşanırlarsa sınır dışı edilme tehlikesiyle karşılaşabilirler.

Yaşam döngüsü dönemleri de –çocukluk, gençlik, olgunluk, orta yaş, yaşlılık– ekonomik ve sosyal pozisyonların, kültür ve bilincin önemli belirleyenleridir. Genelde, göç deneyimini yaşayan kuşakla yeni ülkede büyüyüp okula giden çocuklar arasında bir uçurum vardır. Etnik azınlık gençleri, yaygın fırsat eşitliği ideolojileriyle günlük hayatlarındaki ayrımcılık ve ırkçılık gerçeği arasındaki çelişkinin farkına varırlar. Bu, karşı-kültürlerin oluşmasına ve siyasal radikalizme yol açа-

bilir. Etnik azınlık gençliği ya 'zaman ayarlı toplumsal bir bomba' olarak ya da –polis, okullar ve refah bürokrasileri gibi sosyal kontrol kurumları aracılığıyla kontrol altında tutulmaları gereken– kamu düzenine karşı bir tehdit olarak algılanırlar (bkz. Onuncu Bölüm).

Kültür, Kimlik ve Cemaat

Küreselleşme bağlamında, kültür, kimlik ve cemaat genellikle merkezleştirici ve homojenleştirici güçlere karşı bir direnç noktası işlevi görür (Castells, 1997). Bunlar, yeni etnik azınlık tartışmalarında merkezi konular olmuştur. Birincisi, zaten açıklandığı gibi, kültürel farklılık etnik sınırların bir işareti olarak işlev görür. İkincisi, etnik kültürler cemaat oluşumunda merkezi bir rol oynarlar: Etnik gruplar bir küme oluşturduklarında özel ve kamusal alanların farklı kullanımıyla belirlenen kendi mahallelerini kurarlar. Üçüncüsü, etnik mahalleler, çoğunluğun kimi üyeleri tarafından onların 'ele geçiren yabancı' korkularının bir sağlaması olarak görülür. Etnik cemaatler egemen kültüre ve ulusal kimliğe bir tehdit olarak algılanır. Dördüncü olarak, egemen gruplar göçmen kültürlerini ilkel, durağan ve gerici olarak görebilirler. Dilsel ve kültürel devamlılık ileri endüstriyel toplumlar seviyesine ulaşmadaki yetersizliklerinin bir kanıtı olarak düşünülür. Asimile olmayanların 'kendileri, bizzat kendi marjinal pozisyonlarının sorumluluğunu taşırlar'.

Kültür, kimliğin bir kaynağı, dışlanma ve ayrımcılık karşısında bir direnç noktası olarak kilit rol oynamaktadır etnik azınlıklar için. Köken kültüre başvurmak, yeteneklerin ve deneyimlerin zarar gördüğü durumlarda insanlara özsaygılarının devamı konusunda yardımcı olur. Fakat durağan, ilkel bir kültür bu işlevi yerine getiremeyeceğinden düşman bir çevrede uyum sorununu çözmez. Kültürün dinamik doğası bir grubun tarihi ve gelenekleriyle göç sürecindeki güncel durum arasında bağlantı kurabilme kapasitesinde yatar. Göçmen veya azınlık kültürleri grubun ihtiyaçları, deneyimleri ve güncel toplumsal çevreyle etkileşim ekseninde sürekli yeniden yaratılır (Schierup ve Alund, 1987; Vasta v.d., 1992). Ortaya çıkan bir gerileme, örneğin dinsel köktencilik, –ayrımcı, sömürücü ve kimliğe za-

rar verici olarak– yaşanmış bir modernleşme biçiminin sonucu olabilir kesinlikle.

Bu nedenle, etnik kültürlerin gelişimini, kişisel ve grup kimliklerinin istikrarını ve etnik cemaatlerin oluşumunu tek bir sürecin farklı yüzleri olarak görmek gerekir. Bu süreç kendi kendine işlemez: Kaynak ülkede olduğu kadar göç edilen ülkede de, devletle çeşitli kurum ve grupların sürekli etkileşimine bağlıdır. Göçmenler ve onların torunları durağan, kapalı ve homojen bir etnik kimliğe değil, tersine farklı kültürel, toplumsal ve diğer etmenlerden etkilenen dinamik *çoğul kimliklere* sahiplerdir.

Ulusal kültür ve kimlik kavramı oldukça tartışmalı bir hale gelmiştir. Artan küresel ekonomik ve kültürel entegrasyon kültürün eşzamanlı olarak homojenleşmesine ve parçalanmasına yol açıyor. Çokuluslu şirketler yerel kültürel elişi ürünleri devralıp yeniden ambalajladıkça her tip kültürel ürünü her yerde tüketmek mümkün oluyor, ancak diğer taraftan bu ürünler grup kimliğinin sembolleri olarak anlamlarını yitiriyorlar. Ulusal veya etnik kültürler farklılıklarından arınıyor ve yalnızca uluslararası endüstri aygıtlarının kültürel egemenliğinin başka bir kutlamasına dönüşüyorlar. Özellikle gençler arasında, sürekli yeni altkültürler, tarzlar ve kimlik kaynakları aranmasının nedeni de bu.

Gilroy, kültürün bu yeniden üretiminin odak noktasını gençlik altkültürlerinde olduğu kadar yerel cemaatlerin toplumsal hareketlerinde de görür. Sömürgecilik karşıtı mücadelenin mirasının, gençlik kültürü olarak sınıfların ve 'ırkların' yeniden üretilmesinde İngiltere'de yeniden şekillendiği iddiasındadır:

> Kurumlar yaratırlar: Siyasal ve kültürel ayrım çizgisinin yok olduğu konusunda herhangi bir Avrupa-merkezci düşünceyi şaşırtan tapınaklar, kiliseler, kulüpler, kafeler, blues danslar. Kamusal ve özel alanların arasındaki ayrım ev halkının ve cemaatin benzer bir tavır içinde yaşamalarıyla yok olur. Geleneksel dayanışma, tanımlanmış kurumlara karşı İngiliz siyaset sisteminin kurumlarını uyarlar ve aracılık eder (Gilroy, 1987: 37).

Kültür bütün göç ülkelerinde gittikçe daha çok siyasallaşıyor. Irksal üstünlük düşünceleri ideolojik ağırlıklarını kaybettikçe, azınlıklara karşı dışlayıcı pratikler giderek kültürel farklılık meselesi üzerine yoğunlaşıyor. Aynı zamanda, azınlığın direniş politikaları da gittikçe daha çok kültürel semboller etrafında billurlaşıyor. Yine de, bu semboller yalnızca taraflı bir biçimde etnisitenin ithal edilmiş biçimlerine dayandırılır. Cemaat ve kimliğin tanımlayıcısı olarak bu sembollerin esas gücü yeni ülkedeki etnik azınlık grubun yeni deneyimlerinin birleşmesinden gelmeleridir.

Devlet ve Ulus

Büyük ölçekli göçlerin ve artan farklılığın siyasal kurumlar ve ulusal kimlik üzerinde önemli etkileri olabilir. Çağdaş dünyada, hâkim siyasal örgütlenme biçimi ulus devletlerdir (aşağı yukarı 200 ulus devlet var). Meşruiyetlerini kendi insanlarının (veya vatandaşlarının) amaçlarını temsil ettikleri iddiasından alırlar. Bu, bundan başka iki iddiayı daha imler: Biri, insanların çıkarları veya değerleri üzerinde uzlaşmaya olanak sağlayan altı çizilmiş kültürel bir konsensüsün varlığı; ikincisi, insanların iradelerini ifade edecekleri demokratik bir sürecin varlığı. Bu tür iddialar –etnisite, sınıf ve diğer bölünmelere dayanan heterojen yapılar tarafından belirlenen ülkelerin çoğu için– genelde içi boş sloganlardır. Sadece ülkelerin küçük bir azınlığı değer ve çıkar çatışmalarını çözmek için sürekli demokratik mekanizmaları kullanır. Bununla beraber, demokratik ulus devlet küresel bir norm olmuştur.

Göç eden insanların *kültürel* farklılığı ulus devleti bir ikilemle karşı karşıya bırakır: Yeni gelenlerin vatandaş olarak birleşmesi kültürel homojenlik mitine zarar verebilir; fakat onların dahil edilmelerindeki başarısızlık ise kendini büyük eşitsizlik ve çatışmalarla gösteren bölünmüş toplumlara yol açabilir. Bu sorun, –modernleşme, endüstrileşme ve sömürgecilik bağlamında Batı Avrupa ve Kuzey Amerika'da gelişen– ulus devletin niteliğinden ortaya çıkar. Modern öncesi devletler otoritelerini bir kralın belirli bir coğrafya üzerinde mutlak gücüne dayandırırlardı. Bu bölgedeki herkes kralın tebaasıydı (vatandaş de-

ğil). Aristokrat yöneticilerle köylüler arasındaki uçurumu aşan ulusal bir kültür kavramı yoktu. Modern ulus devlet ise, tam tersine, kültürel aidiyet ve siyasal kimlik arasında yakın bir ilişki olduğunu imler (Castles ve Davidson, 2000).

Bir *devlet,* Seton-Watson'a (1997: 1) göre, 'kendi vatandaşlarından sadakat ve itaat bekleyen bir güç, yasal ve siyasal bir örgüttür'. Devlet sınırlı bir coğrafya üzerinde siyasal, ekonomik ve toplumsal ilişkileri düzenler. Bütün gücünü halktan (veya ulus) alan modern ulus devletlerin çoğu biçimsel olarak bir anayasa ve hukukla tanımlanır. Bu nedenle kimin halka ait olduğunu tanımlamak hayati önem taşır. Üyelik, haklar ve ödevlere dayanan vatandaşlık statüsüyle belirlenir. Hiçbir vatandaş bunların hiç değilse bir kısmından dışlanamaz. Vatandaşlık devlet ve ulus arasındaki temel bağlantıdır ve bir ülkeye yeni gelenler için vatandaşlık kazanmak merkezi önemdedir.

Seton-Watson bir *ulusu* 'üyeleri birbirine dayanışma, ortak bir kültür ve ulusal bir bilinç hissiyle bağlı olan insanlardan oluşan bir cemaat' şeklinde tanımlar (Seton-Watson, 1977: 1). Bu türden temel öznel fenomenleri ölçmek zordur. Üstelik bir ulusun oldukça benzer şekilde tanımlanan etnik gruptan nasıl ayrılacağı açık değil (yukarıya bkz.). Anderson kendi ulus tanımıyla bir cevap verir: 'Ulus hayal edilmiş siyasal bir cemaattir – ve kendisine hem egemenlik hem de sınırlılık içkin olacak şekilde hayal edilmiştir' (Anderson: 1983: 15). Bu kavram ulusun siyasal niteliğini ve özel bir coğrafyayla ilişkisini ortaya koyar: Bir etnik grup sınırlı bir coğrafyada egemenlik kazanırsa bir ulus olur ve bir ulus devlet kurar. Smith'in (1991: 14) gösterdiği gibi: 'Bir ulus... tarihsel olarak bir coğrafyayı, ortak mitleri, tarihsel hafızayı, bir kitle, kamu kültürünü, ortak bir ekonomiyi, ortak yasal hakları ve bütün üyeleri ödevleri paylaşan belirli bir insan topluluğu olarak tanımlanabilir'.

Anderson (1983), ulus devleti, doğum tarihi 1787 Amerika Anayasası olan, modern bir fenomen olarak değerlendirir. Gellner (1983) ulus devletin seçkinler ve köylüler arasındaki kültürel uçurum nedeniyle modern öncesi toplumlarda var olamayacağını, modern endüstriyel toplumların ise yaşayabilmeleri için kültürel homojenliğe ih-

tiyaçları olduğunu ve bu nedenle ihtiyaç duyulan ulusu yaratmak amacıyla ideolojileri yarattığını ileri sürer. Öte yandan, hem Seton-Watson (1977) hem de Smith (1986) ulusun Antik Çağın büyük şehirlerinde var olduğunu, Doğu Asya'nın, Ortadoğu'nun ve Avrupa'nın antik medeniyetlerine kadar geri götürülebileceğini savunuyorlar. Bütün bu yazarlar ulusun temelde bir inanç sistemi olduğu, kolektif kültürel bağlara ve duygulara dayandığı konusunda hemfikir görünüyorlar. Bu kültürel bağlar ve duygular ulusal bilinç olarak adlandırılabilecek bir kimlik ve aidiyet duygusuna götürür.

Ulusal bilinçle demokrasi prensibini ilişkilendirmek modern ulus devlete özgüdür: Her bir birey, herkesin siyasal iradenin formüle edilmesine eşit katılım hakkına sahip olduğu ulusal cemaatin bir üyesi olarak sınıflandırılır. Ulusçulukla vatandaşlık arasındaki bu ilişki hayli çelişkilidir. Liberal teoride, bütün vatandaşlar özgür ve kendilerine kamusal alanda homojen olarak davranılan eşit bireyler olarak kabul edilirler. Bu, kişinin siyasal hakları ve zorunlulukları ile etnisiteye, din, toplumsal sınıf veya bölgesel yerleşim temelinde özel grupların üyeleri olmaları arasında bir ayrım yapılmasını gerektirir. Siyasal alan evrensel alanlardan biridir; yani, kültürel tekillikten ve farklılıktan soyutlanmıştır. Farklılık, 'kamusal-olmayan-kimlik' olarak kısıtlanır (Rawls, 1985: 232-41).

Bununla birlikte, ulusal devletin oluşum gerçekliği ile bir çelişki söz konudur: Bireylerin, belirli bir ulusal topluluğun üyesi olma esasına dayanan, birer vatandaş olması ile genellikle bir etnik grubun söz konusu coğrafya üzerindeki egemenliğine dayanan ulusal topluluk birbiriyle çelişir. Bundan dolayı bir vatandaş daima bir ulusun üyesidir, ulusal bir varlıktır. Milliyetçi ideolojiler etnik grubun, ulusun ve devletin aynı topluluğun fasetleri olmalarını ve aynı sınırlara sahip olmalarını ister – her etnik grup kendini bir ulus olarak inşa etmeli ve kendi devletine sahip olmalıdır, uygun bütün gösterenlerle birlikte: Bayrak, ordu, Olimpik takım ve posta pulları. Gerçekte, bu tür uygun şeyler nadiren elde edilir: Milliyetçilik her zaman, gerçek devlet işlerinden ziyade, böyle bir koşula ulaşmaya çalışan bir ideoloji olmuştur.

Ulus devlet inşası devlet iktidarının uzamsal genişlemesini ve o güne kadar ayrı olan etnik grupların coğrafi birleşimini içermektedir. Bu etnik gruplar zaman içinde tek bir ulus içinde birleşebilirler ya da birleşmezler. Ulus devlet sürecinde etnik grupları birleştirme girişimleri azınlık gruplar için dışlama, asimilasyon, hatta soykırım anlamına gelebilir. Göreli daha küçük grupları sürekli boyunduruk altında tutmak ve 'hayali cemaatten' dışlamak mümkündür. Bu, örneğin, çeşitli Avrupa ülkelerinde Çingenelere ve Yahudilere karşı; bazı Avrupa sömürgelerinde de sömürgeleştirilen bölgenin halklarına, kölelerin ve sözleşmeli işçilerin soyundan gelenlere karşı uygulandı. Tahakküm edilen ulus –İngiltere'deki İskoçlar, Galliler ve İrlandalılar veya İspanya'daki Basklar gibi– coğrafi bir bölgede yoğunlaşmışsa siyasal tahakküm ve kültürel dışlama daha zordur.

'Tarihsel azınlıklar' deneyimi yeni göçmen grupların koşullarını etkileyen yapıların ve tutumların şekillenmesine yardımcı olmaktadır. 'Gettolar' veya 'etnik yerleşim bölgeleri'ne karşı duyulan yaygın korku azınlıkların en çok ayrı bir bölgede yoğunlaşmaları halinde tehlikeli olduklarına işaret eder. Milliyetçiler için bir etnik grup bir coğrafi bölgeyi henüz kontrol etmeyen veya henüz kendi devletine sahip olmayan potansiyel bir ulustur. Modern ulus devletlerin çoğu azınlıkların kültürel ve siyasal entegrasyonlarını sağlamak için bilinçli bir gayret göstermektedirler. Bu araçlar bizatihi vatandaşlığın kendisi, merkezi siyasal kurumlar, ulusal dilin yaygınlaştırılması, evrensel eğitim sistemi, ordu ve kurumsallaşmış kilise gibi ulusal kurumların yaratılmasını içermektedir (Schnapper, 1991, 1994). Azınlıklar 'eski' ya da 'yeni' olsun, sorun her yerde benzer bir karakter göstermektedir: Eğer bir (ve tek) etnik kimlik paylaşılmıyorsa bir ulus nasıl tanımlanabilir? Eğer bir kültür ve gelenek çoğulluğu varsa temel değerler ve davranış normları nasıl yaygınlık kazanacak?

Küreselleşme döneminde farklılıkla başa çıkmak daha da zorlaştı. On dokuzuncu ve erken 20. yüzyılın ulus devletlerinde, siyaset, ekonomi, toplumsal ilişkiler ve kültürün hepsi aynı sınırlar içinde örgütleniyordu. Değişim hareketleri bile, işçi hareketleri veya sol partiler

gibi, kendi stratejilerini ulus devlet üzerine kuruyordu. Küreselleşme bu modeli değiştirdi. Ekonomik yaşamın dinamikleri şimdi sınırları aştı ve giderek ulusal hükümetler tarafından denetlenemez hale geldi. Eski endüstriyel toplumların endüstrisizleşmesi büyük toplumsal değişimlere yol açtı. Her ne kadar ulus devlet savunma, kamusal düzen ve refah açısından hâlâ temel birim olsa da, özerk eylem kapasitesi oldukça azaltıldı. Hiçbir hükümet küresel pazarın zorunluluklarını göz ardı eden politikaları sürdüremez. İktidar ve ulusal sınırlar arasındaki bağlantı zayıflıyor.

Vatandaşlık

Göçmen ülkelerin devletleri artan etnik farklılıktan kaynaklanan sorunlara cevap vermek adına bir dizi politika ve kurum geliştirmek zorunda kalmaktadır (bkz. Aleinikoff ve Klusmeyer, 2000, 2001). Bunlar belirli merkezi meselelerle ilişkilidir: Bir vatandaşın kim olduğunu tanımlamak, yeni gelenlerin nasıl vatandaş olabilecekleri ve vatandaşlığın anlamlarının neler olduğu. Ulus devlet prensip olarak sadece tek bir üyeliğe izin verse de, göçmenler ve onların soylarının birden fazla devletle ilişkileri söz konusudur. İki devletin vatandaşı olabilirler veya bir devletin vatandaşı olup başka bir devlette yaşayabilirler. Böylesi durumlar 'bölünmüş sadakate' yol açabilir ve milliyetçi ideal olan kültürel homojenliğe zarar verir. Bu nedenle büyük ölçekli bir yerleşim kaçınılmaz olarak vatandaşlık tartışmalarına yol açar.

Vatandaşlık siyasal bir topluluk içindeki bütün vatandaşların haklarının eşitliğini gösterdiği gibi bu hakları garanti altına alan bir dizi kuruma karşılık gelir (Bauböck, 1991: 28). Ne var ki, biçimsel eşitlik nadiren uygulamada eşitliğe yol açar. Örneğin, vatandaşlık her zaman erkekler için kadınlardan biraz daha farklı bir anlama gelmiştir, çünkü vatandaş kavramı kadını ve çocukları temsil eden erkek aile babasına dayanmaktadır (Anthias ve Yuval-Davis, 1989). Vatandaş genellikle kültürler, değerler ve çoğul etnik grubun çıkarları doğrultusunda tanımlanır. Son olarak, vatandaş genellikle açık ya da gizli bir biçimde sınıf koşulları içinde düşünülür, öyle ki işçi sınıfı üyelerin gerçek

katılım haklarını elde etmesi işçi hareketinin temel tarihsel görevlerinden biri olmuştur. Vatandaşlık tarihi, bu nedenle, medeni, siyasal ve sosyal haklar bağlamında bu kategorilerin asıl içerikleri üzerindeki çatışma eksenlerinden biri olmuştur (Marshall, 1964).

Bununla birlikte, göçmenler için birinci öncelik vatandaşlığın asıl içeriği değil, diğerleriyle biçimsel anlamda eşit olacak şekilde yasal bir statü kazanmak için vatandaşlığın nasıl kazanılacağıdır. Vatandaşlık elde etmek, hâkim ulus kavramına bağlı olarak, ülkeden ülkeye oldukça farklılık göstermektedir. İdeal vatandaşlık türlerini aşağıdaki gibi sınıflandırabiliriz:

1. *Emperyal model*: Ulusa aidiyetin aynı iktidarın veya yöneticinin tebaası olma bağlamında tanımlanması. Bu düşünce Fransız ve Amerikan devrimlerinin öncesini tarihlendirir. Çok etnili imparatorlukların çeşitli halklarının bütünleşmesine izin verir (Britanya, Avusturya-Macar ve Osmanlı İmparatorluğu). Bu model İngiltere'deki, modern anlamda bir vatandaşlık yaratan, 1981 Uyrukluk Sözleşmesi işlemine kadar biçimsel varlığını sürdürdü. Eski Sovyetler Birliği'nde de bir dereceye kadar geçerliliği vardı. Neredeyse daima ideolojik bir karaktere sahip olan bu kavram belirli bir etnik grubun veya uyruğun diğer halklar üzerindeki tahakkümünü peçelemeye yardımcı olur.

2. *Halk veya etnik model*: Azınlıkların vatandaşlıktan ve ulusal topluluktan dışlanması anlamına gelen, ulusa aidiyetin etnisite (ortak soy, dil ve kültür) bağlamında tanımlanması (Almanya, 2000 yılındaki yeni vatandaşlığa kabul kanunlarına kadar bu modele yakındı).

3. *Cumhuriyetçi model*: Ulusun bir anayasa, kanunlar ve vatandaşlık temelinde siyasal bir topluluk olarak tanımlanması. Yeni gelenlerin vatandaşlığa kabulüne imkân tanıyan bu model onların siyasal kurallara bağlılıklarını sağlar ve ulusal kültüre uyum sağlamalarını amaçlar. Bu asimilasyoncu yaklaşım Fransız ve Amerikan devrimlerine kadar geri gider. Fransa en açık güncel örnektir.

4. *Çokkültürlü model*: Ulusun bir anayasa, kanunlar ve vatandaşlık temelinde siyasal bir topluluk olarak tanımlandığı bu model yeni gelenlerin kültürel farklılıklarını yaşayabilecek ve etnik cemaatler

oluşturabilecek bir biçimde vatandaşlığa kabulüne imkân tanır ve onların siyasal kurallara bağlılıklarını sağlar. 1970'ler ve 1980'lerde Avustralya, Kanada ve İsveç'te egemen olan bu çoğulcu ve çokkültürlülük modeli ayrıca diğer Batı ülkelerinde de etkili oldu.

Bütün bu ideal vatandaşlık türlerinde ortak bir özellik var: Hepsi vatandaşların sadece tek bir ulus devlete aidiyeti üzerine dayanmaktadır. Göçmen yerleşimi öncelikle sadakatin göç edilen ülkeden şu an oturulan ülkeye dönüşeceği bir süreç olarak değerlendirilir. Bu süreç, çok uzun ve hatta kuşaklar boyu sürebilir, vatandaşlığa kabul edilme ve yeni devletin vatandaşlığının elde edilmesi yoluyla sembolik olarak belli olur. Ulusaşırı teori (yukarı bakınız), ulusaşırı toplulukları oluşturan ve sınırlar arası güçlü ilişkilerini –belki kuşaklar boyu– sürdürmekte olan ve gittikçe artan göçmen grupları için bunun uzun süre uygulanamayacağını savunur. Bu, geleneksel ulusal kimlik modeline bir tehdit olarak görülür. Bu nedenle, başka bir ideal vatandaşlık tipinin ortaya çıkmakta olduğu görülmektedir:

5. Ulusaşırı Model: Ulusal sınırları aşan sosyal ve kültürel kimlikler çoğul ve farklılaşmış aidiyet biçimlerine yol açar. Ulusaşırıcılık demokratik kurumlar ve siyasal aidiyet için gelecekte önemli sonuçlar doğurabilirdi. Ne var ki, küreselleşmeyle birlikte, siyasal ve ekonomik gücün çoğu halen demokratik bir denetime açık olmayan ulusaşırı şirketlere ve uluslararası aracı kurumlara geçti (Castles ve Davidson, 2000). Demokrasinin yaşaması bir dizi siyasal topluluk içerisinde çoğul kimliklere sahip olan kişileri kapsayacak yolların bulunmasına bağlı olabilir. Bu, aynı zamanda, vatandaşların ister ulus üstü ya da altı ister kamusal ya da özel olsun yeni güç merkezlerine katılımını sağlama anlamına gelir.

Bu modellerin belirli ülkelere uygulanabilirliği Onuncu Bölüm'de daha ayrıntılı bir şekilde ele alınacaktır. Aslında, bu modeller evrensel olarak kabul edilmedikleri gibi, tek bir ülke içinde bile, sabit de değillerdir (Bauböck ve Rundell, 1998; 1273). Öte yandan, vatandaşla vatandaş olmayan arasındaki ayrım da gittikçe daha az belirgin hale gelmektedir. Bir ülkede uzun yıllardır yasal oturum hakkına sahip

olan göçmenler sıklıkla özel bir statü elde edebilirler, 'yarı-vatandaşlıkla' eş anlamlı. Bu, oturum statüsünü sağlamlaştıran bazı haklar sağlayabilir: Çalışma, iş arama ve iş kurma hakkı; sosyal güvenlik ve sağlık hizmetlerinden yararlanma; eğitim veya mesleki eğitim alma hakkı; dernek ve toplantı hakkı gibi sınırlı siyasal haklar gibi. Bazı ülkelerde, uzun bir dönem oturum hakkına sahip olan yabancılar yerel seçimlerde oy kullanma hakkına sahiptir. Bu tür düzenlemeler bir yabancının sahip olabileceğinden fazla fakat bir vatandaşınkinden az yeni bir yasal statü yaratır. Hammar (1990: 15-23) 'yasal ve sürekli oturum statüsüne sahip yabancı vatandaşlar' için *denizen* terimini önerir. Bu, Batı Avrupa'da, uzun bir dönemdir oturum hakkına sahip olan, aslında pek çoğu ikamet edilen ülkede doğmuş olan, milyonlarca yabancı için kullanılır.

Yarı vatandaşlığın ortaya çıkmasındaki bir diğer unsur BM, Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) ve Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) gibi yapılar tarafından oluşturulan uluslararası insan hakları standartlarının gelişmesidir. Geniş bir aralıktaki medeni ve sosyal hakların tamamı bu uluslararası normları benimseyen devletlerde vatandaşlar ve vatandaş olmayanlar için eşit bir biçimde yasal olarak sağlanır (Soysal, 1994). Bununla birlikte, devletler, konvansiyonları onaylasa da, normları kendi ulusal kanunlarıyla birleştirmediklerinde uluslararası konvansiyonlar tarafından sağlanan yasal korumalar yetersiz olabilmektedir.

AB ulusaşırı vatandaşlığın daha ileri giden bir örneğini sağlar. 1991 Maastricht Anlaşması aşağıdaki bireysel hakları kapsayan yasal Avrupa Birliği Vatandaşlığı nosyonunu kurdu:

- Üye ülkelerin topraklarında hareket ve ikamet etme özgürlüğü;
- Oy verme hakkı ve ikamet edilen ülkede yerel seçimlerde ve Avrupa Parlamentosu seçimlerinde görev almaya izin vermek;
- Üçüncü bir ülkede herhangi bir AB devleti diplomatı tarafından diplomatik koruma hakkı;
- Avrupa Parlamentosuna müracaat hakkı ve bir ombudsmana başvurma imkânı (Martiniello, 1994: 31).

Bununla birlikte, başka bir üye devlette yaşayan AB vatandaşlarının o devletin ulusal parlamento seçimlerinde oy verme hakkı yoktur. Sosyal güvenliğe bağımlı olan insanların başka bir üye devlete yerleşme hakkı yoktur ve kamusal istihdama erişim genellikle hâlâ vatandaşlarla sınırlandırılmıştır (Martiniello, 1994: 41). Şimdilik, AB vatandaşlığını bir yarı-vatandaşlık durumu olarak ele almak daha uygun görünüyor. Bu sınırlı özellik bir 'AB pasaportunun' yasal olarak hâlâ üye ülkelerden birinin pasaportu olması gerçeğiyle daha da açık bir hale geliyor. Şimdiye kadar, AB vatandaşlığının AB'nin dışından gelen göçmenlerin çoğu için yapacak hiçbir şeyi olmamıştır. Ancak, Avrupa entegrasyon süreci devam ediyor: 1997 Amsterdam Anlaşması (Madde 63) göç ve sığınma alanlarında topluluk yeterliliğini kurmuştur ve 1999'da Tampere'deki Avrupa Konseyi toplantısıyla ortak bir politika için prensipler ortaya konmuştur. 2004'te yürürlüğe girmesi planlanan bu yeni politika göçmenler ve mülteciler için ortak bir giriş kıstası ve yasal olarak ikamet eden üçüncü ülke vatandaşları için AB içinde hareket özgürlüğü anlamına gelebilir.

Uzun vadeli soru demokratik ülkelerin tam vatandaşlar, yarı-vatandaşlar ve yabancılar olarak ayrışmış bir nüfusla başarılı bir şekilde işleyip işleyemeyeceğidir. Demokratik bir devletin merkezi prensibi sivil toplumun tüm üyelerinin siyasi topluma dahil edilmesidir. Bu tüm kalıcı oturanlara tam vatandaşlığın verilmesi anlamına gelir. Göçler muhtemelen devam edecektir ve birden fazla toplumla yakından ilişkili insan sayısında artış olacaktır. Çifte veya çoklu vatandaşlık gittikçe yaygın hale gelecek. Aslında, neredeyse göç edilen tüm ülkeler son 40-50 yıl içinde –bazen birkaç kez– vatandaşlık kurallarını değiştirdi. Daha çok sayıda ülke çifte vatandaşlığı (en azından bir ölçüde) kabul ediyor. Doğuştan kazanılan vatandaşlık hakkı veya daha kolay vatandaşlığa kabul etme yoluyla ikinci kuşağın siyasi topluma uyumu için ölçütlerin oluşturulması reformun önemli bir odağıdır (bakınız Aleinikoff ve Klusmeyer, 2000; Castles ve Davidson, 2000: Bölüm 4). Sonuç, vatandaşlığın anlamının olası değişimi ve tek bir ulus devlete olan dışlayıcı bağın daha müphem hale gelecek olmasıdır. Bu, Bauböck'ün

(1994) işaret ettiği gibi, bir tür 'ulusaşırı vatandaşlığa' yol açabilirdi. Ne var ki, bu, karşılığında eğer vatandaşlık daha evrensel hale gelecekse devletlerin göçü nasıl düzenleyeceği sorusunu yükseltiyor.

SONUÇ

Bu bölümde göçün ve etnik azınlık oluşumunun bazı kuramsal açıklamaları üzerinde durulmuştur. Göç ve yerleşmenin küreselleşmenin hızlandırıcı seyri içinde farklı ülkeler arasında oluşturulmuş diğer ekonomik, politik ve kültürel bağlantılarla yakından ilişkili olduğu düşüncesi merkezi bir iddiadır. Uluslararası göç –tüm farklı biçimlerinde– çağdaş dünya gelişmelerinin ayrılmaz bir parçası olarak görülmelidir. Devam eden küresel entegrasyona yönelik güçlü baskı nedeniyle önümüzdeki yıllarda hacmi büyük olasılıkla artacaktır.

İkinci bir iddia göç sürecinin, bu sürecin merkezinde yer alan sosyal ağlara dayalı belli iç dinamiklere sahip olmasıdır. Bu iç dinamikler göçmenlerin kendileriyle ve ilgili devletler tarafından başlangıçta niyet edilmeyen gelişmelere yol açabilirler. Göçmen bir hareketin en yaygın sonucu, baştaki niteliği ne olursa olsun, göçmenlerin önemli bir kısmının yerleşmesi ve yeni ülkede etnik cemaat veya azınlıkların oluşumudur. Bu nedenle etnik ve kültürel açıdan daha farklı toplulukların ortaya çıkışı, yabancı işçileri işe alma veya göç etmeye izin veren baştaki kararın kaçınılmaz bir sonucu olarak görülmelidir.

Üçüncü bir iddia sayıları artan uluslararası göçmenlerin basitçe bir toplumdan diğerine hareket etmedikleri, ancak iki veya daha çok yerde önemli ve yinelenen bağlantıları sürdürdükleridir. Onlar sınırlar arasında yaşayan ulusaşırı toplulukları oluştururlar. Küreselleşme, hem taşıma ve iletişim teknolojilerindeki gelişmeler, hem de küresel kültürel değerlerin yayılması aracılığıyla bu eğilimi kolaylaştırır. Ulusaşırı topluluklar şu anda göçmenlerin yalnızca küçük bir kısmını kapsamaktadır, ama uzun vadede toplumsal kimlik ve siyasal kurumlar açısından çok büyük sonuçları olabilir.

Dördüncü iddia etnik azınlıkların doğası ve oluşturuldukları süreçle ilgilidir. Azınlıkların çoğu öteki-tanımı ve kendilik-tanımının bir

birleşimiyle oluşturulurlar. Öteki-tanımı çeşitli dışlama ve ayrımcılık (veya ırkçılık) biçimleriyle ilgilidir. Kendilik-tanımının ikili bir karakteri vardır. Göç öncesi kültürel semboller ve uygulamalar merkeze alınarak etnik kimliğin öne sürülmesi ve yeniden yaratılmasını içerir. Aynı zamanda kültürel semboller ve uygulamaları araçsal bir şekilde kullanarak dışlama ve ayrımcılığa karşı politik hareketliliği içerir. Yerleşim ve etnik azınlık oluşumu ekonomik ve sosyal kriz döneminde meydana geldiğinde, oldukça politize olabilirler. Kültür, kimlik ve cemaat konuları sadece göçmenler için değil, bir bütün olarak alıcı ülke için de büyük önem kazanabilir.

Beşinci bir iddia göçün ulus devlet açısından önemine odaklanır. Artan etnik farklılık vatandaşlık gibi merkezi politik kurumlardaki değişime olasılıkla katkıda bulunacaktır ve bu ulus devletin doğasını etkileyebilir.

Bu kuramsal sonuçlar göç ve etnik azınlıklarla ilgili konuların artan politik önemini açıklamaya yardım eder. Son 50 yılın göçmen hareketleri pek çok ülkede geri döndürülemez değişimlere yol açmıştır. Devam eden göçler hem şimdiden etkilenen toplumlarda, hem de uluslararası göç arenasına yeni giren başka ülkelerde yeni dönüşümlere neden olacaktır. İzleyen daha betimleyici tanımlar bu fikirlerin daha ileri düzeyde tartışılması için bir temel sağlayacak. 3-7 arasındaki bölümler çoğunlukla ilk hareketlerin göçmen zincirlerine ve uzun dönem yerleşmeye nasıl yol açtığıyla ilgilidir. 8-11 arasındaki bölümler çoğunlukla göç sürecinin daha sonraki aşamalarıyla ilgidir. Bu bölümler yerleşme ve azınlık oluşumunun göç edilen ülkelerin ekonomisi, toplumu ve politik sistemini etkileme yollarını tartışıyor.

Ek Okuma Kılavuzu

Küreselleşme üzerine pek çok güncel çalışmanın arasında aşağıdakiler giriş olarak yararlıdır: Castells (1996, 1997, 1998), Held v.d. (1999), Bauman (1998), Cohen ve Kennedy (2000). İki yeni çalışma uluslararası göç teorisinin bir özetini veriyor: Brettell ve Hollifield (2000) göç çalışmasında ana sosyal bilimsel disiplinlerin bazılarının katkılarına

işaret eden bölümler içerirken, Massey v.d. (1998) (iki daha eski makaleye dayanarak: Massey v.d., 1993 ve 1994) sistematik bir tartışma ve eleştiri sunuyorlar. Boyle v.d. (1998) coğrafyacılar tarafından yazılmış iyi bir başlangıç metnidir. Göç teorileri üzerine daha eski, ama hâlâ değerli, kısa ve detaylı bir özet *International Migration Review*'un (1989, 23: 3) özel bir sayısında bulunmaktadır. Kritz v.d. (1992) göç sistemleri teorisi üzerine mükemmel bir koleksiyondur. Phizacklea (1983), Morokvasic (1984) ve Lutz v.d. (1995) göç ve toplumsal cinsiyet arasındaki ilişki üzerine yararlı koleksiyonları yayına hazırlamışlardır. Borjas (1990) neo-klasik görüşü sunarken, Sassen (1998) göçün politik ekonomisi üzerine orijinal bir perspektif veriyor.

Goldberg ve Solomos (2002) ırksal ve etnik çalışmaların çeşitli yönleri üzerine kapsayıcı bir deneme koleksiyonudur. Rex ve Mason (1986) ırk ve etnik ilişkilere yönelik teorik yaklaşımların detaylı açıklamalarını veriyor. Mosse (1985), Cohen ve Bains (1988), Miles (1989), Balibar ve Wallerstein (1991), Essed (1991) ve Wieviorka (1995) ırkçılık konusunda iyiler. Smith (1986, 1991) etnisite ve ulus arasındaki ilişkiyi ele alırken, Anderson (1983), Gellner (1983) ve Ignatieff (1994) milliyetçilikle ilgili kışkırtıcı analizlerini veriyorlar. Göç ve vatandaşlık arasındaki ilişkinin analizi Bauöck (1991, 1994), Bauböck ve Rundell (1998), Aleinikoff ve Klusmeyer (2000, 2001) ve Castles ve Davidson'da (2000) bulunmaktadır. Gutmann (1994), Schnapper (1994), Soysal (1994) ve Kymlicka (1995) aynı konu hakkında çeşitli perspektifleri sunuyorlar. DeWind (1997) ABD'deki göçmen şirketlerinin değişen karakterleri üzerine bir makale koleksiyonudur. Ulusaşırı grupların ortaya çıkan etkinlik alanına iyi girişler Basch v.d. (1994), Cohen (1997), Portes v.d. (1999), Vertovec (1999) ve Faist'i (2000) kapsıyor. Van Hear (1998) mülteci hareketlerinin perspektifinden ulusaşırı teoriyi tartışıyor. Zolberg ve Benda (2001) ekonomik göç ve mülteci hareketleri arasındaki ilişkileri anlamak için oldukça yararlıdır.

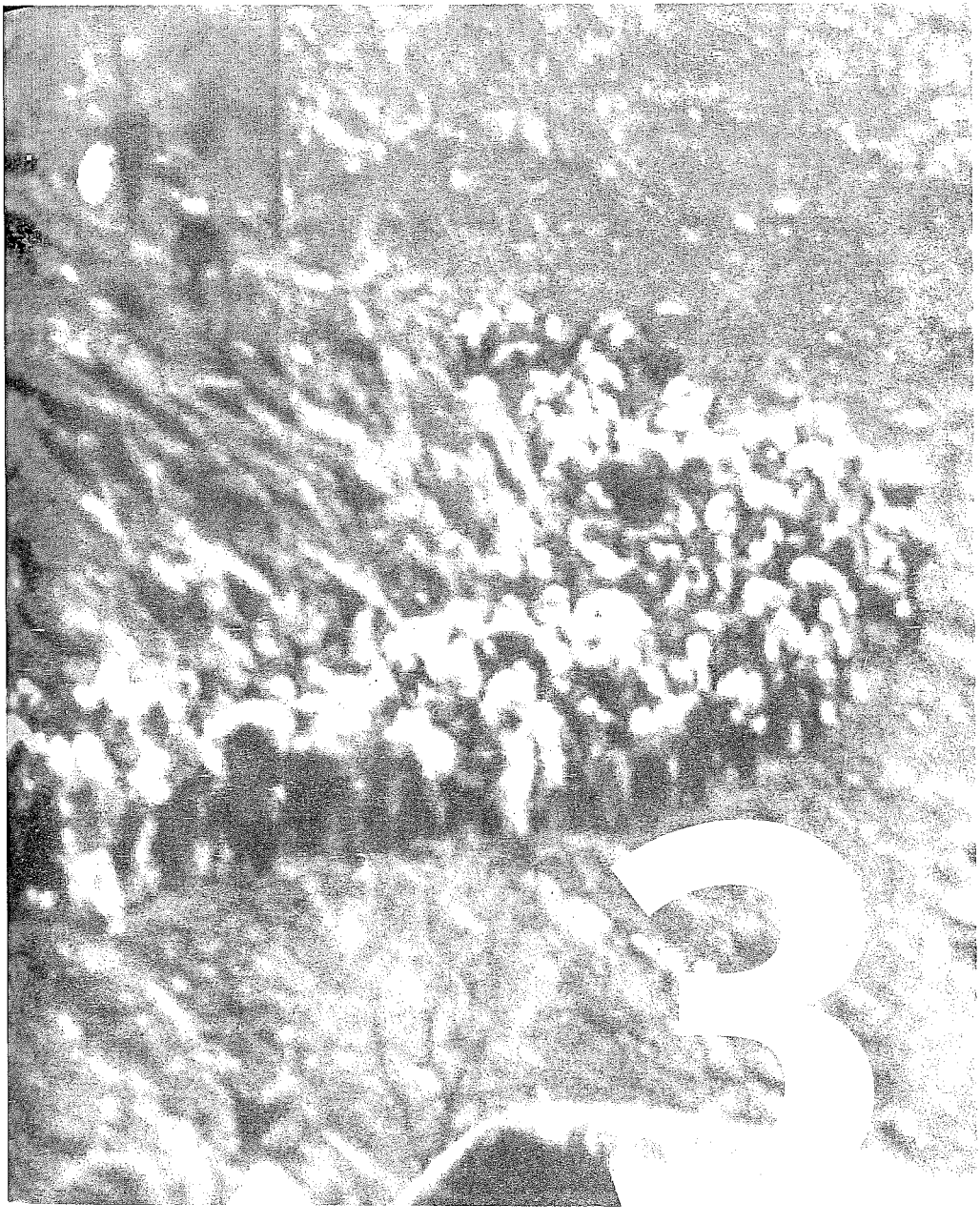

1945 Öncesi Uluslararası Göç

1945 sonrası yaşanan göçler kapsam ve derece açısından bazı yenilikleri içerebilir, fakat nüfus hareketleri demografik büyümeye, iklim değişikliğine ve üretimin ve ticaretin gelişimine paralel olarak daima insanlık tarihinin parçası olagelmiştir. Savaşlar, fetihler, ulusların biçimlenmesi ve devletlerin ve imparatorlukların oluşumu, zorunlu veya gönüllü olsun, göçü beraberinde getirmiştir. Fethedilen bölgelerde insanların köleleştirilmesi ve sürgün edilmesi erken dönem emek göçünün genel biçimidir. Ortaçağın sona ermesinden bu yana, Avrupalı devletlerin gelişmesi ve dünyanın geri kalanını sömürgeleştirmesi çok farklı şekildeki uluslararası göçlere hız vermiştir.

Batı Avrupa'da, göç modernleşme ve sanayileşme süreçlerinde önemli bir rol oynayarak, 1650'li yıllardan bu yana toplumsal yaşamın ve politik ekonominin daimi ve önemli bir yüzünü teşkil etmiştir (Moch, 1995: 126; ayrıca bkz. Moch, 1992). Geçmiş üzerine varolan incelemelerde, göçün merkezi rolü yeterince yansıtılmamıştır: Gerard Noiriel'in (1988: 15-67) belirttiği üzere, göç tarihi, Fransa'daki tarih araştırmalarının kör noktasını oluşturur. Bu durum diğer Avrupa ülkeleri için de geçerlidir. Ulusun inşasında göçmenlerin rolünün inkârı

ulusal homojenlik mitinin yaratılması için elzemdir. Amerika Birleşik Devletleri gibi klasik göç ülkeleri için bu kesinlikle imkânsızdır. Son zamanlarda, Fransız, Alman ve İngiliz tarihçiler göçün önemi üzerine ciddi araştırmalara girişmişlerdir. Çerçeve 3.1, ulus inşasının erken dönemlerinde göçün önemini incelemektedir.

Özgürlüğün kölelik kurumu aracılığıyla sınırlandırıldığı eski toplumların aksine, bireysel özgürlük kapitalizmin en büyük ahlaki kazanımlarından biridir. Neo-klasik teorisyenler, kapitalist ekonomiyi, işveren ve işçilerin birbirleriyle özgür, yasal özneler olarak buluşup eşit haklarla anlaşmaya vardığı emek piyasasını da içeren bir serbest piyasalar bütünü olarak nitelendirir. Uluslararası göç ise, işçilerin kendi özgür iradeleriyle en yüksek ücret alacakları yere göç edebildikleri bir piyasa olarak nitelendirilmiştir (karşılaştırınız Borjas, 1990: 9-18). Fakat bu tablo genellikle gerçeği yansıtmakta başarısız olur. Cohen'in (1987) gösterdiği üzere, kapitalizm kendi gelişiminin her aşamasında özgür ve "özgür olmayan emeği" kullanmıştır. Emek göçmenleri, genellikle ya emek gücüne ihtiyaç duyulan bölgelere zorla getirilen ya da diğer işçilerin sahip olduğu hakların çok daha azına razı olan özgür olmayan işçilerdir. Göç kuralsız ve gönüllü bir biçimde gerçekleşse dahi, kurumsal ve resmi olmayan ayrımcılık işçilerle ilgili gerçek özgürlüğü ve eşitliği sınırlar. Ekonomik gücün genellikle siyasi güçle ilintili olmasından dolayı, emek hareketliliği genellikle bazen şiddeti, askeri gücü ve bürokratik kontrolü içeren bir baskı siyasetinin parçası olarak doğar. Kuzey ve Güney Amerika'da köle ekonomisi; Amerika'da, Afrika'da, Asya'da sözleşmeli sömürge emeği; 19. yüzyıl ve 20. yüzyıllarda Güney Afrika'da maden işçileri; İkinci Dünya Savaşı öncesinde Almanya'da ve Fransa'da yabancı işçiler; Nazi savaş ekonomisindeki zorunlu emekçiler; 1945 sonrası Avrupa'sında "misafir işçiler" ve günümüzde çoğu ülkede hukuki korumadan yoksun olarak yaşayan "illegaller" bunun örnekleridir.

Bu çalışmanın kapsamını aşan ve üzerinde yoğun durulması gereken önemli bir konu daha mevcuttur: Uluslararası göçün sömürge ülkelerinin yerli halkları üzerindeki tahrip edici etkisi. Afrika'nın, Asya'nın, Amerika'nın ve Avustralya'nın Avrupalılar tarafından fethi ya

yerli insanların tahakküm altına alınması ve sömürülmesi ya da fiziksel ve kültürel olarak soykırıma tabi tutulmasını beraberinde getirmiştir. Ulusun inşası –özellikle Amerika'da ve Avustralya'da– yeni insan topluluklarının ithali üzerine kurulmuştur. Böylece, göç yerli ahalinin dışlanmasına ve marjinalizasyonuna katkıda bulunmuştur. Yeni ulusal kimliklerin inşasında başlangıç noktalarından birisi de yerli toplulukların yok edilişinin idealizasyonudur. "Batı nasıl kazandı" veya "Avustralyalı öncülerin Aborginlere karşı mücadeleleri" gibi imajlar güçlü efsanelere dönüşmüştür. Günümüzde, yeni göçmen grupları hedef alan ırkçı klişelerin kökleri genellikle sömürgeleştirilen insanlara karşı tarihsel olarak sergilenen durumla ilişkilidir. Bugünlerde, daha açık bir biçimde ortaya çıkan gerçek şudur ki gruplar arası ilişkiler için uygun modeller göçmen toplulukların ihtiyaçlarına olduğu kadar "yerli" nüfusun ihtiyaçlarına da hitap etmelidir.

SÖMÜRGECİLİK

Avrupa sömürgeciliği farklı biçimdeki göçlerin oluşumuna neden olmuştur. Bunlardan biri, Avrupa'dan öncelleri Afrika'ya ve Asya'ya, sonrasında Kuzey ve Güney Amerika'ya ve son olarak da Avustralya'ya yönelen geniş ölçekli dış göçlerdir. Avrupalılar, ya kalıcı ya da geçici biçimde, denizci, asker, çiftçi, tüccar, rahip ve idareci olarak göç etmişlerdir. Onlardan bazıları, Avrupa içerisinde göç deneyimini önceden tecrübe etmiş kişilerdi: Lucassen (1995), on yedinci ve 18. yüzyılda Hollanda Doğu Hindistan Şirketinin denizcilerinin ve askerlerinin yarısının Almanya'nın fakir bölgelerinden gelen Hollandalı olmayan "muhacirlerden" oluştuğunu göstermiştir. Göçmen işçilerin ölüm oranları gemi kazalarına, savaşa ve tropik hastalıklara bağlı olarak çok yüksekti, fakat sömürgelere yönelen göç yoksulluktan kaçış için tek yoldu. Bu tarz denizaşırı göçler, hem göç veren Avrupa ülkelerinin hem de sömürgelerin ekonomik yapılarında ve kültürlerinde belirgin değişikler oluşmasına yardımcı oldu.

Geç 17. yüzyıldan 19. yüzyılın ortalarına kadar Yeni Dünya'daki çiftliklerde ve maden ocaklarında meta üretiminin temelini teşkil

Çerçeve 3.1. Fransız Tarihinde Göç ve Ulus

Antik Galya, modern Fransa'nın çoğunu içine alıyordu. Milattan sonra 5. yüzyılda Batı Roma İmparatorluğu'nun yıkılışıyla birlikte, Galya Roma vatandaşlarının ve askerlerinin, yerleşik Germenik kabilelerin ve yeni gelenlerin dahil olduğu kültürel ve siyasal olarak farklı insanlardan oluşan bir mozaiğe dönüştü. Siyasal iktidar farklı merkezlerde toplanmıştı. Keltler, Sakson istilasından kaçmak için Batı Britanya'dan bugün Bretanya olarak bilinen İngiliz kanalına doğru hareket ettiler. Burada, ileride ortaçağ Fransız krallığını oluşturacak Frank devletiyle savaştılar.

İskandinav istilacılar, Frank topraklarına akınlar düzenlediler ve milattan sonra 9. yüzyılda şimdi Normandiya olarak bilinen yere yerleştiler. Frank devletinin genişlemesi ve sürekli olarak komşu devletleri ve toplulukları içine alması uzun bir süreçti ve Fransız kimliği ve bilinci yavaş bir biçimde oluştu. Ortaçağ Fransa'sının yerleşimcileri için yaşam köy ve çevresi ile sınırlıydı, fakat dış dünya ile ilgili bir farkındalık söz konusudur. Frank devletinin tebaası için, Bretanya'nın, Normandiya'nın, Languedoc'un insanları yabancılardı.

Ayrıca, yeni gelenler vardı: Yahudilere ve Çingenelere ilave olarak İtalya'dan tüccarlar ve artistler, Kuzey Afrika'dan, Doğu Akdeniz'den ve İspanya'dan paralı askerler, gezgin din adamları, bilginler, müzisyenler ve Müslüman tüccarlar. Haçlı seferleri sırasında, Yahudiler günah keçisi olarak görüldü; şiddet ve zulmün kurbanı oldular. Zorunlu yerleşim ayrımı –gettolar– sıradan hale geldi. 1306'da, Fransız Kralı Adil Phillip sayıları 100.000'ni bulan Yahudi toplumunun kovulmasını ve mallarına el konulmasını emretti. Fakat 1315'te, ekonomik öncellikleri hesaba katan Kral X. Louis Fransız Krallığı'nın kapılarını tekrar Yahudilere açtı. Yahudiler, ancak Fransız Devrimi ile birlikte yurttaş olarak Hıristiyan nüfusla eşit haklara sahip olmuşlardır. Bununla birilikte, bazı Fransızlar Yahudileri Fransız ulusunun dışın-

eden köle taşımacılığı sistemi modern emek göçünün önemli bir atasıdır. 19. yüzyılın egemen devletleri olan İngiltere'nin ve Fransa'nın ekonomik ve siyasal anlamda güç kazanmasında köle emeği ile şeker, tütün, kahve, pamuk ve altın üretimi önemli bir rol oynadı. Bu durum, İspanya, Portekiz ve Hollanda için de geçerlidir. 1770 yılı itibariyle, Kuzey ve Güney Amerika'da Avrupa ticaretinin toplam değerinin üçte birini üreten yaklaşık olarak 2,5 milyon köle vardı (Blackburn; 1988: 5). Köle sistemi, kötülüğüyle ün salmış "üç köşeli ticaret" temelinde organize edilmişti. Silah ve ev araç gereçleri gibi mamullerle yüklü gemiler Bristol, Liverpool, Bordeaux, Le Havre gibi liman kentlerinden

da görmeye devam etti. Bugün bile, Milli Cephe'nin (FN) propagandası anti-semitik tonlara sahiptir.

Roman veya Çigan olarak da adlandırılan Çingeneler, günümüz Hindistan'ı kapsayan bölgeden göç edenlerinin torunlarıdır. 50 ile 100 arasında topluluklar olarak gezen ve seyyar satıcılık yapan bu topluluk tüm krallığa yayılmıştı. Bu topluluğa karşı açıkça ortaya koyulan bir düşmanlık söz konusuydu. Kral I. François'in kendi krallığına Çingenelerinin girişini yasaklayan fermanından sonra, Angers gibi Fransız kentlerinden 1498'de sürgün edildiler. Daha sonraları, Çingeneler geri döndü ve Fransız toplumunun bir parçası oldular, fakat bazı insanlar tarafından asla tam olarak kabul görmediler. Yahudiler gibi, İkinci Dünya Savaşı sırasında Naziler tarafından öldürüldüler. 20. yüzyıl soykırımının kökleri derin bir şekilde Avrupa'ya olan göçlerin tarihine kazınmıştır. Belki de, Yahudiler ve Çingeneler Avrupa ırkçılığının sürekli hedefi konumunda olmuşlardır.

Erken dönem modern devletlerin oluşumunda 15. yüzyıl bir dönüm noktasıdır. Bu yüzyıl, Avrupalıların dünyayı deniz yoluyla dolaşmasına neden olan Keşifler Çağı'nın ve dünyayı Avrupa egemenliği altına alacak uzun bir sürecin başlangıcıdır. 18. yüzyılla birlikte kralların mutlak iktidarlarını tanrıdan aldığına dair fikir sorgulanmaya başlandı. 1789 Fransız Devrimi'ni var eden fikirler halk egemenliği prensibini, ulus devlet kavramını ve her insanın bir devlete ait olduğu fikrini içermekteydi. Bu fikirler, bizim konumuz için özel bir önem taşımaktadır: Ulus devletlerin olmadığı bir dünyada uluslararası göç anlamsız olacaktı. Egemenliğin kilit niteliklerinden birisi, şimdi evrensel olarak kabul edilmiş olunan devletlerin kendi sınırları içinde içeriye ve dışarıya doğru olan nüfus hareketlerini düzenleme yetkisine sahip olmasıdır. Yasadışı göç, egemen devletleri var eden en önemli prensiplerden birisinin ihlali olarak göründüğünden dolayı, bugün siyasal olarak tartışmalı bir konudur.

Kaynak: Lequin (1998)

Batı Afrika kıyılarına doğru hareket etti. Orada Afrikalılar çeşitli ticari ürünler karşılığında tüccarlardan ve yerel şeflerden satın alındı veya zorla kaçırıldı. Bundan sonra, kölelerin nakit para karşılığında satılacağı Karayip adaları, Kuzey ve Güney Amerika kıyılarına doğru gemiler yol aldı. Buralarda, Avrupa'ya satış amacıyla getirilmek üzere plantasyonların ürünleri satın alınırdı.

Tahmini olarak, 1850 öncesinde 15 milyon köle Kuzey ve Güney Amerika'ya getirildi (Appleyard, 1991: 11). Kadınlar genellikle madenlerde, çiftliklerde ve evlerde zor çalışma koşullarına ek olarak cinsel sömürüye de tabi tutuldular.

HARİTA 3.1
17. Yüzyıldan 19. Yüzyıla Kadar Olan Sömürge Göçleri

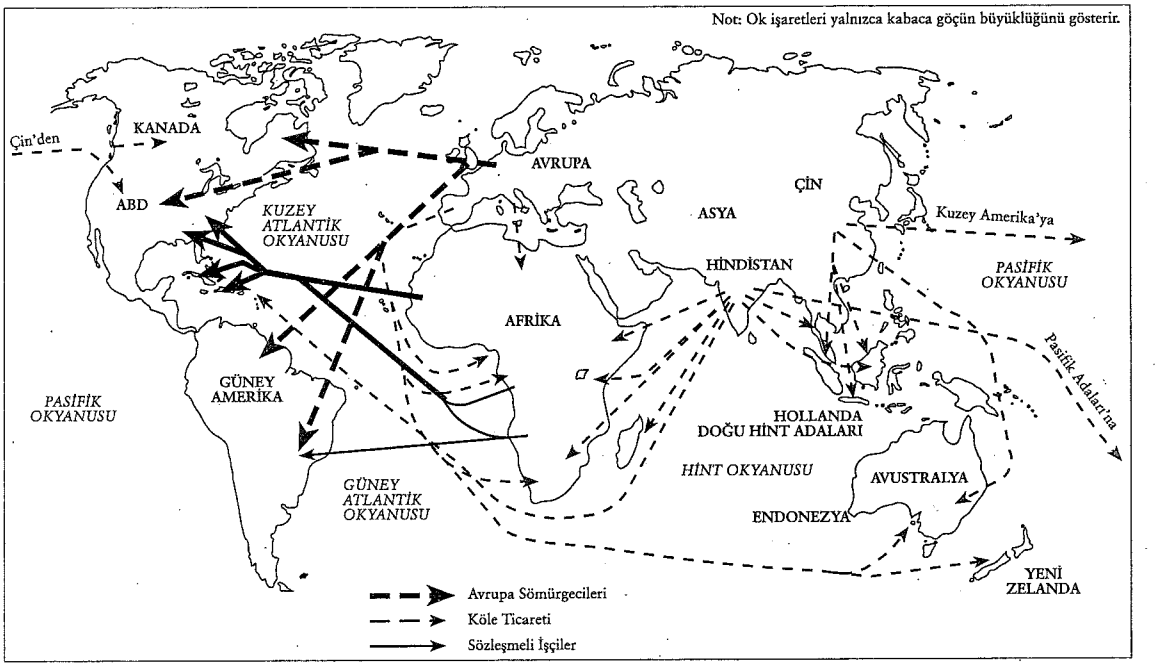

Kölelerin çocukları, ebeveynlerinin sahiplerinin malı olmaya devam ettiler. Kölelik, İngiliz sömürgelerinde 1834'e, Hollanda sömürgelerinde 1863'e, Amerika Birleşik Devletleri'nin güney eyaletlerinde 1865'e kadar kaldırılmadı (Cohen, 1991:9). Köle isyanlarına ve 1807-1815 yılları arasında büyük devletler tarafından Atlantik ticaretinin durdurulmasına rağmen kölelik ekonomik önemini korumayı sürdürdü. Kuzey ve Güney Amerika'da bulunan kölelerin sayısı Amerika Birleşik Devletleri'nin güneybatısında, Küba'da ve Brezilya'da plantasyon tarımı alanlarının büyümesine paralel olarak 1800'den 1860'a 3 milyondan 6 milyona çıkarak ikiye katlandı (Blackburn, 1988: 544).

Kölelik birçok kapitalist öncesi toplumda da mevcuttu, fakat sömürge sistemi biçim olarak yeniydi. Bu sistemi var eden temel faktör, ticari sermayenin hükmettiği bir dünya piyasası inşa etmeye başlayan küresel imparatorlukların doğuşuydu. Bu alanda uzmanlaşmış tüccarlar tarafından köleler uzak mesafelere taşındı ve meta olarak alındı ve satıldı. Köleler ekonomik mallardı ve en yüksek oranda verim almak için sert kontrol biçimlerine tabiydiler. Büyük bir çoğunluğu, uluslararası olarak bütünleşmiş bir imalat ve tarımsal sistemin bir parçası olarak plantasyonlarda sömürüye tabi tutuldular (Fox-Genovese ve Genovese, 1983; Blackburn, 1998).

19. yüzyılın ikinci yarısında, plantasyon emeğinin ana kaynağı olarak, sözleşmeli işçilik köleliğin yerini aldı. Sözleşme (veya 'amele sistemi') çok sayıda işçinin, bazen zor yoluyla, toplanıp çalışmak üzere başka yere gönderilmesine dayanmaktaydı. İngiliz sömürge yetkilileri, Trinad'taki, İngiliz Guyenası'ndaki ve diğer Karayip ülkelerindeki şeker plantasyonları için Hindistan alt kıtasından insanlar toplamıştı. Toplanan işçilerin bir diğer kısmı Malaya'da, Doğu Afrika'da ve Fiji'de plantasyonlarda, maden ocaklarında ve demiryolu inşaatlarında istihdam edilmişti. İngilizler, ayrıca Malaya ve diğer sömürgeler için Çinli "ameleler" toplamıştı. Hollandalı sömürge yöneticileri de, Batı Hint adalarındaki inşaat projeleri için Çinli işçileri kullanmıştı. Ayrıca, 1 milyonu aşkın sözleşmeli işçi, Hawai'de, Amerika Birleşik Dev-

letleri'nde, Brezilya'da ve Peru'da çalıştırılmak üzere Japonya'dan toplanmıştı (Shimpo, 1995).

Potts'a (1990: 63-103) göre, sözleşmeli işçiler 40 farklı ülkeden toplanarak neredeyse tüm sömürgeci devletler tarafından kullanılmıştır. Hollanda sömürgelerinde angaryacılık kaldırılana dek bu sistem dahilinde çalışan işçilerin sayısı 1834'ten 1941'e kadar 12 milyondan 37 milyona çıkmıştır. Sözleşmeli işçiler, birkaç yılık bir süre için geçerli olan sert bir sözleşmeye tabidirler. Maaşlar ve çalışma şartları genel olarak çok kötüydü, işçiler sert bir disipline tabiydiler ve sözleşmenin şartlarına uyulmadığı takdirde işçiler katı bir biçimde cezalandırılıyordu. İşverenler için, sözleşmeli işçilerin maliyeti kölelerinkinden daha ucuza geliyordu (Cohen, 1991: 9-11). Diğer taraftan, bu sistem dahilinde çalışmak sömürgelerde yaşayan çoğu insan için yoksulluktan ve Hindistan'da varolan kast sistemi gibi baskıcı yapılardan kaçış için tek çareydi. Çoğu işçi, özgür yerleşimciler olarak Doğu Afrika, Karayipler, Fiji gibi toprak sahibi olabilecekleri, iş kurabilecekleri yerlerde kaldılar (Cohen, 1995: 46).

Sözleşme, böl ve yönet prensibinin ve köklerinin içinde yer aldığı bir dizi sömürgecilik sonrası çatışmanın mükemmel örneği idi (örneğin Afrika'da ve Fiji'de Hindistanlılara ve Güneydoğu Asya'da Çinlilere karşı düşmanlık). Karayip deneyimi, değişmekte olan sömürgeci emek pratiklerinin yerli ahali üzerindeki etkisini göstermektedir: Bu bölgenin gerçek sahipleri olan Caribler ve Arawaklar şiddet ve Avrupa'dan gelen hastalıklarla bağlantılı olarak tamamen yok oldu. 18. yüzyılda, şeker endüstrisinin gelişmesi ile birlikte bölgeye Afrikalılar köle olarak getirildi. Bu topluluklar 19. yüzyılda özgürlüğe kavuştuktan sonra, küçük ölçekli üretim yapan çiftçiler oldular ve yerlerini Hindistan'dan gelen sözleşmeli işçiler aldı. Sözleşmelerinin sona ermesi sonrasında, çoğu Hintli aile üyelerini de getirerek bu ülkeye yerleşti. Bazıları, büyük çiftliklerde ücretli olarak çalışmaya devam ederken diğerleri beyaz yönetici sınıf ile siyah çoğunluk arasında aracılık eden ticaret sınıfının üyeleri olarak yerlerini aldılar.

1914 ÖNCESİNDE SANAYİLEŞME VE KUZEY AMERİKA'YA VE AVUSTRALYA'YA GÖÇ

Sömürgecilik sayesinde Batı Avrupa'da biriken zenginlik 18. ve 19. yüzyıldaki sanayi devrimini var eden sermayenin çoğunluğunu sağlamıştır. Sömürgelerden sağlanan gelirler, yeni imalat biçimlerini finanse ettiği kadar ticari tarımı da teşvik etmiş ve boş toprakların mera yapılmak üzere çevrilmesini hızlandırmıştır. Yerinden edilmiş kiracı çiftçiler, yeni açılan fabrikaların emek ihtiyacını karşılamak üzere mevcut yoksul kentli kitlelelere katılmıştır. Fabrika üretimi ile rekabet edemeyip yoksulluğa sürüklenmiş zanaatkârlar, el tezgâhlarıyla üretim yapan dokumacılar gibi, yakında yeni oluşmakta olan ücretli emekçilere katılacaktı. Burada yeni sınıfın temelini oluşturan şey İngiliz sanayi ekonomisi için elzemdi: "Özgür proletarya" geleneksel bağlardan özgür olduğu kadar, üretim araçlarının sahipliğinden de özgürdü.

Bununla birlikte, sanayileşme sürecinin başlangıcından itibaren özgür olmayan emek de önemli bir rol üstlenmişti. Tüm Avrupa'da, kamu düzenini tehdit eden yerinden edilmiş çiftçileri, sanatkârları ve "dilenci sürülerini" kontrol etmek adına acımasız yoksulluk yasaları yürürlüğe konulmuştu. Islahevleri ve yoksul evleri genellikle geleceğin fabrika sistemlerinin disiplin yöntemlerinin uygulandığı ve test edildiği sanayi üretiminin ilk örneğini teşkil etmekteydi. İngiltere'de, yerel otoritenin bakımı altında olan yetim çocuklar, "sosyal yardım çırakları", ucuz vasıfsız emek olarak fabrikalara kiralandılar. Bu, isyan veya çalışmayı reddetme durumunda katı cezalandırmayı içeren zorunlu bir çalıştırma biçimiydi.

Sanayi devriminin zirvesi, 1800 ve 1860 yılları arasında yüzde 66'sı İngiltere'den, yüzde 22'si Almanya'dan gelen ABD'ye yönelik büyük göç dalgasıydı. 1800'den 1930'a kadar olan sürede 40 milyon Avrupalı, başta Kuzey, Güney Amerika ve Avustralya olmak üzere daimi olarak denizaşırı ülkelere göç ettiler (Decloitres, 1967: 22). 1850'den 1914'e kadar olan süreçte gelen göçmenler İrlanda, İtalya, İspanya ve Doğu Avrupa gibi ülkelerden endüstrileşme süreci öncesinde ayrıldılar. Amerika, fırsatlar ülkesi olarak göçmenlere bağımsız çiftçi ve tüccar

olma fırsatını sunuyordu. Bu rüya genellikle hayal kırıklığıyla sona erdi: Göçmenler, Yeni Dünya'nın uçsuz bucaksız topraklarında demiryolu ve yol inşaatlarında ücretli işçi, büyük çiftliklerde hayvan bakıcısı ve kovboy, Amerika Birleşik Devletleri'nin kuzeybatısında gelişmekte olan sanayide işçi olarak çalıştılar. Bununla birlikte, sonuçta, birçok yerleşimci çiftçi beyaz yakalı işçi veya girişimci olarak rüyalarını gerçekleştirirken, diğerleri en azından çocuklarının eğitim alabildiğini, toplumsal olarak yükselebileceğini gördü.

Amerika Birleşik Devletleri, genellikle tüm göçmen ülkeleri arasında en önemlisi olarak görülür. 1820 ve 1987 yıllarında arasında tahmini olarak 54 milyon insan bu ülkeye giriş yaptı (Borjas, 1990: 3). 30 milyon insanın geldiği 1861 ile 1920 arasındaki dönem doruk dönemiydi. Göç 1880'lere kadar düzensizdi: Okyanus geçişini finanse edebilen herhangi birisi Amerika'ya yeni bir yaşam kurmak için gelebilirdi. Amerikan işverenler, potansiyel işçilerin ilgisini cezbetmek için kampanyalar düzenlediler ve birçok acente ve gemicilik şirketi göç organizasyonuna katkıda bulundu. Göçmenlerin çoğunluğu ülkelerine döndüğünde aile kurmaya yetecek kadar para biriktirmeyi düşünen bekâr erkeklerdi. Bunun yanında, bekâr kadınlar, çiftler ve aileler mevcuttu. 1880'lerden itibaren başlayan ırkçı kampanyalar, Çinlileri ve diğer Asyalıları ülkeden uzak tutmayı amaçlayan ayrımcı yasaları da beraberinde getirdi. Avrupalılar ve Latin Amerikalılar için Birleşik Devletler'e giriş 1920'ye kadar serbest kaldı (Borjas, 1990: 27). Bu yıl yapılan nüfus sayımının gösterdiği üzere, Amerika Birleşik Devletleri'nde toplam nüfusun yüzde 13,2'sine tekabül eden 13,9 milyon yabancı ülke doğumlu insan yaşıyordu (Briggs, 1984: 77).

Kölelik Amerika Birleşik Devletleri'nin erken döneminde sermaye birikiminin temelini oluşturmuştu, fakat İç Savaş (1861-5) sonrasında yakalanan endüstriyel ilerleme Avrupa'dan kitlesel göçü hızlandırdı. Aynı zamanda, ucuz pamuk ve diğer tarımsal ürünler sanayileşmede merkezi bir yer tutuğundan, sözde özgürlüklerini kazanmış olan Afro-Amerikalıları güney eyaletlerdeki büyük çiftliklerde tutmak amacıyla ırkçı "Jim Crow" sistemi uygulandı. 1860 ile 1920 yılları

arasında en büyük göçmen toplulukları İrlandalılar, İtalyanlar ve Doğu Avrupa'dan gelen Yahudilerdi, fakat neredeyse tüm Avrupa ülkelerinden gelenler olduğu kadar Meksika'dan da gelenler vardı. Yerleşme biçimleri, endüstriyel ekonominin oluşumu ile yakından ilintiliydi. Kanal ve demiryolu inşa eden şirketlerin sağladığı istihdam, İtalyanların ve İrlandalıların inşaat rotaları boyunca yerleşmesine neden oldu. İrlandalı, İtalyan ve Yahudi toplulukların bir kısmı, inşaat, ulaşım ve fabrikalar dahilinde iş bulabildikleri doğu kıyısındaki liman kentlerine yerleştiler. Aynısı, batı kıyısında Çinliler için geçerliydi. Orta ve Doğu Avrupa kökenli bir kısım insan ise 20. yüzyılın başı itibariyle gelişmeye başlayan ağır sanayinin sağladığı iş imkânlarından faydalanmak üzere orta-batı'ya yerleştiler (Portes ve Rumbaut, 1996: 29-32). Böylece, etnik ayrım biçimlerini beraberinde getiren zincirleme göç süreçleri aracılığıyla Amerikan işçi sınıfı oluştu.

Amerikan Devrimi sonrasında, İngiliz köklerine sadık kalan birçok kişi Kanada'ya göç etti. Kanada 18. yüzyılın sonlarından itibaren İngiltere, Fransa, Almanya ve diğer Kuzey Avrupa ülkelerinden göç almaya başladı. Ayrıca, Amerika'daki kölelik uygulamasından kaçan birçok Afro-Amerikalı bu ülkeye sığındı: 1860 yılı itibariyle Kanada'da 40.000 siyah yaşıyordu. 19. yüzyılda, göç, altına hücum döneminin etkisiyle hızlanırken, kır kökenli göçmenlerin bakir bozkır alanlara yerleşmesi teşvik edildi. 1873 ve 1931 yılları arasında Kanada'nın nüfusu 3,6 milyondan 10,3 milyona çıktı. Ayrıca, Kanada 19. yüzyılın sonlarına doğru Çin, Japonya, Hindistan gibi yerlerden göç almaya başladı. Çinliler, Kanada Pasifik Demiryolu'nun inşasında çalışmak üzere batı kıyısına, özellikle İngiliz Kolombiyası'na geldiler. 1886 itibariyle, Asyalıların göçünü durdurmak için bir dizi önlem uygulamaya konuldu (Kubat, 1987: 229-35). 1895 ile 1914 arasındaki dönemde, Kanada Güney ve Doğu Avrupa'dan büyük miktarda göç aldı. Fakat 1931'de, göçmenler dört ayrı kategoride sınıflandırıldı: İngiltere, İrlanda ve Birleşik Krallığa bağlı diğer dört bölgeden gelen yeterli olanaklara sahip göçmenler; Amerika Birleşik Devletleri vatandaşları; Kanada'da sürekli ikamet edenlerin yakınları; ve ziraatçılar. Kanada, Gü-

ney ve Doğu Avrupa'dan gelen göçü önlemeye çalışırken 1923'ten 1947'ye kadar Asyalı göçmen kabul etmedi.

İngiltere tarafından 1788 yılında sömürgeleştirilmesinden bu yana, Avustralya için göç ekonomik gelişme ve ulus inşası için hayati önem taşımaktadır. Avustralya sömürgeleri, İngiliz İmparatorluğu'na yün, buğday, altın gibi hammaddelerin tedarikçisi olarak eklenmişti. Sömürgeci İngiliz yönetimi, suçluları (özgür olmayan emeğin bir diğer biçimi) çalıştırmak üzere Avustralya'ya göndermesi ve serbest yerleşimi teşvik etmesi ile bu ülkede emek gücü sorununun çözümünde aktif bir rol oynamıştır. Başlangıçta, özellikle uzak bölgelerde "kadınlardan ziyade erkeklerden oluşan" topluluklar vardı. Fakat, birçok kadın mahkûm da bu ülkeye gönderildi ve bekâr kadın mahkûmlar hizmetçi veya yerleşimcilerin eşi olmaya zorlandılar.

19. yüzyılın ortaları itibariyle İngiltere'nin emek fazlasının Avustralya'nın emek ihtiyacını karşılamakta yetersiz kalması sonrasında İngiliz sömürge yönetimi, Avustralyalı işverenlerin ucuz emek ihtiyacını Çin, Hindistan ve Güney Pasifik adaları gibi imparatorluğun başka bölgelerinden karşılamasını destekledi. İngiltere'nin ekonomik çıkarları, Avustralya'nın yeni filizlenmekte olan emek hareketinin talepleriyle çatışmaktaydı. Yeterli ücret talebi, "beyaz erkek işçi için uygun olan" şeklinde ırkçı (ve cinsiyetçi) bir şekilde formüle edildi. Çinli ve diğer Asyalı işçilere karşı duyulan nefret şiddete dönüştü. Oluşmakta olan Avustralya ulusunun ayrımcı sınırları ırkçı hatlar üzerine çiziliyordu ve 1901 yılında kurulan yeni Federal Parlamento'nun ilk yasalarından biri Beyaz Avustralya Siyaseti'nin başlangıcıydı (ayrıntılı bilgi için bkz. Lepervanche, 1975).

AVRUPA İÇİNDE EMEK GÖÇÜ

Avrupa'da, denizaşırı göç ve kıta içerisinde göç yan yana gelişti. 1876 ve 1920 yılları arasında göç eden 15 milyon İtalyan'ın neredeyse yarısı (6,8 milyon) diğer Avrupa ülkelerine göç etti (özellikle Fransa, İsviçre ve Almanya: Ayrıntılı bilgi için bkz. Cinanni, 1968: 29). Batı Avrupalılar, beyhude biçimde proleterleşmeden kaçmak için denizaşırı ülke-

lere göç ederken, Polonya, İrlanda ve İtalya gibi kıtanın çevresel bölgelerinden işçilerse bu işçilerin yerini almak, büyük ölçekli tarımda ve sanayide çalışmak üzere göç ediyorlardı.

İlk sanayileşen ülke olan İngiltere, geniş ölçekli emek göçünü tecrübe eden ilk ülkeydi. Yeni fabrika kasabaları, kırsaldaki emek fazlasını hızlı bir şekilde emdi. Kötü çalışma ve yaşam koşulları, kötü sağlık koşullarını, yüksek oranda bebek ölümlerini ve kısa yaşam süresini de beraberinde getirdi. Düşük çalışma ücretleri, aile için kötü sonuçlar doğuracak biçimde hem kadınları hem de çocukları çalışmaya zorladı. Doğal nüfus artış oranları İngiliz ekonomisinin emek ihtiyacını

HARİTA 3.2
Sanayileşme Bağlantılı Emek Göçü, 1850-1920

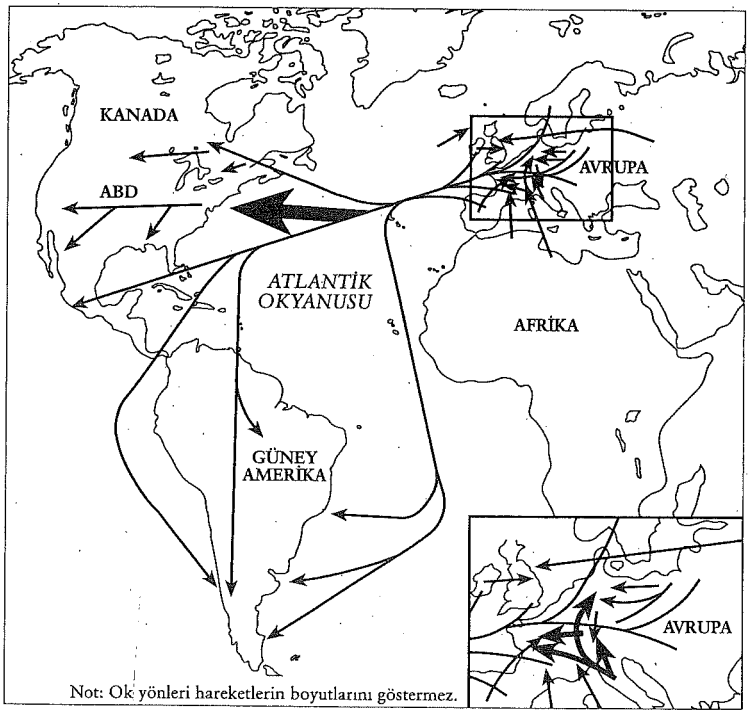

Not: Ok yönleri hareketlerin boyutlarını göstermez.

karşılamada yetersizdi. Böylece, İngiltere'nin en yakın sömürgesi olan İrlanda, İngiliz ekonomisinin başlıca emek kaynağı oldu. Kapatma ve mal sahiplerinin terk etmesi sonucu İrlanda köylü tarımının çökmesi ve İngiliz rekabeti sonucu yerli endüstrinin zarar görmesi İrlanda'ya yaygın bir yoksulluk getirdi. 1822 ve 1846-7 kıtlığı İngiltere'ye, Amerika Birleşik Devletleri'ne ve Avustralya'ya kitlesel göçü tetikledi.

1851 yılı itibariyle, Britanya'da İngiltere ve Galler'in nüfusunun yüzde 3'ünü ve İskoçya nüfusunun yüzde 7'sini oluşturan 700.000'i aşkın İrlandalı vardı (Jackson, 1963). İrlandalılar, sanayi kentlerinde, özellikle tekstil fabrikalarında ve inşaat sektöründe çalışmaktaydı. İrlandalı işçiler, İngiltere'nin kanallarını kazıp, demiryollarını inşa ettiler. Engels, (1962), İrlandalı işçilerin kötü durumunu betimleyerek, İrlandalı göçünün İngiliz işçilerin maaşlarını ve yaşam koşullarını tehdit ettiğini savunmuştu (ayrıca bkz. Castles ve Kosack, 1973: 16-17). Ülke genelinde İrlandalı göçmenlere yönelik düşmanlık ve ayrımcılık 20. yüzyılda da etkili olmuştu. Başlangıçtan bu yana, İrlandalı göçünün İngiliz yerleşimini takip ettiği Avustralya için de bu durum geçerliydi. Her iki ülkenin emek hareketinde İrlandalılar önemli bir rol oynarken, 1945 sonrası siyahların İngiltere'ye, Güney Avrupalıların Avustralya'ya göç etmeye başlaması ile emek hareketinde yeni ayrımlar doğdu.

İrlandalılardan sonra, Britanya'ya yönelen ikinci göç dalgasını, 1875 ile 1914 yılları arasında Rusya'daki pogromlardan kaçan 120.000 Yahudi mülteci oluşturmaktaydı. Başlangıçta, Yahudi mültecilerin tümü Londra'nın doğu ucuna yerleşirken, çoğunluğu giyim sanayisinde işçi oldular. Yahudi yerleşimi ırkçı kampanyaların hedefi olurken, göç sınırlandırmayı amaçlayan yasaları da beraberinde getirdi: 1905 Yabancı Uyruklular Kanunu ve 1914 Yabancı Uyrukluları Sınırlandırma Kanunu (Foor, 1965; Garrard, 1971). Yahudilerin toplumsal hareketliliği genellikle göçmen başarısının örneği olarak verilir. İlk kuşaktan birçok kişi ücretli çalışmaktan bez ticaretine veya perakende sektöründe küçük girişimci olmaya doğru geçiş yaptılar. Çocuklarının eğitimi konusunda ciddi bir hassasiyet gösterdiler. İkinci kuşağın çoğunluğu, üçüncü kuşak için profesyonel kariyer olanaklarına ze-

min hazırlayacak biçimde iş yaşamına girebildiler veya beyaz yakalı olarak istihdam edildiler. İlginç bir biçimde, İngiltere'nin daha yeni göçmen gruplarından birisi olan Bangladeş kökenli Bengalliler, şimdilerde aynı yerde Londra'nın doğu ucunda yaşamakta, aynı yerde düşük ücretler veren dükkânlarda çalışmakta ve sinagogdan camiye dönüştürülmüş binalarda ibadet etmektedirler. Bununla birlikte, ırkçılık ve şiddet tarafından tecrit edilmiş durumdadırlar ve Yahudilerin başarı öyküsünü tekrar edeceklerine dair çok az emare vardır. Öyle görünüyor ki, İngiliz ırkçılığı bir yüzyıl öncesiyle karşılaştırıldığında çok daha katı bir tutum takınmaktadır.

İrlandalı ve Yahudi işçiler, "özgür olmayan" işçiler olarak tanımlanmamalıdır. İrlandalılar, diğer işçilerle aynı haklara sahip Büyük Britanya vatandaşlarıydı ve Yahudiler hızlı bir biçimde Britanya uyruğuna geçiyorlardı. Emek piyasası içinde bu göçmen grupların üyelerinin özgürlüklerini sınırlandıran yasal koşullar değil, daha ziyade ekonomik (yoksulluk ve kaynak yoksunluğu bu insanları görece olarak daha kötü işleri ve şartları kabul etmelerini mecbur kılıyordu) ve sosyal koşullardı (ayrımcılık ve ırkçılık bu toplulukların hareket özgürlüğünü kısıtlıyordu). Emekçi haklarını sınırlandırmak için yabancı statüsü geniş çaplı olarak ilk kez Almanya ve Fransa'da kullanılır.

19. yüzyılın ortaları itibariyle Ruhr havzasında oluşmaya başlayan ağır sanayi, Doğu Prusya büyük çiftliklerinde çalışan tarım işçilerini etkilemişti. Madenlerde çalışma koşulları ağırdı, fakat Junkers (büyük toprak sahipleri) hakimiyetinde yarı feodal baskı karşısında yine de daha tercih edilir durumdaydı. Polonya'nın Prusya, Avusturya Macaristan İmparatorluğu ve Rusya arasında paylaşılmasından sonra etnik olarak Polonyalı olan fakat Prusya (daha sonra Almanya) uyruğuna geçmiş olan işçiler batıya göç etti. Tahmini olarak, 1913 itibariyle sayısı 410.000'i bulan Ruhr madencilerinin 164.000'i Polonya kökenliydi (Stirn, 1964: 27). Ayrıca, Junkerler tarımda çıkan emek açığını karşılamak üzere "yabancı Polonyalıları" ve Ukraynalıları istihdam ettiler. Genellikle, işçiler çiftler –erkekler kesici, kadınlar biçici olarak– halinde istihdam edildi ve bu tarz tarımsal istihdam "hasat evliliği"

olarak adlandırılan evlilikleri de beraberinde getirdi. Bununla birlikte, Polonyalıların yerleşiminin doğu eyaletlerindeki Alman kontrolünü zayıflatacağına dair bir endişe söz konusuydu. 1885'te, Prusya hükümeti 40.000 Polonyalıyı sınır dışı etti ve sınırı kapattı. Toprak sahipleri, Polonyalı işçilerin tarımdaki yaşamsal önemine dikkat çekerek, işçilerinin üçte ikisini kaybetmeleriyle sonuçlanan bu olayı protesto ettiler. (Dohse, 1981: 29-32).

1890 yılı itibariyle, katı bir kontrol sisteminin oluşması yönünde siyasal ve politik taraflar uzlaşmaya vardılar. "Yabancı Polonyalılar", yalnızca sezonluk geçici işçi olarak istihdam edildi, yakınlarını getirmelerine izin verilmedi ve her yıl birkaç ay dışında ülkeyi terk etmeye zorlandılar. Başlangıçta, yalnızca tarım sektöründe çalışmalarına izin verildi, daha sonra Silezya ve Thrungia gibi bölgelerde sanayi sektöründe de çalışmalarına izin verildi (fakat Ruhr havzası gibi batı bölgelerinde çalışmalarına izin verilmedi.) Alman işçilerinin iş sözleşmeleriyle karşılaştırıldığında, Polonyalı geçici işçiler daha kötü koşulları ve ücretleri içeren sözleşmelere razı gelmişlerdi. Daha iyi işler bulup işten ayrılma gibi sözleşme ihlalleriyle ilgilenen, zor yoluyla işyerine döndürme, sınır dışı etme, tutuklama gibi yetkilere sahip özel bir polis bölümü kuruldu. Böylece, bilinçli bir biçimde maaşları aşağıda tutmak ve emek piyasasında bir ayrım sağlamak amacıyla yabancılara karşı polisiye önlemler kullanıldı (Dohse, 1981: 33-83).

Polonyalıların yanında, İtalyanları, Belçikalıları ve Hollandalı işçileri de içeren yabancı emek Alman sanayileşme sürecinde hayati bir rol oynadı. 1907'de, yaklaşık olarak 300.000'i tarım sektöründe, 500.000'i sanayide ve 86.000'i ticaret ve ulaştırmada olmak üzere 950.000 yabancı işçi Almanya'da çalışıyordu (Dohse, 1981: 50). Alman yetkililer, aile birleşmelerini ve sürekli yerleşimi önlemek üzere her şeyi yaptılar. Bununla birlikte, engellemelere rağmen her iki durum da gerçekleşti, fakat ne oranda gerçekleştiği belirsizdir. Yabancı emeği kontrol etmek ve sömürmek üzere Nazi savaş ekonomisindeki ve 1955 sonrası Federal Almanya Cumhuriyeti'ndeki "misafir işçi" sisteminin atası sayılabilecek bir sistem geliştirildi.

Fransa'daki yabancıların sayısı, hızlı bir biçimde 1851'de 381000'den (toplam nüfusun yüzde 1,1) 1881'de 1 milyona (yüzde 2,8) ve daha yavaş bir şekilde 1911'de 1,2 milyona (yüzde 3) ulaşmıştır (Weil, 1991b: İlave, Tablo 4). Göçmenlerin çoğunluğu, İtalya, Belçika, Almanya ve İsviçre, daha sonraları İspanya ve Portekiz gibi komşu ülkelerden gelmekteydi. Göçlerin bir kısmı çiftçi birlikleri ve madenler tarafından organize edilirken, çoğunluğu görece olarak kendiliğinden gelişiyordu (Cross, 1983: Bölüm 2).Yabancı işçiler, çoğunlukla Fransız işçilerin çalışmak istemediği tarım, madencilik, çelik gibi sektörlerde niteliksiz kol emekçisi olarak çalışıyorlardı.

Fransız örneğinin özgüllüğü, sanayileşme sırasında emek açığını ortaya çıkaran nedenlerde yatmaktadır. 1860 sonrasında doğum oranları hızlı bir biçimde düştü. Köylüler, esnaflar ve zanaatkârlar, diğer ülkelerden çok daha önce çekirdek ailelerin oluşumunu sağlayacak biçimde "Malthusçu" doğum kontrol yöntemlerini uyguladılar (Cross, 1983: 5-7). Noiriel'e (1988: 297-312) göre, bu *gréve des ventres* (karın grevi) proleterleşmeye direniş olarak görülebilir. Aileyi küçük tutmak, mülkün parçalanmadan kuşaktan kuşağa geçmesini ve yeni kuşaklar için yeterli eğitim olanaklarının sağlanmasını mümkün kılıyordu. Böylece, Fransa, İngiltere'nin ve Almanya'nın aksine, sanayileşme döneminde görece olarak az denizaşırı göç vermişti. Bu konuda en önemli istisna, Cezayir'in 1830'da Fransa tarafından ele geçirilmesi sonrasında bu ülkeye yönelik yerleşimci akınıdır. Kırdan kente göç de oldukça sınırlıydı. Kırsalda "köylü işçi" kavramı gelişti: Küçük üreticiler tarımsal gelirlerine ek olarak yerel endüstrilerde geçici işlerde çalışıyorlardı. İnsanlar, 19. yüzyılın sonlarına doğru artan bir biçimde hükümet tarafından sağlanan işlerde çalışmak üzere kırsaldan göç ediyorlardı: Birinci sektörden üçüncü sektöre doğru.

Bu koşullarda, 1880'li yılların ardından uluslararası rekabet küçük işletmelerden büyük işletmelere geçişi zorunlu kıldığından, yabancı işçi istihdamı gündeme geldi. Böylece, emek göçü, Fransa'da modern sanayinin oluşumunda ve işçi sınıfının doğuşunda önemli bir rol oynadı. Göç, askeri nedenlerden dolayı da önemli görülüyordu. 1889 Va-

tandaşlık Kanunu, yaklaşmakta olan Almanya ile savaşa karşı göçmenlerin ve oğullarının askere alınmasını öngörüyordu (Scnapper, 1994: 66). 19. yüzyılın ortalarından günümüze kadar, Fransız emek piyasasının ortalama yüzde 10 ile 15'ini yabancı işçiler oluşturmaktaydı. Noiriel'in tahminlerine göre, göçler olmasaydı Fransız nüfusu 50 milyon yerine yalnızca 35 milyon olurdu (Noiriel, 1988: 308-18).

DÜNYA SAVAŞLARI ARASI DÖNEM

Birinci Dünya Savaşı'nın başlaması ile birlikte, çoğu göçmen silahaltına alınmak ve silah üretiminde çalışmak üzere ülkelerine geri dönmüştü. Bununla birlikte, savaşa katılan ülkelerde halen daha emek açığı vardı. Alman yetkililer, "yabancı Polonyalı" işçilerin ülkeyi terk etmesini önledi ve zor yoluyla Rusya'nın ve Belçika'nın işgal edilen bölgelerinden işçiler toplandı (Dohse, 1981: 77-81). Fransız hükümeti, Kuzey Afrika, Çin Hindi sömürgelerinden ve Çin'den işçiler için istihdam sistemleri geliştirdi (toplamı yaklaşık olarak 225.000.) Bu işçiler, barakalarda yaşayıp çok düşük ücretlerle çalıştılar ve eski sömürge yöneticileri tarafından denetlendiler. Ayrıca, Fransız fabrikaları ve tarımı için, Portekiz'den, İspanya'dan, İtalya'dan, Yunanistan'dan işçiler toplandı (Cross, 1983: 34-42). Küçük miktarlarda da olsa, İngiltere de savaş sırasında sömürge işçilerini istihdam etti. Ayrıca, savaşan tüm ülkeler savaş esirlerini zor yoluyla çalıştırdı.

1918'den 1945'a kadar olan dönem, uluslararası emek göçünün azaldığı dönemlerden biridir. Bu durum, kısmi olarak ekonomik durgunluktan ve krizden, kısmi olarak da çoğu ülkede göçmenlere karşı artan düşmanlıktan kaynaklanıyordu. Örneğin, Avustralya'ya olan göç 1891 yılındaki göç oranlarına kadar geriledi ve 1945 sonuna kadar kayda değer bir artış yaşanmadı. 1920'li yıllarda Avustralya'ya gelen Güney Avrupalılar şüphe ile karşılanmıştı. Göçmen gemilerinin kıyıya yanaşmaları engellenmişti ve 1930'lu yıllarda İspanyol ve İtalyan asıllı göçmenleri hedef alan isyanlar meydana geldi. Queensland eyaleti, yabancıların toprak satın almasını yasaklayan ve belli endüstrilerde çalışmalarını kısıtlayan özel yasalar çıkarttı (de Lepervanche, 1975).

Amerika Birleşik Devletleri'nde "yerlici" gruplar, Güney ve Doğu Avrupalıların asimilasyona direnç gösterdiklerini, dolayısıyla kamu düzenini ve Amerikan değerlerini tehdit ettiklerini iddia ettiler. 1920'li yıllarda, Amerikan Kongresi kuzeybatı Avrupa dışındaki her yerden Amerika'ya göçü ciddi biçimde sınırlandıran bir dizi kanunu yasallaştırdı (Borjas, 1990: 28-9). Bu yasalar ışığında yürürlüğe konulan milliyet esaslı kota sistemi 1960'lı yıllara kadar Amerika Birleşik Devletleri'ne olan büyük ölçekli göçü durdurdu. Fakat Fordist dönemin yeni kitlesel üretim endüstrisi, emek açığını güneyden gelen siyah işçilerle kapattı. 1914'ten 1950'lere kadar olan "büyük göç" döneminde, siyah işçiler güney eyaletlerindeki sömürüden ve ayrımcılıktan kaçmak, beyazlarla eşit haklara sahip olmak ve daha iyi ücretler elde etmek için kuzeybatıya, orta-batıya ve batıya göç ettiler. Siyah göçmen işçiler, New York, Chicago gibi kentlerin gettolarında ayrımcılığa, Amerikan Sendikalar Birliği gibi yapılardan dışlanmaya maruz kaldılar.

Bununla birlikte, göçmenlerin İngilizce öğrenmelerini sağlamak ve onları sadık Amerikan vatandaşlarına dönüştürmek maksadıyla Amerikanlaştırma Kampanyaları başlatıldı. Büyük Depresyon döneminde, Meksikalı göçmenler, Meksika ve Amerikan hükümetinin desteğiyle yerel yönetimler ve sivil organizasyonlar tarafından ülkelerine gönderildi (Kiser ve Kiser, 1979: 33-66). Amerika'da yaşayan yaklaşık 500000 Meksikalı göçmen, ya geri dönmeye zorlandığı için ya da iş bulamadıkları için Amerika'yı terk ettiler. Bu dönemde, Hitler'in yükselişi karşısında Amerika'ya göç eden Yahudilere yapılan yardımlar da sınırlıydı. Amerikan kanunlarında mülteci kavramına yer verilmemişti ve milyonlarca Amerikalının işsiz olduğu bir ortamda, Yahudi mültecilerin kabulü yönünde kamuoyu desteği bulmak oldukça zordu. Anti-semitizm önemli bir faktördü, İkinci Dünya Savaşı öncesinde çok sayıdaki Avrupalı Yahudi için güvenli bir yer bulma ihtimali yoktu.

Fransa, dünya savaşları arası dönemde ciddi miktarda göç kabul eden yegâne Batı Avrupa ülkesiydi. Demografik açık savaş kayıplarıyla birlikte daha da kötüleşmişti: 1,4 milyon insan ölmüş ve 1,5 milyon insan sakat kalmıştı (Prost, 1966: 538). Savaş öncesi serbest

nüfus hareketi politikasına dönüş olmadı; bunun yerine Fransız hükümeti ve işverenler, savaş sırasında varolan yabancı işçi sistemini revize ettiler. Polonya, İtalya ve Çekoslovakya ile istihdam anlaşmaları imzalandı. Tarım ve madencilik sektörlerinin çıkarlarını temsil eden Société générale d'immigration (SGI) adlı özel bir yapı tarafından işçi istihdamı düzenlendi. İş sözleşmeleri ve kimlik kartları sistemi ile yabancı işçiler kontrol edildi ve bu işçiler tarım, inşaat ve ağır sanayideki işlere yönlendirildiler. Bununla birlikte, çoğu yabancı işçi, muhtemelen kendiliğinden, istihdam sistemi dışında Fransa'ya ulaştı. Komünist olmayan sendikal hareketler, Fransız işçilerin işten atılmaması ve maaşlarının azaltılmaması koşuluyla göçü desteklediler (Cross, 1983: 51-63; Weil, 1991b: 24-7).

567.000'i SGI tarafından istihdam edilen yaklaşık 2 milyon yabancı işçi 1920 ve 1930 yılları arasında Fransa'ya giriş yaptı (Cross, 1993: 60). 1921 ve 1931 yılları arasında Fransa'da gerçekleşen nüfus artışının yüzde 75'inin göç sonucu gerçekleştiği tahmin edilmektedir (Decloitres, 1967: 23). Fransa'da ciddi miktarda kadın artı nüfusu olduğundan dolayı, göçmen işçilerle Fransız kadınlar arasında çok sayıda evlilikler oldu. 1931 yılı itibariyle, Fransa'da 2,7 milyon yabancı işçi vardı. Yabancı işçilerin milliyetlerine göre sayısı şu şekildedir: İtalyanlar (808.000), Polonyalılar (508.000), İspanyollar (352.000) ve Belçikalılar (254.000) (Weil, 1991b: Ek, Tablo 4). Ayrıca, Kuzey Afrika'dan Fransa'ya göç de artmaktaydı. İtalyan, Polonyalı büyük işçi toplulukları, Kuzey ve Doğu Fransa'nın ağır endüstri ve madenci kasabalarına doğru yayılmışlardı ve bazı kasabalarda toplam nüfusun üçte birini, bazen daha fazlasını oluşturmaktaydılar. Güneybatı Fransa'da İspanyol ve İtalyan tarım işçileri de vardı.

1930'lardaki depresyonda, Fransız işçilerin lehine ayrımcılığı da beraberinde getiren yabancılara karşı düşmanlık arttı. 1932'de, firmalarda yabancılar için ayrılan kotalar sabitlendi. İşsizlik durumunda, yabancıların sektör bazında işten çıkarılmasına olanak tanıyan yasalar yürürlüğe konuldu. Birçok göçmen işten atıldı ve sınır dışı edildi ve 1936 yılı itibariyle yabancı nüfus yarım milyona düştü (Weil, 1991b:

Çerçeve 3.2. Nazi Savaş Ekonomisinde Zorunlu Yabancı Emeği

Nazi rejimi, sayısı 11 milyonu bulan silahaltına alınmış Alman işçinin yerini doldurmak için –çoğunlukla zorla– büyük miktarda yabancı işçi çalıştırmıştır. Almanya'nın geleneksel emek rezervi olan Polonya'nın işgali ile birlikte, Nazi savaş ekonomisinin ihtiyacı olan emek kısmi olarak karşılanmıştı. İşgalin hemen sonrasında, emek istihdam büroları kuruldu ve çalıştırılmak amacıyla binlerce erkek ve kadın işçi toplandı (Dohse, 1981: 121). Almanya tarafından işgal edilen tüm ülkelerde zorunlu istihdam sistemi uygulanırken İtalya, Hırvatistan, İspanya gibi "tarafsız ve dost ülkelerden" bir miktar gönüllü emek gücü sağlandı. Savaşın bitişiyle birlikte, Almanya'da 1,8 milyonu savaş esiri olan toplam 7,5 milyon yabancı içi vardı. Tahminlere göre, 1944'te sanayi üretiminin dörtte biri yabancı işçiler tarafından gerçekleştirilmişti (Pfahlmann, 1968: 232). Yabancı emek olmasaydı, Nazi savaş makinesi çok daha önce çökebilirdi.

Emekten sorumlu olan Nazi yetkilisi Sauckel'e göre, yabancı işçilere muamele edilirken şu temel hususa dikkat edilmeliydi: "En üst düzeyde sömürülecek, en düşük maliyetle ihtiyaçları karşılanacak biçimde, yabancı işçiler muamele görmeli ve barındırılmalıdırlar" (Homze, 1967:113). Bu ifade, işçilerin askeri kontrol altında barakalarda yaşaması, sosyal ve sivil özgürlüklerden yoksun olmaları, mümkün olduğu kadar az ücretle (veya ücretsiz) çalışmaları anlamına geliyordu. Polonyalı ve Rus işçiler, Yahudilere yapıldığı gibi, etnik kökenlerini gösteren rozetler giymeye zorlandılar. Birçok işçi, kötü muamele, acımasız cezalandırma sistemi nedeniyle öldü. Bu uygulamalar sistematikti. Sauckel işverenlere hitaben yaptığı bir konuşmada, katı disipline olan ihtiyacı vurguluyordu: "Ben onlara (yabancı işçilere) bir nebze olsun aldırış etmiyorum. İşyerlerinde en küçük suçu işliyorlar olsalar bile, onları polise rapor edin, asın onları, vurun. Ben aldırış etmiyorum. Eğer tehlikeliyseler, ortadan kaldırılmaları gerekir" (Dohse, 1981: 127).

Naziler, sadece kölelikle karşılaştırılabilecek bir biçimde her türlü haktan yoksun göçmenleri sömürdüler, ancak bu uygulamaların yasal özü –yerli ve yabancı işçilerin statüleri arasındaki keskin ayrım– hem daha önceki hem de daha sonraki emek sistemlerinde görüldü.

27-30). Cross'a göre, 1920'li yıllarda sermaye birikimi ve ekonomik büyüme için gerekli olan ucuz emek yabancı işçilerden karşılanmıştı; aynı zamanda, yabancılar Fransız işçiler için bir derece ekonomik hareket getirdiler. 1930'lu yıllarda, diğer taraftan, göç ekonomik krize bahane olarak gösterilecek bir günah keçisi olarak görüldü (Cross, 1983: 218).

Almanya'da, kırılgan bir yapıya sahip Weimer Cumhuriyeti'nin yabancı işçiye ihtiyacı pek yoktu: 1907'de 1 milyon olan yabancı işçi sayısı 1932 ile birlikte 100.000'e düşmüştü (Dohse, 1981: 112). Bununla birlikte, yabancı emek gücünü düzenleyen yeni bir sistem yürürlüğe konuldu. Bu sistem, emek istihdamının devlet kontrolünde olması, milliyet temelinde istihdam tercihi, yasadışı göçmen çalıştıranlar için yaptırımlar, istenmeyen yabancıları sınır dışı etme yetkisine sahip polis teşkilatı gibi uygulamalar üzerine kurulmuştu (Dohse, 1981: 114-17). Bu sistem, Alman işçilerin çıkarlarının korunmasını isteyen güçlü emek hareketinin etkisiyle kısmi olarak açıklanabilir, ayrıca bu durum göçmen işçilerin zayıf yasal durumunu göstermektedir. Çerçeve 3.2, İkinci Dünya Savaşı sırasında zorunlu yabancı emek kullanımını göstermektedir.

SONUÇ

Güncel göç hareketleri ve politikaları genellikle tarihsel öncüllerinden derin bir şekilde etkilenir. Bu bölümde emek göçünün sömürge ve sanayileşme üzerindeki kilit rolü tartışılmıştır. Emek göçü daima, kapitalist dünya ekonomisinin inşasında belirgin bir rol oynamıştır. Emek göçü, Amerika Birleşik Devletleri, Kanada, Avustralya, İngiltere, Almanya ve Fransa gibi ülkelerde (şüphesiz burada tartışılmayan diğer ülkelerde de) ekonomik, toplumsal ve politik şartlara bağlı olarak farklı roller üstlenmiştir. Fakat her bir örnekte emek göçünün nüfus oluşumuna ve sanayileşmeye katkısı önemliydi ve bazen belirleyiciydi.

İkinci Bölüm'de önerilen göç süreci ile ilgili teorik model verili tarihsel örneklere ne oranda uygulanılabilir? Katılımcıların iradelerinin süreç üzerinde pek etkisi bulunmadığından kölelik ve sözleşmeli işçilik bu modele uygun değildir. Bununla birlikte, bazı yönler uygulanabilir: Başlangıç güdüsü olarak emek talebi, erken dönemlerde genç erkeklerin ağırlığı, aile kurma, uzun dönem yerleşim ve etnik azınlıkların oluşumu. İngiltere'ye, Almanya'ya, Fransa'ya 19. ve 20. yüzyılda olan göç hareketleri bu modele tam anlamıyla uygundur. Bu göçmenler, başlangıçta geçici bir süre için göçü düşünmüştüler, fakat daha

sonraları ailelerini de yanlarına alarak göç ettikleri ülkelere yerleştiler. Amerika'ya ve Avustralasya'ya[1] olan göçler örneğinde göçmenlerin genellikle sürekli yerleşim için bu ülkelere göç ettiklerine inanılır. Fakat çoğu genç kadın ve erkek göç ülkelerinde birkaç yıl çalıştıktan sonra kendi ülkelerine geri dönmeyi düşünüyorlardı. Göçmenlerin belli bir kısmı bir süre sonra ülkelerine döndüler. Fakat göçmenlerin çoğunluğu yeni etnik topluluklar oluşturacak biçimde Yeni Dünya'da kaldılar. Model bu örneğe de uygun görünmektedir.

Şüphesiz, göç tarihini incelemenin yegâne yolu emek göçünü çalışmaktan geçmemektedir. Almanya ve Amerika Birleşik Devletleri gibi farklı ülkelerin gelişmesinde siyasal ve dinsel baskıların neden olduğu göç hareketleri önemli bir yer tutmaktadır. Genellikle, farklı tip göç hareketleri arasında kesin ayrımlar yapmak olası değildir. Göçmen emek sistemleri daima bir miktar yerleşime neden olduğu gibi yerleşimci ve mülteci hareketleri de kapitalist gelişmenin ekonomi politiğiyle yakından ilintilidir.

1850 ile 1914 arası dönem Avrupa'da ve Kuzey Amerika'da kitlesel göçler dönemidir. Sanayileşme, hem göç etme hem de göç alma anlamına geliyordu (İngiltere örneğinin gösterdiği üzere, bazen her iki durum aynı ülke için birlikte geçerlidir). 1914 sonrasında artan zenofobia ve ekonomik durgunluk, göçlerde kayda değer bir azalmaya neden oldu ve önceki dönemde yaşanan geniş ölçekli göçler tek ve tekrar edilemez bir tarihsel süreç olarak görüldü. Bununla birlikte, İkinci Dünya Savaşı sonrasında hızlı ve sürekli ekonomik büyüme yaşanırken, büyük bir sürprizle yeni göç çağı tüm dünyayı sardı.

Ek Okuma Kılavuzu

Potts (1990) kölelik ve sözleşmeli işçilikten modern misafir işçi sistemine evrilen göç tarihini sunarken, Cohen (1987) uluslararası emek işbölümünde emek göçünün ayrıntılı bir analizini sunmaktadır. Blackburn (1988) ve Fox-Genovese ve Genovese (1983) köleliği ve onun kapita-

1 Avustralasya: Avustralya, Yeni Zelanda ve Pasifik Okyanusu'ndaki komşu adalar – ç.n.

list gelişmedeki rolünü irdelemektedir. Archdeacon (1983), Amerika Birleşik Devletleri göç tarihini irdelerken birbirini takip eden göç dalgalarının Amerikanlaşma sürecini irdelemiştir. Alman okurlar için, Dohse (1981) Almanya'da devletin göçmen emeğinin kontrolündeki rolünün tarihsel analizini yapmaktadır. Cross (1983) Fransız sanayileşmesindeki göçmen emeğinin rolünü detaylı bir biçimde araştırmıştır. Homze (1967) Nazi savaş makinesi tarafından göçmen emeğin nasıl had safhada sömürüldüğünü irdelerken, De Lepervanche (1975) Avustralya işçi sınıfının oluşumunda etnik ayrımların nasıl önemli bir rol oynadığını araştırmaktadır. Moch (1992) erken dönem Avrupalı göç deneyimi konusunda önemli bilgiler verirken, Cohen (1995) göç tarihi üzerine önemli katkılar sağlamıştır.

4

1945 Sonrası Çok Gelişmiş Ülkelere Göç

İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesinden bu yana uluslararası göç arttı ve nitelik değiştirdi. Bu, iki temel aşamada gerçekleşti. Birincisi, 1945'ten 1970'lerin başına kadar, çok gelişmiş ülkelerdeki büyük ölçekli sermayenin temel ekonomik stratejisi yatırımın yoğunlaşması ve üretimin genişlemesiydi. Bunun sonucunda, azgelişmiş ülkelerden Batı Avrupa, Kuzey Amerika ve Avustralya'nın hızla genişleyen endüstriyel bölgelerine çok sayıda göçmen işçi getirildi. 1973-4 'petrol krizi' bu aşamanın sonunu gösterir. Bu durgunluk, beraberinde yeni endüstriyel bölgelere sermaye yatırımını, dünya ticaret kalıplarının değişmesini ve yeni teknolojilere geçişi de kapsayacak şekilde dünya ekonomisinin yeniden yapılandırılmasını zorunlu kıldı. Bu, uluslararası göçün 1970'lerin ortalarında başlayıp 1980 ve 1990'larda önem kazanan ikinci aşamasıyla sonuçlandı. Bu aşama, hem göç alan, hem de göç veren ülkeyi etkileyen, karmaşık yeni göç kalıplarını içerir. Bu bölümde Avrupa, Kuzey Amerika ve Avustralya gibi çok gelişmiş ülkelere 1945 sonrası yaşanan göç hareketi ele alınacak. Japonya'ya gerçekleşen, 1980'lerin ortasına kadar kayda değer bir aşama kaydetmeyen, emek göçü ise Asya'ya ilişkin bölgesel göç bağlamında Yedinci Bölüm'de değerlendirilecek.

UZUN SÜREN EKONOMİK PATLAMADA GÖÇ

Konuyla ilgili kaynakları ayrıntılı bir şekilde gözden geçirmek burada mümkün değil. Avrupa'ya ilişkin açıklamalar esas olarak bizim kendi çalışmamıza dayanıyor: Castles ve Kosack (1973); M. J. Miller (1981); Castles v.d. (1984); Castles (1986); Castles (1989). Amerika için tavsiyemiz Briggs (1984); Portes ve Rumbaut (1996). Avustralya içinse Collins'e (1991) bakınız. Yararlı bir özet olarak ise Kritz v.d. (1983); Cohen (1987); *International Migration Review'e* (1989) bakınız. Kesin referanslar tamamen gerekli olduğunda verilecektir.

1945 ve erken 1970'ler arası, üç ana göç türü gelişmiş endüstriyel ülkelerde yeni ve etnik açıdan farklı nüfusların oluşumuna yol açtı:

- işçilerin, çoğu kez 'misafir işçi sistemi' aracılığıyla, Avrupa çevresinde yer alan ülkelerden Batı Avrupa'ya göçü;
- 'sömürge işçilerinin' eski sömürgeci güçlere göçü;
- önce Avrupa'dan ve sonra Asya ve Latin Amerika'dan Kuzey Amerika ve Avustralya'ya kalıcı göç.

Bu hareketlerin kesin zamanlaması değişiktir: ABD'ye göç 1965 göç reformlarından sonra hızla artarken ve –Batı Avrupa ve Avustralya'ya göçten farklı olarak– 1970'lerin ortalarında hiç azalmazken, Almanya'da daha geç başladı ve İngiltere'de daha erken bitti. Burada, hepsi aile birleşimi ve başka çeşit zincirleme göçe yol açan bu üç tür incelenecektir. Etnik azınlıkların oluşumuna kesin olarak katkıda bulunmadıkları için burada değinilmeyecek başka göç türleri de vardı:

- İkinci Dünya Savaşı'nın sonunda Avrupalı mültecilerin kitlesel hareketleri (1945 sonrası mülteci hareketleri en çok Almanya'nın durumunda önemliydi, bkz. Dokuzuncu Bölüm);
- sömürgeler bağımsızlıklarını kazandıklarında eski sömürgecilerin doğdukları ülkelere geri dönüş göçleri.

Yabancı İşçiler ve 'Misafir İşçi' Sistemleri

Bu bazen yabancı işçilerin kendiliğinden girişlerinden daha küçük bir rol oynasa da, Batı Avrupa'nın çok endüstrileşmiş bütün ülkeleri 1945 ve 1973 arasında dönem dönem geçici işçi aldılar. Hızla genişleyen

HARİTA 4.1
Küresel Göçler, 1945-73

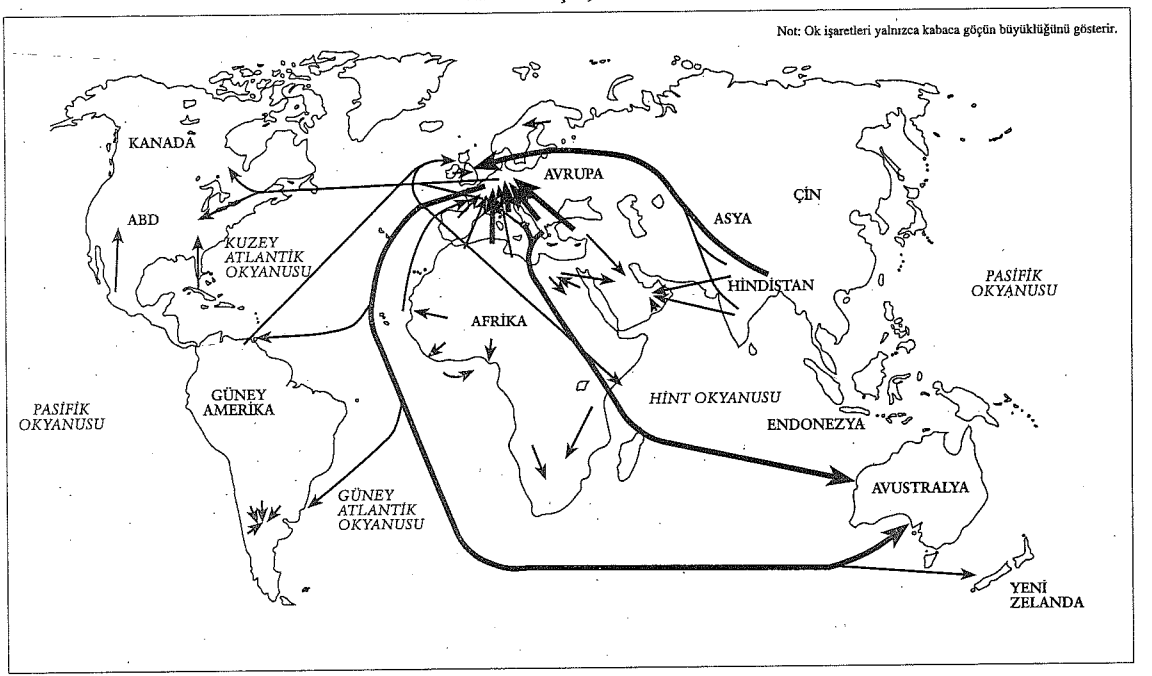

ekonomiler Avrupa çevresinde yer alan azgelişmiş ülkelerin işçi rezervlerini kullanabildiler: Akdeniz ülkeleri, İrlanda ve Finlandiya. Bazı durumlarda ekonomik gerilik daha önceki sömürgeleşmenin bir sonucuydu (İrlanda, Finlandiya, Kuzey Afrika). Güney Avrupa örneğinde ise azgelişmişlik, savaş zamanı yıkımıyla pekiştirilen, çağdışı politik ve sosyal yapılardan kaynaklanıyordu.

İkinci Dünya Savaşı'ndan hemen sonra, İngiliz hükümeti mülteci kamplarından ve Avrupa Gönüllü İşçi (EVW) projesiyle İtalya'dan çoğunluğu erkek 90.000 işçiyi getirdi. AGİ'ler tahsis edilen işe bağlıydılar, aile birleşimi hakları yoktu ve disiplinsizlik nedeniyle sınır dışı edilebilirlerdi. Proje oldukça küçüktü ve sadece 1951'e kadar işledi, çünkü sömürgelerden gelen işçileri kullanmak daha kolaydı (aşağıya bkz). 1946 ve 1951 arasında, 100.000 Avrupalı daha çalışma izinleriyle birlikte İngiltere'ye girdi ve Avrupa'dan göç, büyük bir akış olmasa da, sonradan devam etti (Kay ve Miles, 1992).

Belçika da savaştan hemen sonra yabancı işçileri almaya başladı. Bunlar çoğunlukla İtalyan erkeklerdi ve kömür madenlerinde, demir ve çelik endüstrisinde istihdam edildiler. Bu sistem, iş arayan yabancıların kendilerine ait anlaşmalarla gelmesine izin verilmesi sonrası, 1963'e kadar işledi. Belçika'nın endüstriyel alanlarının değişen etnik kompozisyonuna göre, gelenlerin çoğu kendilerine bağımlı olan kişileri de getirdiler ve kalıcı olarak yerleştiler.

Fransa Güney Avrupa'dan gelen işçilerin işe alımını organize etmek için 1945'te bir Ulusal Göç Ofisi (ONI) kurdu. Göç savaş sonrası işçi açığına ve Fransızların 'demografik yetersizlik' dediği şeye bir çözüm olarak görüldü. Süregiden düşük doğum oranları ve savaş kayıpları göz önünde tutularak, kitlesel aile yerleşimleri öngörüldü. ONI ayrıca her yıl 150.000'e kadar, çoğunlukla İspanya'dan gelen, mevsimlik tarım işçisinin işe alımını düzenledi. 1970'te, 2 milyon yabancı işçi ve onlara bağımlı 690.000 kişi Fransa'da ikamet ediyordu. Çoğu turist olarak gelip, bir iş bulup ve sonra durumlarını yasallaştırmayı daha kolay buluyordu. Bu özellikle kendi diktatörlüklerinden kaçan, genellikle pasaportları olmayan Portekiz ve İspanyol işçiler için geçerliy-

di. ONI istatistikleri 1968'de ONI tarafından kabul edilen yabancıların yüzde 82'sinin 'el altından' geldiğini açığa çıkarıyordu. Her halükârda, ONI'nin denizaşırı departmanlardan ve bölgelerden veya kimi eski kolonilerden gelen Fransız vatandaşları üzerinde yetkisi yoktu (aşağıya bkz).

İsviçre 1945'ten 1974'e kadar geniş ölçekli bir işçi getirtme politikası takip etti. Yabancı işçiler, kabul ve ikamet hükümet tarafından kontrol edilirken, işverenler tarafından yurtdışında işe alındılar. İş değiştirme, kalıcı yerleşim ve aile birleşimi mevsimlik işçilere 1960'ların ortalarına kadar yasaklanmıştı. Ayrıca, her gün iş için sınırı geçen işçilerden hatırı sayılır bir fayda sağlandı. İsviçre istatistikleri bu grupları emek gücünün bir parçası sayarken, nüfusun bir parçası olarak kabul etmiyordu: Mükemmel bir örnek olarak 'misafir işçiler'. İsviçre endüstrisi 1970'lerin başlarında emek gücünün yaklaşık üçte birini oluşturan yabancı işçilere oldukça bağımlı hale geldi. İşçileri cezbetme ve tutma ihtiyacı, İtalya'dan gelen diplomatik baskıyla birleştiğinde, aile birleşmesi ve sürekli kalış konularındaki politikaların gevşemesine neden oldu, öyle ki İsviçre bile göçmen cemaatlerin yerleşimini ve oluşumunu deneyimledi.

Örnekler devam ettirilebilir: Hollanda 1960'lar ve 1970'lerin başlarında 'misafir işçiler' getirdi, Lüksemburg'un endüstrileri büyük ölçüde yabancı emeğe bağımlıydı ve İsveç, Finlandiya ve Güney Avrupa ülkelerinden gelen işçileri istihdam etti. Bir diğer bahsetmeye değer örnek azgelişmiş güneyden gelen göçün kuzeyde yer alan Milano ve Cenova arasındaki endüstriyel üçgenin ekonomik canlanışı için çok önemli olduğu İtalya örneğidir: Bu iç göçtü, ama ekonomik ve sosyal karakteri diğer Avrupa ülkelerindeki yabancı işçi hareketlerine oldukça benziyordu. Oldukça organize bir devlet işe alım aygıtı kurmuş olan Federal Almanya Cumhuriyeti (FRG) 'misafir işçi sistemini' anlamak açısından anahtar temel örnekti (Çerçeve 4.1'e bkz).

FRG'de geçici yabancı işçi alma sistemlerinin tüm prensiplerini en gelişmiş formunda görüyoruz – ama çelişkilerini de. Bunlar geçici ikamet düşüncesini, emek piyasasının ve sivil hakların kısıtlanmasını, bekâr

Çerçeve 4.1 Alman 'Misafir İşçi' Sistemi

Alman Hükümeti 1950'lerin ortalarında yabancı işçileri almaya başladı. Federal İşçi Ofisi (*Bundesanstalt für Arbeit* veya BfA) işe alma ofislerini Akdeniz ülkelerinde kurdu. Yabancı işçiye gereksinim duyan işverenler, işçileri seçen, mesleki becerilerini ölçen, tıbbi muayeneleri sağlayan ve polis kayıtlarını izleyen BfA'ya ücret ödediler. İşçiler gruplar halinde işverenlerin ilk kalacak yeri sağladığı Almanya'ya getirildiler. İşe alım, çalışma koşulları ve sosyal güvenlik FRG ile gönderen ülkeler arasındaki ikili anlaşmalarla düzenlendi: Önce İtalya, sonra İspanya, Yunanistan, Türkiye, Fas, Portekiz, Tunus ve Yugoslavya.

FRG'deki yabancı işçi sayısı 1956'da 95.000'den 1966'da 1,3 milyona ve 1973'te 2,6 milyona yükseldi. Bu kitlesel göç ani endüstriyel büyümenin ve yüksek sayıda düşük vasıflı işçi gerektiren yeni seri üretim yöntemlerindeki değişimin sonucuydu. Yabancı kadın işçiler, özellikle son yıllarda, büyük bir rol oynadılar: Onların emekleri tekstil ve giyim, elektrikli eşyalar ve diğer imalat sektörlerinde büyük rağbet gördü.

Alman politikaları göçmen işçileri işe alınabilecek, kullanılabilecek ve işverenler istediğinde tekrar kovulabilecek geçici emek birimleri olarak tasavvur etti. Bir göçmen FRG'ye girmek ve orada kalmak için oturum iznine ve çalışma iznine gereksinim duyuyordu. Bunlar sınırlı bir dönem için verilirdi ve genellikle sadece belirli işler ve bölgeler için geçerli olurdu. Ekonomik açıdan bağımlı kişilerin girişi desteklenmezdi. Bir işçi çeşitli sebeplerden dolayı izninden mahrum edilebilirdi ve bu sınır dışı edilmeye yol açabilirdi.

Bununla birlikte, aile birleşmesi ve yerleşmeyi engellemek mümkün değildi. Çoğu kez resmi olarak işe alınan göçmenler işverenlerin karılarını veya kocalarını işçi olarak istemelerini sağlayabiliyorlardı. Diğer emek ithal eden ülkelerle işçiler için rekabet etmek 1960'larda ekonomik açıdan bağımlı kişilerin girişi konusundaki kısıtlamaların gevşemesine neden oluyordu. Aileler kuruluyor ve çocuklar doğuyordu. Yabancı emek hareketliliğini kaybetmeye başlıyordu ve sosyal maliyet (barınma, eğitim ve sağlık için) kaçınılmazdı. Federal hükümet Kasım 1973'te işçi alımını durdurduğunda, motivasyon yalnızca sinsice yaklaşan 'petrol krizi' değil, ama aynı zamanda kalıcı göçün gecikmeli olarak fark edilmesiydi.

işçilerin işe alımını (öncelikle erkeklerin, ama zaman geçtikçe artan sayıda kadınların da), aile birleşmelerinin tamamen engellenmesinde yetersizliği, daha uzun süre kalmaya yönelik aşamalı hareketi, yerleşme ve cemaat oluşumu için direngen baskıları içerir. FRG bu sistemi daha ileri götürdü, ancak sistemin merkezi unsuru Avrupa boyunca bulunmaktaydı – kalıcı politik ve sosyal haklar için bir kıstas olarak vatandaş ve yabancının statüsü arasındaki yasal ayrım (bkz. Hammar, 1985a)

TABLO 4.1
Temel Batı Avrupa Göçmen Ülkelerinde Azınlık Nüfusu, 1950-75 (Bin)

Ülke	1950	1960	1970	1975	Toplam Nüfusun Yüzdesi 1975
Belçika	354	444	716	835	8,5
Fransa	2128	2663	3339	4196	7,9
Almanya (FRG)	548	686	2977	4090	6,6
Hollanda	77	101	236	370	2,6
İsveç	124	191	411	410	5,0
İsviçre	279	585	983	1012	16,0
İngiltere	1573	2205	3968	4153	7,8

Notlar: İngiltere dışındaki bütün ülkelerle ilgili sayılar yabancı yerleşimciler içindir. Bu sayılar vatandaşlığa kabul edilen kişiler ile Hollanda ve Fransız sömürgelerinden gelen göçmenleri dışarıda bırakıyor. İngiltere verileri 1951, 1961 ve 1971'in nüfus sayımı rakamları ve 1975'e yönelik tahminlerdir. 1951 ve 1961 verileri denizaşırı ülkelerde doğanlar içindir ve İngiltere'de doğan göçmen çocuklarını dışarıda bırakmaktadır. 1971 ve 1975 sayıları İngiltere'de doğan çocukları yurtdışında doğan ebeveynleriyle birlikte içermektedir.

Kaynak: Castles vd., 1984: 87-8 (burada detaylı kaynaklar verilmiştir).

Çokuluslu ve ikili anlaşmalar da emek göçünü kolaylaştırıyordu. 1968'de yürürlüğe giren AT içinde, Kuzey Emek Piyasası İsveç'e giden Finlileri etkilerken, işçilerin serbest dolaşımı çoğunlukla Almanya'ya giden İtalyan işçilerle ilgiliydi. AT düzenlemeleri, 1993'te gerçekleşmiş olan, bir 'Avrupa emek piyasasının' yaratılmasına yönelik adımdı. Ancak, Topluluk dışından gelen göç artarken, ücretlerin ve yaşam standartlarının AT içinde kademeli olarak eşitlenmesi sayesinde, 1960'lar ve 1970'lerin başında Topluluk içindeki işçi hareketi aslında azalıyordu. Tablo 4.1 seçilmiş Batı Avrupa ülkelerinde göç nedeniyle ortaya çıkan azınlık nüfuslarının 1975'e kadar gelişimini gösteriyor.

Kolonyal İşçiler

Eski sömürgelerden göç Britanya, Fransa ve Hollanda için önemliydi. Britanya'nın, 1946 ve 1959 arasında, geleneksel işçi rezervi olan İrlanda'dan gelen 350.000 civarında bir net akışı vardı. İrlandalı işçiler endüstri ve inşaat için kol gücü sağlıyorlardı ve çoğu ailelerini yanların-

da getirdi ve kalıcı olarak yerleşti. Britanya'daki İrlandalı yerleşimciler oy verme hakkı dahil olmak üzere tüm sivil haklardan yararlanıyorlardı. Yeni İngiliz Milletler Topluluğu'ndan (Karayipler, Hindistan Yarımadası ve Afrika'daki eski İngiliz sömürgeleri) gelen işçilerin göçü 1945'ten sonra başladı ve 1950'ler boyunca arttı. Bazı işçiler Londra Nakliyesi tarafından işe alınmaları sonucu geldiler, ama çoğu emek talebine karşılık olarak kendiliğinden göç ettiler. 1951'e kadar, Yeni İngiliz Milletler Topluluğu kökenli 218.000 kişi (sonradan Milletler Topluluğunu bırakan Pakistan dahil) vardı, bu sayı 1961'de 541.000'e yükseldi. Yeni işçilerin girişi, kısmen 1962 İngiliz Milletler Topluluğu Göçmenler Kanunu'yla sert kısıtlamaların başlangıcı nedeniyle ve kısmen de Britanya'daki ekonomik durgunluğun erken başlamasının sonucu olarak, 1962'den sonra neredeyse durdu.

Ancak, İngiliz Milletler Topluluğu göçmenlerinin çoğu kalmak için gelmişti ve 1971 Göç Kanunu'yla kısıtlanıncaya kadar aile birleşmesi devam etti. Yeni İngiliz Milletler Topluluğu kökenlilerin nüfusu 1971'de 1,2 milyona ve 1981'de 1,5 milyona yükseldi. Afro-Karayipli ve Asyalı göçmenlerin ve onların Britanya'daki çocuklarının çoğu (bu 1981 Milliyet Kanunu'ndan sonra kabul edilenler için artık uygulanmıyor olmakla beraber) yasal vatandaşlıktan faydalandı. Onların azınlık statüleri yabancı olmakla değil, yaygın kurumsal ve resmi olmayan ayrımcılıkla tanımlanmaktadır. Siyah ve Asyalı işçilerin çoğu endüstri ve orduda vasıfsız kol emeğine dayalı işler buldular ve şehir merkezinde yoksulların oturduğu mahallelerde iskânla ilgili ciddi boyutlarda bir ayrışma ortaya çıktı. Eğitsel ve sosyal dezavantajlar baştaki düşük pozisyonlu durumun dönüşmesinde ek bir engel haline geldi. 1970'lerle birlikte, etnik azınlıkların ortaya çıkışı kaçınılmazdı.

Fransa hem eski sömürgelerinden, hem de Güney Avrupa'dan gelen geniş çaplı spontane göçü deneyimledi. 1970'te 600.000'in üzerinde Cezayirli, 140.000 Faslı ve 90.000 Tunuslu vardı. Siyah işçilerin çoğu eski Batı Afrika sömürgeleri olan Senegal, Mali ve Moritanya'dan geliyorlardı. Bu göçmenlerin bazıları bağımsızlıktan önce, hâ-

lâ Fransız vatandaşıyken geldiler. Diğerleri tercihli göç anlaşmalarıyla veya yasadışı olarak geldiler. Cezayir'den göç Cezayirli göçmenlere emsalsiz bir statü veren ikili anlaşmalarla düzenlendi. Faslı ve Tunuslular, tersine, UGO aracılığıyla kabul edildiler. Pek çok insan Guadalup, Martinik ve Réunion gibi denizaşırı departmanlar ve bölgelerden geldiler. Onlar Fransız vatandaşıydılar, böylece sayıları 1972'de 250.000 ile 300.000 arasında tahmin edilmesine rağmen, göç istatistiklerinde yer almadılar. Tüm bu göçler başta erkek-egemendi, ancak hareket olgunlaştıkça kadınların oranı yükseldi. Fransa'daki Avrupalı olmayan göçmenler emek piyasasının en altına kondular, çoğu kez oldukça istismar edici koşullarda çalışıyorlardı. Barınma sık sık tecrit edilmişti ve oldukça düşük kalitedeydi; doğrusu istenirse, (*bidonvilles* olarak bilinen) gecekondu bölgeleri Fransa'da 1960'larda ortaya çıktı. Aşırı sağcı gruplar Avrupalı olmayan göçmenleri bir ırksal şiddet kampanyasına maruz bırakmaya başladılar: 1973'te 32 Kuzey Afrikalı öldürüldü.

Hollanda'nın eski sömürgelerden iki ana akışı vardı. 1945 ve 1960'ların başları arasında eski Hollanda Doğu Indies'den (şu anda Endonezya) 300.000 kadar 'memleketine iade edilen' göçmen Hollanda'ya girdi. Çoğu denizaşırı bölgelerde doğmuş olmasına ve birçoğu Hollandalı ve Endonezyalı karışımı bir nesilden olmalarına karşın, onlar Hollanda vatandaşıydılar. Resmi asimilasyon politikası bu durumda iyi çalışmış görünmektedir ve bu gruba karşı çok az ırkçılık veya ayrımcılığa ilişkin kanıt var. Endonezya'dan bağımsızlığını kazanmayı başarabilirse anavatanlarına dönmek isteyen kabaca 32.000 Molüklü istisnadır. Onlar kamplarda tecrit edilmiş olarak kaldılar ve Hollanda toplumuyla entegrasyonu reddettiler. 1970'lerin sonlarında, memnuniyetsizlikleri çeşitli şiddet olaylarına yol açtı. 1965'ten sonra, artan sayılarda siyah işçi Surinam'ın Karayip bölgesinden Hollanda'ya geldi. Zirveye Surinamlıların (zaten Hollanda'da yaşayanlar hariç) Hollanda vatandaşlıklarını kaybettikleri zaman olan 1975'teki bağımsızlığa kadar süren iki yılda erişildi. 1970'lerin sonuna doğru, Hollanda'da 160.000 Surinamlı olduğu tahmin ediliyordu.

Kuzey Amerika ve Avustralya'ya Kalıcı Göç

ABD'ye büyük ölçekli göç 1920'lerde yasallaşan kısıtlayıcı kanunlar nedeniyle Batı Avrupa'dan daha geç gelişti. Yeni girenler ortalama 1951-60 arasındaki dönemde yıllık 250.000 ve 1961-70 arasında yıllık 330.000 kişiydi: 1901'den 1910'a yıllık ortalama 880.000 göçmenden tamamen farklı olarak. 1970 nüfus sayımı denizaşırı ülkelerde doğan insanların sayısının 9,6 milyona, nüfusun sadece yüzde 4,7'sine düştüğünü gösterdi (Briggs, 1984: 7). Göç ve Milliyet Kanunu'nun 1965 düzenlemeleri dönemin sivil haklar kanunlarının bir parçası olarak görülmüş ve ayrımcı ulusal-köken kota sistemini ortadan kaldırmak için düzenlenmişti. Avrupalı olmayanların geniş ölçekli bir göç hareketine yol açması beklenmiyor veya tasarlanmıyordu (Borjas, 1990: 29-33). Aslında düzenlemeler giriş için en önemli kriterin Amerikan vatandaşlarıyla veya yerleşimcileriyle akrabalığın olduğu dünya çapında bir göç sistemi yarattı. Sonuç Asya'dan Latin Amerika'ya göçte dramatik bir artış oldu.

Amerikalı işverenler, özellikle tarımda, Meksika ve Karayipler'de çoğunluğu erkeklerden oluşan geçici göçmen işçiler de topladılar. Örgütlü işçiler yerli işçilerin yerlerinden edilebileceğini ve ücretlerin düşeceğini öne sürerek oldukça eleştirildiler. Hükümet politikaları değişiyordu: Bazen, 1940'ların Meksika *Bracero* Programı gibi, geçici işçi alma sistemleri sunuluyordu. Diğer dönemlerde işe alım yasal olarak yasaklanıyor, ancak kapalı bir şekilde müsamaha edilmesi yüksek sayıda yasadışı işçinin varlığına yol açıyordu. Dikkate değer bir şekilde, sözde 'Teksas Şartı'nı da içeren 1952'de Amerika'ya göçle ilgili kanunundaki düzenlemeler izinsiz yabancı işçi çalıştıran işverenleri engelleyen cezalar olarak yorumlandı.

Kanada 1945 sonrası kitlesel göç kanunlarını takip etti. Önce yalnızca Avrupalıları kabul etti. En çok girenler İngilizlerdi, ancak çok geçmeden Doğu ve Güney Avrupalılar gittikçe artan bir rol oynadılar. En büyük göç akımları 1950'ler ve 1960'larda Almanlar, İtalyanlar ve Hollandalılardan oluşuyordu. 1966 Beyaz Sayfa'sından sonra olası göçmenleri izlemek için sunulan ayrımcı olmayan 'noktalar sistemi'

Avrupalı olmayan göçmenlere kapıyı açtı. 1970'lerde başlıca kaynak ülkeler Jamaika, Hindistan, Portekiz, Filipinler, Yunanistan, İtalya ve Trinidad'dı (Breton v.d., 1990: 14-16). Bu dönem boyunca, aile girişi teşvik edildi ve göçmenler yerleşimciler ve gelecek vatandaşlar olarak görüldüler.

Avustralya 1945'ten sonra bir kitlesel göç programı başlattı, çünkü politikacılar ekonomik ve stratejik nedenlerden ötürü 7,5 milyonluk bir nüfusa ihtiyaç olduğuna inandılar. (Daha fazla detay ve kaynak için, bakınız Collins (1991); Castles v.d. (1992c).) 'İskân et veya öl' popüler sloganında özetlenen bu politika kalıcı, aile göçlerinden biriydi. İlk hedef her yıl 700.000 göçmen ve her bir 'yabancıya' karşılık on İngiliz göçmen oranıydı. Ancak, İngiliz göçmenleri yeterince cezbetmenin imkânsız olduğu ortaya çıktı. Göç Departmanı hem 'ırksal açıdan kabul edilir', hem de anti-komünist olarak algılanan Baltık ve Slav ülkelerinden gelen mültecilerin alımına başladı. Giderek 'kabul edilebilir Avrupalı ırklar' kavramı Kuzey Avrupalıları ve sonra Güney Avrupalıları kapsayacak şekilde genişledi. 1950'lere doğru, en büyük göçmen kaynakları İtalya, Yunanistan ve Malta'ydı. Beyaz Avustralya Politikası hâlâ yürürlükteyken Avrupalı olmayanlar hiç kabul edilmedi. Aile göçü politikasına rağmen, giriş yapanlar arasında İngiltere ve diğer yerlerden bekâr kadınları gelmeye teşvik eden planlara yol açan bir erkek fazlası vardı. 1975'ten önce kadınların aile reisi olarak göç etmelerine izin verilmedi.

Göçe büyük oranda savaş sonrası büyümenin motoru olarak bakıldı: 1947'den 1973'e emek gücü büyümesinin yüzde 50'sini sağladı, Avustralya'ya herhangi bir Ekonomik İşbirliği ve Gelişme (OECD) ülkesinin en yüksek artış oranını verdi. 1960'ların sonuna doğru, Güney Avrupa göçmenlerini çekmek zor bir hale gelmişti ve çoğu oradaki ekonomik büyümeye karşılık anavatanlarına dönmüşlerdi. Yanıt aile birleşmesinin daha da serbestleşmesi, Yugoslavya ve Latin Amerika'da eleman arama ve Beyaz Avustralya Politikasında biraz gevşeme oldu. 1970'lere doğru, Avustralya imalat endüstrisi büyük ölçüde 'göçmen işi' olarak bilinen göçmen işçilere ve fabrika işlerine bel bağlamıştı.

Karşılaştırmalı Perspektifler

1945-73 dönemi göçmen hareketlerinin ortak bir özelliği ekonomik motivasyonların ağır basmasıdır. Batı Avrupa'ya yabancı işçi göçleri göçmenler, işverenler ve hükümetler açısından öncelikle ekonomik etmenlerden kaynaklanmıştır. Aynısı ABD tarımı için geçici işçi alımında da geçerlidir. Ekonomik nedenler, nüfus yapısı da göz önünde tutulmakla birlikte, Avustralya'nın savaş sonrası göç programında önemli bir rol oynadı. İngiltere, Fransa ve Hollanda'ya göç eden kolonyal işçilerin, hükümetlerin politik düşüncelerinin de (eski sömürgelerle bağlantıyı sürdürme arzusu gibi) bir rol oynamasına rağmen, genellikle ekonomik nedenleri vardı. ABD'ye kalıcı göç muhtemelen ekonomik etkenlerin en az egemen olduğu hareketti. Yine de göçmenlerin kendileri çoğu kez ekonomik motivasyonlara sahiptiler ve onların emeği ABD'nin ekonomik gelişiminde önemli bir rol oynadı. Elbette ekonomik motivasyonların ikincil planda kaldığı mülteci göçleri de vardı. Göçte ekonomik motivasyonların ezici üstünlüğü 1973 sonrası dönemde daha az belirgin hale geldi.

Göçmenleri kabul eden ülkelerin ekonomileri için emek göçü ne kadar önemliydi? Bazı ekonomistler bunun ekonomik büyüme için çok önemli olduğunu iddia etmektedirler. Göçmenler ekonomik patlama zarfında daha kalifiye işler edinebilecek olan yerel işçilerin yerlerini aldılar. Göçün sağladığı esneklik olmasaydı üretimde dar boğaz ve enflasyon eğilimleri artacaktı. Ancak, diğer ekonomistler, göçün, verimliliği düşük şirketleri ayakta tutarak ve üretimin daha sermaye yönelimli formlarına geri dönüşü sürdürerek rasyonalizasyon yönelimini azalttığını iddia etmişlerdir. Bu gözlemciler ayrıca göçmenler için barınma ve sosyal hizmetler için yapılan sosyal sermaye harcamalarının üretici yatırımlar için müsait olan sermayeyi azalttığını öne sürüyorlar. Sonuçta FRG, İsviçre, Fransa ve Avustralya gibi yüksek bir göç ağı olan ülkelerin 1945-73 döneminde en yüksek ekonomik büyüme oranlarına sahip oldukları konusunda çok az şüphe vardır. Görece daha düşük göç ağı olan ülkeler (bu dönemdeki İngiltere ve ABD gibi) çok daha düşük büyüme oranlarına sahiptiler. (Daha detaylı bilgi için bkz.

Castles ve Kosack (1973: Bölüm 9) ve Castles v.d. (1984: Bölüm 2)). Bu nedenle göçün bu dönemde ekonomik açıdan yararlı olduğu tezi ikna edicidir.

1945-73 döneminin bir diğer genel özelliği köken bölgelerinin artan çeşitliliği ve göçmenler ile göçmenleri kabul eden ülkenin nüfusu arasındaki büyüyen kültürel farklardı. Dönemin başında, göçmenleri kabul eden tüm önemli ülkelerde bulunan göçmenlerin çoğu Avrupa'nın çeşitli bölgelerinden geldiler. Zaman geçtikçe, artan oranlarda insan Asya, Afrika ve Latin Amerika'dan geldiler. Bu eğilim sonraki dönemde daha da belirgin bir hale gelmiştir.

Kolonyal işçilerle misafir işçilerin durumlarının bir karşılaştırması öğreticidir. Farklar açıktır: Kolonyal işçiler eski sömürgeci gücün vatandaşlarıydılar ya da giriş yapmak ve orada yaşamak için bazı öncelikli haklara sahiptiler. Genellikle spontane bir şekilde, çoğu kez kolonyal dönemde inşa edilmiş iletişim yollarını takip ederek geldiler. Bir kez girdiklerinde, genellikle sivil ve politik haklara sahip oldular; çoğu (asla tümü olmamakla birlikte) devamlı olarak kalmayı tasarladı. Diğer yandan, misafir işçiler ve diğer yabancı işçiler vatandaş değildi. Hakları sert bir şekilde kısıtlanmıştı. Çoğu işe alındıkları için geldiler; bazıları spontane bir şekilde geldi ve durumlarını yasallaştırabildiler; diğerleri yasadışı olarak geldiler ve kayıtsız çalıştılar. Genellikle birkaç yıl sonra gitmesi beklenen geçici işçiler olarak görüldüler.

Bununla birlikte, özellikle iki kesimin ekonomik ve sosyal durumlarında benzerlikler de vardır. İki kesim de çok büyük oranda vasıfsız kol gücüne dayalı işlerde yoğunlaşmıştı, çoğunlukla endüstri ve inşaat. İkisi de standardın altında olan konutlar, kötü sosyal koşullar ve eğitimsel dezavantajların sıkıntısını çekmekteydiler. Zaman geçtikçe, kolonyal işçiler ayrıcalıklarının çoğunu kaybederken, aile birleşmesi ve yabancı işçilerin sosyal haklarının gelişmesiyle birlikte yasal durumlar birbirine yakınlaştı. Son olarak, her iki grup da nüfusun geri kalanından bir ölçüde ayrılmalarına ve etnik azınlık pozisyonuna neden olan benzer bir marjinalizasyon sürecinden etkilendiler.

KÜRESEL EKONOMİK YENİDEN YAPILANMA SÜRECİNDE GÖÇLER

1970'lerin başlarında endüstriyel ülkeler tarafından kol gücüne dayanan işçilerin örgütlü işe alımının engellenmesi dünya ekonomisinin esaslı bir şekilde yeniden yapılanmasına yönelik bir tepkiydi. Takip eden döneme damgasını vuranlar:

(a) gelişmiş ülkelerden artan sermaye ihracı ve evvelce azgelişmiş bazı bölgelerde imalat endüstrilerinin kurulmasıyla küresel yatırım modellerinde değişim;

(b) imalatta kol gücüne dayanan işçilere duyulan ihtiyacı azaltan mikro-elektronik devrim;

(c) çok gelişmiş ülkelerde geleneksel vasıflı kol gücüne dayanan işlerin aşınması;

(d) hem vasıflı, hem de vasıfsız işçilere yönelik taleple birlikte hizmet sektörünün büyümesi;

(e) gelişmiş ülkelerin ekonomilerinde enformel sektörün büyümesi;

(f) istihdamda geçici işe alımların yaygınlaşması, yarı zamanlı işlerde artış, istihdam koşullarının gittikçe güvenilmez olması;

(g) pek çok kadını, genç insanları ve azınlık üyelerini geçici veya enformel sektör işlerine iten ve işçileri erken emeklilik için demode becerilere zorlayan mekanizmalar yoluyla emek gücünün toplumsal cinsiyet, yaş ve etnik köken temelinde artan ayrışması.

Bu dönüşümlerin Afrika, Asya ve Latin Amerika'da dramatik sonuçları oldu. Bazı yerlerde, 'yeni sanayileşen ülkelerin' (NIC) ortaya çıkmasına yol açan hızlı endüstrileşme ve sosyal değişim meydana geldi. Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü'ne (OPEC) üye olan ülkelerde, 1973 sonrası petrol kazançlarına yeniden yatırım endüstrileşme ve sosyal değişime yol açtı. Ama Afrika, Latin Amerika ve Asya'nın geniş bölgelerinde, post-kolonyal gelişme stratejileri başarısızlığa uğradı. Pek çok ülkeye ani nüfus artışı, doğal kaynakların aşırı kullanımı ve yok edilmesi, kontrolsüz kentleşme, politik istikrarsızlık, düşen yaşam standartları, yoksulluk ve hatta kıtlık damgasını vuruyor. Bu nedenle ortak

ekonomik problemler ve gelişme perspektiflerine sahip bir bölge olarak 'Üçüncü Dünya' fikri anlamını kaybetti ve büyük ölçüde 'Kuzey-Güney ayrımı' fikriyle değiştirildi. Güneydeki ekonomik kriz ve sosyal değişim Kuzeye göç için yeni baskılar yaratıyor. (Kuzey-Güney ve Doğu-Batı terimlerinin kullanımı Avrupa merkezcidir, ancak genel kullanımın bir parçası haline geldiği için burada da kullanılmaya devam edildi. Bu kavramların esasen coğrafi mekânları değil, ekonomik, sosyal ve kültürel bölünmelere gönderme yaptığını anlamak önemlidir.)

Bu gelişmeler göçmen modellerinde ve göçün yeni formlarında önemli değişimlere yol açmıştır. Başlıca akımlar şunları kapsar:

(a) 1990'larda ikinci kuşak geçici yabancı işçi politikalarının ortaya çıkmasını takip eden Batı Avrupa'ya hükümet tarafından örgütlenmiş emek göçünün geniş oranda düşüşü;

(b) eski yabancı işçiler ve kolonyal işçilerin ailelerinin birleşmesi ve yeni etnik azınlıkların oluşması;

(c) çoğu Güney ve Doğu Avrupa ülkesinin göç veren ülkeden göç alan ülkeye dönüşümü;

(d) köken bölgeleri ve göç etme biçimlerinde önemli değişimler olmakla birlikte göçün Kuzey Amerika ve Okyanusya'nın 'klasik göç alan ülkelerine' doğru sürmesi;

(e) NIC'lerdeki ekonomik ve sosyal değişimle bağlantılı olarak (hem ülke içi hem de uluslararası) yeni göçmen hareketleri;

(f) petrol zengini ülkeler tarafından yabancı işçilerin, çoğunlukla azgelişmiş ülkelerden, toplanması;

(g) genellikle Güneyden Kuzeye, ama (özellikle Sovyet Bloğunun çökmesinden sonra) Doğudan Batıya da hareket eden kitlesel mülteci ve sığınmacı hareketlerinin gelişmesi;

(h) hem geçici, hem de kalıcı akışlarda yüksek vasıflı kadroların artan uluslararası hareketi;

(i) yasadışı göçün ve yasallaştırma politikalarının hızla artması.

Bu hareketler aşağıda ve Beşinci Bölüm'de daha ayrıntılı bir şekilde incelenecektir. 1973 sonrası dönemin temel nüfus akışları Harita 1.1'de gösterilmektedir.

Batı Avrupa'da Göçmenler ve Azınlıklar

1973 sonrası dönem Batı Avrupa'da göçmen nüfusların pekiştiği ve demografik açıdan normalleştiği bir dönemdi. Hem yabancı işçilerin, hem de kolonyal işçilerin toplanmasına büyük oranda son verildi. Ancak, 1990 sonrası yeni kuşak geçici yabancı işçi programları gelişti. Ama 1945-73 dönemiyle kıyaslandığında ölçekleri küçüktü. İngiltere, Fransa ve Hollanda'daki kolonyal göçmenler için aile birleşimi ve kalıcı olarak yerleşme eğilimi devam etti. Aynı zamanda, yerleşme süreci ile Batı Avrupa'da doğmuş ikinci ve üçüncü kuşakların ortaya çıkışı, ülke içi ayrışmaya ve cemaat yapıları ve bilincinin gelişmesine yol açtı. 1980'lere doğru, kolonyal göçmenler ve onların torunları açıkça görünür sosyal gruplar haline geldiler.

Kalıcı olarak yerleşme genellikle yabancı işçiler için tasavvur edilmemişti. Alman hükümeti 1973'te işe alımı durdurduğunda ve diğer hükümetler aynı şeyi yaptığında, artık istenmeyen 'misafirlerin' gideceğini umdular. Batı Avrupa devletlerinin çoğu kendilerini 'sıfır göç alan ülkeler' olarak ilan ettiler. Aslında bazı yabancı işçiler eve döndüler, ama çoğu kaldı. Hükümetler başlangıçta aile birleşmesini önlemeye çalıştılar, ama pek başarılı olamadılar. Sonunda, bu isteksizce bir insan hakkı olarak kabul edildi. Çeşitli ülkelerde, mahkemeler ulusal anayasalarda aile kapsamının korunmasını ihlal ettiği düşünülen politikaların önlenmesinde büyük bir rol oynadı. Yabancı nüfusların yapısı değişti. FRG'de, örneğin, 1974 ve 1981 arasında yabancı erkek sayısı kısmen azaldı, ama 15 yaşına gelen çocukların sayısı yüzde 52 artarken, yabancı kadınların sayısı yüzde 12 arttı (Castles, Booth ve Wallace, 1984: 102). FRG'nin toplam yabancı nüfusu, politikacıların beklediği gibi düşeceğine, 1970'lerin sonlarında yaklaşık 4 milyonda sabit kalırken, 1980'lerin başlarında sadece 4,5 milyona yükseldi ve 1990'da Almanya'nın yeniden birleşmesinden önce 5 milyonun üzerine çıktı. 1999'da, yeniden birleşen Almanya'da 7,3 milyon yabancı ikamet ediyordu (OECD, 2001: 172). Tablo 4.2 göç alan bazı Avrupa ülkelerindeki yabancı nüfusların artışı hakkında bilgi vermektedir.

TABLO 4.2
Belirli OECD Ülkelerinde Oturan Yabancı Nüfus (Bin)

Ülke	1980	1985	1990	1995	1999	Toplam Nüfusun Yüzdesi 1999
Avustralya	283	272	413	724	748	10,0[a]
Belçika	–	845	905	910	900	8,8
Danimarka	102	117	161	223	259	4,9
Fransa	3714[b]	–	3597	–	3263	5,6[c]
Almanya	4453	4379	5242	7174	7344	8,9
İrlanda	–	79	80	94	126	3,3[d]
İtalya	299	423	781	991	1520	2,6[e]
Lüksemburg	94	98	–	138	159	36,6
Hollanda	521	553	692	757	651	4,1
Norveç	83	102	143	161	179	4,0
Portekiz	–	–	108	168	191	2,0
İspanya	–	242	279	500	801	2,0
İsveç	422	389	484	532	487	5,5
İsviçre	893	940	1100	1331	1400	19,2
İngiltere	–	1731	1875	2060	2208	3,8

[a] 1998 için sayılar
[b] 1982 için sayılar
[c] Sadece metropoliten Fransa için
[d] Nisan 2000 için sayılar
[e] Aralık 2000 için sayılar

Not: Bu sayılar yabancı nüfus içindir. Bu nedenle vatandaşlığa geçmiş göçmenleri dışarıda bırakır (özellikle Fransa, İngiltere ve İsveç için önemli). Ayrıca sömürgelerden gelen göçmenleri ve göç edilen ülkenin vatandaşlığına sahip eski sömürgeleri dışarıda bırakır (özellikle Fransa, Hollanda ve İngiltere açısından önemli). Bu tabloda İngiltere'yle ilgili sayılar Tablo 4.1'de verilen doğum yeri sayılarıyla kıyaslanmaz. Almanya'yla ilgili sayılar 1990'a kadar eski Federal Cumhuriyet bölgesine ve sonrasında birleşik Almanya'nın tümüne atıfta bulunur. Hesaplamaların bazıları bize aittir.

Kaynaklar: OECD (1992: 131, 1997: 29, 2000, 2001); Lübnan (2000: 7); Strozza ve Venturini (2002: 265).

1995'lerde, Avrupa OECD ülkelerinin toplam yabancı nüfusu, sadece 6,7 milyonu AB vatandaşı olmak üzere, 19,4 milyondu. 2 milyon Kuzey Afrikalı, 2,6 milyon Türk ve eski Yugoslavya'dan gelen 1,4 milyon insan vardı (OECD,1997: 30). 1973'ten sonra terk eden yabancılar çoğunlukla yurda dönen kişiler için biraz umudun olduğu daha gelişmiş ülkelerden gelenlerdi. Kalanlar daha azgelişmiş ülkelerden,

özellikle Türkiye ve Kuzey Afrika'dan gelenlerdi. Her şeyden önce, eski kolonyal işçi grupları gibi, ayrımcılık ve ırkçılık yoluyla sosyo-ekonomik dışlanmayı yaşamış olanlar Avrupalı olmayan gruplardı.

AT içi hareket 1973'ten sonra devam etti. Bu çoğunlukla kalifiye işçiler veya yüksek vasıflı kadroların gittikçe artan bireysel göçüydü. 1980'lerin sonlarına doğru AT'yi (1993'ten sonra AB) tek bir emek piyasası olarak ele almak ve AB içi hareketi ulusal bir ekonomi içindeki iç göçe benzer olarak görmek adet haline geliyordu.

1980'lerin ikinci yarısında, Batı Avrupa'ya yönelik göç yeniden dirildi. Temel itici güç kaynak ülkelerdeki ekonomik ve politik problemlerdi. Yeni göçmenler (hem yasal, hem de yasadışı) işçi olarak, ama gittikçe artarak sığınmacı olarak da geldiler. Çoğu Afrika, Asya ve Latin Amerika'dan geldi, ama 1980'lerin sonlarında Sovyetler Birliği ve Doğu Avrupa'daki kriz yeni Doğu-Batı hareketlerine yol açtı.

1990'ların ortalarına doğru, çoğu Batı Avrupa ülkesine yönelik göç akınları istikrarlı hale geldi ve bazı durumlarda 1991-2'nin zirve seviyesinden düştü. Ancak, göçmenlerin gelecek ihtiyacı konusunda yeni bir tartışma başladı. Düşük doğurganlık demografik düşüşe ve yaşlanan bir nüfusa yol açıyordu (Münz, 1996). Almanya, çoğunlukla eski 'misafir işçi sisteminden' bile daha külfetli koşullar altında, Doğu Avrupa'dan yeni tipte 'misafir işçiler' almaya başladı (Rudolph, 1996). Yine de Doğu Avrupa hiçbir uzun vadeli demografik rezerv sağlamadı: Toplam doğurganlık oranı düşük ve çevresel etkenler nedeniyle bazı bölgelerde tahmin edilen yaşam süresi aslında düşüyor. (Toplam doğurganlık oranı, doğurganlığın sabit olduğu varsayılarak, her kadının yaşam süresi boyunca ortalama doğum sayısıdır. Sabit bir nüfusu sürdürmesi gereken oran her kadın için tam olarak iki çocuğun üzerindedir.) Kuzey Afrika ve Türkiye'nin oldukça doğurgan ve genç işsiz nüfusu çoğu Avrupalı için belirsiz bir ışık olarak görülüyor. Bir yandan fabrikalar ve inşaat siteleri için bir işçi kaynağı ve yaşlılar için bakıcı kaynağı olarak görülüyorlar; öte yandan yeni akınlar içinde boğulma korkuları var.

2000'de gelişmiş ülkelerde doğurganlığın düşmesi ve bunun nüfus büyüklüğü ve yaşlanmayı nasıl etkileyebileceği konusunda detaylı

hesaplamalar üzerine bir *Zorunlu Göç Üzerine* Birleşmiş Milletler Nüfus Ayrışması Raporu'yla (UNPD, 2000) tartışma yeni bir hız kazandı. Bu Rapor, güncel eğilimler ışığında, nüfusların dramatik bir şekilde düşebileceğini gösterdi. Örneğin, İtalyan nüfusu 2000'deki 57 milyondan 2050'de tam 41 milyona düşebilirdi. Bu artan göçün, genel nüfus büyüklüğünü, çalışma yaşındaki nüfusu veya çalışanların ekonomik açıdan bağımlı olanlara oranını sürdürerek, demografik değişimi tazmin edip edemeyeceği sorusuna yol açtı. UNPD aşırı derecede yüksek seviyedeki göçün bu tür amaçları elde edebileceğini gösterdi ve bunların diğer sosyal ve politik amaçlar bağlamında ne arzu edilir ne de gerçekçi olabileceklerine işaret etti. Bu sonuç yorumcuların ve politikacıların çoğu tarafından paylaşıldı. Bununla birlikte, Raporun güçlü kamusal etkisi gelişmiş ülkelere hem vasıflı, hem de vasıfsız emek göçü ihtiyacı üzerine yeni tartışmalar açtı ve 'sıfır göç politikası' mitini sarsmaya yardımcı oldu.

OECD bölge devletlerine yönelik uluslararası göçün geniş kapsamlı seyrinde yukarıya doğru bir eğilim 1997'yle birlikte fark edilebilir hale geldi ve 1998 ve 1999'da kesinleşti (OECD, 2001: 13). Buna bir dizi etken katkıda bulundu. 15 AB devletinde, 1996'daki 227.000 başvuruya kıyasla, 1999'da 342.000 sığınma başvurusu yapıldı. Geçici ve yüksek vasıflı yabancı işçilerin de artan hareketleri vardı. Bazı hükümetler enformasyon ve iletişim sektörlerinde yüksek vasıflı işçilerin gerçek veya hayal gibi beliren kıtlığını algıladı. Sonuç olarak, nüfusun yaşlanması sağlık, eğitim ve ev hizmetleri gibi sektörlerde iş arz ve talebini etkiledi (OECD, 2001: 14). Almanya'nın 2002'de göçün artmasına, özellikle yüksek vasıflı yabancı işçilerin göçünün artmasına izin veren yeni bir göç kanununu benimsemesi ve Amerika'nın dışarıdan yüksek vasıflı profesyoneller için H-1B vizesine erişimi genişletme kararı alması simgeseldi.

Güney Avrupa

İtalya, İspanya, Portekiz ve Yunanistan uluslararası göç açısından diğer AB devletlerinden ayrı bir alt grubunu oluştururlar. 1973'e kadar, göç

veren ülkeler olarak görülüyorlardı. Sonra, oldukça farklı anlarda ve değişik aşamalarda, göç geçişlerine maruz kalarak (bu terimin açıklaması için bkz. Yedinci Bölüm) hem göç veren, hem de göç alan önemli ülkeler haline geldiler. Soğuk Savaş sonrası dönemde, göç veren ülkeler olarak rolleri azalmışken, göç alan ülkeler olarak rolleri daha belirgin hale gelmiştir. Kuzeydeki ortağı oldukları AB devletlerinin pek çok endişe ve niteliğini paylaşmaya başladılar; yine de, iç akışları biçimlendirmede yeraltı ekonomileriyle, tüm göçte yasadışı göçün ağır basmasıyla ve uluslararası göçü düzenlemeye yönelik zayıf yönetme kapasiteleriyle oynadıkları anahtar rol açısından farklı kaldılar (Reyneri, 2001).

İtalya'da, oturum izni olan yabancıların sayısı 1981 ve 1991 arasında, 300.000'den 600.000'e iki misli arttı ve sonra ileriki on yılda 1,4 milyonu aşarak tekrar iki katına çıktı. 2001'le birlikte, aileleriyle yaşayan ve bu nedenle oturum izinleri olmayan 18 yaşın altındaki yabancılar dahil, yasal olarak oturan toplam yabancı nüfus tahminen 1,5 milyona ya da İtalya'da ikamet eden nüfusun yüzde 2,6'sına ulaştı (Strozza ve Venturini, 2002: 265). Kayıtsız oturan 300.000 yabancının daha olduğu tahmin ediliyordu (Calavita, 2003). Yasal olarak ikamet eden yabancıların çoğu yasadışı olarak geldi veya vize koşullarını ihlal ettiler ve sonradan yasallaştılar. 1986'dan beri çeşitli gerekçelerle dört önemli yasallaştırmaya izin verildi. 1998 prosedürü, Kanun 40 lakabı verildi, yabancıları ve yasal olarak ikamet eden yabancıların aile üyelerini istihdam etmek için açıldı. 1987-88'deki 118.700, 1990'daki 217.700 ve 1996'daki 147.900'e kıyasla 300.000 kadar yasadışı kişinin oturum izni edinmesi bekleniyordu (OECD, 2000: 56). İspanya'daki son dönem yasallaştırma örneğinde olduğu gibi, İtalya'da da yasallaşmış pek çok yabancı, iş kaybı, izinlerin yenilenmemesi veya idari sorunlar yüzünden sonradan yasal oturum izinlerini kaybederler ve bu nedenle sık sık tekrar yasallaşırlar. 2002'de beşinci genel af çıktı, ancak Merkez-Sağ koalisyon hükümeti tarafından göçü kesmek için ileri sürülen yeni kanunlara bağlandı. Bu kanun vasıfsız olanların sınır dışı edilmesini kolaylaştırmak için planlandı.

Göçteki ani ve hızlı artış ulusal düzeyde sürekli yüksek seviye-

de işsizlik, doğurganlıkta dramatik bir düşüş ve Bosna, Kosova ve Arnavutluk gibi komşu bölgelerdeki keskin krizlerle aynı zamana rastladı. Yine de, hakim gidişatın, İtalya ve diğer Güney Avrupa ülkelerinde Kuzey Avrupa'dakinden çok daha yaygın olduğu düşünülen, işverenin yeraltı talebine dayalı olduğu görülüyor. Göçmenlerin çoğu İtalya'da işsizliğin yüksek olduğu bölgelere değil, istihdamın uygun olduğu bölgelere taşınıyorlar (Reyneri, 2001).

Yasal olarak ikamet eden yabancı nüfusun oluşumu son yıllarda oldukça gelişmiştir. Oturma izni olan tüm yabancıların yüzde 11,6'sını oluşturan Faslılar tek en büyük cemaat olarak kalmalarına rağmen, Doğu Avrupalılar bugün Kuzey Afrikalılardan çoktur. Arnavutlar oturma izni sahiplerinin yüzde 10'unu oluştururlar. Çeşitli milliyet grupları cinsiyet bağlamında keskin bir şekilde birbirlerinden ayrılırlar. Doğu Asya ve Latin Amerika'dan gelen göçmenler genellikle kadınken, Afrika'dan ve Akdeniz sahillerinden gelen göçmenler ağırlıkla erkektir (Strozza ve Venturini, 2002: 271).

Hâlâ kendi vatanından başka bir ülkede yaşayan 2,5 milyon vatandaşı olan İspanya, 1990'da 279.000'den (toplam nüfusun yüzde 0,7'si) 1999'da 801.000'e yükselen (yüzde 2) yabancı nüfusuyla benzer bir şekilde olağanüstü bir dönüşüm geçirdi (OECD, 2001: 282). Yabancı nüfus hâlâ toplam nüfusun küçük bir bölümünü temsil etse de, bunun önemi çok büyüktü. 1991'de, İspanyol siyasi partileri göç konularını 'depolitize' etmekte hemfikir oldular. Ancak 1999'da hükümetteki Halk Partisi birliği parçalayıp daha kısıtlayıcı bir politikayı tercih eden bir parti programına yönelince bu antlaşma çözüldü. 1991'den 1999'a, peş peşe gelen yasallaştırmalar ve kota kabulleri 0,5 milyon yasallaştırma talebiyle sonuçlandı. 105.861 Faslıyı içeren aşağı yukarı 273.634 kişi yasallaştı. 2000'de benimsenen yeni bir kanun altında, ilaveten 243.392 kişi daha yasallaştırma için başvurdu. 1990'larda İtalya'daki gibi, İspanya'ya göç etme başat bir sosyoekonomik ve politik mesele haline geldi.

Esas endişe, Afrikalı göçmenler tarafından İspanya üzerinden geçmek için kullanılan geçici tekne, sık sık ölümcül sonuçlara yol açan

patera'lardaki artış olmuştur. Şimdilik geçerli olan, tamamlanmamış 2000 istatistikleri *patera* kullanımı nedeniyle tutuklanan insan sayısındaki, 1999'daki 3.569'dan 2000'deki 14.893'e, muazzam artışı açığa çıkardı (Lopez Garcia, 2001: 129). İki taraflı göç meseleleri Fas-İspanya ilişkilerini yıprattı. AB'nin liderleri 2002'de İspanya'da göç politikası sorunlarını tartışmak için toplandıklarında, Kuzey Afrikalı göçmenler Romanya gibi Doğu Avrupa ülkelerinden gelen işçiler tarafından yerlerinden edilecekleri şikâyetlerini anlatmak için protestolar düzenlediler. 2000'de Endülüs bölgesi El Ejido'da Kuzey Afrikalı tarım işçilerine yönelik şiddet saldırılarını İspanyol bir kadının öldürülmesi ve bunun ardından zihinsel açıdan dengesiz genç bir Kuzey Afrikalının tutuklanması takip etti (Lluch, 2002).

Soğuk Savaş sonrası dönemde Portekiz'e göçü etkileyen temel eğilimler özellikle inşaat ve temizlik işlerinde yabancı kökenli vasıfsız işçilerdeki artışı ve kayıt dışı ekonominin yayılmasını içerir (Baganha ve Reyneri, 2001). İkamet eden yabancı nüfus 1999'da 108.000'den (toplam nüfusun yüzde 1,1'i) 191.000'e (yüzde 1,9) yükseldi (OECD, 2001: 282). Ek olarak, Portekiz 1974 devrimi nedeniyle sömürge savaşlarının sonunu takiben eski sömürgelerden (özellikle Mozambik, Angola, Cabo Verde Adaları ve Doğu Timor) gelen girişleri yaşadı. Bu Asyalı ve Afrikalı göçmenlerin Portekiz vatandaşlığı hakları var ve çoğu Portekizce konuşurlar. Onların çoğu hayli bütünleşmiştir ve sonraki Avrupalı olmayan göçmenlere göre (örneğin Ukraynalılar veya Romanyalılar) ayrıcalıklı bir grup oluştururlar. Bu, Avrupa'daki daha alışılmış ırksal hiyerarşinin ilginç bir şekilde tersine dönüşüdür. Kayıtsız olarak ikamet eden yabancılar için yasallaştırmalara 1992, 1996 ve 2001'de izin verildi. 10 milyon Portekiz vatandaşının yaklaşık 4 milyonu yurtdışında ikamet etmeye devam etse bile, 1993 sonrası göçle gelenler göçle gidenlerden çoktur. Doğu Avrupalılar büyük sayılarda geldiler ve çoğu insan ticareti yoluyla getirildiler. Göçmenlerin sömürülmesi konusunda endişe arttı (Dieux, 2002).

1990'a kadar, Yunanistan'a uluslararası göç daha çok yurtdışından etnik Yunanlıların uyruğunda oldukları ülkeye geri gönderil-

meleri ve başka bir yere geçmekte olan mültecilerin gelişini kapsıyordu. Soğuk Savaş sonrası dönemde, göç hızla yükselmişti ve yabancılar 2001'e doğru yaklaşık 11 milyon olan toplam nüfusun yüzde 8'ini ve emek gücünün yüzde 13'ünü oluşturuyorlardı (Fakiolas, 2002: 281). On yıl içinde, yüksek işsizliğe rağmen, Yunanistan çoğunlukla yasadışı olan uluslararası göçten en çok etkilenen AB ülkelerinden biri haline geldi. Yunan kamu idaresinde derin bir şekilde kök salmış olan yolsuzluk kayda değer bir şekilde akına katkıda bulundu (Fakiolas, 2002: 283). Yunanistan çoğu eski Sovyetler Birliği'nin bölgelerinden gelen Pontus Yunanlılarının uyruğunda oldukları ülkeye geri gönderilmelerini hoş karşıladı ve 1989 ve 1999 arası yaklaşık 150.000'i Yunanistan'a girdi. Arnavutluk'tan gelen Yunan kökenlilere özel önlemler ve prosedürler uygulandı. Hileli olduğu saptanan birtakım etnik sertifikalar yurtdışındaki Yunan konsoloslukları aracılığıyla yasal olarak basıldı (Fakiolas, 2002: 285-6).

Bu arada, Arnavut Müslümanlar daha sert muameleyle karşılaştılar. 1990'dan beri yaklaşık 2,4 milyon yabancı sınır dışı edildi ve bunların yüzde 80'i Arnavut'tu (Fakiolas, 2002: 290). İhraç ve sınır dışı edilme vakalarının alışılmadık fazlalığı, yabancıların yasadışı bir şekilde istihdam edilmesine karşı kanunların uygulanması gibi önlemlerin ve 1998'e kadar yasallaştırma politikasının olmaması uluslararası göçü düzenlemede Yunan devletinin yetersiz kapasitesini yansıtıyordu. Yunan sendikaları sonunda bir yasallaştırma politikasını elde etmeyi başardılar ama bu politika kötü bir şekilde yönetildi (Papantoniou-Frangouli ve Leventi, 2000). Yaklaşık 37.000 yabancı başvurdu ancak diğerlerinin çoğu prosedürü bilmiyordu veya çoğunlukla ihraç edilme korkusundan katılmayı reddettiler. Bu özellikle Arnavutlar için geçerliydi. Çoğu için sosyal güvencesi olan işler bulmak veya onları sosyal güvenlik idaresine bildirmeye istekli ve böylece ücret bordrosu vergisi ödemeye mecbur kalacak işverenler bulmak zordu (Papantoniou-Frangouli ve Leventi, 2002: 955). Yasallaştırma yine de Yunan ve AB'li olmayan göçmen nüfusunu 14 katına çıkardı (Fakiolas, 2002: 292).

Soğuk Savaş sonrası dönemin ilk on yılı böylece çoğunlukla yasadışı göç nedeniyle Güney Avrupa'nın dramatik bir şekilde dönüşümüne şahit oldu. Yasallaştırma prosedürleri milyonlarca göçmenin yasal statü edinmesini sağladı, fakat yasadışı göçü güçlendiren temel süreçleri değiştirmedi. Bu nedenle yasallaştırma politikalarının tekrarlanmasına ihtiyaç var. Göçmenlerin çoğu Doğu Avrupa ve Kuzey Afrika'daki göç edilen ülkelerde seçkin genç çevrelerine aittiler. Büyük ölçüde yabancısı oldukları ülkelere genellikle zorlu ve tehlikeli olan göçe kalkışacakları, hem kişisel, hem de maddi kaynaklara sahiptiler (Reyneri, 2001: 12).

Orta ve Doğu Avrupa

Bu bölgeyi kapsayan devletlerin çoğunluğu AB'ye katılmaya çalışıyor. Polonya, Macaristan, Çek Cumhuriyeti, Estonya ve Slovenya 1998'de katılımlarını müzakere etmeye başlarken, Bulgaristan, Litvanya, Letonya, Slovakya Cumhuriyeti ve Romanya 2000'de aynı şeyi yaptılar. AB adaylarının iki dalgası, birinci grubun belirgin şekilde sahip olduğu yüksek seviyedeki ekonomik gelişimiyle pek çok yönden ayrılırlar. Polonya Almanya arasındaki Oder-Neisse sınırından Rusya Federasyonu'nun Avrasya bozkırlarına ve güneydoğu yönündeki Baltık devletlerinden Akdeniz ve Karadeniz'e kadar uzanan engin bölge aşırı derecede heterojendir. Ukrayna, Yugoslavya ve Beyaz Rusya gibi devletler açıkça yüksek düzeyde gelişmiş olarak adlandırılamazlar, ancak 2007'ye doğru beklenen yaklaşık 25 üye devletin ortaya çıkarttığı Avrupa Birliği'nin doğu hinterlandını kapsarlar.

Aday ülkelerin anlaşmayı imzalayan devletler arasındaki iç sınırlarda pasaport kontrollerini kaldırmayı ve ortak bir dış sınır yaratmayı amaçlayan 14 Haziran 1985 Schengen Anlaşması dahil olmak üzere AB'nin tüm acquis communautaire'lerini (topluluk mevzuatı) kabul etmeleri gerektiği için AB'ye katılım müzakereleri aday ülkelerin göç politikalarında dramatik değişikliklere sebep olmuştu. Bundan dolayı, AB genişlemesinin aday ülkeleri, 2004'e doğru biçimlendirilmesi planlanan ama çerçevesi güçlükle seçilip ortaya çıkarılan AB göç

politikasıyla kendi göç-ilişkili politikalarını uyumlu hale getirmeye çabaladılar. En önemlisi, AB aday ülkeleri AB üyeliği için aday olmayan komşu ülkelerin vatandaşlarına vize gereklerini uygulamak zorunda kalmış olmalarıydı.

Eskiden, Ukrayna ve Polonya gibi ülkeler arasında seyahat vizeye bağlı değildi – komünist yönetimin mirası. Katılım öncesi gerekliliklerı karşılamak için, başvuran ülkelerin dış hat kontrol işlevlerini yerine getirmek için yönetimsel bir kapasitenin gelişimine çok pahalı bütçe kaynakları akıtmaları gerekir. Aslında, Avrupa Birliği'nin doğuya doğru gelişmesinin arkasındaki itici güç Orta ve Doğu Avrupa'da sınır kontrolüyle ilgili pek çok sorun ve meseleyi doğudan çıkartabilecek bir göç tampon bölgesi yaratma arzu olmuştu (Nygard ve Stacher, 2001). Schengen-bölgesi AB ülkelerine vizesiz giriş verilmesi karşılığında, aday ülkelerin onların topraklarını geçen ve Almanya ve Avusturya gibi ülkelere yasadışı olarak giriş yapan üçüncü ülke uyruklarını geri göndermek için yeniden kabul anlaşmalarını imzalamaları gerekmişti.

1989-90'da Demir Perdenin çöküşüyle birlikte, çoğu ülke Varşova Bloğu bölgesinden gelen kitlesel, kontrol edilemez göçten korktu. İlk üç yılda 1,2 milyon insanın göç etmesine karşın korkulan büyüklükte hareketler gerçekleşmedi. Göç edenlerin çoğu Almanya'daki imtiyazlı anlaşmadan ve İsrail göç politikalarından yararlanan Almanlar ve Yahudiler gibi etnik azınlıklardı. 1990 ve 1997 arası, Orta ve Doğu Avrupa'dan AB'ye göç edenler bu dönem boyunca AB'ye gelen 2,4 milyon kişilik toplam göçün kabaca yarısıydı. Eskiden Sovyetler Birliği'nin kapsadığı ülkelerden yaklaşık 1,8 milyon kişi gelmişti (Hönekopp, 1999: 6-7). Ancak 1993 sonrası, Orta ve Doğu Avrupa'dan AB'ye göç azaldı. Çeşitli kategorilerdeki geçici yabancı işçilerin ve AB'de geçici iş elde eden turistlerin kayda değer akınları devam etti. Almanya'da Orta ve Doğu Avrupa'dan resmi olarak kabul edilen geçici yabancı işçilerin toplam sayısı yılda 200.000 ve 300.000 arasında dalgalandı. Almanya ve Avusturya, ikili anlaşmalar altında kabul edilen bu tür işçilerin çoğunu aldı (Hönekopp, 1999: 22).

1993 sonrası, Polonya, Macaristan ve Çek Cumhuriyeti gibi ekonomik açıdan daha fazla gelişmiş AB aday ülkeleri birdenbire göç alan ülkeler haline geldi. Göçmenlerin çeşitli kategorileriyle uğraşmakta eksik kanunlar ve idari birimlerle, uluslararası göçü denetlemeye genellikle yetersiz bir şekilde hazırlanmışlardı. Uluslararası göçle ilgili resmi istatistikler yeraltı veya kayıt dışı ekonomide iş bulan kayıtsız göçmen 'turistleri' yansıtmıyordu. Polonya'nın 1995'te iş sahibi olan tahminen 800.000 Ukraynalı aldığı düşünülmekteydi (Okolski, 2001: 115). Ukraynalılar genellikle tarım ve inşaatta çalıştılar ancak ticari aktivitelere de girdiler.

Ekonomik gelişim, ücretler ve fırsat düzeyindeki eşitsizlikler bölge içi göçlerde önemli bir rol oynadı. Beyaz Rusya ve Ukrayna gibi ülkelerde işsizlik resmi olarak kaydedilenden çok daha yüksek bir düzeyde seyreder. Belki de iş arayan tüm Ukraynalıların yarısı işsizdir (Bezdir, 2001). Ayrıca Beyaz Rusya veya Romanya'da istihdam edilen kişilerin çoğu işlerinden elde ettikleri gelirle yaşamlarını sürdürmemektedir. Bu nedenle yurtdışında geçici işler aracılığıyla, çoğunlukla kısa dönemli, kayıtsız veya sözleşmesiz iş alan turistler olarak, gelirlerini arttırmaya çalışırlar (Wallace ve Stola, 2001: 8).

1990'larda bölgedeki devletlerin çoğu sınır geçişlerinde çok büyük artışlar kaydettiler. Polonya ve Çek Cumhuriyeti'nin her biri yılda 0,25 milyar kaydeder (Stola, 2001: 84). Ancak, Soğuk Savaş sonrası dönemin ilk on yılında bölgeye damgasını vuran iş için transit göç ve turizmin yaygınlığıdır (Stola, 2001: 80). Transit göç Orta ve Doğu Avrupa üzerinden batıdaki noktalara hareket eden üçüncü ülke vatandaşlarını kapsar. Üç temel akım vardı. Birincisi, son zamanlara kadar, yasal olarak vizesiz girebilen ve sonra yasadışı olarak AB'ye göç etmeye teşebbüs eden eski Varşova Paktı ülkelerinden gelen vatandaşları içerir. Romanya gibi ülkelerden gelen pek çok Çingene (veya Roman) katıldı. İkinci bir akım, özellikle çoğu 1991'den 1993'e Bosna ve Hırvatistan'da ve 1999'da Kosova'da, Batı Balkanlardaki çatışmalardan mültecileri kapsıyordu. Macaristan ve Çek Cumhuriyeti'nin Polonya'dan çok daha fazla mülteciyi kabul etmesiyle bu kaçışlar komşu ül-

keleri eşitsiz bir şekilde etkiledi. Bazı Kosovalılar Almanya'da biten Polonya'daki mülteci kabul merkezlerince kabul edildi (Stola, 2001: 89). Üçüncü akım, Afrika ve Asya'daki uzak ülkelerden gelen insanlardan oluşuyordu. SSCB uzaktan gelen göçmenlere bir engel olarak iş görmüştü. SSCB parçalandığında onun ardılı olan ülkeler ekonomik eşitsizlik kutupları arasında geçilmesi kolay bir köprü haline geldiler (Stola, 2001: 89). Kaçakçılar ve yabancı insan kaçakçılığı yapanlar bu ortamda hızla arttılar ve karşı önlemlere rağmen güçlü bir şekilde yerleştiler (IOM, 2000a).

Eski Sovyetler Birliği bölgesinde de ardıl devletler arasında önemli nüfus hareketleri vardı. 1996'ya doğru çoğunlukla Rusya Federasyonu'na giden etnik Ruslardan oluşan 4,2 milyon kişi vatandaşları oldukları ülkelere iade edildiler. Ek olarak, farklı çatışmalardan dolayı yaklaşık olarak 1 milyon mülteci ve çoğunlukla Çernobil felaketinden etkilenen bölgelerden yaklaşık 700.000 ekolojik mülteci vardı (Wallace ve Stola, 2001: 15).

Sahte turist veya iş turizmi kategorisi pek çok küçük tüccarı içeriyordu. Sonuçta, Soğuk Savaş sonrası dönem çok karmaşık ve yetersiz bir şekilde anlaşılan göç modelleriyle sonuçlandı. Bu karmaşıklığın bir kısmı yakın ülkelerdeki yabancılarla ilgili istatistiklerde açıktı. Macaristan'da, yabancıların çoğu Romanya'dan geldi, Polonya ve Çek Cumhuriyeti'nde çoğu Ukrayna'dan geldi ve Slovak Cumhuriyeti'nde çoğu Çek Cumhuriyeti'nden geldi (OECD, 2001: 69, 74). Göçmen hareketlerin çoğunun kısa dönemli veya 'sarkaç' özellikte olduğu düşünüldü ve bu bir göç sürecinin erken dönemlerinde olağandışı sayılmayacaktı. Asıl soru genişleme gerçekleştikten sonra göçmen nüfusa ne olacağıyla ilgilidir. Büyük olasılıkla, bölgeyi belirleyen dinamikler fazlasıyla etkilenecektir. Pek çok şey bu ülkelerdeki kamu idarelerinin öğrenme eğrilerine, Almanya gibi bunları uygulayan ülkelerdekilerle tutarlı politikaları nasıl hızlı bir şekilde emebilecekleri ve yerine getirebileceklerine bağlı olacaktır.

Orta ve Doğu Avrupa'da insan kaçakçılığı ile ilgili çalışmalar, yolculuk yapmak için hatırı sayılır miktarda bir uzaklık olduğunu be-

lirttiler. Temel endişe iyice yerleşmiş olan rüşvetçilik ve maaşların çok fazla düşük olması nedeniyle hükümetlerin yeterli sayıda personeli istihdam etme ve eğitmedeki yetersizliğiyle ilgilidir (IOM, 2000a: 174-6). Yugoslavya Cumhuriyeti, Arnavutluk, Bosna-Hersek ve eski Yugoslavya Makedonya Cumhuriyeti AB genişleme sürecinin parçası olmayacaklardı ve yakınlıkları ile istikrarsızlıkları bölgesel göç tablosunu büyük ölçüde karmaşıklaştırdı. Uluslararası göçü kontrol etmede yönetimsel kapasitenin yetersiz gelişimi, Budapeşte Süreci gibi hükümetler arası forumlara ve göçü düzenlemek için yönetimsel kapasiteyi inşa etmeye yönelik AB yardımı hükümlerine rağmen, aday ülkelerin çoğu için katılım olasılığına gölge düşürdü (Geddes, 2000: 9 ve IOM, 2000:117). Avusturya, Macaristan ve Çek Cumhuriyeti sınırlarını daha güvenli hale getirinceye kadar genişlemeye karşı çıkacağını bildirdi (Hárs v.d., 2001: 269).

1998'de Çek Cumhuriyeti ve Macaristan'da sığınmacıların sayısı, sırasıyla 4.086 ve 7.386, Finlandiya ve Yunanistan gibi, sırasıyla 1.272 ve 2.953, AB üyesi ülkelerde kayıtlı olanlardan daha fazlaydı. Başvuru sahiplerinin çoğu reddedildi ama çoğu evlerine dönmediler. Bu, bazı durumlarda, anavatanın güvenli olmamasından veya göçmenlerin resmi belgelere sahip olmamasından kaynaklandı. Diğer durumlarda ise, reddedilen başvuru sahiplerinin dönüş masrafları engelleyiciydi. Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin bazen uzak ülkelerde iade etmeyi kolaylaştıracak diplomatik veya konsolosluk hizmeti verecek mevcudiyetleri olmazdı. Yeniden kabul açısından en fazla sorun yaratan milletler Yugoslavya Federal Cumhuriyeti, Afganistan, Çin, Vietnam, Sri Lanka, Irak ve Hindistan'dı (Lazcko, 2001).

Soğuk Savaş sonrası dönemde uluslararası göçle yapılmış dönüşümlerin büyüklüğüne rağmen, Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin yerel politikaları görece etkilenmemişti. Göç konusu çok az politize edilmişti ve aday ülkeler tarafından AB'ye katılım için tüm önemli teşebbüsler göç politikalarında reforma bağlı olduğu halde, siyasi elitler bu konulara pek fazla ilgi gösterir gözükmediler (Drbohlav, 2001: 216; Hárs v.d., 2001: 264; Stola, 2001: 190-91). Bu durum 1997'nin sonlarında

Macaristan'da değişmeye başladı. Mart 1998'de, İçişleri Bakanlığı Sekreterliği açıklama yaptı: 'Schengen katılımın temel unsuru haline gelmiştir. İhlal edilme şansı yoktur' (Hárs v.d., 2001: 268). Sonradan, muhafazakâr partiler koalisyonu güçlü sınır kontrolleri ve gözden geçirilmiş vize politikalarına duyulan ihtiyaç için kampanya düzenlediler. Seçimleri kazandılar ve kısa bir süre içinde bu reformları yürürlüğe koymaya başladılar.

Kuzey Amerika ve Avustralya

1970 sonrası ABD'ye göç devamlı olarak arttı. Yabancılara yasal kalıcı oturma statüsü verilmesiyle ilgili olan toplam göç 1971-1980 arası 4,5 milyondan, 1981-1990 arası 7,3 milyona ve 1991-2000 yılları arasında 9,1 milyona yükseldi. 2000 mali yılında, 850.000 göçmen kabul edildi. Yabancı ülke doğumlu oturanların ve ABD'deki göçmenlerin çocuklarının sayısı da 30 yıllık dönemde dramatik bir şekilde arttı, 1970'te 34 milyondan 56 milyona çıktı (Scott, 2002). Meksika doğumlu kişiler 2000'de yabancı bir ülke doğumlu nüfusun çeyreğinden daha fazlasını oluşturuyordu. Göçmenlerin çoğu sadece altı eyalette ikamet etmeyi tasarlıyorlardı (Kaliforniya, New York, Florida, Teksas, Illinois ve New Jersey) ama 1990'lar göçmenlerin altı giriş eyaletinden kırsal Amerika'ya mekânsal olarak yayılmasına şahit oldu. Yaklaşık 840.000 kişi 1999 mali yılında vatandaşlığa kabul edildi ama 1 milyondan fazla karara bağlanmamış vatandaşlığa kabul başvurusu vardı (INS, 2002a: 12).

Göç ve Milliyet Kanununun 1965 değişiklikleri beklenmedik sonuçlar doğurmuştu (bkz. Borjas, 1990: 26-39). Latin Amerika ve Asya kökenli ABD sakinleri, etnik oluşumda temel bir değişim meydana getiren zincirleme göç sürecini başlatan aile birleşimi hükümlerini kullanabiliyorlardı. 1951-60 döneminde, Kuzey ve Güney Amerika'dan yüzde 40 ve Asya'dan sadece yüzde 8'le karşılaştırıldığında, Avrupalılar yeni göçmenlerin yüzde 53'ünü oluşturuyorlardı. 1999'da, Kuzey ve Güney Amerika'dan (Kanada hariç) yüzde 46 ve Asya'dan yüzde 30 gelmişken, Avrupalılar tüm göçmenlerin sadece yüzde 15'iy-

diler. Meksika yıllardır Amerika için tek en geniş kaynak ülke olmuştur. 1999'da, tüm göçmenlerin yüzde 23'ü Meksikalıydı (INS, 2002a: 22). 1999'daki diğer önemli kaynak ülkeler (her biri 20.000-32.000 göçmen) Çin, Filipinler, Vietnam ve Hindistan'dı.

1990 Göç Kanunu, beceriler temelinde kabul edilen göçmenlerin sayısını arttırmak, ama aynı zamanda yeni girenlerin kapsamlı artışına yol açan aile birleşimi ve mülteci iskân düzeyini devam ettirmek için tasarlanmıştı. Bu kanunla aynı zamanda 1965 değişikliklerinden olumsuz bir şekilde etkilendikleri düşünülen gruplar için yeni kabul programları oluşturuldu (OECD, 1995: 130). Bugün dünya çapında bir piyango, belli temel niteliklere bağlı olarak, her yıl rastgele 55.000 giriş vizesi dağıtıyor. ABD'ye en çok sayıda yasal göçmen göndermiş 11 ülkenin vatandaşları dışarıda bırakılıyor. Başvuru sahiplerinin sadece bir parça kâğıt üzerine kendi isimlerini ve eşleriyle çocuklarınınkileri yazmaları gerekiyor ve ABD'deki işlem merkezine bunu fotoğraflarıyla birlikte postalıyorlar.

Meksika göçünün çoğu güney sınırından geçici (ve sık sık yasadışı) işçi hareketleri olarak başladı. Meksikalı tarım işçileri (ve daha düşük çapta diğer Orta Amerika ve Karayip ülkelerinden gelenler), yasadışı işçilerin işverenlerine karşı yaptırımlar gibi etkili denetime yönelik her önleme karşı çıkmış olan ABD tarım sektörü için uzun bir süre can alıcı bir rol oynamışlardır. Kayıtsız oturanların sayısının, 1996'daki 5 milyonla kıyaslandığında, 2000'de neredeyse 9 milyon olduğu tahmin ediliyor. 1986 Göç Reformu ve Denetimi Kanunu (GRDK) yaklaşık 3 milyon başvuruya yol açan (Meksikalılardan yüzde 70 fazla) sınırlı bir genel affı ileri sürdü (Borjas, 1990: 61-74). Başvuru sahiplerinin çoğuna (yaklaşık 2,7 milyon) ekonomik açıdan kendilerine bağımlı olan kişileri getirme hakkı veren ve böylece yeni göç zincirleri kuran ikamet eden yabancı statüsü verildi. GRDK ayrıca yabancı işçilerin işverenlerine karşı yaptırımlar koydu. 2000 mali yılında yasal göçmenlerin yaklaşık 850.000'i, yarısından fazlası ABD'de yaşayan ve statülerini INC ile ayarlamış eski kayıt dışı göçmenler, mülteciler veya sığınmacılardı (INS, 2002b: 2).

Yasadışı göç, işveren yaptırımları uygulanmasını daha ucuza getiren kimlik belgelerinin kolayca tahrif edilmesi nedeniyle hızla yükseldi. 1996'da yasadışı göçle ilgili kamusal öfke, INS görevlilerinin sayısını dikkate değer bir şekilde arttıran, yasadışı girişe yönelik fiziksel engelleri güçlendiren (yüksek parmaklıklar, video gözetimi ve daha fazla sınır devriyesi gibi) ve ek gözaltına alma yerlerinin inşasını mümkün kılan yeni bir kanunun kabul edilmesine yol açtı. Önlemler yasadışı oturanların yoksullara yardım haklarından yararlanmalarını reddetmek için de öne sürüldü. INS son yıllarda herhangi bir Federal Hükümet dairesinin aldığı en fazla bütçe artışını aldı. Daha güçlü önlemlerin uygulanmasını isteyenler yasadışı oturum ve istihdamın bunların yokluğunda bile daha kapsamlı olacağına inanırken, eleştirmenler aşırı uygulamaları yanlış yönlendirici ve bazı durumlarda karşıt-üretici ve tehlikeli olarak görmekteler. Yasadışı giriş yapanların sayısındaki artış görülmüyor, çünkü yükselen sınır kontrolleri onları ücra bölgelerde daha tehlikeli giriş biçimlerine yöneltti. 71.000'den daha fazla yabancı suçlu 2000 mali yılında çıkarıldı ve 1,8 milyondan fazla yabancı tutuklandı (INS, 2002b: 2). Göç kalıntıları açıkça ABD toplumunu şekillendiren temel güçlerden biridir. Girişlerin hacmi, yerleşimin belli bölgelerde yoğunlaşması ve değişen etnik oluşumlar önemli sosyal ve kültürel değişimlere sebep olabilecek anahtar etmenlerdir.

Kanada, kalıcı yerleşimi amaçlayan, aktif ve genişleyen bir göç politikasına sahip dünyadaki birkaç ülkeden biri olarak kalmaktadır. Tüm girişlerin sayısı 1993'te 89.000'den 1999'da yaklaşık 190.000'e yükseldi. 1990'da, Kanada hükümeti aynı zamanda vasıflı işçilerin girişlerini arttırırken, ailenin birleşimi ilkesini ve mülteciler için desteği sürdürmek için tasarlanan beş yıllık bir göç planı ilan etti. Kabuller 1990'da 214.000'den 1993'te 255.000'e yükseldi, ama sonra kötü ekonomik koşullar nedeniyle 1995'te 212.000'e düştü. İkamet eden 5 milyon yabancı 1996 nüfus sayımında Kanada nüfusunun yüzde 17'sini oluşturuyordu (OECD, 2001: 147). Bununla birlikte, Toronto ve Vancouver gibi şehirlerde yığılmalar çok daha fazlaydı. Avrupalı göçü azalmışken, Asya, Afrika ve Ortadoğu'dan girişler aniden artmıştı.

1999'da, göçmenlerin yüzde 51'i Asya ve Büyük Okyanus'tan gelirken yüzde 21'i Avrupa'dan geldi (OECD, 2001: 143). 1999'da göçmenlerin yüzde 50'sinden fazlası vasıflı işçi veya işadamıydı ve üçte birinden azı aile birleşimi temelinde girdiler.

Avustralyalılar, tersine, göç konusunda daha şüpheci hale gelmişlerdi ve giriş politikaları 1996'dan beri daha sınırlayıcı olmuştu. Aile birleşimi sınırlanırken, vurgu vasıflar üzerinedir. Avustralya, geleneksel cömert kabul politikasından dışlama ve sığınmacıların zorunlu gözaltına alınması temelindeki bir pozisyona geçerek, dramatik bir şekilde insani girişler konusunda pozisyonunu değiştirmişti. Bu değişimler Dokuzuncu Bölüm'de detaylı bir şekilde anlatılmıştır ve bu nedenle burada sunulmayacaktır. Göç edilen ülkelerin çoğundaki etnik cemaatler üzerine daha fazla bilgi (yani göç sürecinin daha ileri aşamaları) Onuncu Bölüm'de bulunabilir.

SONUÇ

1945'ten beri gelişmiş ülkelere uluslararası göçün bu genel değerlendirmesi tamamlanmış olma iddiasını taşımayabilir. Daha çok bazı temel eğilimleri göstermeye ve onları küresel politik ekonomideki çeşitli evrelerle ilişkilendirmeye çalıştık. 1945 sonrası dönemde ve özellikle 1980'lerin ortalarından bu tarafa göçsel hareketlerdeki patlama uluslararası göçün küresel dönüşümlerin çok önemli bir parçası haline geldiğini gösterir. Bu üretim, dağıtım ve yatırımın uluslararasılaşması ve eşit derecede önemli olarak kültürün küreselleşmesiyle ilintilidir. Soğuk Savaşın bitişi ve Sovyet bloğunun çöküşü küresel yeniden yapılandırılmaya yeni boyutlar ekledi. Bu boyutlardan biri, gelişmiş kapitalist ülkelerin bazı yatırımlarının Güneyden Doğu Avrupa'ya doğru adres değiştirmesiydi. Diğer boyut, önceden yalıtılmış olan ülkelerin küresel göç akışlarına girmesiyle birlikte, Doğu-Batı göçünün artmasıydı.

Büyük ölçekli göçlerin çoğunun nedeni her şeyden önce ekonomikti. İşçi alımı ve kendiliğinden emek göçü özellikle 1945-73 döneminde önemliydi. Takip eden yıllarda, aile birleşimi, mülteci ve sığınmacı hareketleri gibi farklı türde göçler daha fazla önem kazandı. Eko-

nomi dışı nedenlerin baskın olduğu göçlerin bile hem hedef hem de kaynak bölgelerin emek pazarları ve ekonomilerinde önemli etkileri vardı. Ama şu da eşit derecede geçerlidir ki hiçbir göç yalnızca ekonomik kıstaslar temelinde yeterince anlaşılamaz. Göçün ekonomik sebepleri köklerini sosyal, kültürel ve siyasi değişim süreçlerinden alır. Ve hem kaynak, hem de hedef toplumlardaki etkisi daima ekonomik etkinin ötesindedir: Göç demografik ve sosyal yapıyı değiştirir, siyasi kurumları etkiler ve kültürlerin yeniden şekillendirilmesine katkıda bulunur.

1990'ların başlarında, Batı Avrupa, Doğu ve Güneyden kontrolsüz akışların korkusuyla kuşatıldı. 1995'e doğru bu senaryo hem kaynak ülkelerdeki değişimler, hem de giriş kuralları ve sınır denetimlerinin sıkılaştırılması sayesinde geri çekildi. Bu kitabın ikinci baskısında (1998'de yayınlandı) gelişmiş ülkelere göçte bir yavaşlamaya işaret ettik, ama bunun gelecek daha büyük hareketlerin yolunu açan 1970'lerin sonundaki gibi geçici bir evre olabileceğini de savunduk. 1997'lerden beri hem girişlerdeki yüksek artışla, hem de göç türlerinin farklılaşmasıyla bu durum kanıtlanmıştır aslında. Asıl artış iltica, yasadışı göç ve vasıflı işçilerin göçünde olmuştur.

Giriş kanunlarının uygulanması için kaynakların dağıtımı ve göçün idaresinde uluslararası işbirliği dahil, pek çok şey siyasi kararlara ve hükümet faaliyetlerine bağlıdır. Devletler ve bölgesel topluluklar göçle ilgili sonuçları etkileyebilir ve gerçekten etkiler ve kontrol önlemlerinin 'istenmeyen' göçleri azaltmada epey etkileri olduğuna inanmak için neden vardır. Bununla birlikte, kontrol politikalarının, yasadışı göçlerin ve insan kaçakçılığının artması gibi, öngörülmeyen ve olumsuz sonuçları da olabilir. Uzun vadede, gerçekten önemli olan 'köksel nedenlere' işaret edecek olan önlemlerdir ve bunların gelecekte etkili olmasından önce gidilecek uzun bir yol vardır. Bunlar gelecek bölümün konularıdır.

Ek Okuma Kılavuzu

Castles ve Kosack (1973 ve 1985) 1945'ten 1973'e Fransa, Almanya, İsviçre ve İngiltere'de kitlesel işçi alımı dönemi boyunca göçmen işçilerin karşılaştırmalı bir incelemesidir. Castles v.d. (1984) 1973-4'te işçi aramanın bitişini takip eden dönemin hikâyesini sürdürür. Collins (1991) Avustralya'ya savaş sonrası göçün çok yararlı bir raporunu verirken, Portes ve Rumbaut (1996) ABD'deki son göçmen yerleşiminin detaylı bir analizini verir. Hammar (1985a) Batı Avrupa ülkelerindeki göçmenlerin durumlarının karşılaştırmalı bir incelemesini sağlar. *International Migration Review* Özel Sayıları da –23:3 (1989) ve 26:2 (1992)– karşılaştırmalı materyaller sunar. Stalker (1994) küresel bir resim sunar ve çok faydalı tablolar ve grafikler sağlarken, OECD raporları (Birinci Bölüm'deki ek okuma kılavuzunda bahsedildi) küresel göçün genel bir özetini veriyor. UNHCR (1995) daha güncel ve etraflı bilgiler sağlarken, Zolberg v.d. (1989) küresel mülteci hareketlerini inceliyor. Yönetmelik konuları Teitelbaum ve Weiner'de (1995) tartışılıyor.

Avrupa'da göç üzerine önemli derleme kitaplar Rocha-Trindade (1993), Fassman ve Münz (1994), OECD (2001) ve Messina'yı (2002) kapsıyor. Orta Avrupa hakkında Wallace ve Stola'ya (2001), Güney Avrupa için Baganha (1997), Luso-Amerikan İlerleme Vakfı (1999), King v.d. (2000) ve King'e (2001) bakınız. Horowitz ve Noiriel (1992) ve Togman (2002) Fransa ve ABD'nin karşılaştırılmasıyla ilgileniyorlar.

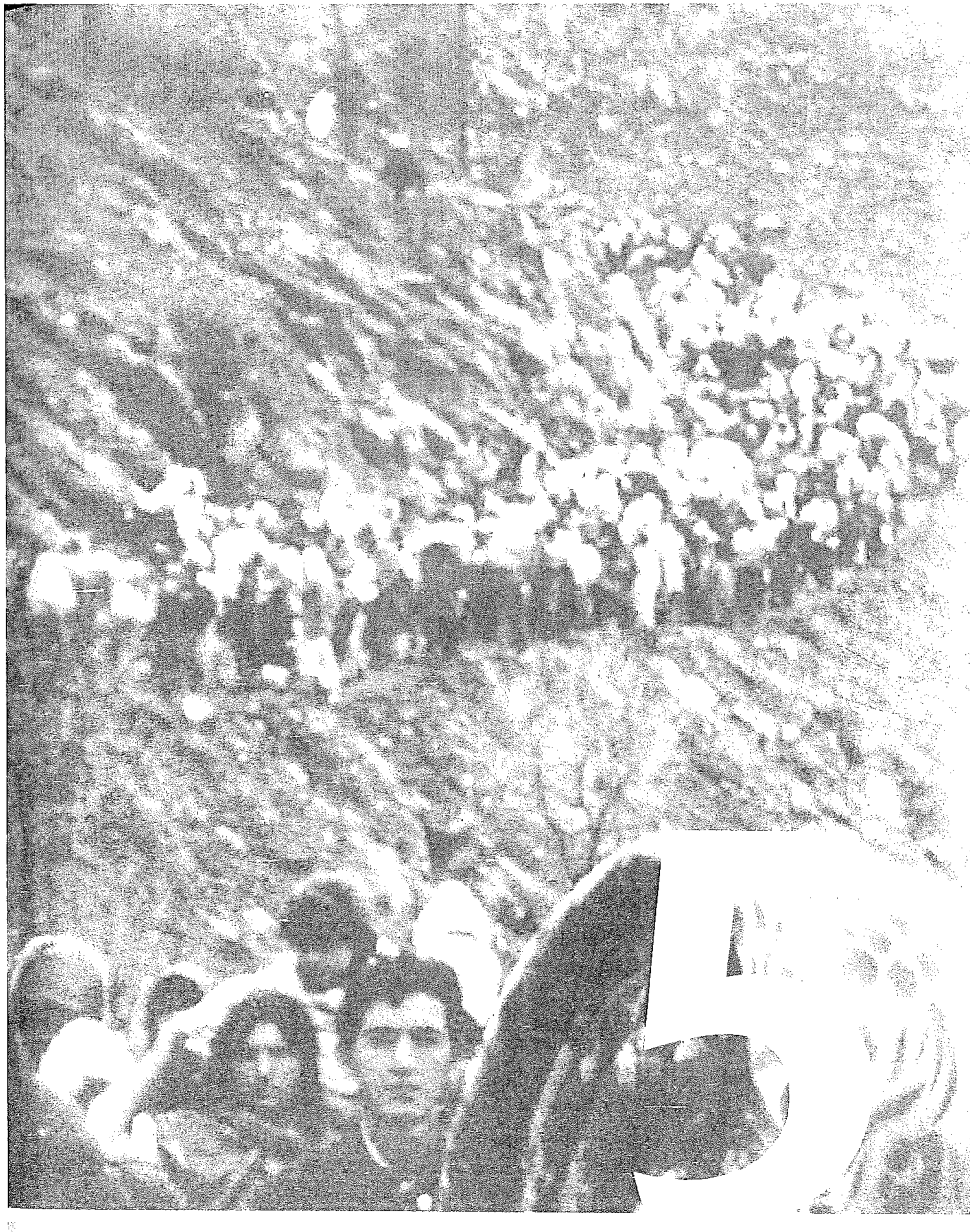

Devlet ve Uluslararası Göç: Göçü Kontrol Etme Arayışı

1970'li yıllarda, çok gelişmiş ülkelere yönelen uluslararası göçte yeni bir dönem şekillenmeye başladı. Bu yeni dönemin başat özelliklerinden birisi de yasadışı göçte yaşanan artıştı. Fransa, Almanya ve ABD gibi önde gelen sanayileşmiş ülkeler, yasadışı göçü ve göç mevzuatının suiistimal edilmesini önlemek amacıyla uluslararası göçü kontrol arayışı olarak adlandırılabilecek sürekli bir gayret içine girdiler.

Bu bölüm uluslararası göçü daha düzenli hale getirmeyi amaçlayan hükümet stratejilerinin temel bileşenlerini incelemektedir: İşveren yaptırımı uygulamaları, yasallaştırma veya af programları, geçici yabancı işçi kabul programları, sığınma politikaları, insan kaçakçılığı ve insan ticaretine karşı alınan önlemleri, yatırım ve yardım programları aracılığı ile denizaşırı ülkelerde sürdürülebilir kalkınmayı sağlayıp yasadışı göçü önlemeyi amaçlayan bölgesel entegrasyon önlemleri ve stratejileri. Göç konusunda işbirliği, günümüzde uluslararası siyasetin en önemli gündem maddelerinden biri haline gelmiştir. Göçün kontrolü konusunda genel yaklaşım, kısa vadeli ekonomik ve siyasal çıkarlar adına ulusal ölçekli göç kontrol politikalarından, daha geniş kapsamlı uluslararası göç yönetim stratejilerine doğru evrilmektedir. Bu bö-

lüm ABD'ye ve Avrupa'ya odaklanmaktadır, fakat diğer göç bölgeleriyle ilgili önemi gittikçe artan pek çok konu Altıncı ve Yedinci Bölüm'de tartışılacaktır.

Ortaya çıkan genel değerlendirme karmaşıktır. Hükümetler büyük bir çaba harcamaktadır. Fakat yasadışı göç halen daha tüm dünyada sürmektedir ve yasadışı olarak ABD'de ikamet edenlerin sayısında 1990'lı yıllarla birlikte ciddi bir artış yaşanmıştır. Son 30 yılda yaşanan ABD tecrübesi üzerinden konuşursak, demokratik devletlerin uluslararası göçü düzenleme yeteneği ve isteği üzerine ciddi şüpheler mevcuttur. Bununla birlikte, 11 Eylül 2001'de yaşanan olaylar göçün kontrolünde yaşanan eksiklikleri iyice açığa çıkarmıştır. ABD ve diğer birçok devlet, güvenlik uygulamalarını daha etkin kılmak adına kanunları ve politikaları iyileştirmeye yönelmiştir ve bu durum ileride daha güvenilir ve tutarlı politikaların oluşmasının önünü açabilir (OECD, 2001: 14).

Birinci ve İkinci Bölüm'de belirtildiği üzere, günümüzde yaşadığımız yoğun küreselleşme sürecinin egemen devletler üzerinde pek çok olumsuz etkisi vardır. Bazı gözlemciler, hükümetlerin tüm engelleme çabalarına rağmen yasadışı göçün devam etmesini ulusal devletlerin çöküşünün ve işlevsizleşmesinin işareti olarak yorumlamaktadır (Hobsbawm, 1994). Ulusaşırıcılık düşüncesine yakın gözlemciler ise, ulus devlet ile ulusaşırıcılık arasındaki ilişkiyi sıfır toplamlı bir oyun olarak nitelendirip, ulusaşırıcılığı hissedilebilir kılan her türlü gelişmeyi devlet egemenliğinin aşınmasının işareti olarak görürler. Fakat bu tarz bir görüş, devletlerin bilinçli bir biçimde ulusaşırıcılık düşüncesinin yerleşmesini sağlayarak kendi amaçlarını gerçekleştirmeye yöneldiğini gösteren büyük miktardaki delili yok saymaktadır (Smith, 2001). Diğer bir grup gözlemci ise, ulusal devletlerin değişmekte olan koşullara uyum sağlama becerisine vurgu yapmaktadır ve Avrupa bağlamında olduğu gibi bölgesel entegrasyonların derinleşmesinin ulusal devleti korumak için bir strateji olduğunu iddia etmektedirler (Milward, 1992). Diğer bir grup gözlemci ise, belli yönetim alanlarında otoritenin ulusal devletlere ait olduğu bir devletler federasyonunun veya transat-

lantik merkezli, ABD tarafından yönetilen bir dünya devletinin olasılığı üzerine yazılar kaleme almaktadırlar (Shaw, 2000; Habermas, 2001). Ayrıca, bazı yazarlar, soğuk savaş sonrası dönemde dünyanın Washington DC merkezli bir imparatorluk tarafından yönetildiğini iddia etmektedir. Belki de, şaşırtıcı olmayan bir şekilde, yasadışı göçmenlerin veya sığınmacıların yasallaştırmaya verdikleri destek imparatorluğa direnişin ön saflarındaki yerlerini inkâr ettikleri anlamına geliyordu (Hardt ve Negri, 2000: 400). Uluslararası nüfus hareketlerinin özerkliği ve imparatorluğun bu hareketleri düzenlerken yaşadığı güçlükler ve çelişkiler, emekçi kitleler ve çokluklar* için yeni toplum ve sosyo-politik bilinç biçimlerinin doğmasına kaynaklık edebilir.

Hem teorik, hem de pratik anlamda düzensiz göçe ve hükümetlerin bununla baş etme stratejilerine büyük bir önem atfedilse de, yasadışı göçü önlemeye yönelik hükümet stratejileri üzerine çalışmalar şaşırtıcı bir biçimde azdır. Devletlerin uluslararası göçü kontrol etme yeteneği üzerine varolan bilgi sınırlıdır ve parçalıdır. Bu yöndeki başlıca engel, yasadışı göçün doğası gereği ölçülmeye ve araştırmaya yatkın olmamasıdır. Bununla birlikte, yasadışı göç, yasallaştırma, insan ticareti gibi konularda, uluslararası göçü kontrol etme çabalarının başladığı 1970'li yıllara oranla günümüzde daha çok şey bilinmektedir.

İŞVEREN YAPTIRIMLARI

Yasadışı olarak yabancı işçi çalıştıran işverenlerin cezalandırılmasını içeren kanunlar ABD ve Batı Avrupa'da 1970'li yıllarda yürürlüğe konulan göç politikalarında önemli bir yer tutuyordu. Buna ilave olarak, "işveren yaptırımı" uygulamalarını genellikle belli koşulları yerine getiren yasadışı göçmenlere çalışma ve oturma izinleri veren "yasallaştırma programları" izlemiştir. Havuç-sopa tarzı bu önlemlerin işverenleri cezalandırma korkusuyla caydırarak, yasadışı göçmen işçilere yasal statü sağlayarak ve yerel emek piyasasındaki haksız rekabetin önüne geçerek kayıt dışı çalışmayı önlediği savunulmaktadır. Bununla birlik-

(*) Çokluk (multitude), Negri ve Hardt tarafından sınıf kavramını aşmak için kullanılır – ç.n.

te, bu programlar güçlü çıkarlar ile karşı karşıya kalabilir: İşverenler etkin yaptırımları önlemeye yetecek siyasal nüfuza sahip olabilirler ve göçmen işçiler iş bulmayı daha zor hale getireceği endişesiyle yasallaştırma uygulamalarına karşı çıkabilirler.

1970'li yıllarla birlikte tüm Batı Avrupa ülkelerinde işveren yaptırımı uygulamaları yürürlüğe konuldu. İngiltere, yasadışı göçü önemli bir sorun olarak görmediğinden dolayı bu yönde bir uygulamaya başvurmadı. Fakat 1990'lı yıllarla birlikte bu anlayış değişti. Başlangıçta, Almanya ve Fransa gibi önemli ülkelerde uygulama stratejileri oldukça farklıydı. Alman yetkililer, yasadışı yabancı istihdamını yeraltı ekonomisinin büyümesi gibi daha büyük bir sorunun parçası olarak görürken, Fransız yaklaşımı konuya daha dar bir çerçeveden bakarak yalnızca yasadışı yabancı istihdamının cezalandırılmasıyla ilgilenmiştir. 1990'ların sonlarıyla birlikte, Fransızların yaklaşımı değişti ve büyük oranda Alman yaklaşımına yakınlaştı.

1986 yılına kadar, bütün yönleriyle istisnai bir konumda olan ülke ABD idi. 1964 yılında Meksika ile olan *Bracero* programının sona ermesinin ardından, 1960'lı ve 1970'li yıllarda yasadışı göçe olan ilgi arttı. *Maquiladores* adlı üretim tesislerinin Amerika-Meksika sınırının tam güneyine inşa edilmesinin eski *bracero*lar (göçmen işçiler) için alternatif istihdam olanakları yaratacağı bekleniyordu, fakat çoğu eski göçmen işçi çalışmak için ABD'ye gitmeye devam etti. Gerçekten, 1942 ile 1964 yılları arasında Meksika'dan ABD'ye büyük çaplı bir yasadışı göç mevcuttu ve yaklaşık olarak 5 milyon Meksikalı bu ülkede geçici olarak çalışma hakkı elde etmişti. 1954 yılında, Werback operasyonu ile birlikte 1 milyon Meksikalı sınır dışı edildi. Bir gözlemcinin belirttiği gibi, "bracero programı" yasadışı göçmen akışını yasal kanallara çekmek yerine, Meksikalı yetkililerin beklediği gibi genellikle yasadışı göçü teşvik etmişti (Göç ve Mülteci Siyaseti Özel Komisyonu, 1981: 470).

Başkan Carter, bir Göç ve Mülteci Siyaseti Özel Komisyonu (SCRIP) görevlendirmişti. 1981 yılında, bu komisyon işveren yaptırımı uygulamalarının ve taklit edilmeye karşı korumalı istihdam tanım-

lama dokümanının ve bir yasallaştırma programının yürürlüğe konulmasını tavsiye etti. Bununla birlikte, geçici yabancı işçi kabulünün yaygınlaştırılması yönünde görüş bildirmedi. 6 Kasım 1986 tarihli Göç Reformu ve Kontrol Yasası (IRCA) kayıt dışı yabancı işçi çalıştırmayı açık bir suç haline getirdi. Fakat taklide karşı korumalı istihdam dokümanlarını yürürlüğe koymadı. Bunun yerine, her bir kiralamada doldurulması gereken yeni I-9 formunun gereklerine karşılık gelen birçok doküman kullanıldı; bu dokümanların çoğunun kolaylıkla sahtesi yapılabilirdi ve hileli yoldan elde edilebilirdi. İşveren yaptırımlarının uygulanması, yeni uygulamaların işverenlere öğretileceği bir eğitim programı sonrasında başlayacaktı (Montweiler, 1987).

İşveren yaptırımı uygulamaları, Batı Avrupa ülkelerinde tüm merkez partilerin müdahil olduğu bir mutabakatın sonucu olarak yürürlüğe girerken, ABD'de sıcak tartışmalara neden oldu. Hispanikleri temsil eden bazı gruplar, azınlıkların mağduru olduğu istihdam ayrımcılığının işveren yaptırımlarının yürürlüğe girmesiyle daha da artacağını idia ettiler. Diğer bir grup ise, I-9 zorunluluğunun Amerikan işverenleri üzerine hükümet tarafından konulan yeni bir yük olduğunu iddia ettiler. Bazıları da, işveren yaptırımlarının tüm sektörleri kötü etkileyeceğini ve özellikle emek-yoğun tarım sektöründe göçmen emeğinin kullanılmamasının mahsulün tarlalarda çürümesine yol açacağını ya da yiyecek fiyatlarında artış olarak yansıyacağını iddia ettiler. İşveren yaptırımlarına karşı savunulan görüşlerin çoğu yersiz olmakla birlikte yine de bir etkisi olmuştu. Bu uygulamaların yasallaşması ve uygulanması üzerine siyasal bir uzlaşma söz konusu değildi.

İşveren yaptırımları Batı Avrupa'da bir siyasal uzlaşının sonucu olarak doğmuş ise de nadiren tam anlamıyla uygulanabildi. Tam anlamıyla uygulanamamasının nedenleri, yetersiz personel, uygulama ile ilgili kurumlar arasında zayıf koordinasyon, uygulamaya yeterli yasal desteğin sağlanamaması, uygulama ölçülerine işverenlerin ve işçilerin yavaş adaptasyonu olarak sayılabilir. Batı Avrupalı devletler, sürekli olarak ilgili yasal mevzuatı ve uygulama stratejilerini gözden geçirdiler.

Örneğin, Fransız hükümeti, 1976 yılında insan ticaretini önle-

meyi amaçlayan yeni yasaların uygulanmasında kurumlar arası koordinasyonu sağlayacak bir birim kurdu. Bu birim, Fransız hükümetinin insan ticaretine karşı uygulamaya koyduğu önlemleri konu edinen bir yıllık rapor hazırlamaya başladı. 1989 yılıyla birlikte, bu birim, "Bakanlıklar Arası Yasadışı Çalışmayla Mücadele Delegasyonu" (Delegation inter-ministerial a lutte contre le travail illegal) adını aldı ve yasadışı istihdamın bütün türleriyle mücadele etmeyi amaçlayan daha geniş perspektifli Alman yaklaşımı çerçevesinde çalışmaya başladı (Miller, 1994). 1990'lı yıllarda, istihdam öncesinde işverenlerin çalıştırmayı planladığı işçileri hükümete bildirmesini öngören yeni bir zorunluluk getirildi. 1990'lı yıllarda yasadışı istihdama ceza getiren kanunların ihlali genellikle yabancıları kapsamadı. 1992 yılı itibariyle resmi rakamlara göre kayıt dışı çalışmakla ilgili davalarda yabancıların oranı yüzde 17 iken, 1997'de bu rakam yüzde 6'ya düşmüştür (Marie, 2000:119). Ancak yabancıları yasadışı istihdam etmekten dolayı mahkemeye çağrılan işverenlerin arasında yabancı dağılımı orantısızdı ve bunlardan bazıları yasadışı çalışmaktan dolayı mahkemeye çağrıldı. Çoğu göçmen, Fransa'da, yasal çalışma hakkı elde etse de, yasadışı çalışmayı seçmiş veya zorlanmıştır.

Bir dizi gözlemci, Avrupalı devletlerin işveren yaptırımı uygulamalarını başarılı bulmamaktadır. Bu nedenle, bu gözlemciler Batı ve Kuzey Avrupa ülkelerinde yasadışı yabancı işçi istihdamını caydırmayı ve cezalandırmayı amaç edinen hükümet yeteneğini göz ardı etmektedirler. Bununla birlikte, tüm işveren yaptırım kayıtlarının eşit olmadıkları ortaya çıkmaktadır. ABD hükümetinin 1999 itibariyle uygulamayı askıya aldığını açıklamasından dolayı, ABD'de de işveren yaptırımı uygulamalarının bazen başarısız olduğu ileri sürülür. "Göç ve Vatandaşlığa Alım Bölümü" (INS) tarafından yapılan işveren araştırmasına göre, 1997 yılı itibariyle tamamlanmış dosya sayısı 7537 ve tutuklama sayısı 17552 iken, 1999 yılında bu sayılar sırasıyla 3898'e ve 2848'e düşmüştür (INS, 2002a: 214). Bununla birlikte, 1986 kanunu suiistimal edilmeye açık olduğundan dolayı, ABD hiçbir zaman tam anlamıyla güvenilir bir işveren yaptırım rejimine sahip olmadı. 1994

yılında, Göç Reform Komisyonu, 1986 yılı itibariyle uygulamaya konulan işveren yaptırım sisteminin çoğu kayıt dışı yabancı işçinin işverenlere yanlış belgeler ibraz ettiğinden dolayı başarısızlığa uğradığını savunmuştur (Martin ve Miller, 2000b: 46).

2000 yılı itibariyle, ABD'deki en büyük sendikalar konfederasyonu olan Amerikan Emek Federasyonu-Endüstri Örgütleri Kongresi (AFL-CIO) bundan sonra işveren yaptırımı uygulamalarını desteklemeyeceğini açıkladı. Bu konfederasyon, Göç ve Mülteci Siyaseti Özel Komisyonu (SCIRP) döneminde yasadışı yabancı istihdamının cezalandırılmasının başlıca savunucuları arasındaydı. Ne değişmişti? AFL-CIO yönetimini yasadışı çalışan göçmenlerin de içinde olduğu çoğunlukla göçmen üye altyapısına sahip sendikaların desteklediği yeni bir yönetim devraldı. Yönetimi devralan bu grubun, ABD'de sayıları milyonlar ile ifade edilen yasadışı göçmenlerin yasallaştırılmasını savunan Birleşik Devletler Katolik Din Adamları Konferansı ile yakın bağları vardı. Bu dönemde, ABD Roma Katolik Kilisesi yönetimi, Meksika'da 2000 yılında başkan seçilen Vincente Fox ile de benzer düşüncelere sahipti. Bu evrim, ABD'nin yasadışı göçle ilgili istisnai durumunun kalıcı olduğunu göstermektedir.

YASALLAŞTIRMA PROGRAMLARI

ABD'de, 1942'den 1964'e kadar olan dönemde yasadışı olarak çalışan Meksikalıların yasal statüye geçmeleri gayet olağan bir durumdu ve bu durum, genellikle "arkası ıslakları kurutmak"* olarak adlandırılıyordu. 1947 yılı sonrasında, Fransız hükümeti, Ulusal Göç İdaresi'nin (ONI) mevzuatına aykırı bir biçimde, yasadışı çalışan yabancıları rutin olarak yasallaştırma programının içerisine dahil etti. 1945 ve 1970 yılları arasında, yasallaştırma Fransa'ya başlıca yasal giriş biçimini oluşturuyordu (Miller, 1999: 40-1). Fransa hükümeti yasallaştırmanın istisnai bir durum olduğunu iddia ederken, yasallaştırma uygulamaları 1970'li yıllar boyunca devam etti (Miller, 2002).

(*) Meksikalı kaçaklar ABD' ye ABD-Meksika sınırındaki Rio Grande ırmağını yüzerek geçiyordu – ç.n.

Fransız Ulusal Meclisinde solcuların çoğunluğu oluşturmasından ve bir sosyalist başkanın seçilmesinin ardından yasallaştırmaya yönelik yeni bir Fransız yaklaşımı doğdu. Bu yaklaşım, açık bir biçimde yasadışı göç ve istihdam karşısında hükümet önlemlerinin planlı bir biçimde artırılmasını öngörüyordu. Sendikalar ve göçmen örgütleri ilk kez hükümetin yeni planına yakın bir ilgi gösterdiler ve başvuru sürecini kolaylaştırmak adına hükümet görevlileri seferber oldular. Sosyalist yasallaştırma programı, geçmiş hükümetlerin uygulamalarından kesin bir kopuş olarak nitelendiriliyordu, fakat hükümetin kamu politikası halen açık biçimde yasadışı göçün karşındaydı.

Yaklaşık olarak 150.000 yabancı programdan yararlanmak için başvurdu ve 130.000'in başvurusu kabul edildi. Yasallaştırma sürecindeki değerlendirme kriterleri oldukça farklıydı. Uygulama sırasında sahtekârlıkların olacağı ve idari olarak uygulamada zorluklarla karşılaşılacağı önceden belliydi. Yasallaştırma programından yararlanmaya elverişli olan birçok yabancı, mevzuat hakkında bilgi sahibi değildi ve programa katılmaktan korkuyordu. Sosyalist yasallaştırma programının mıknatıs etkisiyle birçok yasadışı göçmeni Fransa'ya çekeceğine inanmak için birçok neden vardı. Yasallaştırma programı, bir miktar yasadışı göçmenin bu imkândan yararlanmasını sağladı, fakat yasadışı göç ve yasadışı istihdamı yaratan piyasa dinamiklerini değiştirmedi. Yasallaştırma dönemi sık sık uzatıldı ve programdan yararlanmak için gerekli olan kriterler değişti. Fransız hükümet yetkilileri için 1981 ve 1983 yılları arasında gerçekleştirilen Sosyalist yasallaştırma programı başka yerlerde de uygulanabilecek kayda değer bir gelişmeydi.

ABD'deki Göç Reformu ve Kontrol Yasası (IRCA) ile başlayan yasallaştırma programı belirgin özellikleriyle Batı Avrupa'daki benzerlerinden farklıydı. Yasallaştırma için uygun olduğu belirtilen tarih (1 Ocak 1982) ile programın etkin bir şekilde başlama tarihi (4 Mayıs 1987) arasındaki beş yıllık fark, Avrupa Programlarındaki iki tarih arasındaki minimal farkla taban tabana zıttı. Yasallaştırma programından yararlanmak için gerekli şartlara sahip olan yasadışı göçmenlerin yakın aile üyelerine yönelik yaklaşımlar ikinci önemli ayrımı oluştur-

maktaydı. Bütün program, iki asıl ve birkaç küçük alt programdan oluşmaktaydı. Asıl programlardan birincisi, 1 Ocak 1982 tarihinden önce Amerika Birleşik Devletleri'nde ikamet ettiğini ispat edenleri kapsıyordu. İkinci asıl program ise, 1 Mayıs 1985 ve 1 Mayıs 1986 tarihleri arasında mevsimlik tarımda 90 gün çalıştığını ispat edenlere açıktı. Ayrıca, Haiti ve Küba kökenli göçmenlere yönelik özel bir mevzuat söz konusuydu. Asıl program dahilinde, 2 milyon yabancı yasal statü elde etmek için başvurdu ve yüzde 97'si kabul edildi. Programın bitiş tarihini uzatmayı öngören bir kongre tasarısı reddedildi.

Tarım işçileri programını yönetmek için farklı kurallar mevcuttu. Yasallaştırma dönemi daha uzundu ve yararlananlar kalıcı oturum için yarı otonom düzenlenmiş statülere maruz kaldılar. Bunun yanı sıra, çalışmak için dışarıdan gelip gidenler dışarıdan başvurabildi. Yaklaşık olarak 1.3 milyon yabancı programdan yararlanmak için başvurdu, fakat diğer asıl programlar ile karşılaştırıldığında kabul oranı çok daha azdı. Geniş ölçekli sahtekârlıklar kabul oranlarının düşük olmasında etkili olmuştu. Bir bütün olarak, 2.7 milyon yabancı Göç Reformu ve Kontrol Yasası (IRCA) hükümlerinden yararlanarak yasal bir statüye kavuştu (Kramer, 1999: 43).

Birleşik Devletler Katolik Din Adamları Konferansı'nın teşvikiyle, ABD hükümeti, yasal statüyü elde eden yabancıların yasadışı olarak ikamet eden yakınlarının da yasal statüye geçmesine müsaade eden bir "aile hakkaniyet doktrini" ilan etti. Başlangıçta, "Göç ve Yurttaşlığa Kabul Bölümü"ne (INS) bağlı bölgesel komisyonlara insani sebepler dışında bu tarz aile üyelerine bir çeşit geçici, korunmuş yasal statü verme hakkı tanındı. Buna ilave olarak, 1990 Göçmen Kanunu yasal statüye kavuşmuş göçmen işçilerin eşlerine ve çocuklarına sürekli ikamet izni veren bir aile hakkaniyet maddesi içeriyordu (Miller, 1989: 143-4).

Farklılıklara rağmen, Batı Avrupa'daki ve Amerika Birleşik Devletleri'ndeki uygulamalar arasında benzerlikler oluştu. Yasadışı olarak ikamet eden yabancılar, yasallaştırmaya yavaş ve dikkatli bir biçimde karşılık vermeye başladı. Hükümetlerin beklentileri tam anlamıyla gerçekleşmedi ve daha çok başvuruyu teşvik etmek için kuralla-

rı ve düzenlemeleri kolaylaştırdılar. Belki de daha önemlisi, yasallaştırmalar hükümetlerin yasadışı göç akınları ve süreçleri hakkında daha çok şey öğrenmesini mümkün kıldı. Bu süreçler, genel olarak düşünüldüğünden çok daha karmaşıktı ve esasen yasal yollardan göçmen gönderen ülkelerden gelen yasadışı göçmenleri kapsıyordu (daha önceden yasallaştırılmış yabancıların dahil olması). Yasallaştırma programından yararlananlar, yabancı işçilerin yoğunlukta olduğu sektörlerde çalışan genç işçilerdi (OECD, 2000: 57-9).

1990'lı yıllarda, Fransa, İtalya, İspanya gibi birçok ülkede yasallaştırma programları yeniden yürürlüğe konuldu. Amerika Birleşik Devletleri'nde de, yabancılara, kendi ülkelerine dönmelerine gerek olmaksızın, 1000 dolar ücret karşılığında sürekli oturma izni veren 245i mevzuatı çerçevesinde yasallaştırma programı yeniden yürürlüğe konuldu. Bu dönemde, İsviçre'de bile, kötü durumdaki bir ülkeden 31 Aralık 2001 tarihi öncesinde İsviçre'ye gelmiş yabancılar için bir program yürürlüğe konuldu. Çoğunluğu, Sri Lankalı olan 13.000 kişi bu programdan yararlandı (OECD, 2001: 251). Benzer bir biçimde, yasallaştırma programının Almanya'da da uygulanması yönünde talepler artarken, hükümet yetkilileri olası bir yasallaştırma programının geri tepeceğini ve yasadışı göçü daha fazla teşvik edeceğini savundular. Alman Sendikalar Birliği ve Roma Katolik Kilisesi Berlin Kardinali Stazinsky, 2001 yılında Almanya'da yasallaştırma programının yürürlüğe girmesi yönünde çağrıda bulundular (Appenzeller v.d., 2001). 22 Temmuz 2002'de, Amerikan Kongresi'nde muhalefet lideri olan ve eski Demokrat Parti başkan aday adaylarından Richard Gephardt, Amerika Birleşik Devletleri'nde yaşayan yasadışı göçmenlerin çalışma sürelerini esas alarak yasal statüye kavuşmalarını öngören bir yasa tasarısını kongreye sunacağını açıkladı (Hulse, 2002). Gephardt, planını Hispanikleri temsil eden La Raza Ulusal Meclisi'nin yıllık toplantısında açıklamıştı ve böylece Hispanik kökenli Amerikan seçmenlerinin Demokrat Parti'ye olan desteklerini artırmayı amaçlıyordu.

Yasadışı göçü kontrol etme arayışında yasallaştırma programlarının öneminin ortaya konulması ince ayrıntılar temelinde olmalıdır.

Bir yandan, yasallaştırmalar yasadışı yabancı ikametini ve istihdamını tasdik etmektedir. Diğer taraftan, hükümetler, bu programlar aracılığıyla bu insanların yasal statüye kavuşmalarını ve "gölgeden dışarı çıkmalarını" sağlamaktadır. Bu programlar, yasadışı göçü önleme yolunda hükümetlerin yetersizliğinin kanıtı olarak görülebilir veya egemen devletlerin küreselleşme çağında geçirdiği değişimlere paralel olarak uluslararası göç hareketleriyle baş etme arayışının veya uyumunun işareti olarak görülebilir. Yasallaştırma programlarına karşı olan kişiler, bu tarz politikaların hukukun üstünlüğünün altını kazdığını ve uluslararası göçü kontrol etme çabalarını sekteye uğrattıklarını idia etmektedirler. Fransa'da göçmen karşıtı Milli Cephe Hareketinin (FN) güçlenmesinde Fransız yasallaştırma uygulamalarının etkili olduğunu iddia etmek için bazı deliller mevcuttur. Güney Avrupa'da yaşanan son yasallaştırmalar, çoğu göçmen için yasallaştırma sonrası düzensiz statüye tekrar geri dönüş anlamına gelmektedir (OECD, 2000: 63). Bununla birlikte, bu programlar, birçok göçmen için sosyo-ekonomik açıdan ve istihdam olanakları bakımından kayda değer iyileştirmeleri de beraberinde getirmiştir.

GEÇİCİ YABANCI İŞÇİ KABUL PROGRAMLARI

Soğuk Savaş sonrası dönem farklı boyutlarda mütevazı geçici yabancı işçi politikalarının yeniden ortaya çıkmasına tanıklık etti. 1973'lerde daha fazla misafir işçi alımı azaltıldı. Almanya, Hollanda, İsveç ve ayrıca Güney Avrupa devletleri gibi geçmişte misafir işçi programı uygulamış ülkeler, soğuk savaş sonrası dönemde belli ölçeklerde tekrar geçici yabancı işçi kabul programları uygulamaya başladılar. Mevsimlik olarak İsviçre'de çalışan İtalyan işçilerine İsviçre tarafından verilen statüyü şiddetli bir biçimde eleştiren İtalya'nın da bir geçici yabancı işçi kabul programını uygulamaya koyması büyük bir ironiydi. 1964 yılında imzalanan İtalya-İsviçre emek anlaşmasından 30 yıl sonra İsviçre, İtalyan mevsimlik işçilere oturma izni verdi. Bu dönemde, İtalya da komşu ülkelerden geçici mevsimlik işçi almaya başladı. 1992 yılından 1999'a kadar olan sürede ülkedeki mevsimlik göçmen işçi sayısı 10 kat

artarak 20.000'e ulaştı ve bu rakam yasal statüye sahip, mevsimlik sözleşmeler aracılığıyla çalışan yabancı işçileri de kapsıyordu (OECD, 2001: 195).

Bir şekilde, 1960'lı ve 1970'li yıllarda baskıcı ve ayrımcı olarak nitelendirilen politikalar, 1990'lardan sonra ilerici ve yenilikçi olarak görülmeye başlandı. Gerçek olan şuydu ki, Soğuk Savaş sonrası geçici yabancı işçi kabul programları, geçmişteki çoğu misafir işçi programından çok daha katıydı. İkinci nesil göçmen işçi programları, birinci nesil göçmen işçi programlarına benzer sonuçları beraberinde getirecek midir? İki program arasındaki temel farklılık kabul edilen işçi sayısı ile ilgilidir: İkinci nesil programlar, çok daha küçüktür. 1999 yılı itibariyle, Almanya 40.000 sözleşmeli işçi, 3.700 misafir işçi ve 223.400 mevsimlik işçi kabul etti. Mevsimlik işçiler, maksimum yılda üç aylık bir dönem için kabul edilmekteydi (OECD, 2001: 174). Bu rakam, 646 bin yeni yabancı işçinin girdiği 1969 yılındaki rakamla karşılaştırılabilir (Castles ve Kosack, 1973: 40).

Almanya yeniden geçici yabancı işçi kabulüne başlayarak Orta ve Doğu Avrupa'daki yeni demokratik rejimleri, yasadışı göç ve insan ticareti gibi konularda Avrupa Birliği'nin çabalarını desteklemeyi amaçlıyordu. Dış politikadaki öncelikler, tarihsel bellek karşısında baskın çıkmıştı. 1973 yılında göçmen işçi programının durdurulması sonrasında, özellikle otelleri, restoranları ve tarımı temsil eden bazı işveren grupları, İsviçre'deki mevsimlik işçi istihdamı sistemine benzer bir uygulamaya geçilmesini savundular. Almanlar, İsviçrelilerin gerçekte mevsimlik işçilere yönelik politikalarını değiştirdiğine dair pek bilgi sahibi değillerdi. 1980'li yıllarda, eski mevsimlik işçiler ve onların aileleri İsviçre'de yeni oturum hakkı elde etmiş grupların en büyüğünü oluşturuyordu. 1964'te 200.000'i aşkın mevsimlik işçi İsviçre'ye kabul edilirken, 1999'da bu rakam yalnızca 10.000'di (Miller, 1986: 71; OECD, 2001: 50). Fransa, geçmişte yılda ortalama 100.000 mevsimlik işçi kabul ederken, 1999 yılı itibariyle 7.612 mevsimlik işçi kabul etmişti. Fransa'ya benzer bir şekilde, İsviçre de büyük bir oranda mevsimlik yabancı işçi programını terk etti (Tapinos, 1984: 47; Lebon, 2000: 45).

İspanya'nın geçici yabancı işçi kabul programında da karışıklıklar söz konusuydu. Yurtdışından çalışmak üzere getirilecek işçiler için tahsis edilen vizelerin çoğunluğu yasallaştırma programından yararlanacak olan yasadışı göçmenlere verildi (Lopez Garcia, 2001: 114-15). Bütün İspanya için yıllık olasılık 20.000 ila 30.000 vize arasında değişiyordu. Almaria (bu bölgede, 2000 yılında Arap işçileri hedef alan şiddet olayları yaşanmıştı) gibi kimi bölgelerde vize için verilen izinler, işverenlerin istediği düzeylerin çok altındaydı. Bu durum, kısmi olarak geçerli bir vize almak için bir ön sözleşme ile yabancı işçinin ülkesine geri dönmesini zorunlu kılan mevzuat ile kısmi olarak da işverenlerin sosyal güvenlik vergilerini ödememek için yasadışı yabancı işçi çalıştırmayı tercih etmesi ile ilgilidir (Lluch, 2002: 87-8).

Geçici yabancı işçi kabul programı önerileri Amerika Birleşik Devletleri'nde de benzer bir biçimde mevcut yasadışı istihdam edilen nüfusu yasalaştırmanın bir yolu olarak görüldü. Bununla birlikte, Amerika Başkanı Bush'un ve Meksika Başkanı Fox'un düşüncelerinin aksine, Meksika'dan geçici yabancı işçi kabul programının genişletilmesinin –İspanya'nın Almaria bölgesinde ve Fransa'nın Midi bölgesinde 1960'lı ve 1970'li yıllardan bu yana olduğu gibi– Delaware'de ve Teksas'ta da yasadışı istihdamı azaltacağına inanmak için çok az neden vardı. Belki de, yasadışı göçü kontrol arayışında Fransa'ya ve İsviçre'ye mevsimlik yabancı işçi kabul programları, soğuk savaşın bitişi sonrasında ortaya çıkan ikinci nesil geçici yabancı işçi kabul programlarından daha anlamlıdır. Bu durum, bir zamanlar Uluslararası Çalışma Örgütü Göçmen İşçi Bölümü'nden W.R. Böhning tarafından uygun bir şekilde özetlenen tarihsel anıları çağrıştırmaktadır:

> Geçici işçi programları ve kısıtlamalar sadece ahlaki açıdan sorunlu değildi, aynı zamanda çoğulcu Batı Avrupa demokrasilerinde siyasal olarak savunulacak bir tarafı da yoktu. Bir devlet, yerel ve uluslararası baskıların meşum koşullarına teslim olmak zorunda kalmaktansa, demokratik değerlere bağlı olduğunu iddia ederek bu değerlerle uyum içinde bir pozisyonu baştan benimseyerek kendisini yerel, politik ve idari karışıklığın önemli bir kısmından ve ulus-

lararası siyasal sermayenin kaybından kendisini koruyabilir. (Böhning, 1984: 162).

MÜLTECİLER VE SIĞINMA

1980'li yılların ortalarından itibaren, dünya genelinde mültecilerin ve sığınmacıların sayısında dramatik bir artış yaşanmıştır. Bu kişiler, ekonomik veya başka türlü kazançlar elde etmek için göç eden göçmenlerden farklı olarak çatışmadan ve şiddetten kaçan zorunlu göçmenlerdi. Batı Avrupa ülkelerinde, sığınma konusu en önemli gündem maddelerinden biri haline gelmiştir. Sansasyonalist gazeteciler ve sağ kanat politikacılar suç oranlarının hızlı bir biçimde artması, köktenci terörizm, sosyal politikaların iflası ve kitlesel işsizlik gibi sorunları sığınma politikalarının sonuçları olarak nitelendirmektedir. Bu kişiler, daha sıkı sınır kontrollerinin uygulanması, sığınmacıların özel yerlerde alıkonulmalarını ve yasadışı olarak ikamet eden yabancıların sınır dışı edilmesi yönünde çağrıda bulundular. Bu tarz polemiklerin genel cazibesi açıktı: Danimarka, Avusturya, Fransa ve Avustralya gibi birbirinden oldukça farklı ülkelerde sağ partilerin seçimlerden başarıyla çıkması doğudan ve güneyden kitlesel göç akını korkusuyla ilişkilendirilebilir. (Bu bölümde, 2002 yılında Oxford Üniversitesi Mülteci Çalışmaları Merkezinden Sean Loughna ve Stephen Castles tarafından birlikte kaleme alınan iki araştırma raporundan kısmi olarak yararlanılmıştır. Sean Loughna'nın katkısı şükranla anılmalıdır.)

1951 tarihli Mültecilerin Statüsüne İlişkin Birleşmiş Milletler Konvansiyonuna göre, mülteci özel bir sosyal veya politik gruba üyeliği, milliyeti, dini, ırkı gibi nedenlerle şiddete maruz kalma korkusu yaşayan ve bu nedenle ülkesine dönme imkânına ve isteğine sahip olmayan, milliyetine tabi olduğu ülkenin sınırları dışında yaşayan kimsedir. Dünyadaki 190 devletten 140'ı konvansiyonu ve bu konvansiyonla ilgili 1967 protokolünü imzalamıştır. Üye devletler, mültecileri koruyacaklarını ve *non-refoulement* (yani, mültecileri baskı görecekleri bir ülkeye geri göndermeme) ilkesine riayet edeceklerini taahhüt etmişlerdir. Resmi olarak tanınmış mülteciler açık bir yasal statüye sa-

hip olduklarından ve güçlü bir kurum olan Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'nin (UNHCR) himayesinden yararlandıklarından dolayı diğer zorunlu göçmenlerden genellikle daha iyi koşullara sahiptirler. Mülteciler genellikle başlangıçta kendi ülkelerine komşu bir ülkede mülteci statüsü kazanırlar. Eğer mülteciler bu ülkelerde kötü şartlara maruz kalırlarsa, geleneksel yerleşim ülkeleri (özellikle Avrupa ve Kuzey Amerika'da) yeni mülteci kabulünde gittikçe daha isteksiz olsalar da, Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği bu mültecileri başka ülkelere yerleştirmenin yollarını arar.

1975'te 2.4 milyon olan küresel mülteci nüfusu, 1985'te 10.5 milyona ve 1990'da 14.9 milyona ulaşmıştır. Soğuk Savaşın bitimi sonrasında küresel mülteci nüfusu 18.2 milyonla zirveye ulaşmıştır. 2000 yılı itibariyle, küresel mülteci nüfusu 12.1 milyona inmiştir (UNHCR, 1995: 2000a). Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliğinin yetki alanına giren kişilerin sayısı (mülteciler, ülke sınırları dahilinde yerinden edilmişler, ülkelerine geri dönüşü sağlanan mülteciler) 27.4 milyon ile 1995'te zirveye ulaşmıştır ve 2000 yılında 21.1 milyona düşmüştür. Mülteciler, genellikle Afganistan (2000 yılında 2.6 milyon mülteci), Irak (572.000), Burundi (524.000), Sierra Leone (487.000), Sudan (468.000), Somali (452.000), Bosna (383.000), Angola (351.000), Eritre (346.000) ve Hırvatistan (340.000) gibi savaşın, şiddetin ve kaosun etkilediği ülkelerden gelmektedirler (UNHCR, 2000b: 315).

Sığınmacılar, uluslararası sınırlar içinde koruma arayışında olan ancak mülteci statüleri henüz karara bağlanmamış kişilerdir. Bazı gözlemciler, sığınmacıların baskının gerçek kurbanları olmadıklarını ve sığınmacı kisvesi altına giren basit anlamda ekonomik beklentiler peşinde koşan göçmenler olduklarını iddia etmiştir. Yine de, çoğu çatışma durumunda, yaşamı idame ettirmek için gerekli olan ekonomik ve sosyal altyapının yok olmasından kaynaklanan ayrılışla ve baskı dolayısıyla yaşanan kaçışı birbirinden ayırmak zordur. Sığınmacılar, statülerin belirlenme prosedürü ve karara bağlanması yıllar aldığından uzun süreli belirsizlik içinde beklerler. Bazı ülkelerde, sığınmacıların çalış-

masına izin verilmez ve yetersiz sosyal yardımlarla yaşamlarını sürdürmeye çalışırlar. Sığınma başvurularının yüzde 90'dan fazlası kabul edilmez – ancak yine de, sığınmacıların büyük çoğunluğu kendi ülkeleri tarafından kabul edilmediklerinden veya pasaporta sahip olmadıklarından dolayı ülkelerine geri gönderilemezler. Bazıları için, sığınmacılar Batı Avrupa'da giderek büyüyen kayıt dışı ekonomiye can veren yararlı emek kaynaklarıdır.

Batı Avrupa'da, Avustralya'da, Kanada'da ve Amerika Birleşik Devletleri'nde yıllık sığınma başvuru sayısı 1983 ve 1988 yılları arasında 90.400'den 323.000'e yükselmiştir ve buna ilave olarak soğuk savaşın bitimi sonrasında hızlı bir artışla 1992'de 828.645'e ulaşmıştır (UNHCR, 1995: 253). 1995 yılı itibariyle başvurular keskin bir düşüşle 480.000'e düşmüş fakat 2000 yılında tekrar yükselme eğilimine girerek 534.500'e ulaşmıştır (OECD, 2001: 280). Sığınma başvurularındaki düşme eğilimi genel olarak Almanya'nın (1992 yılında 438.200 olan başvuru sayısı 1995'te 127.900'e düşmüştür) ve İsveç'in (1992'de 84.000 olan başvuru sayısı 1995'te 9.000'e düşmüştür) kendi mülteci hukuklarında yaptıkları değişikliklerle ilişkilidir. İngiltere, 1992'de 32.300 olan sığınmacı sayısında görüleceği üzere, 1990'lı yılların başlarında görece olarak az sığınmacı kabul ediyordu, ancak rakam artarak 1998'de 55.000'e, 2000'de ise 97.600'e ulaştı (OECD, 2001: 280). Bununla birlikte, dünyadaki toplam sığınmacı ve mülteci nüfusunun ancak küçük bir kısmı gelişmiş ülkelere ulaşabildiler ve büyük bir çoğunluğu yoksul ülkelerde kaldılar.

Zorunlu göçün bir başka türü ise, çevresel değişikliklerin (çölleşme, ormansızlaşma, erozyon, hava kirliği, su kirliliği ve su baskını), doğal felaketlerin (seller, volkanlar, toprak kaymaları, depremler) ve insan kaynaklı felaketlerin (sanayi kazaları, radyoaktivite) yerinden ettiği insanlardan oluşan "çevresel mültecilerdir". 1995 yılında yayınlanan bir rapor, dünyada en az 25 milyon çevresel mülteci bulunduğunu, 2010 yılı itibariyle bu rakamın ikiye katlanacağını ve 200 milyon kadar insanın da yerinden olma riski ile karşı karşıya olduğunu iddia etmektedir (Myers ve Kent, 1995). Mülteci uzmanları, bu kıyamet se-

naryolarını reddederek bu öngörülerin Batı hükümetlerini uyararak çevreyi koruma yönünde önlem almalarını sağlamak amacını güttüğünü iddia etmektedirler. Örneğin, Black, bu tarzda çevresel mültecilerin var olmadığını iddia etmektedir. Çevresel faktörler zorunlu göçte pay sahibiyken, çevresel faktörler dolayısıyla yerinden edilmeler daima sosyal ve etnik çatışma, zayıf devletler ve insan hakları ihlalleriyle yakından bağlantılıdır. Çevresel faktörlere olan vurgu, kalkınma, eşitsizlik ve çatışma kaynaklı çözülme gibi başat konulardan dikkatin dağılması anlamına gelmektedir (Black, 1998).

Zorunlu göç küresel siyasette önemli bir faktör haline gelmiştir. Bu durum, 1945'ten bu yana değişmekte olan uluslararası mülteci rejiminin doğasına da yansımıştır. Uluslararası mülteci rejimi, insan hakları hukukuna dayalı bir dizi yasal normu, mültecileri korumak ve onlara yardım etmek için kurulmuş birkaç organizasyonu kapsamaktadır. Bu rejimin çekirdeği 1951 konvansiyonudur ve bu rejimdeki en önemli kurum Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliğidir. Uluslararası Kızılhaç Komitesi (ICRC), Dünya Gıda Programı (WFP), Birleşmiş Milletler Çocuk Fonu (UNICEF) gibi birçok devletlerarası kurum ile OXFAM, CARE International, Sınır Tanımayan Doktorlar (MSF) ve Uluslararası Yardım Komitesi (IRC) gibi yüzlerce sivil toplum örgütü bu rejimde belli roller üstlenmiştir.

Mevcut mülteci rejimi, iki belirgin uluslararası çatışmanın etkisiyle şekillenmiştir: Avrupa'da 40 milyonu aşkın yerinden edilmiş insan bırakan İkinci Dünya Savaşı ve Soğuk Savaş. İkinci Dünya Savaşı döneminde yerinden edilmiş insanlar, Kanada, Avustralya ve diğer ülkelere yerleşerek savaş sonrası ekonomik büyümeye ciddi katkıda bulunmuşlardır. Soğuk Savaş döneminde, komünizmi desteklemeyen Doğu Bloğu ülkeleri vatandaşlarına sığınma hakkı teklif etmek Batı için güçlü bir propaganda kaynağı idi. Demir Perde ülkelerinden ayrılma imkânları sınırlı olduğu için bunu başarabilen sığınmacılara Batı ülkelerinin kapısı genellikle açıktı. 1956 Macar Devrimi ve 1968 Prag Baharı sonrası bu ülkelerden gelen sığınmacı sayısında bir artış söz konusu olmasına rağmen halen daha makul sayıdaydı.

Bununla birlikte, Güney'de mülteciler için çok farklı koşullar ortaya çıkmıştı. Sömürgeciliğin mirası olarak Asya'da, Afrika'da ve Latin Amerika'da zayıf anti-demokratik rejimler, azgelişmiş ekonomiler ve geniş çaplı yoksulluk oluşmuştu. Soğuk Savaş döneminde, Sovyet Bloğu bu ülkelerdeki devrimci hareketleri desteklerken, Kuzey ülkeleri yeni elitlere arka çıkarak ağırlıklarını devam ettirmeye çalıştılar. Çoğu yerel çatışma, süper güçlerin taraflara modern silahlar sağladığı Doğu-Batı çatışmasının boy aynasına dönüştü. Bu durum, kitlesel göçleri de beraberinde getiren şiddetin yaygınlaşmasına hız verdi (Zolberg v.d., 1989). Ayrıca, 1960'lı yıllardan başlayarak Afrika'da sömürgeci ve beyazların hakimiyetindeki rejimlere karşı olan mücadelenin yükselmesi, 1970'li yıllarda Latin Amerika'da Amerika Birleşik Devletleri destekli rejimlere karşı direniş, Ortadoğu'da ve Asya'da uzun süreli siyasal ve etnik çatışmalar geniş mülteci akışlarına yol açtı.

Kuzey ülkeleri ve uluslararası kurumlar, bu vakaların 1951 konvansiyonunda ifade edilen bireysel olarak baskıya maruz kalma neticesinde yerinden edilme durumundan nitelik olarak farklı olduğunu idia ettiler (Chimni, 1998). Gelişmiş ülkelerde, Çin Hindi ve Küba asıllı sığınmacılar gibi Soğuk Savaş koşullarının gereği olarak özel bir statüye tabi gruplar dışında, sığınmacılara sürekli oturma izni verilmedi. 1969 yılında, Afrika Birliği Örgütü (OAU) savaş, insan hakları ihlali ve yaygınlaşmış şiddet gibi nedenlerle ülkesinden ayrılmak zorunda kalmış insanları kapsayan daha ayrıntılı bir mülteci konvansiyonu yayınladı. Latin Amerika için benzer bir tanımlama 1984 Cartagena Bildirgesine ilave edildi.

Birleşmiş Milletler Yüksek Komiserliği, bir insani yardım organizasyonu olarak yeni fonksiyonlarla işlevlendirildi. Yerinden edilmiş insanların gıda, çadır, tıbbi yardım ihtiyacını karşılamak üzere dünya genelinde çalışmalar yaptı. Bu organizasyon, önemli acil durumlarda farklı Birleşmiş Milletler organizasyonlarının koordinasyonunda "odak nokta" olarak yerini aldı (Loescher, 2001). Kurumun genişleyen rolü bütçesine de yansımıştır: 1978'de 145 milyon dolar olan kurumun bütçesi üçe katlanarak 1980 yılında 510 milyon dolarla ulaş-

mış ve böylece Birleşmiş Milletlerin en güçlü organizasyonlarından biri haline gelmiştir.

1980'li yıllarla birlikte, Asya, Afrika, Latin Amerika'daki çatışma bölgelerinden doğrudan Avrupa'ya ve Kuzey Amerika'ya gelen sığınmacı sayısı hızla artmıştır. Sovyetler Birliği'nin çöküşü sığınmacı rakamlarını artırmıştır. En dramatik olanları, 1991 ve 1997 yıllarında Arnavutluk'tan İtalya'ya olan, 1990'lı yıllarda eski Yugoslavya'da yaşanan savaş sırasında Hırvatistan'dan, Bosna'dan, Kosova'dan olan göç hareketleridir. 1991 ve 1995 yılları arasında sığınmacı olmak için Almanya'ya başvuran 1.3 milyon kişi, çoğunlukla Romanya, Bulgaristan ve diğer Doğu Avrupa ülkelerinden gelen (Romanlar gibi) etnik azınlıklara mensup kişilerdi. Aynı zamanda, güney yarımküreden de artan sayıda sığınmacı Avrupa'ya geldi. Bu durum, etnik azınlıkların ata topraklarına geri gelmesi ve Polonya, Ukrayna ve diğer eski Sovyet cumhuriyetlerinden kayıt dışı işçilerin ulaşmasıyla daha çetrefili bir hal aldı.

Bu yüzden, 1990'lı yılların başları sığınma konusunda paniğin hakim olduğu bir dönemdi. Aşırı-sağ hareketlerin yükselişe geçişi, sığınmacı barınaklarına yönelik kundakçılık ve yabancılara yönelik saldırılar kamu düzenini tehdit ediyordu. Avrupalı devletler bu sürece, bir "Avrupa Kalesi" inşasının habercisi olarak görülen, bir dizi kısıtlama ile karşılık verdi (UNHCR, 2000a; Keeley, 2001):

- Mülteci statüsüne geçişi sınırlandırmak için yasal mevzuatta değişiklikler.
- Eski Yugoslavya'daki savaşlar nedeniyle yerinden olan insanlar için sürekli mülteci statüsü yerine geçici koruma rejimlerinin uygulamaya konulması.
- Bazı ülke vatandaşlarının yeterli belgelere sahip olmadıkları sürece Batı Avrupa ülkelerine girişlerinin önlenmesi için tasarlanan "ulaştırmama politikası". Belli ülkelerin vatandaşlarının ülkelerinden ayrılmadan önce vize edinmeleri gerekiyordu. Havayolu şirketleri personelinin uçağa binmeden önce yolcuların gerekli belgelere sahip olup olmadığını kontrol etmesini öngören "taşımacılık yaptırımları" yürürlüğe konuldu.

• Yön değiştirme politikaları: Batı Avrupalı devletler, Polonya, Macaristan ve Çek Cumhuriyeti gibi Orta Avrupa ülkelerini "güvenli üçüncü ülkeler" olarak nitelendirdiler. Şayet, sığınmacılar Batı Avrupa ülkelerine bu ülkeler üzerinden giriş yapmış ise, bu ülkelere geri gönderilebiliyorlardı.

• Afganistan'daki Taliban hareketi örneğinde olduğu gibi "devlet-dışı aktörlerin" baskısına maruz kalmış kişilerin mülteci statüsü edinmesinin engellenmesini öngören 1951 Birleşmiş Milletler Mülteciler Konvansiyonu'nun sınırlandırıcı yorumu.

• Schengen ve Dublin konvansiyonları örneklerinde olduğu gibi sığınma ve göç konularında Avrupalı devletler arasında işbirliğinin artırılması. 1997 Amsterdam Anlaşması, 2004 yılı itibariyle uygulamaya konulacak Avrupa Birliği Ortak Göç ve Sığınma politikasının temelini attı.

Kuzey Amerika tecrübesi de benzerdi. 1980'li yıllarda Orta Amerika ülkelerindeki çatışmalardan ve baskıdan kaçan birçok kişi Amerika Birleşik Devletleri'ne gelmeye başladı. Amerika Birleşik Devletleri, bazı Orta Amerika ülkelerinin vatandaşlarına mülteci statüsü vermediğinden dolayı, birçok kişi ülkeye yasadışı olarak geldi. 1959 yılından bu yana Küba'dan kaçan Kübalılara karşı uygulanan açık kapı politikası 1980'li yıllarda sınırlandırılmaya başlandı ve 1990'lı yıllarda deniz yoluyla Amerika Birleşik Devletleri'ne yasadışı olarak gelmeye çalışan Kübalılar engellendi. Benzer biçimde, 1980'li ve 1990'lı yıllarda Amerika Birleşik Devletleri'ne gelmeye çalışan Haitililer engellendi.

1995 yılı sonrasında dünya genelinde resmi mülteci sayısının düşmesinin asıl nedeni –insan hakları alanındaki reel ilerlemelerden daha ziyade– bu tarz sınırlayıcı önlemlerdir. Geride bıraktığımız son 20 yılda Kuzey Yarımkürede bulunan zengin ülkelerinin mülteci rejimleri topyekün dönüşüme uğramıştır. Soğuk Savaş koşullarında Doğu Bloğundan kaçan mültecilerin içtenlikle karşılanarak, sürekli sürgün statüsünde yeni evlerine yerleştirilmesine dayanan sistem, Güney Yarımküreden gelen sığınmacıların dışlanması ve kontrol altına alınması için tasarlanmış katı bir rejime ('non-entrée') doğru evrilmiştir.

Şimdi, ana hatlarıyla farklı Batılı devletlerdeki mülteci ve sığınmacı sayılarına bakalım. 1975 ve 2000 yılları arasında Amerika Birleşik Devletleri, yaklaşık olarak 1.3 milyonu Çin Hindi'nden olmak üzere, 2 milyonu aşkın mülteciye sürekli yerleşim hakkı vermiştir. Bu dönemde, Amerika Birleşik Devletleri dünyanın geri kalan ülkelerinde kabul edilen mülteci sayısından daha fazlasını mülteci olarak kabul etmiştir (UNHCR, 2000b). Toplam sığınma başvurusu, 1990'da 75.600 iken 1995'te 148.700 ile zirveye ulaşmıştır. Bu rakam 1999 yılında 32.700'e düştükten sonra 2001 yılında tekrar yükselişe geçerek 59.400'e ulaşmıştır. 1990'lı yılların başlarında, ekonomideki kötü gidişat ve yasadışı olarak çalışan çok sayıdaki göçmen işçi nedeniyle göçmen karşıtı düşünceler Amerika Birleşik Devletleri'nde yaygınlaşmıştır. Bu düşünceler, Yasadışı Göç Reformu ve Göçmen Sorumluluk Kanunu'nun (IIRIRA) 1996 yılında yasallaşmasında etkili olmuştur. IIRIRA, Amerikan hükümetinin sığınma başvurularını değerlendirme sürecini ve sığınmacılarına verilen hakları tamamen değiştirmiştir. Ayrıca, bu yasa Amerika Birleşik Devletleri sınırlarına ulaşan sığınmacıların sığınma mevzuatına tabi tutulup tutulmayacağını belirleyen yeni bir yasal standart yaratmıştır. Buna ilave olarak, bu yasa, sığınmacıların sınır dışı edilme sürecinin hızlandırılmasını sağlamış ve tutuklanmalarının önünü açmıştır.

1990 ve 2001 yılları arasında, Amerika Birleşik Devletleri'ne en çok sığınmacı gönderen 10 ülkeden 6'sı Latin Amerika ve Karayip ülkesiydi. Bununla birlikte, bu sıralamada önemli dalgalanmalar mevcuttu. 1990 yılında, sığınmacıların büyük çoğunluğu Latin Amerika ülkelerinden gelmekteydi. 2001 yılında, sırasıyla en çok sığınmacı gönderen ülkeler Meksika ve Çin iken, ilk 10 içinde bulunan ülkeler çok farklı bölgelerdendi. Çinliler için yüzde 64 ve diğer tüm ülkeler için yüzde 57 olan sığınmacı başvurularındaki kabul oranı, Meksikalılar için yüzde 7'ydi (USCR, 2001: 275). 11 Eylül 2001 terörist saldırıları sonrasında, Amerika Birleşik Devletleri mülteci yerleştirme programını durdurdu. Mülteci kabulü için başvurular Kasım 2001'de tekrar başladı. Fakat 2001'in son üç ayında Amerika Birleşik Devletleri

800 mülteciyi kabul etti. Ekim 2001'de yasallaşan bir kanun, terörist faaliyetlere katıldıklarından şüphelenilen ve Birleşik Devletler vatandaşı olmayan kişilere yönelik daha kolay bir tutuklama mevzuatını yürürlüğe koydu. Bu önlemler doğrudan mültecileri hedef almasa da, 2001 yılında 3000 olan tutuklu sığınmacı sayısının daha da artacağından endişe edilmektedir (USCR, 2001: 279).

Amerika Birleşik Devletleri gibi, Kanada da 1975 ve 1995 yılları arasında Çin Hindi'nden yaklaşık 200.000 kişiyi kabul etmişti. 1980'li yıllarda, yılda ortalama 21.000 mülteciye oturma izni vermişti. 1989 ve 1998 yılları arasında oturma izini verilenlerin sayısı 35.000'den 9.000'in altına inmişti. Bununla birlikte, Kosova'da yaşanan savaş sonrasında ortaya çıkan mültecileri kapsayan bir program nedeni ile bu rakam 1999'da 17.000'e yükseldi (UNHCR, 2000b). Kanada'ya gelen mültecilerin sayısı 1990 yılında 36.700 iken, 1993 yılında 20.300'e düştü. 1999 yılında tekrar yükselişe geçerek 39.400'e ulaşırken, 2001 yılında 44.000'e ulaşarak tarihinin en yüksek seviyesine ulaştı. Amerika Birleşik Devletleri'nin aksine, 1990-2001 yılları arasında Kanada'ya sığınmacı gönderen ilk on ülke arasında Latin Amerika ülkelerinden yalnızca Meksika vardı. Kanada'ya gelen sığınmacılar, başta Sri Lanka olmak üzere Çin ve Hindistan alt kıtasından gelmekteydiler. Genel itibariyle, Kanada çok farklı ülkelerden sığınmacı kabul etmekteydi. 2001 yılında, Kanada 22.887 başvuruyu karara bağlamış ve başvuranların yüzde 58'sine mülteci statüsü vermiştir. Başvuruların en çok kabul edildiği ülkeler, Afganistan (yüzde 97), Somali (yüzde 92), Kolombiya (yüzde 85), Sri Lanka (yüzde 76) ve Demokratik Kongo Cumhuriyeti'dir (yüzde 76). Başvuruların en az kabul edildiği ülkeler, Macaristan (yüzde 27) ve Meksika'dır (yüzde 28) (USCR, 2001: 261).

Avustralya, 1990'lı yılların başlarından bu yana denizaşırı ülkelerden yılda ortalama 12.000 mülteci kabul etmeyi öngören bir insani program yürütmektedir. İzinsiz olarak teknelerle Avustralya'ya ulaşan göçmenlerin sayısı 1990'ların sonuna kadar yalnızca yılda birkaç yüzdü. Bununla birlikte, bu rakam 1999-2000 yıllarında 4.175'e, 2000-1 yıllarında 4.141'e ulaştı (Crock ve Saul 2002: 24). Dünyanın diğer

bölgeleriyle karşılaştırdığında bu rakamlar çok düşüktür. Bununla birlikte, uzak konumu nedeniyle Avustralya'ya girişin zor olduğuna dayanan varsayım ciddi anlamda erozyona uğramıştır. Bu durum, Dokuzuncu Bölüm'de detaylarıyla tartışılacağı üzere, 1990'ların sonlarından itibaren mülteci konularının belirgin şekilde politizasyonunu da beraberinde getirmiştir.

1990-2000 yılları arasında Avrupa Birliği ülkelerine en çok sığınmacı gönderen 10 ülke sırasıyla şunlardır: Yugoslavya Federal Cumhuriyeti (FRY), Romanya, Türkiye, Irak, Afganistan, Bosna Hersek, Sri-Lanka, İran, Somali, Kongo Demokratik Cumhuriyeti (DRC). Yugoslavya Federal Cumhuriyeti'nden Avrupa Birliği ülkelerine gelen sığınmacı sayısında 1991-3 Bosna ve 1998-9 Kosova savaşları sırasında artış yaşanmıştır. 1990-2000 yılları arasında, Yugoslavya Federal Cumhuriyeti'nden toplam 836.000 sığınmacı Avrupa Birliği ülkelerine gelmiştir. Romanya, 1990'ların başlarında Roman ve diğer etnik azınlıklara yönelen şiddete paralel olarak, 400.000 rakamı ile Avrupa Birliği ülkelerine en fazla sığınmacı gönderen ikinci ülkedir. Üçüncü ülke ise, sığınmacıların belli aralıklarla geldiği Türkiye'dir. Türkiye'den gelen sığınmacıların çoğunluğu, Türkiye'nin güneydoğusunda hükümet güçleri ile ayrılıkçı Kürt hareketi PKK arasında yaşanan çatışmalardan kaçan Kürtlerdir.

Sığınmacı hareketlerine kaynaklık eden ülkelerdeki politik çatışmaların ve iç savaşların seyrine göre bu ülkelerden gelen sığınmacı sayısı ciddi oranda değişir. 1990 ile 2000 yılları arasında Avrupa Birliği ülkelerine en çok sığınmacının geldiği 10 ülkeden gelen toplam sığınmacı sayısı 2.5 milyondur. Bu rakam, bu dönemde gelen toplam 4.4 milyon sığınmacının yüzde 59'una tekabül eder. Bu dönemde gelen sığınmacıların 1/3'ü üç Avrupa ülkesinden gelmektedir: Yugoslavya Federal Cumhuriyeti, Romanya ve Bosna Hersek. Avrupa Birliği ülkelerine sığınmacıların en çok geldiği ikinci 10 ülke arasında yer alan diğer ülkeler ise şunlardır: Bulgaristan, Pakistan, Hindistan, Nijerya, Rusya, Vietnam, Cezayir, Çin, Arnavutluk ve Lübnan. Son 11 yıllık dönemde, Avrupa Birliği ülkelerine en çok sığınmacının geldiği 20 ülkeden gelen sığınmacı sayısı toplam rakamın yüzde 77'sine tekabül eder.

Genel itibariyle, Avrupa Birliği'ne en çok sığınmacının geldiği 10 ülke, birlik üyesi ülkelere gelen sığınmacıların en çok geldiği 15 ülke arasındadır. Bununla birlikte, ülkeler bazında ciddi farklılıklar vardır. Bu durum, bir dizi faktöre bağımlı olarak ortaya çıkar. Birincisi, coğrafi konum (yakınlık): Rus ve Bulgar sığınmacıların Finlandiya'ya ve Avusturya'ya yönelmesi örneğinde görüleceği üzere, Avrupa Birliği'nin doğu sınırına doğru olan ülkeler, daha büyük bir olasılıkla Doğu Avrupa'dan sığınmacı kabul etmektedir. Yunanistan gibi, Avrupa Birliği'nin güneyindeki ülkeler, daha büyük bir olasılıkla Güneydoğu Avrupa'dan (Arnavutluk, Romanya) veya Ortadoğu (Irak, İran, vb.) ülkelerden mülteci kabul etmektedir. İkinci faktör ise, sömürge döneminden gelen bağlar gibi uzun süredir varolan bağlardır. Örneğin, eskiden Belçika sömürgesi olan Demokratik Kongo Cumhuriyeti'nden birçok sığınmacı bugün Belçika'dadır. Benzer biçimde, Mozambik'ten ve Mali'den gelen birçok sığınmacı Fransa'da yaşamaktadır.

BÖLGESEL ENTEGRASYON

Soğuk Savaş sonrası dönemde Avrupa'da ve Kuzey Amerika'da bölgesel entegrasyon yönünde yaşanan gelişmeler göçün kontrolünü amaçlayan arayışa yardım mı etmektedir, yoksa engel mi olmaktadır? İki önemli bölgesel entegrasyon süreci olan Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması (NAFTA) ve Avrupa Birliği çok farklı koşullarda ortaya çıktığından dolayı, Transatlantik karşılaştırmaların tarihsel bir zeminde yapılması gerekir. Avrupa projesi NAFTA'dan çok daha eskidir ve daha uzun vadeli amaçları vardır ve NAFTA'nın Avrupa Birliği'ne benzer bir süreçten geçeceğine dair belirgin nedenler mevcut değildir. Bunlar birbirinden oldukça farklı projelerdir.

1950'lerin başında Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu (ECSC) ile başlayan ve 1993'e kadar Avrupa Topluluğu adıyla anılan Avrupa Birliği daima, üye devletlerin egemenliğinin yaratılacak ortak Avrupa kurumlarına ve yönetimine devredileceği bir yapıyı öngören federalist bir projeydi. Projeyi var eden saiklerden birisi de güvenlikti. Bölgesel entegrasyon, her şeyden önce üye devletler arasında savaşların yinelen-

mesini önlemeyi amaç edinen bir stratejiyi her şeyin üstünde tutuyordu. Uygulamaya koyulan anlaşma temelli strateji ilk olarak kömür sektörü üzerinde Avrupa yönetiminin kurulmasını, hemen sonrasında yine Avrupa kurumları tarafından yönetilen bir ortak pazarın yaratılmasını öngörüyordu. 1986 tarihli Tek Avrupa Senedi gerçek anlamda ortak pazar yaratmayı amaçlıyordu ve 15 üye devletin içinde olduğu bir alanda federalist Avrupa kurumlarının güçlenmesi ve genişlemesiyle sonuçlanacak 1991 tarihli Avrupa Birliği Anlaşması'nın (TEU) imzalanmasına zemin hazırladı. 1997 Amsterdam Anlaşması, Avrupa Birliği Anlaşması'nı daha saf hale getirerek tamamladı.

Avrupa entegrasyonu tarihinde göç önemli bir biçimde yerini aldı. Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'nu yaratan 1951 tarihli Paris Anlaşması, 6 üye devletin vatandaşlarına tüm üye devletlerde çalışma hakkını getirdi (Geddes, 2000: 45). 1957 tarihli Roma Anlaşması, 6 imzacı ülke arasında bir ortak pazarın kurulmasını öngördü. Anlaşmanın 48. maddesine göre, eğer üye devletlerin işçileri, bir başka üye devlette iş bulabiliyorsa, serbest dolaşım hakkına sahip oluyorlardı. 1950'li yıllarda, İtalya, kendi ülkesindeki geniş işsiz kitleler için istihdam olanakları yaratmak amacıyla bu maddenin uygulamaya geçirilmesi yönünde çaba sarf etmeye başladı (Romero, 1993). Avrupa Topluluğu'nun diğer üyeleri (ve ayrıca günümüzün Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü'nün (OECD) halefi sayılan örgütün içindeki ülkeler) buna karşı çıktı. 1968 yılı ile birlikte, 48. madde yürürlüğe girdiği zaman, İtalya'nın işsizlik problemi hafifledi. İtalyan vatandaşlar, 48. maddeden yararlananların başında geliyorlardı, fakat beklenilenin aksine, Avrupa Topluluğu içinde emek hareketliliği görece olarak sınırlıydı (Werner, 1973). Emek hareketliliği özgürlüğü hükmünün yalnızca Avrupa Topluluğu üye devletlerinin vatandaşlarına açık olduğu, Avrupa Topluluğu dışındaki üçüncü ülke vatandaşlarını kapsamadığı açık biçimde hükme bağlanmıştı.

1980'li yılların ortasında İspanya ve Portekiz'in Avrupa Topluluğu'na üyelik süreciyle beraber, bu ülkelerin topluluğa girişinin emek hareketliliği üzerindeki olası etkileri üzerine önemli bir tartışma başla-

mıştı. Bazı gözlemciler, Avrupa Topluluğu'nun geri kalanının İspanyol ve Portekizli işçilerle dolacağından korkmuştu. Fakat yedi yıllık geçiş sürecinin sonunda beklenen kitlesel hareketlilik gerçekleşmedi. Bunun yerine, Avrupa Birliği ve özel yatırımların her iki ülkeye akması sonucu, İspanya'ya ve Portekiz'e diğer Avrupa Topluluğu ülkelerinden ciddi miktarda göçler geldi. Avrupa Topluluğu üye ülkeleri arasındaki sermaye hareketliliği, yine topluluğa üye ülkeler arasındaki emek hareketliliğinin önündeydi (Koslowski, 2000: 117). 2000-1 yılları arasında Avrupa Birliği ve Polonya arasındaki üyelik sürecinde de benzer bir tartışma yaşandı. Fakat öngörülen geçiş sürecinin sona ermesinin ardından, çokbilmiş Alman yetkililerin beklediği kitlesel Polonyalı akışı gerçekleşmedi. Bununla birlikte, bu durum, Eylül 2002'de yapılan seçimlerde Şansölye olmak için aday olan muhafazakâr Stoiber'in Almanya'nın yeni göç yasasının Doğu'dan kitlesel göç akışı yaratacağı yönünde uyarılar yapmasına engel olmadı. Bazı politikacıların çaresiz bir biçimde seçim dönemlerinde "ırk kartını" öne sürmeleri Avrupa siyasetinde tehlikeli bir geleneğin halen devam ettiğini göstermektedir.

1990 yılı itibariyle, toplam nüfusu 370 milyon olan Avrupa Topluluğu'nda topluluk üyesi bir ülkenin vatandaşı olup başka bir topluluk üyesi ülkede yaşayanların sayısı 5.5 milyona ulaşmıştır (Koslowski, 2000: 118). Avrupa Birliği Anlaşması'na (1991) göre, birlik üyesi bir devletin vatandaşı olup başka bir birlik üyesi ülkede yaşayan kişiler, bulundukları ülkelerde oy kullanma hakkına sahiptiler (bu hak, yerel ve Avrupa Birliği Parlamentosu seçimleri için geçerlidir, ulusal seçimleri kapsamaz). Bu durum, birlik üyesi 15 devletin vatandaşlarının sahip olduğu yeni Avrupa vatandaşlığının önemli bir boyutunu teşkil etmektedir. Bu süreçte, 1994 yılı itibariyle birlik üyesi ülkelerde sayıları 11.7 milyonu bulan üçüncü ülke vatandaşlarının konumu tartışmalı bir hal almıştır (Geddes, 2000: 11). Bu kişiler, birlik üyesi ülkelerin vatandaşlarına tanınan serbest dolaşım özgürlüğünden yararlanamamaktadırlar. Buna ilave olarak, üçüncü ülke vatandaşları birlik üyesi ülkelere girerken, birlik üyesi ülkelerden oturma izni alırken ve sınır dışı edilirken ulusal mevzuata tabi olmayı sürdürdüler. Avrupa

Birliği'nin ikili yürütme organının ulusüstü nitelik taşıyan tarafı olan Avrupa Komisyonu, birlik üyesi ülkelerde yaşayan üçüncü ülke vatandaşlarının birlik sınırları içinde serbest dolaşımı lehinde görüş bildirmişti. Bununla birlikte, üye devletlerin çıkarlarını temsil eden Bakanlar Konseyi buna karşı çıktı. Buna ilave olarak, Avrupa vatandaşlığını ulusal vatandaşlığın yerini alacak bir kavramdan daha ziyade tamamlayıcı bir kavram olarak gören birkaç üye ülke, Avrupa Birliği Komisyonu'nun önerisinin ulusal vatandaşlığın önemini daha da azaltacağını iddia etti. 1997 tarihli Amsterdam Anlaşması, Bakanlar Konseyine, birlik sınırları içinde yaşayan üçüncü ülke vatandaşları için serbest dolaşım hakkını garanti altına alacak yasal değişiklikleri yapması için 5 yıllık süre tanıdı (Geddes, 2000: 121).

Gerçek anlamda bir ortak pazar yaratılması yönündeki yoğun istem Fransa, Almanya, Belçika, Lüksemburg ve Hollanda'yı 1985 yılında Schengen Anlaşması'nı imzalamaya sevk etti. Bu ülkeler, birlik sınırları içerisinde birlik üyesi ülke vatandaşlarının özgürce seyahat edebileceği, bununla birlikte birliğin ortak sınırlarının daha sıkı kontrole tabi olacağı bir sınırsız Avrupa yaratmak yönünde adım attılar. 1986 tarihli Tek Avrupa Senedi, tek pazarı, bu anlaşmanın hükümleri çerçevesinde sermayenin, hizmetlerin, kişilerin ve malların serbest bir biçimde hareket ettiği, ulusal sınırlara tabi olmayan alan olarak tanımlamıştır (Geddes, 2000: 70). Bazı devlet temsilcilerinin de içinde olduğu birçok Avrupalı, ulusal sınırların kaldırılmasının yasadışı göçü daha ileri boyutlara taşıyacağı ve yabancıların ülkelere giriş ve ikametlerindeki hükümet kontrolünü ortadan kaldıracağı endişesiyle çekincelere sahipti. Şüphesiz, Fransa'daki Milli Cephe örneğinde olduğu gibi milliyetçi nedenlerle Avrupa Birliği'ne karşı olan göçmen karşıtı partiler programlarında bu anlaşmalara karşı çıktılar. Bununla birlikte, koşullar gerektirdiği takdirde, Schengen Anlaşması'nın imzacıları sınır kontrollerini tekrar yürürlüğe koyma hakkına sahipti (anlaşma sonrasında, birkaç devlet bu haktan yararlandı).

Schengen Anlaşması, imzacı devletlerin gerekli prosedürleri yerine getirmesi sonrasında 26 Mart 1995'te yürürlüğe girdi. Bu gelişme,

Schengen Anlaşmasına taraf olan ülkeler arasında seyahat eden insanlar için sınır kontrollerinin sona ermesi anlamına gelmekteydi. Böylece, mevcut AB vatandaşları ve AB dışındaki vatandaşlar kategorilerine, "Schengen vatandaşları" olarak adlandırılan yeni bir kategori eklendi. İngiltere, Kıta'dan gelen vatandaşlar için sıkı sınır kontrollerinin sürmesinde ısrar ederek, Schengen'e katılmayı reddetti.

Avrupa Birliği içerisinde ulusal sınırların ortadan kaldırılması, uluslararası göç hareketlerini kontrol etmeye yönelik uygulamaları etkisizleştirmiş midir? Bu yönde bir kanıt mevcut değildir. Aksine, son yıllarda, Avrupa bölgesel entegrasyonunda yaşanan kayda değer ilerlemeler, göçü kontrol etme arayışı üzerinde de etkili olmuştur. Schengen Anlaşmasına katılan Avrupa Birliği ülkeleri, Orta ve Doğu Avrupa'da bir tampon bölge ve Güney Avrupa'da ortak bir sınır yaratılması suretiyle göç kontrol önlemlerini dışsallaştırmışlardır. Bu anlamda, Avrupa Birliği, yasal göç konusunda açık kapı politikası uygularken, yasadışı göç konusunda sıkı kontrol politikasını devam ettirmiştir. Göç konusundaki hassasiyetler, son yıllarda yaşanan birliğin genişleme sürecine, kurumsal değişikliklere ve anlaşmalara da yansımıştır.

NAFTA Kanada, Meksika ve ABD arasındaki nüfus hareketleriyle ilgili sadece küçük koşullar içermiş olsa da, aynı şeyler onun için de geçerlidir. NAFTA kökenleri itibariyle, 1980'li yılların ortalarında hızlanan Avrupa bölgesel entegrasyon süreciyle çok yakından ilintiliydi. Doğru veya yanlış, Avrupa Topluluğu'nun çoğu ticaret partneri Schengen Anlaşması ve Tek Avrupa Senedi (SEA) ile birlikte Avrupa Topluluğu'nun dışarıdan gelen ihracat ürünleri için girilmesi zor bir alana, bir Avrupa Kalesi'ne dönüşeceğine inanmaktaydılar. Bu algılama, 1988 yılında Kanada ve Amerika Birleşik Devletleri arasında Serbest Ticaret Anlaşması imzalanmasında etkili oldu. Buna ilave olarak, Göç Reform ve Kontrol Yasası'nın bir hükmü Uluslararası Göç ve Ortak Ekonomik Kalkınma Çalışmaları için bir komisyon kurulmasına yetki vermişti. Meksikalı ve Amerikalı yetkililerden oluşan bu komisyon, Meksika ve diğer Batı yarımküre ülkelerinden ABD'ye olan yasadışı göçü tetikleyen nedenleri araştırmak üzere çalışmalar yapmaya başladı.

İki taraflı komisyonun 1990 tarihli raporu, yasadışı göçü önlemek için Meksika ile olan ticaretin liberalleşmesini öneren 1986 kanunundan daha kapsamlı bir yaklaşıma ihtiyaç olduğunu savunuyordu. Buna ilave olarak, Meksika Başkanı Salinas, Amerika Birleşik Devletleri ile Kanada arasında varolan Serbest Ticaret Paktının Meksika'yı kapsayacak biçimde genişlemesi yönünde baba George Bush'a çağrıda bulundu. Başkan Bush, bu öneriyi Ulusal Güvenlik Konseyine sevk etti ve Konsey bunu destekledi. Bu anlamda, NAFTA'nın temellerinde bir güvenlik boyutu olsa da, Avrupa bölgesel entegrasyonunda güvenlik kaygılarının merkezi bir konumda olduğu düşünülürse, iki örnek arasında önemli farklılıklar vardı. Bu anlamda, NAFTA savaşları önlemek adına bölgesel işbirliğine ve dayanışmaya kaynaklık edecek bir sosyo-ekonomik bütünleşmeyi yaratmaya yönelik bir federalist proje değildi. NAFTA anlaşması, 1993 yılında imzalandı ve bir serbest ticaret bölgesi olarak 1 Ocak 1994'te yürürlüğe girdi. Avrupa Birliği Projesi'ne göre daha az kapsamlı bir proje olmasına rağmen, NAFTA ABD'de ve Meksika'da ciddi siyasi muhalefetle karşılaşırken (Meksika'da Zapatista isyanının başlamasında etkili oldu), Kanada'da bu tarz bir muhalefetle karşılaşmadı.

NAFTA'nın doğuş sürecinde uluslararası göç ile ilgili meseleler önemli bir yer tutsa da, bu, paradoksal bir biçimde, anlaşma metnine tam olarak yansımamıştır. Amerika Birleşik Devletleri'nin ve Meksika'nın yasadışı göç ile ilgili görüşleri halen daha taban tabana zıttı. Meksika'ya göre, kendi ülkesinden Amerika Birleşik Devletleri'ne yönelen göç Amerikan emek piyasasının talebi doğrultusunda gerçekleşiyordu. Amerika Birleşik Devletleri'ne göre ise, daha fazla göç Amerikan yasalarının ihlali anlamına gelmekteydi ve Meksika'daki sosyo-ekonomik fırsatların kıtlığı göçe temel teşkil ediyordu. Bir başka deyişle, Meksika'da hızla artan nüfusa yetecek oranda ekonomik büyüme ve iş olanakları yaratılamıyordu. ABD-Meksika ilişkilerinde tarafların yasadışı göç konusunda birbiriyle taban tabana zıt görüşlere sahip olması "zehir hapı" olarak nitelendirildi. Eğer ikili ilişkilerde ilerleme sağlanması isteniyorsa, bu "zehir hapından" uzak durulmalıydı.

NAFTA'ya hazırlık sürecinde, hem ABD Başkanı (bu dönemde, Bill Clinton ABD Başkanı olarak seçilmişti) hem de Meksika Başkanı Salinas bu paktı yasadışı göçü azaltmanın bir yolu olarak görmekteydiler. Meksika Başkanı Salinas bu durumu, "ya ABD Meksika domateslerini satın alacak ya da Amerika'daki domatesleri Meksikalı işçiler toplayacak" şeklinde özetlemişti. Meksika Başkanı'nın NAFTA'nın göçü azaltacağına dair inancı, Göç Reform ve Kontrol Yasası'nın yürürlüğe girmesi sonrasında uluslararası göç üzerine çalışmaya başlayan ABD hükümet komisyonunun ABD ile Meksika arasındaki ticari liberalleşmenin ancak uzun vadede göçü azaltacağına dair görüşü ile taban tabana zıttı. Daha sonra, Phillip L. Martin bu bulguları "göç kamburu" olarak teorileştirdi (Martin, 1993). Gerçekten, NAFTA'nın doğuş sürecinde, Meksika'dan ABD'ye olan yasadışı göç önemli ölçüde artmıştı. 1990'lı yıllarda, Meksika ekonomisinin liberalizasyonu ülkedeki orta sınıfı ve yoksulları çok kötü biçimde etkilemişti. Önceleri, *ejido* adı verilen komünal çiftliklerden geçimini sağlayan birçok çiftçi ve ailesi bu süreçten kötü biçimde etkilenmişti ve Martin'in tahmin ettiği üzere çoğu kuzeye doğru göç etmişti (Martin, 1993: 101).

Sonuçta, NAFTA 1995 Meksika ekonomik krizini atlatabilmişti (OECD, 1998a: 172-4). Kriz döneminde ABD'nin geniş ölçekli müdahalesi etkili oldu. NAFTA, imzacı devletler arasında ticaret hacminin ve karşılıklı bağımlılığın önemli ölçüde artmasıyla sonuçlandı. 2000 yılında, Vincente Fox'un Meksika Başkanı seçilmesi ile birlikte yeni bir dönem başladı. Çerçeve 1.2'de özetlendiği üzere, yeni Amerikan Başkanı ve onun yeni seçilmiş Amerikalı meslektaşı, başta göç sorunu olmak üzere ikili ilişkilerde yeni bir sayfa açmak istiyorlardı. Fakat bu yöndeki girişimler 11 Eylül 2001 sonrasında kesintiye uğradı.

Meksika Başkanı Fox ve Dışişleri Bakanı, Avrupa Birliği tecrübesine tekrar tekrar göndermede bulunarak, NAFTA içerisinde de serbest dolaşım uygulamasının yürürlüğe konulmasını savundular. Roma Anlaşması'nın 48. maddesi çerçevesinde Avrupa Birliği üyesi ülke vatandaşlarının sahip olduğu haklara benzer bir biçimde, NAFTA ülkeleri içerisinde işçiler için serbest dolaşım hakkının kabul edilmesini sa-

vunuyorlardı. Bununla birlikte, daha önce vurgulandığı üzere, iki bölgesel entegrasyon projesi belirgin bir biçimde birbirinden farklıdır. Kuzey Amerika'nın durumu, bölgenin ABD ekonomisinin hakimiyeti altında olması ve –ABD ve Kanada arasında o denli olmasa da– ABD ve Meksika arasındaki büyük ekonomik uçurum nedeniyle de farklılık gösterir (OECD, 1998a: 7). Avrupa tarzı bir nüfus boşaltmasına göndermede bulunulması Avrupa'daki bölgesel entegrasyon tarihinin ciddi bir şekilde yanlış anlaşıldığını göstermiştir. Avrupa Topluluğu'na üye devletler, savaş sonrası dönemde İtalya'nın ülkenin kuzeyindeki işsiz kitleleri topluluk ülkelerine gönderme arayışına karşı çıkmışlardı. Avrupa Birliği, bir geçiş süreci sonrasında bile Türkiye'nin birliğe üye olmasının kitlesel göç hareketlerini de beraberinde getireceği endişesiyle buna karşı çıktı (Martin, 1991). Fas'ın teklifi de benzer nedenlerle reddedilmişti. Amerika Birleşik Devletleri'nin yerinde hangi Avrupa Birliği ülkesi olursa olsun, Amerika ve Meksika arasındaki derin sosyo-ekonomik eşitsizlikleri göz önüne alarak işçilerin serbest dolaşımı aleyhinde karar verirdi. Bu düşünce bir ilk değildi.

Böylece, Kuzey Amerika'daki ve Avrupa'daki bölgesel entegrasyon süreçleri hükümetlerin uluslararası göçü kontrol stratejileri üzerinde önemli sonuçlar doğurdu. Her iki proje, tarihsel ve kurumsal bağlamları bakımından birbirinden oldukça farklıydı. Bununla birlikte, her iki proje de yasadışı ve istenmeyen göçü önleme arayışının önemli birer parçasıydı. NAFTA'nın AB'ye benzer bir yapıya dönüşeceği düşünülebilir, ancak anlaşmanın yürürlüğe girdiği tarihten itibaren ilk yedi yıllık süreçte Meksika'dan ABD'ye olan yasadışı göçte ciddi bir artış yaşanmıştır.

GÖÇ ENDÜSTRİSİ

Genel olarak, resmi göç politikalarının başarısızlıkla sonuçlanmasının nedenlerinden birisi de "göç endüstrisidir". Bu terim, seyahat acenteleri, işçi simsarları, aracılar, tercümanlar, otel sahipleri gibi yaşamlarını göç hareketlerini organize ederek kazanan birçok kişiyi kapsamaktadır. Ayrıca, göç kanunları konusunda hizmet veren avukatlar ve göç-

menlerin sınırdan yasadışı geçişlerini organize eden insan kaçakçıları da (Rio Grande boyunca Meksikalı işçilere rehberlik eden "coyotelar" veya İspanya'ya Afrikalıları deniz yoluyla taşıyan Faslı balıkçılar gibi) bu kategoriye dahil edilebilir. Ayrıca, bankalar göçmen işçilerin ailelerine göndereceği paraları transfer etmek için özel finansal sistemler kurarak bu endüstrinin bir parçası olurlar. Bazı göç acenteleri, göçmen olarak bulundukları ülkelerde bir taraftan manav, din adamı, öğretmen gibi mesleklerde çalışırken, diğer taraftan gönüllü olarak veya yarı-zamanlı olarak kendi vatandaşlarını bulundukları ülkeye getirmek için çalışan cemaat üyelerinden oluşur. Bu kategoriye dahil olan başka bir grup ise, sığınmacılardan ve göçmenlerden aslında var olmayan işler için fahiş ücretler alan vicdansız suçlulardır. Ayrıca, görevlerini suiistimal ederek para karşılığında göçmenlere yardım eden bürokratlar ve polisler de bu sahtekârlar grubuna dahil edilebilir.

İkinci Bölüm'de gösterildiği üzere, göç endüstrisinin gelişimi göç sürecinin parçası olan ulusaşırı bağların ve sosyal ağların kaçınılmaz bir boyutudur. Başlangıç nedeni ne olursa olsun, göç süreciyle birlikte ortaya çıkan farklı ihtiyaçları karşılamak üzere özel hizmetler ortaya çıkar. Göç süreci emek piyasasının ihtiyacını karşılamak üzere hükümetler tarafından organize edilse bile, göçmen işçiler için gerekli olan altyapı nadiren tam anlamıyla sağlanabilir. Kendiliğinden gelişen ve yasadışı olan göçlerde aracılara ve simsarlara duyulan ihtiyaç daha da büyüktür. Bu süreç, hem göçmenlere hem de göçmen olmayanlara ciddi girişimcilik imkânları sunar. Aracıların ve simsarların rolü hayatidir: Onlar olmaksızın, çok az göçmen başarılı bir göç sürecini gerçekleştirmeye yetecek bağlantılara ve bilgilere sahip olur.

Zamanla, göç endüstrisi göçü teşvik eden asıl etmen haline gelebilir. Eğer hükümetler göçü azaltma yönünde kararlar alırsa, bu belli sorunları da beraberinde getirir. Göçün devam etmesinden kazançlı çıkacak aracılar, göç biçimi değişmiş olsa da göçü organize etmeye devam ederler (örneğin, yasal yollardan göçmen işçi getirmek yerine yasadışı yolları devreye sokarlar). Harris (1996:135) göç acentelerini "küresel emek piyasası tarafından desteklenen geniş, görünmeyen uluslararası bir

ağ; göçe karşı oluşturulan ulusal tahkimlerin altını oyan ve bütün toplumu değiştiren... kalabalık bir karınca ordusu" olarak nitelendirir.

İNSAN TİCARETİ VE KAÇAKÇILIĞI

Göç endüstrisinin rahatsız edici ve dikkat çekici yönlerinden birisi de göçmen kaçakçılığına ve ticaretine yönelik organizasyonların giderek artmasıdır. İnsan kaçakçılığı ve insan ticareti arasındaki ayrımı ortaya koymak önemlidir. Bu kavramlar, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından 2000 yılında kabul edilen ve Viyana Protokolleri olarak adlandırılan iki uluslararası anlaşmada resmi olarak tanımlanmıştır. BM İnsan Hakları Yüksek Komisyonu'ndan Ann Gallagher'e (2002) göre:

> İnsan kaçakçılığında insanlar belirli bir ücret karşılığında bir ülkeden başka bir ülkeye yasadışı olarak geçirilmektedir; bu süreçte, kaçırılan insanlar ticari bir alışverişin eşit olmayan ortaklardır... Tam tersine, insan ticareti organizasyonları insanları sömürmek adına zor ve hileye dayalıdır. İnsan ticaretinde kâr göç organizasyonundan değil, ticareti yapılan insanın getirildiği ülkede cinsel ve emek yönünden sömürülmesiyle kazanılır.

Seks endüstrisinde çalıştırılmak üzere kadın ve çocuk ticareti bütün dünyaya yayılmıştır. Tayland ve Japon mafyası, işbirliği halinde Taylandlı kadınları garson veya şovmen olarak Japonya'da iş bulma vadiyle kandırıp, fuhuş sektöründe çalışmaya zorlamaktadırlar. Eski Yugoslavya'da, Gürcistan'da ve Azerbaycan'da iç savaşın ve zorunlu göçün kurbanı olan kadınlar, Batı Avrupa'da genelevlerde pazarlanmaktadır. Savaş bölgelerindeki kadınlar, savaşan güçler tarafından seks kölesi olmaya zorlanmaktadır veya uluslararası suç şebekelerine satılmaktadırlar. İnsan ticaretinden ve kaçakçılığından etkilenen kişilerin sayısı tam olarak bilinmemekle beraber, her ikisi de çok yaygın suçlardır. İnsan kaçakçılığıyla uğraşan çetelerin müşterileri yalnızca ekonomik nedenlerle göç eden kimseleri değil, potansiyel sığınma ülkelerindeki kısıtlayıcı sınır kuralları yüzünden sığınma başvurusu yapamayan meşru mültecileri de kapsar (Gibney, 2000).

Almanya ve ABD örnekleri karşılaştırmalı bir biçimde incelendiğinde, her iki ülkede de insan kaçakçılığı ve ticaretinin hızlı bir biçimde arttığı görülmektedir. Alman istatistiklerine göre, 1990 yılı itibariyle insan kaçakçılığıyla uğraşan şebekelere mensup ve bu şebekeler tarafından ülkeye sokulmak istenen yabancı insan sayısı sırasıyla 1.847 ve 1.794 iken, 1998 yılında bu rakamlar sırasıyla 3.162'ye ve 12.533'e yükselmiştir (IOM, 2000a: 32; Bundesgrenzschutzamt, 2001). Güvenilir bir ABD hükümet raporu ülkede yaşanan insan kaçakçılığı vakalarındaki artışı ortaya koymaktadır: 1997 yılı itibariyle sınır devriye tutuklamalarında ülkeye insan kaçakçılığıyla uğraşan şebekeler tarafından sokulmaya çalışırken yakalananların oranı yüzde 9 iken, bu rakam 1999'da yüzde 14'e yükselmiştir. 1999 mali yılında, Göç ve Vatandaşlığa Alım Bölümü (INS), insan kaçakçılığı ile uğraşan şebekelere mensup 4.100 kişiyi ve bu şebekeler tarafından ülkeye sokulan 40.000'i aşkın kişiyi tutuklamıştır. Göç ve Vatandaşlığa Alım Bölümü (INS), insan kaçakçılığı ile uğraşan şebekelere mensup 2.000 kişi hakkında adli soruşturma başlatmış ve yargılananların yüzde 61'i ortalama 10 ay hapis cezası ve ortalama 140 Amerikan doları para cezası alarak hüküm giymişlerdir (ABD Genel Muhasebe Servisi, 2000: 2).

Küresel insan ticaretinin milyonlarca insanı kapsadığı düşünülmektedir. Üst düzey bir Birleşmiş Milletler yetkilisinin tahminine göre, dünya genelinde 200 milyon insan bu sürece dahil olmuştur. Yine bu yetkilinin ifadesine göre, "küresel insan ticareti, kapsadığı insan sayısı, suç örgütleri tarafından bu sektörden kazanılan para ve çok yüzlü doğası nedeniyle en hızlı büyüyen suç piyasasıdır" (Crossete, 2000; ayrıca bkz. Patrisot, 1998). İnsan ticareti endüstrisi yılda 5 ile 10 milyar ABD doları arasında kâr elde edebilir (Martin ve Miller, 2000a: 969). ABD ile ilgili bir çalışma, her yıl küresel olarak 700.000 ila 2 milyon arasında kadının insan kaçakçılığına maruz kaldığı ve insan kaçakçılığı yoluyla ABD'ye 500.000 kadının geldiği tahmininde bulunmuştur (Richard, 199:3). Amerika Birleşik Devletleri'ne yönelen insan ticaretinde kadınların ve çocukların fazlalığı dünya genelinde yayınlanan birçok rapor ve araştırmaya yansımıştır.

İnsan ticareti ile mücadeleyi 1990'lı yıllarda önceliklerinden biri haline getiren Uluslararası Göç Örgütü (IOM), Soğuk Savaş sonrası dönemde insan ticaretindeki artış ile ilgili olarak birçok neden göstermektedir (IOM, 1999: 4). Baskı, savaş, şiddet ve yoksulluk asıl nedenlerdir. Bazı durumlarda, iyi iş ve ücret vaatleri karşısında, göçmenler insan kaçakçılarının aracılığını kabul ederler. Son dönemlerde, yasal göç için imkânlar giderek azalmaktadır. İnsan kaçakçılığını önlemeyi amaç edinen yasal düzenlemeler ve uygulamalar yetersizdir. İnsan ticareti ile uğraşan suç şebekelerinin hizmetlerinden yararlanan birçok kişi sınır dışı edilmektedir.

Giderek büyüyen insan ticareti olgusunun boyutlarını anlamak için birçok hükümet, sivil toplum örgütü ve uluslararası organizasyon çaba sarf etmektedir – zorunlu küresel yönetimin temel bir illüstrasyonu Birinci Bölüm'de tartışılmıştır. Koslowski, insan ticareti ile mücadeleye yönelik politika üretiminin üç aşamada ilerlediğini ileri sürmüştür (Kyle ve Koslowski, 2001: 342-7). Soğuk Savaş sonrası dış politika, uluslararası göç ve ulusaşırı suçu 'yüksek siyasetin' gündemine taşımak için yeniden yapılandırılmıştır, yani bir güvenlik sorunu olarak, her iki olgu birlikte yeni kurumsal yapıların gündeminde yer almıştır. İkinci olarak, siyasetçiler yeni kurumsal bağlantıları desteklemek ve meşrulaştırmak için çaba sarf etmişlerdir. Son olarak, siyasetçiler insan ticareti ile mücadele etmek için artan bir biçimde bölgesel ve küresel düzeylerde çok taraflı işbirliğinin yollarını aramışlardır.

Sonuçta, birçok toplantı, forum düzenlenmiş ve yeni kanunlar, değiştirilmiş uygulamalar ortaya çıkmıştır. Fakat bu gelişmelerin insan ticaretini ne yönde etkilediği belirsizdir. Bir raporun iddiasına göre, Avrupa Birliği'ndeki ek kısıtlayıcı önlemler insan kaçakçılığı şebekelerinin hizmetlerine olan talebi artırmıştır (Morrison, 1998). Bir dizi gözlemci, 2000 yılında İngiltere'nin Dover kentine gitmek üzere yüklenen konteynırlarda 58 Asyalının ölmesini bu kısıtlayıcı kanunlarla ilişkilendirmiştir. Neticede, yasal düzenlemelerin daha katı hale gelmesi ve uygulamaların sıklaştırılması istenmeyen sonuçları da beraberinde getirmiştir. Birincisi, insan ticareti ve kaçakçılığıyla uğraşan şebeke-

lere olan talep artmıştır. İkincisi, Irak'tan kaçan Kürtler gibi mülteci statüsü elde etmek için gerçek anlamda geçerli nedeni olan kişiler bu şebekelerin müşterisi haline gelmiştir (Kyle ve Koslowski, 2001: 349).

Amerika Birleşik Devletleri dahil bir dizi ulusal hükümet, insan ticareti ile mücadele etmeye yardımcı olmak için yeni uygulamalar yürürlüğe koymuşlardır. İnsan ticareti ile uğraşan kişilerin yakalanmasına yardımcı olan insan ticaretinin kurbanları için yeni bir vize kategorisi yürürlüğe konulmuştur. Ayrıca, ABD, dünya genelindeki devletlerin insan ticaretini önlemeye yönelik uygulamalarını izlemeye almıştır, bu uygulamaları konu edinen bir yıllık rapor yayınlamıştır. 2002 yılı raporuna göre, dünya genelinde 700.000 ile 4 milyon arası kişi insan ticaretinin kurbanı olmuştur. Suudi Arabistan ve Türkiye gibi ABD'nin yakın müttefiki olan ülkelerin de dahil olduğu 19 ülkenin insan ticaretini önlemek için gerçek anlamda gayret göstermediği ifade edilmiştir (Purdum, 2002). Amerikan devletini dünya genelindeki devletlerin insan ticaretiyle ilgili uygulamalarını izlemeye alması yönünde yetkilendiren ilgili kanun, bu 19 ülkeye yönelik karşı yaptırımların uygulanması yönünde hükümete yetki vermemiştir. 2001 yılında yayınlanan rapor, listedeki ülke sayısını 23'e çıkarmıştır.

Çin Halk Cumhuriyeti gibi kimi ülkeler, insan ticaretine karşı idam cezasını da içeren çok sert önlemler getirmiştir (Chin, 1999: 200). Çinli göçmenleri hedef alan insan ticareti ve kaçakçılığı şebekeleri üzerine yapılan çalışmalar, kanuni uygulamalar ile çözülmesi zor küresel karmaşık ağların varlığını ortaya çıkarmıştır. Alt basamaklardaki "yılanbaşları" tutuklanabilir ve cezalandırılabilir, fakat üst basamaklardaki suçluların bulunması çok zordur. Koslowski'ye göre, insan kaçakçılığına ve ticaretine karşı uygulamaya konulan önlemler bir bütün olarak düşünüldüğünde oldukça yetersizdir (Kyle ve Koslowski, 2001:353). Bununla birlikte, Koslowski organize suçun artan etkisinin insan kaçakçılığını önlemeye yönelik uluslararası işbirliğini de beraberinde getireceğini düşünmektedir.

ÖZET: KISITLAMA VE 'KÖKSEL NEDENLER'

Sanayileşmiş ülkelere yönelen yasadışı göç, 1973 Petrol Krizi sonrasında artmıştır. Ayrıca, 1980'li yılların ortaları itibariyle yaşanan mülteci ve sığınmacı başvurularındaki artış, yasadışı göçü aşırı sağ hareketler tarafından yürütülen saldırgan kampanyaların hedefi haline getirmiştir. Bu durum, göç ile ilgili konuların siyasallaşmasına katkıda bulunmuş, aynı zamanda göçün kontrol edilmesi yönündeki kamuoyu baskısını artırmıştır. Günümüzde göçü kontrol etmeyi amaçlayan iki farklı yaklaşım vardır. Birinci yaklaşım, kısıtlayıcı önlemlerin daha katı hale gelmesini savunur. İkinci yaklaşım ise, kitlesel göçün temel nedeni olarak gösterilen Güney-Kuzey ayrımına vurgu yapmaktadır.

OECD ülkelerinin çoğu, 1990'lı yılların başlarından itibaren daha sıkı sınır kontrolleri, vize zorunluluğu, yetersiz belgeleri olan yolcuları taşıyan havayolu şirketleri için cezalar, kimlik kontrolleri, işyeri denetimleri, tahrif edilmiş belgelerin tespiti için yeni teknikler ve yasaları ihlal ederken yakalananlar için daha katı cezalar gibi uygulamaları içerecek şekilde yasaları ve ülkeye giriş mevzuatlarını değiştirmiştir. Göçmenlerin iş bulmaları için, sosyal güvenlik, sağlık ve okul hizmetlerinden yararlanmaları için gerekli olan belgeleri elde etmelerini zorlaştıracak önlemler yürürlüğe konulmuştur (farklı ülkelerdeki değişiklikler için bkz. OECD, 1997: 52-7). Birkaç örnek vermek gerekirse, Hollanda yasadışı bir biçimde ülkede ikamet edenlerin tutuklanmasını ve sınır dışı edilmesini düzenleyen yasaları güçlendirmiştir ve 1995 yılında yeni bir Yabancı İstihdam Yasası yürürlüğe koymuştur. Norveç'te yasadışı göçle mücadele etmek üzere polis teşkilatı, ulusal ve yabancı hükümetler, havayolu şirketleri ve büyükelçilikler tarafından sağlanan bilgilerin toplandığı merkezi bir büro kurulmuştur. Fransız yetkililer, işverenlerin yabancı bir işçiyi işe almadan önce uygunluğunun belirlenmesi için gerekli hükümet bölümlerine bildirmesini zorunlu kılmıştır. ABD ve Kanada, düşük gelir grubuna mensup göçmenlerin akrabalarını yanlarına getirebilme şartlarını zorlaştırmıştır.

Sovyet bloğunun çöküşü, uluslararası göç alanında düzenlemeler yapılmasını daha önemli hale getirmiştir. 1991 tarihli Avrupa Gü-

venlik ve İşbirliği Konvansiyonu, temel insan haklarının ve asgari yaşam standartlarının sağlandığı bir bölge yaratmayı amaçlamıştır. Böylece, bu bölge ülkelerinde yaşayan kişiler nesnel olarak sığınma başvurusu yapma hakkını kaybedeceklerdi. 1980'li yıllarda birçok sığınmacının geldiği Polonya bu yeni yaklaşımda model ülkeydi. 1990'lı yıllarda, Polonyalıların yapacağı sığınma başvurularının topyekün reddedilmesi düşünüldü. 1991-2 yıllarında bir dizi Doğu Avrupa ülkesi ile daha kapsamlı anlaşmalar yapılarak bu ülkeler üzerinden Batı Avrupa'ya gelen yasadışı transit göç önlenmeye çalışıldı. Ayrıca, bu ülkeler, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konvansiyonu'nu imzalayarak sığınmacı kabul etmeye başladı. Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konvansiyonu'nun kitlesel nüfus hareketlerini yaratacak gelişmeleri önleyeceği düşünülüyordu. Bununla birlikte, milyonlarca mültecinin ortaya çıkmasına neden olan eski Yugoslavya'daki iç savaş, bu mekanizmanın güvenliği sağlamak adına üstlendiği rolü sorgulanabilir hale getirdi.

Bazı araştırmacılar, Avrupa'ya yönelen uluslararası göçü sınırlandırmaya yönelik olarak yürürlüğe konulan önlemlere referans vererek, Avrupa'nın doğu ve güney yarımküreden gelen yoksul kitlelere karşı örülmüş bir kaleye dönüştüğünü savunmaktadırlar. Bununla birlikte, kitlesel göç üzerine uluslararası kamuoyunda yapılan tartışmalarda, göçmen girişlerine konulan sınırlandırmaların kısmi bir başarıya sahip olduğu vurgulanmaktadır. Sınır kontrollerini daha etkin hale getirmek için gerekli olan gözetim uygulamaları, günümüzün başat eğilimleri olan ticaret ve iletişim olgularıyla taban tabana zıttır. Bu, yasadışı göçmen istihdamına karşı yürürlüğe konulan yaptırımların kontrol stratejileri açısından artan önemini açıklar. Bazı araştırmacılara göre, kuzey ve güney yarımküreler arasındaki ekonomik ve toplumsal eşitsizlikler varoldukça, tüm engelleme girişimlerine karşın yasadışı göç büyük olasılıkla devam edecektir (Cornelius v.d., 1994). Diğer bir grup araştırmacı ise, son çeyrek yüzyılda bazı Batı Avrupa devletlerinde yasadışı göçü caydırma yönünde kayda değer uygulamaların yürürlüğe girdiğini savunmaktadır (Miller, 1994; Messina, 1996). Bununla birlikte, kitlesel göçün ancak onu var eden asıl neden olan göç

veren ülkelerdeki yaşam şartlarının düzeltilmesi suretiyle sona ereceği konusunda bir mutabakat oluşmaktadır.

Göç veren ülkelerdeki yaşam koşullarının iyileştirilmesi yalnızca göç alan ülkelerin sağladığı kalkınma yardımları ile sağlanamaz. Göç veren ülkelerde siyasal istikrarın, insan haklarının, sürdürülebilir kalkınma programlarının uygulanabilmesi için gerekli olan ticaret inisiyatiflerinin gelişmesi de hayati önem taşımaktadır. Bu durum, ABD'de de uzun zamandır bilinmektedir. Bununla birlikte, Reagan'ın başkan olduğu 1980 ile 1988 yılları arasındaki dönemde, ABD dış politikası Kuzey-Güney diyaloguna karşı düşmanca bir tutum sergiledi (M.J. Miller, 1991: 36). Bu dönemde, ABD'nin belli bölgelerde ortaya çıkan iç savaşlara ve ayaklanmalara taraf olması, yeni bölgesel siyasal istikrarsızlıkların ve ek olarak kitlesel göç hareketlerinin doğmasına yardımcı olmuştur. İronik bir biçimde, özellikle Orta Amerika ülkeleri gibi ülkelere yönelen Amerikan müdahaleciliği "kahverengi bedenler korkusu" adlı bir söylemle meşrulaştırılıyordu. Diğer bir deyişle, eğer ABD bu ülkelerdeki ayaklanmaları bastırmaz ise, Küba örneğinde olduğu gibi, isyancılar iktidarı ele geçirme şansı elde edecek ve böylece ABD'ye yönelik yeni göç hareketleri başlayacaktı.

Amerika Birleşik Devletleri Federal Çalışma Komisyonu tarafından 1990 yılında yayınlanan bir rapor uluslararası göçü kontrol arayışında değişen yaklaşımı ortaya koymaktadır: "Göç veren ülkelerde yeni iş imkânlarının varlığı ve geliştirilmesi gelişmiş ülkelere yönelen göç baskısını azaltmanın yegâne yoludur" (CSIMCED, 1990: xiii). Bununla birlikte, bu rapora göre, göç veren ülkelerde yaşanacak ekonomik kalkınma uzun vadede ABD'ye olan uluslararası göçü artıracaktır. Yasallaştırma ve işveren yaptırımı uygulamalarına rağmen ABD'ye olan yasadışı göçün devam etmesi, çoğu kişi tarafından "yasadışı göçü engelleme stratejisinin" yerini "yasadışı göçü azaltma stratejisinin" alması gerekliliğinin kanıtı olarak görülmüştür. Bu tarz düşünceler, 1993 yılında NAFTA'nın kuruluşuna giden süreçteki tartışmalarda önemli bir yer tutmuştur. Gerçekten, NAFTA, Meksika'da, özellikle ABD sınırına yakın bölgelerde, yatırımları ve istihdamı can-

landırmıştır. Bununla birlikte, NAFTA'nın Meksikalıların göç etmelerine neden olan demografik ve ekonomik baskıları gerçek anlamda ortadan kaldırdığı söylenemez.

Batı Avrupa örneğinde de, göçle ilgili konular geçmiş dönemlere oranla dış politika gündeminde daha fazla yer tuttu. Doğu Avrupa ve Kuzey Afrika ülkelerinde, Tek Avrupa Piyasasının dış ticarette daha büyük engeller getireceği ve azgelişmiş ülkelerden gelen malların bu piyasaya girişinin zorlaşacağına dair bir inanç vardı. 1999 yılında, Avrupa Birliği Türkiye ile bir Gümrük Birliği Anlaşması imzaladı. Benzer şekilde, Fas, Tunus ve Cezayir ile ticarette gümrük duvarlarının kaldırılmasını öngören bir dizi anlaşma imzalandı. Fakat NAFTA sürecinde olduğu gibi, bu önlemlerin uzun vadede "istenmeyen göçü" azaltacağına dair net bir şey söylemek imkânsızdır. Örneğin, Kuzey Afrika ülkelerinden Avrupa Birliği'ne yapılan tarımsal ihracatta uygulanan gümrük vergileri aynen dururken, bu anlaşmalarla gelen ticari liberalleşmenin birçok orta-ölçekli Kuzey Afrika firmasını çökertmesinden korkulmaktadır.

Avrupa'ya yönelen göçü azaltmak için üç çeşit uluslararası işbirliği biçimi önerilmektedir (Böhning, 1991b: 14-15). Birincisi, uluslararası ticarette liberalleşmedir. Bu konuda problem şudur: Ticari liberalleşme olduğu takdirde, Batı Avrupa'da bu süreçten en çok etkilenecek olanlar, tarım, tekstil gibi en yüksek oranda korunan sektörlerdir. 1990'lı yılların başlarında, Gümrük Vergileri ve Ticaret Genel Anlaşması, Uruguay görüşmelerinde Avrupa Topluluğu ve Amerika Birleşik Devletleri arasında yapılan ticaret müzakerelerinin sonuç bölümünde belirtildiği üzere, Batı Avrupalı hükümetler, sınırlı oranda ticari liberalleşmeyi uygulanabilir bulmaktadır. Uluslararası işbirliğinin ikinci aracı dolaysız yabancı yatırımlardır. Fakat hükümetler, kâr peşinde koşan yatırımcıları kontrol etmek adına çok az çaba göstermektedirler. Buna ilave olarak, insanların ekonomik, sosyal şartlarını hızlı bir biçimde iyileştirmek için tasarlandığı takdirde –aksi halde başarısız olur– uluslararası göçü azaltacak dış yardımlar vardır. Bununla birlikte, azgelişmiş ülkelere yönelik geçmişte uygulamaya konulan dış

yardım programlarının bu ülkelerdeki yaşam koşullarını iyileştirmek adına pek etkisi olmamıştır. Eğer yabancı yardımlar yoluyla göçün azaltılması amaçlanıyorsa, gelecekteki yardım programları sosyal ve demografik konularla daha fazla ilgili olmalıdır. Bütün bunların yanında, azgelişmiş ülkelere yönelik askeri yardım programları durdurulmalıdır.

11 Eylül 2001 terörist saldırıları, geleceğe dair öngörüleri fazla değiştirmemiştir. 2002 yılında Meksika'nın Monterrey kentinde Birleşmiş Milletler Küresel Yoksulluk Zirvesi'nde konuşan Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Kofi Annan, siyasal istikrarsızlığın, şiddetin ve terörizmin kökten çözümü için bağışçı devletlerin dünyanın yoksul ülkelerine olan yardımlarını artırması gerektiğini vurgulamıştı. Annan'a göre, terörizmin kökenleri yoksulluğun ötesindedir. Bununla birlikte, "sistematik siyasal, ekonomik ve toplumsal eşitliksizliklerin varolduğu ve bu eşitsizlikleri ortadan kaldırmaya yönelik meşru yöntemlerin bulunmadığı ortamlarda barışçı çözümler genellikle şiddet yanlısı ve radikal alternatifler karşısında başarısız olur" (Crosette, 2002a).

Bush yönetimi seçildikten hemen sonra, kendinden beklenmeyecek biçimde ABD'nin azgelişmiş ülkelere yaptığı dış yardımları yüzde 14 oranında artırma sözü verdi. Amerika Birleşik Devletleri, geçmiş dönemde Gayri Safi Milli Hasılanın binde 1'ini dış yardımlara aktarıyordu (Blustein, 2002). Bununla birilikte, birkaç ay sonra, Bush yönetimi tarımsal ürün ithalatına bağlı olarak zarar gören Amerikan tarımını desteklemek üzere büyük bir programı yürürlüğe koydu. Bush yönetiminin tarım sektörüne yönelik desteği, yasadışı göç, insan ticareti ve terörizm gibi sorunların kökten çözümü yönündeki gayretleri sürekli olarak sekteye uğratan lobi sisteminin ve olası seçim kazanımları hesaplarının genel özelliklerini yansıtmaktadır. 11 Eylül 2001 saldırıları sonrasında, vize ve sınır kontrolleri gibi farklı göç kontrol uygulamalarının sıklaştırıldığı görülürken, daha tutarlı ve güvenilir uluslararası göç kontrol stratejilerinin oluşturulabilmesi için gerekli olan zihniyet değişikliğinin yaşandığına dair çok az kanıt mevcuttur.

Ek Okuma Kılavuzu

Yasadışı göçü ve istihdamı engellemeyi amaçlayan devlet uygulamaları için Cornelius v.d. (1994 ve 2003), Harris (1995), Bernstein ve Weiner (1999), Martin ve Miller (2000b), OECD (2000) ve Zolberg ve Benda'ya (2001) bakınız. Avrupa'da ve Kuzey Amerika'da yaşanan göç ve bölgesel entegrasyon üzerine OECD (1998a), Geddes (2000) ve Koslowski'ye (2000) bakılabilir. İnsan kaçakçılığı ve ticareti için Kyle ve Koslowski (2001) ve IOM'a (2000a) bakılabilir. Yasallaştırma uygulamaları üzerine, Miller M.J. (2002), Bernstein ve Weiner (1999) ve OECD'ye (2000) bakılabilir.

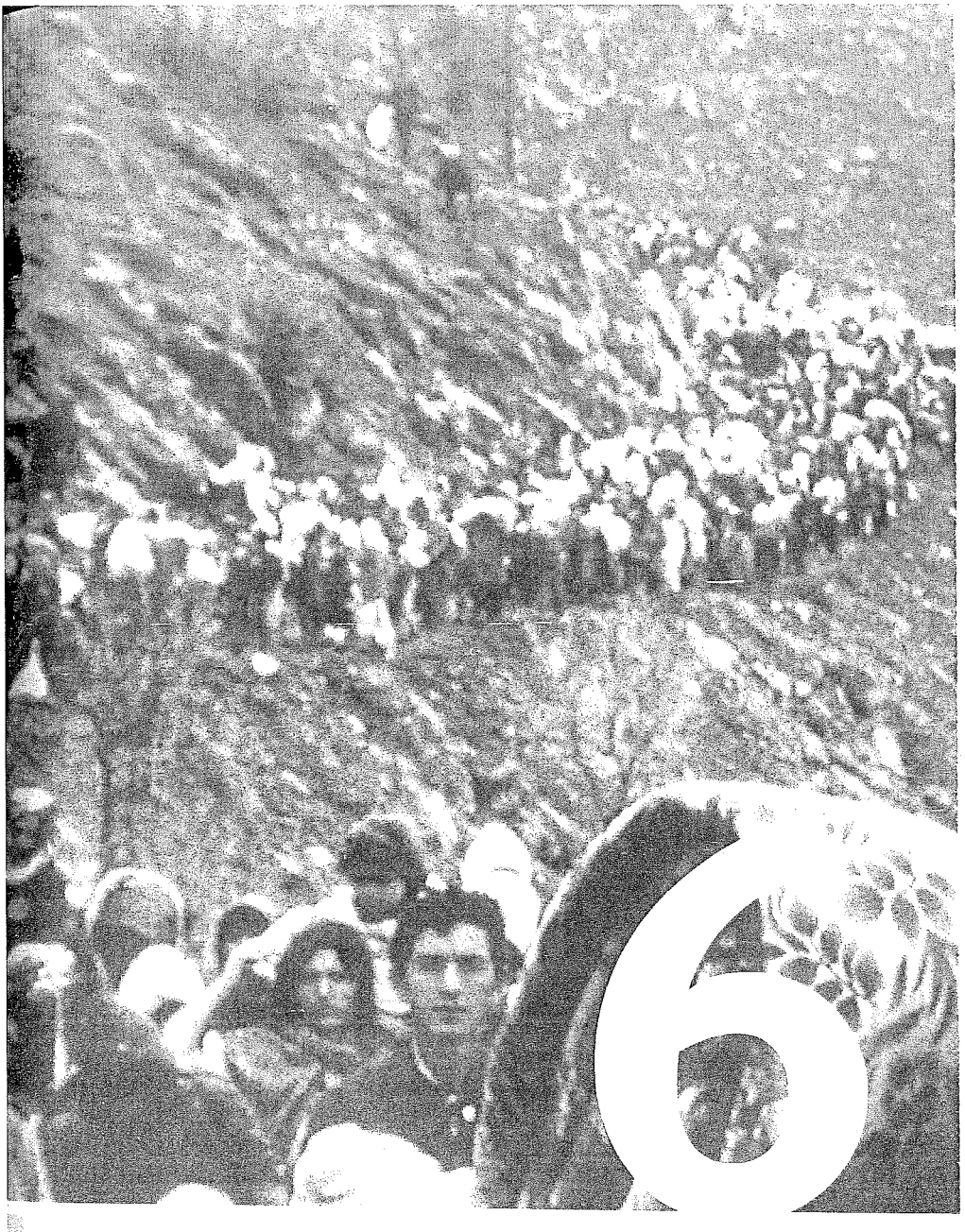

6

Gelecek Dalgalar: Uluslararası Göçün Küreselleşmesi

Kuzey-Güney uçurumu –endüstriyel demokrasiler ve dünyanın geri kalanının çoğu arasında yaşam süresi, demografi, ekonomik yapı, sosyal koşullar ve politik istikrardaki farklılaşma– barışçıl ve müreffeh bir küresel toplumun yaratılmasında asıl engel olarak beliriyor. Uluslararası göç Kuzey-Güney uçurumunun temel bir sonucudur. Ancak, dünya artık basitçe zengin ve yoksul uluslar şeklinde bölünemez. Soğuk savaşın bitiminden çok önce, mali, üretimsel ve teknolojik gücün yeni kutupları petrol zengini Arap ülkelerinde ve Doğu Asya'da ortaya çıkmıştı. Nijerya, Venezuella ve Brunei gibi Arap bölgesi dışındaki petrol üretim alanları da göçün yöneldiği önemli alanlar haline gelmişlerdi. Çeşitli endüstriler göçmen işçileri cezbediyor: Tarım, inşaat, imalat, iç hizmetler ve dahası. Ekonomik ve sosyal yerinden edilme, politik huzursuzluk, otoriter yönetim ve teknolojik gerilik göçü teşvik eden koşullar yaratmaktadır.

Arap, Afrika ve Latin Amerika bölgelerinin içinde ve bu bölgelerden gelen uluslararası göçteki güncel eğilimler bu bölümün odağını oluşturmaktadır. Sonraki bölüm dünya nüfusunun yarısından fazlasının evi olan Asya-Pasifik bölgesini ele alacaktır. Bir sonraki göçmen

dalgası esas olarak bu bölgelerden gelecek. Uluslararası göçün çoğu bölge içi olmaya devam edecek, ama pek çok göçmen de Avrupa, Avustralya ve Kuzey Amerika'ya gitmek isteyecek. Gelişmiş ülkelerin gelecek politikalarını formüle etmeleri için Güney içindeki göçü anlamak zaruri bir önkoşuldur.

ARAP BÖLGESİ

'Arap bölgesi' terimini sadece Kuzey Afrika ve Batı Asya'nın Arap ülkeleri için değil, Türkiye, İran ve İsrail gibi Arap olmayan ülkeleri de kapsayacak şekilde kullanıyoruz. Terim siyasal veya etnik bir bölgeden ziyade, coğrafi bir alana gönderme yapıyor. 'Arap bölgesi' terimi bütünüyle yeterli değil, ama olası alternatiflerden daha iyi gözüküyor: 'Ortadoğu' terimi Avrupa merkezci ve Kuzey Afrika'yı dışlıyor, 'Batı Asya' terimi ise Kuzey Afrika'yı dışarıda bırakıyor.

Fas'ın Atlantik kıyılarından Afganistan ve Pakistan'ın batı sınırlarına uzanan bölge muazzam çeşitlilik gösteren yerlerden biridir. Bu bölge içinde dört temel göçmen emek gücü alt sistemi bulunur: Akdeniz sahil boyundan Batı Avrupa'ya göç, petrol üreten devletlere Arap emek göçü, petrol üretmeyen Arap devletlerine göç ve petrol üreten devletlere Doğu ve Kuzey Asya emek göçü. İlk üç hareket bu bölümde ele alınırken, petrol ülkelerine Asyalı göçü Yedinci Bölüm'de tartışılacaktır. Ayrıca, özellikle İran ve Türkiye'ye, büyük mülteci akınları ve İsrail'e yerleşmek için yapılan kitlesel göç söz konusudur. Her şeyi hesaba katarsak, Arap bölgesindeki göçmenlerin durumu temel haklardan olağanüstü bir şekilde yoksunlukla karakterize edilmektedir. Zorunlu göç çok yaygın ve politik sistemlerin başarısızlığıyla ilintilidir (Shami, 1994: 2).

Hızlı nüfus artışı ve uluslararası göç arasında doğrudan nedensel bir bağlantı yoktur (Kritz: 2001). Bununla birlikte, Fas'tan Türkiye'ye uzanan şerit demografik açıdan dünyanın en verimli bölgelerinden biridir. Nüfus artışı muazzamdır ve nüfusun çoğu gençtir. Beyrut, Gazze ve aşağı Nil Vadisi gibi bölgeler çok yoğun bir şekilde iskân edilmiştir. Nüfus yoğunluğu ve iş yaratılması ile yeni grupların emek

gücü piyasasına girişi arasındaki uçurum göçün ilerlemesine yardımcı olmaktadır. Yakın bölgeler az yerleşilmiş ıssız çöl arazileri ve ancak yabancı emeğin kitlesel istihdamıyla mümkün olan hızlı ekonomik büyüme alanlarıdır. Arap ülkeleriyle ilgili bir 2002 Birleşmiş Milletler Gelişme Programı Raporu, Arap vatandaşların ortalama gelirinin OECD bölgesindeki ortalama gelirin yüzde 14'ü olduğuna işaret ediyor. Bu rapor, yüzde 0.5'lik bir ortalama ile önceki iki on yılın anemik ekonomik büyümesini otoriter yönetime bağladı. Arap gençliğinin yarısı göç etme arzusunu ifade etti (*The Wall Street Journal*, 8 July 2002: A22).

KUZEY AFRİKA VE TÜRKİYE: HÂLÂ BATI AVRUPA'NIN EMEK GÜCÜ REZERVLERİ Mİ?

2002'ye kadar, Fas ve Türkiye Avrupa Birliği'ndeki başka bir ülkede yaşayan en geniş nüfusuna sahiptiler, sırasıyla 2 ve 3 milyon Fas ve Türk vatandaşı Üçüncü Dünya yurttaşları olarak ikamet ediyordu (Belguendouz, 2001: 4; OECD, 2002: 253). Geniş Faslı cemaatler, 500.000'den fazla Faslı'nın 1999'da yaşadığı Fransa'ya ek olarak, İtalya, İspanya ve Hollanda'da yaşıyordu (Lebon, 2000: 11). Cezayirli ve Tunusluların büyük çoğunluğu, sırasıyla 500.000 ve 150.000, Fransa'da yaşıyordu. Sömürgeci miras büyük Kuzey Afrika akınını biçimlendirdi, ama Fas'ın durumunda tamamen değil.

Fas nüfusunun daha fazla yayılması 1974'te yabancı emeğin daha fazla istihdamını az ya da çok durduran Fransız kararıyla bağlantılıdır. 1973'te Araplara yönelik bir şiddet dalgasından sonra, Cezayir tek taraflı olarak Fransa'da istihdam için vatandaşlarının göç etmesine ara verdi. Küçük bir mevsimlik işçi grubu dışında, Fransız emek gücü piyasasına yasal erişimden birdenbire mahrum kalan Faslılar, İtalya ve İspanya'da istihdamın yollarını aradılar. Fransa'ya aile birleşimi ilişkili Mağrip göçü, bir Fransız hükümetinin daha fazla aile birleşimini yasal bir hüküm yoluyla durdurma çabası içine girince devam etti.

Göçle ilgili Franko-Cezayirli gerilimleri, birkaç yüz bin Cezayirlinin oturma ve çalışma izinlerinin yenilenmesini reddetmeye çabalayan Valery Giscard d'Estaing'in (1974-1981) başkanlığı esnasında yo-

ğunlaştı. Cezayirli Başkan Huari Bumedyen'in hiçbir şeyin insanların Cezayir gibi yerlerden kuzeye doğru Avrupa'ya hareketini durduramayacağını ilan etmesi bu bağlamda gerçekleşti. Onun uyarısı daha sonra Jean Raspail'in etkili kitabı *The Camp of the Saints* ve *The March* gibi filmlerle kuvvetlendirilen Fransızların Güneyden gelen kontrol edilemez göç korkusunu ateşledi (Zolberg ve Benda, 2001: 1-15). Cezayirli başkan beklenmeyen bir şekilde öldü ve Cezayir çok geçmeden iç savaşta kendi uzun çöküşüne başladı, 1991 ve 2001 arasında 120.000 hayatı alan bir çatışma (Spencer, 2002: 44).

Ama Bumedyen'in kıyamet öngörüsü isabetli çıkmadı. Sosyalistlerin ve Başkan Mitterand'ın 1981'de seçimleri kazanması Franko-Cezayirli gerginliğini yatıştırdı, çünkü Fransız hükümeti izinleri yenilemeyerek Cezayirlilerin iade edilmesine neden olma çabasını terk etti. On yıl sonra, Cezayir'de iç savaşın yoğunlaşması Fransız hükümetinin Cezayirlilerin muazzam bir akınına dayanak olmasını sağladı. Ancak az sayıda Cezayirli, özellikle gençler arasında, birçokları bunu yapmayı istemesine rağmen Cezayir'i terk edebildi.

Fransa Cezayirlilere vize verilmesini katı bir şekilde sınırlandırdı; Fransa'da yaşayan aile üyeleri olsa bile Cezayirliler için ayrılmayı çok zor bir hale getirdi. Fas ve Tunus çatışmanın yayılmasını önlemek için Cezayir'le birlikte sınırlarını kapattılar ve böyle yapmakla oldukça başarılı oldular. Bazı Cezayirliler göç edebildiler ve Batı Avrupa veya Kuzey Amerika'da sığınma için başvurabildiler; ama onlar istisnaydılar, kural değil. Doğu Avrupa'dan 1989 sonrası korkulan *Volkserwanderung* ile ilgili kanıtlarla birlikte –ki korkulduğu ölçüde gerçekleşmemişti– göz önünde bulundurulduğunda, Cezayir göçünün 1990'lardaki evrimi devletlerin uluslararası göçü düzenleyemeyeceğini belirten kategorik tezi çürütüyordu. Eğer bu doğru olsaydı, çok daha fazla Cezayirli göçü olurdu.

Göç iç savaşta bir rol oynadı, Afganilerin dönüşü gibi, Sovyet birliklerine karşı dövüşen ve 1980'lerde Afganistan'da müttefik olan Cezayirli gönüllüler Sovyetlerin Afganistan'ı boşaltmasının ardından Cezayir'e geri döndüler. 1990'larda düşmanlıkların yoğunlaşmasına

ciddi bir şekilde katkıda bulundular (A. Miller, 2002: 75). Onbirinci Bölüm'de detaylı bir şekilde üzerinde durulduğu gibi, Cezayir'deki savaş 1990'ların ortalarında Fransa'ya yayıldı. Birçok Cezayirli ve diğer Kuzey Afrikalı 11 Eylül'ün sonucunda El-Kaide veya diğer radikal Müslüman örgütlerle bağlantılarından şüphelenildiği için tutuklandı. Ama onlar transatlantik bölgedeki Kuzey Afrika kökenli nüfusun küçük bir azınlığını oluşturuyorlardı.

Cezayir Aralık 2001'de, Fas ve Tunus'un ayak izlerini takip ederek, AB ile bir anlaşma imzaladı (Mohsen-Finan, 2002: 94). Serbest ticaret anlaşmaları malların, hizmetlerin, şirketlerin ve sermayenin serbest dolaşımını gerektiriyor ve AB'nin bazı rekabet kurallarını benimsiyor. AB ile yavaş yavaş gelişen ilişkilerin nüfus hareketlerini nasıl etkileyeceği belli değildi. Anlaşmaların kısa ile orta vadede Kuzey Afrikalı göçünü yoğunlaştırması muhtemeldi (White, 1999: 839-54).

2000 ile birlikte şiddet düzeyi Cezayir'de azalmaya yüz tutsa da, büyük politik ve sosyo-ekonomik problemler olduğu gibi kaldı. Cezayirlerin yüzde 60'tan fazlası 30 yaşın altındayken, ekonomik açıdan aktif nüfusun yüzde 30'u işsizdi (Mohsen-Finan, 2002: 28). Başkan Buteflika'nın demokratik meşruiyeti şüpheliydi ve silahlı kuvvetler hükümette baskın olarak kalmıştı. İspanya Barselona'da, 1995'te bölgesel bir girişim başladı ve mütevazı sonuçlar getirdi. Kuzey Afrika perspektifinden bakıldığında, uluslararası örgütlerin göç konusundaki genel performansı 1990'a kadar zaten büyük ölçüde olumsuzdu (Boudahrain, 1991). Bir on yıl sonra Kuzey Afrikalı göçü sorununun Batı Akdeniz ve transatlantik güvenliğini merkezi bir şekilde etkilediğinin daha genel bir biçimde tanınması dışında çok az şey değişti.

AB ortaklığı statüsünün verilmesi Batı Akdeniz'i istikrara kavuşturmak ve AB'ye yönelik göç hareketlerini azaltmak için AB stratejisinin bir parçasıydı. Tunus, Cezayir ve Fas işbirliği yapma baskısı altına girdiler. Cezayir, Libya ve Nijer'le olan uzun ve gözenekli sınırları boyunca sınır uygulamasını güçlendirmekle yükümlüydü. Sahra Altı Afrika'dan gelen göçmenler Nijerya'dan Libya'ya yolculuk ettiler ve Cezayir ve Fas'tan Avrupa'ya doğru bir geçiş aradılar. Diğerleri Lib-

ya'dan Avrupa'ya devam ettiler. Bu hareketlerin boyutları bilinmiyor, ama çok kalabalıktılar ve Afrikalı göçmenler engin çöllerde yok oldukları için pek çok ölümle sonuçlandı. 2001 yılında Kuzey Nijerya Dirkou yakınlarındaki böyle bir olayda en azından 23 göçmen öldü ama geçiş ücreti çok daha yüksek olabilirdi (Bensaâd, 2002: 15). Diğer pek çok Sahra Altı Afrikalı ve Kuzey Afrikalı Avrupa'ya ulaşmaya çalışırken denizde boğuldu. 2001'de, İspanya'daki Faslı Göçmen İşçiler Derneği yalnızca önceki beş yıl boyunca yaklaşık 4.000 Faslı'nın Cebelitarık Boğazı'nı geçmeye çalışırken öldüğünü tahmin etmiştir (Belguendouz, 2001: 5).

Fas'a Sahra Altı Afrikalıların akınının boyutlarının bazı ölçümleri, ilk defa 1999 yılında basılan Faslı göç uygulaması istatistikleriyle anlaşılabildi. 1995'te, 444 Sahra Altı Afrikalı yasadışı göç etmeye çalışmaktan gözaltına alındı. 2000'de, 10.000 kişi gözaltına alındı. Sonuçta, Fas güvenlik birimleri 1999'da 19.037 ve 2000'de 25.613 kişiyi yasadışı bir şekilde göç etmeye çalışmaktan tutukladı. 2001'in ilk sekiz ayında, toplam 20.995 kişi tutuklanmıştı, bunların 11.716'sı Faslıydı (Belguendouz, 2001: 14).

Fas'ın İspanya ve AB'yle ilişkileri ortaklık anlaşmasının imzalanmasından sonra bozuldu. Nüfus hareketleri üzerindeki anlaşmazlıklar merkezi bir şekilde, ama aynı zamanda balıkçılık hakları konusunda da tartışmalar vardı, eski İspanyol Sahrası ve Fas sahilinin hemen ilerisinde İspanyol mülkiyetindeki küçük bir adayı gösteriyordu. Göçle ilişkili gerilimler son derece önemliydi çünkü Fas uluslararası göçün denetiminde uzun zamandır Fransa ve AB'yle yakın bir şekilde işbirliği içine girmişti. Faslılar ve Sahra Altı Afrikalılar Avrupa'daki noktalara, esasen 1973'ten önce Fransa'ya ve sonrasında İtalya'ya uzun zamandır İspanya üzerinden geçmişlerdi. Ama İspanya'nın 1991'deki Schengen Anlaşmasına uyması Faslı vatandaşlarına vize konmasına yol açtı. Bu gelişme İspanya'ya göçmen taşıyan ilk *pateras*'la aşağı yukarı çakışıyordu (Belguendouz, 2001: 12).

Faslılar İspanyol yasallaştırma politikalarının başlıca yararlanıcılarıydılar ama yeni bir İspanyol Muhafazakâr hükümeti bunun artık

yabancıları yasallaştırmayacağını ilan etti. İspanyolların arka çıktıkları planın 1999'da AB devlet ve hükümet başkanlarının Tampere'deki zirvesinde benimsenmesi Faslı yetkilileri kızdırdı (Belguendouz, 2001: 7). Diyalog yerine, 2001'de İspanya hükümeti Fas büyükelçisini yasadışı göç ve Fas'ın bunu durdurma çabalarının yetersizliğinden şikâyet etmek için toplantıya davet etti. Bunun akabinde Fas büyükelçisini geri çağırdı.

AB planı, Fas'tan vizenin zorunlu olmadığı Sahra Altı Afrika devletlerine vize zorunluluğu getirmesini bekliyordu. Fas bunun bu devletlerle olan ilişkilerini olumsuz etkileyeceği ve böylelikle Fas'ın 1976 ve 1978'de iki aşamada tek yanlı olarak ilhak ettiği İspanyol Sahra'sıyla ilgili konumunu etkileyeceği için itiraz etti. Dahası, Fas Afrika devletleriyle yeniden kabul anlaşması imzalayarak, Fas'ta gözaltına alınan Afrikalı göçmenlerin iadesini kolaylaştırdı. Yine de, İspanya ve Fas 2001'de yıllık 10-20.000 Faslı işçinin toplanmasına izin vermek için, İspanya ile Kolombiya ve Ekvator tarafından imzalanan anlaşmalara benzer, bir anlaşma imzaladılar (Belguendouz, 2001: 5).

Fas ırkçılık ve ayrımcılığa karşı önlemler içeren AB-Fas göç diyalogu istedi, çünkü İspanya'daki şiddetin en önemli kurbanları Faslılardı. Faslılar göçü genellikle bir güvenlik meselesi olarak değil, sosyo-ekonomik bir olgu olarak görürler ve Fas göçünün ekonomik etkileri oldukça tatmin ediciydi. 2000'de, yurtdışındaki Fas vatandaşlarının gönderileri 21 milyar dirhemdi (yaklaşık 2 milyar dolar). Bu toplam, Fas ihracatının toplam değerinin üçte birine denkti ve alınan doğrudan yabancı yatırımların değerinin iki katını gösteriyordu. Dışarıdaki Faslıların banka tasarrufları 50 milyar dirhem'den fazla ediyordu (4,7 milyar dolar), tasarrufların yaklaşık yüzde 40'ı Fas bankalarındaydı (Belguendouz, 2001: 4).

Göçmen gönderileri aynı şekilde Tunus ve Cezayir ekonomilerinde de, Cezayir'e nakit para akışının çoğu kayıt dışı olmasına rağmen, önemli bir etkiye sahipti. Avrupa'ya Kuzey Afrikalı göçünden kaynaklanan toplam transferler 1985'e doğru çoktan 4-5 milyar dolara dayanmıştı (Simon, 1990: 29).

Türkiye'nin durumu Mağripli örneklerle hem benzerlik taşıyor hem de farklılık gösteriyordu. Fas gibi, Türkiye'nin AB'de büyük bir gurbetçi nüfusu vardı. Türkiye muhtemelen bölgesindeki politik istikrarsızlık ve ekonomik sıkıntılardan kaçan 4 milyon kadar sığınmacı ve göçmen almıştı. Türkiye 1995'te AB ile –Türkiye ve 15 AB üyesi devlet arasında gümrük birliğini meydana getiren– bir anlaşma imzalayarak ortaklık statüsüne hak kazandı. Ama Türkiye AB'ye tam üyeliği elde etme arayışına devam etti. Tüm aday devletler arasında, Türkiye'nin başarı şansı en kötüsü gibi görünüyordu, emek göçü ve bölgesel entegrasyon arasındaki ilişkinin genellikle zannedildiğinden çok daha karmaşık olduğu izlenimini veriyordu. Türkiye'nin durumunda, kapsamlı emek göçü AB'ye girişte bir engel haline gelebilirdi. 1990'larda, Türkiye'nin politikalarını AB politikalarıyla uyumlu hale getirecek reformlara girişilmeden önce, Türkiye'nin sığınmacı politikası Avrupalılar tarafından ağır bir şekilde eleştirilmişti.

Türkiye ve Kuzey Afrika devletleri arasındaki en önemli farklılık Türkiye'nin Osmanlı mirasından kaynaklanıyordu. Geleneksel olarak, Türkiye Cumhuriyeti'nin göç politikası İsrail'in dönüş yasası ya da Almanya'nın Doğu Avrupa'daki etnik Almanlara yönelik politikasıyla bazı benzerlikler taşıyordu. Omsalı İmparatorluğu genişlerken, hükümet Müslüman tebaaya yeni kazanılan bölgelere yerleşmelerini emrediyordu, bu süreç 'sürgün' olarak kavramsallaştırıldı (Tekeli, 1994: 204-6). İmparatorluk daraldıkça, bu yerleşimciler ve onların soyundan gelenler sık sık kurban haline geldiler. 1821, Yunan Bağımsızlık Savaşı'nın başlangıcı ve 1922 arasında, Türkiye Cumhuriyeti ortaya çıktığında, tahminen 5 milyon Osmanlı Müslüman'ı öldürüldü ve 5 milyondan fazlası evlerinden sürüldü, esas olarak Anadolu Yarımadasına (McCarthy, 1995). Bundan sonra, Türkiye Cumhuriyeti her zaman büyük sayıda muhacir ve onların torunlarından oluşan bir nüfusu barındırmıştır. Etnik Türklere eskiden Osmanlı İmparatorluğunu kapsayan bölgelerden göç etme ve Türkiye Cumhuriyeti'ne yerleşme izni veren Yeniden İskân Yasası 1934'te yürürlüğe kondu (Tekeli, 1994: 217).

1980'ler gibi yakın bir tarihte, Bulgaristan'dan 300.000 etnik Türk kovuşturmadan kurtulmak için Türkiye'ye kaçtı. Birçoğu daha sonra Bulgaristan'a döndü. 1990'larda Balkanlar'daki çatışmalar nedeniyle yerinden edilen bazı Müslümanlar da Türkiye'de sığınak buldular. 2000'de, Türkiye göç kanununu yurtdışındaki etnik Türklere geleneksel olarak verilen öncelik hakkını sığınmanın ötesine geçecek bir şekilde yeniden yazdı.

Bu yasal değişiklik, Türkiye'yi hem bir göç ülkesine hem de Avrupa'ya doğru transit göç için önemli bir yere dönüştüren yeni bölgesel göç dinamiklerini yansıtıyordu. 1980'ler ve 1990'larda, Türkiye, resmi açıdan mülteci olarak tanınmayan ama ikametlerine Türkiye hükümeti tarafından göz yumulan milyonlarca İranlı, Afgan ve Iraklıyı kabul etti. Türkiye'nin AB'ye tam üyelik girişimi Türk göç ve mülteci politikalarının daha fazla reformunu, elbette enformel göz yumma politikasına son verilmesini gerektirecektir. Böyle bir politika değişikliği tüm bölge için önemli anlamlar içerecektir. Teklif edilen kanun işveren yaptırımları gibi önlemler aracılığıyla yasadışı göçü frenlemeyi hedef almaktaydı (OECD, 2001: 254).

Irak'taki istikrarsız durum Türk yetkililerinin özel endişelerindendir. Kürt meselesinin uluslararası göç açısından anlamları Çerçeve 6.2'de ele alınmaktadır.

Akdeniz sahil devletleri ve Batı Avrupa arasında uluslararası göçün on yıllar boyunca ördüğü karşılıklı bağımlılık, onların ortak bir gelecek oluşturdukları anlamına geliyordu. Bununla birlikte, uluslararası göçle ilgili olarak yüksek düzeyli Akdeniz aşırı gerilimleri olasılıkla devan edecek gibi gözüküyor. Küresel Kuzey-Güney ayrımının ön hattında bulunan bu gerilimlerin becerikli bir yönetimle azaltılacağını ya da bu becerinin olmaması durumunda daha kötü bir hale getirileceğini zaman gösterecek. Terörizme karşı verilen savaşın iki alan arasındaki nüfus hareketlerinin jeo-stratejik anlamlarının akıbetini son derece etkilediği görüldü.

PETROL ZENGİNİ ARAP DEVLETLERİNE ARAP GÖÇÜ

Daha fakir olanlardan daha zengin Arap devletlerine yaşanan göç, özellikle erkek işçiler, bu patlamaya hazır bölgede muazzam politik önem taşımaktadır. 1970 ve 1980'lerde, Libya çok sayıda Mısırlı ve Tunusluyu kabul etti. Ancak Mısır Başkanı Enver Sedat'ın Batıya yönelik dış politikasını yeniden düzenlemesi nedeniyle Mısır-Libya ilişkileri bozulunca, binlerce Mısırlı işçi sınır dışı edildi. Mısır hükümeti 1985 krizinden sonra eski göçmenlerden 18.000 şikâyet aldı ve uğradıkları maddi kayıplardan ötürü 6.000 göçmene tazminat ödemeyi kabul etti (Farrag, 1999: 74). Libya'dan gelen –Tunus hükümetinin Fransız askeri desteği ile birlikte ezmiş olduğu– silahlı Tunus isyancılarının bir baskınıyla daha kötü bir hale gelen gerilimli bir süreçte benzer bir yazgıyı Tunuslu işçiler de yaşadı. Yaser Arafat 1993'te Oslo Anlaşmasını imzaladıktan sonra, binlerce Filistinliye ayrılmaları emredildi. Filistin Otoritesi tarafından kontrol edilen bölgeye 'iade edilmeleri'nin kabulü İsrail tarafından reddedildiği için, çoğu aylarca Mısır-Libya sınırında mahsur kaldı.

1989'dan beri, diğer dört Mağrip Birliği devletinin (Fas, Tunus, Moritanya ve Cezayir) vatandaşları Arap Mağrip Birliğini yaratan Marakeş Anlaşmasının şartları altında teorik olarak Libya'ya serbestçe girebiliyorlardı. Ama bölgesel birleşmenin çerçevesi çok az etkiye sahipti (Safir, 1999: 89). Libya Afrika'da kişi başına düşen en yüksek gelire sahipti, 1990'da 5410 dolar olarak tahmin ediliyordu (Farrag, 1999: 81). Libya'nın Afrika politikası ve diplomasisindeki etkisi büyürken, ABD ve İngiltere ile zayıf ilişkilerinin tersine, Sahra Altı Afrikalıların Libya'ya göçü 1990'larda daha yaygın hale geldi. Sahra Altı Afrikalıların akınına, çölü ağaçlandırmak için bir proje başlatan Libya hükümeti tarafından büyük ölçüde müsamaha gösterildi. Proje çok zor koşullardaki emek gücü için talep yaratmıştı (Bensaâd, 2002: 15). Aynı zamanda, göçmen Arap işçiler, özellikle Sudan ve Mısır'dan gelenler, Kaddafi karşıtı, radikal İslâmcı muhalefet için bir dayanak noktası haline geldiler (Silvestri, 1999: 167).

Seyrek bir şekilde, Mısır ve Tunus'un durumunda daha önce olduğu gibi, şiddet patlak verdi. Yüzlerce Afrikalı 2000 katliamında öl-

dürüldü (Bensaâd, 2002: 19). Öldürmeleri Afrikalıların kitlesel göçü takip etti, aralarından bazıları daha sonra tekrar Libya'ya döndü. Libyalı yetkililer, binlerce Afrikalıyı, bazı göçmenlerin isyan ettikleri ya da kaçma girişiminde bulundukları için idam edildikleri Libya'nın güneyindeki gözaltı kamplarında alıkoydular (Bensaâd, 2002: 19). Yine de, umutsuz Afrikalıların Libya'da bir iş bulma ya da oradan Avrupa'ya gitme umuduyla her şeyi göze almalarından dolayı akın devam etti.

Libya uluslararası göç ve dış politika konuları arasındaki karşılıklı bağlantının uç bir örneğini oluşturur. Kitlesel ihraçlar ayrıca Libyalı yetkililerin Arap Birliğini ve ILO standartlarını umursamadıklarını gösteriyor. Faslı bilgin Abdullah Boudahrain'in ileri sürdüğü gibi, göçmenlerin haklarını önemsememek, korumayı temin etmek için tasarlanan anlaşmaların varlığına rağmen Arap dünyasında olağandır (Boudahrain, 1985: 103-64).

Irak'ta yönetici Baas Partisi, aynı zamanda Libya yönetimi tarafından da kabul edilen pan-Arap birliği ve ulusçuluk idealiyle tutarlı bir şekilde, Iraklı olmayan Araplar için giriş özgürlüğünü, ikamet ve iş bulmayı dikkate alıyor. 1975'te, Irak Mısırlı çiftçilerin Irak'a yerleşmelerini teşvik etmek için Mısır'la bir anlaşma imzaladı. Ama Mısır Başkanı Sedat'ın İsrail'e yaptığı tarihi ziyaretinin ardından Irak tek taraflı olarak anlaşmayı reddetti (El Sohl, 1994: 123). Bununla birlikte, Irak 1980'lerde milyonlarca çoğunlukla vasıfsız Mısırlının iş bulmalarına ve ikamet etmelerine izin verdi. Yurtdışındaki Mısırlılar için devlet bakanlığı 1983'te 1.25 milyon Mısırlının Irak'ta bulunduğunu tahmin ediyordu (Roussillon, 1985: 642). Irak yönetimini, Körfez'in Arap karakterine karşı bir tehdit olarak gördüğü, yakın devletlerdeki Arap olmayan işçilerin yükselen oranını gittikçe daha çok eleştirmeye başladı (Roussillon, 1985: 650-5). 1970'lerin sonuna doğru, aksi bir eğilim güneydeki petrol zengini Körfez devletlerinde meydana gelirken, Irak'taki Asyalı göçmenlerin sayısı Arap göçmenlerin lehine azalıyordu. Irak'ın diğer Arap ülkelerinden gelen göçmenlere açıklığı, hemen hemen tüm Arap dünyasında Körfez krizi sırasında Irak'a duyulan sempatinin açıklanmasına yardımcı oluyor. Irak'a Arap göçünün

önemi uzun ve korkunç Irak-İran savaşı sırasında arttı. 1980'lerin sonlarında, Mısırlı göçmenler ve yerli nüfus arasındaki gerilimin haberleri sık sık tekrarlanır hale geldi. Dahası, Arap olmayan göçmenlere karşı Baasçı retorik yoğunlaştı.

1990-1 Körfez Savaşı'nın sonuçları Çerçeve 6.1'de açıklanmaktadır. Irak, bölgesel olarak göç alan önemli bir ülkeden, milyonlarca göçmenin ve Irak vatandaşının kaçtığı göç veren bir bölgeye dönüştü.

Arap Yarımadası'nın petrol zengini ülkelerine Arap göçü daha da fazlaydı. Bazı bölgelerin, Kuveyt gibi, İngiliz yönetimi altındayken çoktan Güney Asya'daki, özellikle bugünkü Hindistan ve Pakistan'daki İngiliz sömürgelerinden işçi toplamak için göçmen işçi politikaları vardı. Körfeze kayda değer Doğu Asyalı göçü de 1975'ten çok önce

Çerçeve 6.1 Körfez Savaşı

1973 petrol fiyatı artışından sonra, Basra Körfezi'nin petrol zengini ülkeleri inşaat ve endüstrileşme için hem Arap hem de Asya ülkelerinden yabancı işçi yığınlarını topladılar. Önce çoğunluğu erkeklerdi; sonra Filipinler ve Sri Lanka'dan pek çok kadın hizmetçi toplandı. Kuveyt'teki çeşitli kategorilerdeki yabancılara uygun statülerle ilgili kızgınlıklar Irak-Kuveyt gerilimlerinde önemli bir etken haline geldi. 1990'da Körfez krizinin başlangıcında Irak'ta 900.000'i Mısırlı ve 100.000'i Sudanlı olan 1.1 milyon yabancı vardı. Kuveyt'te 1,5 milyon yabancı vardı: Toplam nüfusun üçte ikisi. Kökenlerinin ait olduğu başlıca ülkeler Ürdün/Filistin (510.000 kişi), Mısır (215.000), Hindistan (172.000), Sri Lanka (100.000), Pakistan (90.000), Bangladeş'ti (75.000).

Irak'ın Kuveyt'i işgali ve onu takip eden savaş, yabancı işçilerin kitleler halinde gidişine yol açtı. Mısırlıların çoğu Irak'ı terk etti, yüz binlerce Filistinli ve diğer göçmenler Kuveyt'ten kaçtı ve hükümetleri Irak'ın tarafını tutunca muhtemelen 1 milyon Yemenli Suudi Arabistan'dan çıkmak zorunda bırakıldı. Tahminen 5 milyon kişi yerinden edildi ve bu, Güneydoğu Asya'dan Kuzey Afrika'ya kadar pek çok ülkenin yurtdışından gelen gönderilerinde ve gelirlerinde muazzam kayıplarla sonuçlandı.

Körfez Savaşı, belki de daha önce hiç olmadığı kadar, çağdaş uluslararası ilişkilerde göçün merkeziliğini gösterdi. Göçmenler belli başlı Arap önderler tarafından potansiyel olarak yıkıcı –bir beşinci kol– şeklinde görüldüler ve yerel ve uluslararası gerilimlerin günah keçileri haline geldiler. Şiddetin ortaya çıkmasıyla yüzlerce göçmen öldürüldü. Savaşın neden olduğu politik düzenlemeler, Arap bölgesinde ve ötesinde toplum ve politika üzerinde önemli yan etkilere sahipti.

başlamıştı (Seccombe ve Lawless, 1986: 548-74). Amerikan egemenliği altındaki bu bölgeler, özellikle Suudi Arabistan, oldukça farklı yabancı işçi politikaları geliştirdiler. 1950'ler ve 1960'larda, Batılılar ve Filistinli mülteciler petrol üretimi için gereken kalifiye emeği çoğunlukla sağladılar. 1967 ve 1973 Arap-İsrail savaşlarının ardından, petrolün artan fiyatının hırslı kalkınma projelerini finanse etmesinden dolayı emek göçü patladı. 1970 ve 1980 arasında, Arap ülkelerindeki OPEC'e ait olan petrol geliri (Körfez ülkelerine ek olarak Irak ve Libya) 5 milyar dolardan 200 milyar dolara yükseldi. Suudi gelirleri tek başına 1 milyar ABD$'dan 100 milyar dolara çıktı (Fergany, 1985: 587).

1960'ların ortalarından 1970'lerin ortalarına kadar Körfez ülkelerindeki uluslararası göçmenlerin çoğu –çoğunlukla Mısırlılar, Yemenliler, Filistinliler, Ürdünlüler, Lübnanlılar ve Sudanlılar olmak üzere– Arap'tı. 1970'ler süresince, yine de, Körfez monarşileri muhtemel politik tepkiler üzerine artan bir şekilde endişelendiler. Filistinliler, özellikle, politik açıdan yıkıcı olarak görüldüler. Suudi petrol alanlarında grev düzenleme girişimlerine ve Ürdün ve Lübnan'da sivil çatışmalara karıştılar. Yemenliler pek çok rejim karşıtı aktivitenin içinde yer aldılar (Halliday, 1985: 674). Yabancı Araplar ancak Fransız birliklerinin müdahalesinden sonra kontrol altına alınabilen Mekke'deki kanlı 1979 saldırısına karıştılar. Bunun bir sonucu politikaya karışma ihtimalleri daha az olan ve daha kolay kontrol edilebilir görülen Güney ve Güneydoğu Asyalı işçilerin işe alınmalarının artmasıydı (bkz. Yedinci Bölüm).

1980'lerin ortalarında, petrolün fiyatı aniden düştü ve bazı gözlemciler, Merkezi Haber Alma Teşkilatı (CIA) gibi, Arap Yarımadası'na kitlesel göç devrinin sona erdiği sonucuna vardılar (Miller, 1985). Yüz binlerce Arap, Güney ve Doğu Asyalı işçi işlerini kaybettiler ve yurtlarına döndüler. Ama petrol zengini ülkelere kitlesel emek göçünün sona erdiği sonucuna varmak için erkendi. Göçmen işçi sınıfı emek gücünün ayrılmaz bir parçası haline geldi (Birks v.d., 1986: 799-814). Hükümetin yabancı emeğe bağımlılığı azaltma çabasına rağmen,

yasadışı yabancıların topluca atılması dahil, Irak saldırısı arifesinde yabancılar Kuveyt emek gücünün en önemli kısmını oluşturmaya devam ettiler.

1991 savaşı sonrası, Kuveyt hükümeti yabancı emeğe olan bağımlılığını azaltma planlarını ilan etti, ancak göçmen emek gücünün kitlesel yardımı olmaksızın Kuveyt yeniden inşa edilemezdi. Suudi Arabistan'da, Mısırlılar kriz sırasında sınır dışı edilen Yemenliler ve Filistinliler gibi politik açıdan şüpheli nüfusun yerini almaya başladılar (J. Miller, 1991). Körfez petrol devletlerinin göçmen emek gücünde artan oranda Güney ve Doğu Asyalı işçiler vardı. Irak üzerindeki askeri zafere rağmen, Körfez monarşileri Arap dünyasının çoğunda meşruluklarını daha fazla yıprattılar. Bu, onların baş müttefikini, Mısır'ı bile bir göçmen işçi kaynağı olarak gittikçe daha cazibesiz bir hale getirdi.

2002'ye doğru, krizin büyüme hissi derinleşti. En zorlayıcı tahmin 1995'te Körfez İşbirliği Konseyi'ne (GCC) üye ülkelerin (Suudi Arabistan, Kuveyt, Umman, Katar, Bahreyn ve Birleşik Arap Emirlikleri) toplam nüfusunun yaklaşık olarak üçte birinin vatandaş olmayanlardan oluştuğunun ileri sürülmesiydi. Ama vatandaş olmayanlar emek gücünde 5.232.000'e 2.378.000'le vatandaşlardan sayıca çok üstündüler (Evans ve Papps, 1999: 208). İdari gelirler düşerken ve bütçe açığı hızla yükselirken ulusal nüfus süratle büyüyordu. Hükümetler, devlete sadakati garantiye almanın geleneksel araçları olarak, kamu sektöründe ek işler yaratmak için büyük bir gayretle üsteledikleri halde genç vatandaşlar arasında işsizlik arttı. Emek piyasaları üzerinde gittikçe artan bozucu etkileriyle uzun vadede yabancı emeğe olan bağımlılıkla ilişkili olmalarıyla birlikte, öğrenim ve eğitim kalıpları genç vatandaşların istihdamındaki bariyerleri ağırlaştırma eğilimindeydi. Bu durum GCC ülkelerinin kalkınma stratejilerinde ucuz yabancı emeğe bel bağlamalarının bilgeliğini tartışılır hale getirdi (Evans ve Papps, 1999: 227-33).

Mısır, 70 milyonluk bir nüfusla, Arap devletlerinin açık arayla en kalabalık olanıdır ve en çok bölge içi emek gücü göçünden etkilenmiştir. Mısır emek gücü göçünün evrimi sadece yakınlardaki petrol üreticisi devletlerin petrol gelirlerinin iniş çıkışlarıyla değil, aynı za-

HARİTA 6.1

1990-1 Kuveyt Krizi Sırasında Körfez'den Geri Dönüş Göçü

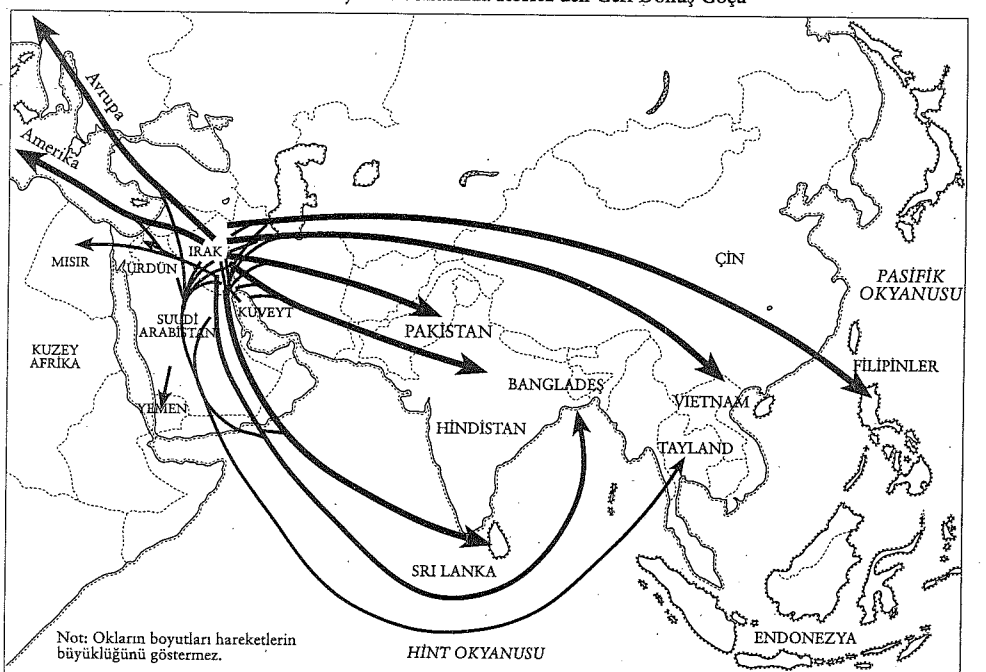

manda Mısır iç ve dış politikalarındaki değişimlerle de karşılıklı ilişkilidir. Tüm köyler ve bölgeler tüketim ve yatırım için onlara bağımlı olduğu için yurtdışında çalışan Mısırlılardan gelen maaş havaleleri can alıcı bir ekonomik mesele haline gelmiştir (Fadil, 1985).

Köylüler, zanaatçılar ve yüksek vasıflı uzmanlar çoğunlukla yurtlarında kazanmayı beklediklerinden daha yüksek maaşlarla cezbedildikleri için göç hayatın dokusunu fazlasıyla etkilemiştir (Singabi, 1985: 523- 32). Emek göçü kuşkusuz kronik işsizliği ve yetersiz istihdamı azalttı, ama bununla birlikte Mısır'ı çok ihtiyaç duyulan vasıflı işçilerden mahrum etti ve geleneksel köy ve aile yapısını, iyi veya kötü, bozdu. Kitlesel göçün pek çok önemli etkisinin arasında Mısır'ın bölgesel politik ve ekonomik gelişmelere bağımlılığı artıyordu: 1980'lerin ortalarındaki petrol fiyatı düşüşü esnasında ve Körfez krizi esnasında, Albay Kaddafi'yle Mısır arasındaki görüş ayrılıklarının zirvesinde Libya'dan gelen göçmenlerin dönüş dalgaları vardı.

2002'lerde, emek piyasasına giren nüfus gruplarını istihdam etmek için Mısır'ın her yıl 500.000 iş yaratması gerekliydi. Bunu yapamadı ve bu yüzden Mısırlıların göçünü kolaylaştırmak için 1973 ve 1993 arasında yakın devletlerle 11 iki taraflı anlaşma imzaladı. 1990'ların ortalarında, Mısır istatistikleri tüm göçmenlerin yaklaşık yüzde 70'inin Suudi Arabistan'a gittiğini gösteriyordu (Farrag, 1999: 56-7).

PETROL ÜRETMEYEN ÜLKELERE ARAP GÖÇÜ

Arap bölgesi içindeki petrol üretmeyen ülkelere Arap göçü petrol üreten ülkelere göçten nicel ve jeopolitik olarak daha az dikkate değerdir, ama yine de önemlidir. Genellikle emek gücü ve mülteci akınlarını birbirinden ayırmak zordur. Ürdün başlıca örnektir. 1970'lerin ortalarına doğru, yerel emek gücünün muhtemelen yüzde 40'ı yurtdışında, esasen Körfez'de istihdam edilmişti (Seccombe, 1986: 378). Bu gidiş ikame göçe yol açtı: Yurtdışına göç eden Ürdünlüler ve Ürdün'de yaşayan Filistinlilerin yerine geçen yabancı işçilerin varışı. Bununla birlikte, yurtdışına giden Ürdünlü işçilerin çoğu vasıflıydı. Aynı şekilde Ürdün'ün aldığı işçilerin çoğu vasıflıydı, ama aynı zamanda vasıfsız Mı-

sırlı ve Suriyelilerin büyük bir akını vardı. 1980'lerde, bu akının Ürdünlü vatandaşlar ve orada ikamet eden yabancılar arasında işsizliğin büyümesinde payı olduğu düşünülüyordu. Yabancı işçilerden ağır bir şekilde etkilenen sanayilerde maaşlar da düşmüştü (Seccombe, 1986: 384-5). Filistinlilerin Kuveyt tarafından 1991'de toplu olarak atılmaları akının büyük kısmını alan Ürdün'ü oldukça etkiledi (Shami, 1999: 151, 179-95). 1990'larda, pek çoğu kayıtsız olan 50.000-200.000 Iraklı Ürdün'de oturuyordu. Yaklaşık 7.000'i iltica için Ürdün'e 2000'de başvurdu (USCR, 2001: 185).

Bir diğer önemli emek göçü örüntüsü 1967 savaşında İsrail tarafından işgal edilen topraklarda oturan Filistinli Arapları içermektedir. İsrail emek piyasası Gazze ve Batı Şeria'dan gelen işçilere açıldı. Bu işgal edilen toprakları İsrail ekonomisine katmayı amaçlayan İsrail stratejisinin bir parçasıydı (Aronson, 1990). İşçilerin çoğu İsrail'de çalışmaya her gün gelmek zorundaydı ve her akşam ayrılmaları gerekiyordu. Filistinliler esas olarak inşaat, tarım, oteller ve restoranlar ve temizlikte (ev işlerinde) iş buldular (Semyonov ve Lewin-Epstein, 1987). İşgal edilen topraklardan gelen Filistinlilerin yasadışı çalışması oldukça yaygındı (Binur, 1990). 1984'te, işgal edilen topraklardan gelen 87.000 işçinin bir bölümü İsrail'de istihdam edildi, zapt edilen toprakların toplam emek gücünün yaklaşık yüzde 36'sı.

1991'e doğru, Sovyet Yahudi göçü Araplar için iş bulma fırsatlarını etkiliyordu. İsrail hükümeti açık bir şekilde, Filistinlilerdense, Sovyet Yahudilerinin inşaat veya tarımda istihdam edildiğini görmeyi tercih ediyordu, ancak Sovyet Yahudilerini istihdam etme çabaları çok az veya sıfır başarıya ulaştı. Ya Sovyet Yahudi göçmenleri farklı işler istediler ya da ödeme ve çalışma koşulları tatmin edici değildi (Bartram, 1999: 157-61). Filistinlilerin ülkelerinden çıkarılmalarını ölçmek kolay değil, çünkü işin içinde başka etkenler de vardı. Körfez Savaşı düşmanlıkları çoğalttı ve işgal edilen topraklardaki Araplar tarafından İsrail'deki Yahudilere yönelik bir saldırı dalgası vardı. İsrailli yetkililer, İntifada'yı zayıflatmayı hedefleyen, hem daha fazla kısıtlayıcı kural ve giriş prosedürü ortaya koydular, hem de daha çok güvenlik sağladılar.

Tüm bu unsurların bir araya gelmesi 1991'den sonra Filistinli işçilerin istihdamında keskin bir düşüşle sonuçlandı. Romanya, Filipinler ve Tayland'dan gelen yabancı işçiler gittikçe Batı Şeria ve Gazze'den gelen Filistinli Arap işçilerin yerlerini aldılar. Aynı zamanda, uzun bir süre işgal edilen toprakların halkı için emniyet supabı vazifesi gören Körfez devleti emek piyasalarının Filistinlilere kapanması, Filistinlilerin ekonomik durumunu daha da kötüleştirdi. Bu tehlike Filistin Yönetiminin liderliğini ve tüm bölgenin barış sürecini tehdit ediyordu.

İsrail 1990'larda eski Sovyetler Birliği'nden yaklaşık 800.000 yeni göçmen aldı. Sonuçta, İsrail'in nüfusu 1947'deki 800.000'den 1998'de 6 milyona yükseldi: Net göç, toplam nüfus artışının yüzde 40'ını açıklıyordu (Kop ve Litan, 2002: 23-5). Bu arada, İsrail'in yabancı işçi nüfusu 250.000 oldu (Kop ve Litan, 2002: 107). İçişleri Bakanlığının 1996'da yaklaşık 100.000 kişinin önceki on yılda vizelerinden uzun süre kaldıkları sonucunu çıkarmasından dolayı İsrail'in yabancı işçi nüfusuna ilişkin veriler sağlam değildir. Diğer tahminler hiçbir olgusal dayanağı olmaksızın yasadışı yabancı işçilerin toplam sayısını 250.000 olarak saydılar (Bartram, 1999: 164-5). 2002'de, İsrail hükümeti yabancıların yasadışı istihdamına karşı savaş ilan etti, ama işveren yaptırımları ve sınır dışı etme gibi önlemlerin, kısmen para cezaları az olduğu için, çok az caydırma etkisine sahip oldukları görüldü. Bazı 'geçici' işçilerin İsrail toplumunun karmaşık dokusunun kalıcı bir parçası haline gelebilecekleri olası görünüyordu (Bartram, 1999: 167). Hükümetçe cömertlik sunulan Yahudi göçmenler ve İsrail'deki çok sayıdaki yabancı işçi arasındaki keskin karşıtlık iç değerlendirmeye ve yabancı işçi alımının sona erdirilmesi istemine yol açtı (Kop ve Litan: 2002: 108).

Arap Bölgesindeki Mülteciler ve Ülkeleri İçinde Yerinden Edilmiş İnsanlar

2002'ye geldiğimizde, yaklaşık 3.8 milyon Filistinli mülteci bölgeye ve dünyaya dağılmıştı. Binlerce Filistin Kurtuluş Örgütü görevlisi ve ordu veya polis personeli, Gazze Şeridi'nin bir kısmı, Jericho, Hebron ve

Batı Şeria'nın diğer bazı kentsel alanlarından oluşan, Filistin Yönetimi bölgesine dönüş için yetkilendirildiği halde, Filistin-İsrail barış anlaşmaları onların kötü durumunu değiştirmek için çok az şey yapmıştı. Mülteciler, iade edilmeler, tazminatlar, savaş tazminatları ve Filistin Otoritesinin topraklarına ulaşmakla ilgili görüşmeler barış sürecinin en zor tarafı olarak beliriyordu. İsrail ve Filistin görüşleri ve pozisyonları mültecilerin sayımından başlayarak aşırı derecede farklıydı. Ekonomik darboğazdaki Batı Şeria ve Gazze'nin Filistinli nüfusu ve yüksek işsizliği arttıran çalışma yaşına erişen yeni grupların büyüklüğüyle, Lübnan veya Suriye'den gelen Filistin'in kalabalık mültecilerinin kitlesel iadesi için olasılıklar kötü gözüküyordu. Gazze'deki sıradan bir kadının on çocuğu vardı; bu, dünyadaki en yüksek doğurganlık oranlarından biridir. Bölgede, bölgesel politikaları benzer bir şekilde oldukça etkileyen, önemli başka mülteciler ve ülkeleri içinde yerinden edilmiş insan toplulukları vardı (bkz. Çerçeve 6.1 ve 6.2).

İran 1990'ların başından beri mülteciler için dünyanın en önemli sığınağı haline gelmişti. Büyük sayılardaki Afgan mülteciyi iade etmeyi başardı ve 1997'de tüm Afgan mültecilerin ülkeyi terk etmek zorunda olduğunu ilan etti (USCR, 1996: 111). Yine de, 2000'de 1.5 milyon Afgan mülteci kaldı ve sayıları 2001'de Afganistan'ın ABD güdümlü işgali sırasında arttı (USCR, 2001: 174). Bu arada, yüz binlerce İran vatandaşı Türkiye, Irak ve Batı'ya gitmek için İran'dan kaçtı. İranlı muhalifler arada sırada Irak'taki üslerden İran'daki hedeflere saldırdılar ve bu intikam saldırılarına neden oldu. İran hükümeti yurtdışındaki İranlı politik rakiplerini vurdu. İranlı muhalefet liderlerinin Batı Avrupa'da öldürülmesi İran'ın Almanya ve Fransa'yla ilişkilerini sert bir şekilde zorladı. İran ayrıca Azerbaycan'da ilerleyen Ermeni kuvvetlerinden kaçan pek çok Azeri'yi kabul etti. Gelgiti durdurmak için, İran Azerbaycan'la olan sınırının yakınına mülteci kabul merkezleri kurdu. İran'ın mülteci politikaları, 1990'lar boyunca mültecilerin kabulünden ve bütünleştirilmesinden, akınları önlemek için daha etken müdahaleye veya onları sınırda tutmaya doğru değişti. Mültecilerle ilgilenmenin büyük maliyeti değişen yöneliminde bir rol oynadı. Bu-

nunla birlikte, İran çıkarlarının esası, Azeriler kuzey İran'da büyük bir etnik azınlığı oluşturduğundan, Azerbaycan'daki gibi çatışmalarda kaybetmekti.

Çeçen ve Kafkas geçmişe sahip Türk vatandaşları yurtdışındaki isyancı hareketlere, esas olarak Rusya Federasyonu'ndakilere, destek

Çerçeve 6.2 Bölgesel Çatışmalarda Kürt Mülteciler

Kürtler, toplamda 20 ila 25 milyon arasında, bölgede önemli bir etnik azınlığı teşkil ediyorlar. Tüm Kürtlerin yaklaşık yarısı, toplam nüfusun dörtte birini oluşturdukları Türkiye'de yaşıyor. Kürtler, Irak nüfusunun yaklaşık dörtte birini, İran'ın yaklaşık yüzde 12'sini ve Suriye'nin yüzde 10'unu teşkil ediyorlar (Gurr ve Harf, 1994: 30-2). Kürtlerin bağımsız bir devlet umutları Birinci Dünya Savaşı'nın ardından parçalandı. O zamandan beri, Kürtlerin bağımsızlık veya otonomi istekleri çatışmayı beslemektedir.

Irak Kürt politikaları Barzani ailesi ve Kürdistan Demokratik Partisi (KDP) tarafından belirleniyor. 1976'da, KDP bölündü ve rakip bir parti ortaya çıktı, Celal Talabani tarafından yönetilen Kürdistan Yurtseverler Birliği (KYB). 1975'te, İsrail'le birlikte, Irak'taki Kürt başkaldırısını destekleyen İran Şahı Irak hükümetiyle bir anlaşma yaptı. Irak'ın Şattül Arap su yolundaki iddiasından vazgeçmesine karşılık, İran sınırını kapatacak ve Irak'taki Kürt başkaldırılarına yardımı kesecekti. Mustafa Barzani, efsanevi KDP lideri, savaşmayı bıraktı ve pek çok taraftarı İran'dan kaçtı. Talabani ve KYB Barzani'nin kararını reddettiler ve KYB ve KDP güçleri arasında savaş başladı.

1987'ye kadar, KYB güçleri Irak Kürt bölgesinin çoğunu kontrol ediyorlardı. Bununla birlikte, Irak ordusu Irak'ın kontrolünü yeniden ele almak için zehirli gaz kullandı ve sivil merkezleri rastgele bombaladı. On binlerce Kürt öldürüldü ve milyonlarcası Türkiye'ye ve İran'a kaçtı. Kürt mülteci akını, mültecilerle başa çıkmak için çok az dış yardım almış olan Türkiye hükümetine çok pahalıya mal oldu. Bu arada, bir Kürt başkaldırısı Türkiye'de büyüyordu. Bu isyan, Suriye, Lübnan ve Avrupa'da Türk misafir işçileri arasında önemli destek merkezleri olan bir Marksist-Leninist grup, Kürt İşçi Partisi (PKK) tarafından yönetiliyordu.

1990'larda, milyonlarca Kürt Türkiye ve Irak'taki çatışmalar yüzünden ülke içinde yerinden edildi. Daha milyonlarcası civar devletlerin ağırlıklı olarak Kürt bölgelerinde sığınak buldular. 1991'de, Körfez Savaşı'ndan sonra, Kürt isyancıları Irak birlikleri tarafından ezildiler. Milyonlarcası misillemeden kurtulmak için Türkiye ve İran'a doğru kaçtı. Türkiye, bir başka kitlesel akını önlemek için Kuzey Irak'ta koruyucu bir bölge yaratmak amacıyla BM onaylı bir operasyonda işbirliği yaptı. Kürtlerin çoğu evlerine döndü ve otonom bir federe devlet ilan edildi. Bir parlamento seçildi ve özerk yönetim 1993'te kuruldu. Fakat KDP-KYB düşmanlığı tekrar başladı. Durum PKK gerillalarının bölgeye girişiyle daha da

verdiler. Çeçen halkı 1917 öncesi Rus imparatorluk yöneticileri tarafından buyruk altına alındılar, katledildiler ve dağıtıldılar ve sonra İkinci Dünya Savaşı sırasında Josef Stalin'in emriyle sınır dışı edildiler. Çeçen isyanına Çeçen geçmişe sahip Türk vatandaşları tarafından verilen destek Soğuk Savaş dönemi sonrasında pek çok politik çatışmanın ulusaşı-

karmaşıklaştı. Giderek, Türk güçleri PKK üslerini yok etmek için Kuzey Irak'a saldırılar başlattılar ve Türkiye hükümeti Irak'la olan sınırı boyunca bir güvenlik bölgesi kurma niyetini ilan etti.

Kürt isyanları ve bölgesel politika açısından bu isyanların bastırılmasını içeren riskler durmadan arttı. ABD, Irak ve İran'a karşı ikili bir kontrol altına alma politikası izledi. İsrail ve Türkiye milli güvenlik meselelerinde yoğun bir şekilde işbirliği yapmaya başladılar. Suriye PKK'yı destekledi ve Lübnan'ın Beka Vadisi'ndeki eğitim kamplarını kullanmasına izin verdi. PKK lideri ABD, İsrail ve Almanya'yı Kürtlerin düşmanları ve PKK gerillalarının muhtemel hedefleri olarak damgaladı (Almanya'daki PKK aktiviteleri Onbirinci Bölüm'de incelendi). 1997'ye kadar, Suriye, İran ve Irak ABD tarafından desteklenen İsrail-Türkiye eksenine karşı koymak için ilişkilerini geliştirme girişiminde bulundular.

Türkiye sonunda PKK liderini yakalamayı başardı ve Türkiye'nin güneydoğusundaki Kürt ayaklanması geriledi. Ama Kürtlerle dolu gemiler Fransa, Avusturya, Yunanistan ve İtalya'ya geldi. Dehşete düşen AB, Kürt bölgesini istikrara kavuşturmak için bir plan geliştirdi ama bu Başkan Bush'un Ocak 2002 Devlet Birliği nutkunda 'Terörizme Karşı Savaş'ın 'Şeytan Ekseni'ne (Irak, İran ve Kuzey Kore) genişlemesiyle çatıştı. ABD'nin Irak'ı işgal planları Kürtlerin ve komşularının kitlesel yerinden edilmesini harekete geçirme riski taşıyordu. Potansiyel nüfus hareketleriyle ilgili kaygılar ABD'nin savaş tehdidine yönelik Avrupa itirazlarında önemli bir şekilde rol oynuyordu.

Yerinden etme, tahliye ettirme, firar, mülteci veya gayri-vatandaş statüsü son on yıllarda milyonlarca Kürt'ün kaderi oldu. Kürtlerin dağılmış ve ulusaşırı durumları, gittikçe dünya çapında politikaların bir karakteristiği oldu. Devletler, Kürt mülteci nüfusunu harekete geçirerek, eğiterek ve destekleyerek dış politikalarını ve milli güvenlik hedeflerini geliştiriyorlar. Devletler, böyle yaparak, başka bir devletin toprak bütünlüğünü ihlal ediyor olsalar bile, silahlı muhalifler tarafından kullanılan üs ve sığınaklara karşı saldırıyorlar. Elbette en önemlisi, Kürt mülteci hareketleri kitlesel dışarı akınları önlemeyi amaçlayan çokuluslu bir askeri operasyona yol açtı. 1987'de olduğu gibi, Iraklı Kürtlere bir sığınak haline geldiği için Türkiye'nin geri çevirmesi, Kuzey Irak'ta 1991'de BM-onaylı insani müdahaleyi gerektirdi. Bu mültecilere bakmak çok pahalıya mal oldu ve Türkiye'nin iç politikasını ve bölgesel ilişkilerini daha da zorlaştırdı. 1991'de, Türkiye hayati milli güvenlik çıkarlarının tehlikede olduğunu hissetti. Arap bölgesinin her yanında, ülkeler benzer sonuçlara varıyordu.

Resim 6.1 Yerinden edilmiş Irak Kürtleri yurtlarına dönüyor 1991. (Foto: UNHCR/A. Roulet)

rı doğasına özgüydü. Bu arada, Rusya Çeçen isyanını terörizm olarak tanımladı ve El-Kaide'nin yoğun bir şekilde karıştığına işaret etti. Aynen Doğu Avrupa'daki çatışmalarda çok önemli bir etken olduğu gibi, zorunlu göç geçmişte Çeçenler, Filistinliler, Yahudiler, Balkan geçmişe sahip pek çok Türk ve diğerleri için önemli bir sorundu. Arap bölgesindeki nüfusun istem dışı yerinden edilmesinin yaygınlığı, özellikle Körfez Savaşı'nın başlangıcında, büyük olasılıkla bölgede göç hakkındaki çalışmaların had safhadaki yetersizliğiyle ilintilidir (Shami, 1994: 4-6).

SAHRA ALTI AFRİKA

Bazı sosyal bilimciler, dünyanın yüzölçümünün dörtte biri ve nüfusunun onda birine sahip olan, Afrika'nın en devingen nüfuslu kıta olduğuna inanırlar. Özellikle Afrika ülkeleri arasındaki nüfus hareketleriyle ilgili karşılaştırmalı veri analizi, kısmen güvenilir istatistiklerin yetersizliği nedeniyle, şu anda bu iddiayı doğrulamak ya da çürütmek

için kullanılamaz. Bununla birlikte, 1990'da Sahra Altı Afrika'da toplam nüfusun yüzde 3,5'ini oluşturan 30 milyon kadar gönüllü uluslararası göçmen olduğu tahmin ediliyordu. 1990'lar gönülsüz ya da zorunlu göçte olağanüstü bir artışa tanıklık etti ve 90'ların ortalarında mülteciler ve ülkeleri içinde yerinden edilmiş insanların sayısı, bazı ülkelerde gönüllü uluslararası göçmenlerin iki katı oranında arttı. 1997'de, yaklaşık 4 milyon mülteciyi de kapsayan, neredeyse 17 milyon zorunlu göçmen vardı (Findlay, 2001: 275-8).

Afrika kıtası dünyanın en fakir ülkelerinin büyük bir kısmını kapsar. Göç sıklıkla ezici yoksulluktan ve hatta kötü beslenmeye bağlı ölümden kaçmanın bir yoludur. Bazı ülkeler hiç nüfus sayımı yapmamışlardır. Temel nüfus bilgisinin yetersizliği, kimlik belgelerinin sıklıkla olmayışı ve bazı bireylerin kendilerini o ülkenin vatandaşı olarak, aslında, onlar başka bir ülkenin vatandaşıdır, bildirme alışkanlıkları Sahra Altı Afrika'da uluslararası göçün analizini yapmayı özellikle zorlaştırır.

Sahra Altı Afrika çoğunlukla Avrupa'ya ama aynı zamanda Kuzey Amerika ve Arap bölgesine kayda değer kıtalar arası göçmen akışları oluşturur. Bu akışların çoğu geleneksel olarak önceki sömürgeci güçlere doğru yöneliyordu: Örneğin, Kongoluların Belçika'ya göçü, Senegallilerin Fransa'ya ya da Nijeryalıların İngiltere'ye. Göç edenlerin çoğu üniversite mezunuydu ve 'beyin-göçüyle' beraber az bulunur insan sermayesinin kaybı uzun süren bir Afrika sorunu olmuştu. Uluslararası göç, sayısı gittikçe artan az eğitimli işçi göçmenleri de içererek çeşitlenmiştir. Sahra Altı Afrikalılar İspanya, Portekiz, İtalya, Kanada ve ABD gibi ülkelere çarpıcı bir yoğunluğa varan sayılarda göç etmişlerdir. Ama Sahra Altı ülkelerinden gelen uluslararası göçün asıl büyük kısmı kıtanın kendisiyle sınırlı kalmıştır. Gelecek için temel soru şudur: Bu örüntü devam edecek mi? Bazı analistler Kuzey-Güney arasında genişleyen sosyo-ekonomik ve demografik eşitsizliklerin bu örüntüyü zaten değiştirdiğini iddia etmektedirler (Ouedraogo, 1994).

Arap bölgesinde olduğu gibi, sömürgeciliğin mirası göçsel örüntüleri hâlâ güçlü bir şekilde etkiler. Avrupa'nın varlığı bağımsızlıktan

HARİTA 6.2
Afrika İçinde ve Afrika'dan Göçler

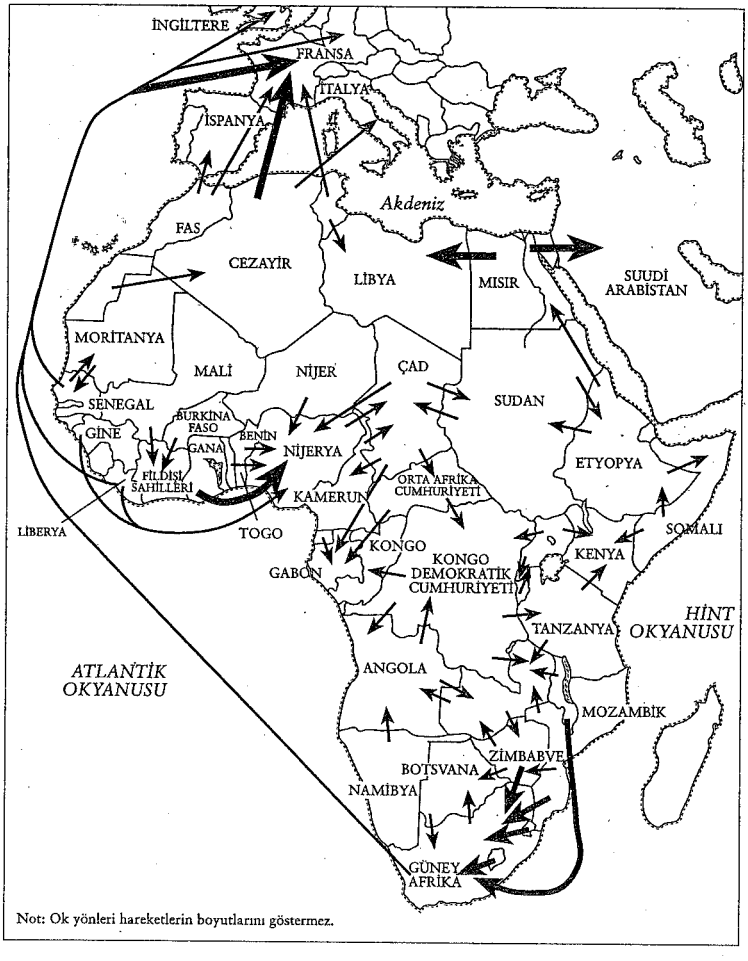

Not: Ok yönleri hareketlerin boyutlarını göstermez.

sonra devam eden içsel göçler üreterek ekonomik aktivitenin konumunu ve kıyı alanlardaki ticareti değiştirmiştir. Kolonyal güçler, etnik ve ülkeler arasındaki sınırlara pek az saygı göstererek kıtayı daha sonra bağımsız ülkeler olacak politik-yönetimsel birimlere bölmüştür. Pek çok ülke farklı etnik grupların üyelerini barındırırken, etnik bir grubun üyeleri çoğunlukla iki ya da daha fazla yakın ya da komşu ülkenin vatandaşıdırlar. Bu durum yasal statü ya da ulusal kimlikte karışıklığa neden olduğu kadar, genellikle kötü bir şekilde ayrılan ve kontrol edilen uluslararası sınırlar arasında geleneksel akınlara da yol açmaktadır.

Kolonyal dönem sadece Avrupalı yönetici ve çiftçi getirmedi, aynı zamanda Batı Afrika'ya Suriye-Lübnanlı tüccarları, Doğu ve Güney Afrika'ya Hint yarı kıtasından tüccar ve işçileri de getirdi. Bağımsızlık sonrası dönemde, bu nüfuslar genel olarak ayrıcalıklı ama savunmasız azınlıklar haline geldi. Avrupa kökenli yerleşimci topluluklar tarım, ticaret ve hükümette anahtar roller oynarlarken, feci ekonomik sonuçlarıyla birlikte bağımsızlık kazanıldığında sık sık büyük kitleler halinde ayrıldılar. Kolonyal dönemin çalkantılı etkileri bu dönem bittikten çok sonra da hissedildi.

Örneğin Kenya'da en iyi topraklar İngiliz çiftçilere uygun görüldü ve onlara tahsis edildi. Avrupalı yerleşimcilerin çoğu kaçtığındaysa bu topraklar, onları Kikuyuslara ve hükümette hakim olan diğer etnik gruplara tahsis edecek Kenya hükümetine geri verildi. 1990'lara doğru Kenya hükümeti içindeki güç dengeleri değişti ve bu Kenya Başkanı Moi'ye İngilizlerce gasp edilmiş topraklarda hak iddia eden Masailer gibi pastoral kabile üyeleri tarafından yapılan saldırılara katkıda bulundu ve saldırıları kışkırttı. Ara sıra meydana gelen şiddet 1500 kişiyi öldürdü ve 300.000 kadar Kenyalının yerinden edilmesine yol açtı. Bağışta bulunan ülkelerin baskısı Kenya hükümetini istemeyerek de olsa yerlerinden edilmişleri yeniden yerleştirecek Birleşmiş Milletler Gelişim Programı girişimine onay vermeye zorladı. Çoğu topraklarını kaybetti ve kendilerine ait olmayan mülklerde yasadışı bir şekilde oturdu ya da evsiz kaldı. Bazıları gündüzleri topraklarını işleyebiliyor-

lardı ama akşam tekrar edebilecek şiddetin korkusuyla gidiyorlardı. Çoğu her şeyini kaybetmişti ve günlük işçi olarak ya da bağışlarla geçiniyordu. Sömürgeciliğin bu şekilde devamı 2000 yılında Afrika'nın Ülke İçinde Yerinden Edilmiş Nüfus (IDP) açısından neden dünyanın 41 kalabalık IDP nüfusundan 16'sını barındırdığını açıklamaya yardımcı olur (USCR, 2001: 6). Sadece Sudan'da 4 milyon IDP olduğu tahmin ediliyordu.

Soğuk Savaş sonrası dönemde, mülteciler yurtlarına büyük ölçüde iade edildi ve IDP'ler yeniden yerleştirildi. 1990'ların başında 1,7 milyonu mülteci ve 4 milyonu ülke içinde yerinden edilmiş olmak üzere oturduğu yerden ayrılan 5,7 milyon Mozambikli olduğu tahmin ediliyordu. 1996'da çoğu evlerine dönmüştü (USCR, 1996: 12). 1990'la 1996 arasında, yaklaşık 4 milyon Afrikalı mülteci Etiyopya, Eritre, Mozambik, Zimbabve, Namibya, bölünme sonrası Güney Afrika Cumhuriyeti (GAC) ve Uganda'ya iade edildi. 1996'nın sonu ve 1997'nin başında on binlerce Ruandalı hükümet tarafından gitmeleri emri verildiğinde Tanzanya'dan iade edildiler. Çoğu, Ruanda ve Zaire orduları ile Ruandalı Hutu milisleri ve mülteci kamplarına yerleşmiş eski askerler arasındaki savaştan kaçmak için Zaire'den döndüler. Bazı analistler Soğuk Savaş sonrası dönemdeki bu geniş ölçekli iadelere ve yeniden yerleştirmelere –Afrika'yı politik parçalanma, kitlesel sefalet ve nüfusların bütünüyle yerlerinden edilmesine mahkûm gören– 'kaos teorisi'ni çürütmek amacıyla dikkati çektiler (USCR, 1996: 12). 1990'ların sonunda Orta Afrika'nın Büyük Göller bölgesindeki olaylar kadar Sierra Leone ve Liberya'daki beklenmedik trajediler bu daha iyimser bölgesel değerlendirmeyi sorgulanır hale getirdi (bkz. Çerçeve 1.3).

Sahra-Altı Afrika malların, sermayenin ve insanların serbest dolaşımını ve ticari sınırlamaların kaldırılmasını amaçlayan pek çok uluslararası organizasyonun ilanına tanıklık etti. Genellikle bu anlaşmalar üye ülkelerin politika ve pratikleri tarafından kötü uygulandı ya da bunlarla çelişti (Ricca, 1990: 108-34; Adepoju, 2001). Bu anlaşmalara imza atan uluslar içinde hareket özgürlüğü olan bölgelerin ismen varlığına rağmen, yine de yasadışı göç büyük oranda mevcuttur.

Sahra-Altı Afrika içinde yasadışı göç çeşitli ve karmaşıktır. Göçe iyi ilişki ve ekonomik zenginlik dönemlerinde sıklıkla müsamaha gösterildi, yalnızca ekonomik düşüş ya da uluslararası gerginlik dönemlerinde göç baskılandı. 1983 ve 1985'te Nijerya'daki kitlesel ihraçlar –2 milyon kadar– yerinden edilmiş insanlar bağlamında en anlamlı olanıydı, ancak bu insanlar aslında daha büyük bir örüntünün parçasıdırlar. 1989'da Senegal Irmağı vadisinde Moritanyalı çobanlarla Senegalli çiftçiler arasındaki çatışma 250 can aldı ve 70.000 Senegallinin ve 170.000 Moritanyalının iade edilmesiyle sonuçlandı. Çatışma uzun bir kuraklık sonucunda oluşan ekolojik krizden kaynaklanmıştı ama etnik husumetlerle şiddetlendi (Kharoufi, 1994: 140-4). 1991'de, Kongo'da yaşayan pek çok Zaireli buradan sürüldü. Kongo'nun hava ve sınır polis direktörü Kongo'daki üççeyrek milyon civarında Zairelinin sürgün edileceğini söyledi (Noble, 1991). Zairelilerin ve diğer yabancıların denetimsiz gelişleri bir süredir tansiyonu yükseltiyordu. Yabancılar banliyö bölgelerinde hızlı nüfus artışına neden olanlar ve konan ağır verginin kaynakları olarak görülüyorlardı. Zaireliler, bir uzman tarafından ahlaksızlığın tek nedeni olmakla suçlandılar (Loutete-Dangui, 1988: 224-6).

Bu durum, çoğunlukla Batı Afrika Ülkeleri Ekonomik Topluluğu'ndan (ECOWAS) gelen yabancıların teknik açıdan yasadışı istihdamlarının ekonomik genişleme döneminde Nijerya hükümetince tehlikesiz olarak görüldüğü Nijerya'nın durumuyla zıtlık içindedir. 1970'lerin ortalarında, pek çok Ganalı giriş yaptı, inşaat ve hizmet sektörlerinde iş buldular (Adepoju, 1988: 77). Ekonomide düşüş, Nijerya'nın yönetimsel istikrarsızlığı ve Nijerya ile Gana arasındaki kötüleşen ilişkilerle birleşerek, yeni, daha sert bir politikaya ve kitlesel ihraçlara yol açtı. Bir uzman, 1958 ve 1996 arasında 16 farklı devlet tarafından yürütülen 23 kitlesel ihraç olduğunu belirtti (Adepoju, 2001: 60-1).

Afrika bir bütün olarak düşünüldüğünde göçün geleceği hakkında derin bir kötümserliğe kapılmak için sebepler var. Yaşam standartları düştü ve politik istikrarsızlık çoğu bölgeye yerleşmiş durumda. Diğer taraftan, 1990'larda, Gana gibi, söz edilmeye değer bazı

Çerçeve 6.3 Güney Afrika Cumhuriyeti'ne Emek Göçü

Güney Afrika Cumhuriyeti'ne (GAC) yabancı işçi alımı Afrika'nın çoğunun ekonomik ve politik bağımlılık karakteristikleriyle emek göçü arasındaki ilişkiyi gösterir. İşçi alımının kökleri kolonyal döneme kadar gider. Apartayd döneminde Mozambik, Botsvana, Lesoto, Swaziland ve Malawi'den toplanan işçilerin çoğu altın madenlerinde, yüzde 10'dan azı tarımda ve diğer maden dışı endüstrilerde çalıştı. Lesoto ve Swaziland GAC'a (aslında Lesoto tamamen GAC'la çevrilidir) sınırı olan karalarla kuşatılmış ülkelerdir. Nüfusları tarımla ancak kıt kanaat geçinebilmektedir. Maden işçiliğinin zorluğu ve yüksek yaralanma ve ölüm riskine rağmen, ekonomik fırsatların yokluğu GAC madenlerinde istihdamı çoğu işçi için tek olasılık haline getirdi.

GAC'a işçi toplama çok iyi organize edilmişti. Adaylar bir dizi beden ve yetenek testinden geçirilirdi ve çoğu reddedilirdi. Başarılı olanlar hava yolu, tren ya da otobüsle yurtlarda kalacakları madenlere taşınırdı. Neredeyse sadece erkekler kiralanır ve çoğu da genç olurdu. Bu işçilerin bir ya da iki yıl çalıştıktan sonra evlerine dönmelerini gerektiren kontratları vardı. 1960'ta GAC'da yaklaşık 600.000 yabancı işçi vardı. 1986'ya gelindiğinde bu sayı 378.000'e düşmüştü. 1973'te siyah maden emek gücünde yabancıların payı yüzde 79'a dayandı. 1985'e doğru, bu oran sadece yüzde 40'a düşmüştü. Apartayd karşıtı politikalar sonucunda Güney Afrika rejiminin yabancı emekten mahrum edilme korkusu nedeniyle bağımsız ülkelerden yabancı işçi alımı yerine yeni ortaya çıkan 'siyah anavatanlardan' işçi alımının artırılması lehine bir değişim vardı (Ricca, 1990: 226-8).

Apartayd sisteminin bitişiyle, GAC'da yeni bir dönem başladı. Madenlerdeki istihdamın 'millileştirilmesi' devam etti ve bazı yabancı madenciler yasal oturanlar oldular. Önceki 'anavatan' bölgelerinin yüz yüze geldiği ezici yoksullukla birlikte, potansiyel işçi açığı kal-

ekonomik başarı öyküleri ve demokratikleşmeye yönelik tüm kıtayı etkileyen bir eğilim de mevcut (Chazan, 1994). Yedi bölgesel organizasyonun performansları ve uluslararası göçün düzenlenmesine yönelik gruplaşmalar gelişmeyle sonlanacak gibi görünmüyordu çünkü üye ülkeler arasındaki büyük sosyo-ekonomik eşitsizlikler çoğu zaman orantısız şekilde daha zengin üye ülkelere tek yönlü akışı teşvik etti (Adepoju, 2001: 61-4). Kadın ve çocuk kaçakçılığı artacak gibi görünüyordu. Avrupa'da uçakların iniş takımlarına saklanarak kaçak yolculuk eden ve ezilmiş, donmuş bir halde bulunan genç erkek çocuk vakaları, acı ve umutsuzluğun yarattığı artan nüfus hareketlerinin sembolüdür.

mamıştı. Apartayd'ın gözden düşmesi GAC ve komşuları arasında uzun süredir bozulmuş olan diplomatik ve politik ilişkileri normalleştirdi. Apartayd sonrası hükümetin yüzleştiği temel problemlerden biri de yurtdışından izinsiz göçtü. Apartayd döneminde Mozambik gibi komşu ülkelerden büyük sayıda yasadışı göç gerçekleşmişti. Güvenlik önlemleri, sınırlardaki elektrikli teller dahil, yasadışı girişi oldukça tehlikeli bir hale getirmişti. Apartayd'ın başarısızlığa uğramasından beri, izinsiz göç inanılmaz derecede arttı. Gana gibi uzak ülkelerden gelen Afrikalılar Güney Afrika 'Eldorado'suna kalabalıklar halinde geldiler. 'Anavatanlarına' yerleşmeye zorlanan Güney Afrikalılar evlerine dönmeye çalışırlarken, bu arada Güney Afrikalı mültecilerin esaslı iade edilmeleri gerçekleşti. Yaygın işsizlik ve kanunsuzluk bu resmi daha da karmaşıklaştırdı.

Apartayd sonrası hükümetteki tedirgin ortaklar yasadışı göç hakkında çoğu zaman zıt görüşlere sahipti. Bazı sendikalar ve Afrika Ulusal Kongresi (ANC) liderleri apartayda karşı yürütülen uzun mücadele boyunca çok önemli olan uluslararası dayanışmayı yansıtan politikaları desteklediler. Diğer gruplarsa yeni yasadışı girişleri önlemek ve yasadışı göçmenleri çıkarmak için daha drakonyan politikaları destekliediler. 1996'yla birlikte, hükümet belli kriterleri karşılayan yabancılar için bir yasallaştırma programı başlattı. Bu program aynı zamanda işverenlere yönelik yaptırımları güçlendirmeyi de tasarladı. GAC komşu ülkelerden yabancı işçi alımına devam etti. Güney Afrika Gelişim Topluluğu (SADC) üye ülkelerinden 51.000 maden işçisi ve 200.000 insan başvurdu ve 1997'de 103.000 başvuru kabul edildi. 1996 nüfus sayımı, nüfus sayım anketleri statüyle ilgili soruları içermediğinden dolayı GAC'a yasadışı göç hakkında kesin bir bilgi vermedi. Bu nedenle yasadışı göçmenler hakkında, 2,5'la 8 milyon insan arasında değişen, birbirini tutmayan tahminler yapılmaya devam edildi (Bernstein vd., 1999). Sınır dışı etmeler 1995'te 158.000'den 1996'da 181.000'e yükseldi (Adepoju, 2001: 63).

Afrika'da yüksek sayıdaki mülteciler ve IDP'ler, Avrupa'da 16. ve 20. yüzyıllar arasında gerçekleşen benzeri süreçlerle karşılaştırılabilecek ulus inşa ve devlet oluşumu sürecinin bir semptomudur (Zolberg v.d., 1989). Burada, savaş ve ekonomik nedenlerle yerinden edilme yaygınken, etnik ve dini azınlıklar da zulümle yüz yüze geldiler. Batı Avrupa ülkelerinin temel ulusal kimlik ve politik meşruluk sorunlarını çözmeleri yüzyıllarını aldı. Sahra Altı Afrika, geçmişteki sömürgeleştirilmiş dünyanın büyük bir kısmı gibi, bağımsızlıktan sonraki on yıllarda geniş bir spektruma yayılan modernizasyon sorunlarıyla yüzleşmek durumunda kaldı. Bu, mültecilerin ve ülke içinde yerlerinden edilmiş insanların çoğalmasının altında yatan sebeptir.

Ancak, şimdiye kadar görece az sayıda Afrikalı mülteci kıtayı terk etti. Hatırı sayılır derecede büyük kaynakların –finansal ve kültürel– gelişmiş ülkelere taşınması ve potansiyel alıcı bölgelerce inşa edilecek büyük bariyerlerin gerekliliği nedeniyle, gelecekte çok sayıda Afrikalı mültecinin gitmesi ihtimali düşük gözüküyor. Maalesef, bu durum uluslararası topluluğun Ruanda'daki kitlesel katliam, Zaire'deki bağlantılı trajediler ve şu anda DRC'de yaşananlara neden gecikmiş ve yetersiz bir şekilde tepki verdiğini açıklamaya yardımcı olabilir.

LATİN AMERİKA VE KARAYİPLER: GÖÇ EDİLEN BİR BÖLGEDEN GÖÇ VEREN BİR BÖLGEYE GEÇİŞ

ABD'nin güneyindeki geniş ve oldukça farklı bölge bazen dört temel bölgeden oluşmuş olarak betimlenir:

1. Güney Konisi, nüfuslarının büyük çoğunluğu Avrupa kökenli toplumlar olan Brezilya, Arjantin, Şili, Uruguay ve Paraguay'dan meydana gelir. Burası Avrupa'dan kitlesel göçmen yerleşimlerinin olduğu bir bölgeydi. Aynı zamanda başka yerlerden de akış vardı: Örneğin, Brezilya 19. yüzyıla kadar Afrikalı köleleri ve 19. yüzyılın sonundan 1950'lere kadar Japon işçileri aldı.

2. Andean bölgesi Hintlilerin ve *mestizosların* (Avrupa-Hint karışık kökenli olan kişiler) nüfusun büyük kesimini oluşturdukları kuzeyden batıya değişiklik gösterir. 19. ve 20. yüzyıllarda Avrupa'dan göç kayda değer düzeyde olmamıştır.

3. Orta Amerika, Kosta Rica gibi istisnalar olsa da, toplulukların genellikle Hint ve mestizo arka planından gelen insanlardan oluştuğu bir yerdir.

4. Karayip ağırlıklı olarak Afrika kökenli insanlardan oluşmuştur ama Asya ve Avrupalıların soyundan gelenler de vardı.

Çok sayıda ülke bu dört bölgeye tam olarak uymaz ama bu sınıflandırma 1492'den beri göçün bölgeyi bir bütün olarak nasıl etkilediğini ve bu toplumlardan kaçının göçle oluştuğunu vurgulamaya hizmet eder.

De Lattes ve de Lattes (1991) Latin Amerika ve Karayiplerin 1800'den 1970'e kadar yaklaşık 21 milyon göçmen aldığı tahmininde bulunur. Bir seferde en kalabalık göç Arjantin'e giden yaklaşık 3 milyon İtalyan'dı. Göçmenlerin çoğu İspanya, İtalya ve Portekiz'den gelerek Güney Konisine gitti. Arjantin ve Uruguay gibi ülkeler iki savaş arası döneme kadar göçü teşvik ettiler. 1930'ların ekonomik buhranı göç politikalarına önemli değişiklikler getirdi. 1947'den 1955'e kadarki İtalyan akışından ayrı olarak, Avrupa'dan kitlesel göç geçmişte, 1930'larda kalmış bir şey haline gelmişti (Barlan, 1988: 6-7). Bu genel modele önemli bir istisna, 1950'den 1959'a, Perez Jiménez'in iktidarına kadar çok az Avrupa kökenli göçmen alan, Venezuella'ydı. Çoğunlukla İtalyan kökenli yaklaşık 332.000 insan Jiménez rejimi zamanında Venezuella'ya yerleşti. Bununla beraber bu sözde açık kapı politikası askeri hükümetin 1958'de devrilmesiyle durduruldu (Picquet v.d., 1986:25-9).

Avrupa'dan kıtalar arası akışlar azalınca kıta içi (ya da bölge içi) göçler gelişti. 19. yüzyılda Karayip Havzası'nda olduğu gibi, emek göçü ağırlık kazandı. Örneğin 1935'te Paraguay ve Bolivya arasındaki Chaco Savaşı'nın bitişi kuzeybatı Arjantin'e önemli sayıda Bolivyalı asker kaçağı getirdi. Bazıları tarım sektöründe iş buldu. Bu, makineleşmenin emeğe ihtiyacı azaltmasına kadar, Bolivya'dan Arjantin'e otuz yıldan fazla sürecek mevsimlik emek göçünün başlangıcına işaret eder. Bu işçi akını 1958'de Bolivyalı göçmenlerin korunmasına yardımcı olacak iki taraflı bir anlaşma imzalanana kadar büyük ölçüde düzensizdi (Barlan, 1988: 8-9).

1950'ler ve 1960'larda benzer şekilde Paraguaylı ve Şilili işçi göçmenler sırasıyla kuzeydoğu Arjantin ve Patagonya'da iş bulmaya başladılar. Yabancı işçiler tarım alanlarından büyük şehir merkezlerine yayıldılar. Bekâr, çoğunlukla erkek göçmenlere bir süre sonra aileleri katılıyor, bazı şehirlerde yasadışı göçmen mahalleleri yaratılıyordu. Ekonomik büyüme ve refaha yardımcı olarak görüldükleri sürece ülkeye girişlerine ve istihdamlarına müsamaha gösteriliyordu. Bu görüşe ancak 1970'lerde karşı çıkıldı (Sanz, 1989: 233-48). Arjantin hü-

HARİTA 6.3

Latin Amerika İçinde ve Latin Amerika'dan Göçler (1970-2000)

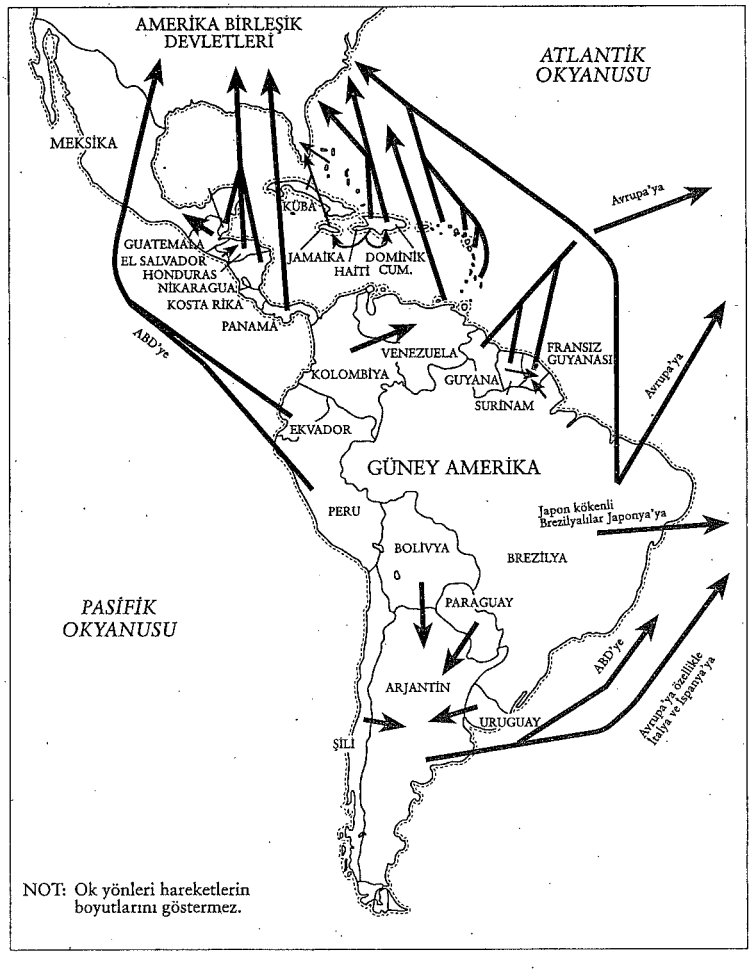

kümeti 1948'den başlayarak kanun ve politikalarında yasadışı yabancı işçilerin statülerini düzeltebilmelerine imkân veren düzenlemeler yaptı. Usulsüz ya da yasadışı göç Latin Amerika'da göçün baskın biçimidir, ancak bu 1960'ların sonuna kadar bir problem olarak görülmemiştir (Lohrmann, 1987: 258).

Venezuella yasallaştırmanın gerekli olduğu düşünülen başka bir ülkedir. Avrupa'dan göçün yavaşlaması ve petrol bağlantılı ekonomik büyümeyle birlikte milyonlarca Kolombiyalı Venezuella'da toplandı. Çoğu *caminos verdes* –yeşil otobanlar– yoluyla gelip onlara yol gösteren bir rehberle sınırları geçtiler (Mann, 1979). Diğer Kolombiyalılar turist olarak gelip kaldılar. 1995'te çoğu Kolombiyalı 2 milyon insanın Venezuella'da yasadışı olarak ikamet ettiği düşünülüyordu (Kratochwil, 1995: 33). Sadece petrol endüstrisi değil, aynı zamanda tarım, inşaat ve diğer bir sürü endüstri göçmenlere çekici geldi. Kolombiya'da gelirlerdeki düşüş ve güçlü Venezuella parasının çekiciliği 1980'lerde Venezuella'da çalışmayı cazip hale getiren önemli faktörlerdi (Martinez, 1989: 203-5). Pek çok Kolombiyalı Venezuella-Kolombiya sınırına yakın bölgelere göç etti ve pek çoğu da kısa dönemli göçmenlerdi (Pelligrino, 1984: 748-66). Bununla beraber, Venezuella'nın toplam nüfusu olan 20 milyonun yaklaşık yüzde 10'unu oluşturan yasadışı ikamet eden yabancı nüfusun çoğu büyük şehirlerde yerleşti (Kratochwil, 1995: 33). Diğer bir 2 milyon yabancı ise yasal olarak yerleşmişti (Davila, 1998: 18).

Kolombiyalı mevsimlik işçiler geleneksel olarak Venezuella'daki kahve hasadına yardım ederlerdi ve iki ülke arasında 1951 ve 1952'de çift taraflı iş anlaşmaları imzalandı. 1959 Tonchala Anlaşması eğer yasal istihdam bulunabiliyorsa iki hükümetin yasadışı olarak istihdam edilmiş diğer ülke vatandaşlarını yasallaştırmalarını zorunlu kılıyordu. 1979'da, üye ülkeleri diğer üye ülkelerin yasadışı ikamet eden vatandaşlarını yasallaştırmakla yükümlü kılan Andean Paktı imzalandı (Picquet v.d., 1986: 30). Bu 1980 Venezuella yasallaştırmasına yol açtı. Yaklaşık 13.5 milyonluk tüm Venezuella nüfusu dışında 1.2 ile 3.5 milyon arasında değişen yasadışı oturan olduğu yönündeki tah-

minlere rağmen, yalnızca yaklaşık 280-350.000 yabancı yasallaştırıldı (Meissener v.d., 1987: 11). Ya tahminler çok yüksekti, ki olasılıkla öyle görülüyor, ya da yasallaştırma programı pek çok yasadışı oturanın konumunu dönüştürmede başarılı olamadı.

1990'larda, hükümetin solcu ayaklanmalarla karşılaştığı Kolombiya'daki uyuşturucuyla ilişkili şiddet ve siyasi karışıklık on binlerce Kolombiyalıyı Venezuella'ya yöneltti (Kratochwil, 1995: 15). Venezuella'da ekonomik düşüş ve sertlik yanlısı önlemler, Venezuella vatandaşlarının kayda değer ölçüde ülke dışına çıkmalarına katkıda bulunan, bir askeri darbe girişimini ve artan siyasi rahatsızlığı ateşledi. Örneğin, Kanada otoritelerini Venezuella turistlerine yönelik eski vize gerekliliklerini tekrar yürürlüğe koymaya sevk eden, yüzlerce Venezuellalı 1995'te Kanada'da sığınma başvurusunda bulundu (Kratochwil, 1995:33). Venezuella hükümeti yasadışı oturan yabancı nüfusu kitleler halinde sınır dışı etmekle tehdit etti; ancak bunun bir amaç mı, yoksa tehdidi dışarı taşımak için bir araç mı olduğu belirsizdi.

Arjantin ve Venezuella'da yürürlüğe konan yasallaştırma politikaları Latin Amerika içinde göçün değişen karakterini kanıtladı. Bölge içi emek göçleri Avrupa'dan gelen göçün yerini almıştı. 1980'lerdeki nüfus sayımı bilgilerinin analizine dayanan 1993 tarihli bir rapora göre, yaklaşık 2 milyon Latin Amerikalı ve Karayipli bölge içinde doğdukları ülke dışında yaşamaktaydı. Yabancı Latin Amerikalı ve Karayiplilerin sayısı bölge içindeki herhangi bir ülkenin toplam nüfusunun yüzde 10'undan fazla olmasa da, 'hem Latin Amerika içindeki hareketin genel büyüklüğü hem de Latin Amerikalı ve Karayiplilerin bölgeler arasındaki göçlerinin görece önemi son on yılda artmıştır' (Maguid, 1993:41).

Latin Amerika ve Karayiplerde Soğuk Savaş sonrası dönemin işareti MERCOSUR (Latin Amerika Ortak Pazarı) ve Andean Grubu (CAN) gibi birçok bölgesel entegrasyon araçlarını yeniden canlandırma ve genişletme çabaları olmuştur (Derisbourg, 2002). MERCOSUR 210 milyonluk bir toplam nüfusla Arjantin, Brezilya, Paraguay ve Uruguay'ı kapsar. Andean Grubu ise 113 milyonluk bir toplam nüfus-

la Bolivya, Kolombiya, Peru ve Venezuella'dan oluşur. Bu bölgesel bloklar içinde insanların ulusal sınırlar arasındaki hareketleri önemli bir sorundu. Bununla birlikte, yetersiz bilgi nedeniyle koordinasyon ve işbirliği sağlanamadı (Maguid, 1993). Emek göçüne ilişkin olarak Andean Grubu içinde daha önceki çabaları analiz eden Kratochwil, 'çabaların önemli bir oranının son tahlilde etkisiz olduğu' ve 'yönetsel birimlerce kararsız bir şekilde daraltıldığı' sonucuna varır (Kratochvil, 1995:17). Arap bölgesinde ve Sahra Altında olduğu gibi, Latin Amerika ve Karayip bölgesel entegrasyon projeleri de uluslararası göçü yönetme açısından çok az ilerleme kaydetmiştir.

Latin Amerika ve Karayiplerde Soğuk Savaş sonrası dönemin ikinci önemli özelliği başka yerlerdeki 1990 gelişmeleriydi. Bazı ülkelerdeki barış anlaşmalarının ardından dikkate değer sayıda mülteci ülkelerine iade edildi, ancak bölgede yeni çatışmaların patlak vermesi yeni mülteci akışlarına neden oldu. En önemli barış anlaşmaları savaşın azaldığı El Salvador, Nikaragua ve Guatemala'nın yer aldığı Orta Amerika'da gerçekleşti. 1980'lerde, yaklaşık 2 milyon Orta Amerikalı yerlerinden edildi, fakat bunların sadece 150.000'i UNHCR tarafından mülteci olarak kabul edildi (Gallagher ve Diller, 1990:3). Meksika'dan Guatemalalıların, ABD ve Kosta Rika'dan Nikaragualıların ve Salvadorluların önemli bir bölümü ülkelerine iade edildi.

Bununla birlikte, bu üç ülkenin politik durumu belirsizliğini korumaya devam etti. Geri dönen Guatemalalıların öldürüldüğüne dair bazı raporlar vardı, bunların çoğu Hintlidir. Guatemalalı göçmenler ABD'ye gelmeye devam ettiler. Onların varlığı emek yoğun tarım ve kümes hayvanları endüstrisinde gittikçe belirli hale geldi. ABD'deki Guatemalalıların, Salvadorluların ve Nikaragualıların çoğu barış anlaşmalarına rağmen iade edilmedi. 1984 ve 1994 arasında, 400.000'e yakın Orta Amerikalı sığınma için ABD'ye başvurdu. Başvuranların çoğu reddedildi ancak yine de çoğu ABD'de kalmaya devam etti (Martin ve Widgren, 1996: 35). ABD 1986'da yasadışı göçü önlemek amacıyla yeni bir kanun benimsediğinde, El Salvador başkanı, Napoleon Duarte, ABD başkanına kanunun El Salvador'un istikrarını tehdit et-

tiğini, çünkü ABD'deki Salvadorlulardan gelen paranın ekonomi için hayati önem taşıdığını belirten şikâyetlerini yazdı. Diğer Latin Amerikalı liderler de benzer kaygıları dile getirdiler, ancak büyük ölçüde abartmayı denediler (Mitchell, 1992: 120-3). Benzer şekilde, Nikaragualıların bazıları Kosta Rika'dan ülkelerine iade edilirken, pek çoğu orada kaldı. 1993'te, Nikaragua ve Kosta Rika arasında Nikaragualıların Kosta Rika tarımında istihdamıyla ilgili ikili bir anlaşma imzalandı (Maguid, 1993: 88). Nikaragualıların yasadışı istihdam edilmesi Kosta Rika'da yaygındı ve iki ülke arasındaki ikili ilişkilerde gittikçe dikkat çeken bir sorundu.

Haitililerin ABD'ye akını Latin Amerika ve Karayiplerdeki kapsamlı değişimin bir parçasıydı. 1970'lerde, bölge insan ihraç eden bir ağa sahipti. Bu tarihi değişimin altında pek çok neden vardı ve bu değişim bir gecede olmadı. Sömürge döneminden bu tarafa, Karayipli göçmenler şimdi ABD'nin olan doğu ve güney kıyılarına ulaşmışlardı. Karayipli işçilerin ABD'nin Karayiplerdeki yerlerinde, özellikle Virgin Adalarında, savunmayla ilişkili istihdam ve ABD anakarasındaki tarım işleri için toplanmalarıyla birlikte, bu kuzey akınları İkinci Dünya Savaşı sırasında daha belirgin halde geldi. ABD tarımında istihdam etmek üzere yıllık binlerce işçiyi toplayan ve H-2A olarak adlandırılarak 1990'lara kadar devam eden, İngiliz Batı Hint Adaları Geçici Yabancı İşçi Programı'nın (British West Indies' Temporary Foreign Workers Programme) kökenleri Meksika ve ABD arasında kurulan büyük ölçekli geçici yabancı işçi programından çok farklı değildi.

Geçici işçi alımı, 1970'lerden sonra Latin Amerika'dan ve Karayiplerden ABD'ye ve Kanada'ya kuzeyden yasal ve yasadışı kitlesel göç akışının kurulmasına katkıda bulundu. Ancak bu değişimin nedenleri başka faktörlerde de bulunur: Bölgenin ekonomik servetinin düşüşü, demografik patlama, kır-kent göçü, siyasal istikrarsızlık ve savaş. Bu ek faktörlerin çoğu iç nedenler olarak tam olarak görülemez. ABD tarafından izlenen politikalar, Orta Amerika'ya müdahale gibi, bölgeyi bir dış göç bölgesi ağı olarak gören suyun değişmesinde açık bir şekilde rol oynadı. Dominik Cumhuriyeti örneğinde bağlantı ol-

dukça açıktı, Dominik başkanı Trujillo'nun 1961 yılındaki suikastındaki ABD müdahalesi Küba tarzı bir devrimi önlemek için Dominiklilere kitlesel vize verilmesine yol açtı (Mitchell, 1992: 96-101).

1990'lara kadar, ABD, Kanada ve Batı Avrupa ülkelerine dış göçün artmasının arkasındaki en önemli tek faktör ekonomik performans düzeyindeki azalmaydı. Kişi başına düşen gayri safi yurt içi hasıla (GSYİH) 1980'lerde hızlı bir şekilde azaldı, bazıları bu yılları "borçlarla kaybedilen on yıl" olarak adlandırdı (Fregosi, 2002:443). 1990'ların başlarında ve ortalarında Latin Amerika ekonomilerindeki liberalizasyon ve demokratik yenilenme, ardışık ekonomik krizlerin bölgeyi tahrip etmesinden önce Latin Amerika ekonomilerinin kısa bir süre yüzünü güldürdü. 2000'de, toplam 480 milyonluk Latin Amerika nüfusunun tahminen 78 milyonu yoksulluk sınırının altında yaşıyordu. Liberalizasyon politikaları Meksika ve Arjantin gibi ülkelerde zaten var olan şiddetli eşitsizlikleri artırdı. Arjantin'de Gini endeks ölçüm eşitsizliği 1974'teki 34,5'ten 1998'de 50,1'e yükseldi. Arjantinlilerin dışarıya göç etme arzularındaki artış bunun bir sonucuydu. 2001'de yapılan bir ankete göre, Arjantinlilerin yüzde 21'i ve 18-24 yaş arasındaki her üç kişiden biri göç etmek istiyordu (Fregosi, 2002: 436).

Erken 21. yüzyılda Latin Amerika göçündeki önemli eğilimler Batı Avrupa'ya, özellikle bazı Güney Amerika ülkeleriyle ikili işçi alımı anlaşmaları imzalamış olan İspanya'ya göçü kapsamaktaydı. İspanya'daki yasallaştırma protestolarında Ekvatorlular önemli yer aldılar. Brezilyalıların ve Arjantinlilerin Avrupa ve Kuzey Amerika'ya göçlerindeki artış da kaydetmeye değerdir. Brezilyalıların çoğu yasadışıydı ve ABD'nin kuzeydoğu bölgesine giderken, Arjantinlilerin, 1999-2000 arasında ABD vizesi almak için başvurularındaki artış gibi, çifte vatandaşlık için İspanya başvurularında artış yaşandı (Fregosi, 2002:436). İnsan kaçakçılığının artması, Latin Amerika ve pek çok ülkenin, temel ABD ve Kanada'ya, transit kaçakçılık noktaları olarak hizmet görmesinin kanıtıydı.

Yasadışı göçle mücadele, 1996'da başlayan Puebla Süreci'nin, resmi Bölgesel Göç Konferansı, temel hedefiydi. 2000 yılında on bir

Çerçeve 6.4 Dominik Cumhuriyeti'ndeki Haitili braceros'lar

Karayip alt bölgesindeki en kötü şöhretli göç, Dominik Cumhuriyeti'ndeki şeker kamışı hasadında Haitili braceros'ların (güçlü kolu olanlar) istihdamıdır. Bu göç, 2002'deki nüfuslarının toplamı Karayip bölgesinin neredeyse yarısını oluşturan iki tarihsel düşman ülke arasındadır.

Her sene Kasım ve Mayıs ayları arasında, yasal ve yasadışı olarak Haitililer hasatla ilgili işlerde istihdam edilirler. Bu işçiler ağırlıkla erkekler olurdu, ama yerleşimle birlikte erkekleri bazı aileler de izledi.1980'lerin başlarında, şeker mahsulü Dominik Cumhuriyeti'ndeki ekili arazinin sadece yüzde 12'sine tekabül ederken, ihracatın yarısı ve gelirin beşte biri hükümet tarafından alınıyordu. Dominik Cumhuriyeti'ndeki yüksek işsizliğe rağmen, şeker mahsulünün tamamı Haitililer tarafından hasat ediliyordu. Dominiklilerin böyle bir işi reddetme sebeplerinden biri korkutucu çalışma şartları ve Haitili braceros'lara ödenen ücretti.1937'de, Hispaniola adasının Dominik tarafında 15.000 Haitili katledildi. 1979'da, Londra'da kurulmuş Kölelik Karşıtı Topluluğu, Haitili şeker kamışı işçilerinin üzüntü verici durumunu kölelik olarak tanımladı (Péan, 1982: 10). Dominik Cumhuriyeti hükümeti her yıl Haiti hükümetine braceros'lara karşılık olarak bir ödeme yapacaktı. 1980-1'de 16.000 braceros için 2.9 milyon ABD doları ödendi (French, 1990). Bu düzenleme sadece 1986'da Haitili diktatör 'Baby Doc' Duvalier Fransa'daki muhteşem sürgününe zorlandığında aksadı.

Bunu takiben Dominik Cumhuriyeti'ndeki şeker hissedarları hasat için gerekli tahmini 40.000 işçiyi bulma konusunda işçi bulan kurumlara güvendiler. 1991'de, Haiti'deki demokratik seçimlerin ve Haitili işçilerin üzüntü verici durumuna karşı gittikçe büyüyen uluslara-

Kuzey Amerika ve Latin Amerika devleti katılımcı olurken, diğer beş devlet gözlemci olmuştu. Puebla Süreci, Uluslararası Göç Örgütü tarafından izlenen on bir bölgesel danışma sürecinin en başarılısı olarak değerlendirilmiştir (Klekowski von Koppenfels, 2001:34-8). Bununla birlikte, yasadışı göçle bağlantılı pek çok konuyla ilişkili ikili ve bölgesel işbirliği oldukça sorunlu olarak kaldı.

Meksika hükümeti ABD-Meksika sınırında göçmen ölümlerinin artmasını kınadı. 1994'ten bu yana 2000 göçmenin ve son iki yıllık dönemde ortalama her gün bir kişinin öldüğü tahmin ediliyor (Nieves, 2002:A12). Pek çok gözlemci, sınırı geçme esnasındaki ölümlerdeki artışın ABD-Meksika sınırındaki uygulamayı güçlendirdiği görüşündedir. ABD sınır kontrol tedbirleri, 1994'te başlayan Kapıcı Uygu-

rası eleştirilerin sonucunda Dominik hükümeti Haitililerin kitlesel sürgünü için emir verdi. Sürgün edilen 10.000'den fazla kişinin çoğu Dominik Cumhuriyeti'nde uzun süre yaşamış ya da orada doğmuş Haiti soyundandı (French, 1991:15). Bu kitlesel sürgün kırılgan Haiti demokrasisinin istikrarını kaybetmesine katkıda bulundu. Başkan Aristide'nin 1991 Eylül'ünde seçimleri kaybetmesi, Haitili göçmenlerin ABD'ye akışını hızlandırdı. Çoğu ABD Kıyı Muhafazası tarafından yakalandı ve iade edilmeden önce Guantanamo Körfezi'ndeki ABD deniz üssünde gözaltına alındı. 1994'te, ABD ordusunun Haiti'ye müdahalesi Aristide'yi tekrar iktidara taşıdı. Yine de, sosyo-ekonomik ve politik kriz kötüye gitti. Dominik Cumhuriyeti'ndeki şeker kamışı endüstrisinde Haitililerin istihdamı 20.000'e düştü ama inşaat gibi diğer sektörlerde arttı. 2001'de yetkili kaynaklar Haitili nüfusu ve onların Dominik Cumhuriyeti'ndeki torunlarının 500.000 (Alexandre, 2000: 18), toplam nüfusun yüzde altısı, olarak tahmin etmekteydi. Haitililerin yaklaşık yarısı uzun zamandır orada yaşıyordu ya da orada doğmuşlardı ama vatandaş sayılmıyorlardı (Segura, 2000: 4).

Haitililerin geniş ölçekli sürgün edilmeleri devam etti. Ağustos 2000 ve Ocak 2001 arasında, Dominik Ulusal Muhafızları 45.000 sürgün rapor ettiler (Segura, 2002: 5). Dominik Cumhuriyeti ve Haiti arasında Uluslararası Göç Örgütü'nün öncülük ettiği ve iki taraflı işbirliğiyle insani sürgünleri kolaylaştırmayı, Haitililerin kaydını ve olası bir yasallaştırmayı amaçlayan müzakereler 1996'da başladı. Ancak Haitililere karşı şiddet devam etti ve Ulusal Muhafızların rüşvetçi üyeleri Haitili göçmenlerin ticaretini kolaylaştırdı (Alexandre, 2001: 51-3). Bazı Dominik'li politik liderler, Haiti'nin potansiyel çöküşünün bölgesel bir göç krizine neden olacağından korkuyorlardı ve Haitililerin göçünü bir güvenlik tehdidi olarak görüyorlardı.

laması gibi, ek sınır gözleme personelinin, fiziksel bariyerlerin artmasını kapsamıştır ve gözetleme ekipmanlarını geliştirmiştir. Bu, göçmenlerin, sıklıkla ABD'nin ücra ve tehlikeli bölgelerine geçmeyi deneyen insan kaçakçılarına bel bağlamalarına yol açmıştır (Andreas, 2001).

Eylül 2001'de ABD-Meksika arasındaki 'balayı' ilişkisinin sona ermesinden sonra (bkz. Çerçeve 1.2 ve Beşinci Bölüm), dünyanın tek başına önemli iki taraflı göç bağlantı noktası olan ABD-Meksika arasındaki göç ilişkisinin geleceği belirsiz kaldı. Dışarıdaki Meksikalı göçmenlerin gönderdikleri yıllık 9 milyar ABD Doları Meksika ekonomisinin geçim kaynağı olmuştu. ABD'de yaşayan kabaca 8 veya 9 milyon Meksikalının yarısı yasal statüye kavuşmuştur ve milyonlarcası ABD vatandaşı olmuştur. Bir reform ABD vatandaşı Meksikalı ataların

Meksika çifte vatandaşı olmalarına olanak sağladı ve Başkan Fox ve yönetimi ABD'deki Meksika kökenli nüfusu ABD-Meksika ilişkilerinde açık bir şekilde bir müttefik olarak gördü. Aslında, Meksika hükümeti ABD'deki Meksika kökenli kişiler arasında ulusaşırıcılığı teşvik eden, ulusaşırıcılığı neredeyse devletlere zararlı olarak betimleyen bir gidiş, bir strateji izledi (Smith, 2001).

1990'larda Latin Amerika göçündeki genel eğilimler ve örüntüler olasılıkla devam ediyor görünmektedir. Dış göçün çoğu ABD ve Kanada'ya gitmeye devam edecek ve bununla karşılaştırıldığında bölge içi göçler soluk kalacaktır.

SONUÇLAR

Farklı göç bölgeleri ve göç kategorileri arasında ayrım yapmak olağandır. Fakat bütün hareketlerin ortak kökenleri olduğunu ve birbirleriyle yakından bağlantılı olduklarını akılda tutmak önemlidir. Batının yayılması diğer toplumlarda derin değişiklikleri başlattı, ilk önce sömürge yoluyla, daha sonra askeri müdahale, politik bağlantı, Soğuk Savaş, ticaret ve yatırım. Göçteki artışın nedeni, dekolonizasyon, modernleşme ve dengesiz gelişmeyle ortaya çıkan ekonomik, demografik, sosyal, siyasal, kültürel ve çevresel faktörlerdeki hızlı değişim sürecidir. Bu süreçler gelecekte hızlanacak gibi, hatta toplumlarda daha fazla yerinden edilmeye ve değişime ve bu nedenle daha büyük göçlere yol açacak gibi görünüyor.

Bu nedenle Güney ülkelerinin uluslararası göç arenasına girişi bu bölgelerin dünya ekonomisi, küresel uluslararası ilişkiler ve kültürel değişim sistemiyle artan bütünleşmelerinin kaçınılmaz bir sonucu olarak görülebilir. Göçle ilgili bu yeni hareketler, 15. yüzyılda Avrupa'nın kolonyal genişlemesiyle başlayan ve bunun ardından dünya genelinde yeni felsefi değerlerin, ekonomik ve kültürel pratiklerin yayılmasıyla ortaya çıkan tarihsel süreçlerin bir devamıdırlar.

Dış yatırımın ve kalkınmanın ilk etkisi kır-kent göçü ve şehirlerin büyümesidir. Geleneksel üretim biçimlerinin ve sosyal ilişkilerin arkada bırakılarak hızla büyüyen şehirlere gidilmesi gelecekteki göç eği-

limlerini oluşturan köklü sosyal, psikolojik ve kültürel değişimlerin ilk aşamasıdır. Pek çok kişi için köy tarımından Kahire, Sao Paulo ya da Lagos gibi bir şehre gitmek Paris veya Los Angeles gibi bir "küresel kente" gitmekten daha büyük bir adım olabilir.

Bu nedenle, göçü tek başına bir fenomen olarak analiz etmek uygun olmaz; bu, toplumsal değişimin ve küresel gelişmenin sadece bir yüzüdür. Farklı göç biçimlerinin hepsi –kalıcı göç, sözleşmeli işçi, geçici süreli göç eden profesyoneller, öğrenciler ve mülteciler– bu geniş değişimlerden ortaya çıkar. Kategoriler birbirleriyle bağlantılıdır: Örneğin, bir mülteci hareketi kalıcı bir göçü başlatabilir veya yasal işçi alımının durdurulması yasadışı hareketlere yol açabilir. Göçler farklı toplumlar arasındaki karmaşık bağlantılardan ortaya çıkar ve yeni bağlantıların oluşturulmasına katkıda bulunur. İnsanların hareketliliği, Kuzey-Güney ilişkilerinin önemli bir elementi olduğu kadar, azgelişmiş dünyada kalkınma stratejilerinin temel bir konusu olmaya devam edecektir.

Ek Okuma Kılavuzu

Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) ve Uluslararası Göç Örgütü'nün (IOM) yayınları, özellikle Uluslararası Çalışma Örgütü'nün *International Migration Papers* serileri, Arap bölgesi, Sahra Altı Afrika ve Latin Amerika için yararlıdır. Appleyard tarafından yayına hazırlanan dört ciltlik *Emigration Dynamics in Developing Countries* (1988-9) serisi, tıpkı Stichter (1985), Appleyard (1988, 1991), Stahl (1988) ve Stalker (1994, 2000) gibi, göçe ilişkin küresel bir perspektif açısından eşsizdir. Ayrıca Haris (1995), Martin ve Widgren (1996), Bernstein ve Weiner (1999), Siddique (2001) ve Zolberg ve Benda (2001) aydınlatıcıdır.

Arap bölgesi için, Shami (1994) yetkindir. Kerr ve Yasin (1982) ve Semyonov ve Lewin-Epstein (1987) Arap ülkeleri ve İsrail'e ilişkin emek göçleriyle ilgili bilgi sunarlar. Sahra Altı Afrika için, Ricca (1990) ve Adepoju Siddique içinde (2001) oldukça değerlidir. Mitchell (1992) ABD dış politikası ile Batı Yarımküre göçü arasındaki ilişkinin mükemmel bir incelemesini sunmaktadır.

7

Asya Pasifik Bölgesinde Yaşanan Yeni Göçler

Dünya nüfusunun yarısından fazlası Asya-Pasifik bölgesinde yaşamaktadır. 1970'li ve 1980'li yıllarda, Asya kıtası kaynaklı uluslararası göç hareketlerinde hızlı bir artış yaşanmıştır. (Asya kıtası aslında Arap bölgesini ve Türkiye'yi de kapsamaktadır, ancak kitabın önceki bölümlerinde bu ülkelere değinildiği için bu bölüm genel olarak Güney Asya (Hindistan alt kıtası), Doğu Asya ve Güneydoğu Asya ile ilgili olacaktır.) Asya-Pasifik bölgesi kaynaklı uluslararası göç hareketlerinin temel hedefleri Kuzey Amerika, Avustralya ve Ortadoğu'nun petrol ekonomileri olmuştur. Ayrıca, 1990'lı yıllardan bu yana, Asya kıtası içerisinde büyük miktarda artı emeğe sahip azgelişmiş ülkelerden hızla büyüyen yeni sanayileşmiş ülkelere doğru hızla artan bir emek göçü yaşanmaktadır. Uluslararası göç hareketleri, genel itibariyle ülke sınırları içerisinde gelişen göç hareketleriyle ilişkilidir. Çin'de, orta ve batıdaki kırsal bölgelerden doğudaki yeni sanayileşmiş bölgelere (özellikle Pekin, Şanghay, İnci Nehir Deltası) olan göç hareketleri, 100 milyonu aşkın kişiyi kapsayan "gelip geçici" bir nüfus kitlesi yaratmıştır. 1967'den beri Endonezya hükümeti tarafından uygulanan *transmigrasi* programıyla birlikte, kalabalık bir nüfusa sahip Java ada-

sından daha seyrek bir nüfusa sahip Sumatra, Sulawesi ve Irian Jaya adalarına yaklaşık 1.7 milyon aile taşınmıştır (Tirtosudarmo, 2001: 211). Asya'da, ülke içerisinde yerinden edilmiş kitleler başlıca bir problemdir: İnsan hakları ihlalleri, şiddet ve çatışma nedeniyle yaklaşık 5 milyon Asyalı ülke içerisinde yerinden edilmiş kişi (IDP) konumundadır (Deng, 2001). Ayrıca, barajlar gibi kalkınma projeleri, seller gibi doğal felaketler nedeniyle milyonlarca insan göç etmek zorunda kalmıştır. Ülke sınırları içerisinde yaşanan göç hareketlerine bu bölümde değinilmeyecektir, ancak ülke içerisinde yaşanan göç hareketlerinin genellikle uluslararası göç hareketlerine doğru evrildiğini kavramak önemlidir.

Asya kıtası içerisinde gelişmekte olan ülkelere ve Ortadoğu'daki petrol ekonomilerine yönelen emek göçü hareketleri sıkı düzenlemelere tabidir. Bu ülkelerin siyasetçileri, geçici emek göçünü teşvik etmiştir, fakat aile birleşmelerini ve kalıcı yerleşimi yasaklamışlardır. Siyasetçiler, misafir işçilerin kalıcı yerleşimci oldukları ve etnik azınlıklara dönüştükleri 1970'li yılların Batı Avrupa tecrübesini tekrarlamak istememektedirler (Weiner ve Hanami 1998). Bununla birlikte, geçici yabancı işçilerin daha uzun süreli kalmalarına yönelik eğilim bazı ülkelerde gittikçe belirgin hale gelmektedir.

ASYA KAYNAKLI GÖÇ HAREKETLERİNİN GELİŞİMİ

Asya kaynaklı göç yeni bir olgu değildir: Orta Asya'dan batıya olan göçler Ortaçağ'da Avrupa tarihinin oluşumuna katkıda bulunurken, Çinlilerin Güneydoğu Asya'ya göçleri yüzyıllar öncesine uzanmaktadır. Sömürgecilik döneminde, sıklıkla zor yoluyla, milyonlarca sözleşmeli işçi toplanmıştır (bkz. Üçüncü Bölüm). Çinli göçmenler Güneydoğu Asya ülkelerinde (Sinn, 1998), Güney Asyalı göçmenler ise Afrika'da sömürgecilik için önemli bir aracılık rolü üstlenerek ticaretle uğraşan azınlıklara dönüşmüşlerdir. Bu durum, sömürgelerin bağımsızlığa kavuşmasının ardından, sıklıkla göçmen gruplarla yerli halk arasında düşmanlığın oluşmasına –ve hatta göçmen grupların sürgün edilmesine– neden olmuştur. Bu yapı, öte yandan, daha sonraki dönemler-

de uluslararası göç hareketlerini teşvik eden etnik ağların oluşmasına katkıda bulunmuştur (IOM, 2000b: 69). 19. yüzyılda, Çin'den ve Japonya'dan ABD'ye, Kanada'ya, Avustralya'ya büyük göçler yaşanmıştır. Bu göçleri önlemek için her üç ülkede de ayrımcı yasalar çıkartılmıştır.

Sömürgeci güçlerin ve göçmen kabul eden ülkelerin kısıtlayıcı politikaları yüzünden 20. yüzyılın başlarında Asya kaynaklı göç hareketleri sınırlıydı. Bununla birlikte, genellikle siyasal mücadelelerin sonucu olarak, Asta kıtası içerisinde göçler devam etti. Japonya, 1921 ile 1941 yılları arasında, sömürgesi olan Kore'den 40.000 işçi toplamıştı. Japonya İkinci Dünya Savaşı sırasında da yoğun bir şekilde zorunlu işçileri kullanmıştır. Mançurya 19. yüzyılın sonlarından başlayarak kitlesel göçler yaşarken, Hindistan alt kıtasında, özellikle 1947 yılındaki bağımsızlık sonrasında, büyük göç hareketleri meydana gelmiştir.

1960'lı yılların başları itibariyle ülke sınırları dışına yönelen göçler artmaya başladı. Bu artışın nedenleri karmaşıktı (Fawcett ve Carino, 1987; Skeldon, 1992: 20-2). Asyalı göçmenlere yönelik ayrımcı yasalar, Kanada'da (1962 ve 1976), ABD'de (1965) ve Avustralya'da (1966 ve 1973) kaldırıldı. Artan dış ticaret ve yatırım, göç için gerekli olan iletişim ağının oluşumuna yardımcı oldu. Kore, Vietnam ve diğer Asya ülkelerinde ABD ordusunun varlığı yeni ulus ötesi bağların kurulmasını sağlarken, bu ülkelerden birçok kadın ABD ordu personeliyle evlenerek ABD'ye göç etti. Vietnam Savaşı büyük mülteci hareketlerinin doğmasına neden oldu. ABD'nin, Kanada'nın, Avustralya'nın ailesel göçlere açık olması, nedeni ne olursa olsun, ana göç hareketlerinin ileride kalıcı yerleşimci göçünü de beraberinde getireceği anlamına geliyordu. Körfez bölgesi petrol ülkelerinde devasa inşaat faaliyetleri, Asya kökenli kitlesel sözleşmeli işçi istihdamının önünü açtı. Bazı Asya ülkesinde yaşanan hızlı ekonomik büyüme, bu ülkelere yönelik hem vasıflı hem de vasıfsız emek göçüne yol açtı.

20. yüzyılın ortalarında Asya'nın dünya göç sahnesine hızlı bir biçimde girişi, kıtanın sömürgecilik sonrası dönemde sanayileşmiş ülkelerle girdiği ekonomik ve siyasal ilişkilerin sonucu olarak görülebi-

HARİTA 7.1
Asya Pasifik Bölgesinde Yaşanan Göçler (1970-2000)

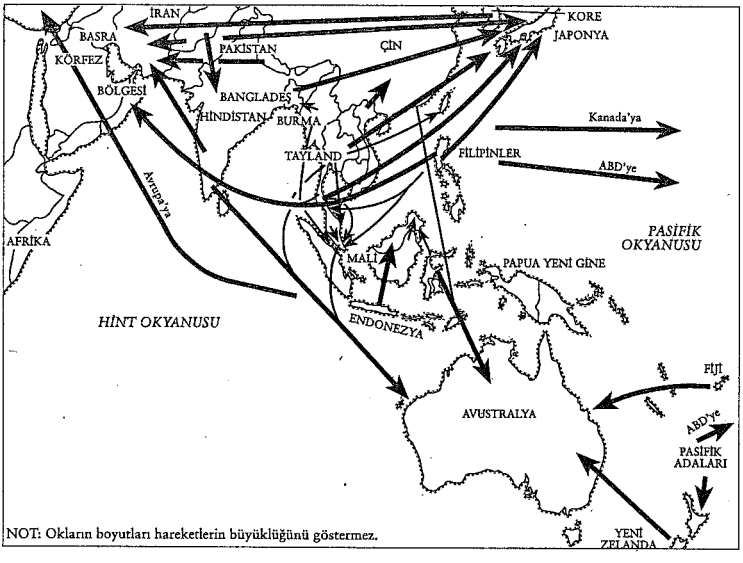

lir. Batının Asya ülkelerine ticaret, yardım ve yatırım şeklinde nüfuz etmesi, göç için gerekli maddi araçların ve kültürel sermayenin oluşmasını sağladı. Aynı zamanda, sanayileşme süreciyle birlikte geleneksel üretim biçimlerinin ve sosyal yapıların yok olması, "yeşil devrim" ve savaşlar (Soğuk Savaş sürecinin bir parçası olarak sıklıkla büyük güçler tarafından desteklenmiştir) insanları daha iyi şartlarda yaşamak adına kırdan büyük şehirlere ve başka ülkelere göç etmeye zorladı. Sonrasında, belli sanayi bölgelerinde yaşanan ekonomik çöküntü ve durgunluk göçe neden olan yeni basınçlar oluşturdu.

Son yıllarda, sosyal bilimciler "göç geçişi" teorisini geliştirdiler. Bu teoriye göre, ekonomik gelişmeyle bağlantılı olarak toplumlar bir dizi temel değişim yaşarlar. "Sanayiye geçiş", ekonomik faaliyet ve istihdam alanında tarımdan imalat sanayine ve sonrasında hizmet sektörüne geçiş sürecine işaret eder. "Demografik geçiş", nüfusun daha

yavaş biçimde artmasına ve yaşlanmasına neden olan ölüm ve doğurganlık oranındaki düşüşleri kapsar. "Göç geçişi", bütün bu değişikliklerin sonucu olarak yaşanan süreci tanımlar. Sanayileşme sürecinin başlangıcında, nüfus artışına, tarımsal istihdamın azalmasına ve düşük maaş düzeylerine bağlı olarak göç hareketlerinde sürekli bir artış yaşandı. Bu durum, 19. yüzyılın başlarında İngiltere, 19. yüzyılın sonlarında Japonya veya 1970'li yıllarda Kore için geçerli olmuştur. Bir ülkede yaşanan sanayileşme süreci boyunca emek arzı azalır, yerel maaş düzeyleri yükselir; sonuç olarak bu ülkeden yurtdışına olan göç azalır ve ülkeye yurtdışından emek göçü başlar. Bu nedenle, sanayileşen ülkeler başlangıç döneminde ülke dışına göç verirler, sonrasında ise, tam anlamıyla dışarıdan göç alan sanayileşmiş bir ülke olana dek, hem ülke dışından göç alır hem de ülke dışına göç verirler (Martin ve ark., 1996: 171-2). Ekonomik gelişmeye bağlı olarak, artan dış göçün başlangıç dönemi "göç kamburu" olarak adlandırılır. Bu süreç, önemli siyasal sonuçları içinde barındırır: Ekonomik kalkınmayı teşvik ederek göçü azaltmayı denemek kısa vadede aksi yönde sonuçlar doğurabilir ve ancak uzun vadede başarılı olabilir (Martin ve Taylor, 2001).

2000 yılı itibariyle, Asya bölgesinde kendi ülkesi dışında çalışan 6.2 milyon Asyalı olduğu ve buna ek olarak 5 milyon kadar Asyalının da Ortadoğu'da çalıştığı tahmin edilmekteydi. 1997-1999 yılları arasında yaşanan Asya finansal krizine rağmen, 1995 ile 1999 yılları arasında bölge ülkelerinde çalışmak için ülke dışına çıkan işçilerin sayısı yılda yüzde 6 artmıştır (Abella, 2002). Buna ilave olarak, milyonlarca aile üyesi ve mülteciler söz konusudur. Bütün ülkeler hem dış göçü hem de iç göçü deneyimleseler de, dışarıdan yabancı işçi kabul eden başlıca ülkeler (Japonya, Singapur, Tayvan ve Brunei), belli alanlarda yabancı işçi kabul eden fakat diğer bazı alanlarda yurtdışına işçi gönderen ülkeler (Hong Kong, Tayland ve Malezya) ve yurtdışına işçi gönderen başlıca ülkeler (Çin, Filipinler, Hindistan, Bangladeş, Pakistan, Sri Lanka, Endonezya) arasında ayrım yapmak mümkündür. [Bazı ülkelerin resmi adları geleneksel adlarından farklıdır. Bizler, Tayvan adını Birleşmiş Milletler tarafından kullanılan "Chinese Taipei" adı yeri-

ne kullanmaktayız. Hong Kong adını ise, 1997'den bu yana Çin'e bağlı olan Hong Kong Özel İdari Bölgesi (SAR) için kullanmaktayız. Kuzey Kore ile karıştırılma riski olmadığı sürece Kore Cumhuriyeti'ni (Güney Kore) Kore olarak adlandırmaktayız. Myanmar adı yerine Burma adını tercih etmekteyiz.]

Bu bölümde, Asya kıtası kaynaklı ana göç sistemlerini inceleyeceğiz: Batı Avrupa ülkelerine olan göç hareketleri, Ortadoğu ülkelerine yönelen sözleşmeli işçiler, Asya ülkeleri arasında gerçekleşen göç hareketleri, yüksek vasıflı emek göçü, öğrenci hareketliliği ve mülteci hareketleri. Bu hareketlerin çoğunluğu, önemli düzeyde yasadışı göçü de içermektedir. Yasadışı göç hareketleri, turist vizesiyle giriş yaptığı ülkede yasadışı biçimde kalmaya çalışmak veya insan kaçakçılığı ile uğraşan şebekeler aracılığıyla ülkeye giriş yapmak şeklinde gerçekleşmektedir. Japonya'da, Kore'de, Tayvan'da, Malezya'da ve Tayland'da bulunan yasadışı göçmenlerin 1997 yılı itibariyle –bu sayının oldukça yaklaşık bir sayı olduğu görülmesi gerekse de– toplam 845.000 olduğu tahmin edilmiştir (Scalabrini Göç Merkezi, 2001).

BATI AVRUPA, KUZEY AMERİKA VE AVUSTRALYA'YA YÖNELEN ASYA KAYNAKLI GÖÇ HAREKETLERİ

Sömürgeciliğin sona ermesiyle birlikte, üç Avrupa ülkesi büyük miktarda Asyalı göçmen kabul etmiştir: Hollanda eski Hollanda Doğu Hindi'nden (Endonezya); Fransa Vietnam'dan; İngiltere de Hindistan'dan ve Hong Kong'dan; Goa, Macau ve Doğu Timor'dan Portekiz'e olan göçler gibi daha küçük ölçekli göçler de mevcuttu. 1970'li yılların sonlarıyla birlikte, bu göç hareketleri yavaşlamıştır. 1980'li yıllarda, Vietnamlı işçileri Sovyetler Birliği ve Demokratik Almanya Cumhuriyeti toplamıştır. Bu göçmen işçiler genellikle stajyer olarak adlandırılsa da, sözleşmeli işçilere oldukça benzer şartlarda çalışmışlardır.

1990'lı yıllardan bu yana, Asya'dan Avrupa'ya olan emek göçünde tıp ve bilişim alanında çalışan uzmanları kapsayan bir artış yaşanmıştır. Son dönemlerde, artan sayıda Çinli ve Filipinli kadın, hizmetçi olarak çalışmak üzere İtalya'ya gitmiştir. Fazla vasıf gerektirme-

yen sektörlerde çalışmak üzere yasadışı yollardan İngiltere ve diğer Avrupa ülkelerine giriş yapanların sayısı artmaktadır. Son zamanlarda göze çarpan bir başka eğilim ise, Doğu Asya'dan Avrupa'ya olan göçteki artıştır: 1999 yılı itibariyle, Çin Macaristan'ın, Finlandiya'nın, İtalya'nın en çok göçmen kabul ettiği ilk on ülke içinde yer alırken; Japonya, Fransa'nın ve Hollanda'nın en çok göçmen kabul ettiği ilk on ülke arasında yer almaktadır (OECD, 2001: Tablo 1.4).

1965 Göç Yasası sonrasında, ABD en çok Asyalı göçmen kabul eden ülke oldu. ABD tarafından kabul edilen Asyalı göçmen sayısı 1965'te 17.000 iken bu rakam 1980'lerde yıllık ortalama 250.000'e (Arnold v.d., 1987), 1990'larda yıllık ortalama 350.000'e ulaşmıştır (OECD, 1995: 236). Mülteci veya vasıflı emek göçü Asya'dan ABD'ye olan göç hareketlerinde zincirin ilk halkasını oluştururken, ABD'deki Asyalı göçmenlerin çoğunluğu 1965 Yasasının aile birleşmesi ile ilgili maddelerinden yararlanarak ABD'ye geldiler. 1992 yılından bu yana, ABD'ye giriş yapan göçmenlerin üçte birini Asyalılar oluşturuyordu ve Mart 2000 itibariyle ABD'de yaşayan Asya kökenlilerin sayısı 7 milyonu aşıyordu. 1999 yılı itibariyle, 37.000 rakamıyla Çin, ABD'ye en çok göçmen gönderen ikinci ülke olmuştur (132.000 rakamı ile Meksika, ABD'ye en çok göçmen gönderen ülkedir). Hindistan, Filipinler, Vietnam ve Kore de ABD'nin göçmen kabul ettiği ilk on ülke arasındadır (OECD, 2001: Tablo 1.4).

Avustralya politikasının 1960'ların sonunda ve 1970'lerin başında terk edilmesi sonrasında, 1970'lerin sonlarında Çin Hindi bölgesinden gelen mülteci akınına ek olarak, Beyaz Avustralya'ya olan Asyalı göçü ciddi miktarda artmıştır. 1990'lı yılların başlarında, ülkeye kabul edilen göçmenlerin yarısını Asyalılar oluşturuyordu. Çin (Yeni Zelanda ve İngiltere'den sonra üçüncü), Hindistan, Filipinler, Tayvan ve Vietnam, Avustralya'nın en çok göçmen kabul ettiği ilk on ülke arasındadır (OECD, 2001: Tablo 1.4). Resmi rakamlar, 1999 yılı itibariyle, Avustralya'da yaşayan Asya doğumluların 1 milyondan fazla olduğunu ve bunun toplam nüfusun yüzde 5'ine, göçmen topluluğun dörtte birine tekabül ettiğini ortaya koymuştur (OECD, 2001: Tablo B.1.4).

Ayrımcı olmayan seçim kriterleri üzerine inşa edilen, aile birleşmelerine ve mülteci girişine izin veren 1976 Göç Kanunu, Kanada'ya Asyalı göçmen girişini kolaylaştırmıştı. 1981 tarihinde yapılan nüfus sayımına göre, ülkede 674.000 Asya kökenli insan yaşıyordu (Kubat, 1987: 237). 1993 tarihinden bu yana, ülkeye kabul edilen göçmenlerden yarıdan fazlası Asya kökenliydi. 1995 ve 1998 yılları arasında, Kanada'ya kabul edilen göçmenlerin geldiği başlıca ülkeler Çin, Tayvan, Hong Kong, Hindistan, Pakistan ve Filipinler'di. 1996 nüfus sayımına göre, toplam göçmen nüfusunun üçte birini oluşturan 1.6 milyon Asya kökenli kişi Kanada'da yaşıyordu (OECD, 2001: 66).

Irk temelli seçim giriş politikalarıyla Avrupalı olmayanları dışarıda tutmayı amaçlayan Yeni Zelanda, İngiltere'den göçmen kabul eden geleneksel bir göç ülkesidir. Bununla birlikte, 1950'li yıllardan bu yana, Tonga ve Cook Adalarıyla kurulan ekonomik ve siyasi bağlar, Yeni Zelanda'ya yönelik yeni göç hareketlerini de beraberinde getirmiştir (Trlin, 1987). 1991 yılı sonrasında, ekonomik girişimcilerin ve vasıflı profesyonellerin Yeni Zelanda'ya göçü teşvik edildi. Bu bağlamda, ülkeye kabul edilen göçmenlerin çoğunluğu Hong Kong, Tayvan, Kore ve Japonya'dan geldi (Lidgard, 1996: 6). 1995 yılında, ülkeye kabul edilen toplam 56.000 göçmenin 22.000'i Asya kökenliydi. 1999 yılıyla birlikte, kabul edilen Asyalı göçmen sayısı azalarak toplam 29.000 göçmenin 11.000'ini oluşturdu (IOM 2000b, 279). Yeni Zelanda'nın etnik kompozisyonu daha karmaşık bir hal aldı: Maori kökenli yerliler toplam nüfusun yüzde 10'unu, Pasifik Adalarındaki yerliler yüzde 5'ini, Asyalılar yaklaşık yüzde 3'ünü oluşturuyordu (Pool ve Bedford, 1996). Bu durum, kamuoyu tartışmalarını ve göç politikalarına odaklı seçim kampanyalarını da beraberinde getirmiştir (IOM, 2000b:282-3).

Asya ülkelerinden klasik göçmen ülkeleri olan Kuzey Amerika ve Okyanusya'ya olan göçlerde belli ortak yönler mevcuttur. Göç yasalarında var olan aile birleşimi hükümleri uyarınca, beklenmedik bir biçimde Asya ülkelerinden Kuzey Amerika'ya, Avustralya'ya yönelik büyük göç hareketleri doğmuştur. Bu ülkeler, giderek daha farklı ülkelerden göçmen kabul eder hale gelmişlerdir. 1970'li yıllarda, Vietnam

ve Çin Hindi kökenli göçmenler bu ülkelere yönelik göç hareketlerinde çoğunluğu oluşturuyordu; 1997'de Çin'le birleşen Hong Kong temel kaynak oldu. Bu ülkelerden Avustralya'ya, Kuzey Amerika'ya olan göç hareketlerine Filipinler'den, Hindistan'dan, Japonya'dan ve Kore'den olan göç hareketleri katıldı. Son dönemlerdeki en önemli eğilim Çin'den bu ülkelere olan göçteki artıştır. Son yıllarda, göç alan bütün bu ülkeler ekonomik girişimcilere ve vasıflı profesyonellere hitap etmek üzere, göç yasalarını değiştirmeye başlamıştır. Asyalı kökenli vasıflı profesyonellerin çoğunluğu oluşturduğu küresel bir emek piyasası doğmuştur.

ORTADOĞU ÜLKELERİNE YÖNELİK SÖZLEŞMELİ EMEK GÖÇÜ

1973'te petrol fiyatlarındaki artıştan sonra Asya ülkelerinden Ortadoğu'ya olan emek göçü hızlı bir şekilde gelişmiştir. Ortadoğu ülkeleri, ilk başta Hindistan ve Pakistan'dan, sonrasında Filipinler, Endonezya, Tayland ve Kore'den ve en son olarak Bangladeş ve Sri Lanka'dan emek gücü ithal etmiştir. 1985 yılıyla birlikte, 2 milyonu Suudi Arabistan'da olmak üzere, toplam 3.2 milyon Asya kökenli işçi Körfez ülkelerinde çalışmaktaydı. Kuveyt'in Irak tarafından işgali ve 1990-1 yıllarında yaşanan Körfez Savaşı, başta Kuveyt olmak üzere Körfez ülkelerinde çalışan 450.000 Asyalı göçmenin zorunlu olarak kendi ülkelerine dönmesine neden olmuştur. Savaş sonrasında, hem yeniden inşa faaliyetlerinde çalıştırılmak üzere, hem de "siyasal olarak güvensizlikleri" nedeniyle sınır dışı edilen Suudi Arabistan'daki Yemenlilerin ve Kuveyt'teki Filistinlilerin yerini doldurmak üzere, Suudi Arabistan ve Kuveyt'te Asyalı işçi kabulü yeniden artmıştır (Abella, 1995; ayrıca bkz. Altıncı Bölüm). İsrail hükümetinin güvenlik nedeniyle Filistinlilerin Batı Şeria ve Gazze Şeridi'nden İsrail'e geçişini bloke etmesi sonrasında, önemli sayıda Taylandlı ve Filipinli işçi inşaat, tarım ve ev hizmetlerinde çalışmak üzere bu ülkeye gelmiştir.

Asya'dan Ortadoğu'ya olan emek göçü hareketleri arasında Güney Asya'dan Körfez İşbirliği Konseyi üyesi (GCC) altı ülkeye olan

yoğun emek göçü halen daha devam etmektedir. 1990'lı yılların sonlarında, her yıl yaklaşık 1 milyon kişi sözleşmeli işçi olarak çalışmak üzere Güney Asya'dan ayrılmıştır. 1997 yılında, çalışmak üzere ülke dışına çıkan Hindistanlı işçi sayısı 416.000 (yüzde 93'ü Ortadoğu ülkelerine), Bangladeşli sayısı 231.000 (yüzde 75'i Ortadoğu ülkelerine), Pakistanlı sayısı 154.000 (yüzde 96'sı Ortadoğu) ve Sri Lankalı sayısı 150.000'di (yüzde 85'i Ortadoğu ülkelerine) (IOM, 2000b: 110). GCC ülkelerinin göreli olarak küçük olan ulusal emek gücü, özel sektörde büyük bir boşluk yaratacak şekilde genellikle kamu sektöründe istihdam ediliyordu. Bu durumun sonucu olarak, had safhada yabancı emeğe bağımlılık söz konusuydu. 20 milyon nüfusa sahip Suudi Arabistan'ın ulusal emek gücünün yüzde 28'ini yabancılar oluşturuyordu. Daha az nüfusa sahip GCC ülkelerinin ulusal emek güçlerinde yabancı işçi emeği daha yüksek paya sahipti: Kuveyt'te yüzde 65, Bahreyn'de yüzde 37, Katar'da yüzde 77, Birleşik Arap Emirlikleri'nde yüzde 73 ve Umman'da yüzde 27 (IOM, 2000b:108).

1970'li yıllarda, göçmenlerin çoğunluğu petro-dolarlar tarafından finanse edilen inşaat sektöründe çalışan erkek işçilerdi. Hindistan, Pakistan, Filipinler gibi ülkeler kendi ülkelerinde var olan emek fazlasını aktif bir biçimde yurtdışına pazarladılar ve körfez ülkeleriyle emek-arzı anlaşmaları yaptılar. Koreli inşaat firmaları, Arap bölgesinde Asyalı sözleşmeli işçilerin istihdam edildiği büyük inşaat projelerini üstlendiler. İşçi gönderen Asya ülkeleri ayrıca işçi toplamaları için özel acentelere de izin verdiler (Abella, 1995).

1985 yılı sonrasında inşaat sektöründe yaşanan geçici durgunluk, Asyalı sözleşmeli işçilerin hizmet sektörü, oteller ve kişisel hizmetler vb. gibi farklı alanlarda istihdamını da beraberinde getirmiştir. Evlerde çalışacak hizmetçilere yönelik olarak, sözleşmeli işçi akışlarının feminizasyonuna neden olan bir talep artışı olmuştur. Sözleşmeli kadın işçilerin çoğunluğu, Filipinler, Endonezya, Tayland, Kore veya Sri Lanka gibi ülkelerden gelirken; Pakistan ve Bangladeş gibi ülkeler yurtdışına kadın işçi göndermiyordu (Skeldon, 1992: 40-1). Filipinliler ile Korelilerin çoğunluğu, şoför, teknisyen, marangoz olarak çalı-

şan vasıflı işçilerdi. Diğerleri ise profesyonel ya da yarı profesyonellerdir (mühendis, hemşire, tıbbi teknisyen). Ortadoğu ülkelerine gelen Asyalı göçmen işçiler, kır kökenli insanlardan veya kent yoksullarından oluşmamaktaydı; aksine, ülkelerinden ayrıldıklarında ülke ekonomisinin negatif yönde etkileneceği eğitimli insanlardı (Skeldon, 1992: 38). Asya ülkelerinden Ortadoğu ülkelerine yönelen emek göçü hareketleri çeşitlendikçe, kayıt dışı göç de hızlı biçimde tırmanışa geçmiştir. Birleşik Arap Emirlikleri, 1996 yılının ilk üç ayında 160.000 yasadışı işçiyi sınır dışı ederken, Suudi Arabistan da yılda 350.000 ile 450.000 arası yasadışı işçiyi sınır dışı ettiğini rapor etmiştir. Suudi Arabistan'daki son hükümet girişimleri, kendi vatandaşlarını özel sektörde çalışmaya teşvik ederek, daha fazla göçmen işçinin sınır dışı edilmesinin önünü açacak bir sürece hız vermiştir (IOM, 2000b: 107-15).

İşçi haklarının yasal güvence altında olmadığı ve kadınların statüsü örneğinde görüleceği üzere farklı kültürel değerlerin geçerli olduğu Ortadoğu ülkelerinde, Asyalı işçiler zor koşullarla karşı karşıyadır. Asyalı işçilerin yaşam koşulları katı iş sözleşmeleri temelinde belirlenmiştir: İşçilerin yerleşmelerine, ailelerini yanlarında getirmelerine izin verilmez ve sıklıkla ayrımcı bir şekilde barakalarda yaşamak durumundadırlar. Ortadoğu ülkelerinde çalışan Asyalı sözleşmeli işçiler için uzun çalışma saatleri geçerlidir ve işyerinde bir sorunla karşılaştıkları zaman genellikle sınır dışı edilebilirler. Kadın işçiler, sıklıkla sömürüye ve cinsel tacize konu olurlar. Asyalı işçiler için Ortadoğu ülkelerinde çalışmanın çekici yanı maaş düzeyleridir: Bangladeşli vasıfsız bir işçi ülkesinde kazandığı ücretin 13 katını, Sri Lankalı işçi ise 8 katını Ortadoğu ülkelerinde çalışarak kazanmaktadır (IOM, 2000b: 119). Pek çok göçmen işçi, acenteler ve büyük ücretler (ödemenin yüzde 25'ini) alan aracılar tarafından sömürülmektedir. Acenteler, bazen işçilere vaat ettikleri işleri ve ulaşımı sağlamakta başarısız olmaktadırlar ve alınan ücretler ve çalışma koşulları sıklıkla başlangıçtaki taleplerin oldukça altında kalmaktadır.

ASYA KITASI İÇERİSİNDE EMEK GÖÇÜ

1980'li yılların ortalarından bu yana yaşanan hızlı ekonomik büyüme ve doğurganlık oranındaki düşüş Doğu ve Güneydoğu Asya'nın yeni sanayileşen ülkelerinde göçmen emeğine olan ihtiyacı ciddi miktarda artmıştır. Asya kıtası içindeki göç 1990'ların ilk yarısında katsayısal olarak artmıştır. 1997-1999 yılları arasında etkili olan Asya finansal krizi esnasında kıta içerisindeki bazı göçmen işçiler ülkelerine geri dönmek zorunda kalmış olsa da, kıta içerisinde emek göçü devam etmiştir. "Asya kaplanları" olarak adlandırılan Güneydoğu Asya ülkelerinde, göçmen işçiler, vasıfsız emek gücü olarak, yerli nüfusun çalışmak istemediği sektörlerde (pis, tehlikeli zor [3D: Dirty, dangerous and difficult] işlerde ya da vasıfsız ve düşük ücretli işlerde) çalışmaktadır. Her bir Asya ülkesinin karmaşık göç deneyimlerini ayrıntılarıyla incelemek bu kitap dahilinde imkânsızdır. Bu tarz bir yaklaşımın yerine, emek göçü alan bir dizi ülkenin deneyimleri üzerinden bazı genel eğilimleri tartışmayı amaçlamaktayız.

Son yıllarda yaşanan en önemli gelişmelerden birisi de göçün feminizasyonudur. Hizmet sektöründeki talebin artmasından dolayı belirli akışlara kadınlar hakim olmuştur. 1984 ile 1994 yılları arasındaki Endonezyalı göçmenlerin üçte ikisi kadındı (Amjad, 1996: 346-9). 1992 yılı itibariyle, Filipinler'den çalışmak üzere ülke dışına çıkan göçmen işçilerin yüzde 50'si kadın iken, 1998 yılında bu rakam yüzde 61'e çıkmıştır. Asya ülkelerinden Suudi Arabistan gibi Ortadoğu ülkelerine olan emek göçü hareketlerinde erkekler çoğunluğu oluştururken, Asya ülkeleri arasındaki emek göçü hareketlerinde kadınlar çoğunluktadır (Go, 2002: 66). Göçmen kadınların çoğunluğu ev hizmetçiliği, eğlence sektörü (bu tanımlama genellikle fahişelik mesleğine kılıf uydurmak için kullanılır), restoran ve otel görevlisi, elektronik ve tekstil sanayi işçisi gibi "tipik kadın" mesleklerinde çalışırlar. Asya ülkeleri, genellikle kadınlara itaatkâr, uysal rollerin biçildiği ataerkil toplumlardır. Bu nedenle, göçmen kadınlar, düşük ücretlerle kötü şartlarda ve düşük statülerde çalışmaktadırlar. Kadın emek göçünün, aileler ve toplumlar dinamikleri üzerinde ciddi etkileri vardır. Evli kadınların

çocuklarının bakımlarını ailenin diğer üyelerine bırakarak emek göçü sürecine katılmaları aile içerisindeki ilişkileri ve toplumsal cinsiyet rollerini ciddi biçimde etkiler.

Asya'nın yeni sanayileşen toplumlarında ev işlerinde çalıştırılmak üzere göçmen kadın emeğine olan talebin artması, bu toplumlarda kadınların da profesyonel iş yaşamına girdiğinin göstergesidir. Singapur'da kadın profesyoneller için ciddi iş imkânları varolduğundan dolayı, göçmen ev hizmetçilerine olan talep büyüktür: Ülkede 1993 yılı itibariyle, toplam hane sayısının yüzde 15'inde hizmetçi bulunuyordu; 81.000 göçmen ev hizmetçisinin 50.000'inin Filipinli, 17.000'inin Sri Lankalı ve 10.000'inin Endonezyalı olduğu tahmin edilmekteydi. Göçmen hizmetçiler ülkeye özel acenteler aracılığıyla getirilmektedir ve bu acenteler göçmen kadınlardan aracılık hizmeti olarak 2000 Singapur dolarını bulan ücretler almaktadırlar (Wong, 1996). Ev içi hizmetler, işverenlerin taleplerine karşı sıklıkla çok az koruması bulunan genç göçmen ev hizmetçilerinin toplumdan yalıtılmış bir biçimde yaşamalarına ve güvenceden yoksun olmalarına yaş açmaktadır (Lim ve Oishi, 1996).

1980'li yıllarda ortaya çıkan bir başka göç hareketi ise, çöpçatan acenteleri aracılığı ile Avrupalı ve Avustralyalı erkeklerle tanışıp, evlenmek üzere bu ülkelere göç eden Asyalı kadınlardan oluşmaktadır. 1990'lı yıllarda, Japonya'nın ve Tayvan'ın kırsal bölgelerindeki çiftçiler, özel çöpçatan acenteleri aracılığıyla başka Asya ülkelerinden kadınlarla artan sayıda evlilikler yapmışlardır. Bu durum, Asya kıtasında sürekli yerleşimle sonuçlanacak birkaç göç hareketinden biridir. Bu yolla evlenip bir başka Asya ülkesine yerleşen Filipinli, Vietnamlı ve Taylandlı genç Asyalı kadınlar katı bir sosyal dışlanma ile karşılaşabilirler (IOM, 2000b:65).

Asya kökenli işçileri kapsayan göç hareketlerinde "göç endüstrisi" önemli bir rol oynar. Hem Körfez bölgesi ülkelerine hem de diğer Asya ülkelerine olan emek göçü hareketleri işçi simsarları ve özel acenteler tarafından organize edilmektedir. Göçmen emek gücüne ihtiyaç duyan Asya ülkelerinin hükümetleri ve işverenleri, aracılar vasıtasıyla

emek göçü organizasyonunu daha kolay ve daha az maliyetli bulmaktadır. Yurtdışına işçi gönderen ülkeler ise, "göç endüstrisinin" aktivitelerini kontrol etme konusunda kendilerini yetersiz görmektedirler. Martin'in (1996:201) tahminlerine göre, göçmen işçiler ilk yılki kazançlarının yüzde 20-30'unu aracılık ücreti olarak bu acentelere vermektedirler. Göçmen işçi endüstrisinin Asya kıtası genelinde kontrol ettiği bütçenin değeri yıllık 2,2 milyar doları bulabilir.

Bu acentelerin bir kısmı meşru olarak faaliyetlerini sürdürürken, bir kısmı da işçileri kandırarak sömürmektedir. Örneğin Taylandlı birçok genç kadın, Taylandlı acenteler tarafından restoran ve otellerde işe yerleştirmek vaadiyle kandırılarak Japonya'ya getirilmiş, burada Japon *Yakuza* mafyasının denetimindeki fuhuş sektöründe köleliğe yakın koşullarda çalışmaya zorlanmıştır (Okunishi, 1996: 229-30). İnsan kaçakçılığı ile uğraşan şebekelerin liderleri nadiren cezalandırılırken, yasadışı göçmenler tutuklanma, sürgün ve göç sürecinde ölüm riski ile karşı karşıyadırlar. 1996 yılının "Christmas Günü" Sicilya ile Malta arasında meydana gelen bir deniz kazasında yasadışı yollardan Avrupa'ya gitmeye çalışan Hindistanlı, Pakistanlı ve Sri Lankalı 280 kişi hayatını kaybetmiştir. Bu kişiler, Güney Asya'da, Ortadoğu'da ve Güney Avrupa'da etkili olan insan kaçakçılığı şebekelerinin kurbanıdırlar. Göçmenler, Avrupa'da refaha ulaşacaklarına dair bir rüyaya kapılarak insan kaçakçılığıyla uğraşan şebekelere 9000 dolara kadar ücretler ödemektedirler (Ferguson, 1997: 29). Yasadışı göçmenler güvenli bir biçimde Kuzey Amerika'ya ve Avrupa'ya ulaştıktan sonra, genellikle "borç köleliği" olarak adlandırılabilecek bir biçimde yıllarca insan kaçakçılığı şebekelerinin aracılık ücretine karşılık ücretsiz çalışırlar. Tahminlere göre, her yıl 100.000 ila 200.000 Çinli 30.000 Amerikan dolarına kadar ulaşan ücretler karşılığında 'yılanbaşlı' çeteler tarafından iş bulma vaadiyle Fiji Eyaletinden yurtdışına çıkarılır (IOM, 2000b: 68-70).

DOĞU ASYA

Doğu Asya ülkelerindeki ekonomik mucize yabancı emek gücü talebini büyük oranda artırmıştır, ancak bu ülkelerin hükümetleri yabancı

işçi istihdamını homojen ve tek kültürlü olarak değerlendirdikleri uluslarının kültürel ve toplumsal değişimine neden olacağı endişesiyle onaylamamışlardır. Doğurganlık oranının düşmesi, nüfusun yaşlanması ve kayıt dışı göçün artması, başta Japonya olmak üzere, Kore, Hong Kong ve Tayvan'da ciddi çelişkiler yaratmıştır.

1970'li ve 1980'li yıllarda Kore, Körfez ülkelerine emek ihraç etmişti. Günümüzde ise, "göç geçişi" olarak adlandırılan süreci yaşamaktadır: 1995 yılı itibariyle ülkede kişi başına düşen gayri safi yurtiçi hasıla 10.000 dolardı ve ülke dışına emek göçü keskin bir biçimde azalmıştı. 2000 yılı itibariyle Kore'de 312.000 yabancı işçi bulunmaktaydı. Kore'de çalışan göçmen işçilerin çoğunluğu Çinlidir: 2000 yılı itibariyle ülkede çalışan Çinli işçi sayısı 100.000 iken bunların 57.000'i Çin vatandaşlığına sahip etnik Korelilerdi. Kore'de çalışan diğer yabancı işçiler ise genellikle Filipinler, Bangladeş, Tayland ve Moğolistan'dan gelmektedir. Kore'de, Japonya'nınkine benzer bir göç politikası uygulanmaktadır. Vasıfsız emek göçüne izin verilmemiş ve çoğu yabancı işçi (2000 yılında 105.000 işçi) "stajyer" olarak sınıflandırılarak düşük ücretlerle çalışmaya zorlanmıştır. Düşük ücretler ile temel çalışma haklarından yoksun çalışanların çoğunluğu (2000 yılında 189.000 kişi) yasadışı göçmenlerdir (Seol ve Skrentny, 2003).

Hong Kong, artan oranda vasıflı ve vasıfsız emek talebini de beraberinde getiren bir süreç dahilinde, emek yoğun bir sanayi ekonomisinden ticaret, hizmet, yatırım sektörlerine dayanan sanayi sonrası bir ekonomiye dönüşmüştür. Kuzey Amerika'dan, Batı Avrupa'dan ve Hindistan'dan yüksek vasıflı profesyoneller finans, yönetim ve eğitim alanlarında, iyi ücretler karşılığında çalışmaktadır. Ayrıca, çok sayıda vasıfsız Çinli işçi yasadışı yollardan ülkeye giriş yapmaktadır. Hong Kong'da, ev işlerinde istihdam edilen hizmetçiler genellikle Filipinler ve diğer ülkelerden gelmektedir. 1997 yılında, Hong Kong'un Çin ile yeniden birleşmesinin etkileriyle ilgili kaygılar durumu daha çetrefilli bir hale getirmiştir. Birçok yüksek vasıflı Hong Konglu profesyonel daha güvenli bir yaşam bulmak adına ABD'ye, Kanada'ya ve Avustralya'ya göç etmiştir (Skeldon, 1994). Batı ülkelerine göç eden vasıflı

Çerçeve 7.1 Göç Alan Bir Doğu Asya Ülkesi Olarak Japonya'nın İkilemleri

1980'li yılların ortalarından bu yana Japonya ciddi bir emek açığıyla karşı karşıyadır. İlk olarak, dansçı, garson ve hostes olarak istihdam edilmek üzere Tayland ve Filipinler'den göçmen kadınlar Japonya'ya kabul edilmiştir. Daha sonraları, fabrikalarda ve inşaat sektöründe istihdam edilmek üzere Tayland, Filipinler, Bangladeş ve Pakistan'dan göçmen erkek işçiler kabul edilmiştir. Japonya'da yaşayan yabancı nüfus 1993'te 817.000 iken, 1999'da 1.6 milyona ulaşmıştır. Çoğunluğu İkinci Dünya Savaşı sırasında ve öncesinde Japonya'ya gelen Koreli işçilerden oluşan sürekli oturma iznine sahip yabancı sayısı, toplam yabancı nüfusunun yüzde 41'ini oluşturur (OECD, 2001: 198). Diğer yabancı toplulukların sayıları da hızla artmaktadır: 1985-1999 yılları arasında Çinli sayısı 75.000'den 294.000'e, Brezilyalı sayısı (genelde *Nikkeijin* olarak adlandırılan geçmişte Brezilya'ya göç etmiş Japonların torunları) 2000'den 224.000'e, Filipinli sayısı 12.000'den 116.000'e yükselmiştir.

Japon hükümeti, ülkenin etnik homojenliğini korumak adına güçlü bir göçmen karşıtı tutum sergilemiştir. 1989 yılında, Göç Kontrol Yasası gözden geçirilerek yasadışı yabancı işçilere, bu işçileri ülkeye getiren ve çalıştıran işçi simsarlarına ve işverenlere ağır cezalar yürürlüğe konulmuştur. Bununla birlikte, *Nikkeijin* olarak adlandırılan Peru'da ve Brezilya'da yaşayan etnik Japonlara çalışma hakkının tanınması, bu toplulukların Japonya'ya geri dönüşünü hızlandırmıştır. Japon emek piyasasına girmek için diğer 'yan kapılar' ise, gelişmekte olan ülkeler için ayrılmış "stajyer" pozisyonlarda çalışmak ve Japonca dil okullarına kayıt olarak haftalık 20 saat çalışma hakkından yararlanmaktadır. Stajyerler, genellikle "ucuz emek" olarak kullanılmaktadır (Oishi, 1995:369). Yasadışı emek göçü için 'arka kapı'nın Japon yetkililer tarafından, istemeleri durumunda bunu azaltacak araçsal kapasiteye sahip olmalarına rağmen, tolere edildiği görülmektedir. Resmi istatistiklere göre, 1995'te 285.000 olan yasadışı göçmen sayısı, 1999'da 252.000'e düşmüştür (OECD, 1997, 2001: 198).

Göçmenler, toplam nüfusu 126 milyon olan Japonya nüfusunun ancak yüzde 1.2'sini oluşturmaktadır. Bununla birlikte, nüfusun yaşlanması ve doğurganlık oranının düşmesi gibi faktörler, yaşanan ekonomik durgunluğa rağmen uzun dönemde Japonya'nın göçmen emeğine olan ihtiyacını artıracaktır. Japonya'da vasıflı genç nesil fabrikalarda çalışmak konusunda isteksizdir. Japon hükümeti, emek üretkenliğini artırmak adına Japon şirketlerini yeni teknoloji yatırımları konusunda teşvik ederken, artan sayıdaki Japon şirketi emek yoğun üretimi emeğin ucuz olduğu ülkelere kaydırmaktadır. Fakat bu yaklaşımlara yönelik belli sınırlar mevcuttur: Emek üretkenliğini artırmak veya üretim sürecini coğrafi olarak ye-

Hong Konglu profesyonellerin bir kısmı, sadece bu ülkelerde sürekli oturma izni almaya veya vatandaşlık hakkı kazanmaya yetecek bir süre kaldıktan sonra, çalışmak için tekrar Hong Kong'a dönmüşlerdir. Bu gruptaki insanlar, ironik bir dille "astronotlar" olarak adlandırılır-

niden planlamak oldukça zor işlerdir. Özellikle, araba parçası üretimi gibi karmaşık arz zincirlerinin parçası olan üretim süreçlerini coğrafi olarak farklı yerlerde konumlandırmak kolay değildir. Gündemde olan bir diğer konu ise, giderek sayıları artan yaşlı kişilerin bakımı için gerekli personele olan ihtiyaçtır.

Japonya'daki göçmen işçilerle ilgili tartışmaların kilit noktası, bu insanlara sürekli yerleşim hakkı verilip verilmeyeceği konusudur. Son yapılan araştırmalara göre, göçmen işçiler yapısal bir bağımlılık yaratacak şekilde belli sektörlerde yoğun olarak istihdam edilmektedir (Mori, 1997: 155). Bu durum, işverenleri, hükümete kayıt dışı göçmenlerin yasallaştırılması yönünde baskı yapmaya teşvik etmektedir. Yasal statülerine bağlı olarak göçmen işçilerin istihdam biçimi değişmektedir: Yasal olarak çalışan göçmen işçiler (özellikle *Nikkeijinler*) büyük işletmelerde çalışırken, yasadışı olarak çalışan göçmenler küçük işletmelerde veya kayıt dışı sektörlerde çalışmaktadır. Tokyo yakınlarındaki Shinjuku ve Ikebukuro bölgelerinde göçmenler üzerine yapılan bir araştırmaya göre, göçmenlerin bir kısmı uzun süredir burada yaşamaktadır, bir kısmı da Japonlar ile evlenmiştir (Okudo, 2000). Toyota şehrinde yaşayan *Nikkeijin* kökenli göçmenler üzerinde yapılan bir araştırmaya göre, bu göçmen grubu, toplumdan yalıtılmış bir şekilde belirli apartmanlarda yaşamaktadır. Gürültü, trafik suçları gibi günlük yaşamla ilgili konularda göçmen grupları, "yerli halkla" sıklıkla karşı karşıya gelmektedir. (Tsuzuki, 2000). Komai (1995) göçmenler arasında, uluslararası evlilik, aile kurma, yerleşim yoğunluğu ve etnik topluluklar oluşturmaya yönelik eğilimler tespit etmiştir. Ayrıca, göçmen işçilere ait ibadet yerleri, işyerleri, dernekler ve medya kuruluşları oluşmaya başlamıştır.

Japonya'da ortaya çıkan bir başka önemli eğilim ise aşamalı bir şekilde göçmenlerin durumunun –halen daha yetersiz olsa da– medeni, siyasal ve sosyal haklar bakımından iyileşmesidir (Kondo, 2001). Kısıtlayıcı vatandaşlık yasaları yüzünden üç dört kuşaktır ülkede yaşayan göçmenler bile –özellikle Kore asıllı göçmenler– halen daha Japon vatandaşlığına kabul edilmemiştir (Esman, 1994). Bununla birlikte, 1992 yılında yapılan yasal değişiklikler sonrasında, Japon vatandaşlığına kabul edilen yabancı sayısı artmıştır: 1990'da 6794 olan Japon vatandaşlığına kabul edilen yabancı sayısı, 1999'da 16.120'ye (bunların 10.059'u Koreli) ulaşmıştır (OECD, 2001: 337). Mori'ye göre (1997:189-206), kamu kurumları yavaş yavaş göçmenleri –yasadışı olanlar da dahil olmak üzere– eğitim, sağlık ve sosyal hizmetler sistemlerine dahil etmektedir. Yabancı işçiler için iş bulma merkezleri, yabancı uyruklu çocuklar için Japon çocuklarla eşit şartlarda eğitim olanakları gibi uygulamaları içeren bir toplumsal entegrasyon programı uygulamaya konulmuştur (OECD, 1998b:131). Göçmenlerin yaşam koşullarını iyileştirmek için birçok gönüllü organizasyon kurulmuştur.

ken, bu insanların Kanada'da, Avustralya'da yaşayan çocukları da "paraşüt çocukları" olarak adlandırılır (Pe-Pua ve ark., 1996). Öte yandan, siyasal durum istikrar kazanmış, Hong Kong tekrar büyük miktarlarda göçmen işçi kabul etmeye başlamış ve 1998 yılı itibariyle

ülkede yaşayan yabancıların sayısı tahminen 509.000'e ulaşmıştır (IOM, 2000b: 63).

Tayvan 1992 yılında, ciddi boyutlara ulaşan emek açığını kapatmak üzere göçmen işçi istihdamına izin veren bir yasayı yürürlüğe koymuştur. Göçmen işçiler için öngörülen istihdam süresi iki yıldı. 2000 yılı itibariyle, ülkede 380.000 yasal işçi ve belirsiz sayıda yasadışı göçmen işçi bulunmaktaydı. Göçmen işçiler, genellikle Tayland, Filipinler, Malezya ve Endonezya'dan gelmekteydi. Tayvan'a olan emek göçü hareketini, göçmen işçilerden yüksek aracılık ücretleri alan özel acenteler yönlendirmektedir. Birçok göçmen işçi, kendileri için öngörülen iki yıllık çalışma süresini aşarak, yasadışı biçimde Tayvan'da çalışmaya devam etmektedir ya da daha fazla ücret almak ve acentelere olan borçlarından kaçmak için iş değiştirmektedir (Lee ve Wang, 1996).

GÜNEYDOĞU ASYA

Güneydoğu Asya, hem ciddi etnik, kültürel ve dinsel farklılıkları hem de ciddi ekonomik gelişmişlik farklılıklarını içinde barındıran bir bölgedir. Bu bölgedeki göç alan ülkelerin hükümetleri, hem karmaşık etnik dengeleri korumaya hem de güvenliğe yönelik olası tehlikeleri bertaraf etmeye çalışmaktadır.

Singapur ekonomisi, Malezya, Tayland, Endonezya, Filipinler, Sri Lanka, Hindistan ve Çin'den gelen göçmen emeğine büyük oranda bağımlıdır. 2000 yılında Singapur'daki göçmen işçi sayısı 590.000'i – toplam emek gücünün yüzde 28'i. 1993 ile 2000 yılları arasında göçmen işçi istihdamı üç kat artmıştır, bu dönem içerisinde yalnızca 1997-1999 Asya Krizi sırasında göçmen işçi istihdamında bir azalma yaşanmıştır (Abella, 2002). Göçmen erkek işçiler inşaat, gemi yapımı, ulaşım ve hizmet sektörlerinde çalışırken, göçmen kadın işçiler genellikle ev içi ve diğer hizmet sektörlerinde çalışmaktadırlar. Singapur hükümeti, işverenleri göçmen işçi istihdam etmeleri yerine teknoloji yatırımları yapmaya teşvik etmek için bir göçmen işçi vergisi yürürlüğe koymuştur. Bununla birlikte, hükümetin bu girişimi göçmen işçi istihdamını azaltmaktan daha ziyade göçmen işçi ücretlerinin aşağı çekil-

mesiyle sonuçlanmıştır. Singapur'da, vasıfsız işçilere, sürekli oturma izni ve ailelerini yanlarında getirme hakkı verilmemektedir. Göçmenler, genellikle uzun saatler çalışmaktadırlar ve barakalarda yaşamaktadırlar. Bununla birlikte, Singapur hükümeti vasıflı işçilerin ve profesyonellerin ülkeye gelişini teşvik etmekte ve onlara ayrıcalıklı haklar sağlamaktadır. 1997 yılında vasılı göçmen işçi ve profesyonel sayısı 55.000'di – toplam yabancı emek gücünün yaklaşık yüzde 12'si (IOM, 2000b: 82). Bu göçmenler, özellikle Çin etnik kökenli olanlar, ülkeye sürekli yerleşmeleri yönünde teşvik edilmektedir.

Tayland, 1980'li yıllarda Körfez ülkelerine işçi gönderen başlıca Asya ülkesi haline geldi. Önemli sayıda Taylandlı işçi yurtdışında çalışmaya devam etse de, 1990'lı yıllarda yaşanan hızlı ekonomik büyümeyle birlikte ülke "göç geçişi" sürecine girmiştir. Fuhuş sektöründe çalıştırılmak üzere kadın ticareti halen daha Tayland'ın en önemli problemlerinden biridir. İnşaat, imalat ve tarım sektörlerini kapsayan işler Burma, Laos, Bangladeş ve Hindistan'dan çok sayıda işçi için caziptir. Diğer Asya ülkelerinde olduğu gibi, Tayland'da da Asya krizi 300.000 kadar yabancı işçinin ülkelerine geri gönderilmesine neden olmuştur (IOM, 2000b: 92). Bununla birlikte, Tayland bir süre sonra tekrar yabancı işçi kabul etmeye başlamıştır: 2000 yılında, tahmini olarak ülkede 665.000 yabancı işçi bulunmaktaydı. Yasal düzenlemeler yetersiz olduğundan dolayı, yabancı işçilerin ancak 103.000'i ülkede yasal olarak bulunmaktadır (Abella, 2002). Göçmen işçi ve mülteciler arasında, özellikle en büyük yabancı topluluk olan Burmalılar ve Kamboçyalılar arasında, kesin bir ayrım yapmak oldukça zordur.

ÜLKE DIŞINA İŞÇİ GÖNDEREN ÜLKELER

Nasıl ki Batı Avrupa'daki ekonomik büyüme sürecinin emek rezervi 1970'li yıllara kadar Akdeniz çevresindeki ülkeler idiyse, sanayileşen Asya ülkelerinin de kendi emek rezerv bölgeleri vardı: Çin, Güney Asya ülkeleri, Filipinler ve Endonezya bu bölge ve aslında dünyanın geri kalan kısmı için de emek ihraç eden başlıca ülkeler haline gelmişti. Ülke dışına işçi gönderen Asya ülkeleri hükümetlerin çoğunluğu dış gö-

Çerçeve 7.2. Göç Alan Bir Asya Ülkesi Olarak Malezya'nın İkilemleri

Günümüzde, göç alan Asya ülkeleri arasında, nüfusa oranla en çok yabancının yaşadığı ülke Malezya'dır (toplam nüfusun en az yüzde 5'i). Malezya'nın toplam emek gücü içinde yabancıların oranı ise olasılıkla bu rakamın iki katıdır. Malezya hem yurtdışına göç veren hem de yurtdışından göç kabul eden bir ülkedir. Düşük vasıflı Malaylar Singapur'da çalışırken, Malezya'daki orta sınıf etnik Çinliler ve Hintliler Avustralya'ya ve Kuzey Amerika'ya göç etmektedir. Fakat Malezya'ya göç eden yabancı sayısı çalışmak üzere başka bir ülkeye giden Malezyalı sayısını geçmiştir: 2000 yılı itibariyle, ülkede kayıtlı yabancı işçi sayısı 850.000'dir (Abella, 2002). Bu işçilerin yaklaşık üçte ikisi Endonezya'dan gelmiştir, az sayıdaki diğerleri ise Filipinler, Bangladeş, Tayland kökenlidir (IOM, 2000b: 85). 1997 yılı resmi tahminlerine göre, ülkede yaklaşık 1 milyon kayıt dışı işçi vardır. 2000 yılı tahminlerine göre ise, bu sayı 200.000'dir. Sayının gerçekten düşüp düşmediğini ya da bunun istatistiklerin güvenilirliği ile ilgili olup olmadığını söylemek zordur. Çoğunluğu Filipinliler ve Endonezyalılardan oluşmak üzere 2000 yılı itibariyle 700.000'i aşkın yabancıyı barındıran Doğu Malezya Adaları, Sabah ve Sarawak; Malezya Yarımadasından çok daha fazla göçmen işçilere bağımlıdır. Bu adalar, yüzyıllardır etnik ve ticari ilişkilerle birbirlerine bağlı insanlar arasında serbest dolaşımın olduğu coğrafi bir bölgenin parçasıdır. Göçmenler tarımsal üretimde ve kayıt dışı ekonomide belirgin bir rol oynamaktadırlar (IOM, 2000b, 87).

Malezya, çok etnili bir toplumsal yapıya ve orta gelir düzeyine sahip bir ülkedir. Ülkenin çok etnili yapısı, sömürgecilik döneminde kauçuk çiftliklerinde ve kalay madenlerinde çalıştırılmak üzere ülkeye getirilen farklı göçmen gruplarının bir sonucudur. Günümüzde, ülke nüfusunun yüzde 62'sini Malaylar, yüzde 29.5'ini Çinliler, yüzde 8.6'sını ise Hindistanlılar oluşturmaktadır (*Far Eastern Economic Review*, 2000: 161). 1980'lerden bu yana yürütülen başarılı ekonomik uygulamalar, ciddi bir emek açığıyla birlikte, özellikle tarım sektöründe, hızlı bir ekonomik büyümeye ve sanayileşmeye yol açmıştır ve ülke "ikinci dalga Asya kaplanları" kategorisinde değerlendirilmeye başlanmıştır. Malezya, "göç geçişi" olarak adlandırılan süreci, kendi gelişim süreci içinde görece erken bir dönemde, 1980'li yılların ortalarında yaşayarak, emek ihraç eder bir durumdan emek ithal eder duruma gelmiştir. Lim, bu durumu iki özel faktörle açıklamaktadır: Tarihsel göç ağlarının hızlı bir biçimde tekrar canlanmasını kolaylaştıracak çok etnili toplumsal yapı ve büyük orandaki yabancı yatırımla desteklenen ihracata dayalı ekonomi modeli (Lim, 1996).

Ülkeye yönelen göç hareketlerini kontrol etmek amacıyla Malezya hükümetinin uyguladığı politikalar yasallaştırma programları ve sınır kontrol önlemlerinden oluşur. 1996'da kuzeydeki Tayland sınırı boyunca 500 kilometrelik bir duvar yapılmasını öngören bir plan gibi. Malezya hükümeti 1998 yılında, Asya krizine bağlı olarak kayıt dışı işçilerin sınır dışı edilmesi, yasal yabancı işçilerin sözleşmelerinin yenilenmemesi gibi uygulamalarla ülkedeki yabancı işçi sayısını 1 milyona kadar azaltmayı planladığını açıkladı (Pillai, 1999). Bununla birlikte, ya-

sadışı göçü kontrol etmek amacıyla ülkenin uzun sahil şeridini kontrol etmek imkânsızdı ve ülkedeki yasadışı işçileri belirlemek hayli zordu. Endonezya'daki kötü yaşam koşulları insanları en yakın ülke olan Malezya'ya göç etmeye zorlarken, Malezyalı işverenler Malezyalı işçilerin çalışmak istemediği sanayi ve tarım işlerinde yabancı işçi istihdamının sürmesi taraftarıydı. Tahminlere göre, 1998 yılında yaklaşık 200.000 işçi ülkelerine geri gönderilmiştir.

Asya krizi sırasında ülkedeki yabancı emek gücünü önemli oranda azaltma girişiminin başarısızlıkla sonuçlanması, Malezya ekonomisinin yabancı emek gücüne olan yapısal bağımlılığını göstermektedir. Bu durum, yabancı işçilerin daha uzun vadede ülkeye yerleşeceği anlamına mı gelmektedir? Kassim (1998) tarafından Kuala Lumpur çevresindeki gecekondu bölgelerinde yapılan alan çalışmasına göre, göçmenler arasında, cemaatleşme eğilimi görülmektedir. Bunun yanında, Sabah bölgesi daha çok ailesel göçler alırken, Malezya yarımadası hizmetçi ve otel elemanı olarak çalışan Filipinli ve Endonezyalı kadınlara ev sahipliği yapmaktadır (Pillai, 1999: 181-2). Giderek sayıları artan göçmen kadın işçi sayısı, göçmenlerin aile kurmalarına ve Malezya'ya uzun vadeli yerleşmelerine olanak tanımaktadır. Bununla birlikte, Ağustos 2002'de, Malezya hükümeti ülkeye olan yasadışı göçü önlemek amacıyla ağır para cezası, dayak ve beş yıla kadar hapis cezalarını içeren bir yasayı yürürlüğe koymuştur. On binlerce Endonezyalı ve Filipinli sınır dışı edilmiştir, ana vatanları bu işçileri almak için deniz araçları göndermiştir. İnsan Hakları organizasyonlarının ifadesine göre, sınır dışı edilenler arasında, Endonezya'dan Acehliler, Burma'dan Rohingyaslılar gibi ülkelerine gönderildiklerinde cezalandırılma tehlikesiyle karşı karşıya olan sığınmacılar da vardı (BBC, 2002).

Pillai'ye göre, Malezya'da göç konusu giderek siyasallaşmaktadır. 1995 yılına kadar, göç konusu önemli bir gündem maddesi değildi. Göç konusunun politikacıların açıklamalarında ve medya tartışmalarında yer alma sıklığı arttıkça, bu konu ülke kamuoyunda belirgin bir gündem maddesi haline geldi (Pillai, 1999: 182-6). Bu gelişme, göçün geçici bir olgudan daha ziyade, tahmin edilemeyen toplumsal ve kültürel sonuçları da beraberinde getirecek bir süreç olduğunun görülmesiyle ilgilidir. 1999 yılıyla birlikte, Malezya Tarım Üreticileri Birliği, inşaat sektörü temsilcileri ve bazı yerel yöneticiler daha fazla göçmen işçi kabul edilmesi konusunda hükümete çağrıda bulundular. Malezya Sendikalar Kongresi, yerel işçilerin maaş ve iş olanaklarını etkileyeceğini öne sürerek göçmen işçi istihdamına karşı çıkarken, Çinli azınlığın temsilcileri, Endonezyalı göçmen işçilerin Çinli azınlığın aleyhine ülkenin etnik dengelerini değiştireceğinden korkmaktadır. İktidar partisi UMNO ve İslâmcı ana muhalefet partisi PAS, Malezya'ya Endonezyalı emek göçünün İslâm dini ve Malay çıkarları açısından olumlu sonuçlar doğuracağını öne sürerek bunu desteklemişlerdir. Ülke gündeminde, yasadışı göçün kamu düzenini ve sağlığını tehdit ettiğine dair polemikler sürüp gitmektedir. Bununla birlikte, artan sayıda sivil toplum kuruluşu göçmenleri desteklemektedir. Göçmen toplama merkezlerindeki kötü yaşam koşullarını ortaya çıkaran kadın hakları organizasyonu, *Tenaganita*'nın lideri Irene Fernandez'in yargılanma süreci ülkenin ana gündem maddelerinden biri haline gelmiştir (Jones, 2000).

Çerçeve 7.3. Ülke Dışına İşçi Gönderen Bir Ülke Olarak Filipinler'in İkilemleri

Günümüzde toplam nüfusunun onda biri ülke sınırları dışında olan Filipinler, tam anlamıyla emek ihracatçısı bir ülkedir (İtalya'nın bir kuşak önceki durumuna oldukça benzemektedir). Hükümet tahminlerine göre, yaklaşık 7 milyon Filipinli ülke dışında yaşamaktadır ve ülke dışındaki Filipinlilerin ülkelerine gönderdikleri döviz miktarı 1999 itibariyle 7 milyar dolar civarındadır (IOM, 2000b: 96). Filipinliler dünyanın dört bir yanına göç etmişlerdir. 1960'lı yıllardan itibaren birçok Filipinli sürekli yaşamak üzere ABD, Japonya, Avustralya gibi ülkelere göç etmektedir. 1970'li yıllarda Marcos'un liderlik ettiği olağanüstü hal rejimi sırasında, ülke dışına işçi göndermek temel iktisat politikası haline gelmişti. Bu dönemden itibaren, giderek artan sayıda Filipinli, geçici işçi veya denizaşırı sözleşmeli işçi statüsünde çalışmak üzere ilk başta Körfez ülkelerine daha sonraları da diğer Asya ülkelerine gitmiştir. Ayrıca, Filipinlilerin, başta İtalya ve İspanya olmak üzere, Avrupa'daki varlığı da giderek artmıştır. Genellikle acentelerin organize ettiği ve giderek artan yasadışı dış göçler sayesinde yurtdışında yaşayan Filipinlilerin 1.9 milyon olduğu tahmin edilmektedir (IOM, 2000b: 96). Milyonlarca Filipinli için çalışmak üzere yurtdışına çıkmak normal yaşamın bir parçası haline gelmiştir.

Yıllık resmi rakamlara göre, 1984 yılında 300.000 olan denizaşırı sözleşmeli işçi sayısı, 1997'de 559.000'e yükselmiştir. 1997 yılı itibariyle, denizaşırı sözleşmeli işçi statüsünde ülke dışına giden Filipinlilerin yüzde 38'i kol emekçisi, yüzde 34'ü hizmet sektöründe çalışan işçi, yüzde 23'ü profesyonel, yüzde 21'i garson ve yüzde 12'si ise eğlence sektörü çalışanıydı (IOM, 2000b: 96-97). Ayrıca, 1997 yılında, 188.469 Filipinli yabancı bandıralı gemilerde gemi adamı olarak ülke dışına çıkmıştır (Battistella ve Assis, 1998: 234). Asya krizinin 100.000'den fazla işçinin geri dönmesine yol açacağından endişe duyulmasına karşın, 1998 yılında denizaşırı sözleşmeli işçi statüsünde yurtdışında çalışan Filipinli sayısı az da olsa artmıştır (IOM, 2000b: 98).

Filipin hükümeti, göç yönetimi konusunda aktif bir rol almıştır. Yurtdışında çalışmak isteyen kişiler, Filipinler Denizaşırı İstihdam İdaresine kaydolmak zorundaydı (POEA). Denizaşırı İşçiler Sosyal Hizmetler İdaresi (OWWA), yurtdışında çalışan işçilere yardımcı olmaktan, onları sömürü ve kötü muameleden korumaktan sorumluydu. Yurtdışında eğlence sektörü çalışanı, ev hizmetçisi, hemşire olarak çalışacak Filipinliler için ön hazırlık seminerleri düzenlendi. Ülke dışındaki işçilerin sorunlarıyla ilgilenmek üzere Filipinler'in yurtdışı temsilciliklerine yeni uzmanlar atandı fakat sayıları görece azdı: 1993 yılı itibariyle, 120 ülkeye yayılmış 4.2 milyon Filipinli göçmen işçinin sorunlarıyla ilgilenmek üzere 31 emek ataşesi, 20 sosyal hizmetler memuru, 20 koordinatör vardı (Lim ve Oishi, 1996:120). Ayrıca, göç kabul eden ülkelerde polis ve diğer güç odaklarını arkalarına alan vicdansız aracı kurumlar ve kötü niyetli işverenler karşısında bu görevliler çoğu kez çaresiz kalmaktaydı.

Filipin hükümetinin yurtdışındaki mağdur işçilerin haklarını koruma konusundaki zayıf-

lığı, 1995 yılında ülkenin göç politikasını siyasal bir konu haline getirmişti. 17 Mart 1995'te, Singapur'da ev hizmetçisi olarak çalışan Filipinli Flor Contemplacion, Singapurlu birini öldürmekten suçlu bulundu ve idam edildi. Bu olay, iki ülke arasındaki ilişkileri gerdi ve Filipin kamuoyunda göç konusunu tartışmalı bir hale getirdi. Bu dönemde, çoğunluğunu ev işlerinde çalışan kadınların oluşturduğu 60.000'i aşkın Filipinli Singapur'da yaşamaktaydı. Singapur'da çalışan Filipinli işçilerin sıklıkla karşılaştıkları kötü muamele, kötü çalışma koşulları, maaşların ödenmemesi, cinsel taciz gibi vakalar Filipin kamuoyuna yansımıştı. Contemplacion işverenin çocuğunu öldürmekten suçlu bulunmuştu. Bu olay, denizaşırı sözleşmeli işçi statüsünde Singapur'da ve diğer ülkelerde çalışan Filipinlilerin maruz kaldığı aşağılanmanın doruk noktası olarak görüldü. Bu olayı protesto etmek için, muhalefet partileri, kilise dernekleri, kadın örgütleri, sendikalar ve denizaşırı sözleşmeli işçi örgütleri geniş ölçekli bir hareket başlattı. Contemplacion'un cenaze törenindeki kitlesel gösteriye 25.000'den fazla kişi katıldı (Gonzalez, 1998: 6-7).

Filipinler'de iktidarda bulunan Ramos yönetimi, harekete geçmeye zorlandı. Her ne kadar etkisiz ve geçici olsa da, Singapur'a olan kadın emek göçü askıya alındı. Haziran 1995'te, denizaşırı sözleşmeli işçi (OCW) statüsünde yurtdışında çalışan Filipinlilerin "Magna Cartası" sayılabilecek Göçmen İşçiler ve Denizaşırı Filipinliler Yasası Filipin meclisinde kabul edildi. Bu yasayla birlikte, Filipin hükümetinin yurtdışında çalışan Filipinli işçilerle ilgili olarak ekonomik amaçları merkeze alan bir yaklaşımın yerine insan haklarını ve Filipinlilerin saygınlığını ön plana alan bir yaklaşımı benimsediği iddia ediliyordu. Bu yasayla birlikte, bir dizi yeni uygulama hayata geçirildi: Filipinli işçilerin seçilmiş belirli mesleklerde çalışmak üzere belirli ülkelere gönderilmesi, yurtdışında çalışmaya istekli Filipinlilerin göç süreci konusunda bilgilendirilmesi, yurtdışına işçi gönderen acenteler ile Filipin hükümeti arasındaki işbirliğinin artırılmasını öngören bir "ülke takımı yaklaşımı" benimsendi (Go, 1998).

Bu önlemlerin çok fazla etkili olmadığı görülmektedir. Eğlence sektöründe veya ev hizmetlerinde çalışmak üzere yurtdışına giden Filipinli kadın işçilerin sayısında ciddi bir azalma olduğuna ve Denizaşırı Sözleşmeli İşçi (OCW) statüsünde çalışan Filipinlilerin yaşam koşullarının iyileştiğine dair herhangi bir kanıt mevcut değildir. Ayrıca, Filipin hükümetinin yurtdışında çalışan Filipinli işçilere yönelik gerçek anlamda bir yasal koruma sağladığı söylenemez. Asıl güçlük, göçmen işçi kabul eden ülkelerin Filipinler ile ikili anlaşmalar temelinde işbirliği yapmaya veya Uluslararası Çalışma Örgütü Konvansiyonları ve 1990 tarihli Birleşmiş Milletler Göçmen İşçiler ve Ailelerinin Haklarının Korunması Konvansiyonu hükümlerine riayet etme konusunda isteksiz olmalarıyla ilgilidir. 1995 tarihli yasanın tam olarak uygulanabilmesi için, Filipin hükümeti yurtdışına olan bütün emek göçünü askıya alabilirdi. Bununla birlikte, Filipin hükümeti bu yönde bir karar aldığı takdirde, muhtemelen kitlesel işsizlik ve ekonomik durgunluk ortaya çıkacak ve ülke içinde büyük bir huzursuzluk doğacaktı. Bu nedenle, Filipinler, emek ihracatına olan bağımlılığını kesmedi ve emek ithal eden ülkeler için başlıca emek piyasası olma özelliğini korudu.

çü düzenlemek ve bu göçe katılan işçilerin haklarını korumak için özel bölümler kurmuştur, Bangladeş'teki İş Gücü, İstihdam ve Eğitim Bürosu (BMET), Hindistan'daki Göçmen İşçileri Koruma Ofisi gibi. Ülke dışına işçi gönderen ülke hükümetleri, kısmen işsizlik sorununu çözeceği, ülkeye ileride vasıflı emek gücü kazandıracağı ama temelde ciddi miktarda döviz girdisi sağlayacağını hesaba katarak emek göçüne ekonomik olarak hayati bir rol biçmektedirler (Appleyard, 1998b).

Yurtdışında çalışan vatandaşları tarafından gönderilen dövizlerin büyük boyutlarda ticaret açığına sahip ülkelerin ödemeler dengesinin düzelmesine ciddi katkıları vardır. 1994 yılı itibariyle, yurtdışında çalışan Pakistanlı işçiler, ülkenin toplam mal ve hizmet ihracatının yüzde 17'sine denk gelen, 1.4 milyar dolar civarında birikimi ülkelerine göndermişlerdir. Yurtdışında çalışan Hindistanlı işçiler ise, ülkenin toplam mal ve hizmet ihracatının yüzde 14'üne denk gelen 5 milyar dolar civarında birikimi ülkelerine göndermişlerdir. Yurtdışında çalışan Bangladeşliler örneğinde bu rakam 1.1 milyar (yüzde 34), Sri Lankalılar örneğinde ise 0.7 milyar dolardır (yüzde 17) (IOM, 2000b: 123). Bu rakamlar, dünya genelinde çalışan vatandaşları tarafından ülkelerine gönderilen birikimleri kapsamaktadır. Bununla birlikte, bu birikimlerin büyük çoğunluğu Ortadoğu ülkelerinde çalışan işçiler tarafından gönderilmiştir.) Yurtdışına işçi gönderen Asya ülkelerinin hükümetleri, ülkenin mevcut kalkınma ve yatırım hedefleri doğrultusunda değerlendirilmek üzere yurtdışındaki işçi birikimlerinin ülkeye gönderilmesini teşvik etmek amacıyla devlet bankaları aracılığıyla özel politikalar uygulamışlardır (Taylor, 1999: 71). Ayrıca, yurtdışında çalışan işçiler birikimlerini nakit ve tüketim malı şeklinde de ülkelerine getirmişlerdir. Milyonlarca aile, yurtdışında çalışan yakınları tarafından gönderilen paraya bağımlı olarak yaşamlarını sürdürmüş veya yaşam koşullarını iyileştirmiştir. Bununla birlikte, yurtdışında çalışan işçiler tarafından ülkelerine gönderilen paralar, yatırıma dönüşmekten daha ziyade lüks tüketim mallarına ve çeyize ve ev kurmaya harcanmıştır. Çalışmak üzere yurtdışına giden işçilerin yoksul gruplardan ziyade genelliklę orta sınıftan olması dolayısıyla, bunların ailelerine gönderdik-

leri birikimler ülkedeki sosyal eşitsizlikleri artırmaktadır ve toprak mülkiyetinin eşitsiz dağılımına neden olmaktadır (Castles, 2000).

YÜKSEK VASIFLI GÖÇMENLER VE ÖĞRENCİLER

Asyalı göçmenlerin çoğu düşük vasıflı işçilerdir, fakat profesyonel, yönetici, teknisyen, diğer yüksek vasıflı personelin sayısında da bir artış söz konusudur (bkz. Dördüncü Bölüm). Bu sürecin bir yüzü de "beyin göçüdür": Üniversite eğitimi almış kişiler daha azgelişmiş ülkelerden gelişmiş ülkelere göç etmektedir. Hindistan, Malezya, Hong Kong ve benzeri ülkelerden yüzlerce doktor ve mühendis çalışmak üzere Avrupa, Kuzey Amerika ve Avustralya'ya göç etmiştir. İngiltere, ulusal sağlık servisinde istihdam etmek üzere Filipinler'den hemşire kabul etmiştir. Almanya, diğer gelişmiş ülkelerle rekabete girişerek, Hindistanlı bilgisayar mühendislerini ülkeye getirmeye çalışmaktadır. Benzer şekilde, ABD, Asya ülkelerinden vasıflı işçi kabul etmektedir. ABD Dışişleri Bakanlığına göre, 1990-1997 yılları arasında işveren kefilli H-1B vizelerin, yüzde 69'u Hindistan, Filipinler, Japonya ve Çin gibi ülkelerden gelenlere verilmiştir.

Bu tarz bir emek hareketliliği, yoksul ülkelerde vasıflı emek gücü açığı yaratabilir. Filipinler'de, vasıflı sağlık personelinin çalışmak üzere İngiltere'ye göç etmesi nedeniyle, hastanelerin neredeyse ameliyat yapamaz duruma geldiği bildirilmektedir. Diğer taraftan, çoğu eğitimli insan, ülkelerinde iş bulamamaktadır. Gelişmiş ülkelerdeki cazip iş imkânları, Hindistan'ı bilgi teknolojisi uzmanı, Filipinler'i ise sağlık uzmanı yetiştirmeye yönelik eğitim yatırımı yapmaya teşvik etmektedir. Yurtdışında çalışan vasıflı göçmenlerin ülkelerine gönderdikleri birikimler oldukça önemlidir. Ayrıca, vasıflı göçmenler ülkelerine geri döndükleri zaman beraberlerinde edindikleri bilgi birikimini ve iş tecrübesini de getirirler. Maalesef, pek çok vasıflı göçmen gelişmiş ülkelerin istihdam piyasalarında emeklerinin ve niteliklerinin ücretlendirilmesinde ayrımcılıkla karşı karşıya kalırlar. Vasıflı göçmenler, nitelikli işlerde çalışma fırsatı yakalayamaz ise, bu durum, hem ülkeleri hem de kendileri için büyük bir kayıp olur.

Yüksek vasıflı emek gücü göçünün bir başka biçimi ise, çalıştıkları şirketler veya uluslararası kuruluşlar tarafından yurtdışına gönderilen uzmanları, profesyonelleri ve yöneticileri kapsamaktadır. Daha azgelişmiş ülkelere yönelik sermaye yatırımları, gelişmiş ülkelere vasıfsız emek gücü göçünün alternatifi olarak görülebilir. Fakat bu durum, vasıflı emek gücünün çalışmak üzere yurtdışına gitmesine de neden olabilir. 2000 yılında Çin'de yaklaşık 200.000 yabancı uzman varken, Malezya'da 32.000, Vietnam'da 30.000 yabancı uzman bulunmaktadır. Bu uzmanlar, diğer Asya ülkelerinin yanı sıra ABD'den, Avrupa'dan, Avustralya'dan da gelmektedir (Abella, 2002). Kısa dönemli iş ziyaretçileri de önemlidir. 2000 yılı itibariyle, Japonya'dan 2.6 milyon iş ziyaretçisi vardır ve bunların 1.6 milyonu iş bağlantıları kurmak amacıyla diğer Asya ülkelerine yolculuk edenlerden oluşmaktadır (Abella, 2002). Ülke dışından gelen sermaye yatırımları, sosyo-ekonomik değişim ve kentleşme için katalizör işlevi görürken, kısa dönemli vasıflı ziyaretçiler, hem ekonomik değişimin hem de yeni kültürel değerlerin taşıyıcılarıdır. Bu kişilerin kurduğu bağlantılar sayesinde gelişmekte olan ülkelerden insanlar, yatırımcı ülkelere iş bulmak ve eğitim almak amacıyla göç ederler. Lim (1996:329), 'Malezya'daki en büyük üç yatırımcı ülke olan Tayvan, Japonya ve Singapur'un aynı zamanda Malezya'nın en çok göçmen işçi gönderdiği üç ülke' olduğunu göstermiştir. Kısa dönemli iş ziyaretçileri ülkelerine geri dönerken beraberlerinde yeni değerleri ve tecrübeleri de getirirler. Bazı Japon gözlemciler, kısa dönemli olarak başka ülkelerde çalışan Japon profesyonellerin Japonya'nın "uluslararasılaşma" sürecine ve kültürel değişimine ciddi katkıda bulunduğunu iddia etmektedir (Suzuki, 1988: 41).

Öğrenci hareketliliği genellikle vasıflı emek göçünün bir habercisidir. 1980'li yılların sonlarında, yaklaşık yarısı Asyalı olmak üzere 366.000 yabancı öğrenci ABD'de bulunmaktaydı (Skeldon, 1992: 35). Avustralya 2001-1 döneminde çoğunluğu Asyalı olmak üzere 86.277 kişiye öğrenci vermiştir (DIMIA, 2001). Gelişmiş ülkeler arasında, zengin yabancı öğrencileri kendi üniversitelerine çekmek için önemli bir yarış vardır. Günümüzde, çoğu Avustralya üniversitesinin Asya ülkele-

rinde yerleşkesi vardır. 1996 yılında, Avustralya'daki Asyalı öğrencilerin ırkçı demeçlerin ve saldırıların hedefi olduğu dönemde, üniversite rektörleri bu olayların Asya ülkelerinden gelecek öğrenci sayısı üzerindeki olası etkilerinin önüne geçilmesi için hükümete çağrıda bulundu.

Gelişmiş ülkelerde öğrenim gören öğrencilerin çoğu mezuniyet sonrasında, özellikle doktora derecesi alanlar, bu ülkelerde kalmaktadır. Ulusal Bilim Vakfı'na göre, ABD'de bilim ve mühendislik alanında çalışan Asya kökenli akademisyen sayısı 23.559'dur – bu rakam, ülkede bu alanlarda çalışan akademisyenlerin toplamının yüzde 10.5'ine tekabül etmektedir (Abella, 2002). 1999 yılında, Avustralya göç politikalarını değiştirmiştir: Geçmişte, Avustralya'da üniversite eğitimi gören yabancı öğrenciler, mezuniyet sonrası ülkeyi terk etmek zorundaydı ve Avustralya'ya göç etmek üzere başvurmak için mezuniyet sonrası 2 yıl beklemeliydi. 1999 yılında yapılan değişikliklerden sonra, ülke üniversitelerinden mezun olan yabancılar istedikleri takdirde ülkeden ayrılmadan göçmenlik başvurusu yapabilmektedir ve başvuru süreci sonuçlanana kadar ülkede kalabilmektedirler. Yeni uygulamadan yararlanan öğrencilerin çoğunluğu, işletme ve bilgi teknolojileri üzerine çalışan Asya kökenlilerdir (Brill, 2001). Bu anlamda, gelişmiş ülkelere yönelik öğrenci hareketliliği beyin göçünün bir parçası olabilir.

MÜLTECİLER

2000 yılı sonunda, Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNHCR) Asya ve Pasifik bölgesinde yaklaşık 5 milyon mültecinin bulunduğunu açıklamıştır – dünya genelinde 12.1 milyon olan mülteci sayısının yüzde 41'i. Daha geniş bir çerçeveden bakarsak, Asya ve Pasifik bölgesinde 'UNHCR'nin sorumluluk alanına giren' insan sayısı (sığınmacılar, ülkelerine geri dönüşü sağlanan sığınmacılar, ülke içerisinde yerinden edilmiş kişiler ve diğerleri) toplamda 7 milyona dayanmıştır – bu rakam, bu alandaki küresel toplamın üçte birine eşittir (UNHCR, 2000a: 21). 4.5 milyon vatandaşının başta İran ve Pakistan olmak üzere başka ülkelere göç etmek zorunda kaldığı Afganistan en büyük mülteci kaynağı ülkedir. Mülteci kaynağı olan diğer ülkeler ise,

Burma, Irak, Vietnam, Çin, Buthan, Doğu Timor, Filipinler ve Kuzey Kore'dir (USCR, 2001: Tablo 4).

1945 yılından bu yana Asya kıtasında gerçekleşen göç hareketlerinden en önemlileri Çin Hindi ve Afganistan'dan olanlardır. 1975 yılında Vietnam savaşının sona ermesinin ardından 3 milyonu aşkın insan Vietnam'dan, Laos'dan ve Kamboçya'dan kaçmıştır. Bu insanların birçoğu, kalabalık teknelerle uzun mesafelere yolculuk etmeyi ve deniz kazaları, korsan saldırıları riskini göze alarak ülkelerinden ayrılmışlardır. Göç sürecini izleyen 20 yılda, bu insanların 2.5 milyonu başka ülkelere yerleşmiş, 0.5 milyonu ise ülkelerine geri dönmüştür. Bu mültecilerin bir milyon kadarı ABD'ye, geri kalanı ise Avustralya, Kanada ve Batı Avrupa ülkelerine yerleşmişlerdir. Çin, başta Çin kökenli olmak üzere 300.000 kadar mülteciyi kabul etmiştir. Diğer Asya ülkeleri mülteci kabul etme konusunda isteksiz davranmıştır. 1989 yılında, ilgili bütün ülkeler tarafından mülteciler için "Kapsamlı Eylem Planı" yürürlüğe konuldu. Mülteci kamplarında bekleyen mülteciler sürekli

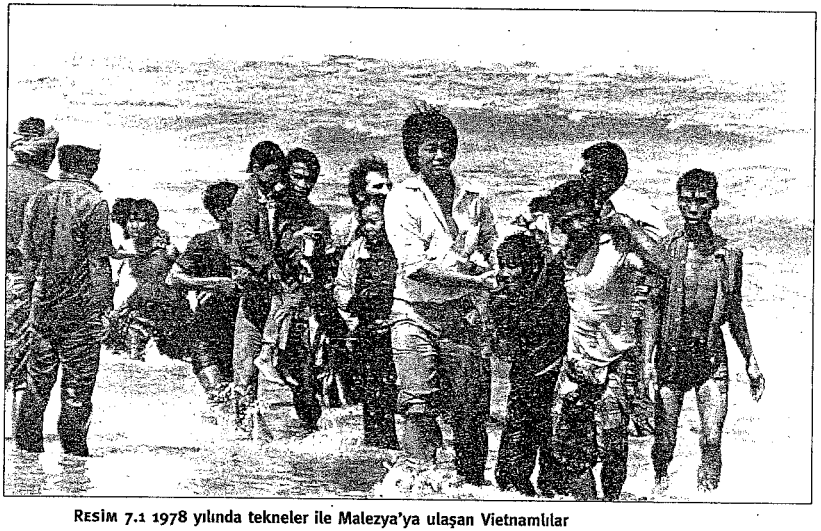

Resim 7.1 1978 yılında tekneler ile Malezya'ya ulaşan Vietnamlılar (Fotoğraf: UNHCR/K.Gaugler)

yaşayacakları ülkelere yerleştirilirken, yeni sığınmacılar gerçekten baskıya maruz kalıp kaldıklarını anlamak amacıyla izlemeye alınmıştır. Ülkelerinde maruz kaldıkları siyasal baskılar nedeniyle değil de ekonomik çıkarlar uğruna ülkelerini terk edenler geri gönderilmiştir. Vietnam, 1979 yılında, özellikle yurtdışında yakınları bulunan Vietnamlıları kapsayacak biçimde yurtdışına göçe izin veren "Düzenli Gidiş Programı" adlı bir programı yürürlüğe koymuştur ve bu 1989'da ciddi biçimde artmıştır. 1995 yılında, bölgedeki mülteci kamplarının çoğu kapatıldı ve bölgedeki acil durumun ortadan kalktığı ifade edildi (UNHCR, 2000b: 79-103).

1979 tarihli Sovyet müdahalesi sonrasında, 18 milyon nüfusa sahip Afganistan'ın üçte biri ülkeden ayrılmıştır. Bu insanların büyük çoğunluğu Afganistan'a komşu olan Pakistan'a (1990 yılı itibariyle 3.3 milyon) ve İran'a (3.1 milyon kişi) sığınmıştır (UNHCR, 2000b:119). Bu sığınmacılar hiçbir şekilde resmi olarak bir ülkeye yerleştirilmemiştir. Afganistan'da yaşanan olağanüstü durum, Çin Hindi bölgesi kaynaklı kitlesel mülteci hareketlerinin ardından ortaya çıkmış ve Batılı ülkeler daha fazla mülteci kabul etmek konusunda isteksiz davranmıştır. Ayrıca, *mücahit* (silahlı İslâmi direniş) liderleri mülteci kamplarını toplama ve eğitim üssü olarak kullanmak istiyordu. Pakistan ve İran siyasal, insani, dinsel ve kültürel nedenlerden dolayı Afgan mültecilerin uzun süreli olarak ülkelerinde kalmalarına sıcak bakıyorlardı. Pakistan, Afgan mülteci akınına karşılık olarak, ABD'den askeri, ekonomik ve diplomatik alanlarda önemli yardımlar almıştır. Öte yandan, dünyada en çok mülteci barındıran ülkelerden biri olmasına rağmen, İran çok az dış yardım almıştır (UNHCR 2000b: 118).

Dünya siyasetini şekillendiren ülkelerin Vietnam ve Afganistan örneklerinde mülteci sorununun çözümünde farklı tutum sergilemeleri, sorunun daha büyük dış politika önceliklerinin bir parçası olduğunu göstermektedir (Suhrke ve Klink 1987). Afganistan'daki Sovyet işgalinin 1992'de sona ermesiyle birlikte, yaklaşık 1.5 milyon mülteci ülkeye geri dönmüştür. Bununla birlikte, yeni çatışmaların patlak vermesi, kökten dinci Taliban hareketinin iktidara gelmesi, dört yıl süren

kuraklık ve savaş sırasında ülke altyapısının tahrip olması çoğu Afgan mültecinin ülkelerine dönüşünü ertelemiştir. 2000 yılı itibariyle, Afganlılar dünyanın en büyük mülteci topluluğu olma özelliğini korumuştur. Bazı Afgan erkekler, evlerini yeniden inşa etmeye yetecek parayı bulmak amacıyla çalışmak üzere Körfez ülkelerine gitmişlerdir (UNHCR, 1995: 182-3). Artan sayıda Afganlı Batı ülkelerine gitmiştir: 1990-2000 yılları arasında, 155.000 Afgan, Avrupa Birliği ülkelerine sığınmacı olmak için başvuruda bulunmuştur (basılmamış UNHCR verileri).

11 Eylül 2001'de yaşanan olaylar, dünyanın belli bölgelerinde yaşanan uzun süreli çatışmaların ve siyasal kaosun neticeleri konusunda dünya kamuoyunu duyarlı hale getirmiştir. Afganistan, El-Kaide adlı küresel terörist ağının merkezi haline gelmişti. Ayrıca, Afganistan, dünyadaki en büyük eroin üreticisi ülkelerden birisiydi. Bu nedenlerden dolayı, büyük Afgan mülteci diasporası, küresel güvenliği tehdit eden etkenlerden biri olarak görülmeye başlanmıştır. ABD, El-Kaide ve Taliban örgütlerini yok etmek, meşru bir rejim kurmak ve mültecilerin geri dönüşünü sağlamak amacıyla Afganistan'ı işgal etmiştir. Bununla birlikte, 2001 yılının sonlarında başlayan müdahalenin mülteci ve ülke içerisinde yerinden edilmiş kitle hareketlerini hızlandırmasından korkuluyordu. UNHCR ve diğer insani yardım kuruluşları, krizi yönetmek için planlar ve özel bütçeler hazırladılar. Beklenilenin aksine, ABD'nin Afganistan'a müdahalesi ciddi anlamda mülteci hareketlerine neden olmadı. Bunun nedeni kısmen İran ve Pakistan'ın sınırlarını Afgan mültecilere kapatması kısmen de Taliban iktidarının çok kısa bir sürede alaşağı edilmesiydi.

Mart 2002'de, Afgan Geçici Yönetimi ve UNHCR, Afgan mültecilere yönelik bir kitlesel dönüş programı başlattı. Temmuz ayı ile birlikte, 1.2 milyonu Pakistan'dan ve 100.000'i İran'dan olmak üzere 1.3 milyondan fazla Afganlı ülkeye geri dönmüştü. Afgan mültecilerin beklenmedik şekilde kitlesel olarak ülkeye dönmesi, UNHCR'nin Afganistan'daki olanaklarını ciddi olarak zorladı (UNHCR, 2002). UNHCR, ülkeye geri dönen mülteci ailelere yönelik yardımlarını kes-

mek zorunda kaldı. Afganistan'a milyarlarca dolarlık askeri müdahale konusunda istekli olan Batılı devletler, mültecilerin ülkeye geri dönüşü için gerekli olan fonları tahsis etme konusunda isteksizdi. Ayrıca, Avustralya ve İngiltere ve diğer Batı ülkeleri Afganistan tam anlamıyla güvenlik ve istikrara kavuşmamasına rağmen sığınmacıları Afganistan'a göndermeye başladı.

Bu iki büyük mülteci hareketinin yanında, kapsam olarak küçük olsa da en az bu örnekler kadar travmatik birçok göç hareketi yaşanmıştır. 1989 yılında Çin'de demokrasi hareketinin başarısızlığa uğramasının ardından, binlerce Çinli sığınmacı olarak başka ülkelere gitmiştir. Sovyetler Birliği'nin 1990'lı yıllarda yıkılmasıyla birlikte ortaya çıkan çatışmalar Gürcistan, Çeçenistan, Ermenistan, Azerbaycan ve Tacikistan gibi pek çok yeni devleti etkileyen kitlesel göçlere yol açmıştır. Bu çatışmaların sonucu olarak, yaklaşık 2 milyon insan ya ülke içinde yerlerinden edilmiştir ya da sınır ötesi göçe zorlanmıştır (UNHCR, 1995: 24-5). En az 50.000 Kuzey Koreli Çin'e kaçmıştır. Asya kıtasında uzun dönemdir mülteci konumunda olan diğer topluluklar ise, Hindistan ve Nepal'daki Tibetliler, Bhutanlılar; Tayland ve Bangladeş'teki Burmalılar; Avustralya ve Yeni Zelanda'daki Fiji yerlileridir. Mindaneo'da (Güney Filipinler) uzun süredir devam eden çatışmalardan kaçan Müslümanlar Malezya'ya sığınmışlardır. Sri Lanka'da uzun süredir devam eden iç savaş hem ülke içerisinde yerinden olmuş geniş kitleler hem de yurtdışına kaçan mülteci toplulukları yaratmıştır. 2001 yılında, Hindistan'daki mülteci kamplarında yaşayan Sri Lankalı Tamil sayısı 144.000'di. Ayrıca, geri kalan Sri Lankalı Tamil mülteciler dünyanın dört bir yanına yayılmıştı. Doğu Timor'da Eylül 2001'de yapılan seçimlerde halkın Endonezya'dan ayrılma yönünde oy kullanmasının ardından Endonezya Ordusu tarafından desteklenen Endonezyalı milisler 250.000 kadar Doğu Timorlu'yu Batı Timor'a (halen Endonezya'nın bir parçasıdır) göç etmeye zorlamıştır. Ayrıca, yarım milyon kadar Doğu Timorlu (nüfusunun çoğunluğu) ise dağlara kaçmaya zorlanmıştı (USCR, 2001).

Asya tecrübesi, azgelişmiş ülkelerde mültecilerin konumunun ne kadar karmaşık olduğunu göstermektedir: Asya ülkelerinde ortaya

çıkan mülteci hareketleri yalnızca bireysel siyasal baskı ortamının sonucu olarak ortaya çıkmaz. Bu hareketlerin ortaya çıkışında ekonomik ve çevresel faktörler de önemli bir rol oynar. Kitlesel emek göçü hareketlerine benzer şekilde, mülteci hareketleri de günümüzde Asya kıtasında yaşanan büyük toplumsal dönüşümün sonucu olarak gelişir (Van Hear, 1998). Uzun süreli etnik ve dinsel farklılıklar çatışmaları alevlendirmektedir ve sıklıkla yüksek yoğunluklu şiddeti de beraberinde getirmektedir. Mülteci hareketlerine kaynaklık eden zayıf ve despotik ülkelerde, ekonomik kaynaklar sınırlıdır ve insan hakları yasal güvence altında değildir. Bu nedenden dolayı, bu ülkelerde, sorunların mültecilerin geri dönüşünü sağlayacak şekilde çözülmesi hayli zordur. Batılı devletler, Vietnam Savaşı ve Afganistan'daki çatışmalar ve diğer pek çok örnekte görüldüğü üzere, Asya ülkelerindeki devlet ve ulus oluşumuyla ilgili çatışmalara sıklıkla taraf olmaktadırlar. Sığınmacılara yönelik takınılacak tavır genellikle bu tür deneyimler tarafından belirlenir. Bu durumun en son yansımalarından birisi, sığınmacıları Nauru ve Papua Yeni Gine gibi komşu adalara gitmeye zorlayan Avustralya'nın "Pasifik çözümü" siyasetidir (bir sonraki bölüme bakınız).

ASYA KITASI KAYNAKLI GÖÇ HAREKETLERİ İÇİN PERSPEKTİFLER

1970'li yıllardan itibaren, Asya kıtası kaynaklı göç hareketleri hızlı bir şekilde artmıştır. Bu konu üzerine fazla istatistiksel bilgi bulunmamakla birlikte, 2000 yılı itibariyle 5 milyon Asya kökenli işçi Körfez ülkelerinde, 6 milyonu aşkın Asya kökenli işçi ise göçmen emeğine ihtiyaç duyan Asya ülkelerinde çalışmaktadır. Milyonlarca Asyalı göçmen ise sürekli yaşamak üzere ABD ve diğer Batı ülkelerine göç etmiştir. Ayrıca, 5 milyon kadar Asya kökenli mülteci vardır. Asyalı göçmenlerin çoğunluğu, kıtanın ve dünyanın emek rezervi olarak nitelendirilebilecek birkaç bölgeden, özellikle Filipinler, Endonezya, Çin, Tayland ve Güney Asya'dan gelmektedir. Asya kökenli göçmenlerin büyük bir çoğunluğu vasıfsız emek gücünden oluşurken, Asya kökenli göçmenler arasında vasıflı personel akışı da hızla artmaktadır.

Asya kıtası kaynaklı göç hareketlerinin her biri kendisine has belli özelliklere sahip olsa da, bazı önemli genel eğilimler de söz konusudur. Bunlardan birisi uzun dönemli planlamanın olmamasıdır: Göç hareketleri sadece hükümetlerin emek politikalarıyla değil, işverenler, göçmenler ve göç endüstrisi tarafından da şekillenmektedir. Yasadışı göç çok yaygındır ve göç hareketlerinde aracı kurumlar ve işçi simsarları önemli bir rol oynamaktadır. Göçmen kabul eden Asya ülkeleri hükümetlerinin resmi göç siyasetleri üç başlık altında özetlenebilir: Yabancı emek gücü varlığının "neredeyse inkârı" (Japonya ve Kore), "aktif yönetim" (Singapur) ve çoğu Asya ülkesinin göç siyaseti bu iki yaklaşımının arasında bir yerde konumlanmaktadır (Miller ve Martin, 1996: 195).

Ortadoğu ve Asya'daki emek göçü sistemlerin diğer genel özellikleri ise, yabancı işçilerin göçmen olarak kabul edildiği ülkelere sürekli yerleşmelerine, aile üyelerini yanlarında getirmelerine izin verilmemesi ve her türlü haktan yoksun bir biçimde sıkı kontrole tabi tutulmalarıdır. Pek çok Asya hükümeti, geçici misafir işçilerin sürekli yerleşimcilere veya yeni bir etnik azınlığa dönüştüğü Avrupa tecrübesinin kendi ülkelerinde uygulanabilirliğini sorgulamaktadır. Bunu önlemek için sıkı düzenleyici sistemler uygulamaya konulmuştur. Bu uygulamalar başarılı olacak mı? Göçmenlerin çoğu ülkelerinden geçici bir süre için ayrılma niyeti taşısalar da, Japonya ve Malezya örneklerinin gösterdiği üzere, göçmenler arasında çalışmak üzere bulundukları ülkelerde sürekli yaşamaya yönelik eğilimler oluşmaya başlamıştır. Bununla birlikte, bu eğilimler sınırlıdır ve resmi olarak kabul görmemektedir. 1970'li yıllarda, Batı Avrupa hükümetleri ülkelerindeki yabancı nüfusu azaltmayı denediklerinde, birkaç nedenden dolayı zorlukla karşılaşmışlardı: Bu ülkelerin ekonomileri yapısal olarak yabancı emeğe bağımlı hale gelmişti, işverenler istikrarlı bir emek gücü istiyordu, göçmenler güçlü bir yasal sistem tarafından korunmaktaydı, refah devleti vatandaş statüsü taşımayanları da kapsama eğilimdeydi. Göçmen kabul eden Asya ülkelerinde de, göçmenlere sürekli oturma izni verilmesine yönelik bu tarz baskılar mevcut mudur (Castles, 2001)?

Sanayileşen ülkelerde emek gücünün yavaş artmasından ve yerel işçilerin kol emeği gerektiren işlerde çalışmak istememesinden dolayı, düşük vasıf gerektiren sıradan işlerde (3D) yabancı işçilere bağımlılığın arttığını gösteren belirli işaretler vardır. Asya krizi sırasında, göçmen işçileri ülkelerine gönderme yönündeki politikaların başarısızlıkla sonuçlanması, göç süresinin kolay bir biçimde tersine çevrilemeyeceğini açık bir şekilde göstermektedir. Bu bağlamda, işverenler "iyi göçmen işçilerini" kaybetmek istememektedir, göçmen işçiler ise çalıştıkları ülkelerde daha uzun süre kalmak ve yakınlarını bu ülkelere getirmek istemektedir. Ayrıca, göçmen olarak bulundukları ülkelerin vatandaşları ile evlenen yabancı işçileri ülkelerine göndermek oldukça zordur. Demokratikleşme ve hukukun üstünlüğü kavramlarının giderek daha fazla kabul görmesi insan haklarını yok saymayı giderek daha zor hale getirmektedir. Japonya ve Malezya'da göçmen hakları üzerine çalışan sivil toplum örgütlerinin sayısının artması, Asya'nın yeni demokrasilerinde sivil toplumun giderek büyüyen gücünü göstermektedir. Bu anlamda, göçmen yerleşiminin ve artan kültürel farklılığın emek göçü kabul eden birçok ülkeyi etkileyeceğini söylemek yanlış olmaz. Bununla birlikte, hiçbir Asya ülkesinin göçün uzun dönemli etkilerine yönelik bir planı yoktur – hatta bu tarz bir tartışma halen daha çoğu Asya ülkesinde tabu olarak görülmektedir.

Asya kıtası kaynaklı göç hareketleri giderek hız kazansa da, kıta nüfusu ile karşılaştırıldığında halen daha göç hareketlerinin kapsamı küçüktür. Avrupa ülkeleriyle karşılaştırıldığında Japonya, Kore gibi ülkelerin emek gücündeki göçmen emeğinin oranı hayli küçüktür (Singapur ve Malezya'nın toplam emek gücündeki göçmen emeği oranı olsa bile). Bununla birlikte, bu oranın ileride artma potansiyeli açıktır. Hindistan alt kıtası, büyük bir emek rezervine sahiptir. Çin kitlesel emek göçü için kapıları açabilir ve reformların başarısız olması mülteci hareketlerine yol açabilir. Endonezya ve Filipinler ciddi bir nüfus artış hızına sahiptir ve bu ülkelerin ekonomik kalkınma stratejilerinde emek ihracı hayati bir önem taşımaktadır. Hızla büyüyen Doğu ve Güneydoğu Asya ekonomileri ileride daha çok sayıda göçmen işçiyi ken-

dilerine çekecektir. Bunun uzun dönemli toplumsal ve siyasal sonuçlar doğuracak şekilde bir dereceye kadar yerleşime dönüşmeyeceğini düşünmek hayli güçtür. 21. yüzyıl ekonomik ve siyasal gelişmeler anlamında "Pasifik Yüzyılı" olarak adlandırılmıştır fakat bunun yanı sıra Asya kıtasında hızla artan nüfus hareketliliğinin de çağı olacaktır.

Ek Okuma Kılavuzu

Asya kıtası kaynaklı göç hareketleri konusundaki literatür son birkaç yıl içinde üstsel olarak genişlemektedir. Scalabrini Göç Merkezi (Quezon City, Filipinler), bu konuda muhteşem bir arşive ve bir dizi yayına sahiptir. Bu merkez, *Asian and Pasific Migration Journal* (APMJ) adlı bir dergiye, bir web atlasına (www.scalabrini.asn.au/atlas/) ve bir elektronik bilgi servisine (www.scalabrini .asn.au/philsmc.htm) sahiptir. Asya-Pasifik Göç Araştırma Ağı da konuyla ilgili bağlantılar ve bilgiler sunan iyi bir kaynaktır (www.capstrans.edu.au/aprmn veya www.unesco.org yoluyla). Appleyard'ın (1998b) çalışması Güney Asya kaynaklı göçler üzerine iyi bir kaynaktır. IOM (2000b) Asya-Pasifik üzerine yararlı özet bölümler yayınlamıştır. Japonya üzerine, Komai (1995), Mori (1997) ve Weiner ve Hanami (1998) İngilizce iyi çalışmalar yayınlamıştırlar. Diğer çoğu ülke için dergi makaleleri halen en iyi kaynaklardır.

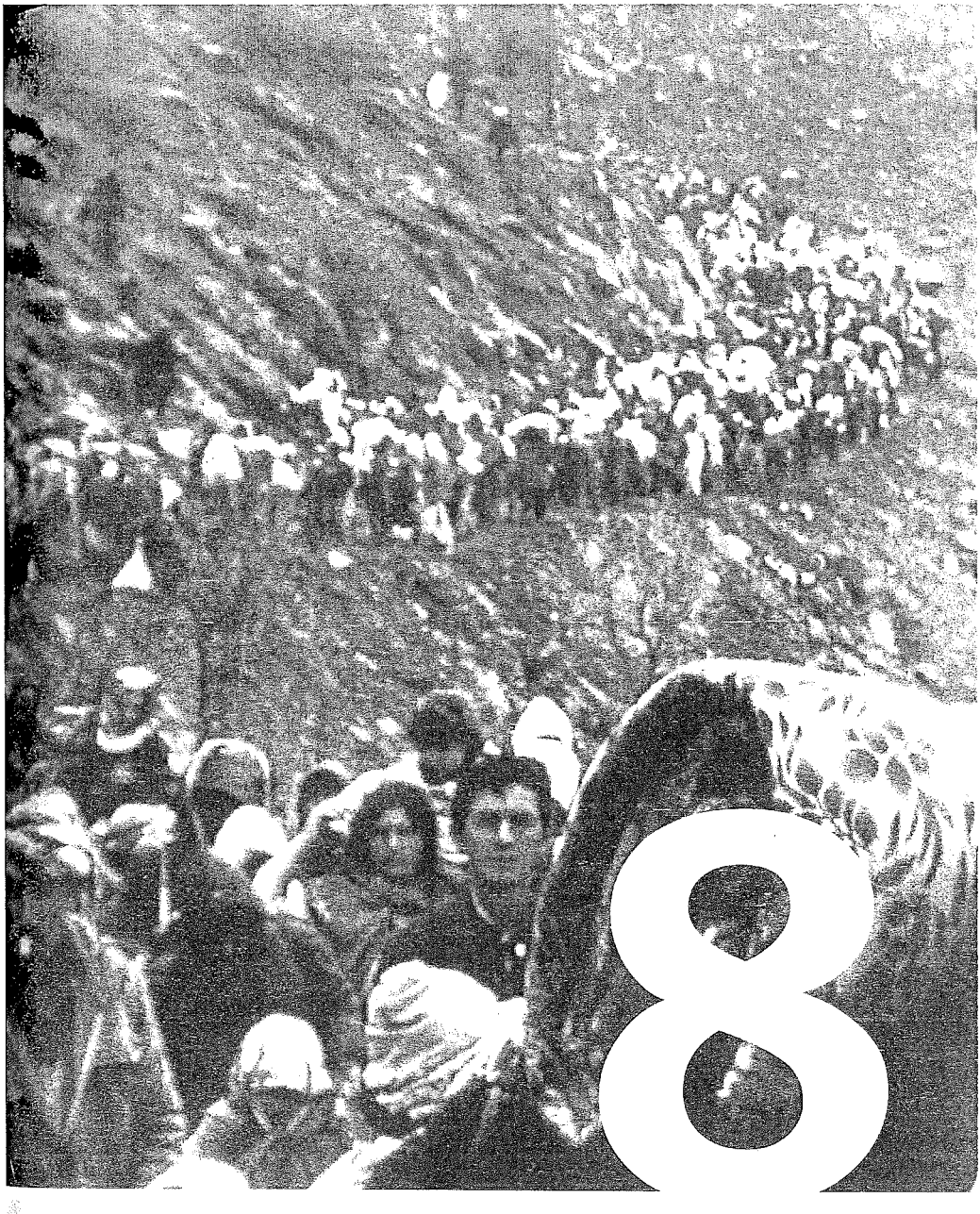

8

Emek Gücündeki Göçmenler ve Azınlıklar

Yabancı işçilerin istihdamı geniş makro ekonomik eğilimlerden güçlü bir şekilde etkilenir. Batı Avrupa'da 1975 ve 1985 arasındaki durgunluk ve yeniden yapılanma döneminde yabancı emek gücü istihdamının genel olarak durgunlaşması veya azalması bunun bir kanıtıydı. Ancak, 1997'yle birlikte, OECD ülkelerine olan uluslararası göçteki genel yükseliş görülebilirdi (OECD, 2001). Uluslararası göçte yaşanan bu yükseliş Amerika ekonomisinin görkemli büyümesi, Batı Avrupa ekonomilerinin benzer şekilde iyileşmesi ve pek çok OECD ülkesinin artan yüksek vasıflı emek gücü talebi gibi faktörlere bağlandı. Bununla birlikte, OECD ülkelerine olan yasal göçün çoğu ekonomik temelden ziyade izin verilen aile birleşimi şeklinde olmaya devam etti.

11 Eylül 2001 olayı küresel bir durgunluğa katkıda bulundu. Tarihsel olarak, göçmen işçiler bu tür ekonomik gerilemelerden orantısız bir şekilde kötü etkilenirler. Saldırıyı takip eden aylarda Amerika ve devletin katı göç düzenlemesini yürürlüğe koymaya çalıştığı ve çoğu Endonezyalı olan on binlerce göçmenin 2002 yılında sınır dışı edildiği Malezya bunun bir kanıtıydı. Terörizmle savaşın olası olumsuz ekonomik sonuçlarından korkulmasına rağmen, istihdam amaçlı kısa

ve orta vadeli küresel göç arayışı 11 Eylül'ün birinci yıldönümünde oldukça sağlam kaldı.

OECD'nin 1986 Göçün Geleceği Konferansı, artan uzun dönemli göçmen istihdam arayışının temelini oluşturan nedenleri tanımladı: Batı toplumlarının yaşlanması, birbirlerine oldukça yakın olan gelişmiş ve gelişmekte olan bölgelerin demografik dengesizliği, Kuzey-Güney uçurumu, işverenlerin devam eden yabancı işçi talebi ve yasadışı göçün artması (OECD, 1987). Bu konferansta, göçü, –ekonomik ve dış politikayla, uluslararası ticaretin gelişmesi ve artan bağımlılıkla ayrılmaz bir şekilde bağlanmış bir olgu olarak– kendi küresel bağlamı içinde anlamanın gerekliliğine de vurgu yapıldı.

Bu kitap, 1945 sonrası çoğu göç hareketinin genellikle işverenler ve hükümetler tarafından düzenlenen emek göçü olarak nasıl başladığını göstermiştir. Bu hareketler, ekonomik açıdan bağımlı olanları ve mültecileri de kapsayacak şekilde göç nedenleri ekonomik bir temele dayanmayan göçmenlerin artan katılımıyla birlikte zaman içinde nitelik itibariyle değişmiştir. Aynı şekilde, yüksek düzeyde kalifiye personel ve girişimcilerin artan katılımıyla birlikte ekonomik nedenlerle göç eden göçmenler de farklılaşmıştır. 1960'lar ve 1970'lerde geliştirilen ekonomi politik temelli emek göçü teorileri, imalat sanayisi ve inşaat için vasıfsız işçi sağlamada ve bu sektörlerde ücret artışını sınırlamada göçmen işçilerin hayati rolünü vurgulamıştır. Soğuk Savaş sonrası dönemde, bu politik ekonominin, geçici emek gücünden kalıcı yerleşime geçişin ve göçmen işçilerin artan ekonomik farklılaşmasının ışığında, yeniden gözden geçirilmesi ihtiyacı oluştu. Aşağıdaki temel sorular soruldu:

1. 1970'lerden bu yana devam eden ekonomik yeniden yapılanmanın göçmen işçiler üzerindeki etkisi ne oldu?

2. 1970'lerde ortaya çıkan emek piyasasının etnik köken ve toplumsal cinsiyete göre ayrışma örüntüleri devam etmiş midir, yoksa önemli değişimler olmuş mudur?

3. İstihdam örüntülerinde etnik geçmiş, toplumsal cinsiyet, geliş tarihi, göç tipi, yasal statü, eğitim ve mesleki eğitim gibi kriterlere göre nasıl farklar vardır?

4. Göç edilen ülkeler arasında, özellikle yeraltı ekonomisinin kapsamıyla ilgili olarak, nasıl farklar bulunmaktadır ve bunlar nasıl açıklanmaktadır?

5. İkinci ve sonraki kuşak göçmenlerin emek piyasasındaki durumları nedir (dezavantaj kuşaktan kuşağa aktarılıyor mu)?

6. Kurumsal veya enformel ayrımcılık istihdam ve sosyo-ekonomik statünün temel bir belirleyeni midir?

7. Göçmenler emek piyasasının dezavantajlarıyla baş etmek için hangi stratejileri benimsiyorlar (örneğin; serbest çalışma, küçük işletme, karşılıklı yardım, 'etnik mahal' (niche) bulma)?

Bu bölüm, 1970'lerden beri göçmenler ve emek piyasalarıyla ilgili temel teorik ve ampirik bulguların bazılarını yeniden gözden geçirerek yukarıdaki soruları ele almaktadır. Göçmen emek piyasasının etkilerinin artan karmaşıklığı, emek piyasasının bölümlenmesinde kesişen ulusal eğilimleri ve göçmen emek piyasası karakteristiklerinin artan kutuplaşmasını açıklayan materyallerle birlikte incelenmiştir. 1970'lerin başından beri ekonomik yeniden yapılanmanın bazı endüstrilerde yabancı işçiler üzerindeki olumsuz etkilerini göstermek ve emek piyasası bölümlenmesi süreçlerini örneklemek için Fransız motor ve yapı endüstrilerinde yabancı istihdamının evrimiyle ilgili bir vaka çalışması sunulmuştur.

ENFORMEL EKONOMİDE GÖÇMENLER

Pek çok göçmenin yeraltı ekonomisinde istihdam edilmesinin oynadığı kilit rolün anlaşılması 1970'lerin ortalarından beri artmıştır. Özellikle, yasallaşmış yabancıların yapmış oldukları araştırmalar daha derin bir kavrayış sağlamıştır (OECD, 2000: 53-78). Yabancıların yasadışı istihdamını engellemeye çalışan hükümetler, büyük sayılarda göçmeni yasadışı olarak istihdam ettiği bilinen sektörlerdeki emek piyasasının dinamiklerini daha iyi anlamaya gereksinim duymuşlardır. Bu gibi sektörler tipik olarak yoğun emek gerektiren tarım, inşaat, bahçıvanlık ve yeşil alanların bakımı, giyim endüstrisi, oteller ve restoranlar, ev işleri, kapıcılık ve temizlik işleri, hastabakıcılık ve ABD'de et paketleme endüstrisini kapsıyordu.

Bu gibi sektörlerde işverenlerin göçmen işçi talebi ekonomik durgunluk ve vatandaşların yüksek işsizliğine rağmen genellikle devam ediyordu. İşverenlere yönelik yaptırımlar ve yasadışı istihdamı engellemeye yönelik diğer önlemler karşısında uygun şartlara sahip yabancıların istihdamı da devam ediyordu (bkz. Beşinci Bölüm). Aslında, Güney Fransa'da, istihdam için uygun şartlara sahip yabancıların ve göçmen geçmişi olan Fransız vatandaşlarının bazıları, tarım sektöründe iş bulmak için kendilerine yasadışı yabancı süsü vermek zorunda olduklarını iddia etmişlerdir.

Kuzey ve Güney Avrupa'dan hareketle Dördüncü Bölüm'de ileri sürüldüğü gibi, yeraltı ekonomisinin boyutları ve doğası ülkeden ülkeye ve bölgeden bölgeye değişir. Ayrıca hükümetlerin emek piyasalarını düzenlemede gönüllülükleri ve kapasitelerinde de önemli farklılıklar vardır. Son yıllarda Güney Avrupa'ya olan emek göçünün neredeyse tamamı enformel sektörde istihdama yönlendirilmiştir (Reyneri, 2001).

Yasadışı göç ve yabancı kaçakçılığına odaklanan bazı uzmanlar, bu süreçleri emek piyasasının taleplerinin tartışmasız karşılanması olarak görüyor ve sorunu başka bir yerde, uluslararası göçü düzenlemeye yönelik yönetimsel çabalarda buluyor (Harris, 1996). Bu tarz görüşler, Meksika gibi, kendi vatandaşlarının yasadışı göçünü hedef ülkelerdeki karşılanmamış emek gücü talebiyle yönlendiriliyor olarak gören, emek gücü gönderen ülkeler tarafından da ifade ediliyor. Bu tür bakış açıları bazen yasadışı istihdamı kahramanlık olarak betimliyorlar ve bu tür istihdam aracılığıyla göçmen işçilerin hem kendilerinin ve ailelerinin, hem de ev sahibi ülkenin toplam sosyo-ekonomik refahını geliştirebileceğini vurguluyorlar. Martin ve Taylor, dünyayı 22 'yüksek gelirli' ve 110 'orta ve düşük gelirli ülkeye' bölen Dünya Bankası verilerini kullanarak, ikincisinden ilkine geçen ortalama bir kişinin gelirini ondan yirmi katına çıkardığını hesaplamışlardır (Martin ve Taylor, 2001: 98). Memlekete gönderilen göçmen maaşlarının önemi Altıncı ve Yedinci Bölüm'de açıklanmıştır.

Yüksek sayılarda izinsiz göçmen işçi alan ülke hükümetleri ve toplumları bazen bu akını görmezden gelmeyi veya tehlikesiz olarak

görmeyi seçiyorlar. Fransa'nın durumu kabaca 1970'e kadar buydu. Ancak çok daha yaygın olarak, bir yeraltı ekonomisinin varlığı ve göçmen işçilerin burada oynadıkları rol kanunsuz ve sosyal açıdan zararlı olarak görülür. Yalnızca yabancıların değil aynı zamanda vatandaşların yasadışı istihdamını da cezalandırmak için işveren yaptırımlarının ve diğer önlemlerin benimsenmesini sağlayan şey budur. Yeraltı ekonomisinin ve buradaki yasadışı göçmen istihdamının devam etmesini nasıl açıklarız?

Pek çok durumda, hükümetler basitçe idari açıdan gerekli paradan ya da kanunlarını ve düzenlemelerini uygulamaya koyacak siyasi iradeden yoksundurlar. ABD'deki Meksikalı tarım işçileri sorunu özellikle aydınlatıcıdır. Philip Martin'e göre, 1970'te yaklaşık 750.000 Meksika doğumlu ABD sakini vardı; bu sayı 2002'de 9 milyonun üzerindeydi. Martin, mevsimlik tarımsal emek gücüne yeni girenlerin yüzde 95'inin yabancı bir ülkede doğmuş olduğunu tahmin etmektedir. Bu yüzden Meksikalıların çoğu ABD'deki ikametlerine yasadışı tarım işçileri olarak başlıyorlar. Martin, tarımsal ürün üretiminde (çiftlik hayvanı yetiştirmeden farklı olarak) çalışan tarım işçilerinin yarısından fazlasının 2002'de yasadışı olarak istihdam edildiğini tahmin etmektedir (Martin, 2002). Tarım işçileri Amerikan toplumunun en yoksul kesimini oluştururlar ve 1980'ler ve 1990'lardaki göç eğilimleri açıkça kırsal alanlardaki artan yoksullukla ilişkilendirilmiştir, örneğin Kaliforniya (Taylor v.d. 1997).

Yoğun emek gerektiren tarımda işverenler sık sık emek gücü açığı hayaletini ve tarlalardaki ekinlerin çürümesini öne sürseler de, tipik olarak emek gücü fazlası vardır. Sonuçlardan biri ücretlerdeki düşüştür. 1980'ler ve 1990'larda, çoğunlukla yasadışı göçmen akışı nedeniyle, tarım işçisi ücretleri sabit kalmıştır (Taylor ve ark. 1997: 13-14). İkinci bir sonuç işverenlerin çalışma koşullarını veya yönetim tekniklerini geliştirmek için çok az özendirici nedenlerinin olmasıdır. ABD tarım işçilerinin sendikalaşması, özellikle Kaliforniya'da, 1965 ve 1975 arasında ücretler üzerindeki olumlu etkilerle birlikte gelişmiş, ancak daha sonra kısmen tarım emek gücü yüklenicilerine çiftçi başvurularının artması nedeniyle azalmıştır (Taylor ve vd. 1997: 14-16).

ABD vatandaşlarının tarımsal işlerden uzak durduğu sık sık öne sürülür ve bu tür görüşler Almanya, Fransa, İspanya ve İtalya gibi ülkelerdeki çiftçiler tarafından yinelenir. Ancak, yoğun emek gerektiren tarımın göçmen işçilere görünürdeki bağımlılığı dikkatli bir inceleme gerektiriyor. Çiftçiler çoğu kez tarım dışı sektörlerde uygulanan kurallardan ve düzenlemelerden muaf tutulurlar. Üstelik yoğun emek gerektiren tarım ürünlerinin ekildiği dönümler, en çok meyve ve sebzelerle, yeterli miktarda yabancı işçinin mevcut olduğu varsayımından hareketle sık sık artırılır. Küreselleşme daha gelişmiş ülkelerde bütün yıl boyunca meyve ve sebze sağlayacak bir sistemi mümkün kıldığı için, ekonomik açıdan daha gelişmiş ülkelerde genişlemiş emek yoğun tarımsal üretimin arzu edilen bir şey olup olmadığını sorgulamak için geçerli sebepler söz konusudur – özellikle de bu tür üretim yüksek düzeyde işsizlik veya eksik istihdam ve göçün yaşandığı azgelişmiş ülkelerden gelen tarımsal ihraç mallarıyla rekabet ediyorsa. Kamu siyaseti açısından, özellikle yasadışı göçe karşı yönelen politikalar açısından, emek yoğun tarımsal üretim en iyi ihtimalle tüm üretim ve pazarlama maliyetlerinin nispi bir avantajı olan bölgelerde var olabilir. En zengin ülkelerdeki emek yoğun tarımsal üretimde yasadışı yabancıların istihdamının yaygınlığı, çoğunlukla düşük ücretler karşılığında ve genellikle işverenlerinin insafına kalmış biçimde güç koşullarda çalışan göçmen işçilerin sömürülmesi anlamına gelmez yalnızca. Aynı zamanda, yabancı tarım işçileri ve onların yükümlülüğü altında yaşayanlar da sık sık standartların altındaki konutlarda yaşamaya zorlanırlar ve ayrımcılık ve ırkçılıkla karşılaşırlar. 2001'de İspanya'da ve 1970'lerin başında Güney Fransa'da göçmen karşıtı şiddetin patlak vermesi, çoğunlukla yabancı tarım işçilerinin yasadışı istihdamından kaynaklanan sosyal gerilimlere bağlanmıştır (bkz. Dördüncü ve Beşinci Bölüm).

İşverenlerin izinsiz işçilere yönelik talebinin devam etmesini açıklayan diğer etmenler inşaat, giyim ve kapıcılık hizmetleri gibi sektörlerde taşeronluğun artmasını içerir. ABD'de yeşil alanların bakımı ve bahçıvanlık hizmetleri; özellikle gelişmiş ülkelerin neredeyse

hepsinde, aynı şekilde pek çok Asya ve Ortadoğu ülkesinde de, ev içi hizmetler gibi hizmet endüstrilerinin gelişmesi bunda önemli bir rol oynar.

Küreselleşmenin bugünkü safhasında sendikaların zayıflaması da önemli bir etmeni oluşturur. Güçlü sendikaları olan sektörler, şirketler veya endüstrilerde yasadışı istihdam ender görülür. Bununla birlikte, 1990'larda ABD'deki en başarılı sendikalaşma girişimlerinden bazıları yasadışı olarak istihdam edilmiş işçileri kapsamıştır. Bunlar genel olarak azalan sendikalaşma zeminine karşı meydana gelmiştir ve AFL-CIO liderliğinde ve onun 2001'de ABD-Meksika göç girişimine zemin hazırlayan yasadışı göçe yönelik politikasında değişikliğe yol açılmasına katkıda bulunmuştur (bkz. Çerçeve 1.2).

Claude-Valentin Marie'nin gözlemlemiş olduğu gibi (2000), enformel sektörde yasadışı olarak istihdam edilmiş yabancı işçi pek çok yönden küreselleşmenin güncel dönemdeki simgesidir. Bu tür işçilerin nazik durumları, haklardan ve esneklikten yoksun olmaları yoğun küreselleşme çağında şirketlerin ihtiyaçlarına cevap verir. İnsan kaçakçılığı yoluyla gelen erkekler, kadınlar ve çocuklar daha sonraki günlerde en aşırı sömürü koşullarında dünya çapında sayıları milyonları bulan köleler haline gelirler (bkz. Beşinci Bölüm).

GÖÇMEN İSTİHDAMININ ARTAN PARÇALANMASI VE KUTUPLAŞMASI

Göçmen istihdamının en ayırt edici özelliği muhtemelen belirli mesleklerde, endüstrilerde ve ekonomik sektörlerde toplanması veya yoğunlaşmasıdır. Göçmen işçi yoğunlaşmasının sektörel doğası, tarihsel etmenler ve girişimci ve yabancı işçi stratejileri gibi diğer değişkenler nedeniyle ülkeden ülkeye değişir (OECD, 1994: 37). Belirli bir ülke ve toplum içindeki göçmen işçi yoğunlaşmasının seyri çoğu kez zaman içerisinde değişir. Fransa'da, 1973'ten beri motor ve inşaat endüstrilerinde yabancı istihdamındaki düşüş, yabancıların hızla büyüyen hizmet sektörlerindeki artışına paralel olarak gerçekleşmiştir. Dokuz ülkeyi kapsayan bir OECD çalışması şunu açığa çıkarmıştır:

> Yabancı emeğin yapısındaki çatışmalı durumlar her bir ekonomik aktivite tipinde ulusal istihdamla kıyaslanmıştır. Yabancı emeğin rolü bu çalışmanın kapsadığı ülkelerde değişiklik gösterir... Bu farklılıklara rağmen, yabancı işçilerin hizmet sektörleri başta olmak üzere tüm ekonomik aktivite alanlarına yayılmalarına karşın, yurttaşlar tarafından boşlanan sektörlerde yoğunlaşmaları da genellikle sürmektedir (OECD, 1994: 37).

Emek piyasasındaki parçalanmanın devam etmesi göçmenler ve emek piyasaları hakkındaki pek çok çalışmada ortak bir temadır. Castles ve Kosack, emek piyasasının 1970'lerde Batı Avrupa'da yerli ve göçmen işçiler arasında parçalanmasının genel bir modelini göstermişlerdir (Castles ve Kosack, 1973). Collins, 'Avustralya işçi sınıfının gelişimi ve parçalanmasında savaş sonrası göçün etkisini' 'Avustralya göç deneyiminin en çarpıcı yönlerinden biri' olarak görmektedir (Collins, 1991: 87). Bir ABD Çalışma Departmanı raporu şu sonuca varmıştır:

> Uluslararasılaşma, endüstriyel yeniden yapılanma ve yeni göçmenlerin ulusal kökenleri ve yasal statülerindeki artışın en önemli güncel sonucu, yeni gelenlerin ABD emek piyasasına koşulların dramatik çeşitliliği altında katılmalarıdır. Yeni gelenler Amerika'ya artan bir şekilde farklı vasıflar, kaynaklar ve motivasyonlarla varmaktadırlar. Ayrıca, artan ölçülerde, farklı yasal statülerle geliyorlar. Diğer yandan, yasal statülerdeki bu çoğalma yeni bir sosyal ve ekonomik katmanlaşma kaynağı haline gelebilir (ABD Çalışma Departmanı, 1989: 18).

Göçmen emek piyasası çeşitliliğinin alanı ve önemi, rekabetçi emek piyasalarının türdeşliği veya birincil ve ikincil emek piyasaları arasındaki keskin karşıtlığı vurgulayan politikalar ve analitik perspektifler tarafından göz ardı edilmektedir (ABD Çalışma Departmanı, 1989: 18). Göçün ortalama kazançlar veya diğer emek piyasaları üzerindeki etkileri konusunda genelleme yapmak, tıpkı göç politikası tartışmalarında bir ortak çıkar farz etmek gibi, çoğunlukla anlamsızdır. Göçün farklı sosyal katmanlar üzerinde son derece eşitsiz etkileri vardır. Bazı gruplar yabancı emek gücü göçünü büyük ölçekte kolaylaştı-

ran politikalardan kazanç sağlarken, diğer gruplar kaybeder (Borjas 1999: 12-13). Kazananlar büyük yatırımcılar ve emek piyasasının kontrolsüzleşmesi stratejisinin bir parçası olarak göçün artmasından yararlanan işverenlerdir. Kaybedenlerse çok az terfi şansıyla güvenli olmayan ve sömürücü işlerde çalışmaya zorlanan göçmenlerin bizzat kendileridirler. İstihdam ve sosyal koşulları bu tür politikalarla kötüleşebilecek olan mevcut emek gücünün bazı üyeleri de kaybedenler arasındadır.

1980'lerde, göçmen emek gücünün, emek piyasasının alt ve üst seviyelerinde toplanan, iki kutuplu bir hale geldiği konusundaki farkındalık arttı. ILO'nun göçmen işçiler bölümü başkanı, Batı Avrupa'da artan sayıdaki uzmanlar, teknikerler ve soydaş yabancı işçileri tanımlamak için 'fazlasıyla görünmez' işçiler terimini geliştirmiş ve eski AT'de yaşayan yasal oturma iznine sahip yabancıların dörtte birini kapsadıklarını ileri sürmüştür (Böhning, 1991a: 10). AT'ye dahil olmayan yakın ülkelerden gelen Amerikalılar, Kanadalılar, Japonlar ve Avrupalılar görünmez göçmenlerin büyük bir kısmını oluşturmaktadırlar. Ancak, klişeleşmiş bir şekilde mavi yakalı olarak görülen yerleşik yabancı nüfus da, Almanya'daki Türkler gibi, şaşırtıcı sayıda uzman ve girişimciyi barındırmaktaydı.

Göçmenlerin emek piyasası özelliklerindeki çatallaşma ABD'de de aşikârdır. Borjas, daha önceki göçmenlere kıyasla, 1965 sonrası göçmen gruplarında genellikle azalan bir beceri örüntüsü bulmuştur. Bu, ABD'yi dünya çapında göçe açan göç kanunundaki 1965 değişikliklerinin bir sonucudur (bkz. Dördüncü Bölüm). Asya ve Latin Amerika'dan gelenler lehine Batı Avrupa'dan girişler azaldığında, bölgeler arası hakim sosyo-ekonomik ve eğitimsel standartlardaki farklılıklar, 1965 sonrası göçmenlerinin azalan becerileri ve artan yoksulluklarıyla kendini göstermiştir (Borjas, 1990, 1999). ABD, gelir dağılımı ve yaşam olasılıkları açısından aşırı eşitsizliğin damgasını vurduğu bir topluma göç etmeye çok az ilgi duyan orta ve üst Meksika sınıflarına kıyasla, daha yoksul ve az avantajlı Meksikalılar için çok daha fazla çekiciydi (Borjas, 1990: 126). Bu nedenle, 1986 sonrası yasallaşan

Meksikalı çiftçilerin yalnızca dört yıllık ortalama bir eğitime sahip olmaları hiç de şaşırtıcı değildir.

ABD'de göçmenlerin artan kutuplaşması, farklı ulusal kökenlerden gelen grupların keskin bir şekilde tezat oluşturan yoksulluk oranlarından belliydi. Almanya ve İtalya'dan gelen göçmenlerin yoksulluk içinde yaşayan kesimleri yüzde 8,2'yken, Çinli ve Korelilerin yoksulluk oranları sırasıyla yüzde 12,5 ve 13,5'di. Dominik Cumhuriyeti ve Meksikalı göçmenlerin ise yüzde 33,7 ve 26'sı yoksulluk oranlarından muzdariptiler (Borjas, 1990: 148). Benzer şekilde, Borjas göçmenlerin artan refah kullanımı ve ABD'ye göçün değişen karakteri arasında güçlü bir bağ bulmuştur (Borjas, 1990: 150-62). Bu eğilimler, Borjas'ı göçmenlerin beceri düzeylerini artırmak için ABD göç yasasındaki değişiklikleri desteklemeye sevk etmiştir. 1990 Göç Yasası kalifiye işçilere ayrılmış vize sayısının üçe katlanarak yıllık 54.000'den 140.000'e ulaşmasını amaçlıyordu. Ayrıca, yatırımcılar için yıllık 10.000 vize ayrıldı.

Batı Avrupa'daki gibi, ABD emek piyasası planları 1990 dolaylarında yüksek vasıflı işçi açığında artış olacağını tahmin ediyordu. 1990 Göç Yasası küresel bir rekabet olarak görülen yüksek vasıflı emek gücünü cezbetme konusunda ABD'nin rekabet gücünü arttırmak için tasarlanmıştı. Aynı zamanda, ABD'nin karşı karşıya kalacağı en büyük tehditlerden birinin, çoğunu azınlıkların oluşturduğu, var olan ve öngörülen düşük vasıflı ve vasıfsız işçi stoku için kazançlı istihdam alanları bulmak olduğu sanılıyordu. Yine de, restoran ve otelcilik, tarım ve inşaat gibi sektörler için geçici yabancı işçi alımının savunulması Atlantik'in iki kıyısında da devam etti ve Almanya ve Fransa'daki gibi pek çok işveren görece yüksek olan işsizlik oranlarına rağmen emek gücü açığından şikâyet ettiler. İkinci kuşak geçici yabancı işçi politikaları Beşinci Bölüm'de açıklanmıştır.

Emek piyasası bölümlenmesinin net bir modeli Avustralya'da da açıkça görülmüştür (bkz. Dokuzuncu Bölüm). Collins, dört temel grup saptamıştır: (1) Avustralya'da, İngilizce konuşulan ülkelerde ve Kuzey Avrupa'da doğmuş, çoğunlukla beyaz yakalı, yüksek vasıflı veya danışmanlık alanındaki işlerde çalışan erkekler; (2) İngilizce konuşulmayan

ülkelerden gelip genellikle kol gücüne dayalı imalat işlerinde toplanmış erkekler; (3) Avustralya veya İngilizce konuşulan bir ülke kökenli, çoğunlukla satış veya hizmetle ilgili işlerde bulunan kadınlar; (4) İngilizce konuşulmayan bir ülkeden gelip en düşük kalitedeki en kötü işleri almaya yönelen kadınlar (Collins, 1978). Collins'e göre: 'Kuşkusuz savaş sonrası Avustralya göçünü anlamada en önemli nokta, İngilizce konuşulan ve konuşulmayan ülkelerden gelen göçmenlerin yaşadıkları oldukça farklı çalışma tecrübeleridir' (Collins, 1991: 87).

Emek piyasasının ciddi biçimde bölümlenmesi bu nedenle endüstriyel demokrasilerde aşikârdır. Kadınların düşük ücretli ve düşük statülü işlerde yoğunlaştığı geleneksel toplumsal cinsiyet bölünmesi her iki cinsiyetten işçileri etkileyen yeni bölünmelerle çakışmış ve güçlenmiştir. Göç küreselleştikçe, göçmenler ve göçmen olmayanlar ile farklı göçmen kategorileri arasındaki uçurumlar genişlemiştir. Gelecekte emek piyasasındaki eğilimler yüksek vasıflı işçilerin göçü lehine olacaktır, ancak düşük vasıflı işçileri ümitlendiren havuz muazzamdır ve gelecek yıllarda katlanarak büyüyecektir.

Emek piyasası bölümlenmesi, geleneksel olmayan kaynaklardan gelen yeni göçmenlerin çoğunu kapsayacak şekilde belli grupların uzun dönemli marjinalleşmesine yol açar. Genellikle ırk, etnisite ve vatandaşlık statüsüne bağlı katı bölünmeler yoktur. Bunun yerine, belli gruplar bazı dezavantajlı pozisyonlarda daha çok görünür hale gelmişlerdir. Dezavantajlı grupların bazı bireysel üyeleri emek piyasasında başarılı olurlar, ancak çoğu olamaz. Bunun sebepleri yalnızca eğitim, kalış süresinin uzunluğu, daha önceki iş deneyimi veya ayrımcılık gibi belirli faktörlerle açıklanamaz. Değişen dünya ekonomisindeki rolleriyle birlikte emek göçü ve yerleşimi süreçleriyle ilgili tarihsel bir anlayış sağlayan, çoğunlukla daha komplike açıklamalar gerekmektedir.

KÜRESEL ŞEHİRLER, ETNİK GİRİŞİMCİLER VE GÖÇMEN KADIN İŞÇİLER

Uluslararası göç modelleri sermaye akışı, yatırım, uluslararası ticaret, doğrudan ve dolaylı yabancı askeri müdahaleler, diplomasi ve kültü-

rel etkileşimle sıkı sıkıya bağlanmıştır. Sassen'in (1988) öncü çalışması, yabancı yatırım örüntülerinin ve yurtdışındaki kimi ABD imalat işlerinin yerlerinden çıkarılmalarının ABD'ye yönelik yeni göç akınlarını nasıl güçlendirdiğini (ya da önceden var olan akınları büyütme eğiliminde olduğunu) vurgulamıştır. Sassen, göçün gelecekteki seyrini anlama açısından New York ya da Los Angeles gibi küresel şehirlerin ortaya çıkışının öneminin altını çizer. Küresel şehirler ve uzak hinterlantları arasındaki bağlantılar, muazzam bir zenginlik ve emeğinin karşılığını fazlasıyla alan uzman istihdamının, artan vasıfsız hizmet endüstrisi istihdamı ve Üçüncü Dünya benzeri yeraltı endüstrilerindeki istihdam koşullarıyla zoraki bir şekilde bir arada olması bakımından paradokslar yaratır. İşgücünün geçici olarak istihdam edilmesi ve artan yasadışı yabancı istihdamı küresel şehirlerin tipik özelliğidir. Yabancıların hatırı sayılır bir ölçüde yasadışı olarak istihdam edilmesi sık sık vatandaşların ve yerleşmiş yabancıların yüksek işsizliğiyle çakışır. İkincisi muhtemelen azınlıklara aittir ve genellikle imalat işletmelerini yurtdışına kaydırmış endüstrilerdeki iş kayıplarının kurbanları olmuşlardır.

Önceki bölümlerde belirtildiği gibi, bazı göçmen grupları, tüccar ve girişimci olarak, geleneksel olarak kilit ekonomik roller oynamışlardır. 1970'lerdeki durgunluktan bu yana artan sayıdaki araştırma, göçmen girişimciliği ve bunun etkilerini incelemiştir. Endüstriyel demokrasilerde, göçmenler gittikçe daha çok serbest çalışmaktadırlar ve küçük işletmelerin sahibidirler (Waldinger ve ark. 1990). Bunların en tipikleri etnik restoranlar, ailelerin işlettiği yiyecek dükkânları ve bakkallardır. Göçmenlerin sahip olduğu işletmelerde sıklıkla memleketten gelen aile üyeleri çalıştırılır. Light ve Bonacich, *Immigrant Interpreneurs* (1988) adlı etkileyici çalışmalarında, Los Angeles'daki Koreli bir iş topluluğunun kökenlerini kapsamlı ulusaşırı bağların kurulmasına ve sonuç olarak Kore Cumhuriyeti ile ABD arasında göçe neden olan Kore Savaşına kadar sürmüşlerdir.

Fransa'daki çalışmalar da benzer bir şekilde göçmen girişimciliğinin karmaşık tarihsel başlangıcını vurgularlar. Fransız sosyolog Ab-

delmalek Sayad, genellikle hemşerileri olan yasadışı yabancılar için kalacak yer sağlayan 'uyku tüccarlarının' Fransa'daki ilk Kuzey Afrikalı işadamları arasında yer aldıklarından söz eder (Vuddamalay, 1990: 13). Almanya'da, 33.000'i Türklere ait olmak üzere, 1992'de 150.000 yabancı sahipli işletme vardı. Türk işletmeler 1991'de 700.000 kişiyi istihdam etmiş, 25 milyar Alman Markı (yaklaşık 17 milyar Amerikan Doları) satış kaydetmiş ve Almanya'ya 6 milyon Mark yatırım yapmışlardır (This Week in Germany, 18 Eylül 1992:4).

Göçmen girişimciliğine farklı şekillerde değer biçilmektedir. Fiz ve Passel gibi bazı uzmanlar, büyüme ve tüketicilerin hayat kalitesi üzerindeki olumlu etkileriyle göçmen girişimciliğinin ekonomik dinamizmini vurgularlar:

> Bir diğer istihdam yaratma kaynağı göçmenlerin kendi girişimci etkinlikleridir. 1990'da takriben 1,3 milyon göçmen serbest çalışıyordu (yüzde 7,2), yerli insanlardan biraz daha yüksek bir oran (yüzde 7)... 1980'ler boyunca, göçmen girişimciliği çarpıcı bir şekilde arttı. 1980'de, Amerika'da yaşayan göçmenlerin yüzde 5,6'sı serbest çalışıyordu ancak 1990'a doğru, artık bu ülkede ek olarak bir on yıl daha geçirmiş, 1980 öncesi göçen aynı grubun serbest çalışma oranı yüzde 8,3 oldu (Fix ve Passel, 1994: 53).

Daha eleştirel bir bakış açısı yoğun rekabet, uzun çalışma saatleri, aile emeğinin ve yasadışı istihdam edilmiş yabancıların sömürülmesi, bunların sonucunda meydana gelen sosyal problemler ve benzerlerinin yol açtığı insani acıları vurgular (Light ve Bonacich, 1988: 425-36; Collins v.d., 1995). 1992 Los Angeles isyanı, Los Angeles'da siyahlar ve Koreli işadamları arasındaki gizli gerilimi açığa çıkarmıştır. Şehirli siyah Amerikalılar ve Koreli girişimciler arasındaki gerilim, 1960'larda ABD gettoları öfkeden taştığı zaman iş dünyasındaki Yahudi karşıtı havaya benzer sürtüşmeler, diğer büyük ABD şehirlerinde de görülmüştür. Bu tür gerilimler göçün anlaşılmasında geniş çaplı bir yaklaşıma duyulan ihtiyaca bir kez daha işaret eder. Göçmen girişimciliğinin olumsuz tarafları 1997 tarihli bir raporda özetlenmiştir:

> Göçmen emek gücüne yardımcı olduğu varsayılan etnik dayanışma, ayrımcı ve kendi dışındakilere karşı birbirini kollaması, o ülkede doğmuş olanların emek gücüne erişimini ve istihdam olanaklarını engellemesi bakımından başka bir şekilde de değerlendirilebilir... Normalde dedikodu ve dışlama ile düzenlenen göçmen cemaatlerindeki enformel emek gücü hareketleri bazen açıkça yasadışı yollardan tatbik edilebilir. Bazı akrabalar karıştığında, köşedeki mağazayı günde 24 saat açık tutan göklere çıkarılmış 'güçlü aile bağları' sömürücü ve haksız olarak görülebilir. Göçmenler arasındaki serbest çalışmanın bir hayatta kalma stratejisinden çok sosyo-ekonomik başarının bir göstergesi –bir cankurtaran sandalından ziyade– bir merdiven olmasından şüphelenmek için nedenler bile vardır (Göç Üzerine Araştırma Perspektifleri, 1997: 11).

1980'ler ve 1990'lardaki araştırma, özellikle göçmen kadınların emek piyasasındaki rolü üzerine büyük çaplı bir ışık tutar. Houstoun ve ark. (1984), 1930'dan beri ABD'ye yasal göçte kadınların üstünlüğünü belgelemiştir. Yurtdışında ABD silahlı kuvvetlerinin konuşlanmasının bunda önemli bir rolü olduğu sonucuna varmışlardır. 1980'lerin başında Amerikan askerleriyle evli Asya kökenli tahminen 200.000 kadının ABD'de yaşadığını ifade etmişlerdir. Çalışma yaşındaki göçmen erkeklerin emek gücüne katılma oranları (yüzde 77,4) Amerikalı erkeklerin oranına yakınken, kadın göçmenlerin Amerikalı kadınlara göre meslek bildiriminde bulunmaları daha az rastlanan bir durumdur. Yukarıda değerlendirilen kutuplaşma örüntüsü göçmen kadınlar arasında daha da belirgindi. Amerikalı kadınlara kıyasla göçmen kadınlar daha çok yüksek vasıflı mesleklerde yoğunlaşıyorlardı (yüzde 28,1), ama aynı zamanda düşük statülü, beyaz yakalı büro işlerinde (yüzde 18) ve yarı vasıflı mavi yakalı operasyonel işlerde (yüzde 17,9) ve ev içi temizlik işlerinde (yüzde 13,9) daha fazla yer alıyorlardı (Houston ve ark. 1984).

Avustralya'da kadın göçmen istihdamıyla ilgili veriler keskin bir bölünmeyi açığa çıkartmıştır. Collins ve Castles, 1986 nüfus sayımı verilerini imalat endüstrisinde kadınların temsilini incelemek için kullanmışlardır. Vietnam'da (494), Türkiye'de (437), Yugoslavya (358) ve

Yunanistan'da (315) doğmuş kadınların bu sektörde yüksek düzeyde temsil edildiğini bulmuşlardır. ABD'de (63), Kanada'da (68) ve Avustralya'da (79) doğmuş kadınlar düşük oranda temsil ediliyorlardı (Collins ve Castles, 1991: 15). Kadınların yeniden yapılandırmaya uğrayan imalat endüstrisinde yoğunlaşması onları oransız bir şekilde işsizliğe açık hale getirmiştir. İngilizce konuşulmayan bir ülkeden gelen göçmen kadınların tekstil, ayakkabı, elektronik, konserve, yemek ve bakkaliye gibi endüstriler için yapılan parça başı işlerde yüksek oranda yer aldıkları düşünülüyordu. Collins ve Castles, bu işçileri kuşkusuz Avustralya emek gücünün en fazla sömürülen bölümü olarak değerlendirmişlerdir (Collins ve Castles, 1991: 19).

Morokvasic, genelde çevre bölgelerden gelip Batılı endüstriyel demokrasilerde yaşayan göçmen kadınlar hakkında şunları öne sürmektedir:

> İlk elde en savunmasız, en esnek hazır emek gücü arzını ve hiç değilse başlangıçta en az talepte bulunan emek gücünü temsil ederler. Cinsel açıdan bölünmüş emek piyasasında ileri teknoloji endüstrilerinin en düşük tabakasına veya bu endüstrilerin rekabeti koruyabilmek için en ucuz emeği istihdam eden emek yoğun en 'ucuz' sektörlerine dahil edilirler (Morokvasic, 1984: 886).

Soğuk savaş sonrası dönemde emek göçü örüntüsü kadın emeğinin bu tür katılımıyla devam etti ve Güney Avrupa ve Güneydoğu Asya gibi yeni göç bölgelerine yayıldı. İnsan kaçakçılığında kadınların sömürülmesi Beşinci Bölüm'de incelenmiştir.

FRANSIZ OTOMOTİV VE İNŞAAT SANAYİLERİNDE YABANCI EMEK GÜCÜ

Gelişmiş ülkelerin çoğunda, göçmen işçiler otomotiv ve inşaat sanayilerinde yoğunlaşmışlardır. İşverenlerin bu sektörlerde yabancı emek gücüne başvurmaları özellikle Fransa'da hem niceliksel hem de politik açıdan önemli olmuştur. 1970'lerin başında emek gücü göçünün zirvesinde, yaklaşık 500.000 yabancı inşaat sanayisinde istihdam edilmiş-

tir. Fransa'da istihdam edilen tüm yabancıların yaklaşık dörtte biri inşaat sanayisindeydi. Otomotiv sektöründe, her dört araba işçisinden birini temsil eden, yaklaşık 125.000 yabancı istihdam edilmiştir. 1980'e doğru sadece sağlık hizmetleri endüstrisinde Fransızlardan daha yüksek oranda yabancı işçi vardı (Miller, 1984).

1970'lerde yaşanan durgunluğun otomotiv ve inşaat sanayilerinde çalışan yabancı işçiler üzerindeki oransız etkileri tartışılmazdı. Yabancılar inşaat sektöründe çalışanların üçte birini oluşturmalarına rağmen, 1973'ten 1979'a toplam iş kaybının neredeyse yarısını oluşturmuşlar ve 1989'a doğru inşaat sanayisi emek gücünde yüzde 17 iş kaybına uğramışlardır (OECD, 1992: 24). Otomotiv sanayisinde yabancı işçiler zorunlu işsizlikten dolayı büyük zarara uğramışlardır, aynı dönemde toplam istihdam 13.000 artarken yabancı işçilerin sayısı 29.000 düşmüştür. 1980'ler boyunca, yine yabancıların oransız bir şekilde etkilendiği on binlerce ek iş kaybedilmiştir.

Fransız inşaat sektöründeki temel kuruluş olan Ulusal İnşaat Federasyonu (Fédération Nationale du Batiment) tarafından hazırlanan bir rapor, inşaat sektöründe toplam istihdamın 1974'ten 1981'e yüzde 11,7 azaldığını ortaya koymuştur. Ancak yabancı işçilerin azaltılması, yaklaşık 15.000 iş, 1974'teki yabancı işçi gücünün yüzde 30'unun kaybedilmesini ifade ediyordu, oysa istihdam edilen Fransız işçilerin sayısındaki 45.000'lik azalma 1974'teki istihdam seviyesinde yalnızca yüzde 3,9'luk bir düşüş anlamına geliyordu. Diğer bir deyişle, 1974'ten 1981'e inşaat sektöründe her dört iş kaybından üçü yabancıları kapsıyordu.

İnşaat ve otomotiv sanayilerinde yabancı işçi istihdamı en yüksek noktasına 1974'te erişmiş ve sonra keskin bir şekilde düşmüştür. Bununla birlikte, Çalışma Bakanlığı'nın bir anketine göre, yabancı işçiler 1979'da hâlâ otomotiv ve inşaat sanayileri emek gücünün sırasıyla yüzde 28 ve 18,6'sını oluşturuyorlardı. Bu oldukça çarpıcıydı çünkü işçi alımlarındaki duraklamaya ek olarak, Fransız hükümeti yabancı işçilerin sayısını nakit para önererek onları memleketlerine geri dönmeye teşvik eden bir programla azaltmaya çabalıyordu. Ayrıca beden-

sel işlerin koşullarını iyileştirerek yabancı işçilerin yerine Fransızları koymaya çalışan *revalorisation du travail manuel* programı yürürlükteydi. Hem memlekete geri gönderme hem de iyileştirme programları başarısız olmuştur.

1974 öncesi, otomotiv montaj sanayisi yüksek yabancı işçi devir oranıyla niteleniyordu. Bu model 1974 işçi alma yasağı ile tamamen değişti. Otomobil yapımında yabancı emek gücü istikrarının temel sonuçları, yabancı emek gücünün yıllanması, artan sendikalaşma ve sosyo-politik kaynaşmanın yanında, kariyer olanakları açısından yabancılara yönelik algılanan ayrımcılıktan kaynaklanan kızgınlıktı. 1980'lere doğru, yabancı otomotiv işçilerinin çoğu şirketlerinde en az beş yıldır istihdam ediliyorlardı. 1982'de, örneğin, Talbot-Poissy fabrikasındaki 4.400 Faslı beden işçisinden sadece biri beş yıldan az çalışmıştı. Yaklaşık 3.200 Faslı burada on yıldır veya daha fazla süredir çalışıyordu (Croissandeau, 1984: 8-9).

Yabancı işçiler genellikle ya belirli bir milliyetten ya da belirli bir imalathaneden muhtelif sendikalara grup olarak katılmayı veya oy vermeyi tercih etmektedirler. Bu yüzden, yabancı işçilerin sendikanın özgül programında kendileriyle ilgili konular hakkındaki görüşlerine bağlı olarak destek bir sendikadan diğerine keskin bir şekilde değişir. Fransız sendikalarına olan bağların oynaklığı, kısmen yabancı işçiler arasında fabrika atölyelerindeki büyük ölçüde otonom organizasyonların paralel gelişiminden kaynaklanıyordu. Pek çok durumda, fabrika atölyelerindeki uyum ulusal ve dini dayanışmaya dayanıyordu. 1980'lere doğru, temas yerleri fabrikalarda idare tarafından sağlanan mescitler olan İslâmi dayanışma grupları önemli bir güç haline gelmişlerdi. Diğer durumlarda, gizli devrimci gruplar yabancı işçilerin sendika yapılarına entegrasyon biçimlerini etkilemiştir.

1980'lerde yabancı otomobil işçileri arasında görülen olağanüstü kolektif kimlik anlayışı, üretim hattı ve diğer bedensel işlerde benzer etnik ve dini kökenlerden gelen işçileri birbirlerine bağlayan katmanlaşmadan kaynaklanıyordu. Renault-Billancourt'da yabancı işçilerin çarpıcı bir şekilde vasıfsız ya da düşük nitelikli işlerde toplanma-

ları büyük sayılarda yabancı işçi istihdam eden otomotiv fabrikalarının tipik bir özelliğiydi. Yabancı otomobil işçilerinin çoğunun düşük vasıf düzeyine sahip olmalarını açıklamaya yönelik her türlü girişim işçi alma sürecine geri dönmelidir. Citroën ve daha az ölçüde diğer Fransız motor üreticileri, el emeğine dayalı pozisyonları doldurmak için kasıtlı olarak fiziksel açıdan ehil ancak yetersiz eğitim almış yabancıları arayıp buldular. Düşük seviyedeki eğitimleri ve genel gerilikleri nedeniyle onların monoton ve çoğu kez fiziksel açıdan külfetli işlere Fransızlardan daha iyi uyacakları düşünülüyordu. Bu yüzden yabancı otomobil işçilerinin çoğu okur-yazar değildi.

Profesyonel olarak ilerlemeye duyulan az bir umutla çalışan yabancı otomotiv sanayi işçilerinin çoğu işleriyle ilgili hedeflerine ulaşamamışlardır. Hayal kırıklıkları ve işlerinin zorluğu, artan devamsızlık ve genel olarak disiplinsiz çalışma alışkanlıklarında kendisini göstermiştir (Willard, 1984). Oysa işverenler yabancı işçileri bir kez çalışkanlıkları ve disiplinleri için ödüllendirdiklerinde, üretim ve kalite kontrol sorunları hakkında şikâyet etmeye başlamışlardır. İşverenlerin yabancı işçi kiralama konusundaki kuşkuları, esasen yabancı işçilerin 1980'lerde temellerini sallamadan önce 1970'lerde sanayinin başına bela kesilen ve öncelikle yabancı işçilerin katıldığı grev dalgasında belirginleşmiştir.

Otomotiv işçilerinin grevi Fransız motor imalat endüstrisinin yeniden yapılandırılma ve modernize edilme planlarına hız verdi. İki temel otomobil firması olan Peugeot ve Renault (Peugeot 1970'lerin sonunda Citroën ve Chrysler Europe'u almıştı), endüstriyel robotların kullanımıyla üretimde otomasyona geçme planlarını duyurdu. Fransız otomobil fabrikalarındaki huzursuzluk 1990'ların başlarına değin münferit olarak devam etti, ancak tekrar 1973-83 dönemindeki boyutlarıyla kıyaslanır bir seviyeye asla erişemedi. Daha zayıf sendikalaşma oranı, sınır tanımayan yasadışı yabancı istihdamı, yaygın taşeronluk ve küçük ve orta ölçekli işverenlerin üstünlüğüyle inşaat sanayi benzer bir huzursuzluk yaşamadı. Ancak, bu iki Fransız sanayinin penceresinden görüldüğü gibi, ekonomik yeniden yapılanma, geniş

kapsamlı politik sonuçlarıyla beraber, orantısız bir şekilde göçmen istihdamını etkilemiştir.

Bununla birlikte, diğer Fransız sanayilerinde göçmen istihdamı 1973-93 döneminin üzerine çıkmıştır. Bu, özellikle hizmet ve konfeksiyon sanayi için geçerlidir. Görünüşte çelişkili olan benzer gelişmeler diğer ülkelerde de belgelenmiştir. Göçmenler durgunluk ve ekonomik yeniden yapılanma dönemlerinin düşüşe geçen sanayilerinde, ancak diğerlerinde değil, orantısız bir şekilde iş kayıplarına açıktırlar. Tapinos ve de Rugy'e göre, 'talep dalgalanmasına daha duyarlı olan göçmen işçiler, güçlü döngüsel başarılar yaşayan sektörlerde yerlilere göre daha popüler görülürler, ama duraklama esnasında daha fazla risk taşırlar' (OECD, 1994: 168).

EMEK PİYASASININ PARÇALANMA SÜRECİ

Fransız otomotiv ve inşaat sanayileri tüm gelişmiş ülkelerde tipik olan daha az tercih edilen işlerde yabancı işçilerin yoğunlaştığı bir model sergilemiştir. Bunlar sıklıkla sağlıksız, fiziksel açıdan külfetli, tehlikeli, monoton ya da sosyal açıdan çekici olmayan işlerdir. Bu durum pek çok etken aracılığıyla şekillenmiştir. Her iki sanayide de, yabancı ve kolonyal işçilerin istihdamı İkinci Dünya Savaşı'ndan önce çoktan geleneksel bir hal almıştı. 1945 sonrası dönemde, her iki sanayi de ciddi bir emek gücü açığı ile karşı karşıya kalmış ve bu sorunu yabancılara başvurarak çözmüşlerdir. Yasal yabancı işçi alımı sistemi, –genellikle tek bir şehir ya da bölge içinde– belli şirketler ya da endüstrilerde birkaç yıllık bir dönem için yabancı işçi istihdamı ve ikameti için imkân tanıyarak işverenlere yardım etti. Pek çok yabancı işçi ancak aşamalı olarak istihdam ve ikametgâhını değiştirme özgürlüğü kazanmıştır.

İşçi toplama sistemi yabancı işçileri daha az çekici olan işlerde toplamıştır. İşverenler, eğer yabancı işçi kabulü için uygun görülmemişlerse, çalışma koşullarını ve maaşları iyileştirmek durumundaydılar, aksi takdirde iş yapar durumda kalamazlardı. Otomotiv sektöründe yasadışı yabancı istihdamı enderdi: Firmaların büyüklüğü ve güçlü sendikaların varlığı bunu güçleştirmişti. Maaşların ve çalışma koşulla-

rının olumsuz şekilde etkilendiği inşaat sektöründe yasadışı istihdam yaygındı. Bu, inşaat endüstrisini paradoksal şekilde bütünüyle yabancı emeğe daha bağımlı bir hale getirmiştir. Bu sektörde istihdam toplumsal açıdan değersiz olduğu için, işverenler genellikle kendileri için çalışacak sadece yabancı işçiler bulabiliyorlardı. Benzer süreçler, tekstil ve yemek işleri gibi belirli imalat sektörlerinde ve temizlik, yiyecek-içecek servisi ve vasıfsız sağlık işleri gibi hizmet sektörlerinde yoğunlaşmış olan yabancı kadın işçileri de etkilemiştir. Kayıtsız kadın istihdamı erkeklere göre daha fazlaydı, çünkü anneler ve ev kadınları olarak yabancı kadınlarla ilgili ideolojiler onların emek gücü içindeki rollerinin gizlenmesini kolaylaştırıyordu.

Yabancılar dolayısıyla Fransız işçilerin doğrudan işten ayrılması oldukça sınırlı olmuştur. Belirli tür işler toplumsal olarak yabancılara ait işler olarak tanımlanır hale gelmiştir ve soğuk savaş sonrası uzun dönemli genişleme sürecinde, başka yerlerde genellikle daha çekici işler bulabilen Fransız işçiler gittikçe bu işlerden uzak durmuşlardır. Aslında, yoğun yabancı işçi istihdamı pek çok Fransız işçinin terfi etmesini sağlamıştır. Bu genel süreç, Fransa'nın uzun bir durgunluk dönemine girdiği ve işsizliğin arttığı 1970'lerin sonuna veya 1980'lerin başına kadar sürmüştür.

Emek piyasasının Fransız ve yabancı işçiler arasında bölünmesine işverenlerin işçi toplama stratejileri de katkıda bulunmuştur. İnşaat sektöründeki bazı işverenler, ikramiye ve vergi ödemediklerinden dolayı kârlarını artırmak için yasadışı yabancıları çalıştırmayı tercih etmişlerdir ve 1980'lere kadar çok az olan yasal yaptırım riskinden kaçmışlardır. Motor endüstrisindeki bazı işverenlerse, sol kanat sendikalaşmayı engellemek için bilinçli olarak endüstriyel deneyimi olmayan, eğitim seviyesi düşük köylüleri çalıştırmayı seçmişlerdir. Bu strateji, üretim bandı işini Fransız işçiler için daha az çekici hale getiren bir etki yapmıştır. Aynı şekilde, tekstil endüstrisindeki işverenler de, özellikle, kayıt dışı ve düşük ücretli işlerde baskı uygulamanın daha kolay olduğu yabancı kadınları bulmuşlardır; bu da yine neredeyse endüstrileşmiş bütün ülkelerde bulunan bir durumdur (Phizacklea, 1990).

Fransa'da, 1983-1991 arasında, tekstil sektöründeki genel istihdam yüzde 45 düşmüştür, ancak yabancı işçi istihdamı yüzde 53 artmıştır (OECD, 1994: 40).

En sonunda, Fransız otomotiv üretimi içindeki etnik tabakalaşma örüntüsü işçiler arasındaki huzursuzluğun temel unsuru haline gelmiştir. Bu bölme stratejisi ve bazı işverenlerin uyguladığı kurallar, otomotiv sektöründeki yabancı işçilerin 1970'lerin sonunda ve 1980'lerin başındaki saygınlık atışıyla sonunda bumeranga dönüşmüştür. Pek çok Fransız otomotiv fabrikasındaki emek piyasası bölünmesinin ürettiği etnik dayanışma uzun süre devam eden huzursuzluğun temel faktörü olmuştur. Diğer ülkelerdeki göçmen işçi hareketlerinde de yine buna benzer paralellikler bulunabilir (örneğin Avustralya, bkz. Lever-Tracy ve Quinlan, 1988).

Emek piyasasındaki parçalanma süreci genellikle hem kurumsal ırkçılık hem de daha yaygın olarak tutumsal ırkçılıkla sonuçlanır. Bu, özellikle yasal ve idari kurallar çerçevesinde 'misafir işçi' toplayan ve ayrımcı bir şekilde onların haklarını kısıtlayan ülkelerde uygulanır. Pek çok yabancı işçinin kırılgan bir yasal statüye sahip olması, maaşlarının ve çalışma koşullarının kötüleşeceğinden korkan vatandaş işçilerin yabancı işçilere karşı öfkesini besler. Bu, sosyal ve kültürel nedenlerden dolayı yabancı işçilere duyulan öfkeyle birleşebilir, bu da tehlikeli bir ırkçılık sarmalına yol açar. Bu tür faktörler, 1945 sonrasında emek göçü almış çoğu ülkedeki sendikaları ve emek ilişkilerini ciddi bir şekilde etkiler.

GÖÇ, AZINLIKLAR VE EMEK PİYASASININ GELECEKTEKİ İHTİYAÇLARI

İşten çıkarılan Faslı otomotiv işçilerinin durumu pek çok endüstriyel demokraside görülen kritik sorunları simgeliyordu. 1980'lerin başında bile, Paris bölgesindeki bir otomotiv fabrikası tipik olarak elle üretimi sonlandırmıştır. Bu işler genellikle göçmen işçi ekipleri, çoğu durumda ise Faslılar tarafından yapılıyordu. 1979'da Fransa'da istihdam edilen Faslıların dörtte biri otomotiv endüstrisinde istihdam edilmişti.

Faslılar istihdam edilmişti çünkü çalışmaya istekliydiler, işçi toplama ağları vardı, fiziksel olarak uygun ve çalışkan insanlar oldukları yönünde şöhretleri vardı. 1990'da, çoğu boyama ekibinin yerini robotlar almıştı. Pek çok işçi işsizdi ve eğitim düzeyleri dolayısıyla, daha ileri bir eğitim düzeyi gerektiren işlere alınma umutları çok azdı. Tekrar işe girmedeki tek umutları görece daha az vasıf gerektiren başka iş bulmalarıydı, ancak bu tür işler kayboluyordu.

1980'lerin ortalarıyla birlikte, bütün Batı Avrupa'da, ekonomik yeniden yapılanma yabancı yerleşimciler arasında tehlikeli düzeyde yüksek bir işsizlik oranına yol açtı. 2002 yılında, yabancı yerleşimciler arasındaki işsizlik oranları genel nüfusla kıyaslandığında genellikle daha yüksek kaldı. Bütün işaretler, gelecekte iş fırsatlarına kıyasla toplam kol emekçisi fazlasının devam edeceğini göstermektedir. İş imkânları öncelikle zaten ihtiyacın görünür olduğu ve gelecekte de bu ihtiyacın devam edeceği yüksek vasıflı işlerde ve enformel ekonomide bulunacak.

Yabancı işçilerin işten çıkarılmasının emek piyasasında yarattığı zorluklar kaygı verici diğer bazı eğilimlerle birleşmiştir. Göçmen çocuklarının okul çağındaki çocuklar arasındaki oranı artmaktadır fakat olasılıkla orantısız bir şekilde kötü eğitim almaktadırlar, okulu erken bırakmakta ve iş bulmak için gittikçe daha gerekli olan eğitimsel ve mesleki ehliyetleri olmaksızın emek gücüne dahil olmaktadırlar (Castles ve ark. 1984: Bölüm 6). Fransız sosyalistleri için en kötü senaryo otomotiv sektöründeki işlerinden çıkarılan Faslıların kız ve erkek çocuklarının okuldan erken ayrılmaları ve kötü iş olasılıklarıyla yüzleşmeleridir. Bu korku, etnik olarak ayrışmış bir gruptan peş peşe kuşakların eğitimde başarısızlığa, sonrasında sosyo-ekonomik ayrımcılığa ve sonunda barınma sorunlarına yol açan kısır bir döngünün içine düştüğü ABD tarzı bir getto sendromudur.

Fransa kendi toplumunun en zayıf üyelerinin makul bir fırsat eşitliği olanağından yararlanmalarını sağlamak için daha fazla mücadele etmek zorunda kalmıştır. Göçmenler ve torunları risk altındaki nüfusun geniş bir bölümünü oluşturmuştur. Bu, Batı Avrupa'nın yasadışı göçü engelleme çabasının arkasındaki en büyük motivasyondu.

Emek piyasasında yasadışı yabancılarla rekabetten olumsuz yönde en fazla etkilenen nüfusun mevcut azınlık nüfusu olduğu yönünde genel kanı vardı. Göçün genel ekonomik etkilerinin marjinal düzeyde pozitif olduğu düşünülmektedir (ABD Çalışma Departmanı, 1989; Borjas, 1999: 12-13). Ancak, göçün ve özellikle yasadışı göçün emek piyasası üzerindeki etkileri eşitsizdir ve mekânsal olarak yoğunlaşmaktadır. ABD'de, bazı uzmanlar yasadışı göçten en fazla etkilenen iki grubun Afro-Amerikalılar ve Hispanikler olduğunu düşünmektedir. Bununla birlikte bu çıkarımlar tartışılmıştır ve ABD'deki pek çok Hispanik savunma grubu yasadışı göçü olumlu değilse de iyimser bir akış olarak görmektedir; çünkü çok fazla ihtiyaç duyulan işçi sağlamaktadır ve aile birleşimlerine ve cemaat oluşum sürecine katkıda bulunmaktadır.

SONUÇLAR

Bu bölüm, 1970'lerden beri yaşanan ekonomik yeniden yapılanmanın yeni göç akışlarına ve yeni göçmen istihdamı örüntülerine yol açtığını ileri sürmektedir. En önemli sonuçlardan biri göçmenlerin iş durumlarındaki ayrışmanın artması ve bunların emek piyasaları üzerindeki etkileridir. 1970'lerin ortalarından bu tarafa yaşanan makro ekonomi üzerindeki etkileriyle ilgili büyük literatür taraması, çalışmaların şu noktada birleştiklerini göstermiştir: 'Sonuç olarak, göç emek piyasasında bir sıkışmaya neden olmaz ve yerlilerin gelirlerini düşürmez... Bu belki de ekonomistlerin meseleyi açıklamaya yönelik yaptıkları en önemli katkıdır' (OECD, 1994: 164).

Göç muhalifleri, sıklıkla işe alma yoluyla düşük seviyeli işçilerin zarar gördüğünü ve bunun ödemeler dengesini bozarak, enflasyona neden olarak ve üretkenliğin artırılması ve teknolojik ilerlemeye yönelik teşvikleri azaltarak hedef ülkenin ekonomisine zarar verebileceğini ileri sürmektedirler. ABD, Avustralya gibi uzun süredir göçmen ülkesi olan ülke ekonomistleri bu başlıklarla ilgili birçok ampirik araştırma ve ekonometrik analizler yapmışlardır. Avrupa'da ise tam tersine bu tür araştırmalar emekleme dönemindedir. Son dönemde ABD ekonomistlerinin ve diğer sosyal bilimcilerinin öncülük ettiği bir Ulu-

sal Araştırma Konseyi (NRC) paneline ait yetkili bir rapor göçün ABD ekonomisindeki toplam etkisinin oldukça düşük olduğunu göstermiştir. Bununla birlikte, şunu bulmuşlardır: 'Göç, birçok nedenden dolayı yerel yerleşimciler açısından net ekonomik kazançlar üretir. En temel düzeyde, göçmenler emek arzını artırırlar ve yeni mal ve hizmetlerin üretilmesine katkı sağlarlar. Fakat, kendilerine bu yeni malların ve hizmetlerin toplam değerinden düşük bir ödeme yapıldığı için, yerli işçiler grup olarak kazanmak durumundadırlar' (Smith ve Edmonston 1997:4). Yine de, rapor uyarıyla devam eder:

> Ekonomi bir bütün olarak kazansa bile, farklı ABD yerleşimcileri arasında kazananlar olduğu gibi kaybedenler de olabilir. Gelirleri artan göçmenlerin kendileriyle birlikte, kazananlar göçmenlerin emeğini kullanan üretim faktörlerine sahip olanlardır – yani yerli, yüksek vasıflı işçiler ve olasılıkla sermaye sahipleri. Göçmen emeği ile üretilen mal ve hizmetleri satın alanlar da yararlanacaktır. Kaybedenlerse göçmenlerle rekabet eden ve ücretleri düşen düşük vasıflı yerli işçiler olabilir (Smith ve Edmonston, 1997:5).

Bu bulgular beklenmedik değildir, ancak yine de çok önemlidir. Rekabet eden yerel işçi grupları göçmenler tarafından gerçekten tehdit ediliyor olabilirler, bu işçi sınıfındaki bazı insanların göç karşıtı partileri desteklemeye hazır olmalarını açıklar. Bununla birlikte, (NRC) panelinde ortaya konan ekonometrik çalışmalar, 'göçün rekabet eden yerli grupların ücretleri ve istihdam olanakları üzerinde görece küçük bir olumsuz etkisi olduğunu' ortaya çıkarmıştır. Bu küçük etkinin göçün yayılma etkisiyle ilgili olduğu açıktı – ücretlerin düştüğü yerde, işçiler ücretlerin daha iyi olduğu bölgelere doğru göç etme eğilimindedirler (Smith ve Edmonston 1997: 7).

Avustralyalı ekonomistler, 1940'lardan bu tarafa yaşanan ekonomik büyümenin temel motoru olduğu için yıllardır göç konusuyla ilgili çalışmalar yapmaktadırlar (Wooden 1994; Castles ve ark. 1998; Foster 1996). Ekonomist Will Foster'ın son dönemdeki güvenilir çalışması şu sonuca varır:

> Göç ekonominin hem arz hem de talep kısmını etkiler. Göçmenler iş alanlarını doldurdukları gibi işler de yaratırlar; devletten talepleri olduğu gibi vergi de verirler; denizaşırı ülkelerden fon getirirler ve ithalat kadar ihracatın büyümesine de katkıda bulunurlar... Fakat sadece var olmalarının ötesinde, araştırma bulguları göstermiştir ki, göçün talep –ve arz– yönlü etkileri aslında birbirlerini o kadar yakından dengelemektedir ki ekonominin herhangi bir temel göstereni açısından marjinal etkinin ötesinde hiçbir etkisi saptanamaz... Ekonomik sağlığın herhangi bir olağan ölçüsü önemli bir oranda etkilenmiş ise, bunun kanıtı göçün genellikle Avustralya ekonomisi, olası istihdam ve Avustralya yerleşimcilerinin gelirleri açısından yararlı olmuş olmasıdır (Castles v.d., 1998: Bölüm 3).

1970'lerle birlikte emek piyasasının etnik köken ve cinsiyet üzerinden parçalanma örüntüleri genellikle devam etmektedir ve pek çok açıdan 1990'larda daha da fazla dile getirilmektedir. Bununla birlikte, yasadışı göçün artması, istatistiksel bilgi yetersizliğinin devam etmesi, uluslararası göçün ayrılmaz bir parçası olan ulusaşırı bağımlılığın artması, göçlerin emek piyasası üzerindeki etkileriyle ilgili genelleme yapmayı güçleştirmektedir. Morokvasic, göçmen kadınların yazılarıyla ilgili olarak, 'dünyanın farklı bölgelerindeki bu bulgulara dayanarak herhangi bir genelleme yapmanın olasılıkla aldatıcı olduğunu... Sadece bu değişimlerin gözlendiği özel sosyoekonomik ve kültürel bağlam içinde yorumlanabileceklerini' gözlemiştir (Morokvasic, 1984: 895). Etnik ve ulusal geçmiş, cinsiyet, göç etme zamanı, yasal statüler, eğitim ve deneyim dikkate alındığında göçmen istihdam örüntülerinde muazzam bir çeşitlilik söz konusudur. Ekonomik yapıların, hükümet politikalarının, ayrımcılık örüntülerinin ve yasal geleneklerin çeşitliliği konuyu daha da karmaşık bir hale getirir.

Batı Avrupa'da yapılan güvenilir bir çalışma (Avrupa Toplumları Komisyonu, 1990), göçmenlerin karşı karşıya oldukları istihdam örüntülerinin, eğitimsel ve barınma dezavantajlarının devam ettiğini belgelemiştir. Pek çok hükümetin uyguladığı entegrasyon politikalarına rağmen ayrımcılık yerinde kalmıştır. Dezavantaj sıklıkla kuşaktan kuşağa geçer ve Batı Avrupa sosyal demokrasi gelenekleri karşısında

güçlü bir tehdit olarak yerleşir. ABD'de, zaman genellikle Avrupa kökenli göçmenlerin kuşaktan kuşağa terfi etmelerine tanıklık etmektedir. ABD'deki göçmenlerle ilgili olarak doğrudan şu soru sorulmuştur: Meksikalı veya Dominikli göçmenler on dokuzuncu veya erken 20. yüzyılın İrlandalı ve İtalyan göçmenleri gibi mi olacak? Bu soruyu cevaplamak için henüz çok erken gözüküyor ancak erken göçmen dalgalarının ABD'de gösterdiği kuşaklar arası hareketlilik Batı Avrupa'daki hakim duruma kıyasla daha iyimser bir bağlam ve beklenti oluşturmaktadır. Avustralya ve Kanada için de oldukça benzer şeyler söylenebilir. Bununla birlikte, Borjas, ABD'de kötü eğitim düzeyine sahip yoksul göçmenler ve onların çocukları arasındaki kuşaklar arası dezavantajın bir örüntü olarak ortaya çıktığına dair güçlü kanıtlar sıralamaktadır (Borjas, 1999).

Kurumsal ve informel ayrımcılık açık bir şekilde göçmen dezavantajına katkıda bulunmaktadır. Batı Avrupa'da, ayrımcılık, belirli ekonomik sektörlerde ve belirli tür işlerde toplanmış olan göçmenler için uygulanan misafir işçi politikalarının istihdam ve yerleşime yönelik kısıtlayıcı niteliklerine içkindir. Fransa motor imalatı ve inşaat sektöründeki yabancı işçi istihdamıyla ilgili analiz, 1970'lerden bu tarafa yaşanan bütün bir ekonomik yeniden yapılanma döneminin yabancı işçiler üzerinde orantısız şekilde iş kaybı etkisinin olduğunu göstermiştir. Bununla birlikte, 1980'lerde, Fransa'da göçmen istihdamı genişleyen hizmet sektöründe ciddi biçimde artmıştır. Yasal yerleşimci yabancılar geçmişe göre daha güvenli yasal statülerden ve daha geniş haklardan yararlanmaktadırlar. Bu, pek çok yabancıya kendisini yeniden yapılanmaya göre ayarlama olanağı sunmuştur. Bazı göçmenler emek piyasasındaki dezavantajlarla baş edebilmek için kendi stratejilerini geliştirmişlerdir. Batı Avrupa'da yabancı işçilerin sendikalaşması ve Fransız otomotiv sektöründe yaşananlara benzer grev hareketleri adaptasyon biçimleri olmuştur. Bir diğeri ise, göçmen girişimcilerin artmasıdır.

Emek piyasasının parçalanması etnik cemaatlerin oluşmasına yol açan süreç içerisinde merkezi bir yer tutar. Emek piyasasındaki parçalanmanın, göçmen gruplarının marjinalleşmesine yol açan diğer

faktörlerle karmaşık bir bağlantısı söz konusudur (bkz. İkinci, Dokuzuncu ve Onuncu Bölüm). Düşük statülü iş, yüksek işsizlik, kötü çalışma koşulları ve terfi olanaklarının olmaması diğer azınlık statüsü belirleyenlerinin hem nedeni hem de sonucudur: Yasal yetersizlikler, güvensiz oturum statüsü, dezavantajlı bölgelerde yerleşimsel yoğunlaşma, kötü eğitim olanakları ve ırkçılık.

Bazı sosyologlar, 1990'larda, emek ve sermaye arasındaki çatışmanın artık ileri toplumlarda önemli bir sosyal mesele olmadığı görüşündedirler. Bunun yerini belirli grupların toplumun genelinden *dışlanması* sorunu almaktadır. Bu gruplar istikrarsız iş, düşük ücret ve sık sık işsiz kalmaları nedeniyle ekonomik olarak; kötü eğitim ve suç işlemeye maruz kalma, bağımlılık ve aile parçalanması nedeniyle sosyal olarak; hükümetin herhangi bir düzeyinde karar alma mekanizmasını etkileme gücünden yoksun olmaları nedeniyle de siyasal açıdan marjinalize olmuşlardır. Bütün bu faktörler birlikte mekânsal marjinalleşmeye yol açar: Her türlü azınlığın birlikte yaşamaya itildiği ve toplumun geri kalanından bütünüyle tecrit edildiği ve unutulduğu belirli kentsel ya da varoş alanlarında yoğunlaşma (Dubet ve Lapeyronnie, 1992). Belirli göçmen grupları toplumsal dışlanmadan oldukça fazla zarar görme eğilimindedirler. Bu göçmenler iki kez dezavantajlıdır: Onlar çağdaş toplum içinde sadece en dezavantajlı gruplar arasında yer almazlar, aynı zamanda sıklıkla sorun kaynağı olarak etiketlenirler. Bu nedenle, göçmenler kendilerini daha fazla yalıtan ve artan bir ırkçılıkla karşı karşıya kalırlar. Bu etnik azınlık oluşum süreci sonraki bölümlerde ele alınacaktır.

Ek Okuma Kılavuzu

Böhning (1984) emek piyasasındaki göçmenlerle ilgili karşılaştırmalı perspektifleri sunar. Sassen'in (1988) çalışması da bu konu için önemli bir kaynaktır. Borjas (1990), Portes ve Rumbaut (1996) ABD'nin durumunu açıklarlar. Piore'nin erken dönem çalışması (1979) hâlâ yararlı bir kaynaktır. Lever-Tracy ve Quinlan (1988) ve Collins (1991) Avustralya için iyi analizler sunmaktadırlar. Waldinger v.d. (1990) et-

nik küçük işletmeler üzerine mükemmel bir kaynakken, Phizacklea (1990) moda endüstrisiyle ilgili alan çalışmasında cinsiyet, ırkçılık ve sınıf bağlantılarına bakar.

OECD, şimdi *Trends in International Migration* olarak adlandırılan yıllık raporuna ek olarak, konuyla ilgili çok miktarda önemli rapor ve yayın sağlamaktadır. Bunlar *The Changing Course of International Migration* (1993) ve devamını, *Migration and Development*'ı (1994) kapsayan uluslararası konferanslardan çıkan pek çok sonuçtur. *Combating the Illegal Employment of Foreign Workers* (2000) yasadışı göçmen istihdamıyla ilgili önemli kavrayışlar sunar.

Küreselleşme ve göçmen istihdamıyla ilgili önemli çalışmalar Stalker (1994, 2000) ve Castles'i (2000) kapsar. Portes (1995), Borjas (1999) ve onun editörlüğünü yaptığı cilt (2000) ve Rotte ve Stein (2002) uluslararası göç ekonomisiyle ilgili son dönemdeki temel kitaplardır. Philip L. Martin'in göç ekonomisiyle ilgili pek çok kitabı (1991-2002) önemlidir. Avustralya ile ilgili olarak Castles v.d.'ye (1998), İngiltere ile ilgili olarak ise Glover v.d.'ye (2001) bakınız. ABD ile ilgili etkili bir bakış açısı için Ekonomik Gelişme Komitesi'ne (2001) bakınız.

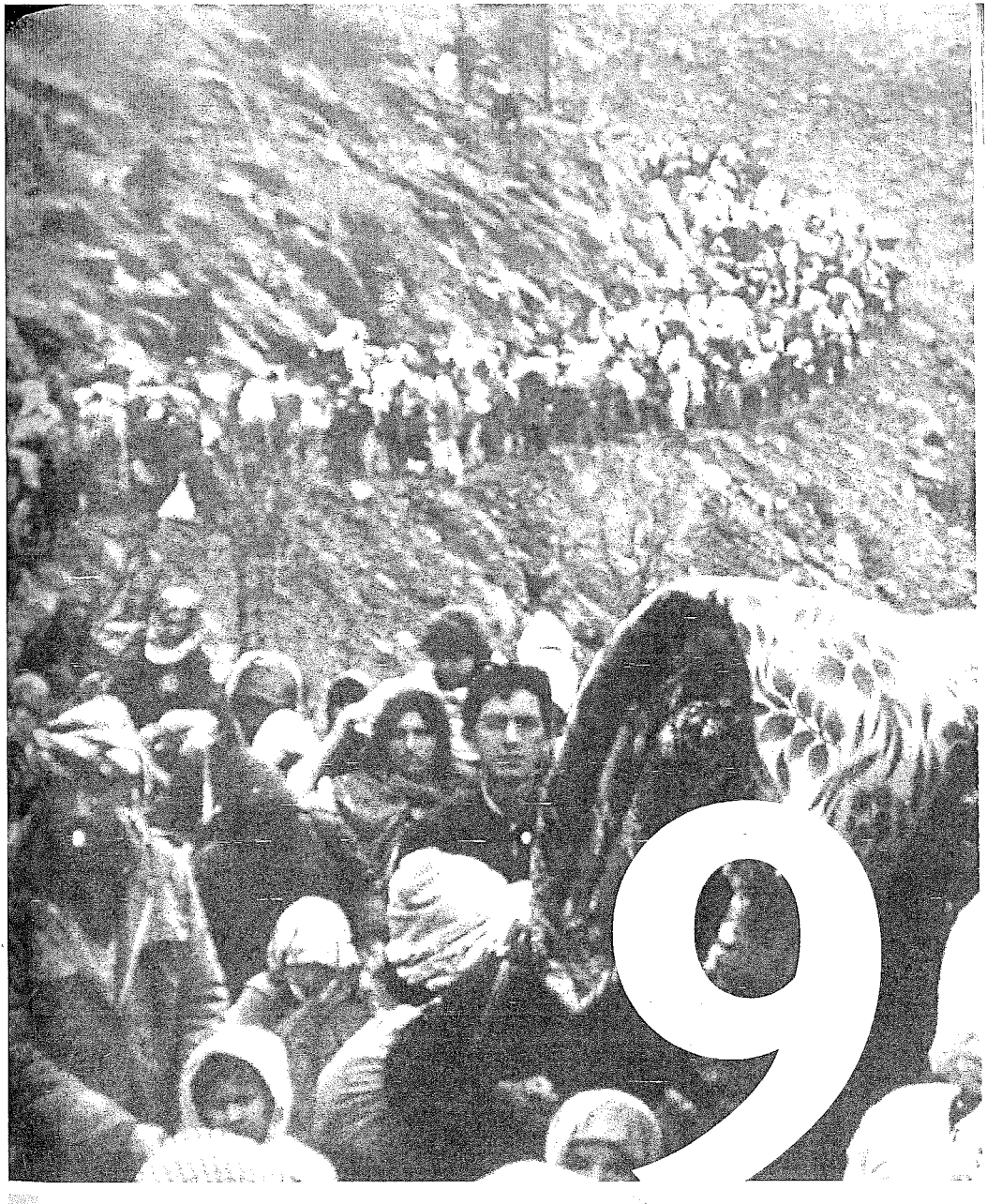

9

Göç Süreci: Avustralya ve Almanya'nın Karşılaştırılması

Bu bölüm, kurumsal çerçeve ve gelenek açısından birbirlerinden oldukça farklı iki ülkenin yaşadığı göç sürecinin karşılaştırmalı bir analizini içermektedir. Bu farklılıklara rağmen, göçün ve etnik farklılaşmanın gelişimi açısından bu iki ülke arasında önemli paralellikler söz konusudur. Bu durum, göç süreci dinamiklerinin (teorik olarak İkinci Bölüm'de tartışıldığı üzere) siyasal yapıların, hükümet politikalarının ve göçmenlerin niyetlerinin önüne geçebilecek kadar güçlü bir konjonktüre yol açabileceğini göstermektedir. Bununla birlikte; bu durum, yukarıda bahsedilen faktörlerin önemsiz olduğu anlamına gelmez: Göç süreci her iki ülkede de sürekli yerleşim ve etnik toplulukların oluşumu ile sonuçlanmış olsa da, bunlar çok farklı koşullar altında gerçekleşmiştir. Ayrıca, göç süreci, Avustralya örneğinde göçmenlerin etnik *topluluklara*, Almanya örneğinde ise etnik *azınlıklara* dönüşmesi biçiminde farklılaşmıştır. Almanya ve Avustralya örnekleri, 1990'lı yılların ortalarından itibaren her iki ülkede göç olgusuyla ilgili politikaların ve tutumların ciddi biçimde değişmesiyle de ayrı bir ilgiyi hak etmektedir.

AVUSTRALYA VE ALMANYA: İKİ ZIT ÖRNEK Mİ?

Avustralya ve Federal Almanya Cumhuriyeti (FRG), 1945 yılından bu yana kitlesel göç hareketleriyle karşı karşıyadır. Her iki örnekte de, göç süreci resmi göçmen işçi kabul programlarıyla başlamıştır. Başlangıç döneminde, Almanya ve Avustralya kısmen benzer ülkelerden göçmen işçi kabul etmekteydi. Bununla birlikte, bu benzerlik ortadan kalkmış gibi gözükmektedir ve iki ülke genellikle göç spektrumu üzerindeki farklı kutupların temsilcileri olarak görülmektedir.

Avustralya, sömürgecilik ve göç süreçlerinin sonucu olarak son iki yüzyılda ortaya çıkmış yeni bir ulusa ev sahipliği yapan klasik göç ülkelerinden birisi olarak değerlendirilir. ABD ve Kanada'ya benzer bir biçimde, Avustralya da başlangıçta Avrupa kıtasından ve sonrasında da diğer kıtalardan gelen göçmenlerin yerleşimine açık olan nüfus yoğunluğu düşük bir ülkedir. Avustralya 1947 yılından bu yana ülke nüfusunu artırmak ve ekonomik büyüme sağlamak amacıyla planlı bir biçimde göçmen kabul etmektedir. Avustralya'ya olan göç ileride vatandaş olacak şekilde temelde ailesel göç biçiminde gerçekleşmiştir, uygulanmakta olan çokkültürlülük siyasetiyle birlikte Avustralya çok farklı etnik gruplara ev sahipliği yapan bir ülkeye dönüşmüştür. 1996 yılı sonrasında, bu model ciddi sorunlarla karşı karşıya kalmış ve önemli değişiklikler ortaya çıkmıştır.

Almanya ise, tam tersine, 1871'e kadar bir devlet çatısı altında ulusal birliğini sağlayamamasına rağmen, genellikle kökleri yüzyıllar öncesine uzanan bir "tarihsel ulus" olarak görülür. Almanya, Doğu Almanya'dan gelen geniş sayıdaki mülteci ve "etnik Alman" akınına uğramış olsa da, 1945 sonrasındaki geçici "misafir işçi" politikalarıyla gündeme gelmiştir. 1973 petrol krizinden bu yana "sıfır göç" politikası izlenmesine rağmen, soğuk savaşın sona ermesi ülkeye yönelik yeni nüfus hareketlerini de beraberinde getirmiştir. 1990'lı yılların sonlarına kadar, Alman siyasetçileri ülkelerinin "bir göç ülkesi olmadığını" iddia ediyordu. Bununla birlikte, bu tarihten sonra, Almanya'da göç ve göçmenlerin entegrasyonuyla ilgili önemli siyaset ve tutum değişiklikleri yaşanmıştır.

İki ülkenin yaşadığı göç deneyimini göç sürecini şekillendiren bir dizi faktöre bakarak karşılaştıracağız: Göç hareketlerinin kökenleri ve gelişimi; göçmenlerin emek piyasasına giriş süreci; göçmen cemaatlerinin gelişimi; göç ve göçmenlerle ilgili yasal düzenlemelerin ve politikaların evrimi; göçmenlerin göçmen kabul eden ülke toplumuyla etkileşim biçimleri.

Tablo 9.1 ve 9.2'de her iki ülkede yaşayan göçmen nüfusuyla ilgili rakamlar verilmektedir. Başka bir ülke doğumlu birçok vatandaşa sahip Avustralya örneğinde tablodaki rakamlar doğum yeri esasına göre verilmiştir. 2001 yılı itibariyle toplam ülke nüfusunun yüzde 22'si başka bir ülke doğumludur. Buna ilave olarak, Avustralya doğumlu olanların yaklaşık yüzde 27'sinin ebebeynlerinden en az birisi göçmendir. Bu nedenle, Avustralya nüfusunun neredeyse yarısı ya başka bir ülke doğumludur ya da ebebeynlerinden en az birisi başka bir ülke doğumludur. Ayrıca, ülkede gerçek anlamda "göçmen olmayan" yegâne gruplar olan Aborjinlerin ve Torres Straits Adası yerlilerinin toplamı 400.000'dir (toplam nüfusun yüzde 2,2'si).

1999 yılı itibariyle, Almanya'da toplam nüfusun yüzde 8.9'una tekabül eden 7.3 milyon yabancı yerleşimci yaşamaktaydı. 1990 yılında, iki Almanya'nın birleşmesinden önce, Federal Almanya Cumhuriyeti'nde 5.3 milyon yabancı yerleşimci yaşamaktaydı. Bu rakamlar, Alman vatandaşlığına geçmiş yabancıları kapsamamaktadır. Bununla birlikte, Alman vatandaşlığına geçen yabancıların oranı düşük olduğundan, bu rakamlar oldukça küçük bir grubu temsil etmektedir.

GÖÇ HAREKETLERİNİN KÖKENLERİ VE GELİŞİMİ

Avustralya ve Almanya'ya olan göç hareketleri Üçüncü ve Dördüncü Bölüm'de tartışılmıştı. Bu bölümde, her iki ülkenin 1945 yılı sonrasında yaşadığı göç deneyimlerini farklılıklar ve benzerlikler temelinde ele alacağız.

1947 yılında, Avustralya hükümeti hem ekonomik hem de stratejik nedenlerden dolayı ülke nüfusunu artırmak için geniş ölçekli bir göç programını uygulamaya koymuştur. Programın asıl amacı Avust-

TABLO 9.1
Avustralya: Doğum Yerine Göre Göçmen Nüfus (bin)

Doğduğu Ülke	1971	1981	1991	1996	2001
Avrupa	2197	2234	2299	2217	2133
İngiltere ve İrlanda	1088	1133	1175	1124	1086
İtalya	290	276	255	238	219
Eski Yugoslavya	130	149	161	-	-
Yunanistan	160	147	136	127	116
Almanya	111	111	115	110	108
Diğer Avrupa ülkeleri	418	418	457	618	604
Asya (Ortadoğu dahil)	167	372	822	1007	1155
Yeni Zelanda	81	177	276	291	356
Afrika	62	90	132	147	183
Amerika	56	96	147	151	161
Toplam	2563	2969	3676	3813	3988

Kaynaklar: Avustralya Nüfus Sayımları

TABLO 9.2
Almanya'da Yaşayan Yabancı Nüfusu (bin)

Ülke	1980	1990	1995	1999
Türkiye	1462	1695	2014	2054
Eski Yugoslavya	632	662	798	737
İtalya	618	552	586	616
Yunanistan	298	320	360	364
Polonya		242	277	292
Hırvatistan			185	214
Avusturya	173	183	185	186
Bosna Hersek			316	168
İspanya	180	136	132	130
Hollanda		111	113	111
Portekiz	112	85	125	133
Diğer ülkeler	978	1355	2084	2340
Toplam	4453	5343	7174	7343
AT/AB içinde		1632	1812	1856

Notlar: 31 Aralık 1990 tarihine kadar olan rakamlar, yalnızca birleşmeden önceki Batı Almanya'ya ait rakamlardır. 1995 ve 1999 yıllarına ait rakamlar, 1990 yılında iki Almanya'nın Federal Almanya Cumhuriyeti çatısı altında birleşmesiyle oluşan tüm Almanya'ya aittir. 'Eski Yugoslavya'ya ait 1980 ve 1990 yılı rakamları Hırvatistan ve Bosna Hersek'i kapsamaktadır, 1995 ve 1999 yıllarına ait rakamlarda bu ülkeler ayrı olarak gösterilmiştir. AT/AB Avrupa Birliği'ne üye 15 devleti ifade etmektedir.
Kaynaklar: OECD (1992: Tablo 10; 2001: Tablo B.1.5).

ralya'yı İngilizler için cazip hale getirmek olsa da, sonraki dönemde kaynak bölgeler hızla çeşitlenmiştir. Avustralya'ya yönelen göç hareketlerinde 1940'lı yıllarda Doğu ve Orta Avrupa kökenliler, 1950'li ve 1960'lı yıllarda ise Güney Avrupalılar çoğunluğu oluşturuyordu. Doğu Avrupalıların birçoğu yerinden edilmiş kişilerin kaldığı kamplardan seçilirken, Güney Avrupa kökenliler İtalyan, Yunan ve Malta hükümetleriyle yapılan ikili anlaşmalar çerçevesinde Avustralya'ya geliyorlardı. Avustralya hükümetinin ülkeye hem işçi hem de yerleşimci göçünü teşvik etmesi zincirleme bir biçimde Avustralya'ya yönelik yeni göç dalgaları yarattı. Avustralya'ya erken dönemde gelen yerleşimciler, akrabalarının, arkadaşlarının ve hemşerilerinin Avustralya'ya göç etmesine ön ayak oldular.

1945'li yıllardan bu yana, Almanya'ya yönelik birkaç göç hareketi mevcuttur. Bunlardan birincisi ve en büyüğü, İkinci Dünya Savaşı sonrasında *Reich*'in kaybedilen doğu bölgelerinden gelen 8 milyonu aşkın sürgünü (*Heimatvertriebene*) ve 1961 yılına kadar Demokratik Alman Cumhuriyeti'nden Federal Almanya Cumhuriyeti'ne gelen 3 milyon kadar mülteciyi (*Flüchtlinge)* kapsamaktadır. Bu insanlar, etnik Alman olduklarından dolayı doğrudan Federal Almanya vatandaşı olmuşlardır. İlk dönemde yaşanan sorunlara rağmen, bu insanlar topluma uyum sağlamışlar ve Alman "ekonomik mucizesinin" başlıca emek kaynaklarından birisi olmuşlardır (Kindleberger, 1967).

Akdeniz çevresi ülkelerinden gelen "misafir işçileri" kapsayan bir sonraki büyük program Almanya'yı tam anlamıyla çok-etnili bir topluma dönüştürmüştür. Avustralya örneğinde olduğu gibi, emek göçünü hükümet organize ediyordu. Bununla birlikte, Avustralya örneğinin aksine, "misafir işçilerin" Almanya'ya sürekli yerleşim hakkı yoktu (bkz. Çerçeve 4.1). "Misafir işçi" sistemi, Almanya'da kol emeği veya düşük vasıf gerektiren sektörlerin (kadın ve erkek) emek gücü talebini karşılamak üzere tasarlanmıştı. Yabancı işçiler aile birleşmesini kısıtlayan, emek piyasası ve sosyal hakları sınırlandıran ve Alman vatandaşlığına geçiş konusunda sınırlamalar getiren özel bir yasal statüye sahiplerdi. Bununla birlikte, 1973 yılında işçi alımının sona ermesi-

nin ardından, yabancı işçilerin aile üyelerini yanlarına getirmesi ve ülkeye sürekli yerleşmesine yönelik bir eğilim oluştu. "Misafir işçi" statüsünde Almanya'da bulunan Güney Avrupalıların birçoğu ülkeden ayrılırken Türkiye ve Yugoslavya gibi coğrafi olarak uzak ve kültürel olarak farklı ülkelerden gelenler Almanya'da yaşamaya devam ettiler.

Almanya'daki Türkler olgusu, geçici emek göçünün göç edilen ülkede nasıl sürekli yerleşime ve cemaat oluşumuna dönüştüğüne dair iyi bir örnektir. Türkiye'nin uluslararası emek göçü geleneği yoktu: Emek göçünün başlaması Alman hükümetinin talebiyle ortaya çıkmıştı. Türk hükümeti işsizliği azaltacağı ve yurtdışında çalışacak işçilerin göndereceği döviz birikimlerinin ülkenin ödemeler dengesi sorununu çözeceğini umarak Almanya'nın talebini olumlu karşılamıştı. Göçmenler ise, yoksulluktan, işsizlikten ve yarı feodal toprak sahiplerine bağımlılıktan kurtulmanın bir yolu olarak Almanya'ya gitmek istiyorlardı. Ayrıca, Türk işçilerin Almanya'da kazanacakları maddi kazancın ve elde edecekleri mesleki becerilerin ileride Türkiye'nin gelişimine katkı sağlayacağı düşünülüyordu. Bu anlamda, Türk tarafı başlangıçta Alman tarafının geçici göç beklentisini paylaşıyordu. Bununla birlikte, Almanya 1973'te işçi alımını sonlandırdığında, çoğu Türk işçisi bu ülkede kalmaya ve aile üyelerini yanlarına getirmeye devam etti. Göçmenler, Türkiye'deki ekonomik durumun kötü olduğunu ve bir daha Almanya'ya gelme şanslarının olmadığının farkındaydılar. 1974 yılı itibariyle, Almanya'da yaşayan 4.1 milyon yabancının yaklaşık 1 milyonu Türklerden oluşmaktaydı. Bu rakam, 1982'de 1.6 milyona, 1995'te ise 2 milyona ulaştı. Göçün devam etmesi sadece aile birleşmesi değildi: Türkiye'de ortaya çıkan etnik ve siyasal sorunlar, yurtdışında yaşayan Kürt ve Türk topluluklar arasında yeni bir yaşam arayan sığınmacı dalgalarına yol açtı. Alman hükümeti tarafından uygulamaya konulan politikalar, göçün ve göçmen yerleşiminin daha ileri bir boyuta ulaşmasını engellemek yönünde etkisizdi. Kitlesel sınır dışı etme, sıklıkla bir çözüm yolu olarak Alman kamuoyunda tartışılsa da, birçok uluslararası anlaşmaya imza koymuş demokratik bir ülke olan Almanya için gerçek bir çözüm yolu değildi.

1970'li yılların ortalarıyla birlikte, hem Almanya hem de Avustralya büyük yerleşimci nüfusa sahipti. Avustralya hükümeti, göçmen yerleşimi konusunu bir gerçeklik olarak kabul edip, kültürel farklılık problemini çözmek için yollar aramaya başladı. Almanya ise, Avustralya'nın tam aksine, göçmenlerin ülkede kalıcı olacakları gerçeğini resmi olarak inkâr etti. 1970'li yılların sonları itibariyle, her iki ülke de daha büyük toplumsal farlılıkların doğmasına neden olan yeni göç biçimlerini yaşadılar.

Avustralya, dünyanın her yerinden göçmen kabul eden bir ülke haline geldi. Beyaz Avustralya Siyasetinden 1973 yılında vazgeçilmişti ve 1970'li yılların sonunda Çin Hindi bölgesinden gelen mültecilerle birlikte Asya kıtası kaynaklı kitlesel göç hareketi başlamış oldu. 1980'li yılların ortaları ile birlikte, Avustralya'ya kabul edilen göçmenlerin yüzde 40-50'sini Asya kökenliler oluşturuyordu. Avustralya Latin Amerikalılar (hem işçi hem mülteci olarak) ve Afrikalılar (az sayıda olsa da) için de çekim merkeziydi. Avustralya'ya serbest giriş hakkına sahip pek çok Yeni Zelanda vatandaşı da bu ülkeye göç etti. 1990'lı yıllarda ortaya çıkan ekonomik ve siyasal krizler, eski Sovyetler Birliği'nden, eski Yugoslavya'dan, Ortadoğu'dan ve Güney Afrika'dan Avustralya'ya yönelik yeni göç hareketlerine neden oldu. Hem vasıflı göçmenlerin hem de mültecilerin aile üyelerini yanlarına getirmelerine izin verildi. Ülkeye kabul edilen göçmenlerin değişen bileşimi bu değişimleri yansıtmaktadır. 1962-3 yılları arasında, ülkeye kabul edilen göçmenlerin yüzde 84'ü başta İngiltere olmak üzere (yüzde 44) sekiz Avrupa ülkesinden gelmekteydi. (Avustralya göç istatistikleri finansal yılla ilişkili olarak Temmuzdan Hazirana kadar olan dönemi kapsar). İngiltere dışındaki diğer ülkeler İtalya, Yunanistan, Yugoslavya, İspanya, Malta, Almanya ve Hollanda'ydı. Ülkeye kabul edilen göçmenlerin ülke esasına göre sıralanmasında ilk 10'a giren Avrupa kıtasından olmayan yegâne ülkeler Yeni Zelanda (yüzde 1.3) ve Mısır'dı (yüzde 1.1) (Shu ve ark., 1994). 1998-1999 yılları arasında ise, ülkeye kabul edilen göçmenlerin ülke esasına göre sıralanmasında ilk 10'a giren yegâne Avrupa ülkesi yüzde 10.4 ile İngiltere'ydi. Bu dö-

nemde, yüzde 22 ile Yeni Zelanda birinciydi. İlk 10'da bulunan diğer ülkeler ise sırasıyla İngiltere, Çin, Güney Afrika, Filipinler, Yugoslavya, Hindistan, Endonezya, Vietnam ve Hong Kong'du (DIMIA, 2001).

Son yıllarda, Almanya üç temel göç biçimi ile karşı karşıya kalmıştır. Birincisi, Doğu Avrupa ve Avrupa dışındaki ülkelerden gelen sığınmacılar; ikincisi, ekonomik beklentiler çerçevesinde Avrupa ülkelerinden ve kıta dışındaki ülkelerden gelenler (vasıflı, vasıfsız, kayıtlı, kayıt dışı); üçüncüsü, eski Sovyetler Biriliği'nden, Polonya'dan, Romanya'dan ve diğer Avrupa ülkelerinden gelen *Aussiedler,* 'etnik Almanlar'dır.

1948 tarihli Federal Almanya Anayasası'nın 16. maddesi, baskıya maruz kalanlara sığınma hakkı verilmesini öngörmektedir. 1993 yılına kadar, sığınmacı olarak Almanya'ya kabul edilen herhangi birisi kendisine mülteci statüsünün verilip verilmeyeceğiyle ilgili resmi karar alınana kadar ülkede kalma hakkına sahipti. Bu süreç, genellikle uzun yıllar almaktaydı. Almanya'ya yönelik sığınmacı hareketleri 1970'li yıllarda ciddi bir ivme kazandı ve Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından artarak 1986'ta 100.000'e, 1990'da 193.000'e ve 1992'de 438.000'e ulaştı (OECD, 1995: 195). Çaresiz ve yoksul insanların Doğu-Batı ve Güney-Kuzey yönündeki kitlesel göçünden duyulan korku aşırı sağ tarafından kullanıldı ve ırkçı olaylarda hızlı bir artış yaşandı. Uzun ve duygusal bir tartışmanın ardından Alman Anayasası'nın 16. maddesi 1993 yılında, Alman sınır polisinin sığınmacıları bir başka neden ışığında ülkeye sokmamasına izin verecek şekilde değiştirildi. Ayrıca, başvuru sürecini hızlandıracak bir dizi önlem yürürlüğe konuldu. Bu değişikliklerin sonucu olarak, sığınmacı başvuruları 1993 yılında 322.600'e, 1996'da 116.400'e, 1996'da 95.100'e düştü (OECD, 2001, 170).

1992 yılında, eski Yugoslavya'dan gelen sığınmacı sayısında bir artış yaşandı. İlk etapta, bu sığınmacıların çoğu Çingeneydi, sığınmacıların çoğu Romanya'dan gelmekteydi. 1992 yılının ortalarıyla birilikte, bu grup Almanya'da ırkçı saldırılarının başlıca hedefi haline geldi. Bosna Hersek'te yaşanan savaş sırasında Almanya'ya yönelik sığınmacı ha-

reketlerinde hızlı bir artış yaşandı ve 1995 yılıyla birlikte Almanya eski Yugoslavya'dan gelen 345.000 yerinden olmuş kişiye ev sahipliği yapıyordu (UNHCR, 2000b: 239). 1995 yılından sonra, Almanya, Yugoslavya kökenli sığınmacıların geri dönüş sürecini kolaylaştırmak için Bosna Hersek ve Sırp hükümetleriyle anlaşmalar yaptı. 1999 Kosova Savaşı nedeniyle Almanya'ya sığınanlara geçici koruma sağlandı ancak krizin sona ermesinin ardından bu insanlar hızlı bir biçimde ülkelerine geri gönderildi. 1999 yılı itibariyle, 7.3 milyon olan Almanya'nın yabancı nüfusunun 1.2 milyonunu sığınmacılar ve mülteciler oluşturmaktaydı. Bu kişilerin 400.000 kadarı, mülteci statüsüne geçmek istemeyen fakat politik nedenlerden dolayı ülkesine de dönmek istemeyen veya dönme imkânı olmayan "fiili mültecilerdi" (OECD, 2001: 173).

Almanya, göçmen emeği alımını 1973'te sonlandırmıştı, ancak 1990'lı yıllarla birlikte, Polonya ve diğer Orta ve Doğu Avrupa ülkelerine yönelik geçici göçmen işçi kabul programları yürürlüğe koymuştu. 1999'da 40.000 sözleşmeli işçi kabul edildi. Tarım, otel ve yemek sektöründe çalıştırılmak üzere yılda üç aylık bir süre için mevsimlik işçiler de ülkeye kabul edilmekteydi. 1999 yılı itibariyle, ülkede mevsimlik işçi statüsünde çalışan 223.400 kişi vardı. Yüksek vasıflı eleman ihtiyacını karşılamak üzere (özellikle bilişim teknoloji sektöründe) 2000 yılında uygulamaya koyulan yeni "Yeşil Kart" sistemi dahilinde, Şubat 2001 itibariyle 5000 kişi Almanya'ya kabul edildi. Bu rakam, Alman yetkililer tarafından öngörülen 20.000 rakamının çok uzağındaydı (OECD; 2001: 174-5). Uygulamaya koyulan "Yeşil Kart" sisteminin beklenenden az ilgi görmesi, çalışma süresinin kısa olması ve ailesel göçe izin verilmemesiyle ilişkilidir. Bu konuda resmi veriler çok sınırlı olsa da, Almanya'ya yasadışı göç halen daha sürmektedir. Ayrıca, Almanya'da yaşayan ve çalışan pek çok AB vatandaşı vardır. AB vatandaşları için çalışma izni gerekmediğinden dolayı bunların sayısı bilinmemektedir.

Aussiedler, Alman ataları yüzyıllardır Rusya ve Doğu Avrupa'da yaşayan etnik Almanları tanımlamak için kullanılmaktadır. İkinci Dünya Savaşı sonrasında Almanya'ya gelen sürgünlere benzer şekilde,

Çerçeve 9.1. Avustralya'nın Göç Paniği ve "*Tampa* Olayı"

Avustralya uzak coğrafi konumundan dolayı geçmişte çok az yasadışı göç alıyordu. Göç siyasal bir konu olarak daima Avustralya'nın gündeminde yer almasına karşın, bu konu üzerine kamuoyunda derin ayrımlar söz konusu değildi. Bu durum 1996 yılından sonra iki nedenden dolayı dramatik biçimde değişti: Tek Ulus Partisi'nin yükselişi ve deniz yoluyla ülkeye yasadışı olarak giren göçmenlerin sayısında yaşanan artış. 2001 yılında yaşanan "Tampa Olayı" ile birlikte göç konusu ülkenin ana gündem maddelerinden biri haline geldi ve Federal Seçimler öncesinde yapılan siyasal tartışmaların ana eksenini büyük oranda göç konusu oluşturdu.

Mart 1996'da yapılan Federal Seçimler sırasında, Queensland'dan Liberal Parti adayı olan Pauline Hanson, Aborjinlere yönelik hükümet hizmetlerini o kadar sert bir üslupla eleştirdi ki partisi adaylığını onaylamadı. Bununla birlikte, Hanson aynı bölgeden bağımsız milletvekili olarak Federal Parlamentoya seçildi ve hemen sonrasında azınlık hakları karşıtı bir söyleme sahip Tek Ulus Partisi'ni kurdu. Hanson, Federal Parlamentonun açılış töreni sırasında yaptığı konuşmada Aborjinler aleyhine sözler sarf etti ve Avustralya'nın "Asyalılaştığını" iddia ederek, çokkültürlülük politikasından vazgeçilmesi ve göçün durdurulması yönünde çağrıda bulundu. Hem iktidarda bulunan Liberal-Milliyetçi Koalisyon hem de muhalefetteki Avustralya İşçi Partisi (ALP) Hanson'ın izlediği siyaseti eleştirme konusunda oldukça yavaş davrandı. Siyasetin ırkçılaşmasına yönelik eğilim doğrudan etkisini gösterdi. Ulusal çıkarlar doğrultusunda göç politikası yeniden şekillendirilirken iki kategori hedef alındı: Sığınmacılar ve aile birleşmesi. Sonuçta, Avustralya'da göç ve çokkültürlülüğe karşı çok daha düşmanca bir iklim etkili olmaya başladı.

Bu durum, Kuzey Avustralya'ya teknelerle yasadışı olarak gelen göçmenlerin sayısında yaşanan artışla daha kötü bir hal aldı. Deniz yoluyla Avustralya'ya yasadışı olarak girmeye çalışanlar iki gruptan oluşmaktaydı: İnsan kaçakçısı şebekeleri aracılığıyla Avustralya'ya çalışmak için gelen Çinliler ve Irak, Afganistan ve genellikle insan kaçakçılığı ile uğraşan şebekeler tarafından kiralanan balıkçı tekneleriyle Endonezya yoluyla diğer ülkelerden gelen sığınmacılar. Bu yolla, yasadışı olarak ülkeye girenlerin sayısı uluslararası ölçeklere göre yüksek değildi, yılda 4000'i aşmıyordu. Fakat bu rakamlar bile, göçmenlerin düşmanca

Aussiedler Almanya'ya göç etme ve Alman vatandaşlığına geçme hakkına sahiptir. Genellikle kır kökenli olan *Aussiedler,* Almanya'ya göç ettiklerinde toplumsal uyum ve emek piyasasına girme konusunda ciddi sorunlarla karşılaşabilmektedirler. Alman hükümeti, bu kişilerin Almanya'ya göç etmesini ve yerleşmesini teşvik etmek için bir dizi ayrıcalıklı uygulamayı hayata geçirmiştir. 1987'de 86.000 olan Alman-

medya kampanyalarının ve popüler öfkenin hedefi olmasına yetti. Göç Bakanı Ruddock, bu yolla ülkeye girenleri "zorla sıranın önüne geçenler" olarak tanımladı ve bu kişilerin Avustralya hükümetince UNHCR için "gerçek" mültecilerin yararlanması amacıyla tahsis edilen yerleri gasp ettiklerini iddia etti. Ayrıca, deniz yoluyla yasadışı olarak ülkeye girmeye çalışanların Avustralya'nın egemenliği için tehdit unsuru olduğunu iddia etti. Avustralya hükümeti, 1999 yılında sürekli yerleşime ve aile birleşmesine açık kapı bırakmayan üç yıllık Geçici Koruma Vizesini (TPV) uygulamaya koydu. Caydırıcı olacak bir diğer önlem ise, deniz yoluyla ülkeye girmeye çalışanların Avustralya kıyılarına ayak basmalarını önlemek ve onları Endonezya'ya geri göndermeye çalışmaktı. Ülkeye ayak basan sığınmacılar yerleşim bölgelerinden uzak bölgelerdeki kamplara yerleştirildi ve medyanın, avukatların ve sivil toplum kuruluşlarının bu insanlarla iletişim kurması engellendi. Sonuçta, bu insanlar üç yıla kadar uzayan bir zorunlu alıkoyulma uygulamasıyla karşı karşıya kaldılar. Bu kamplarda, yoğun bir şekilde açlık grevleri, ayaklanmalar ve intihar gibi vakalar yaşanmaya başladı. Ayrıca, Avustralya hükümeti sığınma konusunda mahkemelerin sahip olduğu yetkilere bazı sınırlandırmalar getirdi (Crock ve Saul, 2002: Bölüm 5).

2001 yılının Ağustos ayında, Norveç bandıralı MV Tampa adlı bir şilebin Kuzey Avustralya açıklarında batmakta olan bir tekneden 400 kadar sığınmacıyı (çoğunluğu Afganistan ve Irak kökenli) kurtarmasıyla birlikte yasadışı göç mevzuu daha kötü bir hal aldı. Avustralya Hükümeti, *Tampa*'nın ülke karasularına girmesine izin vermedi ve şilep Avustralya'nın Christmas Adası yakınlarında bir yere demir attı. Bu olay, uluslararası diplomasiyi, Avustralya'da hararetli kamuoyu tartışmalarını içine alan bir dizi olaya başlangıç teşkil etti. Daha sonraları "Pasifik Çözümü" olarak adlandırılan bir süreçle, Avustralya hükümeti ciddi miktarda maliyeti göze alarak bu sığınmacıları komşu ülkeler olan Nauru ve Yeni Gine'ye göndermek istedi. Göç konusu Liberal-Milliyetçi Başbakan Howard'a zafer yolunu açacak Kasım seçimlerinde ana gündem maddesi haline geldi. *Tampa* olayından önce, seçimleri İşçi Partisinin kazanması bekleniyordu. 2002-2003 Avustralya Federal Bütçesi bir önceki yıla göre 1.2 milyar Avustralya dolarlık artışla 2.8 milyarı sınır kontrolü uygulamaları için ayırdı. 2002 yılında, sınır kontrol uygulamalarını daha sıkı hale getirecek yasalar yürürlüğe girdi (Castles ve Vasta, 2003).

ya'ya yerleşen *Aussiedler* sayısı, 1990'da 397.000 ile zirveye ulaşmıştır. Sonraki yıl, Sovyetler Birliği'nden 148.000, Polonya'dan 134.000, Romanya'dan 111.150 *Aussiedler* Almanya'ya yerleşmiştir. 1990'lı yıllarda Almanya'da toplumsal huzursuzluk ve işsizliğin artmasıyla birlikte, *Aussiedlerin* Almanya'ya göçü eski cazibesini kaybetmiştir. Serbest kabul prensibine rağmen, Alman hükümeti *Aussiedler* göçüne yıl-

lık kota getirdi. Almanya'ya *Aussiedler* göçü 1991-1995 yılları arasında azalarak yıllık ortalama 110.000'e geriledi. Daha sonraki dönemde, *Aussiedlere* uygulanan kota daha küçültüldü ve 1999 yılında, yalnızca 105.000 *Aussiedler* Almanya'ya göç etti (OECD, 2001: 170).

Avustralya'da ekonomik, toplumsal ve insani öncellikler temelinde hükümet tarafından planlanan düzenli bir Göç Programı uzun bir süredir devam etmektedir. Sürekli yaşamak üzere Avustralya'ya göç edenlerin sayısı 1980'lerde yılda ortalama 110.000, 1990'larda ise 90.000'dir. Mevcut Avustralya hükümeti vasıflı emek göçünü teşvik etmiş, ailesel göçleri sınırlandırmıştır. 2001-2002 yılı Göç Programı, (85.000) planlı vasıflı işçi alımında ciddi bir artışı öngörürken (45.000), ailesel göçlerin 21.200 olması öngörülmektedir. Bu rakamlar, 1999-2000 yılları arasında sayıları 31.600'ü bulan Yeni Zelandalı göçmenleri kapsamamaktadır. Ayrıca, hükümet tarafından uygulanan bir İnsani Program çerçevesinde 1990'lı yılların başından itibaren yılda ortalama 12.000 göçmen Avustralya'ya kabul edilmektedir. Avustralya, başka bir ülkede sığınmacı olarak bulunan kişileri UNHCR ile işbirliği içerisinde mülteci olarak kabul eden dünyadaki 10 ülkeden birisidir. Bununla birlikte, 1990'lı yılların sonlarından itibaren artan sayıda sığınmacı deniz yoluyla yasadışı olarak Avustralya'ya ulaşmıştır (bkz. Çerçeve 4.1). (Avustralya'ya yönelik son yıllarda yaşanan göç hareketleriyle ilgili kaynaklar ve bu sürecin analizi için bkz. Castles ve Vasta [2003]).

Avustralya'nın küresel ve bölgesel ekonomik ağlarla giderek daha fazla bütünleşmesi, ülkeye olan geçici emek göçünü artırmıştır. 2000-2001 yılları arasında, 45.669'u vasıflı işçi olmak üzere 160.157 kişiye Avustralya'da geçici oturma izini verilmiştir. Denizaşırı Öğrenci Vizesi de büyüyen bir kategoridir: 2000-2001 yılları arasında, 86.277 kişiye öğrenci vizesi verilmiştir. Bu öğrencilerin çoğunluğu Asya kökenlidir (DIMIA, 2001). Avustralyalıların yurtdışına göçü de artmaktadır. Yurtdışında çalışmak, profesyonel ve kişisel yaşamın önemli bir parçası haline gelmiştir ve 800.000 kadar Avustralyalının sürekli olarak yurtdışında yaşadığı tahmin edilmektedir.

Avustralya 1947 yılından bu yana 6 milyon göçmen kabul etmiştir. Avustralya'ya olan göç süreci hükümet tarafından planlı bir biçimde yürütülse de, sonuçları her zaman tahmin edilememektedir: Göçle birlikte Avustralya'nın etnik kompozisyonu, göç programının fikir babalarının tahmin edemeyeceği biçimde değişmiştir. Göç programının giderek genişlemesinin nedenlerinden birisi, ekonomik büyüme dönemleriyle birlikte daha fazla göçmen emeğine ihtiyaç duyulmasıyla ilgilidir. Göç sürecinin genişlemesinin bir diğer nedeni ise, zincirleme göçün bir süre sonra kendi kendini besleyen bir sürece dönüşmesiyle ilişkilidir. Almanya'da yaşayan yabancı nüfusun çoğunluğu 1960 ve 1970'li yıllarda uygulanan misafir işçi programının mirasıdır. 1945 yılından bu yana Almanya'ya göç edenlerin sayısı 20 milyonu bulmuştur. Almanya'da yaşayan yabancıların yüzde 60'ı en az 8 yıldır Almanya'da yaşamaktadır (OECD, 2001: 170). Almanya'da yaşayan en büyük göçmen grup olan ve sayısı 2 milyonu bulan Türklerin 750.000'i Almanya doğumludur (Oezcan, 2002). Almanya'ya yönelik son dönemlerde gelişen göç hareketleri oldukça karmaşık ve belirsizdir.

GÖÇMENLERİN EMEK PİYASASINA GİRİŞİ

1973 yılına kadar, hem Avustralya'nın hem de Almanya'nın göç siyaseti mavi yakalı emek gücü açığını kapatmak üzere göçmen kabul etmek üzerine kuruluydu. İngiliz kökenli olmayan ve destekli yolculuk çerçevesinde Avustralya'ya gelenler, hükümet tarafından Snowy Dağları Hidroelektrik Santrali Projesi, ağır sanayi ve fabrikalarda çalışmaya yönlendirilmiştir (Collins, 1991). Benzer biçimde, Alman Federal Çalışma Ofisi de, yabancı işçileri inşaat işleri ve fabrikalar gibi fazla vasıf gerektirmeyen işlerde çalışmaya yönlendirmiştir ve bu sektörlerde mümkün olduğu kadar uzun süre tutmak için sınırlayıcı uygulamalar yürürlüğe konulmuştur.

1973 yılı öncesi göç hareketleri temelde kırdan kente göç biçimindeydi: Akdenizli çiftçiler ve kısal işçiler yoksulluk, toplumsal yapının ve yerel sanayinin savaş nedeniyle çökmesi gibi nedenler dolayısıyla yurtdışına çalışmaya gitmişlerdi. Bu insanların çoğu, çiftliklerini ge-

liştirmek ve döndüklerinde kendi işlerini kurmaya yetecek parayı biriktirmek amacıyla yurtdışında çalışmayı geçici bir süre için düşünüyorlardı. Avustralya'ya göç etmiş Güney Avrupalı göçmenlerin birçoğu da belli bir süreden sonra ülkelerine geri dönmeyi düşünüyorlardı. 1960'lı ve 1970'li yıllarda Güney Avrupa ülkelerinde ekonomik koşullar iyileştikten sonra Avustralya'da yaşayan Güney Avrupa kökenli göçmenlerin bir kısmı ülkelerine geri döndü. Bununla birlikte, anavatanlarında hedeflerine ulaşmalarının umdukları kadar hızlı bir şekilde olmayacağını kavrayan göçmenlerin birçoğu yavaş yavaş düşüncelerini değiştirmeye başladı. Bu değişimin sonucu olarak, göçmenler arasında bulundukları ülkede daha uzun süre kalmak ve mesleki hareketlilik yönünde bir eğilim oluştu (bu eğilimlere paralel olarak, göçmenler arasında aile üyelerini de bulundukları ülkeye getirmeye yönelik bir eğilim de oluştu: Piore, 1979: 50ff).

Göçmen işçiler, emek piyasanın en alt basamağında bulunan işlerde çok az ücretler karşılığında çalışmaya başladı. Göçmen işçilerin nitelikleri genellikle göz önüne alınmadı, vasıflı işçiler ölü işlerde çalışmaya zorlandı. Erkek göçmen işçiler, genellikle araba fabrikaları montaj hatlarında, inşaat sektöründe ve döküm işlerinde istihdam edildi. Kadın göçmen işçiler ise, giyim, tekstil ve yemek sektöründe istihdam edildi. Ayrıca, kamu sektöründe vasıf gerektirmeyen işler, hazır yemek sektörü, işyeri temizliği, hurda toplama gibi işler de "göçmen işleri" olarak bilinmekteydi (bkz. Castles ve ark. 1984; Collins, 1991). Yapısal faktörler ve göçmenlerin düşük statüdeki işlerde istihdam edilmesine yönelik ayrımcı yasalar, emek piyasasında kalıcı ayrımlar yaratmıştır. Bu durum özellikle hem anavatanlarındaki ataerkil kültürden hem de göçmen olarak bulundukları ülkelerdeki cinsiyetçi ayrımdan dolayı mağdur olan göçmen kadınlar için geçerlidir. Göçmen kadınların mesleki statüleri, maaş ve çalışma şartları genel olarak emek piyasasındaki tüm gruplar arasında en alt basamaktadır (Phizacklea, 1993, 1990).

1970'li yıllardan bu yana devam eden ekonomik yapılanma süreci ciddi değişimleri de beraberinde getirmiştir. 1973 öncesinde gelen göçmen işçiler, düşük vasıflı işçilerin çalıştığı imalat sanayinin ekono-

mideki ağırlığını kaybetmesi dolayısıyla yeniden yapılanma sürecinin asıl mağduru olmuşlardır. OECD tarafından yapılan bir araştırmaya göre, vasıfsız, yaşlı, yabancı bir işçinin ekonomik durgunluk döneminde işsiz kaldığı takdirde, yeniden iş bulması bir hayli zordur (OECD, 1995: 37). Vasıfsız imalat işlerinin yok olmasından dolayı, pek çok göçmen dil becerisinden yoksundur ve yeniden temel eğitime ihtiyaç duymaktadırlar (Baker ve Wooden; 1992). Avustralya'da, 1974-5, 1982-3 ve 1990-2 ekonomik durgunluk dönemlerinde, diğer işçilere oranla İngilizceyi sonradan öğrenen göçmenler (NESB) arasında işsizlik oranı önemli ölçüde daha fazlaydı (Ackland ve Wlliams, 1992). Ana dili İngilizce olan göçmen işçilerin (ESB) durumu ise görece olarak daha iyiydi. 1996 nüfus sayımına göre, ana dili İngilizce olmayan göçmenler (NESB) arasında işsizlik oranı yüzde 10.9, ana dili İngilizce olan göçmenler arasında yüzde 6.4, tüm nüfus genelinde ise yüzde 7.8'di. Almanya'da yabancılar arasındaki işsizlik oranı 1999'da yüzde 18.4'dü ve bu rakam Almanlar arasında yüzde 8.8 olan işsizlik oranının iki katıdır (OECD, 2001: 171).

Yeni göçmenlerin çoğunluğu, eski düşük vasıflı göçmen işçi tipine artık uymamaktadır. Avustralya'da Tayvan, Kore, Çin, Hong Kong gibi ülkelerden gelen birçok göçmen yüksek vasıf gerektiren, profesyonel ve yönetimsel alanlarda çalışmaktadır. Vasıflı emek açığını karşılamak için yeni göçmenlere ihtiyaç duyulmaktadır ve bunlar Avustralya ekonomisi ile bölgenin hızla büyüyen "Asya kaplanı ekonomileri" arasında kurulacak ilişkiler için önemli görülmektedir. Tıpkı diğer AB ülkeleri gibi, Almanya da artan sayıda uluslararası yönetici ve uzman değişimiyle karşı karşıyadır.

Aynı zamanda, geçmişte göçmen işçilerin emek piyasasında ciddi ayrımlar yaratacak şekilde toplu olarak belli sektörlerde istihdam edilmesi, ekonomik durgunluk ve yüksek işsizlik dönemlerinde bile yerel emeğin bu kişilerin yerini kolayca alamayacağını göstermektedir. Gelişmiş ülkelere, sığınmacı, mülteci ve bu ülkelerde bulunan göçmenlerin aile üyesi statüsünde gelenler, genellikle kayıt dışı sektörde düşük ücretlerle ve her türlü güvenceden yoksun bir biçimde çalışmaktadır.

Son dönemlerde, Batı toplumlarında doğurganlık oranlarında yaşanan düşüş göç konusundaki görüşleri değiştirmiştir. Bir grup iktisatçı ve siyasetçiye göre, gelecekte ekonomik büyümeyi ve demografik dengeleri korumak için düşük vasıflı işlerde istihdam edilmek üzere göçmen kabul etmeye devam edilmelidir (UNDP, 2000).

Örgün ve mesleki eğitim alma şansına sahip olan göçmen ailelerin çocukları, ebeveynlerine oranla çok daha iyi işlerde çalışma imkânı yakalayabilmektedir. Avustralya'da yapılan araştırmalar, göçmen ailelerde kuşaklar arasında ciddi mesleki hareketlilik yaşandığını göstermektedir. Örneğin, 1991 nüfus sayımına göre, Avustralya'da yaşayan Yunan asıllı birinci kuşak göçmen erkekler arasında üniversite mezunlarının oranı yüzde 2 iken, bu insanların erkek çocukları arasında bu oran yüzde 18.8'dir. Bu durum, genellikle sınırlı olmakla birlikte, bazı Avrupalı göçmen gruplarında görülmektedir (Birrell ve Khoo, 1995). Bununla birlikte, iyi eğitim almamış ikinci kuşak göçmenlerin kalıcı bir iş bulması hayli zordur. 1980'li yıllara kadar, Almanya'da göçmen ailelerin çocuklarının eğitim yaşamları pek parlak değildi ve onları eğitmek konusunda az sayıda işveren istekliydi (Castles ve ark., 1984: Bölüm 6). Son dönemlerde, göçmen çocukların eğitim durumlarıyla ilgili olumlu gelişmeler yaşanmaya başlandı. Bununla birlikte, hükümet yetkililerine göre, göçmen çocukların örgün ve mesleki eğitimlerinde halen daha ciddi eksiklikler söz konusudur (Süssmuth, 2001).

1950'li ve 1960'lı yıllarda göçmen işçiler Almanya'ya ulaştıklarında sanayide giriş düzeyinde iş bulmaları kolaydı. Günümüzde, göçmenler için bu tarz işler bulmak oldukça zordur ve çoğu genç azınlık mensubu sık sık işsiz kalma ve geçici işlerde çalışmak durumundadır. Bazı gruplar ve bireyler bu durumu aşmış ise de, çoğunluk halen daha bu kısır döngünün içinde debelenmektedir: Başlangıçta oturdukları bölgede düşük vasıflı işlerde çalışmaları ve kötü eğitim koşulları ırkçılık süreçleriyle birlikte kalıcı hale gelmektedir. Gençlerin iş arayışı, yeterli eğitime sahip olmadıklarından, etnik görünümlerinden dolayı başarısızlıkla sonuçlanabilir ve belli bölgelerde yaşamaları bu insanların

güvenilmezliğine ve marjinalliğine işaret eden bir damgaya dönüşür (Haussermann ve Kazapov, 1996: 361).

Son dönemlerde, göçmenler ücretli çalışmaya alternatif olarak kendi işlerini kurmaya başlamışlardır ve "etnik küçük ticari girişimler" hemen hemen bütün sanayi ülkelerinde önemli bir yer tutmaya başlamıştır (Waldinger ve ark., 1990). Avustralya'da, bazı göçmen gruplar Avustralya doğumlulardan daha yüksek oranla kendi işlerine ve işyerlerine sahiptir. Ne var ki, pek çok iş girişimi başarısızlıkla sonuçlanır ve bu işyerlerinde öz sömürü (uzun çalışma saatleri, kötü koşullar, aile emeği kullanımı, iş güvenliğinin olmaması) oldukça yüksektir. Etnik girişimcilerin çoğunluğu hazır yemek, ulaşım, inşaat ve perakendecilik gibi 'etnik mevkilerde" yoğunlaşmaktadır (Waldinger ve ark., 1990; Collins ve ark., 1995). 1999 yılı itibariyle, Almanya'da kendi işini yapan yabancıların sayısı, 23.000 aile çalışanıyla birlikte, 263.000'e ulaşmıştır (OECD, 2001: 175).

CEMAAT OLUŞUMU

Almanya'ya gelen yabancı işçiler, işverenler tarafından ilk başlarda işyerlerine yakın kamplara veya yurtlara yerleştirildiler. Avustralya'da ise, Göç Ofisi tarafından yeni gelen göçmenler için yurtlar tahsis edildi ve göçmen işçi yurtları sanayi bölgelerine yakın yerlerden seçilmişti. Göçmen işçiler aile üyelerini bulundukları ülkeye getirdikten sonra genel emlak piyasasında konut arayışına girdiler. Bu insanlar için birkaç olumsuz faktör söz konusuydu. Göçmenlerin çoğunluğu, çok az gelire ve birikime sahipti. İlk gelen göçmenler yerel bilgiden ve informel ağlardan yoksundular. Bazı ev sahipleri göçmenlere ev kiralamak istemezken, bazıları kalabalık göçmen aileler için yüksek kira bedelleri talep ediyorlardı. Bazı örneklerde, sosyal konut tahsisinde göçmenler ayrımcılığa uğrayarak, bu haktan mahrum bırakılmış veya tahsis listesinin en sonuna yerleştirilmiştir (bkz. Castles ve Kosack, 1973: Bölüm 7). Bu gelişmelerin sonucu olarak, göçmenler barınma maliyetinin düşük olduğu sanayi bölgelerindeki veya şehir merkezlerindeki yoksul mahallelerde yoğunlaşmışlardır. Bu yerleşim yerleri, barınma koşulla-

rı veya yerel sosyal olanaklar (okul, sağlık kurumu ve eğlence yerleri gibi) açısından genellikle oldukça yetersizdi.

Almanya'da, göçmenlerin bu şekilde belli bölgelerde yoğunlaşması sonraki dönemlerde de devam etti. Avustralya'da ise, göçmenler arasında kendi ticari işlerini kurmaya yönelik kuvvetli bir gelenek bulunduğundan dolayı bu insanlar sosyo-ekonomik durumlarını değiştirme imkânı yakalayabiliyorlardı. 1986 yılı ile birlikte, Avustralya'da yaşayan Güney Avrupalıların çoğunluğu, uzun saatler çalışmanın ve tutumlu olmanın bir sonucu olarak kendi evlerini satın almışlardı ve bu insanlar arasında işyeri sahibi olanların oranı Avustralya doğumlular arasında işyeri sahibi olanların oranından çok daha yüksekti (ABS, 1989). Göçmenlerin bir kısmı başka yerleşim yerlerine taşınırken, büyük çoğunluğu ilk yerleşim yerlerinde yaşamaya devam etti. Yeni göçmen grupları için de, Çin Hindi kökenliler gibi, benzer bir geçiş süreci söz konusuydu.

Hem Avustralya hem Almanya'da "etnik gettoların" oluşumu üzerine bolca tartışma gelişmişti. Gerçekte, ABD örneğinin aksine, her iki ülkede de çoğunluğunu göçmenlerin oluşturduğu çok az yerleşim yeri vardı. Daha ziyade, göçmenlerin dezavantajlı gruplarla (düşük gelirli işçiler, işsizler, sosyal güvenlik hizmeti alanlar ve emekliler gibi) aynı yerleşim yerlerini paylaştıkları sınıf temelli bir ayrım söz konusuydu. Bununla birlikte, toplumsal yapı, kültür ve görünüm bakımından bir etnik grubun baskın olduğu yerleşim yerleri de söz konusudur. Batı Berlin'in Kreuzberg semtindeki Türk cemaati bu anlamda iyi bir örnektir. Avustralya'da, Melbourne'nün Carlton, Sidney'in Leichhardt ve Fairfield bölgelerinde göze çarpan bir İtalyan etkisi görülebilir. Melbourne ve Sidney merkezinde Çin yerleşimleri vardır ve Richmond (Melbourne) ve Cabramatta (Sidney) bölgelerinde Çin Hindi yerleşim yerleri gelişmiştir.

Göçmenlerin mekânsal açıdan yaşadıkları toplumdan ayrışması çift yönlü bir süreçtir: Bu süreç bir taraftan hem yetersiz barınma koşulları ve sosyal haklar, hem de çoğunluk toplumundan görece izolasyon anlamına gelmektedir. Diğer taraftan ise, cemaat oluşumu ve etnik altyapı ve kurumların oluşmasına olanak sağlar. Bu sürecin en

görünür belirtisi yalnızca göçmen topluluklarının özel ihtiyaçlarına hitap eden dükkân, kafe ve acentenin açılmasıdır. 'Etnik profesyoneller' de –sağlık çalışanı, avukat, muhasebeci– bu bölgelerde çalışma imkânı yakalayabilmektedir. Küçük işyeri sahibi olan veya özel sektörde profesyonel olarak çalışan göçmenler etnik orta sınıfların çekirdeğini oluşturur ve göçmenleri temsil eden derneklerde liderlik rolü üstlenirler. Bu sosyal dayanışma örgütleri, temsil ettikleri göçmen toplulukların özel ihtiyaçlarını karşılarlar ve bazı durumlarda mevcut sosyal hizmetler sisteminin eksikliklerini giderirler. Sosyal örgütlenmeler göçmen toplulukların üyelerini buluşturmak üzere özel merkezler kurarlar. Kültürel örgütlenmeler ise, göçmen toplulukların dillerini, geleneklerini ve folklorunu korumayı amaçlarlar ve ana dil ve din dersleri verirler. Siyasal örgütlenmeler, temsil ettiği topluluk üzerinde siyasal olarak etkili olmaya çalışır. Bu derneklerin başlangıç noktası genellikle ana vatanlarındaki politikalardır ancak cemaat üyelerinin göçmen olarak bulundukları ülkede kalma süresinin uzamasıyla birlikte, bulundukları ülkenin siyaseti ile daha fazla ilgilenmeye yöneldiler.

Cemaat oluşumunda din merkezi bir rol oynar. Bazı durumlarda, göçmenler mevcut yapılara katılırlar: Örneğin Avustralya ve Almanya'daki Güney Avrupa kökenli göçmenler Katolik Kilisesine katılmışlardır. Bununla birlikte, bu insanlar, dinin kendi ihtiyaçlarına duyarlı bir biçimde tatbik edilmediğini düşünebilmektedir (Alcorso ve ark., 1999: 110-2). Genellikle, rahipler ve tarikatlar (İtalya'dan Scalabrinianlar örneğinde odluğu gibi), göç edilen bölgelerdeki kiliselere yeni bir karakter verecek şekilde göçmenlere eşlik ederler. Yunanistan, Yugoslavya ve Doğu Avrupa'dan Avustralya'ya göç eden Ortodoks Hıristiyanlar, bu ülkede kendi cemaat ve kiliselerini kurmuşlardır. Son yıllarda, dinsel açıdan en önemli gelişme Müslüman göçmenler arasında görülmektedir: Almanya'da Türk ve Kuzey Afrikalı göçmenler, Avustralya'da ise Lübnanlı, Türk ve Malezyalı göçmenler. Cami ve dini derneklerin kurulmasına büyük önem verilmiştir. Ayrıca, eskiden ezici çoğunluğun Hıristiyan olduğu ülkelerde Budist, Bahai ve Hindu tapınaklarına rastlanabilmektedir.

Bu tarz gelişmelere, tüm göç ülkelerinde rastlanabilmektedir. Bu gelişmeler, geçici göçmen grupların etnik cemaatlere dönüşme sürecinin bir parçasıdır. Cemaatsel ağların ve kurumların kurulması, "yerleşik hale gelmek" ve yeni bir kimlik oluşturmak adına en azından bilinçli bir karar anlamına gelmektedir (Pascoe, 1992). Cemaat oluşumu, göçmenlerin bulundukları ülkede uzun süreli veya kalıcı olarak kalacaklarını anlamalarıyla, çocuklarının bu ülkede doğması ve okula başlamasıyla, kadınların "kültürün taşıyıcısı" rolünü almalarıyla ve her şeyden önemlisi ikinci kuşak çağının gelişiyle ilişkilidir (Vasta, 1992). Almanya'daki Türk göçmenler arasında bu ülkede uzun süreli olarak kalacaklarına dair bir bilincin gelişmesi Türk derneklerinin kurulmasına ön ayak olmuştur (Kastoryano, 1996). Bu derneklerin çoğunluğu İslâmi bir nitelik taşımış olsa da, Almanya'da gittikçe daha fazla siyasal ve toplumsal haklar elde etmeyi amaçlamışlardır. Bunun yanı sıra, bu dernekler, hem Türk hem de Alman olmaya fırsat veren çifte vatandaşlık hakkına yönelik bir talepte ifadesini bulan yeni bir kolektif kimliği temsil etmektedirler.

Etnik cemaat kavramı, asimilasyon ve çokkültürlülük tartışmalarında merkezi bir rol oynamaktadır. Cemaat oluşum süreci, mekanik ve önceden belirlenmiş bir süreç değildir ve bütün göçmenler etnik cemaatler oluşturmazlar. Örneğin, Avustralya'da bir İngiliz, Almanya'da ise bir Avusturyalı etnik cemaatinden bahsedilemez. Göçmenler açısından, cemaat oluşturmak yalnızca kültürlerini korumaya yönelik bir adım değil, aynı zamanda toplumsal olumsuzluklarla baş etmek için ve ırkçılıktan korunmak için bir stratejidir. Etnik cemaati var eden kurumlar ve ilişkiler, başlangıçta birey ve grup ihtiyaçları üzerine kurulur. Bununla birlikte, ekonomik girişimlerin, kültürel ve toplumsal derneklerin, dinsel ve siyasal grupların gelişmesine paralel olarak, bir cemaat bilinci oluşmaya başlar. Bu süreç hiçbir şekilde homojen değildir; tersine iktidar, prestij ve kontrol mücadelelerine dayanır. Etnik cemaatler, en iyi şekilde değişken, karmaşık ve çelişkili ağlar olarak tasavvur edilebilir. Bu yapılar, en yoğun ve kolay biçimde yerel düzeyde tanınabilir, fakat ulusal ve daha üst düzeylerle de ilişkilidir. Etnik cema-

atler, ulus ötesi bir nitelik kazanabilir ve insanları sınırlar, kuşaklar boyunca birleştiren iletişimsel ağların temelini oluşturabilir (bkz. İkinci Bölüm).

YASAL ÇERÇEVELER VE HÜKÜMET POLİTİKALARI

Avustralya ve Almanya'daki göç süreçleri arasında önemli benzerlikler mevcuttur. Ancak bu ülkelerde, göçmenlerin toplumdaki konumunu belirleyen kanunlar ve uygulamalar son zamanlara kadar oldukça farklıydı. Bu farklılıklar, her iki ülkede ulus devlet inşa sürecinin çok farklı tarihsel koşullar altında gerçekleşmesiyle ilişkilidir. Avustralya modeli, eski bir yerleşimci sömürgesinin mirası üzerine kurulmuş coğrafi temelli bir ulus kavramını temsil eder: Avustralya'da, eğer göç yasaları bir kişiye sürekli yerleşimci olma hakkı veriyorsa, yurttaşlık yasası bu kişinin siyasal toplumun ve ulusun vatandaşı olmasına izin verir. İlk modern Alman devletinin 1871 yılında kurulduğu Almanya'da ise, Avustralya'nın tersine, vatandaşlık coğrafya kavramının yerine dil ve kültürün belirleyici olduğu etnisite kavramı üzerinden tanımlanmıştı. Bir kişinin Alman vatandaşı olabilmesi için, etnik Alman olması gerekiyordu, öyle ki 'kan' bir etnisite işareti olmuştu. 2000 yılına kadar, Alman vatandaşlığı, *ius sanguinis* ilkesi üzerine kuruluydu (kan veya soy üzerinden tanımlanmış vatandaşlık kanunu). Milyonlarca yabancı toplumun parçasıydı, fakat devletten ve ulustan dışlanmıştı. Bu durum, görünüşte absürd olan "Federal Almanya Cumhuriyeti bir göç ülkesi değildir" sloganının arkasında yatan zihniyeti temsil ediyordu (bkz. Hoffman, 1990).

Avustralya'da, göç sürecinin başlangıcından bu yana aile birleşmesi kabul edilmiş ve yeni gelen göçmenlerin Avustralya vatandaşı olmaları teşvik edilmiştir. Başlangıçta vatandaşlığa kabul için gerekli olan beş yıllık bekleme süresi, önce üç yıla, sonrasında ise iki yıla indirilmiştir. Bugün, iki yılı aşkın bir süredir Avustralya'da bulunan göçmenlerin üçte ikisi Avustralya vatandaşıdır. Bu ülkede, vatandaşlık *ius soli* ilkesine (ülke kanunu veya ülke sınırları içinde doğmuş olmaya dayanan vatandaşlık) dayanmaktadır. Bu anlamda, Avustralya'da yasal

olarak bulunan göçmenlerin çocukları otomatik olarak Avustralya vatandaşıdır. Avustralya vatandaşlığına kabul edilen göçmenler, eski uyruklarını da koruyabilmektedirler. Bu nedenden dolayı, çifte vatandaşlık bu ülkede oldukça yaygındır.

Almanya'da vatandaşlığa kabul için iki farklı yasal sistem mevcuttur. Birincisi, 1945 sonrası sürgünleri, mülteciler ve *Assuiedler* kökenliler gibi Alman soyundan gelenler için geçerlidir. Bu insanlar, Alman vatandaşı olma hakkına sahiptirler ve yabancı olarak görülmezler. İkinci sistem ise, yabancılar için geçerlidir. Ülkede belli bir süre kalmış olma şartının aranması, sınırlayıcı koşullar ve karmaşık prosedürler Alman vatandaşlığına geçmiş yabancı sayısını sınırlamıştır. Alman vatandaşlığına başvuran yabancılar önceki vatandaşlıklarından vazgeçmek durumundaydılar. 1980'lerin ortaları ile birlikte, 3 milyonu aşkın yabancı Alman vatandaşlığına kabul edilmek için gerekli olan ülkede on yıl ikamet etme şartını yerine getirmişti, ancak bunlardan sadece yıllık yaklaşık 14.000'i Alman vatandaşlığı elde etti (Funcke, 1991). Almanya'da doğan yabancıların çocukları doğrudan Alman vatandaşlığına kabul edilme hakkına sahip değillerdi. Bu nedenden dolayı, göçmenlerin büyük bir çoğunluğu ve onların çocukları Alman vatandaşı değillerdi.

1990 yılında iki Almanya'nın birleşmesi sürecinde, göçmenlerin, özellikle göçmen geçmişe sahip gençlerin toplumsal ve siyasal entegrasyonunun önündeki en büyük engel olarak kısıtlayıcı vatandaşlık yasaları gösterilmişti. Göçmenler ve ırkçılık karşıtı organizasyonlar Alman vatandaşlığına kabul prosedürünün kolaylaştırılması için bir dizi kampanya düzenlemişti. Bu kampanyalar sırasında dillendirilen en önemli talep, göçmenler için çifte vatandaşlık hakkının tanınması yönündeydi. Bazı göçmen gruplarına, özellikle Türklere, doğdukları ülke hükümetleri kendi uyruğundan çıkma hakkı vermiyordu. Bütün bu güçlüklerin yanında, bir göçmen için doğduğu ülkenin uyruğundan çıkmak hem maddi kayıp (doğduğu ülkedeki toprak sahipliğini düzenleyen yasalar bakımından) hem de psikolojik sorunlar anlamına gelmekteydi.

1998 yılında Almanya'da Sosyal Demokrat-Yeşiller koalisyon hükümetinin kurulmasının ardından, vatandaşlık yasasının çifte vatandaşlığa izin verecek şekilde reforma tabi tutulacağı açıklanmıştı. Bu karar, muhafazakârların başını çektiği şiddetli bir muhalefetle karşılaştı. 1999 tarihli vatandaşlık yasası (yürürlüğe 2000 yılında girdi), önceki vatandaşlık yasalarının aksine *ius soli* ilkesine göre düzenlenmişti, ancak çifte vatandaşlığa izin vermiyordu. Bu yasaya göre, ülkede en az 8 yıl ikamet etmiş olan, vatandaşı olduğu ülkenin uyruğundan çıkmayı kabul eden, ülkede bulunduğu süre dahilinde ciddi bir suç işlememiş, kendisine ve ailesine bakmaya yetecek maddi geliri olan, Almanca dil yeterliliğine sahip olan ve Alman Anayasasına bağlılığını taahhüt eden göçmenler Alman vatandaşlığına geçme hakkına sahipti. Ayrıca ebeveynlerinden en az birisi yasal olarak sekiz yıldır Almanya'da ikamet eden Almanya doğumlu çocuklar da Alman vatandaşlığını elde edebiliyordu. Bu statüdeki çocuklar, yetişkin olana kadar çifte vatandaşlık hakkına sahiptiler. Fakat 23 yaşına geldikleri zaman, vatandaşı oldukları ülkelerden birisini seçmek zorundaydılar. 1999 vatandaşlık yasası, çifte vatandaşlığa izin vermemesine rağmen istisnai durumda olan birçok kişi vardı: 1990'ların başında, Almanya'da tahmini olarak 1.2 milyon kişi Almanya'da çifte vatandaş statüsünde yaşamaktaydı (Çınar, 1994: 54). Bu rakamda daha sonraki dönemde de artış yaşanmıştı. Yeni vatandaşlık yasası yürürlüğe girmeden hemen önce, Alman vatandaşlığına geçenlerin sayısında hızlı bir artış yaşandı ve 1998 yılında bu rakam yaklaşık 107.000'e ulaştı (Beauftragte der Bundesregierung, 2000: 33).

Göç ve toplumsal entegrasyon alanlarındaki temel farklılıklar kamu siyasetinin tüm yönlerinde de görülmektedir. Avustralya modelindeki farklılıkları yönetme siyaseti iki aşamadan geçmiştir. 1950'li yıllarda, Avustralya'da İngiliz kökenli olmayan göçmenlerin mevcut toplumdan ayırt edilemeyecek bir şekilde toplumsal ve kültürel olarak *asimile edilmesini* amaçlayan bir siyaset uygulamaya koyulmuştu. Bu asimilasyoncu siyasetin ana ilkesi, göçmenlere Anglo-Avustralyalılarla birlikte yaşamasını ve çalışmasını ve hızlı bir şekilde Avustralya vatan-

daşlığına geçmesini teşvik edecek biçimde "Yeni Avustralyalılar" olarak davranılması üzerine kuruluydu. Ülkeye ailesiyle birlikte gelen göçmenlerin çocukları için herhangi bir eğitim taahhüdü söz konusu değildi. Bu dönemde, kültürel çeşitliliğin ve "etnik gettoların" oluşumu engellenmiştir.

1960'lı yıllarda, emek piyasasında ve yerleşim alanındaki ayrımlar ve göçmenler arasındaki cemaat oluşumu nedeniyle, asimilasyoncu siyasetin işlemediği ortaya çıkmıştır. 1970'li yıllarla birlikte, Avustralya'daki siyasal partiler "etnik oyların" siyasal potansiyelini anlamaya başlamıştırlar. Bu dönemde, asimilasyoncu siyasetin yerini *çokkültürlülük* siyaseti almıştır. Çokkültürlülük siyasetine göre, dillerini ve kültürlerini devam ettiren göçmen gruplar, temel kurumlara ve demokratik değerlere saygı gibi temel ilkelerine bağlı kaldıkları sürece, meşrudurlar ve Avustralya vatandaşlığına uygundurlar. Ayrıca, çokkültürlülük siyaseti, farklı etnik grupların toplumla tamamen bütünleşmesinin önündeki engelleri kaldırmak için özel yasalar, kurumlar ve sosyal politikalar oluşturulmasını öngörüyordu (OMA, 1989).

Almanya'da göçmenlerin asimilasyonu gibi bir sorun yoktu. Federal Çalışma Bakanlığı tarafından verilen çalışma izinleri ve "misafir işçiler" bir bürokrasi ağı tarafından kontrol edilmekteydi. Yabancılar Polisi (Ausländerpolizei) yabancı işçilerin oturum izinlerini kontrol ediyor, onları gözetim altında tutuyor ve kuralları ihlal edenleri sınır dışı ediyordu. Şirketlerin personel bölümleri, göçmenlerin temel sosyal hizmetleri sağlıyordu ve göçmenlerin kaldığı şirket yurtlarını yönetiyorlardı. Yabancı işçilerin kişisel ve ailesel problemleriyle ilgilenmek için, Alman hükümeti kiliselere ve özel sosyal hizmet kurumlarına belli fonlar tahsis etmişti (bkz. Castles ve Kosack, 1973). 1970'li yıllarla birlikte, çok sayıda yabancı çocuk Alman okullarında eğitim görmeye başladı. Alman eğitim bakanlığı, yabancı çocukların hem Almanya'da kaldıkları süre boyunca topluma entegre olmalarını sağlamak hem de onları anavatanlarına dönüş için hazırlamak adına "ikili bir stratejiyi" yürürlüğe koymuştu. Sonuç olarak, "ulusal sınıflar", "hazırlık sınıfları", "anadil sınıfları" ayırımı üzerine kurulmuş bir sistemle yabancı

öğrenciler Alman akranlarından ayrılmışlar ve çoğu yabancı çocuğun eğitimde başarılı olma şansı ellerinden alınmıştır (bkz. Castles ve ark., 1984: Bölüm 6). Yabancı işçiler için, aile üyelerini yanlarına getirmek şirket yurtlarından ayrılıp, şehirde ev aramak anlamına geliyordu. Sonuç olarak, günümüze kadar, "yabancılar siyaseti" üzerine bir tartışma devam etmektedir.

1990 yılında iki Almanya'nın birleşmesinin ardından, Almanya'nın bir "göç ülkesi" olmadığı miti savunulamaz hale gelmiştir. 1992 yılında Mölln'de ve 1993 yılında Solingen'de kundaklama eylemleri sonucu birkaç Türk göçmenin ölmesi, tüm Almanya genelinde geniş ırkçılık karşıtı gösterilerin yapılmasına neden olmuştur. Yukarıda bahsedildiği üzere, göçmenlerin toplumsal ve siyasal entegrasyonu yönündeki artan talep vatandaşlık yasasının reforma tabi tutulmasını da beraberinde getirmiştir. Bununla birlikte, Alman solu çokkültürlülük siyaseti üzerine hayli kararsız bir tutum sergilemiştir. Bir grup sol siyasetçi ve düşünür, çokkültürlülüğü olumsuz bir biçimde etnik grup kimliğini tahkim etmek suretiyle baskıcı, anti-modern ve kadın haklarını hiçe sayan yapıları sürdüren bir siyaset olarak değerlendirmektedirler. Diğer bir grup sol düşünür ve siyasetçi ise, çokkültürlülük siyasetini Alman kültürünü zenginleştirmenin bir yolu olarak görmektedirler (Cohn-Bendit ve Schmid, 1993). Muhafazakârlar ise, uzun vadede kültürel asimilasyona zemin hazırlayacağını umut ederek ekonomik ve toplumsal entegrasyonu başarmaya yönelik uygulamaları genel olarak desteklemektedirler.

2000 yılında, Alman hükümeti göç konusunda görüş bildirmesi için başkanlığını Hıristiyan Demokrat Birliğin (CDU) önde gelen siyasetçilerinden Rita Süssmuh'un yaptığı bir komisyon oluşturdu. Komisyon raporuna göre, Almanya, gerçekte, yıllardan beri bir göç ülkesiydi ve ekonomik, demografik nedenlerden dolayı Almanya'nın göçmenlere ihtiyacı vardı. Komisyon, Almanya'ya yönelik nitelikli emek göçünü teşvik etmek için planlı bir göç sisteminin kurulmasını önermekteydi. Ayrıca, bu raporda, göçmenlerin toplumla tam anlamıyla bütünleşmesinin ve bu bütünleşmeyle birlikte oluşacak kültürel çeşitli-

liğe saygı gösterilmesi gerektiği vurgulanmaktaydı. Siyasal reform yapılması ve eğitim, sosyal hizmetler, emek piyasası ve diğer alanlarda özel önlemlerin alınması gerekliydi (Süssmuth, 2001). Göç ve yerleşim konularında Alman yaklaşımındaki büyük değişim, 1999 vatandaşlık yasası ile birlikte, Süssmuth Raporunda da görülebilir. Böylece, Alman yaklaşımı, Avustralya'da geçmişten beri uygulanan genel çokkültürlülük siyasetine yaklaşmıştır. Bununla birlikte, bu yaklaşımın ne ölçüde pratiğe dönüşeceği şimdilik belirsizdir.

GÖÇMEN KABUL EDEN ÜLKE İLE ETKİLEŞİM

Göçmen kabul eden ülke hükümetlerinin ve toplumlarının eylemleri ve tavırları göç süreci üzerinde önemli etkilere sahiptir. Buna karşılık, cemaat oluşumu bu etkileri güçlendirebilir veya değiştirebilir. Hem Avustralya'da hem de Almanya'da, göçmen emeğinin işverenlerle işbirliği içerisinde devlet tarafından kontrol edilmesi göçmenlerin yerleşim süreçleri için başlangıç koşulları oluşturmuştu. Göçmenlerin işe yerleştirilirken ve emekleri ücretlendirilirken ayrımcılığa uğramaları, emek piyasasında "yerli işçilerle" aynı sosyal haklara tabi olmamaları kurumsal ırkçılığın biçimleri olarak görülebilir. En azından başlangıç döneminde, yerel işçiler ve bu işçileri temsil eden sendikalar genellikle bu tarz bir ayrımcılığı desteklemişlerdi. Avustralyalı sendikalar, yabancı işçilerin "yerli işçilerle" iş ve barınma imkânları açısından rekabet etmeyecekleri garantisini aldıktan sonra 1940'lı yıllarda Doğu ve Güney Avrupalı işçilerin ülkeye göç etmesini desteklemişlerdir (Collins, 1991: 22-3). Alman sendikalar ise, hem yabancı işçilerin aynı işi yapan Alman ile aynı ücret karşılığında, aynı şartlarda çalışmasını talep etmekteydiler, hem de çoğu yabancının niteliklerine bakılmaksızın düşük vasıflı işlerde çalışmasına neden olan ayrımcı "misafir işçi" düzenlemelerini desteklemekteydiler (Castles ve Kosack, 1993: 129).

Yerli işçilerin göçmenlere yönelik takındıkları tavır daha büyük bir resmin parçasıydı. Çoğu Avustralyalı, yabancılara oldukça şüpheyle yaklaşmaktaydı. Gündelik yaşam dili ile konuşursak, bu durum, göçmenlere ev kiralamak veya onlarla komşu olma konusunda isteksiz

olmak, kamuya açık yerlerde yabancı bir dille konuşanlara düşmanca bir tavır sergilemek, gündelik yaşamda göze çarpan gruplara şüpheyle yaklaşmak, okullarda eğitim gören yabancılara düşmanca davranmak şeklinde kendini gösteriyordu. Bununla birlikte, 1960'lı ve 1970'li yıllarda, göçmenlerin ekonomik büyümeye ve toplumsal refaha katkılarının açığa çıkmasının ardından, Avustralya kamuoyu artan bir şekilde toplumdaki farklılıkları kabul etmeye başladı. Bu sayede, Beyaz Avustralya Politikasının kaldırılması, ülkeye kitlesel Asya kökenli göçmenlerin girişi, çokkültürlülük siyasetinin uygulamaya konulması gibi çok önemli değişiklikler Avustralya'da yaşanmaya başladı.

1980'li yıllarda, bazı önemli kanaat önderleri ve medya organları Asya kökenli göçmenler ve çokkültürlülük siyaseti aleyhine bir kampanya başlattılar. Bunun sonucunda, Aborjin ve Asya kökenlilere yönelik ırkçı saldırılarda bir artış yaşandı (HREOC; 1991). Bununla birlikte, Avustralya İşçi Partisi hükümeti ırkçı saldırılar karşısında sert bir tavır aldı ve çokkültürlülük siyaseti lehinde ciddi bir kamuoyu desteği oluştu. Ancak, 1996 Federal Seçimler sonrasında, Tek Ulus Partisi'nin yükselişi ile birlikte azınlık karşıtı siyaset Avustralya'da ciddi bir ağırlık kazandı ve yeni kurulan Liberal-Milliyetçi hükümet ırkçılığa karşı mücadele etmek ve çokkültürlülük siyasetini savunmak için ciddi bir gayret göstermedi. Bu anlamda, Aborjinlere ve göçmenlere yönelik olan sosyal hizmetlerde uygulamaya koyulan kesintiler bu tutumun bir parçasıydı ve çokkültürlülük siyasetine yönelik saldırılar geleneksel tek kültüre dayanan bir kimliğe geri dönüşe duyulan özlemin ifadesi olarak görüldü (bkz. Tablo 9.1).

Almanya'da, başlangıçta çoğu toplumsal grup "misafir işçi" sistemini desteklemiş olmasına rağmen, yabancılara kiralık ev vermeyi reddetmek, bar ve eğlence yerlerine yabancıların girmesini engellemek gibi resmi olmayan ayrımcılık söz konusuydu. "Ekonomik mucize" döneminin 1970'li yıllarla birlikte duraksamaya başlaması ve belirgin bir sorun olarak işsizlik probleminin ortaya çıkması ile birlikte, Almanya'da ırkçılık yaygınlaşmaya başladı. Türkler en büyük ve en görünür grubu oluşturuyordu ve İslâm korkusu güçlü bir tarihsel imge

olarak bütün Orta Avrupa kültürlerinde önemli bir yer tutuyordu. 1990 yılındaki birleşmeye büyük çaplı nüfus hareketleri ve özellikle eski Demokratik Almanya Cumhuriyeti bölgelerinde ekonomik ve toplumsal belirsizliklerin artması eşlik etti. Bu gelişmelerin sonucu olarak, göçmenlere yönelik düşmanlık ve örgütlü ırkçı saldırılarda ciddi bir artış yaşandı.

Etnik cemaatlerin belirgin bir biçimde ortaya çıkması devlet politikalarını olduğu kadar kamuoyunun tutumunu da ciddi bir biçimde etkilemiştir. Etnik cemaatlerin varlığı, göçmenlerle ekonomik ve toplumsal rekabete girme ve toplumda farklılıkların giderek artması konusunda kaygı taşıyan insanlar açısından, "göçmenler her şeyi ele geçiriyor" fikrinin tasdiki anlamına gelmektedir. Böylece, göçmenlerin yaşadığı bölgeler örgütlü ırkçı saldırıların hedefi haline gelmektedir ve aşırı sağ hareketler etnik azınlıkları hedef tahtasına dönüştürerek taraftar toplayabilmektedirler. Diğer taraftan, yeni kültürlerle ve yemek ve eğlence gibi onların erişilebilir bazı sembolleriyle ilişkiye geçilmesi önyargıların kırılmasına ön ayak olabilir. Ayrıca, küçük etnik işletmelerin ve etnik cemaatlerin "yerli" halkla diyalogu geliştirmek için sarf edeceği gayret olumlu sonuçlar doğurabilir.

Etnik cemaatler ve yaşadıkları toplumlar arasında karmaşık bağlar ortaya çıkmıştır. Etnik azınlıkların yaşadığı bölgelerdeki ulusal partilerin temsilcilikleri etnik azınlık mensuplarını kendi siyasal organizasyonlarına üye yapmak için gayret göstermek zorundadırlar. Ayrıca, seçimlerde etnik azınlık mensuplarının oyunu almak için bu insanların ihtiyaçlarını dikkate almak zorundadırlar. Örneğin, Avustralya İşçi Partisi, 1970'li yıllarda Melbourne'de yaşayan Yunan kökenli göçmenlere yönelik özel temsilcilikler açmıştır. Sendikalar göçmenleri kendi organizasyonlarına üye yapma ihtiyacı duymuşlar ve bu amaçla göçmen kökenli elemanlar çalıştırmaya başlamış ve çok dilli eğitim materyalleri hazırlamışlardır. Kiliseler, geleneksel toplumsal rollerini sürdürmek için, göçmenlerle aralarındaki engelleri kaldırmaları ve cami ve İslâmi derneklerle birlikte çalışmaları gerektiğinin farkına varmışlardır. Etnik azınlık ve çoğunluk toplumlarından sanatçılar ve kül-

tür adamları birbirlerinden öğrenecekleri şeyler ile yaratıcılıklarını zenginleştireceklerini anlamışlardır. Şehirlerde etnik cemaatlerin yaşadığı bölgelerde çok yüzlü yeni toplumsal ağlar oluşmuştu. Bu durum, çoğunluk toplumunun üyelerine azınlıkların kültürlerini ve toplumsal durumlarını anlamak adına daha büyük fırsatlar sunmuş, sömürü ve ırkçılığa karşı gelişen hareketlere temel teşkil etmiştir.

Kamu sektörü için de benzer eğilimler söz konusudur. Hem Alman hem de Avustralya devleti, danışmanlık, aile refahı ve gençlik çalışmaları gibi sosyal hizmet alanlarında göçmenlere etnik organizasyonlar üzerinden ulaşmayı denemiştir. Amaçlar ve yöntemler o kadar farklılaşmıştır ki ilişki sıklıkla gergin bir hal almıştır. Devlete bağlı kuruluşlar, etnik organizasyonları kimi zaman geleneksel göçmen işçileri, gençleri veya kadınları kontrol etmek için etkili birer araç olarak görmüşlerdir. Diğer taraftan, kendileri için biçilen yeni rolleri geleneksel güçlerini korumak için kullanabilen etnik liderler, kültürel ve siyasal değişimleri yavaşlatabilirler. Devletin etnik cemaat liderleriyle ilişkisinde üç seçenek söz konusudur: Onlarla birlikte çalışmak, onları göz ardı etmek ve himaye ve fonlar aracılığıyla onları istenen çizgiye çekmek (Jakubowicz, 1989; Castles v.d., 1992c: 65-71). Ancak işbirliği iki yönlü bir süreçti: Devlet kurumları, etnik cemaat yapılarını ve derneklerini kullanmak istiyordu, fakat bunun karşılığında tavizler vermek zorundaydı. Devlet ve etnik cemaat organizasyonları arasındaki işbirliği Avustralya'da Almanya'dan çok daha önce başlamıştır. Avustralya'da, etnik liderler önemli bir gücü ellerinde tutuyorlardı ve "etnik oyların" seçim sonuçlarını etkilediği düşünülüyordu (Castles v.d., 1992a: 131-3). Almanya'da ise, etnik cemaatlerin üyeleri toplumu gerçek anlamda etkileyecek bir siyasal nüfuza sahip değillerdi ve toplumun bir parçası olarak görülmüyorlardı.

Göçmenlere yönelik özel kurumlar, danışma meclisleri ve 1973-1996 yılları arasındaki yasal düzenlemelerin sonucu olan eşit haklar, Avustralya'nın çokkültürlü yaklaşımının temel göstergeleridir. Avustralya'da iktidarda bulunan Liberal-Milliyetçi koalisyon çokkültürlülük siyasetiyle ilgili önemli çekincelere sahiptir ve göçmenlere yönelik

birçok özel kurum ve hizmeti tasfiye etmiştir. Bununla birlikte, hükümet 1999 yılında Avustralya İşçi Partisi'nin 1989 tarihli (OMA, 1989) çokkültürlülük siyaseti beyannamesinin ilkelerini büyük oranda onaylayan *Çokkültürlü Bir Avustralya İçin Yeni Gündem* adlı bir programı yürürlüğe koymuştur (DIMA, 1999).

Almanya'da, 1970'li yılların sonlarından bu yana (değişik isimler altında) bir Federal Hükümet Yabancılar Dairesi vardır. Bu bölüm, asıl olarak genel bilgi sağlıyordu ve siyaset oluşturma konusunda sınırlı bir etkisi vardı. Fakat etnik organizasyonların tanınması ve onların siyaset oluşturma süreçlerine dahil edilmesi yönünde eğilimler vardır. Berlin'de, Frankfurt'ta ve diğer kentlerde "yabancılar komisyonları" ve "çokkültürlülük bölümleri" kurulmuştur. Bu oluşumlar, etnik cemaatlerle birlikte çalışmayı sağlayacak yapıları kurmak ve yasal, idari reformları yaygınlaştırmak amacını gütmektedir. Almanya'da, başta yerel eğitim ve toplumsal çalışma alanlarında olmak üzere, 1970'li yıllardan bu yana bir çeşit "fiili çokkültürlük" siyaseti mevcuttur. Almanya'nın büyük şehirlerinde yabancıların ciddi bir nüfusa sahip olduğunu düşünürsek, bu durum şaşırtıcı değildir; yabancıların oranı Frankfurt'ta yüzde 30, Stuttgart ve Munich'te yüzde 24 ve Berlin'de yüzde 13'tür (Beauftragte der Bundesregierung, 2000). Kültürel farklılığı tanımak için tasarlanmış siyasetin bazı biçimleri olmaksızın göçmenlerin toplumsal entegrasyonunun ne kadar ilerlediğini görmek hayli zordur.

SONUÇLAR

Avustralya'nın bir "klasik göç ülkesi", Almanya'nın ise "göç ülkesi olmayan" bir "tarihsel ulus" olduğunu iddia ederek Avustralya ve Almanya arasında yapılacak bir karşılaştırmanın geçerliliği sorgulanabilir. Bu tarz bir sorgulama, bu bölümde yapılan analizi geçersiz kılmaz. Her iki ülke de kitlesel göçü tecrübe etmiştir. Almanya, dünyadaki en büyük nüfus hareketlerinden birisinin hedef ülkesi olarak, 1945 yılından bu yana 20 milyonu aşkın göçmen kabul etmiştir. Avustralya ise, kendi nüfusuna orantılı olarak görece olarak büyük bir nüfus hareke-

tinin hedef ülkesi olarak 1945 yılından bu yana 6 milyon göçmen kabul etmiştir. Başlangıç döneminde, her iki ülke de aşağı yukarı aynı bölgelerden ve aynı zamanda göçmen kabul etmiştir. Siyasetçilerin niyetleri ne olursa olsun, her iki ülkeye yönelik göç hareketleri de benzer biçimlerde, emek piyasası ve kentsel yerleşim açısından ayrışmalar ve etnik cemaatlerin oluşması ile sonuçlanmıştır. Her iki örnekte de, göçmen kabul eden toplumların bazı kesimlerinin takındıkları ırkçı tutumlar ve davranışlar göçmenler açısından sorunlar yaratmıştır. Siyaset biçimi ve zihniyet açısından farklılıklar olsa dahi, her iki ülkenin göç tecrübesi arasında büyük benzerlikler vardır. Her iki ülkenin göç tecrübeleri arasındaki paralellikler önemlidir çünkü birbirine zıt bu iki örnek arasında birbirleriyle örtüşen özellikler mevcut ise, göç spektrumu üzerine bu iki zıt örneği koyarak diğer örneklerin göç tecrübesini konumlandırabiliriz.

Öte yandan, her iki ülkenin göç tecrübeleri arasındaki farklılıklar da analiz gerektirecek ölçüde önemlidir. Bu farklılıkların kökenleri, her iki ülkede tarihsel olarak farklı ulus kavramlarının mevcut olmasına, İkinci Dünya Savaşı sonrasında göç programlarının farklı amaçlar temelinde uygulamaya konulmasına kadar uzanmaktadır. Avustralyalı yetkililer, göçmenlerin ülkeye sürekli yerleşmesini istiyordu ve kamuoyunu bunun bir ihtiyaç olduğu konusunda uzun süre ikna etti. Bu nedenle, zincirleme göç ve aile birleşmesi meşru olarak görüldü ve vatandaşlık, bütün haklar ve asimilasyon üzerine kurulu bir yerleşim modeli oluşturuldu. Asimilasyoncu model, hedeflediği kültürel homojenleştirme amacını gerçekleştirmede başarısız oldu. Bununla birlikte, göçmenlerin başarılı bir biçimde ülkeye yerleşmesine ve sonrasında çokkültürlülük siyasetine geçişe temel teşkil etti.

Alman hükümeti ise, yerleşim hakkı vermeksizin belli bir süre için ülkeye misafir işçi kabul etmeyi planlamıştı ve kamuoyundaki beklenti de bu yöndeydi. Bununla birlikte, resmi politikalar, göçmenlerin ülkeye yerleşmelerini ve etnik cemaatler oluşturmasını önleyemedi. Ancak bu tarz politikalar (ve göçmenleri değişmekte olan koşullara hazırlamak yönündeki gayretlerin sürekli başarısızlığa uğraması)

göçmenlerin marjinalizasyonunu ve dışlanmasını beraberinde getirdi. Sonuçlar şu şekilde özetlenebilir: Avustralya modeli değişen toplumunun tamamlayıcı bir parçası olarak, etnik cemaatlerin oluşmasına izin verirken, Alman modelinde etnik azınlıklar kimliğin değişmesi yönünde isteksiz olarak bir ulusun meşru görülmeyen parçaları olarak kalmışlardır. Avustralya'da da etnik azınlıkların olduğunu düşünürsek bu aşırı bir basitleşme olabilir: Aborjin kökenliler ve Avrupa kökenli olmayan bazı gruplar. Buna karşın, ayrım, iki modelin sonuçları arasındaki temel bir farkı kapsamaktadır.

Burada, göç süreci kavramının yararlılığı devreye girmektedir. Bu kavram, toplumdaki siyasal, ekonomik, toplumsal, kültürel pratikler ve yapılarla ilişkili olarak göç ve yerleşimin tüm boyutlarını incelemek anlamına gelmektedir. Şayet İkinci Dünya Savaşı sonrasında Avrupa kıtasında uygulamaya koyulan "misafir işçi sistemlerini" tasarlayan siyasetçiler kendi ülke veya herhangi bir başka ülke tarihi üzerinden göç sürecini inceleseydiler, emek göçü hareketlerini bir musluk gibi kolayca açıp, kapatacaklarına dair safça bir düşünceye sahip olmazlardı. İşçi hareketlerinin neredeyse her zaman aile birleşmesi ve yerleşim ile sonuçlanacağını tahmin edebilirlerdi. Bazı hükümetlerin etnik azınlıkların sürekli yerleşiminden duydukları korku kendi kehanetlerinin gerçekleşmesini sağlamıştır: Hükümetlerin aile birleşimi ve yerleşmeyi istenmeyen sonuçlar ortaya çıkaracağı endişesiyle meşru görmemeleri derin toplumsal ayrımlara yol açmıştır.

1990'lı yılların ortalarından bu yana, hem Avustralya hem de Almanya'daki göç ile ilgili politikalar ve tutumlar dramatik bir biçimde değişmiştir. Avustralya, mültecilere ve aile birleşmesine yönelik geleneksel açık kapı siyasetini terk etmiştir. Hükümet, çok daha dar "ulusal çıkarlar" perspektifinden göç sürecine yaklaşmaktadır ve bu tarz bir değişim yönünde kamuoyu desteğini de almıştır. Çokkültürlülük siyaseti tam anlamıyla terk edilmemiş olsa bile, içeriği büyük oranda sulandırılmıştır. Almanya, "Almanya bir göç ülkesi değildir ideolojisini" terk etmeye başlamış gibi görünmektedir. Ayrıca, daha açık bir göç siyaseti ve daha kapsayıcı bir entegrasyon yaklaşımı lehine adım-

lar atılmaya başlanmıştır. Bu değişimleri iki model arasında bir yakınlaşma olarak görmek aldatıcı olur. Bunun yerine, bu değişimler, karmaşık yerel ve uluslararası faktörlerle ilişkili olarak, özel siyasal stratejiler olarak ortaya çıkmaktadır. Yine de, bu değişimler göçün küreselleşmesi bağlamında geleneksel ulusal göç ve vatandaşlık modellerinin çöküşünü temsil eder.

Ek Okuma Kılavuzu

Jupp (2001), Avustralya'daki göç tecrübesi üzerine güncel bir ansiklopedidir. Göçün ve etnik cemaat oluşumunun tarihi Lever-Tracy ve Quinlan (1998), Collins (1991) ve Castles vd. (1992c)'de tartışılmıştır. Reynolds (1987), yerli halka yönelik sömürge yönetiminin tutumunun iyi bir analizini yapmaktadır. Göç süreciyle ilgili, toplumsal ve ekonomik konuların genel bir çerçeveden analizi Wooden ve ark. (1994) ve Castles v.d. (1998)'de bulunabilir. Irkçılık konusunda ise, Vatsa ve Castles'in çalışması iyi bir kaynaktır. Davidson (1997) Avustralya'da vatandaşlık ve milliyetçiliği tartışmaktadır. Avustralya'da çokkültürlülük konusunda değişen hükümet yaklaşımını analiz etmek için iki önemli belgeye, OMA (1989), NMAC (1999)'a bakılabilir. Mülteci siyasetinde yapılan son değişiklikler için Mares (2001) ve Crock ve Saul (2002) incelenebilir.

Almanya için, Castles ve Kosack (1973), Castles v.d. (1984) ve Martin (1991)'e bakınız. Alman okuyucular için, Hoffmann (1990), Leggewie (1990), Nirumand (1992), Cohn-Bendit ve Schmid (1993) ve Bade (1994) yararlı kaynaklardır. Hem Almanca hem de İngilizce olarak mevcut olan Süssmuth Komisyonu Raporu (2001) önemli bilgiler ve analizler içermektedir.

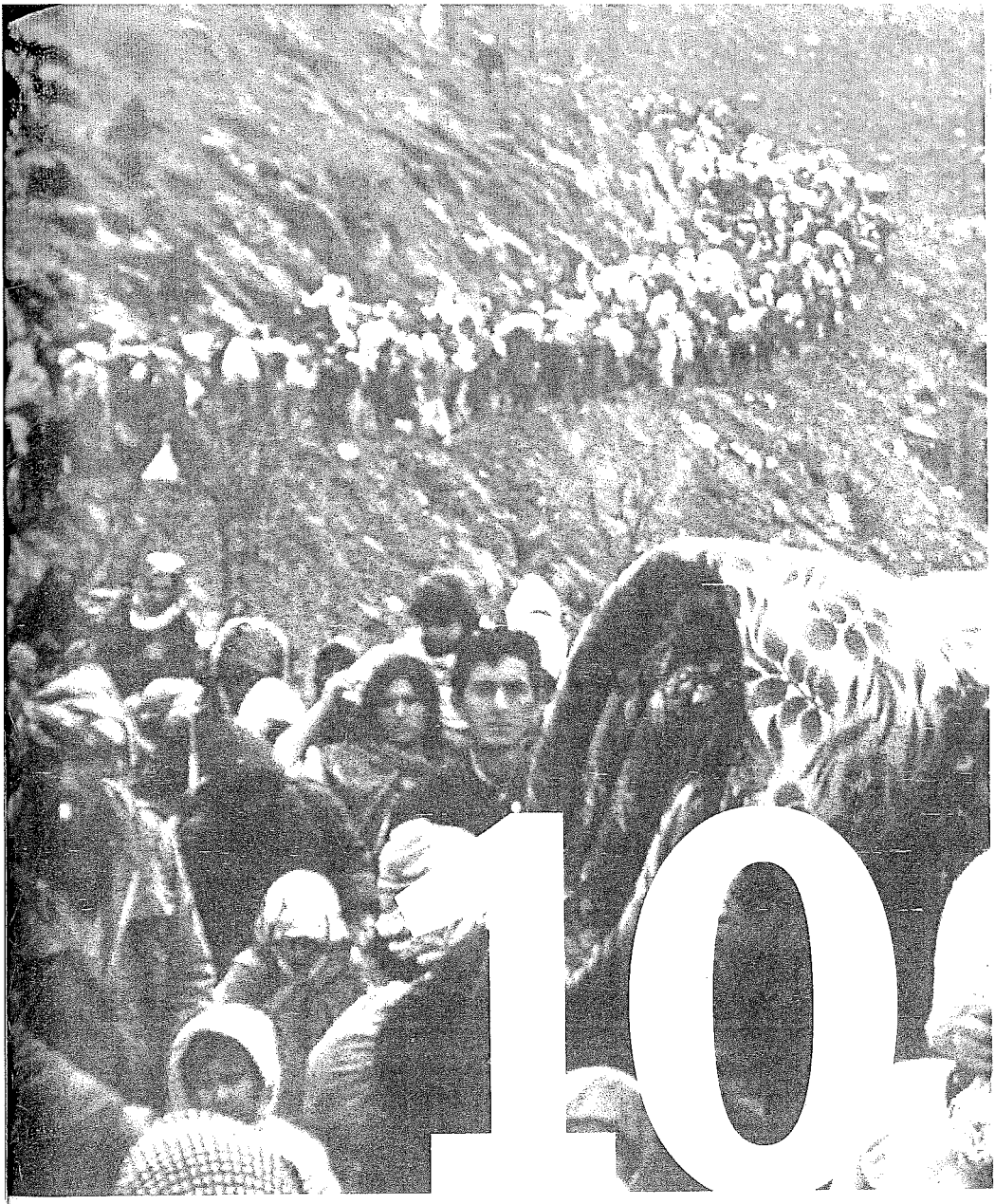

10

Yeni Etnik Azınlıklar ve Toplum

1945'li yıllardan bu yana yaşanan göçler, pek çok ülkede kültürel farklılıkların artmasına ve yeni etnik azınlıkların oluşmasına neden olmuştur. Bu grupların, belirli yerleşim yerlerinde toplanması, göçmen dernekleri ve kurumları çatısı altında örgütlenmeleri, günlük yaşamda kendi dillerini kullanmaya devam etmeleri onları daha görünür hale getirmiştir. Dokuzuncu Bölüm'de, göç süreci ve sonuçlarını oldukça farklı iki göçmen kabul eden ülke üzerinden irdelemiştik. Bu bölümde ise, birçok Batılı ülkeyi inceleyeceğiz. Konunun genişliği, göçmen kabul eden her bir ülkedeki etnik ilişkilerin ayrıntılı bir biçimde incelenmesini gerektiriyor. Kitabın kapsamından dolayı bu olanaklı gözükmemektedir. Bu nedenden dolayı, belli başlı bazı ülkeler –ABD, Kanada, Fransa, Hollanda, İsveç, İtalya– metin içerisindeki kutucuklarda özetlenecektir. Dokuzuncu Bölüm'de Almanya ve Avustralya örneklerini tartıştığımız gibi, belli başlı ülkelerin deneyimleri karşılaştırmalı olarak analiz edilecektir. Birçok paralellik söz konusu olsa da, Avrupa ve dünyanın geri kalanındaki pek çok göç ülkesi burada tartışılmayacaktır.

Bu bölüm, göç süreçleri arasındaki benzerlikleri ve farklılıkları göstermeyi, etnik cemaatleşme ve artan kültürel farklılığın bazı ülke-

lerde göreli olarak neden daha kolay kabul edilirken, diğerlerinde bu sürecin marjinalleşme ve dışlanmayla sonuçlandığını ele almayı amaçlamaktadır. Daha sonra, etnik cemaat oluşumunun ve bunun genel anlamda toplumla ilgili sonuçlarını açıklayacağız. Bu bölümün temel savı, zincirleme göç ve yerleşim, parçalı emek piyasası, yerleşim bölgelerinin ayrışması, etnik cemaat oluşumu gibi özellikler temelinde göç sürecinin tüm ülkelerde benzer bir yol izlediği fikrine dayanmaktadır. Farklı yoğunluklarda olmakla birlikte, her ülkede ırkçılık ve ayrımcılık da görülmektedir. Ülkeler arasındaki temel ayrışma, hükümetlerin göç, yerleşim, vatandaşlık ve kültürel çoğulculuk ile ilgili politikaları arasında ortaya çıkmaktadır. Sonuçta, bu farklılıklar, ülkelerin tarihsel olarak ulus devlet inşa süreçleri arasındaki farklara dayanmaktadır.

Farklı ülkelerdeki etnik azınlık nüfusları tartışılacaktır. Bu, tam anlamıyla oturmuş bir tanım değildir ve bu şekliyle ulusal devletlerin istatistiksel kategorilerinde bir karşılığı yoktur. Bazı ülkeler için, bu ülkelerde doğmalarına rağmen ebeveynlerin yabancı uyruklu olması nedeniyle vatandaşlığa kabul edilmeyen çocukların da dahil olduğu yabancı yerleşimci rakamları kullanılmıştır. Yabancı yerleşimci rakamları vatandaşlık hakkı kazanmış göçmenleri kapsamamaktadır – Fransa, İsveç ve Hollanda gibi ülkelerde bu durumda çok sayıda göçmen vardır. Bu tip ülkelerdeki ilgili istatistikler yabancı nüfusun giderek azaldığını göstermektedir, fakat bu durum etnik azınlık nüfusunun azaldığı anlamına gelmez. ABD, Kanada ve Avustralya gibi diğer ülkeler için, bu ülkelerin sınırları dışında doğmuş ve çoğunluğu bu ülkelerin vatandaşlığına geçmiş göçmenlerle ilgili rakamlar kullanılmıştır. Ebeveynleri ile aynı etnik azınlık statüsünü paylaşan ancak bu ülkelerde doğmuş çocuklar bu rakamlara dahil edilmemiştir. Bu ülkeler, etnisite ve ırk olgularını öznel kriterlere göre değerlendiren istatistikler sunmaktadırlar. Başka ülkelerde de çoklu veri oluşturma yönünde bir eğilim söz konusudur (örn., İngiltere, İsveç ve Hollanda). Yabancı vatandaşlık veya yurtdışı doğumlu olmak her durumda otomatik olarak belirli bir toplumsal pozisyona karşılık gelmez. Bu yüzden, etnik azınlık-

ların tanımlanması için her zaman diğer göstergelerin de kullanılması ve detaylı bir analiz yapılması gerekir.

GÖÇ POLİTİKALARI VE AZINLIK OLUŞUMU

Üç farklı ülke grubu tanımlanabilir. ABD, Kanada, Avustralya gibi aile birleşmesini ve sürekli yerleşimi teşvik eden ve yasal göçmenlere geleceğin vatandaşları olarak bakan "klasik göç ülkeleri". Oldukça farklı bir tarihsel geçmişe sahip olmasına rağmen, İsveç de bu gruba dahil edilebilir. İkinci grup, eski kolonilerinden gelen göçmenlerin ülkeye giriş itibariyle vatandaş sayıldığı Fransa, İngiltere ve Hollanda'yı kapsamaktadır. Bu ülkelerde sürekli yerleşime ve aile birleşmelerine genellikle izin verilmiştir (bazı istisnai durumlar dışında). Diğer ülkelerden gelen göçmenlere de yerleşim ve vatandaşlığa geçiş hakkı tanınmış olsa bile, eski koloni ülkelerinden gelen göçmenlerle karşılaştırıldığında bu olasılık daha düşüktür. Üçüncü grup ise, katı "misafir işçi" modelleri çerçevesinde göçmen kabul eden Almanya, Avusturya ve İsviçre'dir. Bu ülkeler, aile birleşmesini önlemeye çalışmış, yerleşim statüsü verme konusunda isteksiz davranmışlar ve göçmenlerin vatandaşlığa kabul edilmesini katı kurallara bağlamışlardır.

Bu üç ülke grubu arasındaki farklar ne mutlaktır ne de statik. ABD, Kanada ve Avustralya'nın liberal göçmen politikaları belli gruplar içindir: Her üç ülke de, 1960'lara kadar Asyalılara karşı dışlayıcı politikalar uygulamışlardır. ABD, Meksikalı tarım işçilerinin ülkeye yasadışı yollardan girmesine ve her türlü haktan yoksun bir biçimde çalışmalarına örtük olarak izin vermiştir. Fransa, 1970'li yıllara kadar aile birleşmesi konusunda hayli kısıtlayıcı bir politika izlemiştir. Almanya ve İsviçre, göçmenlere sürekli yerleşim hakkı verilmesi gerekliliğini bütünüyle reddetmemişler ve bu bağlamda aile birleşmesi kurallarını ve yerleşim statüsünü iyileştirmişlerdir. Örneğin, İsviçre'de, yabancı yerleşimcilerin dörtte üçü, 1980'lerin başı itibariyle, sınır dışı edilme tehlikesini bertaraf eden oturma izni (*Niederlassungsbewilligungen*) almışlardır.

Fransa, Hollanda ve İngiltere'de eski sömürge ülkelerinden gelen göçmenlerin ayrıcalıklı statülerini kaybetmeleri bir diğer önemli

Çerçeve 10.1 ABD'de Azınlıklar

Amerikan toplumu, beş yüzyıllık göç süreci ile oluşan karmaşık bir etnik mozaiktir. Beyaz nüfusu, sömürgecilik döneminde üstünlük kuran Beyaz Anglo-Sakson Protestan (WASP) grubu ve sonrasında 1850-1914 yılları arasındaki tarihin en büyük göç dalgalarından biriyle Avrupa'nın dört bir yanından gelen insanlar oluşturur. Ülkeye yeni gelenlerin asimilasyonu 'Amerikan inancının' bir parçasıdır, ancak bu süreç gerçekte irksal olarak her zaman seçici bir süreç olmuştur.

Yerli Amerikan toplulukları, beyazların ülkenin batısına doğru genişlemesiyle birlikte ciddi zararlar görmüşlerdi. Bu süreçten sağ çıkıp ayrı bölgelerde yaşamaya zorlanan Amerikan yerlileri halen marjinal bir sosyal durum içerisindedir. Milyonlarca Afrikalı köle, 17. ve 19. yüzyıllar arasında Güney'deki çiftliklerde çalışmak üzere Amerika'ya getirilmişti. Bu kölelerin Afro-Amerikan olarak adlandırılan torunları da, 1865 yılında köleliliğin kaldırılması sonrasında bile, ayrımcılığın ve baskının hedefi olarak yaşamışlardır. 1914 yılı sonrasında, pek çoğu batının ve kuzeyin sanayi kentlerine göç etti. 1965 yılında göçmen yasasında yapılan değişikliklerin ardından (bkz. Dördüncü Bölüm), Amerika ağırlıklı olarak Latin Amerika ve Asya'dan göç almaya başladı. ABD'nin başlıca göç aldığı Asya ülkeleri Filipinler, Çin, Güney Kore, Vietnam ve Hindistan'dır.

2000 yılı itibariyle, 28,4 milyon kişi (toplam nüfusun yüzde 10'u) yabancı bir ülke doğumluydu. Bu oran, 1970 yılında yalnızca yüzde 4,8 iken, 1910 yılında ise 2000'li yılların çok üstünde yüzde 14,7 idi. 1999 yılı itibariyle, 6 eyalet (Kaliforniya, New York, Florida, Teksas, New Jersey ve Illinois) tüm göçmenlerin üçte ikisini kabul etmiştir. Aşağıdaki tablo, 2000 yılı nüfus sayımın sonuçlarının ırklara göre sınıflandırmasını göstermektedir. Günümüzde, etnik azınlıklar ABD toplam nüfusunun dörtte birini oluşturmaktadır. Amerikan toplumundaki en büyük ayrım, halen daha beyazlar ve siyahlar (Afro-Amerikanlar) arasındadır. Bununla birlikte, Hispaniklerin nüfusu, siyahların nüfusunu aşmıştır. Hispanikler, tarihsel olarak ABD'nin sınırlarının güneybatıya genişlemesi sırasında burada kalan Meksikalılardan ve daha sonraları diğer Latin Amerika ülkelerinden gelen göçmenlerden oluşmaktadır. Hispanikler farklı ırklardan olabilmektedir, ancak dil ve kültür açısından farklı bir grup olarak görülürler. Asya kökenlilerin nüfusu da hızlı bir biçimde artmaktadır.

20. yüzyılın ilk yarısında, Avrupa ve Afro-Amerikan kökenlilerin düşük vasıflı işçi olarak çalışmaya başlaması, parçalı bir emek piyasasının oluşmasını ve yerleşim yerlerinin ayrışmasını da beraberinde getirmiştir. Uzun dönemde, pek çok 'etnik beyaz' sosyo ekonomik statü açısından toplumun üst basamaklarına tırmanırken, Afro-Amerikalılar artan bir biçimde gettolaşmışlardır. Siyahlar ve beyazlar arasındaki uçurum gelir, işsizlik oranları, sosyal ve eğitim imkânları açısından halen daha had safhadadır. Asya kökenliler başta olmak üzere bazı göçmen gruplarının üyeleri, istihdam ve eğitim açısından iyi düzeylere gelmişlerdir.

Latin Amerika kökenli göçmenlerin pek çoğu ise eğitimli değillerdir ve düşük vasıf gerektiren işlerde yoğunlaşmışlardır.

Irk ve Hispanik Kökene Göre ABD Nüfusu, 2000 Nüfus Sayımı

	Milyon	Yüzde
Beyaz	211.5	75.1
Siyah	34.7	12.3
Amerikan Yerlisi, Eskimo veya Aleut	2.5	0.9
Asya veya Pasifik Adalı	10.6	3.7
Diğer ırklar	15.4	5.5
İki veya daha fazla etnik kökenli olanlar	6.8	2.4
Toplam Nüfus	281.4	100.0
Hispanik veya Latin Kökenli (herhangi bir ırktan)	35.3	12.5

Kaynak: ABD Nüfus Sayımı Bürosu, DP-1 Genel Demografik Özellikler Tablosu 2000.

Göçmenlerin 'Amerikan rüyasına' dahil olması büyük oranda piyasa güçlerine bırakılmıştır. Bununla birlikte, Amerikan devleti Amerikan vatandaşı olma yolunda İngilizce ve Amerikan değerlerini öğrenmeleri için göçmenlere kamu eğitimini zorunlu tutarak bu süreçte rol oynamıştır. 1950'li ve 1960'lı yıllarda Sivil Haklar Hareketinin oluşmasının ardından yapılan yasal ve siyasal düzenlemelerin sonrasında, orta sınıf siyahlar toplumda daha görünür hale gelmiş ve kitlesel iletişim araçlarında siyah imajı değişmeye başlamıştır. Bununla birlikte, Reagan-Bush döneminde eşit haklar prensibinin ihlal edilmesi ve yoksulluk-karşıtı politikaların ortadan kaldırılması toplumsal gerilimi tekrar artırmıştır. Irkçı saldırılar, azınlıklar için büyük bir sorun oluşturmaya devam etmektedir.

1990'lı yıllarda, yasadışı göç ve göçmenlere sağlanan sosyal hizmetlerin maliyeti kamuoyunun ana gündem maddeleri haline gelmiştir. Çoğunluğu sıklıkla yeni alt sınıf olarak nitelenen sosyo-ekonomik gruba mensup en az 9 milyon yasadışı göçmenin ülkede yaşadığı tahmin edilmektedir. 1994 yılında yapılan referandumda, Kaliforniyalı seçmenler, yasadışı göçmenlere sosyal hizmet ve eğitim verilmesini yasaklayan Tasarı 187 lehinde oy kullanmışlardır. Kaliforniyalı seçmenlerin bu tercihine rağmen, ilgili mahkemeler bu tasarının uygulanmasını engellemişlerdir. 1996 yılında, Amerikan Kongresi, hükümetçe sağlanan sosyal hizmetlerde Amerikan vatandaşları ve yabancı yerleşimciler arasında kalın bir çizgi çizen bir yasayı onaylamıştır. Bu yasa, birçok göçmeni, Amerikan vatandaşlığı edinmek için başvuru yapmaya sevk etmiştir. Ülkeye yasadışı girişi zorlaştıran başka bir kanun da 1996 yılında yürürlüğe girmiştir. Bu yasa ile birlikte, ABD-Meksika sınırına daha çok sayıda sınır koruma muhafızı, koruyucu çitler ve güvenlik araçları yerleştirilmiştir.

Kaynaklar: Feagin (1989), Portes ve Rumbaut (1996), IOM (2000b), OECD (2001).

gelişme olmuştur. Sömürgeleştirilmiş insanları Hollanda veya İngiltere tebaasının bir üyesi veya Fransız vatandaşı yapmak sömürgeciliği meşrulaştırmanın bir yoluydu. Ayrıca bu yöntem, Avrupa'da emek açığının ortaya çıktığı dönemlerde ülkelerin düşük vasıflı işçi açığını karşılaması yolunda önemli bir adımdı. Ancak sürekli yerleşim konusunun ortaya çıkması ve emek açığının azalmasıyla birlikte, sömürgelerden gelen göçmenler için vatandaşlık konusu bir gereklilik olarak ortaya çıktı. Her üç ülke de, eski sömürgelerinden gelen göçmenler için şarta bağlı olmaksızın vatandaşlığa geçme hakkını (birkaç istisna dışında) kaldırdı ve bu göçmenleri diğer ülkelerden gelen göçmenlerle aynı statüde değerlendirmeye başladı.

Göçmen politikaları arasında bazı yakınlaşmalar söz konusudur: Eski sömürgeci ülkeler daha kısıtlayıcı göçmen politikalarına başvururken, eski misafir işçi ülkeleri daha ılımlı politikalar uygulamaya başlamışlardır. Fakat bu süreç yeni bir farklılaşmayla beraber ilerlemektedir: Avrupa Topluluğu ülkeleri, Topluluk arası göçmenlere 1968 yılında ayrıcalıklı bir statü sağlamıştır. Avrupa Birliği, bütün AB vatandaşlarının aynı sosyal haklar temelinde istedikleri herhangi bir birlik ülkesinde çalışmasına imkân sağlayan birleşik bir emek piyasası yaratmak amacıyla 1993 yılında kurulmuştur. Öte yandan, birlik üyesi olmayan ülke vatandaşların, özellikle de Avrupa dışından olanların, bu ülkelere girişi ve oturma izni almaları daha zor bir hale getirilmiştir.

Göç politikalarının, emek piyasası hakları, siyasal katılım ve vatandaşlığa kabul gibi konular açısından göçmenlerin statüsüyle ilgili önemli sonuçları söz konusudur. Eğer başlangıçtaki göç politikaları göçmenleri geçici mobil işçiler statüsünde tutmak için tasarlanmışsa, büyük ihtimalle, göçmenlerin yerleşimi ayrımcı şartlar altında gerçekleşecektir. Buna ilave olarak, geçici göçle ilgili resmi ideolojiler göç kabul eden toplumlar içerisinde de belirli beklentiler yaratır. Eğer geçici bir misafir bulunduğu ülkede yerleşmek isterse ve misafir olarak bulunduğu ülkenin hükümeti bunu reddederse, bu göçmenler sorun çıkarmakla suçlanabilir. Göçün ulusal bütünlüğü tehdit ettiğini iddia eden politik söylemler, uzun süreli kalan göçmenler ve hatta bu ülke

doğumlu göçmen çocukları için bile sorun yaratır. Farklı görünen herhangi birisi şüpheli konuma düşer.

Göçmenlerin bilinçlenmesi göç politikalarının en önemli etkilerinden birisidir. Kalıcı göçün kabul edildiği ve göçmenlerin güvenli oturma statüsü ve tüm sivil haklardan yararlandığı ülkelerde, göçmenlerin uzun dönemli bir perspektif sahibi olmaları mümkündür. Kısa süreli misafir mitinin geçerli olduğu ülkelerde ise, göçmenlerin perspektifi kaçınılmaz olarak daha çatışmacıdır. Anavatanlarına dönmeleri zor veya imkânsız olabilir, fakat göçmen olarak bulundukları ülkedeki gelecekleri de belirsizdir. Bu tür göçmenler yerleşirler ve etnik gruplar oluştururlar. Fakat yaşadıkları toplumun bir parçası olarak bir gelecek planı yapamazlar. Sonuç yalıtım, ayrımcılık ve farklılığa olan vurgudur. Bu nedenle, ayrımcı göç politikaları göç sürecinin tamamlanmasını durduramaz ve gelecekteki yerleşimcilerin marjinalleşmesine yönelik ilk adımı oluşturur.

EMEK PİYASASININ DURUMU

Sekizinci Bölüm'de değinildiği üzere, etnisite ve toplumsal cinsiyet temelli olarak parçalı emek piyasasının oluşması tüm göçmen ülkelerinde görülmektedir. Bu durum, 1970'lerin ortalarına kadar yaşanan emek göçü biçimine özgü bir durumdur: Emek piyasasının ucuz emek ihtiyacını karşılamak ve maaş artışını emek arzının artırılması yoluyla dizginlemek göçmen işçi istihdamının başlıca nedeniydi. Bu durum, yeni göçmenlerin eğitim ve mesleki vasıf açısından farklılaşmasıyla birlikte değişmiştir. Kutuplaşmaya yönelik bir eğilim söz konusudur: Yüksek vasıflı çalışanların, geçici veya sürekli olarak, göçmen olarak ülkeye giriş yapması teknoloji transferinin ve vasıflı insan sermayesinin artırılmasının önemli bir yolu olarak görülmektedir. Düşük vasıflı işçilerin ülkeye işçi olarak girişi tasvip edilmediğinden dolayı, bu insanlar aile birleşmesi yoluyla mülteci veya yasadışı göçmen olarak giriş yapmaktadırlar. Düşük vasıflı göçmen işçilerin geçici işlerde, kayıt dışı sektörde ve küçük işletmelerde çalışması ekonomik açıdan büyük bir öneme sahiptir, fakat resmi olarak bu tanınmamaktadır.

Çerçeve 10.2. Kanada'da azınlıklar

1996 yılı itibariyle toplam nüfusu 28.5 milyon olan Kanada'da nüfusun % 17.4'üne tekabül eden 5 milyon yabancı ülke doğumlu kişi yaşıyordu. Son dönemde gelen göçmenler (1980'den sonra gelenler) büyük oranda kentlidir. 1996'da, göçmenlerin % 70'i –genel nüfusun sadece dörtte biri– Kanada'nın Toronto, Montreal ve Vancouver gibi üç büyük metropolünde yaşamaktaydı.

1981 yılından bu tarafa Kanada'ya gelen göçmenlerle ilgili en önemli gelişme, Avrupalıların sayısındaki düşüş ve Asya, Latin Amerika ve Karayip adalarından gelen göçmenlerin sayısında yaşanan artıştır (bkz. aşağıdaki tablo). 1996 yılında yapılan nüfus sayımına katılanlardan "etnik kökenlerini" de açıklamaları istenmiştir. (1996 yılında yapılan nüfus sayımında kullanılan karmaşık kategoriler, sonuçların önceki nüfus sayımı sonuçları ile karşılaştırılmasını zorlaştırmaktadır.) En büyük tek kategori, 10.2 milyon olan (toplam nüfusun yüzde 35.8'i) "çoklu kökenlilerdir" (özellikle İngiliz artı bazı diğer kökenler). Tekil kökenlilerin toplam nüfustaki oranı sırasıyla şu şekildedir. Kanadalılar (% 18.7), Avrupalılar (% 13.1), İngiliz Adaları kökenliler (% 11.5), Fransızlar (% 9.4). Doğu ve Güneydoğu Asya kökenliler nüfusun % 4.5'ini, Kanada yerlileri ise % 1.9'unu oluşturmaktaydı.

Kanada tarihi, İngiliz ve Fransızlar arasındaki mücadele çerçevesinde şekillenmiştir. 1945 yılından sonra, Fransızca konuşan Quebec bölgesindeki ayrılıkçı hareketler, dil ve kültürü temel mücadele alanları olarak belirlemiştir. Bu durum, yerel yönetimlere yetki devrini, çift dillilik politikasını ve iki resmi dili beraberinde getirmiştir. 1995 yılında Quebec'in bağımsızlığı için yapılan en son referandumda, göçmenlerin ve yerlilerin (İlk Ulus) olası bir Frankofon devlette marjinalleşecekleri korkusuyla aleyhte oy kullanmaları nedeniyle, Quebec milliyetçileri yenilmiştir. Toprak mülkiyeti haklarıyla ilgili çatışmalar, yerlilerin (İlk Ulus mensupları) toplumsal konumları, Kanada'nın kamu yaşamında önemli bir rol oynamaktadır. Inuit kökenlilerin toprak talepleri, Arctic bölgesindeki Kanada topraklarının beşte birini bu insanlara tahsis eden Nunavut'un kurulmasıyla çözülmüştür. Diğer gruplar ise, toplumsal olarak marjinalleşmiştirler ve taleplerinin kabul edilmesi için mücadele etmektedirler.

1971 yılında, çokkültürlülük resmi politika olarak ilan edildi ve Çokkültürlülük Bakanlığı kuruldu. Bu bakanlığın kurulmasıyla iki ana amaç güdülmüştü: Etnik dillerin ve kültürlerin korunmasını sağlamak ve ırkçılıkla mücadele etmek. 1982 yılında, eşit haklar prensibi ve çokkültürlülük, Kanada Haklar ve Özgürlükler Beyannamesine eklendi. 1986 tarihli İstihdam Eşitliği Kanunu, tüm işverenlerin kadınlar, "görünür azınlıklar", yerliler ve özürlüler gibi dezavantajlı gruplara mensup çalışanların çalışma koşullarını iyileştirmelerini zorunlu kıl-

dı. 1987 tarihli Çokkültürlülük Kanunu, çokkültürlülüğü Kanada vatandaşlığının asli unsuru olduğunu iddia etti ve kültürel çoğulculuğun temellerini attı.

1980'li yıllardan bu yana, ülke kamuoyu çokkültürlülük konusunda daha olumsuz bir tavır takınmaya başlamıştır. Yerlilere yönelik ayrımcılık, siyahlara ve Asyalılara yönelik ırkçı saldırılarda yaşanan artış etnik topluluklar arasındaki ilişkileri kötüleştirmiştir. Yetkililerin göçmenlere yönelik ırkçı saldırıları önleme konusunda isteksiz davranması, 'görünür azınlıkların' siyasallaşmasını da beraberinde getirmiştir. 1993 yılında federal hükümet, çokkültürlülükle ilgili bürokratik yapıyı Kanada Mirası adlı belirsiz yeni bir yapı altında toplaması örneğinde görüleceği üzere, çokkültürlülük vurgusunu azaltan girişimlerde bulundu. Kanada hükümetinin öne çıkardığı yeni tema ise çok-etnili kentlerde birlikte yaşam üzerinedir. Hükümet Metropolis Projesini –Kanada ve diğer göçmen kabul eden ülkelerden siyaset yapıcıları ve araştırmacıları içeren büyük bir siyasi ağ– başlatmıştır.

Kanada: Doğum Yeri İlkesine Göre Göçmen Nüfusu
(Nüfus sayımı rakamları binle ifade edilmiştir)

Köken	1981 Toplam	1996 Toplam
Avrupa	**2568**	**2332**
İngiltere	879	656
İtalya	385	332
Almanya	155	182
Polonya	149	193
Amerika	**582**	**798**
ABD	302	245
Karayip Adaları	173	279
Güney ve Orta Amerika	107	274
Asya	**541**	**1563**
Hindistan	109	236
Çin	52	231
Filipinler	-	185
Afrika	**102**	**229**
Okyanusya ve diğerleri	**56**	**49**
Toplam	3848	4971

Kaynaklar: Stasiulis (1998); Breton v.d. (1990); OECD (1992; 2001: **Tablo B.1.4**); Stasilus ve Jhappan (1995); CIC (2002); Statistics Canada (2002).

Parçalı emek piyasasının oluşması göç sürecinin bir parçasıdır. Yoksul ülkelerden zengin ülkelere gelen göçmenler, yerel bilgi veya ağlardan yoksun oldukları için, geldikleri ülkenin dili ve çalışma koşulları hakkında yeterince bilgi sahibi olmadıkları için olasılıkla emek piyasasının en alt seviyesinde çalışmaya başlarlar. Buradaki soru, bu insanların emek piyasası hiyerarşisinde yukarı doğru tırmanma şanslarının olup olmamasıyla ilgilidir. Bu sorunun cevabı, genellikle devlet politikaları ile ilgilidir. Bu durumu, yine üç grup çerçevesinde tartışmak mümkündür. Bazı ülkeler, göçmenlerin ve azınlıkların emek piyasasındaki pozisyonunu dil kursları, temel eğitim, mesleki eğitim ve ayrımcılık karşıtı yasal mevzuatlar ile iyileştirme yönünde aktif politikalar uygularlar. Avustralya, Kanada, İsveç, İngiltere, Fransa ve Hollanda bu gruba girmektedir. ABD özel bir yere sahiptir: Ülkede göçmen ve azınlıklar için eşit şartlar, pozitif ayrımcılık ve ayrımcılık karşıtı bir yasal mevzuat olsa da, dil, temel eğitim ve mesleki eğitim alanında imkânlar sunmak yönünde çok az bir çaba söz konusudur. Bu durum, sosyal politika alanındaki laissez-faire modeliyle ve son zamanlarda piyasaya hükümet müdahalesinin azaltılmasıyla ilişkilidir.

Eski "misafir işçi" ülkeleri üçüncü kategoriyi oluşturmaktadır. Yabancı işçiler ve gençlik için temel ve mesleki eğitim imkânları mevcut ise de, emek piyasasındaki haklar açısından sınırlamalar söz konusudur. Kitlesel emek göçünün yaşandığı dönemde, göçmen işçilere çalışma izni ancak belli mesleklerde, işlerde ve bölgelerde verilmekteydi. İsviçre'de, mevsimlik yabancı işçiler için, Almanya'da ise 1990'lı yıllarda Doğu Avrupa'dan gelen geçici işçiler için hâlâ benzer kısıtlamalar söz konusudur. Bununla birlikte, her iki ülkedeki işçilerin çoğunluğu günümüzde onlara emek piyasasında eşit çalışma koşulları sağlayan uzun dönemli oturma izinleri almışlardır.

YERLEŞİME DAYALI AYRIŞMA, CEMAAT OLUŞUMU VE KÜRESEL ŞEHİR

Göçmen kabul eden ülkelerin çoğunda, –belirli bölgelerin siyahlar ve beyazlar arasında ve bazen Asyalılar ve Hispanikler arasında– neredey-

se tamamen ayrıştığı Amerika kadar uç olmasa da- bir dereceye kadar yerleşime dayalı ayrışma görülmektedir. Diğer ülkelerde ise, göçmenlerin nadiren nüfusun çoğunluğunu oluştursalar da yoğunlaştığı bölgeler mevcuttur. Yerleşime dayalı ayrışmanın nedenleri Dokuzuncu Bölüm'de ayrıntılı bir biçimde tartışılmıştır. Bu nedenler kısmen, göçmenlerin yeni gelenler olmalarına, toplumsal bağlardan ve yerel bilgiden yoksun olmalarına dayanır. Göçmen işçilerin düşük toplumsal statüleri ve gelirleri de aynı ölçüde önemlidir. Diğer bir faktör ise, mülk sahiplerinin göçmenlere ev kiralamak istememeleri ya da yüksek fiyatlarla ev kiralamak istemeleri yüzünden ortaya çıkan ayrımcılıkla ilgilidir.

Kurumsal uygulamalar da yerleşime dayalı ayrışmayı teşvik etmektedir. Çoğu göçmen, ilk başlarda, kamu otoriteleri veya işverenler tarafından barındırılmışlardır. Göçmenler Avustralya'da göçmen yurtlarında ve kamplarda, Almanya ve İsviçre'de işverenler tarafından sağlanan barakalarda, Fransa'da ise Fonds d'Action Sociale (FAS veya Sosyal Eylem Fonu) tarafından yönetilen göçmen yurtlarında barınmışlardır. Bu tür barınma birimleri genellikle özel girişimlerden daha iyi olanaklar sunmuş olsa da, kontrol ve yalıtılmayı da beraberinde getirmiştir. Göçmen yurtları aynı zamanda kümelenmeyi de teşvik etmiştir: İşçiler başlangıçtaki yerlerinden ayrıldıklarında aynı bölge civarında ev arama eğilimine girmişlerdir.

Irkçılığın görece olarak zayıf olduğu ülkelerde, göçmen işçiler ekonomik durumlarını iyileştirdikten sonra genellikle kentin yoksul bölgelerinden daha iyi banliyö semtlerine taşınırlar. Bununla birlikte, ırkçılığın ve sosyal dışlanmanın güçlü olduğu yerlerde, göçmenlerin belli semtlerde yoğunlaşması devam eder ve hatta artabilir. 2001 yılı itibariyle, Londra, Britanya sınırları içerisindeki azınlıkların yüzde 49'unu barındırmaktaydı. Londra nüfusunun yüzde 28'i belli bir etnik azınlık grubunun mensubuydu (ONS, 2001). Londra'nın Tower Hamlets semtinde yoğunlaşan Bangladeşliler örneğinde olduğu gibi, bazı gruplar kentin kötü bölgelerinde yoğunlaşmışlardır. Amsterdam'da, toplam nüfusun dörtte biri Surinamlı, Antili, Türk, Faslı gibi etnik azınlıklar oluşturur ve bu etnik azınlıklar kentin içinde ve çevresinde

belirli bölgelerde yoğunlaşmışlardır. Bu etnik topluluklara mensup kişiler arasında yüksek oranda işsizliğe rastlanılmaktadır: Örneğin, 1991 yılı itibariyle, Amsterdam'da yaşayan Türklerin yarıya yakını işsizdi (Cross, 1995).

Yerleşime dayalı ayrışma çelişkili bir olgudur. İkinci Bölüm'de tartışılan etnik azınlık oluşumu teorisinin ortaya koyduğu üzere, bu durum hem diğerleri tarafından tanımlanmayı hem de kendi kendini tanımlamayı kapsar. Bu iki faktör kümesinin göreli ağırlıkları ülkeden ülkeye, topluluktan topluluğa değişim gösterir. Göç sürecinden kaynaklanan ekonomik, sosyal şartlar nedeniyle göçenler bir araya toplanmaktadırlar ve ırkçılık nedeniyle genellikle bazı bölgelerden uzak durmaktadırlar. Ayrıca, göçmenler birbirlerine karşılıklı destek olmak, kendi dillerini ve kültürlerini korumak, aile ve hemşerilik bağlarını canlı tutmak için sık sık bir araya gelmek istemektedirler. Etnik hemşerilik temelinde göçmenlerin belirli yerleşim yerlerinde yoğunlaşması, göçmenlerin kendilerine özgü bir dizi ihtiyacını karşılamak üzere çeşitli küçük işletmelerin kurulmasını ve her türden dernek oluşumunu olanaklı kılar (bkz. Sekizinci Bölüm). Böylece, yerleşime dayalı ayrışma, cemaat oluşumunun hem ön koşulu hem de sonucudur.

İlginç bir şekilde, cemaat oluşumunun görüldüğü ülkeler, Avustralya, İngiltere ve ABD gibi emlak piyasasının açık ve esnek olmasından dolayı mülk edinmenin kolay olduğu ülkelerdir. Konut mülkiyetlerinin genellikle emlak ağalarının elinde toplandığı Avrupa tarzı apartman blokları cemaat oluşumuna olanak tanımazken, kamu mülkiyetinde olan büyük sosyal konut alanları da genellikle ırkçılığa zemin hazırlayacak bir biçimde yalıtılmayı ve toplumsal problemleri beraberinde getirmiştir.

Göç ve etnik azınlık oluşumu post-endüstriyel şehirleri içinde çelişkileri barındıracak bir biçimde dönüştürmektedir. Sassen (1998), finans, üretim, dağıtım alanlarındaki yeni küresel oluşumların "küresel şehirlerin" oluşumuna nasıl katkıda bulunduğunu göstermiştir. Oluşmakta olan "küresel şehirler", hem yüksek vasıf gerektiren aktiviteler hem de seçkinlerin lüks yaşam tarzlarını karşılamaya yönelik

düşük vasıf gerektiren işlerde çalışmak üzere göçmenleri cezbetmektedir. Bu gelişme, semtler arasındaki farklılaşmanın birbirini etkileyen sosyo-ekonomik statü ve etnik aidiyet temelinde oluştuğu mekânsal bir yeniden yapılanmaya yol açmaktadır.

Çoğu göçmen, bir dizi güçlü sosyal ve ekonomik faktörün sonucu olarak diğer marjinalleşmiş toplumsal gruplarla birlikte yalıtılmış ve kötü kentsel bölgelerde yaşamaktadır (Dubet ve Lapeyronnie, 1992). Bazı yerli topluluklar, yerleşime dayalı ayrışmayı, göçmenlerin 'etnik bölgeler' veya 'gettolar' oluşturma yolunda bilinçli ve tehlikeli bir girişimi olarak görürler. Aynı kentsel mekânı paylaşan, belli göçmen toplulukları ile marjinal 'yerli' toplumsal gruplar arasında yaşanan çatışmalar sık sık gündeme gelmektedir. 1970'li yıllardan bu yana, Batı Avrupa'da aşırı sağ hareketler gettolaşma korkusu üzerinden örgütlenmeye çalışmaktadır. Etnik azınlıkların yoğunlaştığı semtler, devlet ve özellikle polis teşkilatı gibi toplumsal kontrole yönelik kurumlarla çatışma alanı da olabilmektedir (bkz. Onbirinci Bölüm). Etnik azınlıkların belli bölgelerde yoğunlaşmasını önlemek amacıyla, bu toplulukların dağıtılması resmi bir devlet politikası olarak gündeme gelmiştir.

Etnik kümelenme ve cemaat oluşumu, küresel şehirlere yönelik göç dalgasının zorunlu bir sonucu olarak görülebilir. Bu durum, yeni çatışmaların ortaya çıkmasına yol açabileceği gibi, kent yaşamının ve kültürünün yenilenmesine ve zenginleşmesine de katkıda bulunabilir. Belirli etnik topluluklar, asla kendi kendilerine yeterli ve yalıtılmış bir biçimde modern kentlerde yaşayamazlar. Kültürel ve siyasal etkileşim, kültürel transfer ve toplamsal kabul ve dışlanmanın karmaşık süreçleri etrafındaki pazarlıklar sonucu oluşur.

Davis'in (1990) Los Angeles kenti örneğinde gösterdiği üzere, şehirler içerisindeki enerjinin ve yaratıcı kapasitenin çoğunluğu çok-etnili toplumsal yapının oluşturduğu kültürel ahenkten beslenir. Bu kültürel ahenk, daima siyasal boyutları da içerisinde barındıran cemaat oluşum sürecindeki farklı kültür unsurlarının gelişimi ve yaratıcı işbirliği olarak görülebilir (Gilroy, 1987). Artık tek-etnili bir topluma (bu

Çerçeve 10.3. İngiltere'de (Birleşik Krallık) Azınlıklar

Ülkede yaşayan yabancıların ve etnik azınlıkların toplamını göstermekte yaşanan güçlükler nedeniyle, İngiltere ile ilgili herhangi bir tablo verilmemiştir. 2000 yılı itibariyle, İngiltere'de 2.3 milyon yabancı yaşamaktadır (toplam nüfusunun yüzde 4'ü). Bunların sadece üçte biri AB vatandaşıdır. En büyük gruplar, İrlandalılar (404.000), Hindistanlılar (153.000), ABD vatandaşları (114.000), İtalyanlar (95.000), Pakistanlılar (94.000), Batı Afrikalılar (85.000), Fransızlar (85.000) ve Avustralyalılardır (75.000). Etnik azınlık nüfusu, çoğunluğu İngiltere'de doğan ve köken itibariyle Avrupalı olmayan (İngiliz Milletler Topluluğu kökenli), 4 milyondur (toplam nüfusun yüzde 7.1'i). Bu toplamın neredeyse yarısı, Hindistan alt-kıtası kökenlidir (Hindistan, Pakistan, Bangladeş), yüzde 13'ü Karayip Adaları kökenli, yüzde 11'i ise Afrika kökenlidir.

1971 yılı öncesinde İngiliz Milletler Topluluğu'nun üyeleri olarak gelen göçmenler bütün haklardan (seçme seçilme hakkı dahil) yararlanıyorlardı. Bu durum, 1971 tarihli Göçmen Kanunu ve 1981 tarihli İngiliz Vatandaşlık Kanunu'nun yürürlüğe girmesiyle değişti; 1971 yılı sonrasında İngiliz Milletler Topluluğu'ndan gelen göçmenler, diğer ülkelerden gelen göçmenlerle aynı statüye sahiptiler. İrlanda kökenli göçmenler ise, oy verme hakkı dahil İngiliz vatandaşların sahip olduğu tüm haklardan yararlanmaktaydı. Yasal olarak 5 yıldır ülkede oturan yabancıların vatandaşlık elde etmeleri görece olarak daha kolaydı.

1950'li ve 1960'lı yıllarda, İngiliz Devletler Topluluğu'ndan gelen göçmenler en az tercih edilir mesleklerde yoğunlaşmaya başlamışlardı. Sonraki dönemde, İngiltere'deki göçmen grupları ve onların İngiltere'de doğan çocukları mesleki açıdan çok farklı deneyimler yaşadılar. Pakistanlılar ve Bangladeşliler yoğun bir şekilde kol emeği gerektiren yarı vasıflı işlerde çalışmaya devam ettiler ve bunlar arasında yüksek oranda işsizliğe rastlanmaktaydı. Bu gruplara mensup kadınlar arasında ücretli işlerde çalışanların sayısı oldukça düşüktü. Hindistanlılar ise profesyonel, idari ve kol emeği gerektirmeyen mesleklerde çalışmaktadır. Ayrıca, kendi işini kurmuş Hindistanlıların oranı da oldukça yüksektir. Kol emeği gerektirmeyen işlerde istihdam edilen Karayipli kadın sayısı makul bir düzeydeyken, Karayipli erkekler pek başarılı değildir.

1965, 1968, 1976 yıllarında yasallaşan Irk İlişkileri kanunu, kamu hayatında, istihdam ve barınma alanlarında ayrımcılığı yasaklamaktaydı. Bu yasaları hayata geçirmek ve cemaatler arası ilişkileri güçlendirmek adına, 1976 yılında Irklar Arası Eşitlik Komisyonu (CRE) kurulmuştu. Bununla birlikte, Milli Cephe ve diğer ırkçı gruplar 1970'li yıllarda hızla yükseldi ve dazlaklar gibi şiddet yanlısı alt-kültür gençlik gruplarını kendi saflarına çekti. Irkçı şid-

det Asyalılar ve Afro-Karayip kökenliler için ciddi bir problem oluşturmaya başladı. Siyah gençler arasında ortaya çıkan huzursuzluk 1980-1, 1985-6 ve 1991 yıllarında kent merkezlerinde ayaklanmalara dönüştü. Bu tür sorunları ortadan kaldırmak adına, hükümet gençler arasındaki işsizliği azaltmak, eğitim olanaklarını geliştirmek, kentsel mekânları rehabilite etmek, polisiye yöntemleri değiştirmek gibi bir dizi önlem yürürlüğe koydu. Bununla birlikte, Thatcher döneminde artan toplumsal eşitsizlik iklimi bu önlemlerin başarısını kısıtladı.

Etnik azınlıkların bir taraftan resmi olarak yasalar önünde eşit haklara sahip olması, diğer taraftan günlük yaşamda işsizlik, kapatılma, toplumsal dışlanma ve eğitim alanında eşitsizlik gibi sorunlarla karşılaşmaları ciddi bir çelişki oluşturmaktaydı. Siyahlar, polis ve diğer kamu otoriteleri karşısında ayrımcılığa uğramaya devam ediyorlar. 1999 tarihli Stephen Lawrence Tahkikatı (genç bir siyahın beyaz bir çete tarafından öldürülmesinin ardından polisin olayı soruşturma konusunda yavaş davranmasını araştırmayı amaçlıyordu) kurumsal ırkçılığın halen daha canlı olduğunu açığa çıkarmıştı. 2000 yılında Irklar Arası İlişkiler kanununun revize edilmesinin ardından Irklar Arası Eşitlik Komisyonunun (CRE) yetkileri ve bütçesi artırıldı. Ayrıca, tüm kamu kurumlarının ayrımcılıkla savaşmaları ve ırklar arası eşitliği sağlamak için proje geliştirmeleri zorunlu tutuldu. 2002 yılında, Oldham, Burnley ve Bradford'un kuzey şehirlerinde genç Asyalıların katıldığı ayaklanmalar yaşandı. Aşırı sağcı İngiliz Ulusal Partisi bölgesel çatışmalardan yararlandı ve etnik azınlıklar için uygulanan özel programlardan olumsuz etkilenen ve kendilerini dezavantajlı hisseden beyaz seçmenler arasında bazı seçim başarıları elde etti.

1990'lı yılların sonlarından bu yana, göç konusunda ana gündem maddesi sığınmacı sayısında yaşanan artıştır, 1993'te 28.000 olan sığınmacı sayısı 2000 yılında 93.600'e ulaşmıştır. Medya ve sağ kanat politikacılar, bu konuyu bir ulusal egemenlik meselesi haline getirdiler. 1993 yılından bu yana, birbirini takip eden hükümetler tarafından göç ve sığınma konusunda üç yeni yasa yürürlüğe konmuştur, dördüncü yasa tasarısı ise tartışılmaktadır. Bu yeni düzenlemelerin hepsi ülkeye girişi zorlaştırmakta ve tutuklama, sosyal hakların kısıtlanması ve çalışma hakkının sınırlandırılması gibi caydırıcı önlemler öngörmektedir. Bu politikalara rağmen, çok sayıda sığınmacı ülkeye gelmeye devam etmektedir ve muhtemelen bunların büyük bir çoğunluğu ülkede sürekli kalma eğilimindedir. Bu birbirinden farklı gruplar için daha önce İngiliz Milletler Topluluğu'ndan gelen göçmenlere yönelik uygulanan entegrasyon stratejilerinden hangisinin uygulanacağı ve bunun ne ölçekte başarılı olacağı ciddi bir muammadır.

Kaynaklar: Benyon (1986); Layton-Henry (1986-2003); Home Office (1989); OECD (1992, 2001); Solomos (1993); Solomos ve Back (1995); ONS (2001).

daima bir mittir) geri dönüş söz konusu olmadığından, homojen ve statik bir kültüre de dönülemez. İçerisinde barındırdığı çokkültürlü toplumsal yapı ile birlikte küresel şehir değişimin güçlü bir laboratuarı konumundadır.

SOSYAL POLİTİKA

Göçmenler, sanayi kentlerine ve kent merkezlerine yerleştiklerinde barınma maliyetini yükselttikleri, yaşam kalitesini düşürdükleri ve toplumsal huzuru bozdukları iddiası ile suçlanmaktaydılar. Bu iddialara istinaden, bir bütün olarak bir dizi sosyal politika geliştirilmiştir. Bazen etnik yoğunlaşmayı azaltmak ve ortaya çıkan karşı toplumsal gerilimi düşürmek için politikalar geliştirilmiştir.

Bununla birlikte, hiçbir yerde problemler Fransa'da olduğu kadar şiddetli değildi. 1968'de yaşanan olaylar sonrasında, *bidonvilles* denilen gecekonduların ortadan kaldırılması için bir dizi önlem hayata geçirildi ve göçmenler için daha ulaşılabilir olan sosyal konutlar yapıldı. Bir yerleşim biriminde yaşayan göçmen sayısını bu yerleşim yerinin nüfusunun yüzde 10 veya yüzde 15'i ile sınırlayan, okullarda ise bir sınıftaki göçmen sayısının sınıf mevcudunun yüzde 25'ini geçmemesini öngören *seuil de tolérance* (tolerans sınırı) kavramı yürürlüğe konuldu (Verbunt, 1985:147-55; MacMaster, 1991: 14-28). Bu uygulamadan görüleceği üzere, göçmenlerin belli yerleşim bölgelerinde toplanması bir sorun olarak görülüyordu ve göçmenlerin dağıtılması asimilasyonun önkoşulu olarak görülmekteydi. Bu politika doğrultusunda, göçmenler için sosyal konut yapan kooperatiflere (*habitations a loyer modéré veya* HLM'ler) tahsis edilen kaynaklar ikiye katlandı. Kooperatifler (HLM'ler) bu kaynakları çoğunlukla Fransız ailelerin konut ihtiyacını karşılamak üzere kullandı. Fransızlarla göçmenler arasında ortaya çıkacak olası çatışmaları asgariye indirmek için, göçmen aileler belli sosyal konut bölgelerine yerleştirildi. Kooperatifler her ne kadar kotalara sadık olduklarını iddia etseler de, pratikte bu politika yeni gettoların oluşmasına zemin hazırladı (Weil, 1991b: 249-58).

Bu nedenle, 1980'li yıllarla, şehir merkezlerinde ve şehirlerin

çevresindeki büyük sosyal konutlarda yaşayan etnik azınlıkların durumu sosyal politika alanındaki başat konuydu. Bu bölgeler, hızla işsizliğin, toplumsal problemlerin ve etnik çatışmaların yatağı haline gelmişti. Sosyal politikalar kentli gençlere odaklanmıştı ve Sosyalist hükümet –özellikle Kuzey Afrika kökenli gençler arasında– eğitimi desteklemek ve işsizlikle baş etmek için barınma ve toplumsal koşulların iyileştirilmesine yönelik bir dizi program geliştirmiştir.

Patrick Weil (Sosyalist hükümet tarafından 1997 yılında göç ve vatandaşlık yasalarında yapılan değişikliklerin mimarı), 1980'li yıllarda uygulamaya konulan sosyal politika önlemlerinin başarısızlığa uğradığını iddia etmişti. Weil'e göre, bu önlemler, Fransız toplumuna entegrasyonu sağlamak amacıyla tasarlanmıştı; fakat gerçekte, 'göçmenlerin yaşadığı kentlerde ve kasabalardaki tüm toplumsal sorunları göçle ilişkilendiriyordu.' Böylece, sosyal politika göçmenlerin entegrasyonunu yavaşlatacak şekilde azınlıkların belli semtlerde toplanmasını, etnik cemaat oluşumunu teşvik etmiş ve gruplar arasındaki dinsel ve kültürel aidiyetleri güçlendirmişti (Weil, 1991b: 176-9). Weil'in yorumu, asimilasyoncu Fransız cumhuriyetçi geleneğine uygundur (aşağıya bkz). Aslında, göçmenlerin entegrasyonunu bir dereceye kadar kolaylaştırmak için devletin hangi özel sosyal politikaları uygulayacağı göçmen ülkelerinin çoğunda tartışmalı bir konudur.

Göçmenlere yönelik uygulanan özel politikalar ayrımcı eğilimleri güçlendirebilir. Örneğin, yabancı öğrencileri için özel sınıflar kurulmasını öngören Alman eğitim sistemindeki "ikili strateji" (bkz. Dokuzuncu Bölüm), göçmen ailelerinin çocuklarının yalıtımına ve düşük eğitim performansı göstermelerine yol açmıştır. İngiltere'deki konut politikaları ayrımcı olmamayı amaçlarken, zaman zaman "beyaz" ve "siyah" yerleşim birimlerinin oluşmasını beraberinde getirmiştir. Hollanda'da, 1980'li yılların Azınlıklar Politikası eleştirilirken, kültürel zemini göz önüne alarak tasarlanan sosyal politikaların gerçekte sosyal-ekonomik marjinalleşmeyi artırdığı ileri sürülmüştür. İsveç'in göçmenlere yönelik özel sosyal konut projeleri yüksek düzeyde etnik yoğunlaşmaya ve İsveç toplumundan ayrışmaya yol açmıştır. Diğer taraftan,

Çerçeve 10.4. Fransa'da Azınlıklar

1999 yılı itibariyle, Fransa'da toplam nüfusunun yüzde 5.6'sına denk gelen 3.3 milyon yabancı yerleşimci yaşıyordu (bkz. **Tablo 10.1**) – bu rakam, 1990'da toplam nüfusunun yüzde 6.3'üne denk gelen 3.6 milyon yabancı rakamı ile karşılaştırıldığında bir azalma olduğunu gösterir. Bu durum, ülkede yaşayan göçmen nüfusunda bir azalma olduğunu göstermez. Bir milyonu aşkın eski göçmen Fransız vatandaşlığına geçmişti. Buna ilave olarak, Fransa'ya bağlı denizaşırı bölgelerden gelen Afrika, Karayip, Pasifik Adaları kökenli yarım milyonu aşkın Fransız vatandaşı vardı. Fransa'daki göçmen nüfus 1970'li yıllarda ağırlıklı olarak Güney Avrupa kökenlilerden oluşurken daha sonraki dönemlerde Kuzey ve Batı Afrika kökenliler onların yerini aldı.

Göçmenlere eşit sosyal haklar temelinde vatandaşlığa kabul olanağı sunan egemen 'cumhuriyetçi modele' rağmen, gruplar arasında ciddi farklılıklar vardır. AB vatandaşı olan göçmenler, oy hakkı hariç, tüm sosyal haklardan yararlanmaktadırlar. AB üyesi olmayan Avrupa ülkelerinden (Polonya ve eski Yugoslavya gibi) gelen göçmenler ise çoğu sosyal haktan yoksun biçimde ve çoğunlukla düzensiz yasal durumdadırlar. Avrupa dışında doğanlar veya ebeveynleri Avrupalı olmayanlar (vatandaş olsun ya da olmasınlar) etnik azınlıkları oluşturmaktadır. Bunlar, Cezayirliler, Tunuslular, Faslılar, genç Franko-Cezayirliler, siyah Afrikalılar, Türkler ve ülkenin denizaşırı sömürgelerinden gelen yerleşimcilerden oluşmaktadır. Yasal olarak Fransızlarla eşit haklara sahip olabilirler, ancak halen ırkçılığa ve sosyo-ekonomik dışlanmaya maruz kalmaktadırlar.

Kent merkezlerinde ve banliyölerdeki sosyal konutlarda belirli bir yoğunlaşma vardır. İstihdam açısından etnik azınlıklar belirgin şekilde düşük statülü, güvencesiz işlerde çalışmaktadırlar, özellikle gençler arasında işsizlik oranı yüksektir. Uzun yıllardır, etnik azınlık mensupları, özellikle Kuzey Afrikalılar ırkçı ayrımcılığın ve şiddetin hedefi konumundadırlar. Bununla birlikte, etnik azınlıklara mensup bazı gençler eğitim yoluyla sosyo-ekonomik statü açısından iyi yerlere gelmişlerdir. Etnik profesyonellerden ve işadamlarından oluşan ve popüler dilde *beurgeoisie* (Arap kökenliler için kullanılan argo *beurs* teriminden gelmektedir) olarak adlandırılan yeni bir orta sınıf ortaya çıkmaktadır.

1970'li yıllarda, göçle ilgili politikalarda (özellikle aile birleşmelerinde) ciddi kısıtlamalara gidilmiştir. Polis baskınları, kimlik kontrolleri, küçük suç işleyen göçmenlerin bile sınır dışı edilmeleri olağan bir hal almıştır. 1980'li yıllarda, Sosyalist hükümet göçmenlerin ikamet haklarının iyileştirilmesi, yasadışı olanlara af getirilmesi ve siyasal hakların genişletilmesi gibi bir dizi uygulamayı hayata geçirmiştir. Göçmenlerin yoğun olarak yaşadıkları bölgelerde ırkçılığın ve toplumsal problemlerin artması, barınma ve eğitimi iyileştirmek ve gençler arasındaki işsizlikle mücadele etmek için bir dizi özel programın hayata geçirilmesine önayak olmuştur.

Fransız toplumunda, etnik azınlıklar hayli siyasallaşmış bir konumdadırlar. Göçmenler, büyük grevlerde aktif olarak yer almakta ve sivil, siyasal, kültürel hak talebinde bulunmaktadırlar. İkinci kuşak Kuzey Afrikalı göçmenler ve Müslüman organizasyonlar giderek siyasal bir güç olarak yükselmektedirler. 1980'li ve 1990'lı yıllarda, göçmen gençlerin yaşadığı işsizlik ve polis baskısı gibi sorunların bir sonucu olarak Lyon, Paris ve diğer kentlerde ayaklanmalar yaşanmıştır. Yakın dönemde, *beurler* tarafından başlatılan bir kampanya çerçevesinde, köken veya milliyet (uyruk) yerine ikamete dayalı yeni bir 'katılımcı vatandaşlık' biçimin gerekliliği vurgulanmıştır. Bu talep, asimilasyoncu Fransız modeline oldukça yabancı yeni bir çoğulculuk biçimi talebi anlamına gelmektedir.

1990'lı yıllarda, merkez-sağ hükümeti etnik azınlıklara karşı gittikçe daha kısıtlayıcı olmaya başlamıştır. Bu durum, bazı şehirlerde yerel yönetimleri kazanan ve ulusal seçimlerde rutin bir biçimde yüzde 15 civarında oy alan aşırı sağcı Milli Cephe'nin (FN) yükselişi ile ilişkilidir. 1993 Loi Pasqua-Paqua Kanunu- (İçişleri Bakanının adıyla anılır) göçmen ve vatandaşlık kanunlarını daha katı bir hale getirmiştir. Ülkeye giriş ve aile birleşmeleri güçleştirilirken, sınır dışı edilme kolaylaştırıldı. Cumhuriyetçi *ius soli* ilkesiyle (Fransa'da doğuma dayanan vatandaşlık) bağdaşmayan bir biçimde, göçmen ailelerinin çocuklarının Fransız vatandaşlığına kabul edilme süreci değiştirildi. 1995 yılında, Cezayir'de yaşanan şiddet dalgasının Paris metrosuna yapılan bombalı saldırılar sonrasında Fransa'ya taşınmasının ardından İslâmi köktencilikle ilgili korkular neredeyse paniğe dönüştü. Bu saldırılar sonrasında, *sans papiers* (kâğıtsızlar) olarak adlandırılan yasadışı göçmenler –Pasqua Kanunu dolayısıyla yasal statülerini kaybetmiş olan göçmenler– kitlesel bir biçimde sınır dışı edildi.

1997-2002 yılları arasında iktidarda bulunan Sosyalist hükümet, göçmen kökenli ailelere Cumhuriyetçi *ius soli* ilkesi çerçevesinde vatandaşlık hakkı sağlayan yasal düzenlemeleri tekrar yürürlüğe koydu ve ülkeye giriş ve ülkede oturum alma ile ilgili yasal düzenlemeleri liberalleştirdi. Böylelikle, bir taraftan yasal göçmenlere güvence sağlamak, diğer taraftan yasadışı göçle mücadele etmek amaçlanmaktaydı. Bununla birlikte, göçmenlerin yarattığı suç ortamının toplumu tehdit ettiğine ve Afrika ve Avrupa kökenli olmayan diğer azınlıkların Fransız kimliğinin altını kazdığına dair iddialar aşırı sağ siyasetin ana gündem maddeleri olmaya devam etti. Milli Cephe (FN) lideri Le Pen'in 2002 başkanlık seçimlerinin ilk turunda toplam oyların beşte birini alarak Sosyalist aday Jospin'i saf dışı etmesi bütün Avrupa'yı şoke etti. İktidara gelen yeni merkez-sağ hükümet, ülkeye yönelen göçü durdurma ve kanunları ve kamu düzenini güçlendirme sözü verdi.

Kaynaklar: Verbunt (1985); Withol de Wenden (1988,1995), Withol de Wenden ve Levau (2001); Noiriel (1988); Costa-Lascoux (1989); Lapeyronnie ve ark. (1990); Weil (1991b), OECD (2001); Hollifield (2003).

çokkültürlülük esas alınarak üretilen sosyal politikalar, göçmenlerin eğitim, dil öğrenme, barınma gibi kendilerine özgü ihtiyaçlarına yönelik olarak özel hizmetler üretilmesi gerektiği fikrine dayanmaktadır.

Diğer alanlarda olduğu gibi göçmenlere yönelik uygulanan sosyal politikalar alanında da ülkeler arasında kabaca bir ayrım yapmak mümkündür. Avustralya, Kanada, İsveç ve Hollanda göçmenler ve azınlıklar için aktif sosyal politikalar izlemektedirler. Temel varsayım, bu tarz politikaların ayrışmaya yol açmayacağı, tam tersine başarılı entegrasyonun önkoşulunu oluşturacağıdır. Çünkü göçmenlerin ve etnik azınlıkların içerisinde bulundukları durum, hem kültürel ve toplumsal farklılıkların hem de kurumsal ve gayriresmi ayrımcılık dolayısıyla toplumsal katılımın önüne konulan engellerin bir sonucu olarak görülmektedir.

İkinci gruba dahil ülkeler ise göçmenlere yönelik özel sosyal politikaları reddederler. ABD kamu otoriteleri, göçmenlere yönelik özel politikaları gereksiz bir hükümet müdahalesi olarak görmektedir. Bununla birlikte, ülkedeki göçmenler eşit fırsatlardan, pozitif ayrımcılıktan yararlanmaktadır ve yerel düzeyde göçmenlere yönelik özel toplumsal ve eğitimsel önlemler hayata geçirilmiştir. Fransız hükümetleri, göçmenlerin vatandaş olmaları gerektiği ve herhangi bir sosyal müdahalenin bunu engelleyeceği iddiasına dayanarak, göçmenlere yönelik özel sosyal politikaları reddetmişlerdir. Bu genel bakış açısına rağmen, daha önceki bölümlerde bahsedildiği üzere, göçmenlere yönelik bazı özel programlar mevcuttur. İngiltere'de ise –1979-1997 yılları arasında iktidarda bulunan Muhafazakâr hükümetler ideolojik olarak göçmenlere yönelik özel sosyal politikaların geliştirilmesine karşı çıkmasına rağmen– kentsel krize, ırkçı şiddete ve gençlik ayaklanmalarına karşılık olarak bir dizi sosyal politika hayata geçirilmiştir.

Üçüncü ülkeler grubu ise eski "misafir işçi" ülkeleridir. Almanya, göçmenlerin ülkenin hayli gelişkin olan sosyal refah hizmetlerine girişi konusunda çelişkili ve değişken politikalar izlemiştir. Misafir işçi programlarının ilk yıllarında, göçmenlere yönelik özel hizmetler kiliseler ve emek örgütleri ile ilişkili yardım organizasyonlarına devredil-

TABLO 10.1
Fransa, Hollanda, İsveç ve İsviçre'de Yaşayan Yabancı Nüfus (Bin)

Köken Ülke	Fransa 1999	Hollanda 1999	İsveç 1999	İsviçre 1999
İtalya	202	18	-	328
Portekiz	554	9	-	135
İspanya	162	17	-	86
İngiltere	-	40	12	20
Finlandiya	-	-	99	-
Polonya	-	-	16	-
Eski Yugoslavya	-	16	57	332
Cezayir	478	-	-	-
Fas	504	120	-	-
Tunus	154	1	-	-
Türkiye	208	101	16	80
Diğerleri	1002	330	287	388
Toplam	3263	652	487	1369
AB Üyesi Ülkeler Toplamı	1196	196	-	800

Notlar: (-) işareti, söz konusu ülkelerin göçmen kabul eden ülke açısından temel kaynak ülke olmadıklarını gösterir. Daha küçük gruplar, 'diğer' başlığı altında toplanmıştır. Fransa'ya ait rakamlar nüfus sayımlarından, diğerleri ise nüfus kayıtlarından alınmıştır.
Kaynak: OECD (2001: Tablo B.1.5).

mişti. Yabancı işçilerin sağlık ve emeklilik hizmetlerinden eşit şekilde yararlanması garanti altına alınırken, bazı sosyal hizmetlerden yararlanmaları engellenmişti. Uzun dönemli işsizlik ve sakatlık durumunda, göçmenlerin sosyal güvenlik ödeme talep etmeleri sınır dışı edilmeyle sonuçlanabiliyordu. Ayrıca, misafir işçilerin ülkede kalıcı hale gelmeleri ve aile birleşmesi göçmenlerin ihtiyaçlarını dikkate alan aile, gençlik servisleri, eğitim, sağlık ve yaşlılara bakım gibi sosyal hizmetlerin gerekliliğini ortaya koymuştur. Almanya'da ve İsviçre'de ayrımcılık karşıtı yasalar ve pozitif ayrımcılık mevzuatı çok az gündeme gelmiştir: Yabancılar karşısında kendi vatandaşlarına özel muameleyi öngören birçok yasal mevzuat vardır. Bununla birlikte, 1990'lı yılların başlarında yaşanan ırkçı saldırılar sonrasında, Alman yetkililer, ırkçı sal-

Çerçeve 10.5. Hollanda'da azınlıklar

1999 yılı itibariyle Hollanda'da 652.000 yabancı yerleşimci bulunmaktaydı: 15.6 milyon olan toplam Hollandalı nüfusun yüzde 4.1'i (bkz. **Tablo 10.1**). 1993 yılında, 780.000 rakamına kadar çıkan ülkedeki yabancı sayısı, daha sonraki dönemde azalmıştır. Bununla birlikte pek çok göçmen Hollanda vatandaşı olmuştur. 1999 yılında, yabancı ülke doğumluların sayısı 1.6 milyondu (toplam nüfusun yüzde 10'u) ve bunların yüzde 58'i Hollanda vatandaşıydı. Ülkede yaşayan yabancı ülke doğumlular arasında köken itibariyle ilk beş sırayı oluşturan kaynak ülkeler sırasıyla şunlardır: Surinam (185.000), Türkiye (178.000), Endonezya (168.000), Fas (153.000) ve Almanya (124.000).

Hollanda'da etnik azınlıklar ağırlıklı olarak kentlerde, özellikle ülkenin dört büyük kentinde (Amsterdam, Rotterdam, Lahey ve Utrecht) yoğunlaşmaya başlamışlardır ve genellikle farklı bölgelerde yaşamaktadırlar. Surinam, Akdeniz ve Antil kökenli işçiler genellikle imalat ve hizmet sektörlerinde düşük vasıf gerektiren işlerde çalışmaktadırlar. 1980'li yıllarda yaşanan ekonomik yeniden yapılanma döneminin yükünü göçmenler çekmiştir. Öyle ki, bazı göçmen gruplarda işsizlik oranı yüzde 20 ile 40 arasında seyretmiştir. 1999 yılı ile birlikte, işsizlik oranlarında genel bir azalma görüldü ancak göçmen kökenliler arasındaki işsizlik oranı (yüzde 9) göçmen olmayanlardan (yüzde 3) hayli yüksekti. Azınlık grupları arasında, en yüksek işsiz kitleyi barındıran gruplar Faslılar (yüzde 18) ve Türklerdi (yüzde 13).

1983 yılında, Hollanda Anayasasında yapılan değişiklikler sonrasında, Hollanda vatandaşı olmayan fakat oturma iznine sahip yabancılar için yerel seçimlerde oy kullanma hakkı tanınmıştır. 1983 tarihli Azınlıklar Politikası, azınlıkların bireyler yerine gruplar temelinde topluma entegre olabilmelerine olanak sağlayan sosyal politikalara ihtiyaç olduğuna vurgu yapan çokkültürlülük prensipleri üzerine kurulmuştur. Bu bağlamda, kültürel kimliğin korunması kilit konu olmuştur. Azınlık Politikası Akdenizli işçileri ve ailelerini, Surinam ve Antil kökenlileri, Molukanları, mültecileri (sığınmacılar bu gruba dahil değildir), Çingeneleri ve karavan konaklayıcılarını kapsamaktaydı. 1990 yılı itibariyle, bu grupların toplam nüfusu-

dırıları teşvik eden büyük bir faktör olarak gördükleri toplumsal dışlanmışlığı bertaraf etmek için çeşitli yollar aramaya başlamışlardır.

IRKÇILIK VE AZINLIKLAR

Göç ülkeleri üç kategoriye ayrılabilir. Birincisi, bazı göçmen yerleşimciler genel nüfusa dahil olurlar ve farklı etnik gruplar oluşturmazlar. Bunlar genellikle göçmen olarak bulundukları çoğunluk nüfusuyla kültürel ve sosyo-ekonomik açıdan benzeşen gruplardır: Örneğin,

nun 876.385 olduğu tahmin edilmekteydi. Bununla birlikte, Azınlıklar Politikası, göçmenlerin işsizlik, eğitimsizlik ve toplumsal eşitsizlik gibi sorunlarının giderilmesi yönünde eksiklikleri bulunduğu gerekçesiyle eleştirilmiştir.

1994 yılında, Türkleri, Surinamlıları, Antil kökenlileri ve mültecileri kapsayan yeni bir Entegrasyon Politikası yürürlüğe konulmuştur. Bu politika, göçmenlerin sosyal ve ekonomik sorunlarını çözmeyi amaçlamaktadır ve 'yeni gelenler' veya 'kabul edilme politikası' ve 'entegrasyon politikası' olarak adlandırılan iki bölüme sahiptir. Yeni gelenler politikası, Hollandaca dil kurslarını, toplumsal uyum ve mesleki eğitim programlarını ve daha ileriki aşamalarda eğitin ve istihdam alanlarına güvenli geçişlerini sağlayacak eğitimleri kapsamaktadır. Bu programlara katılmayan göçmenler, sosyal güvenlik hizmetlerinden yararlanamıyorlardı. Entegrasyon politikası, azınlık gençliğinin eğitim ve istihdam olanaklarının geliştirilmesini ve etnik azınlıkların yaşadığı semtlerin güvenlik ve yaşam koşullarının iyileştirilmesini öngörüyordu. Bu yaklaşım, 1998 tarihli Yeni Gelenlerin Kentsel Entegrasyonuyla İlgili Kanunun yürürlüğe girmesiyle onaylandı ve güçlendirildi.

Göçmenlerin Hollanda vatandaşlığına kabul edilmeleri, 5 yıllık bir geçiş süreci sonrasında oldukça kolaydır. Ayrıca, Hollanda, ırkçı karalamayı, ırkçı nefretin körüklenmesini, göçmenlere yönelik şiddeti ve kamusal yaşamda ayrımcılığı yasaklayan yasalara sahiptir. Irkçı ayrımcılığı savunan organizasyonlar yasaklanabilir. Bununla birlikte, ırkçılık ve ırkçı şiddet halen daha Hollanda'da ciddi bir problemdir. Irkçı lider Pim Fortuyn'un ve göç-karşıtı partisinin yükselişi 2001 yılında çoğu gözlemci tarafından bir sürpriz olarak karşılandı. Fortuyn'un 2002 yılında bir suikasta kurban gitmesinin ardından, Pim Fortuyn Listesi (PFL) ülkedeki ikinci güçlü parti konumuna geldi ve göçmen kökenli üyelere de sahip koalisyon hükümetinin ortağı oldu. Bununla birlikte, 2002'nin sonlarında parti içi tartışmalar neticesinde hızla güç kaybetti. 2003 Haziran seçimlerinde, PFL parlamentodaki tüm sandalyelerini kaybetti ve Hıristiyan Demokrat ve Sosyal Demokrat Partiler eski güçlerini elde ettiler.

Kaynak: Entzinger (1985, 2002); Muus (1991, 1995), OECD (2001: 210-15).

Avustralya'daki İngilizler, İsviçre'deki Fransızlar ve Avusturya'daki Almanlar.

İkincisi, bazı yerleşimciler etnik cemaatler oluştururlar. Bu topluluklar, göçmen olarak bulundukları ülkelerde vatandaşlık, siyasal katılım ve ekonomik, sosyal haklar açısından dışlanmasalar bile, belirli yerleşim yerlerinde toplanma ve kendi dillerini ve kültürlerini koruma eğilimi taşırlar. Etnik cemaat kısmen başlangıç dönemindeki ayrımcılığın bir sonucu olarak gelişmiş olabilir, fakat sürekliliği kültürel

ve psikolojik faktörlere bağlıdır. Avustralya, Kanada veya ABD'deki İtalyanlar, İngiltere'deki İrlandalılar, Fransa ve Hollanda'daki Güney Avrupa kökenliler bu gruba örnek teşkil ederler. Bu grupların cemaat bağlarının zamanla çözülmesi olasıdır, sonraki kuşaklar diğer gruplara mensup kişilerle evlenirler ve cemaatin yoğunlaştığı eski bölgeden başka yerleşim yerlerine taşınırlar.

Üçüncüsü, bazı yerleşimciler etnik azınlık oluştururlar. Etnik cemaatlere benzer bir biçimde, bu topluluklarda belli semtlerde toplanma ve kendi dillerini ve kültürlerini koruma eğilimindedirler. Fakat buna ilaveten, bu insanlar genellikle dezavantajlı bir sosyo-ekonomik statüye sahiplerdir ve zayıf yasal statü, vatandaşlığa kabul edilmeme, sosyal ve siyasal haklardan mahrumiyet, etnik veya ırkçı ayrımcılık, ırkçı şiddet ve nefret gibi nedenlerle toplum genelinden kısmen dışlanırlar. Avustralya, Kanada ve ABD'deki Asyalılar, ABD'deki Hispanikler, İngiltere'deki Afro-Karayip ve Asya kökenliler, birçok Batı Avrupa ülkesindeki Türkler ve Kuzey Afrikalılar, herhangi bir ülkedeki Avrupa kökenli olmayan sığınmacılar bu kapsamda düşünülebilir.

Her üç kategorideki tüm ülkeler araştırılmıştır, ancak burada ikinci ve üçüncü kategorideki ülkelere yoğunlaşacağız. Bazı göçmen grupların etnik cemaat karakteri kazanırken, bazılarının neden etnik azınlıklara dönüşmesini araştırmak önemlidir. Bir diğer önemli soru, bazı ülkelerde neden daha fazla sayıda göçmenin azınlık statüsü elde ettiğidir. Bu sorunun cevabı olarak iki faktör grubu ortaya çıkar: Birincisi yerleşimcilerin kendine has özellikleridir; diğeri ise göçmen kabul eden ülkelerin sosyal yapıları, kültürel pratikleri ve ideolojileridir.

Yerleşimcilere bakılacak olursa, soytüre (fenotip) dayanan farklılık (ten rengi, ırksal görünüş) azınlık statüsü için kaçınılmaz olarak ana belirleyicilerden birisidir. 1989 yılında Avrupa Topluluğu Komisyonu adına tüm üye ülkelerde yürütülen bir araştırma, Avrupa kökenli göçmenlere yönelik genel bir kabulün olduğunu göstermiştir. Bununla birlikte, Avrupa kökenli olmayan göçmenlere, özellikle Arap, Asyalı, Afrikalılara yönelik olarak mesafeli ve düşmanca hislerin beslendiği ortaya çıkmıştır. Genel olarak her üç Avrupalıdan biri kendi ülke-

sinde başka bir ulusa ait çok fazla kişinin bulunduğuna inanmaktaydı, bu tarz duygular en fazla Belçika ve Almanya'da belirgindi (Avrupa Topluluğu Komisyonu, 1989). Soytüre dayanan farklılığa yapılan bu vurgu, ABD, Kanada, Avustralya'daki yerliler ve ABD'deki Afro-Amerikanlar gibi göçmen olmayan azınlıklar için de geçerlidir. Bu gruplar, bütün ülkelerde, Avrupa kökenli olmayan diğer göçmenlerle birlikte, toplumun en marjinalleşmiş kısmını oluştururlar.

Bu durum için dört farklı açıklama söz konusudur: Soytüre dayanan farklılık sonradan gelme durumuyla, kültürel uzaklıkla, sosyoekonomik pozisyonla çakışabilir veya son olarak ırkçılığın hedefi olarak hizmet edebilir.

Birinci açıklama kısmen doğrudur: Çoğu örnekte, siyah, Asyalı ve Hispanik yerleşimciler daha yakın dönemde ülkeye yerleşmiş göçmen gruplar arasındadır. Tarihsel çalışmalar, bugün beyaz olmayan göçmenlere yönelik sergilenen ırkçılık ve şiddetin örneklerini geçmişte beyaz göçmenlerin yaşadığını göstermektedir (bkz. Üçüncü Bölüm). Yeni gelen göçmenler, barınma ve istihdam alanlarında geldikleri ülkelerin alt sınıflarıyla rekabete girme eğilimdedirler. Bu durumdan dolayı, yeni gelen göçmen grupları bir tehdit olarak algılanabilir. Fakat yeni gelenler açıklaması, göçmen kabul eden ülkelerdeki yerli nüfusun ve uzun süredir bu ülkelerin parçası olan azınlık gruplarının –ABD'deki Afro-Amerikanlar gibi– niçin ayrımcılığa maruz kaldıklarını açıklayamaz. Ayrıca, bu açıklama, beyaz kökenli göçmenlere yönelik ırkçılığın zaman içinde kaybolurken, beyaz olmayan göçmenlere yönelik ırkçılığın kuşaklar boyunca neden sürdüğünü de açıklayamaz.

Kültürel uzaklık açıklamasına gelince, bu açıklamanın önemi kısmen kültürün nasıl tanımladığına bağlıdır. Endüstri öncesi kültürün hakim olduğu kırsal bölgelerden gelen ve Avrupa kökenli olmayan göçmenler için endüstriyel ve post-endüstriyel toplumlara adapte olmak oldukça zordur. Fakat Kuzey Amerika ve Avustralya'daki Asya kökenli göçmenlerin birçoğu kent kökenli ve eğitimlidir. Bu durum, bu kişilerin ırkçılığın ve ayrımcılığın hedefi olmalarını engellemez. Eğer kültür dil, din ve değerler üzerinden tanımlanırsa, Avrupa köken-

li olmayan bazı göçmenler bulundukları toplumlar tarafından farklı algılanırlar. Bu durum özellikle Müslümanlar için geçerlidir. İslâm korkusunun, kökleri ortaçağdaki Haçlı seferlerine kadar uzanan bir geçmişi vardır. Son yıllarda, köktendincilik korkusu ve modernite ve laiklik kavramlarının aşınması bu korkunun yeniden canlanmasında büyük bir rol oynamıştır. Fakat bu korkuların toplumsal gerçeklerden daha ziyade ırkçı ideolojilere dayandığı ileri sürülebilir. Müslümanlığa bağlılığın güçlenmesi sıklıkla ayrımcılığa uğrayan grupların korunmacı bir reaksiyonudur; öyle ki köktendincilik kendini var eden bir kehanettir.

Üçüncü açıklama olarak, soytüre dayanan farklılık sık sık sosyo-ekonomik pozisyonla ilişkilendirilir. Azgelişmiş ülkelerden gelen bazı göçmenler, endüstriyel toplumlarda dikey hareketlilik için gerekli olan eğitim ve mesleki eğitimden yoksundurlar. Ne var ki yüksek vasıflı göçmenler bile ayrımcılığa maruz kalabilirler. Çoğu göçmen emek piyasasına yalnızca en alt düzeyde dahil olabileceğini ve sonrasında merdivenin üst basamağına çıkmanın çok zor olduğunu anlar. Bu nedenle, sosyo-ekonomik statü azınlık statüsünün bir nedeni olduğu kadar marjinalleşme sürecinin bir sonucudur.

Bundan dolayı, azınlık oluşumun en önemli açıklaması olarak çoğunluğun ve göçmen ülke devletlerinin dışlama pratiklerini öne sürebiliriz. Bizler bu pratikleri ırkçılık olarak ve bunların sonuçlarını azınlıkların ırksallaştırılması olarak adlandırmaktayız (bkz. İkinci Bölüm). Irkçılık kültürleri ve gelenekleri tüm Avrupa ülkelerinde ve eski Avrupalı göçmen sömürgelerinde güçlüdür. 1970'li yılların sonlarından bu yana, giderek artan ırkçılık ve ırkçı şiddet, yaşanmakta olan hızlı ekonomik ve toplumsal değişimin sonucu olarak ortaya çıkan ve birçok kişiyi etkileyen güvensizlik ortamının bir sonucudur.

IRKÇI ŞİDDET

1990 yılında Almanya'nın yeniden birleşmesinin ardından ülkede ırkçı şiddet patlamıştır. Neo-Nazi gruplar, bazen izleyenlerin alkışları arasında, mülteci pansiyonlarına ve sokaklarda yabancılara saldırmışlar-

dır. İlk dönemde, daha çok eski Demokratik Alman Cumhuriyeti topraklarında ırkçı saldırılar yaşanmıştır. Ancak, 1992 ve 1993 yıllarında Batı Almanya'daki kundaklama olaylarında birkaç Türk öldürülmüştür. 1992 yılında, 17 kişinin öldüğü 2.600 ırkçı şiddet olayı resmi olarak rapor edilmiştir (Baringhorst, 1995: 225). Ne var ki, bu vakalar ne yeniydi, ne de Almanya ile sınırlıydı: Irkçı nefret ve saldırılar tüm göç ülkelerinde ana gündem maddesi haline gelmişti.

İngiltere'de, Milli Cephe ve İngiliz Hareketi kaynaklı ırkçı şiddet 1970'lerden bu yana artmıştı. Home Office tarafından yapılan araştırma (1989), ırkçı şiddetin etnik azınlıkların yaşamını ne ölçüde kısıtladığını açıkça göstermiştir. 1986 yılından bu yana, bütün polis güçleri ırkçı vakalar üzerine veri toplamaktadır. 1998 tarihli, Suç ve Huzursuzluk Kanunu, 'ırkçı önyargılarla işlenmiş' yeni suç kategorileri tanımlamıştır. İngiltere Suç Araştırması, 1999 yılında ırkçı önyargılarla işlenmiş suçların kurbanı olan 280.000 kişi tespit etmiştir (bu rakam 1995 yılı rakamından yüzde 27 daha azdır). 1999 yılında, polis tarafından rapor edilen ırkçı önyargılarla işlenmiş suç sayısı 47.814 iken, bu suçların çok azı dava konusu olmuştur. Taciz, yaralama, ortak baskın ve kriminal hasar söz konusu suçlar arasındadır.

Fransa'da, 1973 yılında, Kuzey Afrika kökenli göçmenlere yönelik ölümle sonuçlanan bir dizi saldırı yaşanmıştır. 1980'li ve 1990'lı yıllarda, Milli Cephe Partisi Fransızların işsizlik ve kentsel bozulma kaynaklı tepkilerini seferber ederek, göç ve kültürel farklılık konularını ülke kamuoyunda sorgulanır hale getirmiştir. ABD'de, Afro-Amerikan kökenlilere yönelik saldırıların uzun bir tarihi geçmişi vardır. Sivil Haklar Hareketi mücadelesi sonucunda ortaya çıkan ırkçılık karşıtı yasalara rağmen, Ku Klux Klan önemli bir güç olarak varlığını sürdürmektedir. Asyalılar, Araplar ve diğer azınlıklar da sık sık ırkçı saldırıların hedefi olabilmektedir (ADL, 1988). Azınlıklara yönelik polis şiddeti de yaygındır. Siyah bir motosikletliyi hedef alan polis şiddetinin cezasız kalması, Mayıs 1992'de Los Angeles'da ayaklanmalara neden olmuştur.

Kanada, İsveç, Hollanda gibi hoşgörü politikaları ile gurur duyan ülkelerde bile göçmenlere yönelik ırkçı saldırılarda ciddi bir artış

Çerçeve 10.6. İsveç'te Azınlıklar

İsveç, 1945'li yıllara kadar, küçük Sami ve Lapon azınlıkları dışında, homojen bir ülkeydi (Sami ve Laponların bugünkü nüfusu yaklaşık 10.000'dir). 1945 yılından sonra, emek göçü teşvik edilmiştir. Yabancı emek göçü 1972 yılında durdurulmuştur, fakat aile birleşmesi ve mülteci göçü devam etmiştir. 1999 yılında, toplam nüfusu 8.9 milyon olan İsveç'te nüfusun yüzde 5.5'ine tekabül eden 487.000 yabancı yaşamaktaydı (bkz. **Tablo 10.1**). Aslında, ülkedeki yabancı ülke doğumlu kişi sayısı 918.000'di, ancak bu kişilerin yüzde 40'ı 20 yılı aşkın bir süredir İsveç'te yaşamaktaydı ve 582.000 kişi İsveç vatandaşlığı elde etmişti. En azından ebeveynlerinden birisi göçmen olan İsveç doğumlu çocukları da dahil edecek olursak, ülkedeki göçmen kökenli nüfus 1.8 milyondur veya toplam nüfusun yaklaşık yüzde 20'sini oluşturmaktadır. Ülkedeki yabancı nüfusun bir kısmı Kuzey ülkelerinden (Finlandiya, Danimarka ve Norveç) gelirken, geri kalanı eski Yugoslavya, Irak, İran, Türkiye, Somali ve Şili gibi farklı ülkelerden gelmektedir.

Göçmen işçiler, imalat ve hizmet sektörlerinde düşük vasıf gerektiren işlerde toplanmışlardır. Tarım, sağlık ve sosyal hizmet alanlarında, idari işlerde ve ticarette göçmenler seyrek olarak istihdam edilmiştir. 1993 yılında, İsveç'te işsizlik tarihsel bir zirveye, yüzde 8'e ulaşmıştır. Bu rakam, yabancılar arasında yüzde 21 iken, Avrupa kökenli olmayan yabancılar arasında yüzde 37'lere ulaşmıştır. Göçmenler, genellikle kentlerde, etnik köken bazında kültürlerini ve dillerini koruyabilmelerine izin veren belli yerleşim yerlerinde toplanmışlardır. Bazı kentsel bölgelerde, Avrupa kökenli olmayanlar bölge nüfusunun yüzde 75'ini oluşturmaktadır – Avrupa'da etnik yoğunluk bakımından en yüksek rakam.

1980'li yılların sonunda sığınmacı girişinde yaşanan artış aşırı-sağcı siyasal organizasyonlar tarafından yürütülen göç karşıtı kampanyaları da beraberinde getirmiştir. 1988 yılında, Sjöbo adlı küçük bir kasabada yapılan referandumda mültecilerin kapı dışarı edilmesi kararlaştırılmıştır. Bunu, mülteci merkezlerine yönelik kundaklama ve bombalı saldırıları da içeren ırkçı saldırıların artışı izlemiştir. 1989 yılından bu tarafa, hükümet ülkeye sığınmacı girişini kısıtlayan bir dizi tedbir yürürlüğe koymuştur. 1992 yılında, ülkeye yönelik sığınmacı akışı –özellikle eski Yugoslavya'dan– 84.000 rakamı ile zirveye ulaşmış ancak yine 1992'de 11.200'e gerilemiştir. Günümüzde, şiddet eğilimli uç örgütlerin çok az üyesi ve des-

yaşanmıştır. İsveç'te, 1998 yılında, ırkçı, zenofobik veya Nazi mahiyetinde işlenmiş 2.622 suç rapor edilmiştir (Westin, 2000). 1980'li yılların ortalarında yayınlanan Avrupa Parlamentosu Avrupa'da Faşizm ve Irkçılığı Araştırma Komisyonu raporuna göre, 'göçmen toplulukları ... günlük yaşamda sürekli ayrımcılığa ve düşmanlığa maruz kalmaktadırlar ... çoğu durumda ise ölümle sonuçlanabilen ırkçı saldırılara uğ-

tekçisi vardır, fakat ülke kamuoyu göç ve sığınma konusunda daha şüpheci bir tavır takınmaya başlamıştır.

İsveç Parlamentosu, 1975 yılında göç politikasını üç temel ilke temelinde belirlemiştir: Göçmenlere İsveçlilerle aynı yaşam standartlarının sunulmasını öngören *eşitlik* ilkesi; göçmenlere kendi kültürel kimliklerini sürdürebilme veya İsveç kültürel kimliğini kabul etme hakkı sunan *seçme özgürlüğü* ilkesi; İsveçlilerin ve etnik azınlıkların birlikte çalışmaktan dolayı kâr sağladığına vurgu yapan *ortaklık* ilkesidir. Yabancı yerleşimciler 1975 yılından beri yerel ve bölgesel seçimlerde seçme ve seçilme hakkına sahiptir. Bu hakkın ulusal seçimlerde de geçerli olması planlanmış ancak anayasada bu değişikliğin yapılmasına olanak sağlayan yasal düzenlemenin yapılabilmesi için gereken parlamento çoğunluğu sağlanamamıştır. Ayrımcılık karşıtı yasalar 1986 ve 1994 yıllarında yürürlüğe konulmuştur. İsveç vatandaşlığına kabul edilmek için, İskandinav kökenliler en az iki yıl, diğer ülke kökenliler ise en az 5 yıl ülkede ikamet etmek zorundadır. Ülkede yaşayan yabancıların İsveç doğumlu çocukları ise başvuru üzerine doğrudan İsveç vatandaşı olabilmektedirler. 2001 yılında, yeni bir vatandaşlık yasası yürürlüğe girmiştir. Bu yeni yasa, çifte vatandaşlığa izin vermekte ve vatandaşlığa kabul sürecini bazı göçmen grupları için kolaylaştırmaktadır. İsveç vatandaşlığına geçme oranı yüksektir.

Göçmenler, yetişkinler için dil kursları gibi göçmenlere özel bir dizi hizmet dahil olmak üzere, oldukça gelişmiş olan sosyal refah hizmetlerinden yararlanmaktadırlar. Göçmen çocukları, ulusal müfredat dahilinde, okul öncesi ve okul derslerini kendi dillerinde alabilmektedirler. Çevirmen ve sözlü çevirmen hizmetleri, danışmanlık hizmetleri, göçmen organizasyonlara ve özel sosyal danışmanlık birimlerine yönelik maddi ve teknik yardımlar göçmenlere yönelik diğer hizmetlerdir. Bununla birlikte, bu politikaların, etnik azınlıkların eşitlik temelinde İsveç toplumuna başarılı bir biçimde entegrasyonunu sağladığını söylemek hayli zordur. 1998 yılında, yeni bir entegrasyon politikası yürürlüğe konulmuştur ve Ulusal Entegrasyon Bürosu kurulmuştur. Yeni politika, etnik kimlik ve çokkültürlülükten daha ziyade, entegrasyona ve eşit haklara vurgu yapmaktadır. Etnik azınlıkların kentsel bölgelerde ciddi boyutlarda yoğunlaşmış olmaları dolayısıyla, kentsel ayrışmayı azaltmak ve kentlerde eşit yaşam koşullarının oluşmasına katkıda bulunmak için bir 'kentsel politika' yürürlüğe konulmuştur.

Kaynaklar: Hammar (1985b), Alund ve Schierup (1991); Larsson (1991); OECD (1995, 2001); Westin (2000).

ramaktadırlar' (Avrupa Parlamentosu, 1985). Bu araştırmadan 10 yıl sonra, bu tarz ırkçı saldırılar o kadar olağan hale gelmiştir ki, nadiren gazete manşetlerine yansımaya başlamıştır. Avrupa'da ırkçı şiddet üzerine yapılan bir araştırmaya göre, '1990'ların başlarında, günlük yaşamı tehdit eden bir unsur olarak birçok grup ırkçı şiddet ve tacizle karşı karşıya kalmıştır' (Björgo ve Witte, 1993:1). Bu gruplar, göçmenler

ve sığınmacıların yanında Çingeneler ve Yahudiler gibi uzun süredir bu ülkelerde yaşayan azınlıkları da kapsamaktadır.

Irkçı şiddetin yayılması karşılıksız kalmamıştır. Yerleşim sürecinin erken dönemlerinden itibaren, pek çok ülkede genellikle azınlık organizasyonlarından, sendikalardan, sol partilerden, kiliselerden ve yardım organizasyonlarından oluşan bir koalisyon şeklinde ırkçılık karşıtı hareketler gelişmiştir. Irkçılık karşıtı örgütler, göçmenlerin eşit haklardan yararlanmaları ve ayrımcılık karşıtı bir mevzuatın oluşması için, şiddeti önlemek için kurulmuş olan polis ve diğer kamu otoriteleri kadar, katkıda bulunmuşlardır. Bununla birlikte, ırkçılık karşıtı örgütler, ırkçı şiddetin daha da kötüleşmesini önlemiş olsalar bile, 1990'lı yılların başlarında ırkçı şiddetin artmasını engelleme yolunda etkili olamamışlardır. Benzer biçimde, 21. yüzyılın başında sığınmacıları hedef alan siyasal kampanyalara ırkçılık karşıtı sivil toplum örgütleri karşılık vermişlerdir. Bununla birlikte, siyasetçiler göç ve göçmenler konusunu seçimlere yönelik siyaset malzemesi yaptığı sürece ırkçılık bir problem olarak var olmaya devam edecektir.

Göçmen karşıtı kampanyaların siyasal sonuçları Onbirinci Bölüm'de tartışılacaktır. Irkçı kampanyalar, ırkçı taciz ve şiddet etnik azınlık oluşumu sürecinde önemli faktörlerdir. Irkçılık, azınlıkları tecrit etmesi ve savunmacı politikalar izlemeye mecbur bırakması nedeniyle göçmenlerin kendi aralarında örgütlenmelerine, ayrışmalara neden olmaktadır ve hatta köktendinciliği teşvik etmektedir. Ters bir biçimde, ırkçılık karşıtı örgütlenmeler göçmenlerin içe kapanmasını önleyebilir ve onların çoğunluk toplumuna sosyal ve siyasal açılardan entegrasyonunu kolaylaştırabilir.

AZINLIKLAR VE VATANDAŞLIK

Neden bazı ülkeler yerleşimcilerini etnik azınlıklara dönüştürürken, diğer ülkeler daha sınırlı grupları sadece marjinalleştirmektedir? Bu sorunun cevabı, peşinen göçmenlerin karakteristik özelliklerine değil, daha ziyade söz konusu toplumların tarihleri, ideolojileri ve yapılarına dayanmaktadır. Ulus devlet modellerinin farklılaşması farklı vatan-

daşlık kavramlarını da beraberinde getirmiştir (bkz. İkinci Bölüm). Bazı göçmen ülkelerinde, göçmenlerin vatandaş olmaları oldukça zordur; diğer bir grup ülkede ise, göçmenler kültürel asimilasyon karşılığında vatandaşlığa kabul edilmektedir. Üçüncü grup bir ülkede ise, göçmenler kendi kültürel kimliklerini koruyarak vatandaş olabilmektedirler.

Bir pasaportla görünür kılınan vatandaşlık resmi bir statüden öte bir şeydir. Vatandaşlık kavramının içeriğini medeni, siyasal ve sosyal haklar açısından düşünmek gerekir. Ayrıca, vatandaşlık elde etmiş olmak bir ya/ya da sorunu değildir. Göç ettikleri ülkede uzun dönemdir yaşayan göçmenler, bazı durumlarda, vatandaşlık kavramının, tamamını olmasa da, belli haklarını içeren bir 'yarı vatandaşlık' statüsü elde ederler. Yarı vatandaşlığın önemli bir örneği, 1991 Maastricht Anlaşması ile yürürlüğe giren Avrupa vatandaşlığıdır. Bazı ülkelerde, vatandaşlığa kabul prosedürü oldukça karmaşıktır ve bu prosedürlerde de son yıllarda önemli değişiklikler yaşanmıştır (bkz. Çınar 1994; Guimezanes, 1995; Aleinikoff ve Klusmeyer 2000, 2001).

Vatandaşlık veya milliyetle ilgili kanunlar iki farklı ilke çerçevesinde şekillenir: Ülke ulusuna üyeliği soy esasına göre tanımlayan *ius sanguinis* ilkesi (genel anlamıyla kan kanunu) ve ülke ulusuna üyeliği bu ülke sınırları içerisinde doğmak üzerinden tanımlayan *ius soli* (toprak kanunu). *Ius sanguinis* daha çok etnik veya halk temelli ulus devletlerle (Almanya ve Avusturya tipik örneklerdir) ilişkili iken, *ius soli* genellikle belli bir toprak parçası üzerinde farklı etnik grupların katımlı (İngiltere) ile veya göçlerle (ABD, Kanada, Avustralya ve Latin Amerika ülkeleri) oluşan ulus devletlerle ilişkilidir. Pratikte, ülke örneğine göre birinin diğerine göre ağırlığı değişse de, tüm modern devletlerin vatandaşlık anlayışları *ius sanguinis* ve *ius soli* ilkelerinin birleşiminden oluşur.

Göçmenlerin Vatandaşlığa Kabulü

Tablo 10.2, farklı ülkelerdeki vatandaşlığa kabul prosedürlerini göstermektedir. Bu tablo, göçmen ülkelerinde vatandaşlığa kabul ve yabancı ebeveynlerin ülkede doğmuş çocuklarının durumu gibi diğer ba-

Çerçeve 10.7. İtalya'da Azınlıklar

İtalya, diğer Güney Avrupa ülkeleri gibi, hızlı bir şekilde kaynak (göç veren) ülkeden hedef (göç alan) ülkeye dönüşmüştür. Ekonomik koşulların kötü olmasından dolayı, 1945 sonrasındaki 30 yıl içinde 7 milyon İtalyan ülkeden göç etmiştir. Günümüzde ABD, Arjantin, Brezilya, Avustralya, Almanya, İsviçre ve daha başka yerlerde ciddi bir oranda İtalyan toplulukları vardır. 1970'lerden beri, hızlı ekonomik büyüme ve doğurganlık oranının düşmesi eski kalıpları tersine çevirmiştir. Daha önce göç veren bir ülke olarak, yeni göçmen topluluklarla diğer göç alan ülkelere kıyasla daha iyi baş edip edemeyeceği temel merak konusudur.

İtalya'nın yasal oturum hakkı olan yabancı nüfusu 1985'te sadece 423.000 iken, 1995'te 1 milyona ve 2000 yılında ise 1.7 milyona ulaşmıştır. Buna ek olarak, 300.000'den fazla yasadışı yabancı yerleşimci olduğu tahmin edilmektedir. Yabancılar, 58 milyon olan İtalya nüfusunun kabaca yüzde 3.5'ini oluşturur. Aşağıdaki tablo, AB ülkelerinden gelen yerleşimcilerin sayısında sadece küçük bir artış olduğunu, ancak Doğu ve Orta Avrupa, Afrika ve Asya'dan gelen nüfusta ciddi bir artış yaşandığını göstermektedir. Üçüncü büyük toplulukları ise Faslılar, Arnavutlar ve Filipinliler oluşturur.

Aile birleşimleri ve sığınmacıların sayısı artıyor olsa da, göçmenlerin çoğu işçi olarak başvurmaktadır. Göçmenler, az sayıda olan genç İtalyanlar bu tarz işler için uygun oluncaya kadar, tarım ve sanayinin ayakta kalmasında önemli bir rolü olan düşük vasıflı emek ihtiyacını karşılamaktadır. Yasadışı işsizler, İtalya için önemli olan 'yeraltı ekonomisinde' yoğunlaşmışlardır. Bununla birlikte, yasal göçmenlerin oranı, kısmen 1980'lerden sonra uygulanan dört düzenleme programı dolayısıyla, artmıştır. Birçok gösterge İtalya'nın kalıcı olarak yerleşilen bir ülke olduğunu göstermektedir: Aile birleşimlerinin artmış olması, odalık (female share) sayısının artması (1999'da yerleşimcilerin yüzde 46'sı izin almıştır), yerleşim süresinin uzun olması, yabancı kadınlardan doğan çocuk sayısının (1999'da bütün doğumların yüzde % 4'ü) ve İtalyan okullarına giden çocuk sayısının artması. Bu gelişme tartışma konusudur ve genel kanı pek çok İtalyanın göç konusunda oldukça endişeli olduğunu göstermektedir.

Sağ kanatta yer alan Kuzey Birliği ve Ulusal İttifak, göçmenlerin hukuk ve düzeni tehdit ettiği yönünde kampanyalar düzenlemektedir ve özellikle Avrupalı olmayanları hedef alan kayda değer bir şiddet söz konusudur. Sol, entegrasyon ve hatta çokkültürlülük istemektedir. Sendikalar, sol partiler ve destekleyici gruplar göçmen haklarını desteklerken, iş-

İtalya: Köken Ülke ve Bölgeye Göre Yasal Yabancı Yerleşimciler

	1994 (bin)	1999 (bin)	Yüzde Artış
Avrupa	239	458	79
Avrupa Birliği	120	143	19
Doğu/Orta Avrupa	103	270	162
Arnavutluk	25	94	279
Yugoslavya	33	52	37
Afrika	211	366	73
Fas	79	148	88
Tunus	36	51	42
Mısır	19	31	61
Senegal	19	32	62
Asya	106	209	97
Filipinler	26	59	126
Çin	16	41	161

Not: Bu rakamlar diğer kaynaklara göre toplam yabancı yerleşimci sayısını daha düşük göstermektedir, ancak yine de köken dağılımındaki eğilimi iyi bir şekilde vermektedir.

Kaynak: Istat (2002); ISMU-Cariplo (2001); buradaki alıntı Calavita (2003).

veren dernekleri göçün artması yönünde kampanya yürütmektedirler. Merkez Sol Partinin ülkeye giriş kurallarını yumuşatan 1998 Göç Yasası, bunlardan çok azı yürürlüğe girmiş olsa da, bir dizi entegrasyon önlemi içermekteydi. Bununla birlikte, her ne kadar söylem ve uygulama arasında genellikle geniş bir uçurum olsa da, yerel yönetimler düzeyinde, yerel sol otoriteler farklılığı tanımak ve azınlıklara verilen hizmeti iyileştirmek için politikalar geliştirmişlerdir. Berlusconi'nin 2002'deki Merkez Sağ hükümeti, 1998 önlemlerinin pek çoğunu iptal eden, mevsimlik işçi alımına vurgu yapan ve yasadışı göçe karşı sert önlemler içeren yeni bir göçmen yasasını yürürlüğe koydu.

Kaynak: King (2000); Mingione ve Qassoli (2000); OECD (2001: 192-7); Pero (2001); Calavita (2003).

TABLO 10.2
Belirli Ülkelerde Vatandaşlığa Kabul Edilme, 1988 ve 1999

Ülke	Vatandaşlık Elde Etme Oranı 1988	Vatandaşlık Elde Etme Oranı 1988	Vatandaşlık Elde Etme Oranı 1999	Vatandaşlık Elde Etme Oranı 1999
Avustralya	81218	u.d	76474	u.d
Belçika	8366	10	24273	27
Kanada	58810	u.d	158753	u.d
Fransa	46351	13	145435	45
Almanya	16660	4	107000	15
İtalya	7442	12	11291	9
Japonya	5767	6	16120	11
Hollanda	9110	14	52090	94
İsveç	17966	43	37777	76
İsviçre	11356	11	20363	15
İngiltere	64600	35	54902	25
ABD	242063	u.d	463060	u.d

u.d = ulaşılabilir değil.

Notlar: Vatandaşlığa kabul edilme oranı her bin yabancı yerleşimcide vatandaşlığa kabul edilenlerin sayısı olarak tanımlanmıştır. Fransa için verilen rakamlar yabancı bir babadan Fransa'da doğup Fransız olma niyetini bildiren çocukları da kapsamaktadır. Almanya rakamları 1998'e aittir ve temelde 'etnik Alman' oldukları gerekçesiyle Doğu Almanya'dan başvurup yasal statü kazananlara dayanan vatandaşlığa kabuller hesaba katılmamıştır. ABD rakamları 1998'e aittir. Karşılaştırma sadece gösterme amaçlıdır, çünkü tanımlamalar ve prosedürler ülkeden ülkeye farklılık göstermektedir.

Kaynaklar: OECD (1997, 2001: Tablo A.1.6 ve B.1.6). Almanya: Beauftrage der Bundesregierung (2000:33).

zı prosedürleri kapsamaktadır. Yabancı yerleşimcilerin vatandaşlığa kabulünde belirgin bir artış eğilimi söz konusudur: 1988 yılı ile karşılaştırıldığında, 1999 yılındaki rakamlar ve oranlar tüm ülkelerde (İngiltere hariç) daha yüksektir. Avustralya, Kanada ve ABD, en çok yabancının vatandaşlığa kabul edildiği ülkelerdir, fakat bu ülkelerdeki yabancı nüfusla ilgili veriler eksik olduğundan vatandaşlığa kabul oranını hesaplamak mümkün değildir. Birkaç Avrupa ülkesinde, özellikle Fransa, İsveç ve Hollanda'da, vatandaşlığa kabul oranı hızla artmıştır. Bu durum, vatandaşlığa kabulle ilgili yasal değişikliklerle ve göçmen-

lerin vatandaş olmalarını teşvik eden bilinçli çabalarla ilişkilidir. Bununla birlikte, Almanya, Japonya ve İsviçre'de vatandaşlığa geçiş oranları oldukça düşük kalmıştır. Bu oran Almanya'da daha sonra artmıştır ve muhtemelen bu 1999 vatandaşlık yasasıyla bağlantılıdır (bkz. Dokuzuncu Bölüm).

Çifte vatandaşlık göçmenler için önemli bir hale gelmiştir, çünkü bu küreselleşmeyle birlikte ortaya çıkan çoğul kimlikleri yönetmenin iyi bir yolu olarak görülmektedir. Aslında, tekil vatandaşlık ilkesi karma evlilikler nedeniyle her yerde erozyona uğramaktadır. Pek çok ülkede, yabancı bir ülkede doğan çocuğun uyruğu yalnızca babası üzerinden aktarılıyordu. Bu tarz kurallar cinsiyetler arası eşitlik sağlamak amacıyla 1970'ler ve 1980'lerde değiştirildi. Anneler vatandaşlıklarını aktarma konusunda babalarla eşit haklara kavuşunca, iki uluslu evlilikler otomatik olarak çifte vatandaşlığa yol açmıştır.

Avusturya, Danimarka, Finlandiya, Almanya, Japonya, Lüksemburg ve Norveç yasal olarak vatandaşlığa kabul için eski milliyetin (uyruğun) bırakılmasını talep ederken, Avustralya, Kanada, Fransa, İngiltere ve ABD'yi kapsayan diğer OECD ülkeleri çifte vatandaşlığa izin vermektedir (Guimezanes, 1995: 165). İsveç pratikte genellikle çifte vatandaşlığı kabul etmiştir ve şimdi yasal olarak buna izin vermek için yasalarını değiştirmektedir. Hollanda çifte vatandaşlık hakkını 1991'de yürürlüğe koymuştur, ancak göçmenlerin Hollanda vatandaşlığını, Hollanda'ya bağlılıklarından ziyade, AB içinde seyahatlerini kolaylaştırmanın bir yolu olarak kullandıkları iddiasıyla 1997'de bu yasayı geri çekmişlerdir (Entzinger, 2002). Çifte vatandaşlık kabulünün artması, çoğu Avrupa ülkesinin Çoklu Vatandaşlık Vakalarının Azaltılması ile ilgili Strazburg Konvansiyonu'nu imzalamalarıyla birlikte, 1963 yılından bu tarafa yaşanan büyük bir değişime işaret etmektedir.

Vatandaşlığa kabul için istenen yasal koşullar ('iyi karakterli' olmak, düzenli işi olmak, dil yeterliliği, entegrasyonun kanıtlanması gibi) pek çok ülkede birbirine oldukça benzer görünse de, aslında pratikte çok farklıdır. İsviçre, Avusturya ve (son zamanlara kadar) Almanya

uzun bekleme dönemleri ve karmaşık bürokratik uygulamalar öngörmektedir ve vatandaşlığa kabulün devletin bir lütfu olduğunun başvuranlarca bilinmesini istemektedir. Spektrumun diğer ucunda ise yeni gelenleri vatandaş olmaları için teşvik eden klasik göçmen ülkeleri vardır. Avustralya Hükümeti 1989'da bir Vatandaşlık Yılı ilan ederken, ABD başkan yardımcısı Gore 1995'te ABD vatandaşlığını tanıtmıştır. 1996'da 1 milyondan fazla kişi vatandaşlığa kabul edilmiştir. Teksas'da, Dallas Cowboys futbol stadında 10.000 ve Houston kongre merkezinde 6.000 yeni vatandaşa toplu merasimle yemin ettirilmiştir (*Guardian Weekly*, 22 Eylül 1996). Amerikalı (veya Avustralyalı ya da Kanadalı) olma edimi bir kutlama vesilesi ve ulusal mitin bir parçası olarak görülmektedir. Diğer taraftan, Avusturyalı veya İsveçli olmak öyle doğmak anlamına gelmektedir ve vatandaşlığa geçiş hâlâ bir istisnadır.

İkinci Kuşağın Durumu

İkinci kuşağın (ilk göçmenlerin çocukları) ve daha sonraki kuşakların vatandaşlığa geçişi gelecek için kilit konudur. Ulusal çeşitlilik vatandaşlığa geçişle koşut gitmektedir. Prensip olarak *ius soli* ülkeleri kendi topraklarında doğan herkese vatandaşlık hakkı tanımaktadır. *Ius sanguinis* ülkeleri ise yalnızca vatandaş olanların çocuklarına vatandaşlık vermektedir. Bununla birlikte, çoğu ülke aslında bu iki prensibin karışımına dayanan bir model uygulamaktadır. Vatandaşlık edinmek gittikçe bir ülkedeki uzun dönemli yerleşime dayanmaktadır: *Ius domicili*.

Ius soli tam olarak Avustralya, Kanada, Yeni Zelanda, ABD, İngiltere ve İrlanda'da uygulanmaktadır. ABD'de, ebeveynler ziyaretçi veya yasadışı yerleşimciler olsa bile, göçmen ebeveynlerden doğan bir çocuk ABD vatandaşı olur. Avustralya, Kanada ve İngiltere'de, en az ebeveynlerinden biri vatandaşsa veya sürekli yasal yerleşimci ise çocuklar vatandaşlık elde eder. Bu tarz ülkeler, *ius sanguinis* ilkesini sadece kendi vatandaşlarının yurtdışındayken doğurdukları çocuklara vatandaşlık vermek için kullanırlar (Çınar, 1994: 58-60; Guimezanes, 1995: 159).

Ius soli ve *ius domicili* ilkelerinin bir bileşimi Fransa, İtalya, Bel-

çika ve Hollanda'da ortaya çıkmıştır. Kendi topraklarında yabancı ebeveynlerden doğan çocuklar, belirli bir dönem yerleşimci olduklarını ispatlayarak ve diğer şartları yerine getirerek vatandaşlık kazanırlar. 2000 yılından beri Almanya da benzeri düzenlemeler yapmıştır – geçmişteki *ius sanguinis* modelinden anlamlı bir kopuş (bkz. Dokuzuncu Bölüm). Fransa, Belçika ve Hollanda aynı zamanda 'çifte *ius soli*' olarak adlandırılan modeli de uygulamaktadır. En azından ebeveynlerinden biri söz konusu ülkede doğmuş olan yabancı ebeveynlerin çocukları doğuştan vatandaşlık kazanırlar. Bu, 'üçüncü kuşağın', çoğunluk olma adına bu haktan özellikle yararlanmazlarsa, otomatik olarak vatandaş olduğu anlamına gelir (Çınar, 1994: 61).

Ius sanguinis, Japonya'da olduğu gibi, hâlâ bazı Avrupa ülkelerinde yasal olan hakim prensiptir (Guimezanes, 1995: 159). Bununla birlikte, Batı Avrupa'da, sadece Avusturya ve İsviçre bu prensibi katı bir şekilde uygulamaktadır: Bu ülkelerde yabancı ebeveynlerden doğan çocukların, bütün yaşamını orada geçirmiş olsa bile, vatandaş olma hakları yoktur (Çınar, 1994: 68-9). Diğer *ius sanguinis* ülkeleri *ius domicili* yönünde ihtiyatlı adımlar atmaktadırlar. Bu, göçmen kökenli gençlere daha kolaylaştırılmış bir vatandaşlığa geçiş *seçeneği* sunulması anlamına gelir. İsveç'te 16 yaşına gelmeden önce beş yıl yaşamış olan ve 16 yaşından beri burada yaşayan yabancılar, 21-23 yaşları arasında talepleri doğrultusunda vatandaş olabilirler. Benzer kurallar Belçika için de geçerlidir (Çınar, 1994: 61; Guimezanes, 1995: 178).

Ius soli ve *ius sanguinis* ülkeleri arasındaki ayrım, on yıl öncesine göre azalmış olsa bile, hâlâ belirgindir. Eskiden, söz konusu ülkede doğmuş ve büyümüş çocukların sadece oturum güvencesi değil net bir ulusal kimliği de yadsınabilirdi. Daha önce hiç görmedikleri bir ülkenin vatandaşıdırlar ve belli koşullarda sınır dışı bile edilebilirler. *Ius soli* ülkelerinde, ikinci kuşak genellikle hâlâ birden fazla kültürel kimliğe sahiptir, ancak kendi hayatları konusunda verecekleri kararlarla ilgili olarak yasal bir güvenceleri vardır. Pek çok insan için hayli zor olabilecek bir kararın verilmesi gerekmediğinden, çifte vatandaşlık en iyi çözüm gibi görünmektedir.

Dilsel ve Kültürel Haklar

Çoğu yerleşimci grup, dil ve kültürün korunmasını bir ihtiyaç ve bir hak olarak görür. Etnik cemaat oluşumu sürecinde kurulan pek çok dernek dil ve kültür kaygısı taşır: İkinci kuşağa ana dillerini öğretirler, festivaller organize ederler ve ritüelleri yaşatırlar. Dil ve kültür sadece iletişim araçları olarak değil, etnik grup bağlılığı için merkezi bir rol oynayan sembolik bir anlam da taşırlar. Çoğu durumda, dil ilk iki üç kuşağa aktarılır, daha sonra hızlı bir şekilde azalır. Kültürel sembollerin ve ritüellerin önemi daha uzun süre devam edebilir.

Çoğunluk toplumunun pek çok üyesi kültürel farklılığı varsayılan kültürel homojenliğe ve ulusal kimliğe bir tehdit olarak görür. Göçmen dilleri ve kültürleri ötekiliğin sembollerine ve ayrımcılığın işaretlerine dönüşür. Bunlardan vazgeçilmesi göçmen ülkelerinde başarının ve entegrasyonun esası olarak görülür. Dil ve kültürden vazgeçilmemesi ayrılma isteğinin göstergesi olarak değerlendirilir. Farklı dillere ve kültürlere karşı beslenen düşmanlık, resmi dilin ekonomik başarı için temel olması ve göçmen kültürlerinin modern bir seküler toplum için yetersiz olması iddialarıyla rasyonalize edilir. Göçmen topluluklarının kimliklerini ve öz saygılarını geliştirmek için kendi dillerine ve kültürlerine ihtiyaç duymaları alternatif görüştür. Kültürel devamlılık grubun genel topluma entegrasyonuna katkıda bulunan güvenli bir zeminin oluşmasına yardımcı olurken, çift dillilik öğrenme ve entelektüel gelişime hizmet eder.

Kültürel ve dilsel devamlılıkla ilgili politikalar ve durumlar oldukça çeşitlidir. Bazı ülkeler çok dilliliğin hakim olduğu bir tarihsel geçmişe sahiptir. Kanada'nın çift dillilik politikası iki 'resmi dile', İngilizce ve Fransızcaya dayanır. Çokkültürlülük politikaları göçmen dillerinin sınırlı şekilde tanınmasını –ve desteklenmesini– sağlamıştır, ancak bu diller radyo ve televizyon gibi ana bağlamlara oldukça zor yayılmıştır. İsviçre kurucu diller açısından çok dilli bir politikaya sahiptir, fakat göçmen dilleri tanınmamaktadır. Avustralya ve İsveç dilsel ve kültürel devamlılık prensibini kabul etmektedir ve çokkültürlü eğitim politikaları vardır. Son yıllarda her iki ülke de bütçeler kısıtlanmış ol-

sa da, dil hizmetleri (sözlü çeviri, çeviri, anadil sınıfları) sunmakta ve etnik cemaatlere ait kültürel organizasyonları desteklemektedirler. Avustralya'da, çokkültürlülüğe uygun yayın yapan radyo ve televizyon devlet tarafından finanse edilmektedir.

Amerika'da, dil bir çatışma konumuna dönüşmüştür. Geleneksel tek dillilik Hispanik toplumun büyümesiyle birlikte aşınmaya başlamıştır: Los Angeles ve Miami gibi büyük şehirlerde İspanyolca konuşanların sayısı İngilizce konuşanları geçmektedir. Bu, 1980'lerin sonlarında, İngilizcenin resmi dil olduğunu deklare eden bir anayasal düzenleme talep eden 'ABD İngilizce hareketi' biçiminde bir tepkiye yol açmıştır. Birkaç eyalet bu düzenlemeyi yürürlüğe koymak için referandum yapmıştır, ancak bunu uygulamanın çok zor olduğu ortaya çıkmıştır ve kamu daireleri ve özel şirketler çok dilli bilgi materyali üretmeye ve hizmet vermeye devam etmiştir. Tek dillilik Fransa, İngiltere, Almanya ve Hollanda'da da temel prensiptir. Ne var ki, bütün bu ülkeler, göçmenlerin mahkemelerde, bürokraside ve sağlık hizmetlerinde iletişim kurma ihtiyacını dikkate alarak dil hizmeti vermeleri konusunda zorlanmışlardır. Ayrıca, kent merkezindeki okul sınıflarının çok dilli karakteri, göçmen çocuklarının entegrasyonuna ve çokkültürlü eğitim politikalarına aşamalı bir geçişe yönelik özel düzenlemelere yol açmıştır.

AZINLIKLAR VE ULUS

Önceki karşılaştırmalar temelinde, göç edilen ülkeleri kabaca üç kategoriye ayırmak mümkündür (bkz. Castles, 1995).

Kademeli Ayrımcı Model

Kademeli ayrımcılık, ulusun hakim tanımının (İkinci Bölüm'de 'halk ya da etnik model' olarak bahsedilen) doğum ve soy birliğine dayandığı ülkelerde bulunmaktadır. Baskın grup göçmenleri ve onların çocuklarını ulusun üyeleri olarak kabul etmekte gönülsüzdür. Bu gönülsüzlük dışlayıcı göçmen politikaları (özellikle aile birleşmelerinin kısıtlanması ve güvenli oturma statüsü verilmesinin reddi), kısıtlayıcı vatandaşlığa kabul kuralları ve göçmenler ülkesi olmamaya dair ideolo-

jiyle ifade edilir. Kademeli ayrımcılık göçmenlerin toplumun belli alanlarına (hepsinden önce emek gücü piyasasına) dahil edilip, diğer alanlarına (sosyal yardım sistemi, vatandaşlık ve siyasal katılım gibi) erişimlerinin reddedilmesi anlamına gelir. Göçmenler, sivil toplumun –işçi, tüketici ve ebeveyn olarak– bir parçası olan, ancak ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasal ilişkilerde tam katılım hakkının dışında bırakılan etnik azınlıklar haline gelirler. Etnik azınlıklar genellikle sosyo-ekonomik açıdan dezavantajlı oldukları için, sınıf ve etnik köken arasında güçlü ve sürekli bir ilişki vardır. Kademeli ayrımcılık modeli, Almanya, İsviçre ve Avusturya gibi, Batı Avrupa'da ilk 'misafir işçi' getiren ülkelerde uygulanmaktadır.

Asimilasyoncu Model

Asimilasyon, göçmenlerin topluma tek yönlü bir adaptasyon süreciyle dahil edilme politikası olarak tarif edilebilir: Göçmenlerden özgün dilsel, kültürel veya sosyal özelliklerini bırakmaları ve ortalama nüfustan ayırt edilmeyecek hale gelmeleri beklenir. Devletin rolü, göçmen çocukların hakim dili kullanmalarında ve normal okullara devam etmelerinde ısrarcı olarak, bu süreç için elverişli koşulları yaratmaktır. Çoğu durumda, asimilasyon zamanla terk edilir ve daha esnek 'entegrasyon politikalarına' geçilir. Bu süreç, 1960'larda göçmenlerin etnik cemaatler biçimini aldıklarının açık hale gelmesiyle birlikte, Avustralya, Kanada ve İngiltere'de yaşanmıştır. Entegrasyon stratejileri, adaptasyonun grup kaynaşmasının önemli bir rol oynadığı aşamalı bir süreç olduğunu vurgular. Her şeye rağmen, nihai amaç hâlâ baskın kültür içine çekilmektir, o kadar ki entegrasyon politikaları genellikle yalnızca asimilasyonun daha yavaş ve kibar bir biçimidir.

Asimilasyoncu model özünde sivil toplumun üyeleri olmuş insanların kültürel asimilasyon karşılığında ulusa ve devlete katılmalarına izin verir. Asimilasyoncu model göç alan çok gelişmiş ülkelerin hepsinde kullanılmıştır. Bazı ülkelerde, kademeli ayrımcılıkla başlayıp, asimilasyonculuğa evrilen, oradan aşamalı entegrasyona ve sonunda çokkültürlü modellere geçen bir evrim söz konusudur (Avusturya bu noktada

bir örnektir). Günümüzde, göç alan çok gelişmiş tüm ülkeler arasında asimilasyoncu modele en yakın ülke Fransa'dır. Avrupa'nın göç alan bazı ülkeleri kararsızdır: Bazı alanlarda asimilasyoncu politikalar (emek gücü piyasası veya sosyal politika gibi), diğer sektörlerdeki çokkültürlülükle (örneğin eğitim ve kültür politikası) bir arada bulunabilir.

Bazı durumlarda, asimilasyonculuk İkinci Bölüm'de 'emperyal model' ve 'cumhuriyetçi model' olarak bahsettiğimiz şeylerin birleşmesinden türemiş gibi görünmektedir. Fransa, İngiltere ve Hollanda iki modelin de tüm yönlerine sahiptir. Her üçü de, sömürge tebaalarını vatandaşa çeviren emperyal güçlerdir. Fransa 1789 Devrimi sonrası vatandaşlık kavramını politik bir ortaklık olarak ortaya koymuştur, ne var ki sömürgeleşmiş halka yönelik politikaları 'emperyal modelin' unsurlarını taşır. İngiltere ve Hollanda imparatorlukları 1945 sonrası dağıldığında 'emperyal modelden' uzaklaşmışlardır. Politik birliğe üyeliğe dayanan daha modern bir vatandaşlık biçiminin başlaması, genellikle eski sömürge halkının vatandaşlıktan mahrum kalması anlamına gelir. Azınlıkların durumunun belirsizliği bu imparatorluk sonrası ülkelerin çelişik ve geçişken doğalarını yansıtmaktadır.

Fransa'daki cumhuriyetçi modele daha yakından bakmak onun bazı çelişkilerini göstermektedir. Bu modelin özü Haut Conseil a l'Integration'un (Entegrasyon Yüksek Konseyi ya da HCI) ilk raporunda bulunmaktadır:

> Fransız entegrasyon kavramı azınlıklar mantığına değil, bir eşitlik mantığına uymalıdır. Bizim zihnimizi Devrim ile Vatandaşlık ve İnsan Hakları Deklarasyonuna kadar geri giden kimlik ve eşitlik prensipleri doldurmuştur, bu yüzden bu prensipler azınlıkların kurumsal kabulünü dışlayarak...kökenleri, ırkları, dinleri ne olursa olsun bireylerin kanun önünde eşitliği üzerine tesis edilmiştir. (HCI, 1991: 10, Lloyd'dan aktarılmıştır, 1991: 65)

Temel fikir göçmenlerin Fransa vatandaşı olarak politik birliğe entegre olabilmeleri (ve olmaları) ve bunun kültürel entegrasyonu sağlamasıdır. Bu modelin bileşenleri, Fransa'yı kalıcı olarak çokkültürlü

olamamakla birlikte, geçici olarak çok etnili olarak görür. Weil'e göre (1991b), vatandaşlık, aşağıdaki ifadede belirtildiği gibi, özünde politik bir ilişkidir: 'Celui qui vote est français et citoyen' ('Oy veren kişi bir Fransız ve bir vatandaştır'). Vatandaş olmayanlara verilen her hak (yerel oy verme hakkı gibi) bu prensibin sulandırılması ve hem göçmenlerin hem de Fransızların 'köken, kan, ırk veya kültür' temelinde yeni kimliklere yönelebilmeleri anlamına gelir. Bu görüşe göre, azınlık hakları doğrudan ırkçılığa yol açar. Politik entegrasyona vurguya rağmen, kültürel homojenleşmenin sonuçları oldukça güçlüdür. Weil 'büyük Cumhuriyet kurumlarının' milli kimlik yaratmak için çok zayıf olmalarının acısını çekmeye devam etmektedir (Weil, 1991b: 300-2; ayrıca bakınız Schnapper, 1994).

Çokkültürlülük Modeli

Son kategori, göçmenlere, belli temel değerlere uyum göstermeleri beklenmesine rağmen, farklılıklarını bırakmaları beklenmeksizin, tüm sosyal alanlarda eşit haklar verilmesi gerektiğini belirten çokkültürlülüktür (ya da çoğulculuktur). Çokkültürlü bir ülkede, göçmen olarak gelmeye müsaade edilmesiyle başlayan, sivil toplum üyeliği devlete ve millete tam katılıma yol açmalıdır. İki temel değişik şekli vardır. ABD'de tipik olan bırakınız yapsınlar (laissez-faire) yaklaşımında, kültürel farklılık ve etnik cemaatlerin varlığı kabul edilir, ancak sosyal adaleti ya da etnik kültürlerin devamını sağlamak devletin görevi olarak görülmemektedir. İkinci şekil, hem Kanada, Avusturya ve İsveç'te hem de diğer ülkelerin belli politik alanlarında olduğu gibi, çokkültürlülüğü bir devlet politikası olarak görmektedir. Burada, çokkültürlülük hem çoğunluğu oluşturan grubun kültürel farklılığı kabul etmeye gönüllü olması hem de azınlıklara eşit hakları garanti eden devlet faaliyeti anlamına gelir.

Klasik göç ülkeleri için, çokkültürlülük kültürel olarak farklı kalabalık grupların topluma hızla dahil olması için en iyi yol olarak görülmektedir. Ayrıca, göçmenleri vatandaş yapma zorunluluğu çokkültürlü bir politika için baskıyı desteklemektedir: Eğer göçmenler seçmen olursa, etnik gruplar siyasi etki gücü kazanabilirler. Diğer taraf-

tan, İsveç bir anomali olarak ortaya çıkmaktadır: Son dönemlere kadar alışılmadık bir şekilde homojen kalmış bir ülkeydi. Yine de büyük çaplı yerleşim alanları vardı ve Avusturya ile Kanada'nınkilere oldukça benzeyen çokkültürlü politikaları benimsemişti. Bunun nedeni, daha önce işçi sınıfını kaynaştırmak ve sınıf çatışmasını azaltmak için kullanıldığı gibi, aynı yaklaşımı göçmenlerin sivil toplumla ve devletle kaynaşması için kullanan, İsveç'in fazlasıyla devlet müdahalesine dayali sosyal demokrasi modelinde yatıyor gibi görünüyor. 1980'lerin sonundan beri, İsveç modeli gittikçe artan zorluklarla karşılaştı: Ekonomik kısıtlamalar cömert sosyal politikaları finanse etmeyi zorlaştırırken, göçmen kabulü için kamusal destek azaldı. 1998'de başlatılan yeni entegrasyon politikası, sosyal ve ekonomik entegrasyonu daha fazla vurgulamak lehine, çokkültürlülükten uzaklaşıldığını ifade ediyor gibi görünüyordu – 1994'te Hollanda'da başlatılan yeni entegrasyon politikasına oldukça benzeyen bir yönelim (bkz. Çerçeve 10.5).

Çokkültürlülük her zaman tartışmalı olmuştur: Avusturya ve Kanada'da bile, önemli grupların tekrar asimilasyoncu politikalara dönüş çağrısında bulunduğu süregiden tartışmalar söz konusudur. Baskın etnik grubun pek çok üyesi için, çokkültürlülük, kültürlerine ve kimliklerine yönelik bir tehdit olarak gözükmektedir. Diğerleri ise çokkültürlülüğü, gerçek bir kurumsal değişim olmaksızın, kültürel farklılığın yüzeysel bir şekilde kabulüne yol açtığı için eleştirmektedir (bkz. Vasta, 1996). Aslında, 1990'ların eğilimi çokkültürlülüğün uzağındaydı. Kanada'da, vurgu 'miras ve vatandaşlığa' kaydı. Avusturya'da, 1996'da seçilen Merkez-Sağ hükümeti, çokkültürlülüğün temel prensipleri olarak tekrar öne sürülmelerine karşın, çokkültürlü program ve hizmetleri acımasızca budadı (bkz. Dokuzuncu Bölüm). Ancak, çokkültürlülüğün terk edildiğini söylemek için henüz çok erken: Artan etnik farklılaşma, bu tür politikaların adı ne olursa olsun, kültürel hakların tanınması ve sosyal dışlamanın önlenmesine yönelik tedbirler için baskı yaratmaktadır. Dışlayıcı ve asimilasyoncu modellerin zorlukları açığa çıktıkça, bu tür konularla ilgili tartışmalar hemen hemen göç veren tüm ülkelerde önemli bir rol oynamaktadır.

SONUÇ

Göç veren farklı ülkeleri karşılaştırmamız etnik grupların her yerde, ancak önemli ölçüde değişen koşullar altında oluştuğu söylenerek özetlenebilir. Bu, farklı sonuçlara yol açmaktadır: Bazı ülkelerde etnik gruplar marjinal hale gelir ve dışlanırlarken, diğerlerinde çoğulcu bir toplumun parçası olarak kabul edilerek etnik cemaatlere dönüşürler.

Her bir ülkedeki gerçeklik bizim kısa özetimizin gösterebildiğinden çok daha karmaşık ve çelişkilidir. Bununla birlikte, bu farklı deneyimler bazı yararlı sonuçlar sağlar. Birincisi, geçici göçmen işçi alımının büyük bir ihtimalle en azından göçmenlerin bir kısmının kalıcı yerleşimine yol açmasıdır. İkincisi, bu müstakbel etnik grupların durumunun, büyük ölçüde, devletin göçün erken aşamalarında yapacaklarıyla belirleneceğidir. Göç gerçeğini reddeden politikalar sosyal marjinalizasyona, azınlık oluşumuna ve ırkçılığa yol açmaktadır. Üç, göçle oluşan azınlık grupları hem kendi derneklerine ve toplumsal iletişim ağlarına, hem de kendi dillerine ve kültürlerine gereksinim duyarlar. Bu ihtiyaçların meşruiyetini reddeden politikalar tecride ve ayrılıkçılığa yol açar. Dört, marjinalizasyonu ve toplumsal çatışmayı önlemenin en iyi yolu kalıcı göçmenlere tüm toplumsal alanlarda bütün hakları vermektir. Bu, çifte vatandaşlığa yol açsa bile, vatandaşlığın kolayca elde edilebilir hale getirilmesi demektir.

Bu son noktanın uzun erimli sonuçları vardır: Vatandaşlık ve etnik köken arasındaki ilişkinin yok edilmesi, ulus devletin tanımlayıcı prensibinin değişmesi anlamına gelir. Bu, özellikle etnik modele dayanan uluslarda etkili olmaktadır. Vatandaşlık prensiplerinin, Fransa, İngiltere ve Hollanda gibi, emperyalizm sonrası ya da cumhuriyetçi modele dayalı ülkelerde de yeniden tanımlanması gerekir. Klasik göç ülkeleri –Avusturya, Kanada ve ABD– zaten toprağa dayalı vatandaşlığa yaklaşmışlardır ve farklı kökenlerden yeni gelen insanları kaynaştırabiliyorlar.

Hem gelişmiş ülkelere hem de Yeni Sanayileşmiş Ülkelere (NIC) göç önümüzdeki yıllarda da muhtemelen devam edecektir, bu nedenle etnik cemaatlerin varlığı toplumun ayrılmaz bir parçası olacaktır. Bu-

nun en doğrudan etkisi Los Angeles, Paris, Berlin, Sidney, Singapur ve Hong Kong gibi 'küresel şehirlerde' hissedilecektir. Etnik grupların oluşumu ve kentin mekânsal olarak yeniden yapılanması çatışma ve şiddete yol açabilecek güçlü kaynaklardır, ama aynı zamanda enerji ve yenilik için de önemli birer kaynak olabilirler.

Küreselleşme çoğul kimliklere ve ulusaşırı aidiyetlere yol açmaktadır. Göçmen hakları ve milliyetini dışlayan modeller sorunludur, çünkü bölünmüş toplumlara yol açarlar. Benzer bir şekilde, asimilasyoncu modellerin başarı şansı da yoktur, çünkü yeni bir yere yerleşen göçmenlerin kültürel ve sosyal durumlarını hesaba katmazlar. Çokkültürlülük modeli, yerleşimcilerin ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik bir dizi sosyal politikayı kapsayan bir kombinasyon ve ulusun kültürel çeşitliliğe açık olduğunu gösteren bir durumdur. Çokkültürlü vatandaşlık, hareketin gittikçe arttığı bir dünyada bir ulus-devletin üyesi olarak tanımlanmanın getirdiği sorunlar karşısındaki en cazip çözüm olarak görünmektedir.

Ek Okuma Kılavuzu

Feagin (1989), etnik ilişkilerle ilgili, özellikle ABD'yi vurgulayan, iyi bir inceleme sunmaktadır. Breton v.d. (1990) Kanada'da etnik kimlik ve sınıf üzerine kapsamlı bir ampirik çalışma sunarken, Reitz (1998) Kanada, ABD, Avustralya'yı karşılaştırmalı olarak tartışmaktadır. Koopmans ve Statham (2000) Avrupa'daki göçmen katılım politikaları üzerine mükemmel bir derlemedir. Portes ve Rambaut (1996) ABD ile ilgili iyi bir çalışmayken, Carnoy (1994) ırk ilişkilerini analiz etmektedir. Favell (1998) Fransız ve İngiliz yaklaşımlarını karşılaştırmaktadır. King v.d. (2000) Güney Avrupa göçmen ülkeleriyle ilgili çalışmaları sunmaktadır. Stasiulis ve Yuval-Davis (1995) yerleşimci topluluklardaki etnik ilişkilerle ilgili ilginç bir karşılaştırmadır. Björgo ve Witte (1993) ve Hargreaves ve Leaman (1995) Avrupa'daki ırkçılık ve buna verilen tepkilere bakmaktadırlar. Solomos (1993) ve Solomos ve Back (1995) İngiltere konusunda iyi kaynaklardır. Alund ve Schierup (1991) İsveç'teki çokkültürlülükle ilgili süpheci bilgiler sunmaktadır. Davis'in (1990) Los Angeles ile ilgili kitabı 'postmodern' şehirle ve azınlıkların

bundaki payı ile ilgili büyüleyici bir alan çalışmasıdır. Karşılaştırmalı sosyolojik kent çalışmaları Cross ve Keith (1993) ve Mingione'de (1996) bulunabilir. The Metropolis web sitesi (www.international.metropolis.net) pek çok ülkedeki entegrasyon politikaları ve kent konularıyla ilgili değerli bilgiler içermektedir.

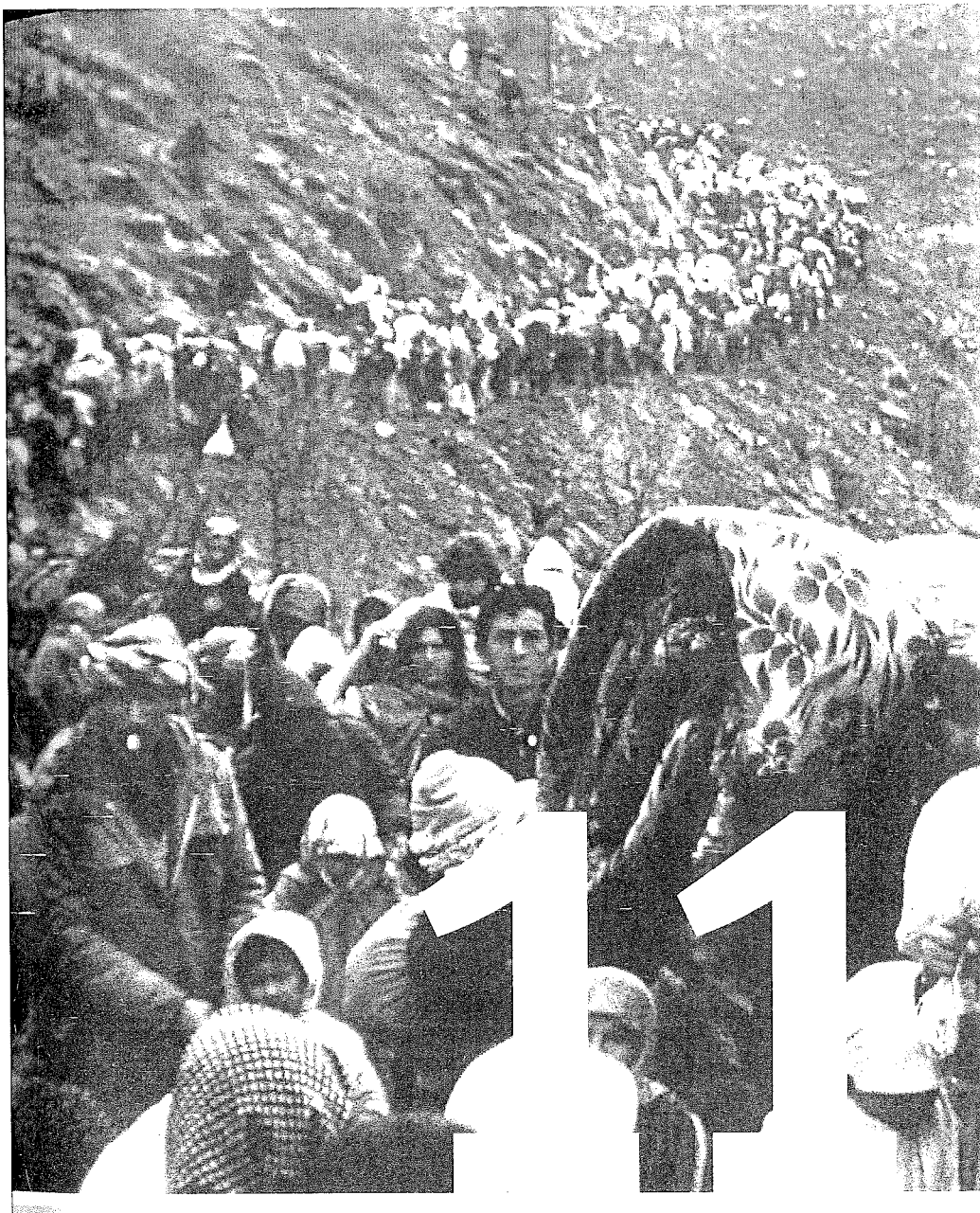

11

Göçmenler ve Politikalar

Uluslararası göç toplumları yeniden şekillendirdiği gibi kaçınılmaz ve derin bir şekilde siyasi hayatı da etkiler. Ancak, paradoksal olarak, uluslararası göç genellikle siyasi önemi göz ardı edilerek sosyo-ekonomik bir fenomen olarak görülmektedir. Bu görüş, daha önce incelenen geçici işçi düşüncesinin bir kısmı ve parçasıdır. İkinci Dünya Savaşı'nın doğuşuyla birlikte alınan yabancı emek toplama kararının bir gün Batı Avrupa'nın siyasi manzarasını etkileyeceğini çok az kişi öngörmüştür. Ancak; göç, politik çevreyi önemli şekilde değiştirdi. Yeni siyasi çevre, aşırı sağ ve göçmen karşıtı partiler kadar esas olarak göçmenler ve onların çocuklarından oluşmuş köktenci İslâmi hareketleri içermektedir.

Uluslararası göçün en büyük önemi politika üzerindeki etkisi olabilir. Fakat bu durum, herhangi bir göçmen akınının köklerine, zamanlamasına, doğasına, bağlamına ve aynı zamanda hükümetlerin göçmenlere karşı takındıkları tavırlara bağlıdır. Göçmenlerin yasal olarak kabul edilip edilmemesi ve vatandaşlığa geçişlerine izin verilip verilmemesi; girişlerinin (yasal veya yasadışı) geçici olarak görülüp görülmemesi fakat daha sonra sürekli kalmaları birtakım farklılıklar ya-

ratır. Diğer taraftan, göçmenler, görünür herhangi bir siyasal etkisi olmaksızın, daha fazla potansiyel seçmene ulaşmak için hızlı bir şekilde vatandaşa dönüşebilirler. Öte yandan, uluslararası göç, siyasal açıdan mahrum bırakılmış olan ve siyasal marjinallikleri çeşitli sosyoekonomik problemlerle birleşen kişilerin artışına yol açabilir.

Uluslararası göçün olası evrensel politik etkileri çok büyüktür ve tipik olarak iki devletin politik sistemlerini birbirleriyle ilişkilendirir; anavatan ve göç alan toplum. Uluslararası göçün politik önemi aktif ve pasif olabilir. Göçmenler kendi haklarıyla ilgili politik aktörler olabilirler ya da mevcut durumun devam ettirilmesinde önemli olabilen bir apolitiklik sergileyebilirler. Diğer taraftan, göçmenler birilerinin düşmanı birilerinin müttefiki olarak, sıklıkla siyasete konu olurlar. Onuncu Bölüm'de zaten önemli bir politik mesele üzerinde durulmuştu: Göçmenler ve torunlarının siyasal katılımın bütün haklarına sahip olarak vatandaşa dönüşebilmelerinin büyüklüğü. Bu bölümün göçe bağlı politikaların diğer bütün veçheleri üzerinde durması beklenemez. Sadece bazı temalar göz önünde bulundurulabilir. Bir devlet içinde ve devletler arasındaki oldukça karmaşık ve geçici politikaların altında yatan ve aniden ortaya çıkan güçler üzerinde durulacaktır.

ANAVATANLAR VE GÖÇMENLER

Birçok devlet, yabancı ülkelerde yaşayan önemli bir vatandaş veya halk nüfusuna sahiptir. Çoğunluğu için olmasa bile pek çok göçmen için, geldikleri ülke ve bu ülkenin politikaları öncelikli meseleleri olmaya devam eder. Aynı şekilde, göç veren devletler de yabancı ülkelerdeki vatandaşları ve halklarıyla ilişkilerini sürdürürler. Bu tarz politikalar para havalelerinin kolaylaştırılması gibi ekonomik konulara dayanabilir. Politik karşıtlığın göçmen nüfuslar arasında aktif olduğu ve anavatan hükümeti tarafından tehlike olarak görüldükleri durumlarda ise güvenlik konuları bu politikaları belirleyebilir.

Göçmen gönderen bir ülkenin yabancı devletlerdeki vatandaşlarına yönelik bir yönetim biçimini öne çıkarmasının en iyi örneği, belki de, 1962 yılından 1990 yılına kadar uyguladığı politikalarla Ceza-

yir'dir. Cezayir ancak sekiz yıl süren ve bir milyon insanın hayatına mal olan bir çatışmanın ardından Fransa'dan bağımsızlığını elde etti. Bağımsızlık mücadelesi süresince, Cezayir'in en önemli devrimci partisi olan Ulusal Kurtuluş Cephesi (National Liberation Front) ciddi düzeyde organizasyonel üyelik ve metropoliten Fransa'da altyapı oluşturmuştu. Düşmanlıkların sona ermesinden sonra, Fransa'daki Ulusal Kurtuluş Cephesi organizasyonu Fransa'daki Cezayirliler Derneği'ne (AAE) dönüştürüldü.

AAE'nin lideri de genellikle Ulusal Kurtuluş Cephesi'nin ve Cezayir hükümetinin üst düzey görevlilerindendi. AAE, Fransa'da yarı diplomatik bir statü elde etti. AAE, Cezayirli göçmenlerin çıkarlarını Fransız devletine karşı olduğu kadar Cezayir'deki siyasi karar alma süreçlerinde de temsil etmiştir. AAE, radikal Filistinli gruplarla ilişkili yasadışı komünist bir organizasyon olan Arap İşçi Hareketi gibi rakip grupların muhalefetine rağmen, 1960'lı ve 1970'li yıllar boyunca Fransa'daki Cezayirlilerin neredeyse tek temsilcisi olmuştur, 1973 yılında Cezayirlilerin ve diğer Kuzey Afrikalıların maruz kaldığı saldırılara karşı protestoların organizasyonunda kilit rol oynamıştır (Miller, 1981: 89-104). AAE, Fransız hükümetinin 1981 yılında yabancılara dernek kurma hakkını verme kararına karşı çıkmıştır (Weil, 1991b: 99-114). 1981'den önce, yabancı derneklerin faaliyete geçebilmeleri için hükümetten izin almaları gerekiyordu, Cezayir rejim karşıtı partilerini gizlice faaliyet yürütmekle suçlamıştır. 1981 reformu AAE'nin fiili tekelini baltalamıştır ve Cezayir rejimine karşı alenen muhalefet bundan sonra gelişmiştir.

Cezayir hükümeti Cezayir'de yapamadığını Fransa'da açıkça yapabilmek için İslâmi Kurtuluş Cephesi gibi köktenci Müslüman grupların yeteneği ile özellikle ilgilenmiştir. Bu ilişki, Türkiye ve Tunus gibi toplumun çoğunluğunun Müslüman olduğu ancak hükümetleri İslâmi olmayan toplumlar ile paylaşılmıştır. Fransız topraklarındaki siyasal muhalefet, İslâmi Kurtuluş Cephesi'ne oy veren pek çok Cezayirlinin Ulusal Kurtuluş Cephesi'ni protesto etmek için İslâmi bir cumhuriyete oy vermemesine rağmen, Aralık 1991 seçimlerinde köktencilerin

zaferine işaret etmiştir. Yabancıların derneklerine ilişkin Fransız politikalarının etkisi, uluslararası göçün iki toplumun siyasetlerini nasıl birbirine bağladığını göstermektedir.

Daha yakın zamanda, Başkan Fox'un liderliğindeki Meksika, yarısından fazlası ABD'de yasal yerleşimci olan ve 8 milyondan fazla oldukları tahmin edilen ABD'deki Meksika kökenli nüfus ile Meksika hükümeti arasındaki ilişkiyi desteklemenin yollarını aramıştır. Daha Fox iktidara gelmeden önce, Meksikalı aktivist konsoloslar, Amerikan vatandaşı olmayanlara yasadışı yerleşimcilerin çocuklarının okutulması gibi devlet hizmetlerinin verilmesini engellemeyi amaçlayan Kaliforniya'daki 187. Madde'ye karşı muhalefetin gelişmesinde önemli bir rol oynamışlardır. Başkan Fox'un 11 Eylül'den kısa bir süre önceki ABD ziyareti bir seçim kampanyasının bütün tuzaklarını içeriyordu ve Meksikalı işçilerin yasallaşması ve yasal olarak girişlerinin artması çağrılarını ateşli bir şekilde öne çıkardı (bkz. **Çerçeve 1.2**).

Anavatan hükümetlerin başka ülkelerde göçmen olarak yaşayan vatandaşlarının durumlarını iyileştirme çabalarını ancak göçmenlerin anavatandaki seçimlerde oy kullanabildikleri durumlarda etkili bir faktördür. Göçmenlerin oy kullanma tarzları oldukça farklıdır. Türkiye, İtalya ve Meksika gibi bazı ülkelerde göçmenlerin oy kullanmak için eve dönmeleri gerekir. Cezayir ve İsrail gibi diğer ülkelerde ise, konsolosluklarda oy kullanılmasına izin verilir. ABD'de olduğu gibi diğer ülkelerse posta yoluyla oy kullanılmasına izin verir. Aslında, dışarıdaki Floridalıların posta yoluyla verdikleri oylar tartışmalı ABD 2000 başkanlık seçim sonuçlarında kilit bir rol oynamıştır. Seçim kampanyaları dışarıdaki seçmenlerin gücünü yansıtmaktadır. Tıpkı İtalyan ve Portekizli partilerin Paris'teki seçmenler için mücadele etmesi gibi, Ekvator ve Dominik Cumhuriyeti başkanlık adayları da New York'taki seçmenler için kampanya düzenlemektedirler.

Yine de, göçmenlerin kendi ülkelerindeki sonuçları etkileyebilme potansiyelleri, çıkarlarının anavatanlarındaki hükümetlerce etkili bir şekilde temsil edildiği anlamına gelmez. Genel olarak değerlendirildiğinde, göçmen çıkarlarının diplomatik temsillerinin takip edilmesi yetersizdir.

Bunun kısmi nedenlerinden biri, anavatanlarının ev sahibi ülkenin tepkisini almaktan ve döviz akışını riske atmaktan korktukları için genellikle göçmenlerin durumunu eleştirme konusundaki isteksizlikleridir. 1970'lerde bir Batı Avrupa ülkesi ve ardından diğerinin daha fazla yabancı işçi istihdamını tek taraflı olarak engellemesi, anavatanlar ve göç alan devletler arasındaki asimetrik güç ilişkilerini açıkça göstermiştir.

AVRUPA'DA SİYASİ AKTÖRLER OLARAK GÖÇMENLER

Yabancı yerleşimcilerin diplomatik düzeyde yetersiz temsil edilmeleri, Avrupa'daki yabancıların farklı siyasal katılım ve temsil kanallarına yönelmelerinin nedenlerinden biridir. Aslında, Batı Avrupa siyasetindeki henüz olgunlaşmamış göçmen katılımının yabancı işçi istihdamının sınırlandırılmasına katkıda bulunduğuna inanmak için bir neden vardır. 1970'lerin başlarında, politik olarak hareketsiz görülen yabancılar bir dizi önemli endüstriyel grevlere ve protesto hareketlerine karışmışlardı. Bazı durumlarda, aşırı solcu gruplar yabancıları harekete geçirmeyi başardılar. Fransız ve Alman araba fabrikalarındaki büyük yabancı işçi grevleri (bkz. Sekizinci Bölüm) yabancı emeğin yıkıcı potansiyelini gözler önüne serdi ve sendikaları yabancı işçileri daha fazla temsil etmeye zorladı. Genel olarak konuşmak gerekirse, 1970 yılında yabancıların sendikalara entegrasyonu zayıftı. 1980'de, entegrasyona yönelik önemli adımlar atıldı. Bu durum, yabancı işçiler arasında sendikalaşma oranlarının artması ve iş konseyleri ve sendikaların liderlik pozisyonlarına yabancı işçilerin seçilmesi şeklinde yansıdı.

Göçmenler yerel yönetimde de katılım ve temsil arayışına girdiler. Bazı ülkelerde, göçmenlere yerel yönetimde seslerini duyurabilmeleri için danışma konseyleri oluşturuldu. Bu konseyler ile deneyimler çeşitli şekillerdeydi ve bazıları da devam etmedi. Kimileri bunları yabancıları asimile etme çabası olarak, kimileri ise yabancıların ev sahibi toplumun siyasetine gayrimeşru müdahalesi olarak değerlendirip itiraz ettiler. Belirli ülkelerde, yabancılara yerel ve bölgesel seçimlerde oy verme hakkı tanındı. İsveç bu anlamda belirleyici unsur oldu, fakat İsveç'te yabancıların yerel ve bölgesel seçimlere katılımı zamanla düş-

tü. Hollanda, yabancılara şartlı oy kullanma hakkı veren ikinci ülkeydi. Fakat yabancıların burada oy kullanması bir bakıma umut kırıcı oldu (Rath, 1988: 25-35). Yasal yabancı yerleşimcilere oy kullanma hakkının verilmesini öngören maddeler, özellikle Fransa ve Almanya'da, önemli bir yerel ve anayasal meseleye dönüştü. Belçika, 2001 yılıyla birlikte, yerleşik yabancılar için yerel yönetimin danışmanlık yapıları açısından en geniş ağa sahip ülkeydi. Lüksemburg ve İsviçre, yerel düzeydeki danışmanlık yapısı içerisinde yabancı nüfusun çeşitliliği ve kapsamı açısından öne çıkan ülkelerdi (Oriol, 2001: 20).

1980'lere kadar, Batı demokrasilerinde oy verme hakkını içeren konuların önemi yüksekti. Yabancılar mekânsal olarak sıklıkla büyük şehirlerde ve belirli bölgelerde yoğunlaşmışlardı. Yabancılara oy hakkı vermek, pek çok yerel seçimde siyasal sonuçları dramatik şekilde etkileyecekti. Belediye seçimlerinde oy kullanma hakkının verilmesini savunanlar, genellikle bunu entegrasyonun artırılmasının bir yolu ve Fransa'daki FN gibi benzeri partilerin artan etkisine karşı bir denge unsuru olarak gördüler. Bununla birlikte, özellikle İngiltere'de olmak üzere kimi ülkelerde zaten göçmenlere oy kullanma hakkı verilmişti. Fakat bu, 1980'lerin ortalarında göçmenleri ve onların İngiltere doğumlu çocuklarını da içeren ayaklanmaların patlak vermesinin önüne geçemedi. Bu, göçmenlere yerel seçimlerde oy kullanma hakkının verilmesinin Batı Avrupa'daki göçmenlerin karşılaştığı ciddi sorunların tek çaresi olmadığını gösterdi.

1970'lerden itibaren, göçmenlerin politik meselelere eklemlenmesi, siyasete katılımları ve temsil arayışları giderek artış gösterdi. Göçmen protesto hareketleri, Batı Avrupa'nın politik manzarasının bir parçası haline geldi ve politikaları sıklıkla etkilemeye başladı. Örneğin, kayıt dışı göçmenler ve onların destekçileri tarafından sürekli gerçekleştirilen açlık grevleri, Fransız ve Hollandalı otoritelerin yasallaşma ile ilgili kuralları liberalleştirmeleri yönünde bir baskı oluşturdu (bkz. Beşinci Bölüm). Yabancıların siyasal katılım ve temsil örüntüleri ülkeden ülkeye büyük çeşitlilik gösteriyordu; İsveç gibi bazı ülkelerde bunun kurumsallaşması büyük oranda başarılmıştı.

Göçmenlerin ve etnik azınlıkların normal siyasal temsil kanalları dışında mobilize olmaları, genellikle ya ırkçı şiddet ya da kurumsal ayrımcılık yoluyla dışlanmalarına bağlanır. Örneğin, etnik azınlık üyeleri sıklıkla polisin kendilerini ırkçı saldırılardan korumak yerine sosyal kontrolü sağlamakla daha çok ilgilendiğini düşünürler. İngiltere'de, Afro-Karayip ve Asyalı gençler ırkçı saldırılara karşı kendilerini korumak için örgütlenmişlerdir. Batı Hindistanlılar için reggae müzik ve rastafaryanizm, Asyalılar için İslâm ve diğer dinler etrafında alt kültür direnişleri gelişmiştir (Gilroy, 1987). Hükümetin ve medyanın tepkisi etnik azınlık gençliğini kamusal düzen için bir tehlike olarak görmek olmuştur: Patlamanın eşiğinde "saatli bir sosyal bomba". Siyah gençler tarafından gerçekleştirilen sokak suçları (haydutluk) oranında iddia edilen artışı yaygın bir panik ve siyah insanları İngiliz toplumunu tehdit eden 'içerideki düşman' olarak görme eğilimi vardı (CCCS, 1982).

1981 ve 1985 yıllarında, siyah gençliğinin hoşnutsuzluğu pek çok şehir içi bölgede ayaklanmalara dönüştü (Sivanandan, 1982; Benyon, 1986). Daha sonra, 'araba tutkunlarının' arabaları çalarak, herkesin gözü önünde yarışmaları ve şehir içindeki sokaklarda izleyenlerin alkışları arasında imha etmeleri biçiminde gerçekleşen yeni ayaklanmalar görüldü. Bu ayaklanmalardan sonra, ilk resmi açıklamada ısrarla asıl meselenin suç işlemek olduğu ve ailevi kontrolün bozulduğunun üzerinde duruldu (Solomos, 1998). Gazeteler 'çıldırmış aşırı solcular' ve 'Moskova ve Libya'da eğitilmiş sokak kavgası uzmanlarını' suçladılar. Karışıklık genellikle 'siyah gençlik ayaklanmaları' şeklinde etiketlendi; gerçekte, yüksek derecede beyaz gençlerin katılımı da söz konusuydu (Benyon, 1986).

Ayaklanmalar birbiriyle ilişkili birtakım faktörlerin etkisiyle ortaya çıktı. Siyah gençlerin yabancılaşmasının ana sebepleri topluluk ilişkilerinin bozulması ve ırkçılığa karşı siyasal liderliğin eksikliğiydi. Dezavantajlı insanlar (hem siyah hem beyaz) yüksek işsizlik, barınma sorunu, çevresel bozulma, yüksek suç oranı, uyuşturucu kullanımı ve ırkçı saldırılar ile öne çıkan şehrin iç bölgelerinde yoğunlaşmıştı. Benyon'un (1986: 268) işaret ettiği gibi, ayaklanmaların ortaya çıktığı

bölgeler siyasal açıdan dezavantajlı bölgelerdi: Siyasal iktidar üzerinde baskı oluşturabilecek kurumların, fırsatların ve kaynakların olmadığı bölgeler. Sonuçta, bu alanlar baskıcı politikalara maruz kaldı, gençler ırkçılık ve kasıtlı tacizle karşı karşıya kaldı. Bu ayaklanmalar, kimlik ve kültür iddialarının yanında kendi topluluklarını koruma bağlamında azınlık gençlerinin savunma hareketleri olarak görülebilir (Gilroy, 1987; Gilroy ve Lawrence, 1988). Benzer kent ayaklanmaları, temelde Arap soyundan gelen gençlerden oluşan ve kendilerini Fransız gibi hisseden fakat ayrımcılık ve ırkçılık ile dışlanan ikinci kuşağın yaşadığı Fransa'da da gerçekleşti. Güvensizlik hayaleti sadece FN için değil, merkez sağ ve sol Fransız partileri için de önemli bir kampanya meselesine dönüştü.

Kargaşanın daha ileri boyutlara varma korkusu hükümetlerin çok yönlü yanıt vermesine yol açtı. Fransız ve İngiliz hükümetlerinin aldığı tedbirlerin bazılarına Onuncu Bölüm'de değinildi. Fakat bu politikaların etnik azınlık gençlerini marjinalleştiren güçlü ekonomik, sosyal ve siyasal güçlerle etkin bir şekilde mücadele edip edemeyeceği kuşkuludur. Üstelik Batı Avrupa hükümetlerinin göçmenler lehine sosyal politika önlemlerini uygulamadaki kapasite ve kararlılıkları pek çok durumda azaldı. Bu ise şiddetli ve devamlı bir sosyal dışlanmayla sonuçlandı.

1990'larda Avrupa Birliğine atfedilen güçlerin sağlamlaştırılması ile birlikte, AB, Avrupa'da göçmenleri ve politikaları etkileyen en önemli faktör haline geldi. Başka devletlerde yaşayan Avrupa Birliği vatandaşlarına yerleştikleri ülkelerdeki yerel seçimlerde ve Avrupa seçimlerinde oy verme hakkı tanındı. 2001 Fransız belediye seçimlerinde, nüfusu 3.500'den fazla olan belediyelerden elde edilen istatistikler Fransız asıllı almayan 204 Avrupa Birliği vatandaşının belediye meclisi üyeliğine seçildiğini gösterdi. Avrupa Birliği vatandaşlarının toplam nüfusun yaklaşık yüzde ikisini oluşturduğu Fransa'da, bu oran bütün seçilmiş olanların yüzde 1'inden azdı (*La lettre de la citoyennete*, 2001: 1). Pek çok göçmen aktivist, federal düzeyde yönetimin güçlendirilmesinin üçüncü ülke uluslarının siyasal haklarına kavuşmasını ko-

laylaştıracağını ve hareket özgürlüğünü genişleteceğini umuyordu. Bununla birlikte, Avrupa kurumları 1990'larda göçmenlerin siyasal aktivizminin önemli bir odağı haline dönüştü.

YENİ SORUNLAR VE YENİ SİYASAL GÜÇLER: BATI AVRUPA'DA İSLÂM

İslâm 1970'e kadar Fransa'da ikinci dindi. 1990'a kadar ise Fransızların ikinci diniydi. 2002 yılında, Fransa'da 4 milyonun üzerinde, Avrupa'da ise 15 milyon Müslüman vardı (Hunter, 2002: xiii; Leveau ve ark. 2002: 140- 1). Yine de, İslâm 1970'lerin sonuna kadar Fransa'da çok da görünür değildi. Kepel ve Leveau'ya göre (1987), bu tarihten sonra İslâm'ın onaylanması yabancı işçilerin yerleşmesi ve göçmen zincirinin gelişiminin önemli bir parçasıydı. Bu, öncelikle cami ve mescitlerin kurulması ve İslâmi derneklerin oluşmasıyla kendini gösterdi. Öte yandan, İslâm'ın onaylanmasına duyulan tepkiler, hepsinden öte FN'nin ortaya çıkışına gösterilen reaksiyonlar hükümetin entegrasyon politikalarının altını oymaktaydı. 1990 a kadar, göç meselesi Fransa'nın önemli politik sorunlarından biri oldu ve göçmenlerin siyasallaşması zaman zaman Fransız demokratik kurumlarının istikrarına karşı bir tehdit olarak görüldü. Bunun büyük oranda beklenmedik olması ise çelişki bir durumdu.

1970'lerde, aşırı sağcı öğrenci gruplarının *yabani göçmenlere* veya yasadışı göçe karşı gösterilere başlaması ile birlikte bu siyasallaşma daha görünür olmaya başladı. Karşı gösteriler başladı ve şiddet ortaya çıktı. 1972 yılında bu şiddete katılan başlıca radikal gruplar –Troçkist Komünist İttifakı ve Neo-faşist Yeni Düzen– kapatıldı. Solcu gruplar, yabancı işçiler için SONACOTRA yerleşiminde uzun süreli kira boykotları gibi çeşitli mücadelelerle göçmenleri harekete geçirmeye devam ettiler (Miller, 1978). Öteki taraftan, aşırı sağ unsurlar da göç karşıtı temalar üzerinden hareket başlattılar. Françoise Gaspard (1990), FN'nin Paris yakınlarında yer alan Dreux bölgesindeki yerel seçimlerde nasıl kampanya yürüttüğü ile ilgilendi. FN, 1983'te büyük başarı kaydederek oyların % 16,7'sini ele geçirmeden önce, aşamalı olarak oy payını

yükseltti. FN adayı 1989'da Dreux'daki araseçimde % 61,3 oy oranıyla Temsilciler Meclisinde koltuk kazandı. 11 yıllık süre zarfında, FN'ye oy verenlerin sayısı 307'den 4716'ya yükseldi (Gaspard, 1990: 205). 1997'e kadar, FN Toulon'da dahil olmak üzere dört güney şehrinde belediyeleri yönetti ve milliyetçi seçmenlerin % 15'i tarafından desteklendi. 1997 yılının ilk tur yasama seçimlerinde neredeyse 4 milyon Fransız vatandaşı FN'ye oy verdi. Bundan dolayı, FN'nin adayı Le Pen'in 2002 başkanlık seçimlerinin ilk turunda seçimi ikinci sırada bitirişi FN'ye olan ani ve büyük desteği yansıtmıyordu.

İslâm'a karşı olan Fransız tepkisi irrasyoneldi ancak göçe ilişkin somut sorunlar üzerine temellendi. İrrasyonel boyut, Cezayir savaşının yarattığı travma, İslâm birliği ve terörizmden kaynaklanıyordu. 1982 yılında Paris'te, Kuzey Afrikalı işçilerinin başını çektiği önemli araba fabrikalarında felç edici bir grev serisi gerçekleşti (bkz. Sekizinci Bölüm), Başbakan Mauoy, İran'ın İslâmi köktenci grupları destekleyerek Fransız politikalarını istikrarsız hale getirmeye çalıştığını ima etti (*Le Monde*, 1 Şubat 1983). İran'ın ilişkisine dair herhangi bir kanıt yokken, İslâmi grupların işin içinde oldukları çok açıktı. Fransız Komünist Partisi ve ona bağlı CGT sendikası ile birlikte büyük bir istekle grev hareketinin kontrolünü tekrar kazanmaya çalışıyordu (Miller, 1986: 361-82). Birçoklarına göre, dini inanç ile devleti ayırmadığı için İslâm demokrasi ile uyuşmamaktaydı. Müslümanlar İslâmi köktencilikten ciddi şekilde etkilenmiş olarak resmediliyordu, ancak gerçekte sadece küçük bir azınlık kendisini köktenci olarak görüyordu ve bunlar da kendi aralarında birçok ve sıklıkla birbirleriyle rekabet eden örgütlere ayrışmıştı (Kepel ve Leveau, 1987).

Fransa'daki İslâmi azınlığı etkileyen entegrasyon sorunları belki de göçmenlerin siyasallaşmasından çok daha merkezi bir konuydu. Gaspard (1990), Dreux'da barınma üzerine yaşanan gerilimlerin Fransız ve göçmenler arasındaki ilişkileri nasıl şiddetlendirdiği üzerinde durur. Çoğunluğu Kuzey Afrika kökenli olan bu göçmenler, orantısız sayılarda ve elverişsiz meskenlerde yaşıyorlardı. Yerleşim ve aile birleşimi arttıkça göçmenlerin hükümetin sübvanse ettiği konutlara başvuru-

su da gittikçe arttı. Bu, göçmen olmayan sakinlerin sayısının azalması ve göçmenlerin sayısının artmasıyla birlikte ciddi uyuşmazlığa neden oldu. Neredeyse, bütün yapılar göçmenlerin mahallesi olarak görülür hale geldi. Standartların altındaki konutlardaki yaşayan pek çok göçmenin fiziksel yalıtımı, orantısız şekilde çok sayıda göçmen çocuklarının gittiği okullardaki eğitim sorunlarıyla birlikte, FN'nin beslediği huzursuzluğa katkıda bulundu. 1980'lerde, özellikle çoğu Fransız vatandaşı olan Kuzey Afrika kökenli Müslüman gençler Fransa'da ciddi bir huzursuzluğa neden olan kent kargaşasına dahil oldular.

Fransız Sosyalist Partisi, Kuzey Afrika kökenli seçmenlere başvurarak destek artırma arayışına girdi. Göçmen yanlısı SOS-Racisme organizasyonu sosyalist partisinin büyük ölçüde itici gücü oldu. Parti, açık bir şekilde FN'ye karşı siper olarak seçmenlere başvurdu. Fakat 1992'de sosyalistlere verilen destek dramatik ölçüde azaldı ve göçmen yanlılarını mitinglerinde yuhalanmayla karşılaştılar. Sosyalistlerin yerleşik yabancıların entegrasyonuna ve yasadışı göçün önlenmesine yönelik mesajı aşırı sağcılar tarafından göçmen yanlısı olarak, aşırı solcular tarafından ise göçmen karşıtı olarak görüldü.

1980'lerin sonunda genç kızların okullarda giydikleri türban veya İslâmi başörtüsü sorunu bu geniş sorunun tanımlayıcısı oldu. Din ve devletin birbirinden ayrılma geleneğinin kök saldığı ve siyasal belirleyen olduğu bir ülkede, başörtüsü giymek birçok insana dini nesnelerin giyilmesinin yasaklandığı Fransız cumhuriyetinin prensipleriyle uzlaşmaz geldi. Tartışmanın diğer tarafındaki iddia ise, başörtüsü giyme tercihinin kişinin kendi hakkı olduğu, özel bir mesele olarak kamusal otoriteleri ilgilendirmeyeceğiydi. Sonuçta, meselenin meşhur bir davaya dönüşmesinden sonra, Fransız otoriteleri kızların lehine kural koydu. Okul kafeteryaları helal yemek (yani, İslâmi ritüellere ve buyruklara uygun olarak hazırlanmış yemek) satmalı mı? Fransız siyasetinde, Katoliklere piskoposlar aracılığıyla devlet danışmanlığında ve Yahudilere ise kardinaller kurulu aracılığıyla verilen temsil Müslümanlara da verilmeli mi? Fabrikalar, Katolik yortu günlerine ilaveten İslâmi tatillere de saygı göstermeli mi? İslâm'ın kabul görmesiyle bir-

likte, Fransız siyaset sistemi için önemli sonuçları olan bir sürü gizli mesele öne çıktı.

Paradoksal şekilde, Fransız hükümeti 1960 ve 1970'lerde cami ve mescitlerin kurulmasını teşvik etmişti. İslâm bazı işletme ve kamu otoritelerince bir sosyal kontrol aracı olarak görüldü. Kuzey Afrikalı işçilerin sol kanat sendikalara daha az katılma eğilimi göstermeleri umuduyla fabrikalarda mescitler kuruldu. Ayrıca, İslâm'ı desteklemek kültürel süreklilik siyasetinin bir parçasıydı ve yabancı işçileri ve ailelerini nihai olarak memleketlerine geri göndermeyi teşvik edecek şekilde tasarlandı. Suudi Arabistan ve Libya, Batı Avrupa'da İslâm'ın ortaya çıkışını etkilemek umuduyla Batı Avrupa'da camilerin yapımını finanse ettiler (Kepel ve Leveau, 1987). Fransa'daki inanç ve devlet birbirinden ayrıştırılmasına rağmen, pek çok yerel yönetim entegrasyon politikasının bir parçası olarak camilerin yapımını destekledi. Camilerin yapımına sıklıkla şiddetli şekilde karşı çıkıldı ve birkaç kez bombalandı. Diğer Batı Avrupa yönetimleri de İslâmi eğitimcileri Batı Avrupa'ya getirmek gibi politikalarla İslâm'ı destekledi. Bu politikalar, çoğunlukla anavatan hükümetlerine göçmen çocuklarını eğitme rolünü veren ikili işçi antlaşmalarının şartlarına dayanıyordu. Almanya'daki pek çok Kuran kursu İslâmi köktenciler tarafından kontrol edildi. İslâm'ın bu şekilde kurumsallaşması belki de en çok Belçika'da gerçekleşmiştir.

Batı Avrupa Müslümanlarının çoğu kendi dinlerini özel bir mesele olarak gördü. Rüşdi vakası, İslâmi kimliği Katolik ve Protestan kimliğinden belki daha fazla politik bir sorun haline getirdi. Salman Rüşdi, *Şeytan Ayetleri* kitabıyla birçok Müslüman'ı öfkelendiren ve İran lideri Ayetullah Humeyni tarafından ölüm cezasına çarptırılan Hindistan doğumlu Müslüman bir İngiltere vatandaşıdır. İngiltere, Fransa ve Belçika'da Müslümanlar tarafından düzenlenen geniş katılımlı Rüşdi karşıtı gösteriler, bazı kişilerin gözünde İslâm ve Batı kurumları arasındaki uyuşmazlığı teyit ediyordu.

Ayrıca, 1990 yılında Kuveyt'in Irak tarafından işgalinin yarattığı kriz de İslâmi yıkıcılığa dair korkuyu kışkırttı. Fransa'daki Müslü-

manlar bir bütün olarak Fransız toplumundan daha çok Irak'ın destekçisiydi (Perotti ve Thepaut, 1991: 76-9). Fakat birçok Müslüman Irak'ın işgaline karşı çıktı ve Körfez Savaşı bazılarının öngördüğü gibi Batı Avrupa'da terörizm ve kargaşa yaratmadı. Bununla birlikte, Fransız hükümetinin savaş gücünü desteklemesi, onu Fransa'nın İslâmi topluluğuna yabancılaştırdı. Müslim ve gayri-Müslimler arasındaki gerilimler yeni doruklara ulaştı. Benzer şekilde, Avustralya'da Müslümanlara, özellikle de kadınlara karşı Körfez krizi sırasında artan suiistimal ve taciz olayları hükümetin toplulukla ilişkilerini düzeltmek için harekete geçmesini teşvik etti.

İsrail Filistin arasındaki şiddetin 2001'de tekrar ortaya çıkması Fransa'da büyük yankı yaratmıştı. Bir ay içinde Fransız Yahudilerini hedef alan 120'nin üzerinde şiddet ve vandalizm olayı yaşandı. Kuzey Afrikalı Müslüman gençlerin pek çok saldırıyı devam ettirecekleri düşünüldü (Perotti ve Thepaut, 2001).

Müslüman göçmenlerin büyük çoğunluğu köktencilikten sakınırken, Batı Avrupa Müslüman dünyayı da içine alan dini bir dalganın yükselişinden belirgin şekilde etkilendi. Köktencilik, çoğunlukla sosyal dışlanmanın çeşitli biçimlerinden muzdarip olan gruplara daha çekici gelmiştir. Müslümanlar bütün Batı Avrupa'da orantısız bir şekilde yüksek işsizlik oranlarıyla karşı karşıyadırlar. İşsizliğin eğitim ve barınma sorunlarıyla birleştiği ve bu sosyo-ekonomik gerilimlerin oldukça siyasallaşan dini kimlik sorunlarıyla örtüştüğü yerlerde, sosyo-politik patlamaların etkileri güçlü olmaktadır. Genellikle Müslüman gençler ve polis arasındaki şiddetli mücadele patlayan şiddetin bir parçasıdır. Fransa'da 1980'ler ve 1990'larda ortaya çıkan kent kargaşasının arkasında yatan örüntü de buydu. Batı Avrupa hükümetleri ve Avrupa Birliği için entegrasyonun tahmini gelecek için öncelikli politika olmasının bir nedeni de Batı Avrupa Müslümanlarının karşılaştığı büyük sorunlardır (Avrupa Toplumları Komisyonu, 1990).

11 Eylül 2001'in ardından, Kuzey Amerika ve Batı Avrupa'da yaşayan yüzlerce Müslüman El-Kaide ve müttefikleriyle ilişkileri olduğu için tutuklandı. Belirli camilerin ibadet edenleri radikalleştirici rolü

daha iyi anlaşılmaya ve belgelenmeye başlandı. Bazı gözlemciler, Batı'yı İslâmi köktenciliğin yayılması için verimli topraklar olarak tasvir etmiştir. Fakat bu görüşler detaylı bir incelemeye dayanmıyordu. Kanada ve ABD dahil olmak üzere El-Kaide ağı pek çok Batı demokrasilerinde de mevcuttu, fakat önemli bir destek tabanına sahip değildi. Batı'daki Müslümanların çoğu El-Kaide ve onun terörünü suçlu bulmuştur.

POLİTİKALARIN NESNELERİ OLARAK GÖÇMENLER: AŞIRI GÖÇ KARŞITLIĞININ GELİŞİMİ

Fransa, İslâmi gerçekliğin ortaya çıkışını kontrol altında tutma konusunda yaşadığı zorluklar bakımından yalnız değildi. Belçika, göç karşıtı siyasal bir parti olan Flemish Vlaams Blok'un daha çok göçmenlerin yaşadığı bir bölgede miting düzenleyeceği söylentisi üzerine, çoğunlukla Fas kökenli gençlerin polis ile çatışmasıyla birlikte 1991 yılında kent kargaşasına sahne oldu (*The Bulletin*, 1991: 20). Vlaams Blok'a verilen destek, kısmen bu şiddetin bir sonucu olarak, 1991 Belçika seçimlerinde keskin bir şekilde arttı.

Benzer şekilde, 1991 Avusturya yerel ve bölgesel seçimlerinde, göç karşıtı Özgürlük Partisi (Freedom Party) oy oranını neredeyse dörtte bir oranında yükselterek önemli bir başarı kazandı. Sonuçta, Özgürlük Partisi, Avusturya Sosyalist Partisi ve Halk Partisi'ne neredeyse eşit bir başarı kazandı ve Halk Partisi'yle bir hükümet oluşturdu. Bu durum, AB-Avusturya ilişkileri arasında krize neden oldu; çünkü Avrupa Birliği'ne üye diğer devletler Özgürlük Partisi'nin göçmenlere karşı tutumunu kabul edilemez olarak değerlendiriyorlardı. Gerçekte, Özgürlük Partisi'nin göçle ilgili tercihleri Avrupa Birliği'nin ana gövdesinin tercihlerinden farklı değildi. Yine de, Özgürlük Partisi'nin lideri Jörg Haider anlaşmazlıklar yüzünden 2000 yılında partiden istifa etti. Göç karşıtı tepkiler, İtalya'da 1990'ların politik çalkantılarının önemli bir unsuruydu. Kuzey Birlikleri, Forza İtalya ve neo-faşist Milli Birlik, göçü engellemeye yönelik değişik girişimlerde bulundular. Bu sırada, siyasi açıdan etkili olan Katolik ruhban sınıfı ve Papanın kendisi, yasallaştırma gibi insani girişimlere destek verdiler. Pek çok İtal-

yan seçmen sağ eğilimli partileri destekledi ve Hıristiyan Demokratların ve sosyalistlerin içinde bulundukları derin yozlaşmayı protesto etti. İtibarını yitirmiş *partitocrazia*'ya karşı itiraz oyu kullanımı göç karşıtı oy kullanımından daha yaygındı. Fakat ikinci Berlusconi hükümeti 2002 yılında yasadışı göçe karşı sıkı önlemler ilan etti.

Kuşkusuz, göç karşıtı partilere verilen destek protesto oyunun bir kısmını içeriyordu. Fransa'da seçmenlerin % 15'i FN'ye oy verirken ve bütün seçmenlerin üçte biri FN'nin göçle ilgili tutumuna sempati duyarken (Weil, 1991a: 82), geleneksel olarak Fransız Komünist Partisi'nin aldığı protesto oylarının bir kısmını FN'nin topladığı da çok açıktı. FN, özellikle Kara Ayaklılar'ın (Pieds-Noirs), 1962 yılında Cezayir'den kendi ülkelerine dönen Avrupalılar ve onların çocukları, yoğunlaştığı yerlerde başarılı oldu. Ayrıca, FN'nin Avrupa kurumlarına muhalefeti bazı seçmenlerinin ilgisini çeken önemli bir noktaydı (Marcus, 1995).

1997'de, Fransa'nın 577 yasama bölgesinin 200'ünde FN adaylarının oldukça iddialı oldukları tahmin ediliyordu. Ancak, Fransız seçimlerinin çoğunda, bir aday birinci turda oyların yüzde 50'sinden fazlasını alarak koltuk kazanamazsa, ikinci tur seçimler gerçekleşir. 1997 seçimlerinin birinci turundan sonra, 133 FN adayı oyların yüzde 12,5'inden fazlasını toplayarak ikinci tur için seçilebilir duruma geldi. Ulusal seçim ittifaklarına şekil vermiş adaylar –genellikle sol eğilimli ve sağ eğilimli partilerden birer kişi– ikinci tur seçimlerde tercih edilirler. FN, Marseilles bölgesi dışında bu tür seçim ittifakları oluşturma güçlüğüyle karşılaşmış ve dolayısıyla Ulusal Meclis'te koltuk kazanma şansı çok azalmıştı. 1997 yılı seçimlerinde sadece bir koltuk kazanabildi, 2002 seçimlerinde ise hiç kazanamadı. 2002 yasama seçimlerinin ikinci turunda adaylar 400.000'in altında, tüm oyların % 2'sinden daha az oy aldı (de Montvalon, 2002). Bu modelin en önemli istisnası, 1986 seçimlerinde FN'nin Ulusal Meclis'te 35 koltuk kazanmasıydı. Beşinci cumhuriyet süresince gerçekleşen diğer ulusal yasama seçimlerinden farklı olarak, bu seçim yeniden düzenlenen nispi temsil kurallarına göre yapılmıştır (Tiersky, 1994: 111- 12).

2000'de, göç karşıtı siyasal hareketler hemen hemen bütün Avrupa'da, hatta Çekoslovakya ve Macaristan gibi eski komünist devletlerde bile gelişmişti. Bu hareketlerin pek çoğunun tarihi örnekleri vardı. Örneğin, FN'ye verilen kararlı desteğin bir kısmı cumhuriyet karşıtı sağ olarak tanımlanan merkezden geldi. Bu siyasal güçler İkinci Dünya Savaşı'yla birlikte itibarını kaybetmişti ve bunların programları ve politikaları 1980'ler ve 1990'ların göç karşıtı hareketlerine kadar genellikle gayrimeşru olarak görülüyordu. Göçle ilgili konular, aşırı sağ eğilimli partilerin bütün Avrupa'da, hatta İskandinavya'da bile merkez siyasetine girmesine hizmet etti.

Göç karşıtı partilere desteğin yükselişini basitçe ırkçılığın ve hoşgörüsüzlüğün ifadesi olarak göz ardı etmek bir hata olacaktır. İkinci Bölüm'de işaret edildiği gibi, aşırı sağcı gruplara desteğin artması genellikle hızlı ekonomik ve sosyal değişimin yarattığı şaşkınlığın bir sonucudur. Mesleki yapılarda yaşanan değişim dolayısıyla emek örgütlenmelerinin organizasyonel ve ideolojik gücünün erozyona uğraması da önemli faktördür. Ayrıca, aşırı sağ partiler, sığınmacılar ve yasadışı göç gibi konuları kapsayan belirli politikalara karşı duyulan kamusal hoşnutsuzluğun bir sonucu olarak destek görürler. Aşırı uçta duran diğer partiler ise daha az ayakta durabildiler. Örneğin, İngiltere'de, Margaret Thatcher liderliğindeki Milli Cephe, 1970'lerde kendi programının temel bölümlerini Muhafazakâr Parti'yi engelleyecek şekilde uyarlayarak Muhafazakâr Parti'den önce güç kazanıyor gibi gözüküyordu (Layton-Henry ve Rich, 1986:74-5). İngiltere'nin ikili parti sistemi ve 'basit çoğunluğa' dayanan (first past the post) seçim kanunu, herhangi bir partinin Avam Kamarası'nda koltuk kazanmasını çok zorlaştırmaktadır.

Bazı uzmanlar, sağ kanat partilerin ortaya çıkışının tüm politik yelpaze üzerinde göç karşıtı etkilerinin olduğunu ileri sürmektedirler (Messina, 1989). Örneğin, Fransız sosyalistleri, göçün FN'ye desteğin artması biçiminde sağa geçiş yaptığını iddia ediyorlar. Fakat sosyalist partisinin ırkçılık karşıtı tavrıyla bu tezi bir araya getirmek kolay değildir. Patrick Weil'in gözlemlediği gibi, 'göç, sağ ve solun politikalarını

birbirinden farklılaştırmak için ideal bir arena olarak görülebilir. Sosyalist parti, ilk başta da François Mitterrand, göç ve ırkçılık karşıtı politik müdahale için ayrıcalıklı bir etki alanı bulmuştur' (Weil, 1991a: 95).

GÖÇMENLER VE ETNİK OYLAMA BLOKLARI

Uluslararası göçün politikaları dönüştürmesinin en keskin örneği Filistin ve İsrail örneğidir. Grevler, kargaşa ve ayaklanmaları içeren sert Filistinli Arap muhalefetine rağmen, 1929'dan 1939'a kadar İngiltere'nin onayladığı göç, Filistin'in İngiliz mandasındaki bölgesinde Yahudilerin nüfus oranını % 10'dan toplam nüfusun üçte biri oranına yükseltti. Ana akım Siyonistlerin amacı, tam olarak bir Yahudi devleti yaratmak anlamına gelmese de, bir Yahudi yurdu yaratmaktı. Azınlık olan bir Siyonist grubu ise –Revizyonistler olarak adlandırılan Vladimir Jabotinsky önderliğindeki grup– Ürdün'ün Doğu Yakasını (Doğu Şeria) içeren Filistin Mandasının bütün topraklarında bir Yahudi devleti yaratma amacını duyurdu (Laqueur, 1972). Yahudi soykırımı ve İkinci Dünya Savaşı süresince, Siyonist hareket radikalleşti ve Filistin'de bir Yahudi devleti yaratmak hareketin esas amacı haline geldi. Filistinliler ve diğer Araplar, Filistinli Arapları yerlerinden edeceği ve çoğunluk durumundan azınlık statüsüne düşüreceği korkusuyla Siyonist projeye uzun süre karşı çıktılar. Çatışma 1947 yılında patlak verdi ve Arapların en çok korktukları şeyler gerçekleşti.

1948'de yaratılan Yahudi İsrail devletinin politikaları şiddetli şekilde göçten etkilenmeye devam etmektedir. 1950'ler ve 1960'lardaki Doğu ve Sefarad Yahudilerinin akışının bir sonucu olarak, Sefarad kökenli Yahudi nüfusu Avrupa kökenli Aşkenazi Yahudilerini 1970'lerin ortasında bastırdı. Bu demografik değişim Jabotinsky ve revizyonistlerin modern zamandaki taraftarlarının lehine oldu: Likud bloğunun lideri Menahem Begin Sefarad Yahudilerinin desteğiyle 1977'de başbakan oldu. 1990 yılında, Arapları olduğu kadar yine Sefarad ve Aşkenazi Yahudileri arasındaki dengeyi etkileyen Sovyet Yahudilerinin yeni bir göç dalgası başladı. 1990-2002 yılları arasında neredeyse bir milyon Sovyet Yahudi'si İsrail'e ulaştı.

Şu anda İsrailli seçmenlerin yüzde on beşini oluşturan Sovyet Yahudilerinin oyu 1992 yılından itibaren genel seçimlerin sonuçlarını belirgin şekilde etkilemiştir. 1996 seçimlerinde, muhalif Natan Sharansky'nin liderliğindeki göçmen bir parti, parlamentoda (Knesset) yedi sandalye kazandı ve Likud tarafından yönetilen koalisyon hükümetine katıldı. 2001 İsrail seçimlerinde oy için ağırlıklı olarak birkaç Sovyet Yahudi partisi yarıştı ve Sharansky yine oyların çoğunu aldı. Bazı Sovyet Yahudi liderleri, İsrailli Arapların ve Filistinlilerin Batı Şeria ve Gazze'den kitlesel olarak sınır dışı edilmelerini istedi. 2002'de, Ürdün hükümeti Irak'a saldırının Filistinlilerin kitlesel sınır dışı edilmesine yol açmayacağının teminini aradı. Seçimler, "dönüşüme" verilen desteğin artışını, Filistinli Arapların etnik temizlenmesine yönelik İsrail'in üstü kapalı isteğini gösterdi.

İsrail örneği, göçmen oy bloğunun seçim sonuçları üzerindeki aşırı potansiyel etkisine işaret etmektedir. Göçmenler genellikle İsrail örneğinde olduğu kadar önemli bir faktör değillerdir ve göçmenlerin etnik blok olarak oy kullanmaları da gerekmez. Ancak yine de, vatandaşlığa geçen yabancı sayısının artması ve göçmen kökenli nüfusun oy kullanmak için harekete geçirilmesi dolayısıyla, göç bütün Batı demokrasilerindeki seçim politikalarını etkilemektedir. 1996'da Quebec ve Kanada federasyonunun geleceği üzerine yapılan referandumda, Kebek'in göçmen seçmenleri ezici bir çoğunlukla referanduma karşı ve statükonun devamı için oy kullandı. Kebekli liderlerin kızgın göç karşıtı tahrik edici açıklamaları referandum sonucunu kesinlikle etkilemiştir. 2002 Almanya seçimlerinde, destekleriyle Sosyal Demokrat-Yeşil koalisyonunun güçbela zafere ulaşmasını sağlayan 350.000 Türk kökenli Alman, potansiyel olarak belirleyici bir oy bloğu olarak ortaya çıkmıştır. Türk-Alman oy bloğu 2002'de seçmenlerin sadece yüzde 1'ini oluştursa da, 2006 yılında bu oranın iki katına çıkması beklenmektedir. Diğer taraftan, Doğu Avrupa'dan vatandaşlığa kabul edilmiş Almanlar ise şiddetli şekilde muhafazakâr partileri desteklemektedirler (Wûst, 2002).

Göçmen seçmenlerin kitlesel artışı, birçok siyasi parti ve parti liderini çokkültürlülük ile ilgili sorunlara daha duyarlı hale getirdi. Bir-

çok durumda, seçim hesaplamaları göçle ilgili politika tartışmalarını etkilemiştir. Genel olarak, politik yelpazenin sol kanadındaki partiler göçmen seçmenlere cazip gelme açısından başı çeker görünürler ve bu çabaları ödüllendirilir. Muhafazakâr partiler ise, çoğu zaman seçim anlamında göç karşıtı tepkiden faydalanırlar. Bazı muhafazakâr partiler, özellikle Amerika ve İngiltere'de, göçmen kökenli seçmenler için ciddi şekilde mücadele etmeye başladılar. 1996 ABD seçimlerini takiben, bazı Cumhuriyetçi başkan adayları göç karşıtı pozisyonlara sarılırken, bazı Cumhuriyetçiler Clinton ve Demokratların vatandaşlığa geçişi teşvik eden bir manevra ile Cumhuriyetçileri alt ettiğini fark ettiler. Daha sonra, George W. Bush, 2000 yılında Hispanik kökenli seçmenlerden faydalanmak için bir kampanya yürütmeye başladı ve seçim meseleleri, onun göç ile ilgili teşebbüsünü 2001 yılında Meksika'ya yönlendirdi (bkz. Çerçeve 1.2). Avustralya'da 1975'ten 1982'ye kadar iktidarda olan ve çokkültürlülüğü benimseyen muhafazakâr koalisyonun 'etnik oy' ile ilişkide olduğu görüldü (Castles ve ark. 1992a). Bazı ülkelerde, yeni etnik oy blokları ortaya çıkmaya başladı. Bu durum bazı demokrasilerde normal olarak görülürken, diğerlerinde sorun olarak görülmektedir.

Vatandaşlığa kabul edilmiş pek çok göçmen ya oy kullanmak için kayıt olmuyor ya da oy kullanma hakkını kullanmıyor. DeSipio, vatandaşlığa kabul edilmiş Amerikalıların 1920 ve 1930'larda diğer Amerikalılardan daha çok oy kullandığına dair iddiaların ampirik bir temelden yoksun olduğunu ileri sürmektedir. Vatandaşlığa kabul edilmiş Amerikalıların 1996 seçimlerine katılımıyla ilgili yapılan çalışmaları incelemesi, DeSipio'u vatandaşlığa kabul edilen Amerikalıların sosyo-ekonomik faklılıkların kontrol edildiği yerlerde bile diğer Amerikalılardan daha az oy kullandığı sonucuna götürmüştür. Vatandaşlığa kabul edilmiş ABD vatandaşlarının, nüfusun tamamına nazaran politik dışlanmayla ilişkili sosyo-demografik özelliklere sahip olmaları daha olasıdır. Ayrıca, göçmenlerin ABD'ye siyasal uyum sürecinin bir grup sürecinden ziyade oldukça kişisel bir süreç olduğunu iddia etmektedir. ABD'de genel olarak katılımı şekillendiren sınıf ve eğitim

faktörleri, göçmenlerin katılımını da şekillendirmektedir (DeSipio, 2001).

Asya kökenli Amerikalı seçmenler arasındaki çekimserlik oranı, seçim kayıt ve katılım kampanyalarının özel hedefi olmalarına rağmen, oldukça yüksektir. 1992 yılında, Kaliforniya'da yaşayan tahmini 2,9 milyon Asya kökenli Amerikalıdan sadece 350.000'i oy kullanmak için kayıt olmuştur (Choo, 1992). Kaliforniya'daki, Los Angeles'ın merkezinde, 33. Kongre seçim bölgesinin vatandaş olmayan nüfus oranının en yüksek olduğu bölgelerden birisi olduğu düşünülüyordu: 1992'de 384.158 yetişkin yerleşimciden 225.116'sı. Yetişkin nüfusun sadece yüzde 13'ü 1992 seçimlerinde oy kullandı. Yüzde 28'i oy kullanma hakkını kullanmadı ve yüzde 59'u vatandaş olmadıkları için oy kullanma hakkına sahip değildi. Bu durum, ortalama yüzde 52 oranındaki ulusal yetişkin seçmenden yüzde 44'ünün oy kullanmaması ve yüzde 4'ünün vatandaş olmadığı için oy kullanamamasına benzetilmiştir (*Washington Post*, 22 Mayıs 1994). Göçmen kökenli Fransız vatandaşları için de çekimserlik oranları oldukça yüksektir. 1997 yasama seçimlerinin ilk turunda seçmenlerin yüzde 32,1'i oy vermekten çekindi ve yüzde 3,3'ü de boş oy kullandı. Çekimserlik oranları özellikle göçmen nüfusun ağırlıklı olduğu Saint-Denis bölgesinde yüksekti.

Son birkaç on yıldır görülen göç eğilimleri, pek çok Batı demokrasisindeki seçim politikalarını önemli oranda etkilemiştir. Yasal göçmenlerin vatandaşlık hakkını elde edebilmeleri ve sonrasında da oy kullanmaları herhangi bir demokrasinin önemli bir meselesini oluşturmaktadır. Göçmenlerin siyasal katılımının yasal ve beklenen bir sonuç olarak görülmesi açısından Amerika, Avustralya ve Kanada deneyimleri, diğer pek çok Batı Avrupa ulusunun deneyimlerinden ayrılmaktadır. Siyasal dışlama geçici işçi politikası kavramına içkindir. Bu, Körfez'in Arap monarşileri gibi otoriter ve demokratik olmayan ortamlarda bu tarz politikaların yaygın olmasının sebeplerinden biridir. İkinci Dünya Savaşı sonrasındaki Batı Avrupa misafir işçi politikaları, plansız ve beklenmedik kitlesel yerleşmenin ortaya çıkmasıyla birlikte çö-

zülmesi zor bir durum yarattı. Misafir işçilerin ve ailelerinin demokrasi yapısı çok ciddi yara almadan Batı Avrupa demokrasilerinden dışlanmaları söz konusu olamazdı.

1945 sonrası göçmenlerin çoğunun –ki bunların çoğu 1971'e kadar İngiliz Milletler Topluluğu'ndan gelmekteydi ve İrlandalılardı– vatandaşlığa geçip oy kullanma hakkı kazandığı İngiltere, Batı Avrupa örüntüsü içinde bir istisna oluşturmaktadır. Bununla birlikte, önceden de öne sürüldüğü gibi, bunun, sosyo-ekonomik durumları kıtadaki misafir işçilere oldukça benzeyen göçmenler üzerinde çok az etkili olduğu görüldü. Göç, Londra'daki Notting Hill ve diğer bölgelerde ırkçı ayaklanmaların ortaya çıkmasıyla birlikte, 1958 gibi erken bir dönemde siyasal bir tartışma konusu haline geldi. 1962'de, İngiliz göç yasası, gelecekte daha kısıtlayıcı önlemler için örnek teşkil edecek şekilde sıkılaştı. 1960'ların sonunda, Enoch Powell gibi sağcı politikacılar, ufukta beliren ırkçı mücadele ve 'kan nehirlerin' konusunda uyarılarda bulundular. 1970'lerin ortalarında göç gittikçe daha da siyasallaştı. Sir Oswald Mosley'in 1930'lardaki İngiliz Faşistler Birliğinin bir devamı olan Milli Cephe, göçle ilişkili şiddetin tahrik edilmesinde önemli bir rol oynadı. Fransız neo-faşistleri ve sol kanat arasındaki çatışmaya oldukça benzer şekilde, İngiliz neo-faşistleriyle solcular 1970'lerde göç üzerinden savaştılar; göç yanlısı grupların her biri bir diğeriyle birkaç yıl önce karşı karşıya gelmişti (Reed, 1977).

Sıklıkla gerçekleşen ve normal İngiliz sivil politikasına uygun olmadığı düşünülen şiddetli çatışmalar, göçmenlerin sayısının artmasıyla birleşerek, göçü 1979 genel seçimlerinin temel konusu durumuna getirdi. Margaret Thatcher, Milli Cephe'ye olan desteği azaltmak ve göçmen seçmenlerin çoğunluğu tarafından desteklenen İşçi Partisi'ne başarı kazandırmak için ustaca bir manevrayla göçle ilgili tepkiyi değerlendirmiştir. 1975 yılında Toplumla İlişkiler Komisyonu tarafından yayınlanan bir kitapçık, göçmen etnik azınlıkların seçim anlamında artan öneminin üzerinde durmuş ve bunun sonucu olarak Muhafazakâr Parti bile etnik azınlık üyelerini artırma çabası içine girmiştir (Layton- Henry, 1981).

Daha sonraki genel ve yerel seçimlerde, siyah ve Asyalı Briton katılımı daha görünür hale geldi. 1987'de, Parlamentoya dört siyah Briton seçildi ve bunlardan üçü, 24 üyeli ABD Kongresi siyah komitesinden sonra, siyah bir parlamenterler komitesi oluşturmak için Lordlar Kamarası'nın siyah üyeliğine katıldılar. Yüzlerce siyah ve Asyalı Briton, yerel yönetimdeki pozisyonlara seçildiler. Örneğin, bir endüstri şehri olan Birmingham'da, ilk kez 1982 yılında bir Müslüman (seçilen göçmen kökenli pek çok görevli gibi, bir İşçi Partisi üyesi) meclis encümen üyeliğine seçildi. 1983'te, İşçi Partisi üyesi iki Müslüman daha seçildi. Ocak 1987'de, altısı Müslüman olmak üzere toplam 14 göçmen kökenli belediye encümen üyesi vardı. Birmingham İşçi Partisi içinde, Sparkbrook bölgesinde, 800 yerel parti üyesinin 600'ü Müslüman'dı (Joly, 1988: 177-8). Ancak, Studlar ve Layton-Henry, siyah ve Asyalıların İngiliz siyasetine katılım ve temsilindeki bu artışın genellikle göçmen sorun ve şikâyetlerine daha fazla dikkat gösterildiği anlamına gelmediğini ileri sürmektedirler (Studlar ve Layton-Henry, 1990: 288).

Göçmenlerin kendi meselelerini İşçi Partisi'nin gündemine sokmakta yaşadıkları zorluk, grup sorunlarını sınıf bağlamında tanımlamanın gerekliliğinden kaynaklanmaktadır. Bununla birlikte, alternatif bir göçmen partisi oluşturmak uygulanabilir bir seçenek değildir. Bundan dolayı, göçmenlerin çoğunun oy kullanma hakkı kazanmış olduğu bir Batı Avrupa ülkesinde bile katılım ve temsil sorun olmaya devam etmektedir. Göçmen seçmenler, 650 kişilik İngiltere parlamentosu seçimlerinde, 30-60 adayın seçim sonuçlarını önemli şekilde etkileyebilirler. Bu seçmenler şehirlere yerleşmişlerdir.

Avustralya'da savaş sonrası göçün politika üzerine etkileri önemli bir tartışma konusu olmuştur. Çoğu gözlemciye göre etkileri oldukça sınırlı olmuştur (Jupp ve ark. 1989: 51). McAllister'a göre, savaş sonrası göç 'genel oy kullanma davranış örüntüsünde kayda değer bir değişime neden olmamıştır. Geniş ölçekli göçe rağmen, siyasi partiler arasındaki ayrımların temelini doğum yerinden ziyade sosyal sınıf oluşturmaya devam etmektedir' (McAllister, 1988: 919). İtalya köken-

li Avustralyalıların siyasal hayattaki rollerine ilişkin bir çalışma, bunların yüksek bir gücü olmadığını göstermiş ve bunun Avustralya'daki bütün göçmenler için tipik olduğunu ileri sürmüştür (Castles ve ark. 1992a). İtalyanlar ne kendi siyasal partilerini veya sendikalarını kurmuşlar ne de Parlamentoda önemli bir temsil kazanmışlardır. Öte yandan, İtalyan kökenli çok sayıda belediye encümen üyesi ve birkaç belediye başkanı vardır. Yine de, İtalyan kökenli Avustralyalılar, nüfus oranlarıyla karşılaştırıldığında bu seviyedeki bir yönetimde bile yeterince temsil edilmemektedirler. Buna rağmen, 'etnik oy' meselesinin Avustralyalı siyasi liderlerin davranışlarını etkilediği görülmektedir. Avustralyalı siyasi liderler, sadece etnik derneklerin seçim desteğini harekete geçirmek için değil, politikalarında etnik ihtiyaçlara ve çıkarlara imtiyaz vermek için de çabalamaktadırlar.

Politik gücün zayıf olmasına rağmen çıkarların başarılı bir şekilde dile getiriliyor oluşu, Avustralya politik sisteminin, en azından görünüşte, göçmen gruplar için göreli açıklığıyla izah edilebilirmiş gibi gözüküyor. 1947'den itibaren kitlesel göçe tepki olarak, hükümetler ve sendikalar yerel işçilerin durumlarını tehdit etmeden düzenli endüstri ilişkileri sağlamak için bir araya gelmişlerdir. 1940'lardan başlayıp 1970'lerin başlarına kadar devam eden asimilasyon politikası, siyasal entegrasyonun temelini oluşturan medeni hakları ve vatandaşlık hakkını sağladı. 1972 yılından sonra uygulanan çokkültürlülük politikaları, etnik topluluk dernekleri yoluyla özel çıkarların temsil edilmesinin meşruluğunu kabul etti. Etnik liderlere yönetim danışma organlarında, eğer sınırlıysa, siyasal bir rol verilme hakkının tanınmasını sağladı. Böylece, göçmen gruplar etnik meseleler ve refah politikaları üzerinde bir ölçüye kadar siyasal bir etki imkânı kazandılar. Yine de, merkezi siyasal ve ekonomik karar alma süreçlerini ciddi oranda etkileme imkânından hâlâ uzaklardadır. Asıl soru, genellikle eğitim seviyesi düşük göçmenlerin merkezi sahneyi terk edip, yerlerine Avustralya eğitim sistemi içinde yetişmiş kendine güvenen ikinci kuşağın gelmesiyle birlikte bu durumun değişip değişmeyeceğidir (Castles ve ark. 1992b: 125- 39).

GÖÇ VE GÜVENLİK

Uluslararası göçmenlerin politik aktörler ve politikaların hedefi olarak ikili konumları, önemi giderek artan göç ve güvenlik ve özellikle siyasi terörizm konusuna girmenin olasılıkla en etkili yoludur. Göçmenlerin küçük bir bölümünün siyasal şiddete katılımı, uluslararası göçün Soğuk Savaş sonrası güvenlik gündeminde yeniden yer almasına katkıda bulunmuştur. Göç ve terörün sadece Soğuk Savaş sonrası dönemde çarpık ve yetersiz bilgiyle tartışılması bekleniyordu. Özellikle Almanya ve ABD olmak üzere, bazı Batı demokrasilerinde terörizm karşıtı yeni kısıtlamalar ve kanunlarla yabancıların yasal statüsü erozyona uğradı. Göç ve güvenlik kaygılarının neden bu kadar önemli hale geldiğini izah etmek için üç olay özetlenebilir.

Kürt kökenli Türklerin, Türk göçmenler sıralamasında en düşük temsil hakkına sahip oldukları uzun süredir biliniyor. 2000 yılında, Avrupa'da neredeyse bir milyon Kürt vardı (Boulanger, 2000: 20). Bununla birlikte, bu, kitlesel işçi alma dönemi esnasında, küçük bir politik konu olarak görüldü. 1980'lerde Kürtlerin Türkiye'den bağımsız veya özerk olma emelleri canlandı (bkz. Çerçeve 6.2). PKK, ya da Kürt İşçi Partisi, önemli bir güç olarak ortaya çıktı ve Türkiye Cumhuriyeti'ne karşı silahlı isyan başladı.

Almanya'da yaşayan 2 milyonun üzerindeki Türk vatandaşından dörtte biri ila üçte birinin Kürt kökenli olduğu tahmin edilmektedir. Bunların 50.000'inin PKK sempatizanı ve 12.000 kadarının da partinin ya da parti ön örgütlerinin aktif üyesi olması olasıdır (Boulanger, 2000: 23). Yukarıda da tartışıldığı gibi, göçmenlerin anavatana yönelik partilere aktif bir şekilde yönelmeleri sıra dışı bir durum değildir. PKK'nın Almanya'yı ikinci mücadele alanına dönüştürmesi ve sık sık Almanya ve Batı Avrupa'nın başka yerlerinde Türk konsolosluklarına, havayollarına ve işletmelere saldırması Alman ve Türk otoritelerini rahatsız etmektedir. On binlerce hayata mal olan PKK önderliğindeki ayaklanmanın Türkler tarafından bastırılması, Türkiye'nin AB üyesi ülkelerle diplomatik bağlarını ciddi şekilde karmaşıklaştırmıştır. Türkiye'nin isyan karşıtı önlemleri gizemli ölüm mangalarını ve milyonlarca

Kürt sivilin yerinden edilmesini ve göç etmeye zorlanmasını içermektedir. Bu koşullar, Alman topraklarındaki PKK eylemlerini ve Almanya ve Türkiye'nin oldukça duygusal ve önemli karşı önlemlerini açıklamaktadır. Gerçekten de, 1990'ların ortalarıyla birlikte, PKK Alman ulusal güvenliğinin temel meselelerinden biri haline geldi; özellikle de PKK lideri Öcalan'ın Türkiye'nin PKK'ya karşı yürüttüğü savaşta Almanya'nın Türkiye ile işbirliği yapmasından dolayı Hamas tarzı intihar bombacılarını Almanya'ya göndermekle tehdit etmesinin ardından.

PKK ve ön örgütlerinin yasaklanma kararına rağmen, PKK Almanya ve yakın Avrupa devletlerinde geniş bir örgütsel altyapıya sahiptir. PKK taktikleri arasında protesto yürüyüşleri ve açlık grevleri bulunmaktadır. Alman otoriteleri Türk ve Kürt meseleleri ile ilgili sokak gösterilerini rutin olarak yasaklamaktadır. Bütün bunlara karşın, birçok gösteri gerçekleşmektedir ve bunlar sıklıkla şiddetli çarpışmalara neden olmaktadır. Eskiden, bu tarz olaylara katılmak yasal olarak önemsiz bir suçtu ve bunlara katılıp tutuklanan yabancı yerleşimcilerin sınır dışı edilmesi söz konusu değildi. 1996 da, Almanya yasaklanmış olaylara katılımı büyük suç haline getirerek PKK sokak protestolarına getirdiği yasağı güçlendirdi. Akabinde, çeşitli Kürt protestocular tutuklandı ve sınır dışı edilmeleri uygun görüldü. Bu durum, açlık grevlerinin Türk hapishanelerindeki çok fazla insanın hayatını kaybetmesine sebep olduğu, işkence ve kötü muamelenin yaygınlaştığı bir zamanda gerçekleşti. Bundan dolayı, Kürt aktivistlerin sınır dışı edilmesi Alman kamuoyunun kutuplaşmasını sağlayan önemli bir yasal ve insan hakları meselesi haline geldi.

Abdullah Öcalan'ın 1999 yılında Türk otoriteleri tarafından tutuklanması, Avrupa'da olduğu kadar Avustralya gibi uzak bölgelerde de kitlesel bir Kürt protesto dalgasını harekete geçirdi. Berlin'de İsrail konsolosluğuna girmeye çalışan üç Kürt öldürüldü ve çok sayıda gösterici yaralandı. Sonraki davası boyunca, Öcalan, taraftarlarına silahlı mücadeleyi bırakma çağrısı yaptı. Bu, Kürt militanlarının eylemlerinin Alman topraklarında büyük ölçüde azalmasıyla sonuçlandı fakat yeni bir çatışma potansiyeli taşıyan Kürt sorunu çözülmeden kaldı.

Bu tür kaygılar, şüphesiz Almanya'nın 2002 yılında ABD önderliğindeki bir Irak saldırısına karşı çıkmasına katkıda bulundu. Almanya ve ABD'nin Irak üzerindeki fikir ayrılığı, uzun dönemdir müttefik olan iki ülke arasındaki diplomatik ilişkilere zarar verdi. Olayların dramatik dönüşümü, Almanya ve ABD'nin Ortadoğu'da göç ve güvenlik arasındaki bağla ilgili bakış açılarında farklılaşmaya neden oldu. Almanya'daki toplam 83 milyon nüfusun 3,3 milyonunun Müslüman olduğu ve Müslümanların sadece yüzde 1'inin siyasal uçlarda yer aldığı tahmin edilmektedir.

Ren nehri boyunca, Fransız otoriteleri Cezayir'den Fransız topraklarına kadar yayılmış köktenci ayaklanmalarla mücadele etmiştir. İslâmi Kurtuluş Cephesi'nin bir kolu olan Silahlı İslâmi Grup, ordunun egemenliğindeki Cezayir hükümetine karşı bir ayaklanmayı amaç edinmişti. Birinci ve Altıncı Bölüm'de görüldüğü gibi, on binlerce insan Cezayir'de terör ve karşı terörün acımasız savaşında ölmüştür. Fransa, Cezayir hükümetine askeri ve ekonomik destekte bulundu ve bu destek Silahlı İslâmi Grup'un eylemlerinin Fransız topraklarına yayılmasının sebebi oldu. Militan şebekesi, tasfiye edilmeden önce, başta 1995 yılında Paris bölgesi olmak üzere bombalama girişimlerine devam etti. Hiçbir grubun sorumluluğu üzerine almamasına rağmen, 1996'nın sonlarında gerçekleşen başka bir talihsiz bombalama olayının arkasında Silahlı İslâmi Grubun olduğu düşünüldü.

Fransız otoriteleri, bombalamaları engellemek ve bombacıları yakalamak için çok sayıda girişimde bulundu. Kuzey Afrika görünüşlü kişiler rutin şekilde kimlik kontrolüne maruz kaldılar. Bu kontroller çoğu Fransız vatandaşı ve Kuzey Afrika kökenli yerleşik yabancılar tarafından zorunlu bir külfet olarak kabul edildi. Gerçekten de, bazı üyelerinin Fransız polisle çatışmalarda öldüğü terörist grubun tavsiyesinde bu tarz insanların sağladığı bilgilerin büyük yararı oldu. Fransız polisi, zaman zaman çok sayıda şüpheli Silahlı İslâmi Grup sempatizanını gözaltına aldı.

İslâmi militanlar tarafından nefret edilen ve ekonomik açıdan önemli olan turizm endüstrisini baltalamak amacıyla Fas'taki otellere

yapılan saldırılara katılan bazı gerillalar Kuzey Afrika kökenli Fransız vatandaşlarıydı. Paris civarında yer alan banliyölerdeki köktenci bir ağ içine yerleştirilmişlerdi ve bu tür olaylara katılmaları çoğu İslâmi cemaat de dahil olmak üzere Fransız nüfusu için rahatsız ediciydi. Mevcut bütün deliller, Kuzey Afrika kökenli vatandaşların ve kalıcı Fransa yerleşimcilerinin şiddet eğilimli İslâmi örgütlenmelere katılımının oldukça düşük olduğunu göstermektedir ancak bu özel olay bunun daha sık olacağına dair endişeyi artırmıştır.

11 Eylül 2001'in sonuçları bu korkulara haklılık kazandırdı. Silahlı İslâmi Grup ve El-Kaide bağlantılı bir sürü kişi, çoğu Kuzey Afrika kökenli, Paris'teki ABD elçiliğine yapılan bir saldırıyı da içeren çeşitli suikastlara katıldıkları için tutuklandılar. 11 Eylül saldırılarını gerçekleştirenlerden biri olmakla suçlanan Zacarias Maussaoui da dahil olmak üzere tutuklananların bazıları Kuzey Afrika kökenli Fransız vatandaşlarıydı. El-Kaide ve Taliban'a karşı yürütülen Müttefik ordu seferberliği süresince, en az bir Kuzey Afrika kökenli Fransız vatandaşı öldü. Transatlantik bölgesinde, Silahlı İslâmi Grup ile bağlarından dolayı Cezayir ve diğer Kuzey Afrika kökenli Müslümanlar görünür şekilde yüzlerce tutuklanmada yer aldılar. Yakalananların bazılarının Batı karşıtlığı, göçmenler ve ailelerinin yaşadıklarını haksızlık olarak algılamaları ve dışlanmalarıyla ilişkilendirilmiştir.

ABD de çok sayıda Müslüman göçmen almıştır. ABD'de 2002 yılında toplam 3 milyon Müslüman olduğu ve bunların 2 milyonunun göçmen olduğu tahmin edilmiştir (Pipes ve Duran, 2002: 1). Çoğu Müslüman göçmen yasal olarak gelirken, sığınmacı veya illegal olarak gelenler de olmuştur. İslâm, Amerika'da en hızlı büyüyen dinlerden biridir. Örneğin, bir İran-Amerika teşkilatı tarafından, sadece İran kökenli nüfusun bir milyondan fazla olduğu tahmin edilmiştir (*The New York Times*, 29 Haziran 1995). Ortadoğu'daki kargaşa ve Filistinlilerin karşılaştığı zor yaşam koşullarına bağlı olarak, 1967'den itibaren önemli oranda Filistinli akışı yaşanmıştır.

Ortadoğu kökenli göçmenler, çoğunlukla 1993 yılında Dünya Ticaret Merkezi'nin bombalanması olayına karışmışlardır. Bu saldırı,

1996 yılında göçmenlerin haklarıyla ilgili önemli çıkarımları olan yeni bir terör karşıtı yasanın kabul edilmesine yol açmıştır. Yeni yasa, genel yargılama süreci olmaksızın yabancıların hızlı bir şekilde tutuklanması ve sınır dışı edilmeleri konusunda hükümetin elini güçlendirmiştir. Terörist örgütlenmeler ve yandaşlarının yaptığı yardım toplama kampanyaları da hedef alınmıştır. 1996 yasasının en büyük hedefi, 1980'lerin İntifadası süresince ortaya çıkan Filistinli İslâmi örgüt Hamas'tı. İsrailli otoriteler, Amerika'nın Hamas'ın operasyonlarına ve ekonomik kaynaklarına önemli bir dayanak noktası oluşturduğundan yakınmışlardır.

1999'un sonunda, Ahmed Ressam'ın yakalanması ve Los Angeles havaalanına yapılan bombalı saldırının keşfi, Silahlı İslâmi Grubun faaliyetlerini Cezayir'den Kuzey Amerika'ya genişlettiğini göstermiştir ve ABD'yi alarm durumuna geçirmiştir. 1993 yılından beri yakalanan ve 11 Eylül faillerinin de içinde bulunduğu 48 radikal Müslüman'ı konu alan 2002 tarihli bir çalışma, bunların üçte birinin ABD'de turist, diğer üçünün yasal kalıcı yerleşimci yabancı, dörtte birinin yasadışı yerleşimci ve üçünün de sığınmacı olduğunu göstermiştir (Camarota, 2002).

Bu saldırıların ardından, özellikle Ortadoğu kökenli yüzlerce göçmen ABD otoriteleri tarafından tutuklandı. Tutukluların çoğunun yasal statüsü kaldırıldı. Bazı durumlarda, suçlamalar ortadan kalktı ve tutuklular tahliye edildi. Ancak, tutukluların sivil haklarının büyük oranda ihlal edildiği suçlaması yapıldı. Ortadoğu kökenlilerin vize başvuruları ek incelemeye tabi tutuldu ve Ortadoğulu öğrenciler federal otoriteler tarafından sistematik olarak sorgulandı.

Bu üç olay, göçün neden giderek transatlantik bölgede ulusal güvenlik politikalarıyla ilişkili olarak görüldüğünü izah etmektedir. Bununla birlikte, Myron Weiner'in de özellikle gösterdiği gibi, uluslararası göçün güvenlikle ilişkili sonuçlarına olan ilgi tüm dünyada önemli bir faktör haline gelmiştir (Weiner, 1993). Göçmen şiddetine karşı transatlantik bölgesel yanıtların ana düşünüş tarzı, baskının artması ve yerleşik yabancıların yasal statülerinin aşınması olmuştur. Gerçekte çok az göçmenin katılmasına rağmen, göç ile terörizmi birbiriyle ilişkilendirme eğilimi çok fazla görülmektedir.

Göçmenlere ve yabancı doğumlu nüfusa karşı gerçekleştirilen organize ve siyasal motivasyonlu şiddet ne yazık ki yaygındır. Örneğin, Türkiye'nin yurtdışındaki vatandaşlarının güvenliğinin temel dış politika hedefi olduğunu açıklamasının nedeni budur. Göçmenlerin siyasal şiddet karşısındaki savunmasızlığının Soğuk Savaş sonrası dönemde arttığı görülmektedir. Ancak yine de, siyasal terörizm tartışmaları ve karşı-terör stratejisi göç karşıtı şiddeti göz ardı etmektedir.

Bir kısım göçmen tarafından şiddete gösterilecek aşırı reaksiyonun hayli yüksek olduğu görülüyor. Genel modellerden biri, İslâmi kökenli göçmenlerin Batılı demokrasilerde karşılaştıkları entegrasyon engellerinin önemini küçültmeden, entegrasyon ve bütünleşmedir. Fransa'nın vatandaş ve vatandaş olmayan Müslüman nüfusuyla yapılan bazı anketlerin sonuçları bunu teyit etmektedir (Tribalat, 1995). En önemli anket, Cezayirli Müslüman kökenli kişilerin, yaşantılarında oldukça seküler olduklarını ortaya koymuştur. Fas kökenli nüfus, çok daha dindar yönelimlidir. Bununla birlikte, Katolikler gibi, Fransa'daki Protestanlar ve Yahudiler arasında da sadece bir azınlık düzenli olarak inançlarını yerine getirmektedir. Müslüman olmayanlarla flört etme ve sosyalleşme oldukça yüksektir ve aralarında evlilik de nadir değildir. Anketler, Fransız Müslümanlarının karşılaştığı işsizlik ve eğitimle ilgili problemlerin önemini doğrulamaktadır. Fakat şüphesiz ki, bulguların en genel çıkarımı entegrasyonun gerçekleşiyor olmasıdır.

Entegrasyon, doğal olarak, göçmenler ve çoğunluk nüfus için güvenlik sağlamaktadır. Bu, göç ve güvenliği etkileyen uzun vadeli belirleyici bir faktördür. 1996 karşı terörizm yasası ve 11 Eylül 2001'den sonra kabul edilen yasalar gibi önlemlerin taşıdığı risk, terörü önemli oranda caydırmazken, entegrasyonu olumsuz yönde etkileyecek olmalarıdır. Kitabın başka yerinde tartışıldığı gibi, göçmenlere eşit hak vermeyi reddederek onları dışlayan politikalar uzun dönemde çatışma yaratma riski taşırlar. Bu yüzden, demokrasilerin göçmen haklarına dair hayati güvenlik ilgisinin olması kaçınılmaz bir sonuçtur.

Eğer gecikmişse, göç ve güvenliğe ilginin artması bir paradoks içerir. Pek çok devletin göçmen yasalarını ve düzenlemelerini etkili bir

şekilde uygulamasının temelinde önemli oranda güvenlik çıkarı bulunmaktadır. Ancak, çoğunda bunun için yetersiz ödenek veya bu yasaları ve düzenlemeleri uygulamak için çok az sayıda personel ayrılır. Beyan edilen ya da ilan edilen politikalar, sıklıkla bütçe veya personel alma kararları nedeniyle veya belirli seçmen kitlesini, müşterileri ya da (özellikle ABD'de) seçim kampanyalarının destekçilerini korumaya yönelik siyasal baskılarla zayıflatılır. Sonuçlardan biri, göç ve yerleşimin kabul edilmesini ve meşrulaşmasını sağlayan iyi yönetilmiş politikalarla olağandışı tehlikeye giren yasal olarak kabul edilmiş yabancıların, potansiyel olarak tehlikeye atılması anlamına gelen belirtilenlerle gerçekler arasındaki tutarsızlıktır.

Şu ana kadar, göçmenlere karşı ırkçılık ve şiddetin göçmenler tarafından alınan şiddet içerikli karşı önlemleri kışkırttığına dair çok az kanıt vardır. Bununla birlikte, terörizmi doğuran ırkçılık ve göçmen karşıtı şiddet potansiyeli küçümsenmemeli ve göçmenlere yönelik şiddete karşı herkesin uyanık olması gereğinin altı tekrar çizilmelidir.

SONUÇ

Uluslararası göç, çokkültürlü politikaların teşvik edilmesinde büyük rol oynamaktadır. İsrail örneğinde de görüldüğü gibi, göç seçmenleri önemli ölçüde etkileyebildiği gibi, göçmenler seçim dışı araçlarla da siyaseti etkileyebilirler. Göçmenler, anavatan ile ev sahibi toplumun siyasal sistemlerini köklü şekillerde birbirine bağlayan ulusaşırı politikaları beslemektedirler. Göçmenler ve azınlıklar, siyasetin hem nesnesi hem de öznesi durumundadırlar. Göç karşıtı tepki, Batı Avrupa'da sağ kanat partileri güçlendirmiştir. Göçün Batı Avrupa'nın politik manzarasını kökten değiştirmesinin bir yolu, demokratik siyasal sistemler için bir ikilemi temsil eden İslâmi örgütlenmelerin giderek artan sesinden geçmektedir: İslâmi örgütlenmelerin rolünü kabul etmeyi reddetmek demokratik prensipleri zedeleyecekken, pek çok kişi onların amaçları ve yöntemlerini özü itibariyle antidemokratik bulmaktadır. Uluslararası göç yeni seçmenleri, yeni partileri ve yeni konuları teşvik etmektedir. Fransa'da FN partisinde olduğu gibi, Batı Avrupa'daki pek çok yeni parti göç karşıtı temala-

ra önem vermektedir. Ayrıca, göçmenlerin karşılaştığı şiddet, etnik azınlık oluşumu ve politik seferberlik de bir faktördür.

ABD, Kanada ve Avustralya'da göçmenlerinin siyasal katılımları ve temsilleri, kısmen aileye bağlı yasal göçün daha etkili olması nedeniyle, daha az sorun teşkil etmektedir. Ancak, yasal yabancı yerleşimcilerin oy hakkından mahrum olmaları ve önemli ABD şehirlerindeki yasadışı yabancı yerleşimciler otoritelerin giderek başını ağrıtmaktadır. New York nüfusunun çoğu oy kullanamıyor, bunun sebebi ya vatandaşlığa kabul edilmemiş olmaları ya da yasadışı yerleşimci olmalarıdır. Uluslararası göç, hemen hemen her yerde siyaseti daha karmaşık hale dönüştürmektedir. Etnik mobilizasyon ve etnik oy pek çok ülkede önemli konular haline gelmektedir. Vatandaşlığa kabul etme politikalarında yeni bir konu görülebilir. On ya da yirmi yıl önce, neredeyse hiç kimse vatandaşlığa kabul edilme yasasını bilmiyordu ya da önemli olduğunu düşünmüyordu. Uluslararası göçün değişen doğası ve siyasallaşması bunu değiştirmiştir. Bugün çoğu demokrasi, vatandaşlığa kabul edilmeyen ya da buna istekli olmayan yabancı yerleşimci nüfusun artmasından doğan uzun vadeli bir sorunla karşı karşıyadır; özellikle yasadışı göçmenlerin statüleri sorunludur (Rubio-Martin, 2000).

Göçmen akışlarındaki hızlı değişimler nedeniyle olduğu kadar Batılı toplumlarda yer alan siyasal örüntülerdeki kapsamlı dönüşümler nedeniyle de göç politikaları sürekli bir akış durumundadır. Göçle ilgili hareketler olgunlaştıkça –göç, yerleşme ve azınlık oluşumuna doğru– politik mobilizasyonun ve katılımın karakteri değişmektedir. Anavatanla ilgili politikaları takip etmekten, göç edilen ülkede etnik grup çıkarları etrafında mobilizasyona doğru bir değişim yaşanmaktadır. Eğer vatandaşlığın reddi ve temsil kanallarının sağlanmasındaki başarısızlık nedeniyle siyasal katılım reddedilirse, göçmen politikalarının militan biçimler kazanması olasıdır. Bu, özellikle göç edilen ülkelerde doğmuş göçmen çocuklarıyla ilgilidir. Eğer, vatandaş olamama durumu üzerinden siyasal hayattan dışlanırlarsa, gelecekte mevcut siyasal yapılara yönelik büyük bir tehdit oluşturabilirler.

Ek Okuma Kılavuzu

Miller (1981), göçmen işçilerin siyasal rolü üzerine karşılaştırmalı ilk çalışmalardan birini sunmaktadır. Layton-Henry (1990), Batı Avrupa'daki göçmen işçilerin siyasal haklarını ele almaktadır. *The International Migration Review* Özel Sayı 19:3 (1985), çeşitli ülkelerdeki siyasal durum hakkında bilgi vermektedir. Brubaker (1989) ve Hammar'ın (1990) vatandaşlık üzerine karşılaştırmalı çalışmaları büyük bir değer taşımaktadır. Solomos ve Wrench (1993), çeşitli Avrupa ülkelerinde ırkçılık ve göçü incelerken, Layton-Henry ve Rich (1986) İngiltere üzerine yoğunlaşmaktadırlar. Shain (1989), mülteci hareketlerinin ulus devlet üzerindeki sonuçlarını değerlendirmektedir.

Son dönemdeki önemli kitaplar, Ireland'in (1994) Fransa ve İsviçre'de göçmen politikaları üzerine olan kitabını içermektedir. Feldblum (1999), Geddes ve Favell (1999) ve Joppke (1999), göçmen politikalarının boyutlarını, vatandaşlık konularını ve göçün siyasal kimlikler ve devletler açısından sonuçlarını değerlendirmektedirler. Gerstle ve Mollenkopf (2001), ABD'deki göçmenlerin siyasal bütünleşmesiyle ilgili çağdaş ve tarihsel yansımalar sunarken; Rubio-Marin (2000), göçün, özellikle yasadışı göçün, ABD ve Almanya'daki demokratik kurumlara karşı yarattığı tehdidi açıklamaktadır. Koslowski (2000), uluslararası ilişkiler çalışmaları için uluslararası nüfus hareketlerinin sonuçlarına ilişkin ufuk açıcı kavrayış sunar, Miller de (1998) aynı konu üzerinde durmaktadır. Cohen ve Layton-Henry (1997), *International Library of Studies of Migration* serisinde, göç politikaları çalışmasına temel katkılarla ilgili paha biçilmez bir koleksiyon sağlamaktadırlar.

12

Sonuç:
Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Göç

Bu kitap uluslararası göçün insanlık tarihinde geçici değil sürekli bir olgu olduğunu ileri sürmektedir. Nüfus hareketlerine her zaman demografik büyümeler, teknolojik değişimler, siyasal çatışmalar ve savaşlar eşlik etmiştir. Kitlesel göçler, son beşyüz yıl boyunca, sömürgecilik, endüstrileşme, ulus devletlerin ortaya çıkışı ve kapitalist dünya pazarının gelişmesinde önemli bir rol oynamıştır. Bununla birlikte, uluslararası göç hiçbir zaman bugünkü kadar yaygın ya da sosyoekonomik ve siyasal açıdan belirgin olmamıştır. Siyasetçiler daha önce hiçbir zaman göç konularına bu şekilde öncelik vermemişlerdir. Uluslararası göç hiçbir zaman ne ulusal güvenlikle ne de küresel anlamda çatışma ve düzensizlikle bu derecede ilişkilendirilmemiştir. ABD Dışişleri Bakanı Powell'ın uluslararası ilişkilerde yeni bir dönemin başlangıcı olarak nitelediği 11 Eylül 2001 eylemi, bu yeni ortak eğilimlerin sessiz tanığıdır.

Göç çağının ayırıcı özelliği uluslararası göçün küresel bir nitelik kazanmasıdır: Öyle ki, gittikçe daha fazla ülkeyi ve bölgeyi etkilemektedir ve bütün dünyayı etkileyen karmaşık süreçlerle birbirine bağlıdır. Bu kitap, uluslararası göçün başlıca nedenlerine, süreçlerine ve sonuç-

larına ışık tutmaya çalışmaktadır. Dördüncü, Altıncı ve Yedinci Bölüm'de tartışıldığı gibi, çağdaş göç örüntüleri pek çok siyasal, demografik, sosyoekonomik, coğrafi ve kültürel faktörün şekillendirdiği tarihsel ilişkilere dayanmaktadır. Bu göç akışları ülkeler içinde büyük etnik farklılaşmalarla ve devletler ve toplumlar arasında köklü ulusaşırı bağlarla sonuçlanmaktadır. Uluslararası göç hükümet politikalarından ciddi şekilde etkilenmektedir ve aslında yabancı işçi toplama veya mülteci kabul etme kararlarıyla hızlanabilmektedir.

Yine de, uluslararası göçler göreli bir özerkliğe de sahip olabilirler ve hükümet politikalarından etkilenmeyebilirler. Gördüğümüz gibi, resmi politikalar sıklıkla hedeflerine ulaşmakta başarısız olurlar ve hatta bu politikalar amaçlarına zıt yönde sonuçlar da doğurabilirler. Hükümetler kadar insanlar da uluslararası göçü şekillendirmektedirler. Bireyler, aileler ve topluluklar tarafından alınan kararlar –sıklıkla yanlış bilgilerle ve sınırlı seçim şansıyla– göç ve yerleşimin belirlenmesi açısından hayati bir rol oynarlar. Göç sürecinde ortaya çıkan toplumsal ağlar uzun dönemli sonuçların şekillenmesine katkıda bulunurlar. 'Göç endüstrisini' filizlendiren acentelerin ve simsarların kendi çıkarları ve amaçları olabilir. Göç hareketlerindeki büyümeye ve bu hareketlere yol açan nedenlerin güçlenmesine karşın, göçe karşı gösterilen direncin önemi de artmaktadır. Göç alan ülkelerin geniş nüfus kitleleri göçe karşı olabilirler. Hükümetler, göz ardı ederlerse sorunların ortadan kalkacağı umuduyla bazen inkâr stratejilerini benimseyebilmektedirler. Diğer durumlarda, kitlesel sınır dışı etmeler ve yurda geri dönüşler yaşanmaktadır. Hükümetler, uluslararası göçü düzenleme kapasiteleri ve yasadışı göçü önlemeye yönelik çabalarının inandırıcılığı açısından oldukça farklılık gösterirler.

İkinci Bölüm'de, uluslararası göçün ortaya çıkma nedenleriyle ilgili bazı teorik bakış açılarını ele aldık ve bunların göç alan ülkelerde ne oranda kalıcı yerleşime ve farklı etnik grupların oluşumuna yol açtığını tartıştık. Göç sürecinin, geniş bir yelpazedeki kurumsal yapılar ve enformel ağlarla birlikte karmaşık bir toplumsal etkileşim sistemi olarak kendi bütünlüğü içinde ve uluslararası düzeyde anlaşılması

gerektiğini dile getirdik. Demokratik bir düzende, göçmenlerin yasal başvurusu, hatta geçici olarak başvurmuş olsalar bile, zaten her zaman belli bir dereceye kadar yerleşime dönüşecektir.

Birbirinden oldukça farklı iki ülkenin –Avustralya ve Almanya– karşılaştırıldığı Dokuzuncu Bölüm, göç sürecinin nasıl kendi dinamiklerini oluşturduğunu, bazen de siyasiler tarafından öngörülmeyen ve istenmeyen sonuçlara yol açtığını göstermiştir. Kalıcı yerleşimin ve etnik grupların oluşumunun kaçınılmaz oluşunun kabulü, anlamlı herhangi bir arzu edilebilir kamu politikasının ele alınması için zorunlu bir başlangıç noktasıdır. Bu bağlamda (tıpkı diğer bağlamlarda olduğu gibi) benimseyici bir siyaset tarzının temeli, uluslararası göçün nedenlerinin ve dinamiklerinin anlaşılmasıdır. Yanlış anlamaya veya sadece hüsnükuruntuya dayanan politikalar neredeyse başarısızlığa mahkûmdurlar. Bu nedenle, hükümetler yabancı işçi kabulüne karar verdiklerinde, ülkeye girişlerin belli bir oranını oluşturan yasal yerleşimin neredeyse kesin olarak kalıcı yerleşime dönüşeceğine daha başından kendilerini hazırlamalıdırlar: Şu anda Japonya, Malezya, İtalya ve Yunanistan gibi farklı ülke hükümetlerinin özenle dikkate alması gereken bir konu.

Günümüzde göçmen ülke hükümetleri ve halkları çok ciddi bazı ikilemlerle yüzleşmek durumundadırlar. Seçtikleri cevaplar hem kendi toplumlarının geleceğinin şekillenmesine hem de Güneyin yoksul ülkeleriyle ilişkilerine katkıda bulunacak. Temel konular şunlar:

- yasal göçü düzenlemek ve yerleşimcileri entegre etmek;
- yasadışı göçle baş etmeye yönelik politikalar;
- gelişen uluslararası ilişkilerin göç baskısına 'kalıcı çözümler' bulmak;
- etnik farklılığın sosyal ve kültürel değişimdeki rolü ve ulus devlet açısından sonuçları.

YASAL GÖÇ VE ENTEGRASYON

Neredeyse bütün demokratik ülkelerde ve çok fazla demokrat olmayan pek çok ülkede yabancı nüfus gittikçe artmaktadır. Dördüncü, Al-

tıncı ve Yedinci Bölüm'de gösterildiği gibi, bu göçmenlerin varlığı genellikle bilinçli emek ithaline veya göç politikalarına ya da kaynak ve hedef ülkeler arasındaki çeşitli bağlantılara dayanır. Bazı durumlarda (özellikle ABD, Kanada ve Avustralya) hâlâ geniş ölçekli göç politikaları mevcuttur. Bunların tamamı seçicidir: Ekonomik göçmenler, aile üyeleri ve mülteciler siyasal olarak belirlenmiş belirli kotalara göre kabul edilirler.

Planlı ve kontrollü girişin, göçmenler için kabul edilebilir sosyal koşulların oluşumuna olduğu kadar göçmenler ve yerliler arasında göreli bir toplumsal barışın sağlanmasına da katkıda bulunduğuna dair hatırı sayılır bir kanıt vardır. Göçmen kota sistemleri olan ülkeler genellikle bu kotalara kamunun tartışmasına ve farklı sosyal grupların çıkarlarının dengelenmesine izin veren siyasal bir süreç yoluyla karar verirler. Karar alma sürecine katılım göçmen programlarının kabulünü artırır. Ayrıca, bu yaklaşım ayrımcılığı ve göçmenlerin sömürülmesini engellemeye yönelik önlemlerin alınması ve başarılı yerleşimi desteklemek için sosyal hizmetlerin sağlanmasını kolaylaştırır. Bu nedenle, halihazırda göç almaya devam eden bütün ülkelerin planlı göç politikalarına geçmesini savunmak için güçlü kanıtlar vardır.

Onuncu Bölüm'de gösterildiği gibi, göçmen nüfusa yönelik yönetsel zorunluluklar hedef ülkenin siyasi sitemi kadar yeni gelenlerin giriş tarzı tarafından da belirlenir. Hükümetlerin uluslararası olarak tanınmış yabancıların girişini düzenleme hakları vardır; bu hak hükümetlerin imzalayacakları ikili veya çoklu anlaşmalar yoluyla isteğe bağlı olarak sınırlandırılabilir (örneğin, mültecilerin durumu). Bir yabancının bir coğrafyaya yasal giriş yollarından biriyle girip girmediği belirgin bir fark yaratır. Prensip olarak, herhangi bir demokraside yasal yabancı yerleşimci olmak için izlenmesi gereken doğru yol açıktır. Bu durumda olanlara hemen eşit sosyoekonomik haklar, geniş bir siyasal özgürlük verilmelidir, aksi takdirde yeni gelenlerin statülerinden dolayı toplumdaki demokrasi kalitesi düşecektir. Bununla birlikte, bu prensip uygulamada sıklıkla göz ardı edilir. Beşinci, Sekizinci ve Onbirinci Bölüm'de gösterildiği gibi, yasadışı göç ve istihdam göçmenleri

özellikle sömürüye açık hale getirmektedir. Göçmenlerin varlıklarının meşru olarak algılanmaması çatışmaları ve göç karşıtı şiddeti alevlendirebilir.

Misafir işçi siyaset tarzının yasal olarak kabul edilmiş yabancıların istihdam ve ikametgâh hareketlerine yönelik kısıtlamaları çağdışı ve uzun vadede idari olarak uygulanabilir gözükmemektedir. Bunları, demokratik normlarla ilgili bir şey söylenmese bile, piyasa ilkelerinin üstünlüğü ile bağdaştırmak güçtür. Aynı şeyler siyasal hakların kısıtlanması için de geçerlidir. İfade, örgütlenme ve toplanma özgürlüğü sorgulanmamalıdır. Normal uluslararası işbirliği koşulları altında, sonradan gelen göçmenlerin anavatanlarındaki siyasal sisteme katılabilmelerinin önünde kısıtlayıcı hiçbir neden yoktur. Demokratik ilkelerle uyumlu görülen yasal olarak kabul edilmiş yabancıların haklarına yönelik tek kısıtlama, oy kullanma ve seçime katılma haklarının kısıtlanmasıdır. Makul tek kısıtlama budur, o da ancak yabancı yerleşimcilere yıldırıcı prosedürler veya yüksek ücretler olmaksızın gerçekten vatandaş olma imkânı verilmişse. Ancak, her şeye rağmen, bazı yabancı yerleşimcilerin değişik nedenlerle vatandaş olmamayı tercih etmeleri olasıdır. Demokratik bir sistemin bunların siyasal katılımını da güvenceye alması gerekir. Bu, vatandaş olmayan yerleşimciler için ayrı bir temsil yolunun oluşturulması ya da vatandaş olmayıp orada belirli bir süre kalma kriterini karşılayanlara genişletilmiş oy kullanma hakkı tanınması anlamına gelebilir (İsveç ve Hollanda'da olduğu gibi).

Uluslararası göçün küresel niteliği, gittikçe farklılaşan fiziki ve kültürel ortamlardan gelen insanların birbirlerine karışmaları ve birlikte yaşamalarıyla sonuçlanır. Entegrasyon sorunlarının boyutları oldukça çeşitlidir. Bazı durumlarda, kamu yetkilileri entegrasyonu kolaylaştıracak politikaları geliştirmeyi gereksiz bularak, bu sorunları görmezden gelebilirler. Bununla birlikte, çoğu durumda, çatışmalara yol açabilecek sosyoekonomik, kültürel ve siyasal bölünmelerin gelişmesini engellemek için özel ve seçici önlemlerin alınması gerekir. Bu noktada, Avustralya, İsveç ve Kanada'da geliştirilen çokkültürlülük modelleri dikkatli bir incelemeyi hak etmektedir. Bunların ortak tutumu, kültürel çeşitlili-

ğin ve göçmenlerin yol açtığı sosyal değişimlerin kabul edilmesidir. Göçmenler egemen kültüre veya dilsel modele uymaya zorlanmak yerine, tercih etmeleri durumunda anadillerini ve kültürel yaşamlarını koruyabilirler. Göçmenlerin neden olduğu çeşitlilik hakim kültüre yönelik bir tehdit olarak değil, bir zenginlik olarak görülür.

Çokkültürlü bir yaklaşım seçim şansı tanıdığı için demokratik yaşamı geliştirir. Bu, vatandaşlığın oldukça geniş anlamda kabul edilmiş medeni, siyasal ve sosyal haklarla birlikte kültürel hakları da kapsayacak şekilde yeniden tanımlanması anlamına gelebilir. Zamanla, çoğu göçmenin ve onların çocuklarının kültürel miraslarının egemen kültürle bağdaşacağı ve daha sonra belli oranda değişeceği ve büyük olasılıkla bundan dolayı zenginleşeceği umulmaktadır. Çatışmalar asgariye indirilecektir. Ne var ki, çokkültürlü model de kendi içinde tezatlar taşımaktadır ve sık sık hararetli tartışmalara ve yeni müzakerelere konu olmaktadır. Örneğin, çokkültürlülük bir göçmen ana dilinin kullanılma hakkını savunabilir ancak, egemen dili öğrenmeyenler emek piyasasında kendilerini dezavantajlı olarak bulabilirler. Bazı kültürel normların korunması ayrımcı bir sosyal kontrol biçimi olabilir, özellikle de kadınlar ve gençler açısından. Etnik liderlerin karar alma süreçlerine gerçek katılımı ile hükümet acentelerinin patronajı yoluyla işbirliği yapmaları arasındaki ayrım oldukça ince bir çizgi olabilir.

Pek çok kişi, göçmenlerin entegrasyonuna yönelik açıkça bir çokkültürlü yaklaşımın bütün toplumlar için uygun olmadığını ileri sürmektedir. Bu, özellikle göçmenlerin kaynaşması ve asimilasyonu yerleşik gelenekleri olan ABD ve Fransa gibi ülkelerde uygulanır. Bu ülkelerde, vatandaşlık aracılığıyla siyasal entegrasyonun, sosyal ve kültürel entegrasyon için temel önkoşulu sağlayacağına inanılır. Göçmenlere yönelik özel kültürel ve sosyal politikaların ayrımları kalıcı hale getireceği ve gettoların oluşmasına yol açacağı düşünülür. Bu nedenle, ABD modelinin temel ilkesi kamusal alanda iyimser (fakat düşüncesiz değil) bir ihmal ve özel alanın entegrasyon potansiyeline güven politikasıdır: Aileler, komşular, etnik dayanışma örgütleri ve saire. Ne var ki, ABD'de ırk ve etnik kökene dayalı bölünmelerin ortaya çık-

ması ve Fransa'da etnik çatışmaların artması şu anda uygulamakta olan bu tarz yaklaşımlara bir tehdit oluşturmaktadır.

Bununla birlikte, ister iyimser ihmal politikaları isterse açıkça çokkültürlü politikalar tercih edilmiş olsun, azınlıkların yalıtımı ve marjinalizasyonundan kaçınılmak isteniyorsa belirli önkoşulların yerine getirilmesi gerekir. Devletin, etnik köken ve sosyoekonomik dezavantaj arasında uzun süreli bir bağlantı oluşmamasını sağlamak için önlemler alması gerekir. Bu, ayrımcılıkla mücadele etmek için yasal önlemleri, mevcut dezavantajı azaltmak için sosyal politikaları ve eşit fırsatlar sunmak ve sosyoekonomik anlamda dikey hareketlilik şansı sağlamak için eğitsel önlemleri gerektirir. Ayrıca, ırkçılığı yok etmek, ırkçı şiddetle mücadele etmek ve hepsinden önemlisi organize ırkçı gruplarla baş etmek devletin sorumluluğudur. Onuncu Bölüm'de açıklandığı gibi, ırkçı ayrımcılık ve şiddet, göç deneyimi yaşamış bütün ülkelerde etnik azınlıkların oluşmasını sağlayan önemli faktörlerdir. Bu alanda atılacak adımlara açık bir şekilde ciddi ihtiyaç var.

'İSTENMEYEN' GÖÇÜ DÜZENLEMEK

Dar bakış açıları kısa ve orta vadede Batı demokrasilerine yasal göç akışını önemli oranda artırmıştır. Bazı gözlemciler, Almanya benzeri ülkelerle ilgili olarak, düşük doğum oranları ve nüfusun yaşlanmasının etkilerini telafi etmek için göç artışının bir ihtiyaç olduğunu ileri sürmektedirler: Yabancı işçiler inşaat endüstrisi kadar yaşlı bakımı ve diğer hizmetler için emek gücü sağlayabilirler. Ancak, göç kayda değer oranda artmadıkça Batı toplumlarının demografik yaşlanmasını etkili bir şekilde önleyemez. Siyasal kısıtlamalar buna izin vermeyecektir. Yüksek vasıflı emekçiler, aile birleşimi ve mülteciler için biraz yer ayrılacaktır ancak, düşük seviyeli işler için kitlesel yabancı işçi alımına geri dönülmeyecektir. Endüstriyel demokrasilerin çoğu, mevcut düşük vasıflı vatandaş ve yerleşik yabancı nüfusu için uygun istihdam sağlamak amacıyla mücadele edecektir. Emek piyasasının genel olumsuz durumu herhangi bir yabancı işçi alımını siyasal olarak tartışmalı hale getirecektir.

Bu nedenle, günümüzde pek çok ülke için kendini en çok hissettiren tehditlerden biri 'istenmeyen' göç akışıyla mücadele etmenin yollarını bulmaktır. 'İstenmeyen göç' aşağıdakileri kapsayan bir ölçüde üstü kapalı muğlak bir terimdir:

- sınırları yasadışı geçenler;
- yasal olarak giriş yapıp giriş vizelerinden daha uzun süre kalanlar ya da izinsiz çalışanlar;
- göçmen işçilerin, aile birleşimine konan kısıtlamalar nedeniyle yasal olarak girişleri engellenen, aile üyeleri;
- gerçek mülteci olarak değerlendirilmeyen sığınmacılar.

Bu tarz göçmenlerin çoğu yoksul ülkelerden gelmektedir ve iş aramaktadırlar ancak, genellikle vasıfsızdırlar. Vasıfsız işler, barınma ve sosyal imkânlar için dezavantajlı yerli insanlarla rekabete girerler. Dünya genelinde pek çok bölgede bu tarz 'istenmeyen göç' son 30 ya da daha fazla yıldır muazzam bir şekilde artmıştır. Elbette, göç her zaman iddia edildiği kadar 'istenmeyen' bir durum da değildir; işverenler sıklıkla haklarından yoksun işçilerin ucuz emeğinden yararlanır ve bazı hükümetler bu tarz hareketlere örtülü bir şekilde izin verirler, fakat 'istenmeyen göç', genellikle kitlesel akınlardan dolayı kamuoyu korkusunun kökeni olarak görülür. Bu nedenle, ırkçılık için bir katalizör görevi görür ve aşırı sağ ajitasyonun merkezinde yer alır.

Hükümetler, 'istenmeyen göçün' durdurulmasını toplumsal huzurun korunması adına gittikçe daha zaruri olarak görmektedirler. Bunun sonuncu olarak Batı Avrupa'da yasadışı göçü önlemek ve sığınmacılar için başvuru sürecini hızlandırmak amacıyla uluslararası işbirliğini sağlamak için bir dizi anlaşma imzalanmıştır (bkz. Dördüncü, Beşinci ve Altıncı Bölüm). Ayrıca, ABD, Avustralya ve Kanada'da, sınır kontrolünü artırmaya ve mülteci belirlemeyi hızlandırmaya yönelik olarak önlemler alınmaktadır. Bazı Afrika ve Asya ülkeleri oldukça acımasız önlemlere başvurmaktadırlar: Yabancı işçilerin kitlesel olarak sınırdışı edilmesi (örneğin, Nijerya, Libya, Malezya, ABD), sınırlar boyunca parmaklık ve duvarlar inşa edilmesi (Güney Afrika, İsrail, Malezya), yasadışı girişleri ağır bir şekilde cezalandırma (Singapur'da be-

deni ceza; pek çok ülkede mahkûm etme veya olası girişler için parmaklık) ve işverenlere karşı yaptırım (Güney Afrika, Japonya ve diğer ülkeler). Bunun yanı sıra, polisler tarafından dövülme gibi gayriresmi cezalar rutin olarak İtalya'da, bazı Arap ülkelerinde ve başka yerlerde uygulanmaktadır. Beşinci Bölüm'de görüldüğü gibi, bu önlemlerin etkinliğini değerlendirmek güçtür; bununla birlikte, yasadışı göç hemen hemen her yerde açık bir şekilde sorun olmaya devam etmektedir.

Etkili kontrol sağlamanın güçlüğünü anlamak o kadar zor değil. Hareketin önüne bariyerler koymak geniş ölçekli ekonomik ve kültürel alışverişe yol açan küreselleşmenin güçlü etkileriyle çelişir. Gittikçe uluslararası bir nitelik kazanan bir ekonomide, sınırları bilgi, meta ve sermaye hareketlerine açarken insanlara kapatmak güçtür. Yatırımın ve 'know-how'ın küresel dolaşımı her halükârda insanların da hareketi anlamına gelmektedir. Ayrıca, yüksek vasıflı personel akışı düşük vasıflı işçilerin akışını da teşvik etmektedir. Sınır gözetleme enstrümanı, istenen herkesin geçmesine izin verecek fakat istenmeyenlerin geçmesini durduracak denli ince ayarlanamaz.

Göç konusu bir dizi faktör nedeniyle daha karmaşık bir hal alır: İşverenlerin yerlilerin vasıfsız işlerde çalışmak istememesi durumunda bu tür pozisyonlara yabancı işçi (kayıtlı ya da kayıtsız) çalıştırma arzusu; sığınmacılarla ilgili karar verme ve ekonomik nedenlerle gelen göçmenlerle mülteci statüsü alma hakkı olanları ayırt etme güçlüğü; elverişsiz veya yetersiz göçmen kanunu. Ayrıca, örgütlü emeğin zayıf olması ve pek çok Batı demokrasisinde sendika üyeliğinin azalması da yasadışı göçmen istihdamının artmasına yol açmaktadır. Basitçe, emek piyasasının sertliğini azaltmaya ve rekabeti artırmaya yönelik politikalar gittikçe daha çok sayıda işverenin yasadışı yabancı işçi çalıştırmasıyla sonuçlanmaktadır. Sosyal refah politikaları da yasadışı yabancı işçi istihdamını daha elverişli hale getirmekte ve istenmeyen sonuçlar doğurmaktadır.

Bu yüzden, hükümetler yasadışı göçü önleme isteklerini dile getirseler de, göçmen ülkelerinin siyasal ve sosyal yapılarında ve azgelişmiş ülkelerle ilişkilerinde aksi yönde pek çok neden vardır. Bu, kitlesel göçün

altında yatan temel nedenlere yönelik 'kalıcı çözümlerin' gerekliliğini ortaya koymaktadır. Ancak bu tarz önlemlerin 'istenmeyen göçü' hızlı bir şekilde azaltması olası değildir. Mevcut siyasal koşullarda, hedef ülkelerin göçü düzenlemeye ve yasadışı göçle mücadeleye devam edeceklerine şüphe yok. Bu, işveren yaptırımlarını uygulamak ve sığınma talebine karar vermek için geçmişle kıyaslandığında daha fazla personelin istihdam edilmesini ve bütçe ayrılmasını gerektirecektir. Sadece yasadışı göçün devam etmesinin olası siyasal sonuçları ve bunun güvenlikle ilişkisine dair kavrayışın artmasıyla birlikte bile, göç yasalarının uygulamaya konmasına muhtemelen gelecekte büyük öncelik verilecektir. Bu tarz önlemlerin ne kadar başarılı olabileceği beklenip görülecektir.

KALICI ÇÖZÜMLER VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER

Uluslararası göçün Kuzey-Güney uçurumunun çözümü olmadığı açık. Göç, Kuzey Afrika'nın işsizlik sorununu çözmeyecek, ABD ve Meksika arasındaki gelir ve ücret uçurumunu dikkate değer bir şekilde azaltmayacak ya da Hindistan'daki kırsal yoksulluğu önemli oranda etkilemeyecektir. Uluslararası göçün azalması için uzun dönemli gerçekçi tek umut, azgelişmiş ülkelerin, nüfus artışı ve emek gücünü karşılayabilecek ekonomik gelişmeyi sağlayacak biçimde, geniş anlamda ve sürdürülebilir kalkınmasıdır. Tek başına sınır kontrolünün 'istenmeyen göçü' durduramadığı gelişmiş ülkelerde gerçekleşen büyüme, göç baskısını uzun süreli azaltmak için 'kalıcı çözümler' ile ilgili bir tartışmaya yol açmıştır. Oldukça geniş bir yelpazeye yayılan bu önlemler Güney'in kalkınma stratejileriyle ilgili konularla yakından ilişkilidir. Bu önlemler ticaret politikasını, kalkınma desteğini, bölgesel entegrasyonu ve uluslararası ilişkileri kapsamaktadır.

Ticaret politikalarında yapılacak reformlar azgelişmiş ülkelerde ekonomik büyümeyi teşvik edebilir. Endüstriyel ürünlere kıyasla temel metaların fiyat düzeyleri en önemli meseledir. Bu, gümrükler ve sübvansiyonlar yoluyla dünya ticareti üzerindeki kısıtlamalarla ilişkilidir. GATT Uruguay Round'un sonuçları ve 1994-5'te DTÖ'nün kurulması –ABD, Japonya ve AB kendi temel ürünlerini koruyacakları için her

ne kadar emin olamasak da– azgelişmiş ülkelerin ticaret perspektiflerinin gelişmesine katkıda bulunabilir. Avrupa Ortak Tarım Politikası azgelişmiş ülkeler için önemli yararlar sağlayabilir. Ne var ki, ticaret politikaları genellikle sıkı siyasal kısıtlamalar içinde uygulanır: Bazı politikacılar kendi çiftçileri, işçileri veya sanayicileriyle uğraşmak istemektedirler, özellikle ekonomik durgunluk dönemlerinde. Azgelişmiş ülke ekonomileri lehine yapılan reformlar, eğer yapılacaksa, sadece aşamalı olarak hayata geçirilecektir.

Uzun vadede 'istenmeyen' göçün azaltılmasına katkı sağlayacak ikinci bir strateji kalkınma desteğidir. Bazı devletler bu konuyla ilgili önemli adımlar atmaktadır ancak, uluslararası destek genellikle kalkınma sorunları üzerinde gerçek bir etki yapacak düzeyde değildir. Aslında, son elli yılın kalkınma politikaları dengesi olumlu değildir. Bazı ülkeler kayda değer bir büyüme gösterseler de, genel anlamda yoksul ve zengin ülkeler arasındaki uçurum büyümektedir. Ayrıca, Güney ülkeleri içindeki gelir dağılımı da gittikçe daha eşitsiz bir hal almakta, zengin elit tabakası ve yoksul kitleler arasındaki uçurum artmaktadır. Hızlı demografik büyüme, ekonomik durgunluk, ekolojik bozulma, zayıf devletler ve insan haklarının ihlali gibi sorunlar hâlâ pek çok Afrika, Asya ve Latin Amerika ülkesini etkilemektedir. Bunun yanı sıra, Uluslararası Para Fonu ve Dünya Bankası gibi örgütler tarafından kontrol edilen dünya finansı, pek çok Güney ülkesinin bağımlılığını ve istikrarsızlığını artıran kredi politikalarına yol açmaktadır.

Bölgesel entegrasyon –serbest ticaret bölgelerinin ve bölgesel siyasal birliklerin oluşturulması– ticaret engellerini ortadan kaldırması, ekonomik büyümeyi göz ardı etmesi ve ayrıca uluslararası emek hareketini meşrulaştırması açısından zaman zaman 'istenmeyen' göçü azaltmanın bir yolu olarak görülmektedir. Ancak başarılı bölgesel entegrasyon çoğunlukla ortak siyasal ve kültürel değerlere ve benzer bir ekonomik yapıya sahip ülkeler arasında gerçekleşir. Sonuç olarak, Beşinci Bölüm'de görüldüğü gibi, dünyanın en başarılı bölgesel entegrasyon birimi, AB, üye devletler arasında düşük bir emek hareketine tanıklık etmektedir.

Belki de 11 Eylül 2001 şoku ve BM Genel Sekreteri Annan'ın buna karşı küresel dengesizliğin azaltılması yoluyla küresel bir yanıt çağrısı, uluslararası işbirliği açısından gerçek bir değişime ulaşmak için bir motivasyon sağlayacaktır. Bu, uluslararası silah ticaretinin kısıtlanması, Kuzey ve Güney arasındaki ticaret koşullarının ve dünya finans sisteminin değişmesi anlamına gelebilir. Bu ise mevcut işleyişin tersine zengin ülkelerden yoksul ülkelere gerçek kaynak transferini teşvik eder. Ayrıca, kalkınma destek programlarının insan hakları, çevresel koruma, ekolojik sürdürülebilirlik ve sosyal eşitlik kriteri temelinde gerçekleşmesi anlamına gelecektir.

Bununla birlikte, bu tür politikaların başarılı olması –mevcut dünya düzeni içinde ne yazık ki oldukça ütopik görülmektedir– kısa vadede uluslararası göçün azalmasında kayda değer bir oranda azalma sağlamayacaktır. Üçüncü, Altıncı ve Yedinci Bölüm'de görüldüğü gibi, dünya pazarındaki kalkınma ve entegrasyonun ilk etkisi azgelişmiş ülkelerden kaynaklanan göçün artmasıdır. Bunun nedeni, kalkınmanın erken evrelerinin kır-kent göçünde artışa neden olması ve pek çok insanın uluslararası göç için gerekli olan finansal ve kültürel kaynaklara sahip olmaya başlamasıdır. 'Göç geçişi'nin –göç vermenin sona erip ve nihayetinde göç almaya başlanması– gelişmesi kuşakları boyunca süren özel demografik ve ekonomik koşulları gerektirir. Ne kısıtlayıcı önlemler ne de kalkınma stratejileri en azından kısa vadede uluslararası göçü tamamen önleyemez, çünkü nüfus hareketini tetikleyen güçlü etkiler söz konusudur. Bu etkiler, küresel bir kültürün gittikçe yaygınlık kazanmasını ve düşüncelerin, sermayenin, metaların ve insanların sınırlar arası hareketinin artmasını kapsar. Dünya toplumu yakın gelecekte kitlesel nüfus hareketleriyle birlikte yaşamayı öğrenmek zorunda kalacaktır.

ETNİK FARKLILAŞMA, SOSYAL DEĞİŞİM VE ULUS DEVLET

Göç çağı zaten dünyayı ve pek çok toplumu değiştirmiş durumdadır. Gelişmiş ülkelerin çoğu ve pek çok azgelişmiş ülke bir kuşak öncesine göre daha fazla kültürel çeşitlilik barındırmaktadır. Ulus devletlerin

büyük bir oranı, aslında çoğu, toplumsal çoğulculuk gerçeğiyle yüzleşmek zorundadır. Gerçekte, şimdiye kadar çok az ulus devlet etnik olarak homojen bir yapıya sahip olmuştur. Bununla birlikte, son iki yüzyılın milliyetçiliği homojenlik miti oluşturmak için çalışmaktadır. Uç örneklerde, milliyetçilik, azınlıkların sınır dışı edilmesi ve soykırım yoluyla bu tür bir homojenliğe ulaşma gayreti içinde olmuştur. Eski Yugoslavya'da yaşanan ürkünç 'etnik temizlik' sahneleri bu tür eğilimlerin hâlâ varlığını sürdürdüğünü göstermektedir. Ancak günümüzde çoğu ülke için geçerli olan gerçeklik, bir tür yeni çoğulculuk ile mücadele etmektir ve bu –göç yarın bitecek olsa bile– toplumları kuşaklar boyu etkileyecektir.

Göç ve yeni etnik grupların ortaya çıkışının çoğu gelişmiş ülke üzerinde böyle bir etki yapmasının nedenlerinden biri, bu eğilimlerin modernite kriziyle ve sanayi sonrası topluma geçişle kesişmiş olmasıdır. 1973 öncesi dönemde yaşanan emek göçü, eski sanayi toplumlarının ekonomik egemenliğini güçlendirdiği bir dönemde ortaya çıkmıştı. Günümüzde bunu, dünya ekonomisinde ufuk açıcı bir değişimin öncesinde yaşanan sermaye birikiminin bir parçası olarak yorumlayabiliriz. Sermayenin uluslararası hareketindeki artış, elektronik devrimi, eski sanayi bölgelerinin düşüşü ve yeni bölgelerin yükselişi gibi faktörler Batı Avrupa, Kuzey Amerika ve Avustralya'da hızlı bir ekonomik değişime yol açmıştır. Eski mavi yakalı işçi sınıfının kaybolmaya başlaması ve emek gücündeki kutuplaşmanın artması, göçmenlerin kendilerini ikili bir riskin içinde buldukları sosyal bir krize yol açmıştır: Pek çok göçmen işsizlik ve sosyal marjinalleşmeyle karşı karşıya kalmış olsa da, yine de sıklıkla sorunların kaynağı olarak resmedilir. Üst tabakanın gönençli olduğu ancak alt tabakanın toplumsal olarak dışlandığı 'üçte-iki toplum' yapısının, her yerde dezavantajlıların gettolaşması ve ırkçılığın yükselmesiyle eş zamanlı olarak ortaya çıkışının nedeni budur.

Hiçbir şey bunu erken 21. yüzyılda ortaya çıkan küresel şehirler kadar kanıtlayamaz. Yalnızca birkaç isim vermek gerekirse, Los Angeles, Toronto, Paris, Londra, Berlin ve Sidney sosyal değişimin, si-

yasal çatışmanın ve kültürel yenilenmenin yükseldiği yerlerdir. Bu şehirler taşıdıkları muazzam uçurumlarla belirginleşirler: Şirket elitleriyle onlara hizmet eden enformel sektör çalışanları arasında, zengin ve iyi korunan banliyölerle yoksullaşan ve suçla sarmalanan şehir merkezleri arasında, demokratik devletlerin vatandaşlarıyla yasadışı vatandaş olmayanlar arasında, egemen kültürlerle azınlık kültürleri arasında. Bu uçurum, dahil etme ve dışlama arasındaki uçurum olarak özetlenebilir. Müreffeh, teknolojik olarak yaratıcı ve demokratik toplum görüntüsüne uygun olanlar dahil olanlardır. Dışlananlar ise iki taraflıdır: Sanayide ve hizmet sektöründe vasıfsız işe ihtiyacı olup ancak bu modelin ideolojisine uygun olmayanlar.

Göçmenlerin dışlananlar tarafında olmaları daha olası olsa da, her iki grupta da hem yerli vatandaşlar hem de göçmenler bulunur. Ancak gruplar düşünülebileceğinden çok daha fazla birbirlerine bağlıdırlar: Şirket elitleri yasadışı göçmenlere gereksinim duyarlar, müreffeh banliyö sakinleri tehdit olarak gördükleri yoksul varoşlara ihtiyaç duyarlar. Postmodern şehirlerin sahip oldukları muazzam enerji, kültürel dinamizm ve yaratıcı kapasite, bu tezat ve çok katmalı özelliklerinin bir sonucudur. Ancak bunlar sosyal çöküntü, çatışma, baskı ve şiddet potansiyeliyle birlikte var olurlar. Bu noktada, farklı etnik gruplar arasındaki karmaşık sosyal ve kültürel etkileşimler gelecekte yeni bir toplum biçiminin ortaya çıkmasıyla sonuçlanabilir.

Yeni etnik farklılaşma, toplumları pek çok açıdan etkilemektedir. Siyasal katılım, kültürel çoğulculuk ve ulusal kimlik konuları bunlar arasında en önemlileridir. Onbirinci Bölüm'de gösterildiği gibi, göç ve etnik grupların oluşumu çoğu gelişmiş ülkede zaten politikaları büyük oranda etkilemektedir. Bu etkiler istikrarı bozma potansiyeli taşırlar. Tek çözüm göçmen grupları kuşatacak şekilde siyasal katılımın genişletilmesi olarak görülmektedir. Bu ise vatandaşlık kavramının içerik ve biçiminin yeniden düşünülmesi ve bunun etnik homojenlik ve kültürel asimilasyon düşüncesinden ayrıştırılması anlamına gelebilir.

Bu bizi kültürel çoğulculuk konusuna götürür. Etnik grupların marjinalleşme ve yalıtım süreçleri pek çok ülkede öyle ileri bir boyuta

gelmiştir ki kültür çoğunluk nüfusunun bazı kesimleri için dışlanmanın bir belirteci ve azınlıkların bir direnç mekanizması haline gelmiştir. Her türlü ayrımcılık ve ırkçılık biçimlerini sonlandırmak için önemli pek çok girişimde bulunulmuş olsa bile, kültürel ve dilsel farklılık kuşaklar boyunca devam edecektir, özellikle de yeni göç alan bölgelerde. Bu, kabul edilir davranış ve toplumsal uygunluk standartlarına göre kendi beklentilerinde değişiklik yapmaları anlamına gelse bile, çoğunluk nüfusunun kültürel çoğulculukla yaşamayı öğrenmek zorunda kalacağı anlamına gelmektedir.

Kültürel çoğulculuğa yönelik bu hareket hem seyahat, kitle iletişimi ve kültürel sembollerin metalaşmasıyla hem de göçle beslenen küresel bir kültürün ortaya çıkışına tekabül etmektedir. Bu küresel kültür kesinlikle homojen değildir, fakat imkân verdiği değişiklikler evreni geleneksel etnik kültürlere kıyasla yeni bir anlama sahiptir: Farklılığın artık daha fazla yabancılığın ve ayrılmanın işareti olması gerekmez, daha ziyade sayısız olanaklar içerisinde kendi bilgimiz ve rızamız dahilinde bir seçim fırsatıdır. Yeni küresel kültür bu nedenle tutkulu bir şekilde sinkretistiktir, farklı kökenleri ve anlamları olan unsurların sonsuz bileşimlerine imkân verir. Küresel kültürün yayılmasında temel engel, pek çok bölgede politik, ekonomik ve sosyal krizlerle aynı zamana rastlamasıdır. Değişim hızlı ve tehdit edici olduğunda, dar geleneksel kültürler bir savunma önlemi ortaya koyacağa benzerler. Bu nedenle, geldiği zaman değişikliğe uğratan küresel etkilerden çok uzun bir süredir ayrılmış olan eski Sovyetler Birliği ve Yugoslavya gibi bölgelerde dışlayıcı milleyetçiliğin yeniden canlanması büyük bir felaket olarak yaşanmıştır. Dolayısıyla kendilerini ekonomik ve sosyal yeniden yapılanmanın asıl kurbanları olarak bulan bu gruplar arasında gelişmiş toplumlarda ırkçılığın yeniden canlanması da böyle yaşanmıştır.

Açıkça, azınlıkların siyasal olarak dahil olmalarına ve kültürel çoğulculuğa yönelik eğilim, özellikle bu kimliğin dışlayıcı biçimde kurulduğu ülkelerde, ulusal kimliği tehdit edebilir. Bir millete ait olma fikri etnik saflık veya kültürel üstünlük mitlerine dayanmışsa, etnik çe-

şitliliğin artmasıyla gerçekten de tehdit edilirler. Bu ulusal topluluk ister (Almanya'da olduğu gibi) bir *Volk*'a aitliğe, ister (Fransa'da olduğu gibi) üniter bir kültüre dayanmış olsun, etnik çeşitlilik kaçınılmaz şekilde temel siyasi ve psikolojik düzenlemeler gerektirir. Bu değişme kendilerini göçmen ülkeleri olarak görmüş olan ülkelerde, siyasal yapılar ve vatandaşlık şekilleri yeni gelenleri birleştirmeye ayarlandığı için, çok daha küçüktür. Fakat bu ülkelerin de, hâlâ üzerinde çalışılması gereken tarihi ırkçı dışlama ve kültürel homojenleştirme gelenekleri vardır. Göçmenlerin asimile edilmesi, Amerikan Rüyasında örneklendiği gibi, devam etmekte olan nüfus hareketleri ve etnik toplulukların kültürel ve dilsel devamlılığa yönelik güçlü eğilimleri karşısında pek de uygulanabilir görünmüyor.

Bu, göç alan tüm ülkelerin kendi toplumlarına ait olmanın ne anlama geldiği hakkındaki anlayışlarını yeniden gözden geçirmek zorunda kalacakları anlamına gelmektedir. Tek kültürlü ve asimilasyoncu ulusal kimlik biçimleri bu yeni durum karşısında artık daha fazla yeterli olamayabilirler. Göçmenler yeni kimlik biçimlerinin gelişmesine özel bir katkıda bulunabilirler. Çoklu kimlikler geliştirmek, hem anavatanın, hem de geldikleri ülkenin kültürlerine bağlı olan, göçmenlik durumunun bir parçasıdır. Bu tür kişisel kimlikler karmaşık ve yeni kültür aşırı unsurlara sahiptirler.

Bu konuda göçmenler yalnız değildir; çoklu kimlikler geç modern toplum insanlarının neredeyse genel bir niteliği haline gelmiştir. Fakat, durumlarından ötürü çok katmanlı sosyo-kültürel kimlikler edinmeye zorlanan, sürekli olarak bir geçiş ve yeniden müzakere durumunda olanlar özellikle göçmenlerdir. Üstelik göçmenler genellikle, yalnızca sanatsal ve kültürel çalışmalarına değil, sosyal ve politik faaliyetlerine de yansıyan kültür aşırı konumlarına dair bir bilinç geliştirirler. Milli kültürler ve kimlik üzerinde etnik çeşitliliğin etkileriyle ilgili güncel çatışmaya rağmen, göç değişmeye yönelik bir bakış açısı sunmaktadır. Bu umut, ne dışlayıcı ne de ayrımcı olacak ve gruplar arası daha iyi bir işbirliğinin temelini sağlayacak bu yeni kimlik ilkeleri olmalıdır. Ayrıca, çok dillilik yeteneği ve kültürler arası anlayış uluslara-

rası ticaret ve yatırım bağlamında önemli ekonomik nitelikler olarak görülmeye başlanmıştır.

Kaçınılmaz şekilde kültür aşırı kimlikler bizim temel siyasi yapılarımızı etkileyecektir. Demokratik ulus-devlet Amerikan ve Fransız devrimleriyle başlayan ve 19. yüzyılda küresel üstünlük kazanan oldukça yeni bir siyasi formdur ve vatandaşlık kurumunun aracılık ettiği insanlar ve yönetim arasındaki ilişkiyi tanımlayan ilkeler tarafından karakterize edilir. Ulus-devlet başından itibaren yenilikçi ve ilerici bir güçtü, çünkü kapsayıcıydı ve vatandaşları birbirlerine demokratik yapılarla bağlanmış, özgür politik özneler olarak tanımlamıştı. Fakat 19. ve 20. yüzyılların daha sonraki milliyetçiliği vatandaşlığı, biyolojik veya kültürel çizgilerle tanımlanan, baskın bir etnik gruba üyeliğe eşitlediğinde, onu baş aşağı çevirdiler. Pek çok durumda ulus-devlet dışlama ve baskının bir aracı haline geldi.

Ulusal devletlerin, iyi de olsa kötü de olsa, hayatta kalmaları muhtemeldir. Fakat küresel ekonomik ve kültürel bütünleşme ve ekonomik ve politik işbirliği üzerine bölgesel anlaşmaların kurulması ulusal bağlılığın ayrıcalıklı durumuna zarar veriyor. Göç çağına milliyetçiliğin aşınması ve insanlar arasındaki ayrılığın zayıflaması damgasını vurabilir. Kabul edilmelidir ki ırkçılık veya belli bölgelerde milliyetçiliğin yeniden canlanması gibi karşı koyan eğilimler de vardır. Sağlanacak dönüşümler muhtemelen eşitsiz olacaktır ve gerilemeler, özellikle ekonomik ve siyasi kriz durumlarında, olasıdır. Fakat kaçınılmaz merkezi eğilimler çoğu ülkenin gittikçe etnik ve kültürel açıdan çeşitlenmesi, göç veren toplumları ve göç alan ülkeleri bağlayan ulusaşırı ağların ortaya çıkması ve kültürel değiş tokuşun artmasıdır. Göçün küreselleşmesi iyimserlik için bir temel sağlamaktadır çünkü küçük gezegenimizi kuşatan acil sorunların üstesinden gelmede az da olsa artan bir birlik umudu veriyor.

Kaynakça

Abella, M. L., "Asian migrant and contract workers in the Middle East", R. Cohen (der.), *The Cambridge Survey of World Migration*, Cambridge University Press, Cambridge, 1995.

—, *Complexity and Diversity of Asian Migration*, yayımlanmamış el yazması, Cenevre, 2002.

ABS, *Overseas Born Australians: A Statistical Profile*, Australian Government Publishing Service, Canberra, 1989.

Acland, R. ve Williams, L., *Immigrants and the Australian Labor Market: The experience of Three recessions*, Australian Government Publishing Service, Canberra, 1992.

Adepoju, A., "Links between internal and international migration: the African situation", C. Stahl (der.), *International Migration Today*, c.2, Unesco/University of Western Australia, 2001.

—, 'Regional integration, continuity and changing patterns of intra-regional migration in Sub-Saharan Africa', M. A. B. Siddique (der.), *International Migration into the 21st century*, Cheltenham/Northampton, MA: Edward Elgar, 2001.

ADL (Anti-Defamation League), *Hate Groups in America*, ADL of B'nai B'rith, New York, 1998.

Alcorso, C., Poppoli, C. ve Rando, G., 'Community networks and institutions' in S. Castles, C. Alcorso, G. Rando ve E. Vasta (der.), *Australia's Italians: Culture and Caommunity in a Changing Society*, Allen & Unwin, Sydney, 1992.

Aleinikoff, T. A. ve Klusmeyer, D. (der.), *Citizenship Today: Global Perspectives and Practices*, Carnegie Endowment for International Peace, Washington DC, 2001.

Alexandre, G., *La Qestion Migratoire entre la Republique Dominicaine et Haiti*, IOM, Dominican Republic, 2001.

Alund, A. ve Schierup, C. - U., *Paradoxes of Multiculturalism*, Avebury, Aldershot, 1991.

Amjad, R., 'Philippines and Indonesia: on the way to a migration transition', *Asian and Pasific Migration Journal*, 1996, 5: 2-3.

Anderson, B., *Imagined Communities*, Verso, Londra, 1983.

Andreas, P., 'The Transformation of migrant smuggling across the US-Mexico border', D. Kyle ve R. Koslowski (der.), *Global Human Smuggling* The Johns Hopkins Press, Baltimore, MD, 2001.

Anthias, F. ve Yuval Davis, N., 'Introduction, N. Yuval-Davis ve F. Anthias (der.), *Women-Nation-State*, Macmillan, Londra, 1989.

Appenzeler, G. v.d., 'Kardinal Sterzinsky in Gespraech: Die Union fragt nur, was tut uns Deutschen gut', *Tagesspiegel*, 19 Mayıs 2001.

Appleyard, R. T. (der.), *International Migration Today: Trends and Prospects*, UNESCO, Paris, 1988.

—, *International Migration: Challenge for the Nineties*, IOM, Cenevre, 1991.

—, *Emigration Dynamics in Developing Countries*, c.I, *Sub-Saharan Africa*, Ashgate, Aldershot, 1998a.

—, *Emigration Dynamics in Developing Countries*, c.II, *South Asia*, Ashgate, Aldershot, 1998b.

—, *Emigration Dynamics in Developing Countries*, c.III, *Mexico, Central America and the Caribbean*, Ashgate, Aldershot, 1999a.

—, *Emigration Dynamics in Developing Countries*, c.IV , *The Arab Region*, Ashgate, Aldershot, 1999b.

Archdeacon, T., *Becoming American: An Ethnic History*, The Free Press, New York, 1983.

Arnold, F., Minocha, U. ve Fawcett, J. T., 'The changing face of Asian immigration to the United States', J. T. Fawcett ve B. V. Carino (der.), *Pasific Bridges: The New Immigration from Asia and Pasific Islands*, Centre for Migration Studies, New York, 1987.

Aronson, G., *Israel, Palestinians and the Intfada: Creating Facts on the West Bank*, Institute for Palestinian Studies, Washington, DC, 1990.

Bade, K. J. (der.), *Das Manifest der 60: Deutschland und die Einwanderung*, Beck, Münih, 1994.

Baganha, M. (der.), Immigration in Southern Europe, Celta Editora, Oeiras, 1997.

Baganha, M. ve Reyneri, E., 'New migrants in South European Countries: An Assesment', R. Leveau, C. Withol de Wenden ve K. Mohsen-Finan (der.), *Nouvelles citoyennetés: refugiés et sans-papiers dans l'escape européen*, Institutet français des relations internationales, Paris, 2001.

Baker, M. ve Wooden, M., *Immigrant Workers in the Communication Industry*, Australian Government Publishing Service, BIR, Canberra, 1992.

Balibar, E. ve Wallerstein, I. (der.), *Race, Nation, Class: Ambigous Identitites*, Verso, Londra, 1991.

Baringhorst, S., 'Symbolic highlights or political enlightenment? Strategies for fighting racism in Germany', A. Hagreaves ve J. Leaman (der.), *Racism, Ethnicity and Politics in Contemporary Europe*, Edward Elgar, Aldershot, 1995.

Barlan, J., *A System Approach For Understanding International Population Movement: The Role of Policies and Migrant Community in the Southern Cone*, IUSSP Seminar, Genting Highlands, Malezya, Ekim 1988.

Bartram, D., *Foreign Labor and Political Economy in Israel and Japan*, Dissertation, Department of Sociology, University of Wisconsin, Madison, 1999.

Basch, L., Glick-Schiller, N. ve Blanc, C. S., *Nations Unbounded: Transnational Projects, Post-colonial Predicaments and Dedeterritorialised Nation-States*, Gordon and Breach, New York, 1994.

Battistella, G. ve Assis, M. M. B., *The impact of the Crisis on Migration in Asia*, Scalabrini Migration Center, Quezon City, Philippines, 1998.

Bauböck, R., 'Migration and citizenship'; *New Community*, 1991, 18: 1.

—, 'Changing the Boundaries of Citizenship: the inclusion of immigrants in democratic polities', R. Bauböck (der.), *From Aliens to Citizens*, Avebury, Aldershot, 1994.

Bauböck, R. ve Rundell, J. (der.), *Blurred Boundaries: Migration, Ethnicity, Citizenship*, Ashgate, Aldershot, 1998.

Bauman, Z., *Globalization: the Human Consequences*, Polity, Cambridge, 1998.

BBC (http://news.bbc.co.uk/2/hi /asia-pacific/2163440.stm), 1 Ağustos 2002.

Beauftragte der Bundesregierung für Auslanderfragen, *Daten und Facten zur Auslandersituation*, Beauftratge der Bundesregierung für Auslanderfragen, Berlin, 2000.

Bedzir, B., 'Migration from Ukrania to Central and Eastern Europe', C. Wallace ve D. Stola (der.), *Patterns of Migration in Central Europe*, Palgrave, Basingstoke, 2001.

Belguendouz, A., 'La Dimension Migratoire Maroco-Hispano-Europeenne: Quelle Cooperation?', *A New Security Agenda for Future Regional Cooperation in the Mediterranean Region*, Fourth Mediterranean Dialogue International Research Seminar, Nato Defense College, Roma, Kasım 2001.

Bell, D., 'Ethnicity and social change', N. Glazer ve D. P. Moynihan (der.), *Ethnicity-Theory and Experience*, Harvard University Press, Cambridge, MA, 1975.

Bensaad, A., 'Voyage aubout de la peur avec les clandestins du Sahel', *Le Monde Diplomatique Histoires d'Immigration*, 2002, 15-20.

Benyon, J., 'Spiral of Decline: race and policing', Z. Layton-Henry ve P. B. Rich (der.), *Race, Government and Politics in Britain*, Macmillan, Londra, 1986.

Bernstein, A., Schlemmer, L. ve Simkins, C., 'A Proposed policy framework for controlling cross-border migration to South Africa,' A. Bersntein ve M. Weiner (der.), *Migration and Refugee Policies: An Overview*, Pinter, Londra, 1999.

Binur, Y., *My Enemy, Myself*, Penguin, New York, 1990.

Birks, J. S., Sinclair, C. A. ve Seccombe, I. J., 'Migrant Workers in the Arab Gulf: The Impact of Declining Oil Revenues', *International Migration Review*, 1986, 20: 4.

Birrell, R., 'Immigration on the Rise: The 2001-2002 Immigration Program', *People and Place*, 2001, 9(2).

Birrel, R. ve Khoo, S.-E., *The Second Generation in Australia: Educational and Occupational Characteristics*, Statistical Report No.14, AGPS, Canberra, 1995.

Björgo, T. ve Witte, R. (der.), *Racist Violence in Europe*, Macmillan, Londra, 1993.

Black, R., *Refugees, Environment and Development*, Longman, Londra, 1998.

Blackburn, R., *The Overthrow of Colonial Slavery 1776-1848*, Verso, Londra ve New York, 1988.

Blustein, P., 'Bush shift on foreign aid strengthens US position at summit', *Washington Post*, 16 Mart 2002.

Böhning, W. R., *Studies in International Labour Migration*, Macmillan, Londra; St Martin's Press, New York, 1984.

—, 'Integration and Immigration pressures in Western Europe', *International Labour Review*, 1991a, 130: 4.

—, 'International migration to Western Europe: what to do?', paper presented to the Seminar on International Security, Graduate Institute of International Studies, 15-20 Temmuz 1991, Cenevre, 1991b.

Borjas, G. J., 'Economic theory and international migration', *International Migration Review*, Special Silver Anniversary Issue, 1989, 23: 3.

—, *Friends or Strangers: The Impact of Immigration on the US Economy*, Basic Books, New York, 1990.

—, *Heaven's Door*, Princeton University Press, Princeton, 1999.

—, (der.), *Issues in the Economics of Immigration*, University of Chicago Press, Chicago, 2000.

Boudahrain, A., *Nouvel Ordre Social International et Migrations*, L'Harmattan/CIEMI, Paris, 1985.

—, 'The new international convention: a Moroccan perspective', *International Migration Review*, 1991, 25:4.

Boulanger, P., 'Un regard francais sur Pimmigration Kurde en Europe', *Migrations Societe*, 2000, 12: 72.

Bourdieu, P. ve Wacquant, L., *An Invitation to Reflexive Sociology*, University of Chicago Press, Chicago, 1992.

Boyd, M., 'Family and personal networks in migration', *International Migration Review*, Special Silver Anniversary Issue, 1989, 23: 3.

Boyle, P., Halfacree, K. ve Robinson, V., *Exploring Contemporary Migration*, Longman, Harlow, Essex, 1998.

Breton, R., Isajiw, W. W., Kalbach, W. E. ve Reitz, J. G., *Ethnic Identity and Equality*, University of Toronto Press, Toronto, 1990.

Bretteli, C. B. ve Hollifield, J. F. (der.), *Migration Theory: Talking Across Disciplines*, Routledge, New York ve Londra, 2000.

Briggs, V. M., Jr., *Immigration Policy and the American Labor Force*, Johns Hopkins University Press, Baltimore, MD ve Londra, 1984.

Brubaker, W. P.. (der.), *Immigration and the Politics of Citizenship in European and North America*, University Press of America, Lanham, MD, 1989.

Bundesgrenzschutzamt, *Fulfillment of the Border Police Tasks in the Federal Republic of Germany*, Isabelle Vosswinkel tarafından hazırlanmış rapor, Polize-

ihauptkommissarin in BGS, 2001.
Cahill, D., *Intermarriages in International. Contexts*, Scalabrini Migration Center, Quezon City, 1990.
Calavita, K., 'Italy: Immigration, - Economic Flexibility and Policy Responses', W. Cornelius, P. L. Martin ve J. F. Hollifield (der.), *Controlling Immigration: A Global Perspective*, 2. baskı, Stanford University Press, Stanford, CA: 2003.
Camarota, S., *The Open Door*, Center for Immigration Studies, Washington, DC, 2002.
Carnoy, M., *Faded Dreams: The Politics and Economics of Race in America*, Cambridge University Press, Cambridge, 1994.
Castells, M., *The Rise of the Network Society*, Blackwells, Oxford, 1996.
—, *The Power of Identity*, Blackwells, Oxford, 1997.
—, *End of Millennium*, Blackwells, Oxford, 1998.
Castles, S., 'The guest-worker in western Europe: an obituary', *International Migration Review*, 1986, 20: 4.
—, *Migrant Workers and the Transformation of Western Societies*, Cornell University, Ithaca, NY, 1989.
—, 'How nation-states respond to immigration and ethnic diversity', *New Community*, 1995, 21: 3.
—, 'The impacts of emigration on countries of origin', S. Yusuf, W. Wu ve S. Evenett (der.), *Local Dynamics in an Era of Globalization*, Oxford University Press for the World Bank, New York, 2000.
—, 'International migration and the nation-state in Asia', M. A. B. Siddique (der.), *International Migration in the 21st Century*, Edward Elgar, Cheltenham/Northampton, MA, 2001.
Castles, S., Alcorso, C, Rando, G. ve Vasta, E. (der.), *Australia's Italians: Culture and Community in a Changing Society*, Allen & Unwin, Sydney, 1992b.
Castles, S., Booth, H. ve Wallace, T., *Here for Good: Western Europe's New Ethnic Minorities*, Pluto Press, Londra, 1984.
Castles, S., Cope, B., Kalantzis, M. ve Morrissey, M., *Mistaken Identity Multiculturalism and the Demise of Nationalism in Australia*, 3. baskı, Pluto Press, Sydney, 1992c.
Castles, S. ve Davidson, A., *Citizenship and Migration: Globalisation and the Politics of Belonging*, Macmillan, Londra, 2000.
Castles, S., Foster, W., Iredale, R. ve Withers, G., *Immigration and Australia: Myths and Realities*, Allen & Unwin, St. Leonards, NSW, 1998.
Castles, S. ve Kosack, G., *Immigrant Workers and Class Structure in Western Europe*, Oxford University Press, Oxford, 1973 ve 1985.
Castles, S., Rando, G. ve Vasta, E., 'Italo-Australians and Polities', S. Castles, C. Alcorso, G. Rando ve E. Vasta (der.), *Australia's Italians: Culture and Commu-*

nity in a Changing Society, Allen & Unwin, Sydney, 1992a.
Castles, S. ve Vasta, E., 'Australia: new conflicts around old dilemmas', W. Cornelius, P. L. Martin ve J. F. Hollifield (der.), *Controlling Immigration: Global Perspective*, 2. baskı, Stanford University Press, Stanford, CA: 2003.
CCCS (Centre for Contemporary Cultural Studies), The Empire Strikes Back, Hutchinson, Londra, 1982.
Cernea, M. M. ve McDowell, C. (der.), *Risks and Reconstruction: Experiences of Resettlers and Refugees*, World Bank, Washington, DC, 2000.
Chazan, N., 'Engaging the state: Associational life in Sub-Saharan Africa', *State Power and Social Forces*, Cambridge University Press, Cambridge, 1994.
Chimni, B. S., 'The geo-politics of refugee studies: A view from the South', *Journal of Refugee Studies*, 1998, 11: 4.
Chin, K., *Smuggled Chinese: Clandestine Immigration to the United States*, Temple University Press, Philadelphia, 1999.
Chiswick, B. R., 'Are immigrants favorably self-selected? An economic analysis', C B. Bretteli ve J. F. Hollifield (der.), *Migration Theory: Talking Across Disciplines*, Routledge, New York ve Londra, 2000.
Choo, A. L., 'Asian-American political clout grows stronger', *Wall Street Journal*, 21 Şubat 1992.
CIC (Citizenship and Immigration Canada), *Canada's Recent Immigrants: A Comparative Portrait Based on the 1996 Census*, CIC, Ottawa, 2002.
Cinanni, P., *Emigrazione e Imperialismo*, Riuniti, Roma, 1968.
Cinar, D., 'From aliens to citizens: a comparative analysis of rules of transition', R. Baubock (der.), *From Aliens to Citizens*, Avebury, Aldershot,1994.
Cohen, P. ve Bains, H. S. (der.), *Multi-Racist Britain*, Macmillan, Londra, 1988.
Cohen, R., *The New Helots: Migrants in the International Division of Labour*, Avebury, Aldershot, 1987.
—, 'East-West and European migration in a global context', *New Community*, 1991, 18: 1.
—, 'Asian indentured and colonial migration', R. Cohen (der.), *The Cambridge Survey of World Migration*, Cambridge University Press, Cambridge, 1995.
— (der.), *The Cambridge Survey of World Migration*, Cambridge University Press, Cambridge, 1995.
—, *Global Diasporas: An Introduction*, UCL Press, Londra, 1997; Cohen, R. ve Kennedy, P., *Global Sociology*, Palgrave, Basingstoke, 2000.
Cohen, R. ve Layton-Henry, Z. (der.), *The Politics of Migration*, Edward Elgar, Cheltenham / Northampton, MA, 1997.
Cohn-Bendit, D. ve Schmid, T., *Heimat Babylon: Das Wagnis der multi-kulturellen Demokratie*, Hoffmann & Campe, Hamburg, 1993.

Collins, J., 'Fragmentation of the working class', E. L. Wheelwright ve K. Buckley (der.), *Essays in the Political Economy of Australian Capitalism*, c.3, ANZ Books, Sydney, 1978.

—, *Migrant Hands in a Distant Land: Australia's Post-War Immigration*, 2. baskı, Pluto Press, Sydney, 1991.

Collins, J. ve Castles, S., 'Restructuring, migrant labour markets and small business in Australia', *Migration*, 1991, 10.

Collins, J., Gibson, K., Alcorso, C, Castles, S. ve Tait, D., *A Shop Full of Dreams: Ethnic Small Business in Australia*, Pluto Press, Sydney, 1995.

Commission of the European Communities, *Eurobarometer: Public Opinion in the European Community.* Özel sayı: *Racism and Xenophobia*, Commission of the European Community, Brüksel, 1989.

—, *Policies on Immigration and the Social Integration of Migrants in the European Community*, Commission of the European Community, Brüksel, 1990.

Committee for Economic Development, *Reforming Immigration*, Committee for Economic Development, New York, 2001.

Cornelius, W. A., 'Death at the border: efficacy and unintended consequences of US immigration control policy', *Population and Development Review*, 2001, 27(4).

Cornelius, W., Martin, P. ve Hollifield, J., *Controlling Immigration: A Global Perspective*, Stanford University Press, Stanford, CA, 1994.

Cornelius, W., Martin, P. ve Hollifield, J. (der.), *Controlling Immigration: A Global Perspective*, 2. baskı, Stanford University Press, Stanford, CA, 2003.

Costa-Lascoux, J., *De l'Immigre au Citoyen*, La Documentation Francaise, Paris, 1989.

Crock, M. ve Saul, B., *Future Seekers: Refugees and the Law in Australia*, Federation Press, Sydney, 2002.

Croissandeau J. M., 'La formation alternative au chomage?', *Le Monde deI'Education*, Şubat 1984.

Cross, G. S., *Immigrant Workers in Industrial France: The Making of a New Laboring Class*, Temple University Press, Philadelphia, 1983.

Cross, M., 'Race, class formation and political interests: a comparison of Amsterdam and Londra', A. Hargreaves ve J. Leaman, *Racism, Ethnicity and Politics in Contemporary Europe*, Edward Elgar, Aldershot, 1995.

Crossette, B., 'UN warns that trafficking in human beings is growing', *New York Times*, 25 Haziran 2000.

—, 'Annan says terrorism roots are broader than poverty', *New York Times*, 7 Mart 2002a.

—, 'UN coaxes out the wheres and whys of global immigration' *The New York Times*, 7 Temmuz 2002b.

CSIMCED, *Unauthorized Migration: An Economic Development Response*, US Government Printing Office, Washington, DC, 1990.

Curtin, P., 'Africa and global patterns of migration', W. Gungwu (der.), *Global History and Migrations*, Westview, Boulder, 1997.

Davidson, A., *From Subject to Citizen: Australian Citizenship in the Twentieth Century*, Cambridge University Press, Cambridge, 1997.

Davila, R., *The Case of Venezuela*, UN Technical Symposium on International Migration and Development paper, The Hague, 1998.

Davis, M., *City of Quartz: Excavating the Future in Los Angeles*, Verso, Londra, 1990.

de Lattes, A. ve de Lattes, Z., 'International migration in Latin America: Patterns, implications and policies', Informal Expert Group Meeting on International Migration, UN Economic Commission for Europe/UNPF paper, Cenevre, 1991.

de Lepervanche, M., 'Australian immigrants 1788-1940', E. L. Wheelwright and K. Buckley (der.), *Essays in the Political Economy of Australian Capitalism*, c.1, ANZ Books, Sydney, 1975.

de Montvalon, J. B., 'Le gouvernement Raffarin 2 s'ouvre davantage a lasociete civile', *Le Monde*, 19 Haziran 2002.

Decloitres, R., *The Foreign Worker*, OECD, Paris, 1967.

Deng, F., *Report of the Seminar on Internal Displacement in Indonesia: Towards an Integrated Approach*, UN Commission on Human Rights, New York, 2001.

Derisbourg, J. P., 'L'Amerique latine entre Etats-Unis et Union europeenne', *Politique Etrangere*, 2002, 67: 2.

DeSipio, L., 'Building America, one person at a time: Naturalization and political behavior of the naturalized in contemporary American polities', G.Gerstle ve J. Mollenkopf (der.), *E Pluribus Unum?*, Russell Sage Foundation, New York, 2001.

DeWind, J., Hirschman, C. ve Kasinitz, P. (der.), *Immigrant Adaptation and Native-born Responses in the Making of Americans, International Migration Review*, özel sayı, c.31, Center for Migration Studies, New York, 1997.

Dieux, H., 'Transferts de pauvrete au Portugal', *Le Monde Diplomatique*, 5 Temmuz 2002.

DIMA (Department of Immigration and Multicultural Affairs), *A New Agenda for Multicultural Australia*, DIMA, Canberra, 1999.

DIMIA (Department of Immigration and Multicultural Affairs and Indigenous Affairs), *Key Facts in Immigration*, DIMIA, Canberra, 2001.

Dohse, K., *Ausldndische Arbeiter and biirgerliche Staat*, Hain, Konistein/Taunus: Hain, 1981.

Drbohlav, D., 'The Czech Republic', C. Wallace ve D. Stola (der.), *Patterns of Migration in Central Europe*, Palgrave, Basingstoke/New York, 2001.

Dubet, F. ve Lapeyronnie, D., *Les Quartiers d'Exil*, Seuil, Paris, 1992.

El-Sohl, C., 'Calculating the risks of resettlement: Egyptian peasant families in Iraq', S. Shami (der.), *Population Displacement and Resettlement: Development and Conflict in the Middle East*, Center for Migration Studies, New York, 1994.

Engels, F., 'The condition of the working class in England', *Marx, Engels on Britain*, Foreign Languages Publishing House, Moskova, 1962.

Entzinger, H. B., 'The Netherlands', T. Hammar (der.), *Europe Immigration Policy: A Comparative Study*, Cambridge University Press, Cambridge, 1985.

—, 'The rise and fall of multiculturalism: The case of the Netherlands', C. Joppke ve E. Morawaska (der.), *Towards Assimilation and Citizenship: Immigration in Liberal Nation-States*, Palgrave, Londra, 2002.

Esman, M. J., *Ethnic Politics*, Cornell University Press, Ithaca, NY ve Londra, 1994.

Essed, P., *Understanding Everyday Racism*, Sage, Londra ve Newbury Park, Yeni Delhi, 1991.

European Parliament, *Committee of Inquiry into the Rise of Fascism and Racism in Europe: Report on the Findings of the Inquiry*, European Parliament, Strasbourg, 1985.

Evans, L. ve Papps, I., 'Migration dynamics in the GCC countries', R. Appleyard (der.), *Emigration Dynamics in Developing Countries*, c.IV, *The Arab Region*, Ashgate, Aldershot, 1999.

Fadil, M. A., 'Les effets de émigration de main d'oeuvre sur la distributiondes revenus et les modeles de consommation dans 1'economie egyptienne', *RevueTiers Monde*, 1985, 26: 103.

Faist, T., *The Volume and Dynamics of International Migration and Transnational Social Spaces*, Oxford University Press, Oxford, 2000.

Fakiolas, R., 'Greek migration and foreign immigration in Greece', R. Rotte ve P. Stein (der.), *Migration Policy and the Economy: International Experiences*, Hans Seidel Stiftung, Münih, 2002.

Farrag, M., 'Emigration dynamics in Egypt', R. Appleyard (der.), *Emigration Dynamics in Developing Countries*, c.IV, *The Arab Region*, Ashgate, Aldershot, 1999.

Fassman, H. ve MCinz, R., *European Migration in the late*, International Institute for Applied System Analysis, Laxenburg, Austria, 1994.

Favell, A., *Philosophies of Integration: Immigration and the Idea Citizenship in France and Britain*, Macmillan, Londra, 1998.

Fawcett, J. T. ve Arnold, F., 'Explaining diversity: Asian and Pacific immigration systems', J. T. Fawcett ve B. V. Carino (der.), *Pacific Bridges: The New Immig-*

ration from Asia and the Pacific Islands, Center for Migration Studies, New York, 1987.

Feagin, J. R., *Racial and Ethnic Relations*, Prentice-Hall, Englewood Cliffs, NJ, 1989.

Feldblum, M., *Reconstructing Citizenship*, State University of New York Press, Albany, NY, 1999.

Fergany, N., 'Migrations inter-arabes et developpement', *Revue Tiers Monde*, 1985, 26: 103.

Ferguson, E., 'Drowned in a sea of apathy', *Guardian Weekly*, 26 Ocak 1997.

Findlay, S., 'Compelled to move: the rise of forced migration in Sub-Saharan Africa', M. Siddique (der.), *International Migration into the 21st Century*, Edward Elgar, Chelrenham/Northampton, MA, 2001.

Fishman, J. A., *The Rise and Fall of the Ethnic Revival: Perspectives on Language and Ethnicity*, Mouton, Berlin, New York ve Amsterdam, 1985.

Fix, M. ve Passel, J. S., *Immigration and Immigrants: Setting the Record Straight*, The Urban Institute, Washington, DC, 1994.

Foot, P., *Immigration and Race in British Politics*, Penguin, Harmondsworth, 1965.

Foster, W., *Immigration and the Australian Economy*, DIMA, Canberra, 1996.

Fox-Genovese, E. ve Genovese, E. D., *Fruits of Merchant Capital: Slavery and Bourgeois Property in the Rise and Expansion of Capitalism*, Oxford University Press, New York ve Oxford, 1983.

Fregosi, R., 'Au-delà de la crise financière et institutionnelle, l'Argentine en quête d'un véritable projet', *Politique Etrangère*, 2002, 67: 2.

French, H. W., 'Sugar harvest's bitter side: some call it slavery', *New York Times*, 27 Nisan 1990.

—, 'Haitians expelled by Santo Domingo', *New York Times*, 11 Ağustos 1991.

Funcke, L., *Bericht der Beauftragten der Bundesregierung fur die Integration der auslcindischen Arbeitnehmer und ihrer familienangehorigen*, German Government, Bonn, 1991.

Gallagher, A. 'Trafficking, smuggling and human rights: tricks and treaties', *Forced Migration Review*, 2002, 12.

Gallagher, D. ve Diller, J. M., *At the Crossroads between Uprooted People and Development in Central America*, Commission for the Study of International Migration and Cooperative Economic Development, Working Paper No. 27, Washington, DC, 1990.

Garrard, J. A., *The English and Immigration: A Comparative Study of the Jewish Influx 1880-1910*, Oxford University Press, Oxford, 1971.

Gaspard, F., *Une petite Ville en France*, Gallimard, Paris, 1990.

Geddes, A., *Immigration and European Integration: Towards Fortress Europe?* Manchester University Press, Manchester and NY, 2000.

Geddes, A. ve Favell, A., *The Politics of Belonging: Migrants and Minorities in Contemporary Europe*, Ashgate, Aldershot, 1999.

Geertz, C., *Old Societies and New States - The Quest for Modernity in Asia and Africa*, Free Press, Glencoe, ILL, 1963.

Gellner, E., *Nations and Nationalism*, Blackwell, Oxford, 1983.

Gerstle, G. ve Mollenkopf, J. (der.), *E Pluribus Unum?*, Russell Sage Foundation, New York, 2001.

Gibney, M. J., *Outside the Protection of the Law: The Situation of Irregular Migrants in Europe*, Refugee Studies Centre, Oxford, 2000.

Gilroy, P. ve Lawrence, E., 'Two-tone Britain: White and black youth and the politics of anti-racism', P. Cohen ve H. S. Bains (der.), *Multi-Racist Britain*, Macmillan, Londra, 1988.

Glazer, N. ve Moynihan, D. P., 'Introduction', N. Glazer ve D. P. Moynihan (der.), *Ethnicity: Theory and Experience*, Harvard University Press, Cambridge, MA, 1975.

Glick-Schiller, N., 'Citizens in transnational nation-states: the Asian experience", K. Olds, P. Dicken, P. F. Kelly, L. Kong ve H. W.-C. Yeung (der.), *Globalisation and the Asia-Pacific: Contested Territories*, Routledge, Londra, 1999.

Glover, S., Gott, C, Loizillon, A., Portes, J., Price, R., Spencer, S., Srinivasan, V. ve Willis, C., *Migration: An Economic and Social Analysis*, Home Office, Londra, 2001.

Go, S. P., 'The Philippines: a look into the migration scenario in the nineties', OECD, *Migration and Regional Economic Integration in Asia*, OECD, Pans, 1998.

—, 'Detailed case study of the Philippines', R. Iredale, C. Hawksley ve K. Lyon (der.), *Migration Research and Policy Landscape: Case Studies of Australia, the Philippines and Thailand*, Asia-Pacific Migration Research Network, Wollongong, 2002.

Goldberg, D. T. ve Solomos, J. (der.), A *Companion to Racial and Ethnic Studies*, Blackwell, Maiden, MA ve Oxford, 2002.

Gonzalez, J. L. I., *Philippine Labour Migration: Critical Dimensions of Public Policy*, Institute of South-East Asian Studies, Singapur, 1998.

Guimezanes, N., 'Acquisition of nationality in OECD countries', OECD, *Trends in International Migration: Annual Report*, OECD, Paris, 1995.

Gurr, T. R. ve Harf, B., *Ethnic Conflict in World Politics*, Westview, Boulder, CO, 1994.

Gutmann, A. (der.), *Multiculturalism: Examining the Politics of Recognition*, Princeton University Press, Princeton, NJ, 1994.

Habermas, J., *The Postnational Constellation*, MIT Press, Boston, 2001.

Halliday, F., 'Migrations de main d'oeuvre dans le monde arabe: l'envers dunouvel ordre economique', *Revue Tiers Monde*, 1985, 26: 103.

Hammar, T. (der.), *European Immigration Policy: A Comparative Study*, Cambridge University Press, Cambridge, 1985a.

—, 'Sweden', T. Hammar (der.), *European Immigration Policy: A Comparative Study*, Cambridge University Press, Cambridge, 1985b.

—, *Democracy and the Nation-State: Aliens, Denizens and Citizens in a World of International Migration*, Avebury, Aldershot, 1990.

Hardt, M. ve Negri, A., *Empire*, Harvard University Press, Cambridge, MA, 2000.

Hargreaves, A. ve Leaman, J., *Racism, Ethnicity and Politics in Contemporary Europe*, Edward Elgar, Aldershot, 1995.

Harris, N., *The New Untouchables: Immigration and the New World Worker*, I. B. Tauris, Londra, 1995.

—, *The New Untouchables: Immigration and the New World Worker*, Penguin, Harmondsworth, 1996.

Hars, A., Sik, E. ve Toth, J., 'Hungary', C. Wallace ve D. Stola (der.), *Patterns of Migration in Central Europe*, Palgrave, Basingstoke/New York, 2001.

Haussermann, H. ve Kazepov, Y., 'Urban poverty in Germany', E. Mingione (der.), *Urban Poverty and the Underclass*, Blackwell, Oxford, 1996.

HCI, *Journal Official, Assemblee Nationale*, French Government, Paris, 7 Haziran 1991.

Held, D., McGrew, A., Goldblatt, D. ve Perraton, J., *Global Transformations: Politics, Economics and Culture*, Polity, Cambridge, 1999.

Hobsbawn, E., *Age of Extremes: The Short Twentieth Century, 1914-1991*, Michael Joseph, Londra, 1994.

Hoffmann, L., *Die unvollendete Republik*, Pappy Rossa Verlag, Köln, 1990.

Hollifield, J. F., 'The politics of international migration: how can we "bring the state back in"?', C. B. Brettell ve J. F. Hollifield (der.), *Migration Theory: Talking Across Disciplines*, Routledge, New York ve Londra, 2000.

—, 'France', W. Cornelius, P. L. Martin ve J. F. Hollifield (der.), *Controlling Immigration: A Global Perspective*, Stanford University Press, Stanford, CA, 2003.

Home Office, *The Response to Racial Attacks and Harassment: Guidance for the Statutory Authorities - Report of the Inter-Departmental Racial Attacks Group*, Home Office, Londra, 1989.

—, *Statistics on Race and the Criminal Justice System*, Home Office, Londra, 2000.

Homze, E. L., *Foreign Labor in Nazi Germany*, Princeton University Press, Englewood Cliffs, NJ, 1967.

Honekopp, E., *Central and East Europeans in the Member Countries of the European Union since 1990: Development and Structure of Migration, Population and Employment*, Institute for Employment Research, Münih, 1999.

Hugo, G., *The Economic Implications of Emigration from Australia*, Australian Government Publishing Service, Canberra, 1993.
—, 'Migration and the family', *Occasional Papers Series for the International Year of the Family: 12*, United Nations, Viyana, 1994.
Hulse, C. V., 'Gephardt is preparing a measure to legalize illegal immigrants', *New York Times*, 23 Temmuz 2002.
Hunter, S., *Islam, Europe's Second Religion*, Praeger, New York, 2002.
Ignatieff, M., *Blood and Belonging: journeys into the New Nationalism*, Vintage, New York, 1994.
INS, *Statistical Yearbook of the Immigration and Naturalization Service*, 1999, US Government Printing Office, Washington, DC, 2002a.
—, *Statistical Yearbook of the Immigration and Naturalization Service, 2000*, US Government Printing Office) (http://www.ins.usdoj/gov/graphics/aboutins/statistics/yearbook2000.pdf), Washington, DC, 2002b.
International Migration Review, Special Issue on Civil Rights and the Sociopolitical Participation of Migrants, 1985, 19: 3.
—, Special Silver Anniversary Issue, 1989, 23: 3.
—, Special Issue on the New Europe and International Migration, 1992, 26: 2.
IOM, *Trafficking in Migrants*, IOM Policy and Responses, Cenevre, 1999.
—, *Migrant Trafficking and Human Smuggling in Europe*, IOM, Cenevre, 2000a.
—, *World Migration Report 2000*, IOM, Cenevre, 2000b.
Ireland, P., *The Policy Challenge of Ethnic Diversity*, Harvard University Press, Cambridge, MA, 1994.
ISMU-Cariplo, *Sesto Rapporto sulle Migrazioni in Italia*, Franco Angeli, Milan, 2001.
Istat, *Annuario Statistico Italiano*, Istituto Poligrafico dello Stato, Roma, 2001.
Jackson, J. A., *The Irish in Britain*, Routledge ve Kegan Paul, Londra, 1963.
Jakubowicz, A., 'The state and the welfare of immigrants in Australia', *Ethnic and Racial Studies*, 1989, 12:1.
Johnson, I., 'Muslim extremism perplexes Germany on eve of elections', *The Wall Street Journal*, 20 Eylül 2002.
Johnson, I. ve Gugath, B., 'Turkish voters are transforming political landscape in Germany', *The Wall Street Journal*, 29 Eylül 2002.
Joly, D., 'Les musulmans a Birmingham', R. Leveau ve G. Kepel (der.), *Les Musulmans dans la Societe Francaise*, Presse de la Fondation Nationale des Sciences Politiques, Paris, 1988.
Jones, S., *Making Money Off Migrants: The Indonesian Exodus to Malaysia*, Asia 2000 Foundation and Centre for Asia-Pacific Social Transformation Studies, Hong Kong ve Wollongong: 2000.
Joppke, C., *Immigration and the Nation-State*, Oxford University Press, Oxford, 1999.

Jupp, J. (der.), *The Australian People: An Encyclopedia of the Nation, its People and their Origins*, Cambridge University Press, Cambridge, 2001.

Jupp, J., York, B. ve McRobbie, A., *The Political Participation of Ethnic Minorities in Australia*, Australian Government Publishing Service, Canberra, 1989.

Kaldor, M., *New and Old Wars: Organized Violence in a Global Era*, 2. baskı, Polity, Cambridge, 2001.

Kassim, A., 'The case of a new receiving country in the developing world: Malaysia', *United Nations Technical Symposium on International Migration and Development*, yayımlanmamış bildiri, The Hague, 1998.

Kastoryano, R., *La France, l'Allemagne et leurs immigres: negocier l'identite*, Armand Colin, Paris, 1996.

Kay, D. ve Miles, R., *Refugees or Migrant Workers? European Volunteer Workers in Britain 1946-1951*, Routledge, Londra, 1992.

Keeley, C. B., 'The international refugee regimes(s): the end of the Cold War matters', *International Migration Review*, 2001, 35: 1.

Kepel, G. ve Leveau, R., *Les Banlieues d'Islam*, Seuil, Paris, 1987.

Kerr, M. ve Yassin, E. S., *Rich and Poor States in the Middle East: Egypt and the New Arab Order*, Westview Press, Boulder, CO, 1982.

Kharoufi, M., 'Forced migration in the Senegalese Mauritanian Conflict: The consequences for the Senegal River Valley', S. Shami (der.), *Population Displacement and Resettlement*, Center of Migration Studies, New York, 1994.

Kindleberger, C. P., *Europe's Postwar Growth: The Role of Labor Supply*, Harvard University Press, Cambridge, MA, 1967.

King, R., 'Southern Europe in the changing global map of migration', R. King, G. Lazaridis ve C. Tsardanidis (der.), *Eldorado or Fortress? Migration in Southern Europe*, Macmillan, Londra, 2000.

— (der.), *The Mediterranean Passage: Migration and New Cultural Encounters in Southern Europe*, Liverpool University Press, Liverpool, 2001.

King, R., Lazaridis, G. ve Tsardanidis, C. (der.), *Eldorado or Fortress? Migration in Southern Europe*, Macmillan, Londra, 2000.

Kiser, G. ve Kiser, M. (der.), *Mexican Workers in the United States*, University of New Mexico Press, Albuquerque, 1979.

Klekowski Von Koppenfels, A., *The Role of Regional Consultative Processes in Managing International Migration*, IOM, Cenevre, 2001.

Klug, F., ' "Oh to be in England": the British case study', N. Yuval-Davis ve E. Anthias (der.), *Woman-Nation-State*, Macmillan, Londra, 1989.

Komai, H., *Migrant Workers in Japan*, Kegan Paul International, Londra, 1995.

Kondo, A., 'Citizenship rights for aliens in Japan', A. Kondo (der.), *Citizenship in a Global World*, Palgrave, Basingstoke, 2001.

Koopmans, R. ve Statham, P., *Challenging Immigration and Ethnic Relations Politics*, Oxford University Press, Oxford, 2000.

Kop, Y. ve Litan, R. E., *Sticking Together: The Israeli Experiment in Pluralism*, The Brookings Institute, Washington, DC, 2002.

Koslowski, R., *Migrants and Citizens*, Cornell University Press, Ithaca, NY, 2000.

Kramer, R., *Developments in International Migration to the United States*, Department of Labor, Washington, DC, 1999.

Kratochwil, H. K., 'Cross-border population movements and regional economic integration in Latin America', ZOM *Latin America Migration Journal*, 1995, 13: 2.

Kritz, M., 'Population growth and international migration: is there a link?', A. Zolberg ve P. Benda (der.), *Global Migrants, Global Refugees*, Berghahn Books, New York/Oxford, 2001.

Kritz, M. M., Keely, C. B. ve Tomasi, S. M. (der.), *Global Trends in Migration*, Center for Migration Studies, New York, 1983.

Kritz, M. M., Lin, L. L. ve Zlotnik, H. (der.), *International Migration Systems: A Global Approach*, Clarendon Press, Oxford, 1992.

Kubat, D., 'Asian immigrants to Canada', J. T. Fawcett ve B. V. Carino (der.), *Pacific Bridges: The blew Immigration from Asia and the Pacific Islands*, Center for Migration Studies, New York, 1987.

Kyle, D. ve Koslowski, R., *Global Human Smuggling*, Johns Hopkins University Press, Baltimore ve Londra, 2001.

Kymlicka, W., *Multicultural Citizenship*, Clarendon Press, Oxford, 1995.

La lettre de la citoyennete, 2001, no.53, Eylül-Ekim 2001.

Laacher, S., 'Comment les "papiers" peuvent changer la vie', *Le MondeDiplomatique, Histoires d'Immigration*, 2002.

Lapeyronnie, D., Frybes, M., Couper, K. ve Joly, D., *L'Integration des Minorites Immigrees, Etude Comparative: France - Grande Bretagne*, Agence pour le Developpement des Relations Interculturelles, Paris, 1990.

Laqueur, W., *A History of Zionism*, Holt, Rinehart & Winston, New York, 1972.

Larsson, S., 'Swedish racism: the democratic way', *Race and Class*, 1991, 32: 3.

Layton-Henry, Z., *A Report on British Immigration Policy since 1945*, University of Warwick, Coventry, 1981.

—, 'Race and the Thatcher Government', Z. Layton-Henry ve P. B. Rich (der.), *Race, Government and Politics in Britain*, Macmillan, Londra, 1986.

— (der.), *The Political Rights of Migrant Workers in Western Europe*, Sage, Londra, 1990.

—, 'Britain: from immigration control to migration management', W. Cornelius, P. L. Martin ve J. F. Hollifield (der.), *Controlling Immigration: A Global Perspective*, 2. baskı, Stanford University Press, Stanford, CA, 2003.

Layton-Henry, Z. ve Rich, P. B. (der.), *Race, Government and Politics in Britain*, Macmillan, Londra, 1986.

Lazcko, F., 'Irregular migration in Central and Eastern Europe: An overview of return policies and procedures', C. Wallace ve D. Stola (der.), *Patterns of Migration in Central Europe*, Palgrave, Basingstoke, 2001.

Lebon, A., *Immigration et presence etrangere en France en 1999*, La documentation française, Paris, 2000.

Lee, J. S. ve Wang, S.-W., 'Recruiting and managing of foreign workers in Taiwan', *Asian and Pacific Migration Journal*, 1996, 5: 2-3.

Leggewie, C., *Multi Kulti: Spielregeln fiir die Vielvolkerrepublik*, Rotbuch, Berlin, 1990; Lequin, Y. (der.), *La Mosaique France*, Larousse, Paris, 1988.

Leveau, R., Wihtol de Wenden, C. ve Mohsen-Finan, K. (der.), *Nouvelles citoyennetés: Réfugiés et sans-papiers dans l'espace européen*, Institut francais des relations internationales, Paris, 2001.

Lever-Tracy, C. ve Quinlan, M., *A Divided Working Class*, Routledge, Londra, 1988.

Lidgard, J. M., 'East Asian migration to Aotearoa/New Zealand: Perspectives of some new arrivals', *Population Studies Centre Discussion Papers: 12*, University of Waikato, Hamilton, 1996.

Light, I. ve Bonacich, E., *Immigrant Entrepreneurs*, University of California Press, Berkeley, CA, 1988.

Lim, L. L., 'The migration transition in Malaysia', *Asian and Pacific Migration Journal*, 1996, 5: 2-3.

Lim, L. L. ve Oishi, N., 'International labor migration of Asian women', *Asian and Pacific Migration Journal*, 1996, 5: 1.

Lloyd, C., 'Concepts, models and anti-racist strategies in Britain and France', *New Community*, 1991, 18: 1.

Lluch, V., 'Apartheid sous plastique a El Ejido', *Le Monde Diplomatique, Histoires d'lmmigration*, 2002, 85-89.

Loescher, G., *The UNHCR and World Politics: A Perilous Path*, Oxford University Press, Oxford, 2001.

Lohrmann, R., 'Irregular migration: A rising issue in developing countries', *International Migration*, 1987, 25: 3.

Lopez-Garcia, B., 'La regularisation des Maghrebins sans papiers en Maroc', R. Leveau, C. Wihtol de Wenden ve K. Mohsen-Finan (der.), *Nouvelles citoyennetés: Réfugeés et sans-papiers dans l'espace européen*, IFRI, Paris, 2001.

Loutete-Dangui, N., 'L'immigrarion etrangere au Congo', Association Internationale des Demographes de Langue Francaise, *Les Migrations Internationales*, Edition de PINED, Paris, 1988.

Lucassen, J., 'Emigration to the Dutch colonies and the USA', R. Cohen (der.), *The Cambridge Survey of World Migration*, Cambridge University Press, Cambridge, 1995.

Luso-American Development Foundation, *Metropolis International Workshop Preceedings*, Luso-America Development Foundation, Lizbon, 1999.

Lutz, H, Phoenix, A. ve Yuval-Davis, N., 'Introduction: nationalism, racism and gender', H. Lutz, A. Phoenix ve N. Yuval-Davis (der.), *Crossfires: Nationalism, Racism and Gender in Europe*, Pluto Press, Londra, 1995.

MacMaster, N., 'The "seuil de tolerance": the uses of a "scientific" racist concept', M. Silverman (der.), *Race, Discourse and Power in France*, Avebury, Aldershot, 1991.

Maguid, A., 'The importance of systematizing migration information for making policy: recent initiatives and possibilities for Latin America and the Caribbean', *IOM Latin America Migration Journal*, 1993, 11: 3.

Mann, J. A., 'For Millions in Colombia, Venezuela is El Dorado', *New York Times*, 23 Aralık 1979.

Marcus, J., *The National Front and French Politics*, New York University Press, New York, 1995.

Mares, P., *Borderline: Australia's Treatment of Refugees and Asylum Seekers*, UNSW Press, Sydney, 2001.

Marie, Claude-Valentin, 'Measures taken to combat the employment of undocumented foreign workers in France', OECD, *Combating the Illegal Employment of Foreign Workers*, OECD, Paris, 2000.

Marshall, T. H., 'Citizenship and social class', *Class, Citizenship and Social Development: Essays by T. H. Marshall*, Anchor Books, New York, 1964.

Martin, P. L., *The Unfinished Story. Turkish Labour Migration to Western Europe*, ILO, Cenevre, 1991.

—, *Trade and Migration: NAFTA and Agriculture*, Institute for International Economics, Washington, DC, 1993.

—, 'Labor contractors: a conceptual overview', *Asian and Pacific Migration Journal*, 1996, 5: 2-3.

—, *Immigration and the Changing Face of Rural and Agricultural America*, Urban Institute, yayımlanmamış makale, Washington, DC, 2002.

Martin, P. L., Mason, A. ve Nagayama, T., 'Introduction to special issue on the dynamics of labor migration in Asia', *Asian and Pacific Migration Journal*, 1996, 5: 2-3.

Martin, P. L. ve Miller, M. J., 'Smuggling and trafficking: A conference report', *International Migration Review*, 2000a, 34: 3.

—, *Employer Sanctions: French, German and US Experiences*, ILO, Cenevre, 2000b.

Martin, P. L. ve Taylor, J. E., 'Managing migration: the role of economic policies', A. Zolberg ve P. Benda, *Global Migrants, Global Refugees*, Berghahn Books, New York, 2001.

Martin, P. L. ve Widgren, J., 'International migration: a global challenge', *Population Bulletin*, 1996, 51: 1.

Martinez, J. N., 'Social effects of labour migration: the Colombian experience', *International Migration*, 1989, 27: 2.

Martiniello, M., 'Citizenship of the European Union: a critical view', R. Baubock (der.), *From Aliens to Citizens*, Avebury, Aldershot, 1994.

Massey, D. S., Alarcon, R., Durand, J. ve Gonzalez, *Return to Aztlan -The Social Process of International Migration from Western Mexico*, University of California Press, Berkeley, 1987.

Massey, D. S., Arango, J., Hugo, G. ve Taylor, J. E., 'Theories of international migration: a review and appraisal', *Population and Development Review*, 1993, 19.

—, 'An evaluation of international migration theory: the North American case', *Population and Development Review*, 1994, 20.

Massey, D. S., Arango, J., Hugo, G., Kouaouci, A., Pellegrino, A. ve Taylor, J. E., *Worlds in Motion, Understanding International Migration at the End of the Millennium*, Clarendon Press, Oxford, 1998.

McAllister, I., 'Political attitudes and electoral behaviour', J. Jupp (der.), *The Australian People: An Encyclopedia of the Nation, its People and their Origins*, Angus & Robertson, Sydney, 1988.

McCarthy, J., *Death and Exile: The Ethnic Cleansing of Ottoman Muslims 1821-1922*, Darwin Press, Princeton, 1995.

Meissner, D., Papademetriou, D. ve North, D., *Legalization of Undocumented Aliens: Lessons from Other Countries*, Carnegie Endowment for International Peace, Washington, DC, 1987.

Messina, A., 'Anti-immigrant illiberalism and the "new" ethnic and racial minorities in Western Europe', *Patterns of Prejudice*, 1989, 23: 3.

—, 'The not so silent revolution: postwar migration to Western Europe,' *World Politics*, 1996, 49.

— (der.), *West European Immigration and Immigrant Policy in the New Century*, Praeger, Westport, CT ve Londra, 2002.

Miles, R., *Racism*, Routledge, Londra, 1989.

Miller, A., *Leaving the Land of the Setting Sun: Transnationalization of Algerian Terrorism and Transatlantic Security*, University of Wisconsin, Madison, WI, 2002.

Miller, J., 'Wave of Arab migration ending with oil boom', *New York Times*, 6 Ekim 1985.

—, 'Egyptians now replace other Arabs in Saudi jobs', *New York Times*, 4 Şubat 1991.

Miller, M. J., *The Problem of Foreign Worker Participation and Representation in France, Switzerland and the Federal Republic of Germany*, University of Wisconsin, Madison, WI, 1978.

—, *Foreign Workers in Western Europe: An Emerging Political Force*, Praeger, New York, 1981.

—, 'Industrial policy and the rights of labor: the case of foreign workers in the French automobile assembly industry', *Michigan Yearbook of International Legal Studies*, 1984, vi.

—, 'Policy ad-hocracy: the paucity of coordinated perspectives and policies', *The Annals*, 1986, 485.

—, 'Continuities and Discontinuities in Immigration Reform in Industrial Democracies', H. Entzinger ve J. Carter (der.), *International Review of Comparative Public Policy*, c.1, JAI Press, Greenwich, CT ve Londra, 1989.

—, 'La nouvelle loi américaine sur l'immigration: vers un modèle d'après-guerre froide', *Revue Europeenne des Migrations Internationales*, 1991, 7: 3.

—, 'Towards understanding state capacity to prevent unwanted migration: employer *sanctions enforcement*, France, 1975-1990', *Western European Politics*, 1994, 17: 2.

—, 'International migration in post-Cold War international relations', Pontifical Council for the Pastoral Care of Migrants and Itinerant People (der.), *Migration at the Threshold of the Third Millenium*, Pontifical Council for the Pastoral Care of Migrants and Itinerant People, Vatikan, 1998.

—, 'Prevention of unauthorized migration', A. Bernstein ve M. Weiner (der.), *Migration and Refugee Policies: An Overview*, Pinter, Londra ve New York, 1999.

—, 'Continuity and change in postwar French legalization policy', A. Messina (der.), *West European Immigration and Immigrant Policy in the New Century*, Praeger, Westport, CT ve Londra, 2002.

Miller, M. J. ve Martin, P., 'Prospects for cooperative management of international migration in the 21st century', *Asian and Pacific Migration Journal*, 1996, 5: 2-3.

Milward, A., *The European Rescue of the Nation State*, Routledge, Londra, 1992.

Mingione, E., *Urban Poverty and the Underclass*, Blackwell, Oxford, 1996.

Mingione, E. ve Qassoli, F., 'The participation of immigrants in the underground economy in italy', R. King, G. Lazaridis ve C. Tsardariidis (der.), *Eldorado or Fortress? Migration in Southern Europe*, Macmillan, Basingstoke, 2000.

Mitchell, C., 'International migration, international relations and foreignpolicy', *International Migration Review*, Special Silver Anniversary Issue, 1989, 23: 3.

—, *Western Hemisphere Immigration and United States Foreign Policy*, The Penn State University Press, University Park, PA, 1992.

Moch, L. P., *Moving Europeans: Migration in Western Europe Since 1650*, Indiana University Press, Bloomington, IN, 1992.

—, 'Moving Europeans: historical migration practices in Western Europe', R. Cohen (der.), *The Cambridge Survey of World Migration*, Cambridge University Press, Cambridge, 1995.

Mohsen-Finan, K. (der.), *L'Algerie: Une improbable sortie de crise?*, Institut Français des Relations internationales, Paris, 2002.

Montwieler, N. H., *The Immigration Reform Law of 1986*, The Bureau of National Affairs Inc., Washington, DC, 1987.

Mori, H., *Immigration Policy and Foreign Workers in Japan*, Macmillan, Londra, 1997.

Morokvasic, M., 'Birds of passage are also women', *International Migration Review*, 1984, 18: 4.

Morrison, J., *The Cost of Survival: The Trafficking of Refugees to the UK*, British Refugee Council, Londra, 1998.

Mosse, G. C., *Towards the Final Solution*, University of Wisconsin Press, Madison, 1985.

Mtinz, R., 'A continent of migration: European mass migration in thetwentieth century', *New Community*, 1996, 22: 2.

Muus, P. J. *Migration, Minorities and Policy in the Netherlands. Recent Trends and Developments - Report for SOPEMI*, University of Amsterdam, Department of Human Geography, Amsterdam, 1991.

—, *Migration, Immigrants and Policy in the Netherlands - Report for SOPEMI 1995*, Centre for Migration Research, Amsterdam, 1995.

Myers, N. ve Kent, J., *Environmental Exodus: An Emergent Crisis in the Global Arena*, Climate Institute, Washington, DC, 1995.

Nieves, E., 'Illegal immigrant death rates rise sharply in barren areas', *The New York Times*, 6 Ağustos 2002.

Nirumand, B. (der.), *Angst vor den Deutschen: Terror gegen Auslander undder Zerfall des Rechtstaates*, Rowohlt, Reinbek bei Hamburg, 1992.

NMAC (National Multicultural Advisory Council, Commonwealth of Austtalia), *Australian Multiculturalism for a New Century: Towards inclusiveness*, NMAC, Canberra, 1999.

Noble, K. B., 'Congo expelling Zairian citizens', *New York Times*, 11 Aralık 1991.

Noiriel, G., *Le creuset francais: Histoire de l'immigration XIXe-XXe siecles*, Seuil, Paris, 1988.

Nygard, A.-C. ve Stacher, I., 'Towards a harmonised migration and asylum regime in Europe', C. Wallace ve D. Stola (der.), *Patterns of Migration in Central Eu-*

rope, Palgrave, Basingstoke.
OECD, *The Future of Migration*, OECD, Paris, 1987.
—, *Trends in International Migration: Annual Report 1991*, OECD, Paris, 1992.
—, *Trends in International Migration: Annual Report 1993*, OECD, Paris, 1994.
—, *Trends in International Migration: Annual Report 1994*, OECD, Paris, 1995.
—, *Trends in International Migration: Annual Report 1996*, OECD, Paris, 1997.
—, *Migration, Free Trade and Regional Integration in North America*, OECD, Paris, 1998a.
—, *Trends in International Migration: Annual Report 1998*, OECD, Paris, 1998b.
—, *Combating the Illegal Employment of Foreign Workers*, OECD, Paris, 2000.
—, *Trends in International Migration: Annual Report 2000*, OECD, Paris, 2001.
Oezcan, V., *Germany: Immigration in Transition*, Migration Policy Institute, (http://www.migrationinformation.org/ sayı 2002.
Oishi, N., 'Training or employment? Japanese immigration policy in dilemma', *Asian and Pacific Migration Journal*, 1995, 4: 2-3.
Okolski, M., 'Incomplete migration: a new form of mobility in Central and Eastern Europe. The Case of Polish and Ukrainian Migrants', C. Wallace ve D. Stola (der.), *Patterns of Migration in Central Europe*, Palgrave, Basingstoke, 2001.
Okuda, M., 'Asian newcomers in Shinjuku and Ikebukuro area, 1988-98: reflections on a decade of research', *Asian and Pacific Migration Journal*, 2000, 9: 3.
Okunishi, Y., 'Labor contracting in international migration: The Japanese case and implications for Asia', *Asian and Pacific Migration Journal*, 1996, 5: 2-3.
OMA (Office of Multicultural Affairs), *National Agenda for a Multicultural Australia*, AGPS, Canberra, 1989.
ONS (Office of National Statistics), *Population Trends. Autumn: 105*, ONS, Londra, 2001.
Oriol, P., 'Des commissions consultatives au droit de vote', *Migrations Societe*, 2001, 13: 73.
Ouedraogo, D., 'Population, migrations et developpement', *Revue Europe-enne des Migrations Internationales*, 1994, 10: 3.
Papantoniou-Frangouli, M. ve Leventi, K., 'The legalization of aliens in Greece', *International Migration Review*, 2000, 34: 3.
Parisot, T., 'Quand Pimmigration tourne a l'esclavage', *Le Monde Diplomatique*, 20-21 Haziran 1998.
Pascoe, R., 'Place and community: the construction of Italo-Australian space', S. Castles, C. Alcorso, G. Rando ve E. Vasta (der.), *Australia's Italians: Culture and Community in a Changing Society*, Allen & Unwin, Sydney, 1992.
Pean, L., 'L'alliance hégémonique insulaire', *Le Monde Diplomatique*, Ağustos 1982.

Pelligrino, A., 'Illegal immigration from Colombia', *International Migration Review,* 1984, 18: 3.

Pe-Pua, R., Mitchell, C, Iredale, R. ve Castles, S., *Astronaut Families and Parachute Children: The Cycle of Migration from Hong Kong*, AGPS, Canberra, 1996.

Pero, D., 'Inclusionary rhetoric/exclusionary practice: an ethnographic critique of the Italian Left in the context of migration', R. King (der.), *The Mediterranean Passage: Migration and New Cultural Encounters in Southern Europe*, Liverpool University Press, Liverpool, 2001.

Perotti, A. ve Thepaut, F., 'Les répercussions de la guerre du golfe sur lesarabes et les juifs de France', *Migrations Société,* 1991, 3: 14.

Pfahlmann, H., *Fremdarbeiter and Kriegsgefangene in der deutschen Kriegswirtschaft 1939-5*, Wehr and Wissen, Darmstadt, 1968.

Phizacklea, A. (der.), *One Way Ticket? Migration and Female Labour*, Routledge and Kegan Paul, Londra, 1983.

—, *Unpacking the Fashion Industry: Gender, Racism and Classin Production*, Routledge, Londra, 1990.

Picquet, M., Pelligrino, A. ve Papail, J., 'L'immigration au Venezuela', *Revue Européenne des Migrations Internationales,* 1986, 2: 2.

Pillai, P., 'The Malaysian state's response to migration', *Sojourn,* 1999, 14 (1).

Piore, M. J., *Birds of Passage: Migrant Labor and Industrial Societies*, Cambridge University Press, Cambridge, 1979.

Pipes, D. ve Duran, K., *Muslim Immigrants in the United States*, Center for Immigration Studies, Washington, DC, 2002.

Pool, I. ve Bedford, R., *Macro Social Change in New Zealand: Historicaland International Contexts,* University of Waikato Population Studies Centre Discussion Papers no.18, Hamilton, 1996.

Portes, A. (der.), *The Economic Sociology of Immigration*, Russell Sage Foundation, New York, 1995.

Portes, A., 'Conclusion: towards a new wotld: the origins and effects of transnational activities', *Ethnic and Racial Studies,* 1999, 22: 2.

Portes, A. ve Bach, R. L., *Latin Journey: Cuban and Mexican Immigrantsin the United States*, University of California Press, Berkeley, 1985.

Portes, A. ve Borocz, J., 'Contemporary immigration: theoretical perspectives on its determinants and modes of incorporation', *International Migration Review,* 1989, 23: 83.

Portes, A., Guarnizo, L. E. ve Landolt, P., 'The study of transnationalism: pitfalls and promise of an emergent research field', *Ethnic and Racial Studies,* 1999, 22: 2.

Portes, A. ve Rumbaut, R. E., *Immigrant America: A Portrait,* 2. baskı, University of California, Berkeley, Los Angeles, Londra, 1996.

Potts, L., *The World Labour Market: A History of Migration*, Zed Books, Londra, 1990.

Price, C., *Southern Europeans in Australia*, Oxford University Press, Melbourne, 1963.

Prost, A., 'L'immigration en France depuis cent ans', *Esprit*, 1966, 34: 348.

Purdum, S., 'Several US allies criticized in Powell Report on slave trading', *New York Times*, 6 Haziran 2002.

Rath, J., 'La participation des immigrés aux elections locales aux Pays-Bas', *Revue Europeenne des Migrations Internationales*, 1988, 4: 3.

Ravenstein, E. G., 'The laws of migration', *Journal of the Statistical Society*, 1885, 48.

—, 'The laws of migration', *Journal of the Statistical Society*, 1889, 52.

Rawls, J., 'Justice as fairness: political not metaphysical', *Philosophy and Public Affairs*, 1985, 14: 3.

Reed, R., 'National Front: British threat', *New York Times*, 18 Ağustos 1977.

Reitz, J. G., *Warmth of the Welcome: The Social Causes of Economic Success for Immigrants in Different Nations and Cities*, Westview Press, Boulder, CO, 1998.

Research Perspectives on Migration, 1: 2, The Urban Institute and the Carnegie Endowment for International Peace, Washington, DC, 1997.

Rex. J., *Race and Ethnicity*, Open University Press, Milton Keynes, 1986; Rex, J. ve Mason, D. (der.), *Theories of Race and Ethnic Relations*, Cambridge University Press, Cambridge, 1986.

Reyneri, E., *Migrants' Involvement in Irregular Employment in the Mediterranean Countries of the European Union*, International Labour Organization, Cenevre, 2001.

Reynolds, H., *Frontier*, Allen & Unwin, Sidney, 1987.

Ricca, S., *Migrations Internationales en Afrique*, L'Harmattan, Paris, 1990.

Richard, A. O., *International Trafficking in Women to the United States: A Contemporary Manifestation of Slavery and Organized Crime*, Center for the Study of Intelligence, Washington, DC, 1999.

Rocha-Trindade, M. (der.), *Recent Migration Trends in Europe*, Universidade Aberta, Lizbon, 1993.

Romero, F., 'Migration as an issue in European interdependence and integration: the case of Italy', A. Milward, F. Lynch, R. Ranieri, F. Romero ve V. Sorensen (der.), *The Frontier of National Sovereignty*, Routledge, Londra, 1993.

Rosenau, J. N., *Along the Domestic Foreign Frontier*, Cambridge University Press, Cambridge, 1997.

Rotte, R. ve Stein, P. (der.), *Migration Policy and the Economy: International Experiences*, Haus Seidel Stiftung, Münih, 2002.

Roussillon, A., 'Migrations de main-d'oeuvre et unité arabe: les enjeux du modèle irakien', *Revue Tiers Monde*, no.10, 1985.

Rubio-Marin, R., *Immigration as a Democratic Challenge*, Cambridge University Press, Cambridge, 2000.

Rudolph, H., 'The new *Gastarbeiter* system in Germany', *New Community*, 1996, 22: 2.

Safir, N., 'Emigration Dynamics in the Maghreb', R. Appleyard (der.), Emigration Dynamics in Developing Countries, c.IV, The Arab Region, Ashgate, Aldershot, 1999.

Sanz, L. C., 'The impact of Chilean migration on employment in Patagonia', *International Migration*, 1989, 27: 2.

Sassen, S., *The Mobility of Labour and Capital*, Cambridge University Press, Cambridge, 1988.

Scalabrini Migration Center, *Migration Atlas 2001*, Scalabrini Migration Center, Quezon City, Philippines, 2001 (http://www.scalabrini.asn.au/atlas/c.2001).

Schierup, C.-U. ve Alund, A., *Will they still be Dancing? Integration and Ethnic Transformation among Yugoslav Immigrants in Scandinavia*, Almquist & Wiksell International, Stockholm, 1987.

Schnapper, D., 'A host country of immigrants that does not know itself, *Diaspora*, 1991, 1:3.

—, *La Communaute des Citoyens*, Gallimard, Paris, 1994.

Scott, J., 'Foreign born in US at record high', *New York Times*, 7 Şubat 2002.

Seccombe, I. J., 'Immigrant workers in an emigrant economy', *International Migration*, 1986, 24: 2.

Seccombe, I. J. ve Lawless, R. I., 'Foreign worker dependence in the Gulf and international oil companies', *International Migration Review*, 1986, 20: 3.

Segura, C., *Migration and Development in the Dominican Republic*, yayımlanmamış makale, 2002.

Select Commission on Immigration and Refugee Policy, *Staff Report*, Washington, DC, 1981.

Semyonov, M. ve Lewin-Epstein, N., *Hewers of Wood and Drawers of Water*, ILR Press, Ithaca, NY, 1987.

Seol, D.-H. ve Skrentny, J. D., 'South Korea: Importing undocumented workers', W. Cornelius, P. L. Martin ve J. F. Hollifield (der.) *Controlling Immigration: A Global Perspective*, Stanford University Press, Stanford CA, 2003.

Seton-Watson, H., *Nations and States*, Methuen, Londra, 1977.

Shain, Y., *Frontiers of Loyalty: Political Exiles in the Age of the Nation State*, Wesleyan University Press, Middletown, CT, 1989.

Shami, S. (der.), *Population Displacement and Resettlement: Development and Conflict in the Middle East*, Center for Migration Studies, New York, 1994.

—, 'Emigration Dynamics in Jordan, Palestine and Lebanon', R. Appleyard (der.), *Emigration Dynamics in Developing Countries*, c.IV; *The Arab Region*, Ashgate, Aldershot, 1999.

Shaw, M., *Theory of Global State*, Cambridge University Press, Cambridge, 2000.

Shimpo, M., 'Indentured migrants from Japan', R. Cohen (der.), *The Cambridge Survey of World Migration*, Cambridge University Press, Cambridge, 1995.

Shu, J., Khoo, S. E., Struik, A. ve McKenzie, F., *Australia's Population Trends and Prospects 1993*, AGPS, Canberra, 1994.

Siddique, M. (der.), *International Migration into the list Century*, Edward Elgar, Cheltenham/Northampton, 2001.

Silvestri, S., 'Libya and transatlantic relations: An Italian view', R. Haass (der.), *Transatlantic Tension*, Brookings, Washington, DC, 1999.

Simon, G. (der.), *Les effets des migrations Internationales sur les pays d'origine: le cas du Maghreb*, SEDES, Paris, 1990.

Singaby, T. E., 'Migrations et capitalisation de la campagne en Egypte: La reconversion de la famille paysanne', *Revue Tiers Monde*, 1985, 26: 103.

Sinn, E. (der.), *The Last Half Century of Chinese Overseas*, Hong Kong University Press, Hong Kong, 1998.

Sivanandan, A., *A Different Hunger*, Pluto Press, Londra, 1982.

Skeldon, R., 'International migration within and from the East and Southeast Asian region: a review essay', *Asian and Pacific Migration Journal*, 1992, 1: 1.

— (der.), *Reluctant Exiles? Migration from Hong Kong and the New Overseas Chinese*, Hong Kong University Press, Hong Kong, 1994.

Smith, A. D., *The Ethnic Origins of Nations*, Blackwell, Oxford, 1986.

—, *National Identity*, Penguin, Harmondsworth, 1991.

Smith, J. P. ve Edmonston, B., *The New Americans: Economic, Demographic and Fiscal Effects of Immigration*, National Academy Press, Washington, DC, 1997.

Smith, R., 'Current dilemmas and future prospects of the Inter-American Migration System', A. Zolberg ve P. Benda (der.), *Global Migrants, Global Refugees*, Berghahn Books, New York, 2001.

Solomos, J., *Race and Racism in Contemporary Britain*, 2. baskı, Macmillan, Londra, 1993.

Solomos, J. ve Back, L., *Race, Politics and Social Change*, Routledge, Londra, 1995.

Solomos, J. ve Wrench, J., *Racism and Migration in Europe*, Berg, Oxford ve New York, 1993.

Soysal, Y. N., *Limits of Citizenship: Migrants and Postnational Membershipin Europe*, University of Chicago Press, Chicago ve Londra, 1994.

Spencer, W., *The Middle East*, McGraw-Hill/Dushkin, Guilford, CT, 2002.

Stahl, C. (der.), *International Migration Today: Emerging Issues*, UNESCO, Paris, 1988.

—, 'Explaining international migration', C. Stahl, R. Ball, C. Ingliand P. Gutman (der.), *Global Population Movements and their Implications forAustralia*, Australian Government Publishing Service, Canberra, 1993.

Stalker, P., *The Work of Strangers*, ILO, Cenevre, 1994.

—, *Workers Without Frontiers: The Impact of Globalization on International Migration*, Lynne Rienner, Boulder, 2000.

Stark, O., *The Migration of Labour*, Blackwell, Oxford, 1991.

Stasiulis, D. K., 'The symbolic mosaic reaffirmed: multiculturalism policy', K. A. Graham (der.), *How Ottawa Spends, 1988/89*, Carleton University Press, Ottawa, 1988.

Stasiulis, D. K. ve Jhappan, R., 'The fractious politics of a settler society: Canada', D. K. Stasiulis ve N. Yuval-Davis (der.), *Unsettling Settler Societies*, Sage, Londra, 1995.

Stasiulis, D. K. ve Yuval-Davis, N. (der.), *Unsettling Settler Societies*, Sage, Londra, 1995.

Statistics Canada, *Immigrant Population by Place of Birth and Period of Immigration, 1996 Census, Canada*, c.2002 (Statistics Canada), 2002.

Steinberg, S., *The Ethnic Myth: Race, Ethnicity and Class in America*, Beacon Press, Boston, MA, 1981.

Stichter, S., *Migrant Labourers*, Cambridge University Press, Cambridge, 1985.

Stirn, H., *Auslandische Arbeiter im Betrieb*, Bartmann, Frechen/Köln, 1964.

Stola, D., 'Poland', C. Wallace ve D. Stola (der.), *Patterns of Migrationin Central Europe*, Palgrave, Basingstoke, 2001.

Strozza, S. ve Venturini, A., 'Italy is no longer a country of emigration. Foreigners in Italy: how many, where they come from', R. Rotte ve P. Stein (der.), *Migration Policy and the Economy: International Experiences*, Hans Seidel Stiftung, Münih, 2002.

Studlar, D. T. ve Layton-Henry, Z., 'Non-white minority access to the political agenda in Britain', *Policy Studies Review*, 1990, 9:2 (Kış).

Suhrke, A. ve Klink, F., 'Contrasting patterns of Asian refugee movements: the Vietnamese and Afghan syndromes', J. T. Fawcett ve B. V. Carino (der.), *Pacific Bridges: The New Immigration from Asia and the Pacific Islands*, Center for Migration Studies, New York, 1987.

Stissmuth, R., *"Zuwanderung gestalten, Integration fordern: Bericht unabhdngigen Kommission 'Zuwanderung'*, Bundsesminister des Inrtern, Berlin, 2001.

Suzuki, H., 'A new policy for foreign workers in Japan? Current debate and perspective', *Waseda Business and Economic Studies*, 1988, 24.

Tapinos, G., 'Seasonal workers in French agriculture', P. Martin (der.), *Migrant Labor in Agriculture*, Gianni Foundation of Agricultural Economics, Davis, 1984.

Taylor, E. J., 'Undocumented Mexico-US migration and the returns to households in rural Mexico', *American Journal of Agricultural Economics*, 1987, 69.
—, 'The new economics of labour migration and the role of remittances in the migration process', *International Migration*, 1999, 37 (1).
Taylor, E. J., Martin, P. L. ve Fix, F., *Poverty amid Prosperity*, The Urban Institute, Washington DC, 1997.
Teitelbaum, M. S. ve Weiner, M., *Threatened Peoples, Threatened Borders: World Migration and US Policy*, Norton, New York ve Londra, 1995.
Tekeli, İ., 'Involuntary displacement and the problem of resettlement in Turkey from the Ottoman Empire to the present', S. Shami (der.), *Population Displacement and Resettlement: Development and Conflict in the Middle East*, Center for Migration Studies, New York, 1994.
Tiersky, R., *Prance in the neiv Europe: Changing yet Steadfast*, Woodsworth, Belmont, CA, 1994.
Tirtosudarmo, R., 'Demography and security: transmigration policy in Indonesia', M. Weiner ve S. S. Russell (der.), *Demography and National Security*, Berghahn Books, New York ve Oxford, 2001.
Togman, J., *The Ramparts of Nations*, Praeger, Westport ve Londra, 2002.
Tribalat, M., *Faire France: Une Enquête sur les Immigrés et leurs Enfants*, La Découverte, Paris, 1995.
Trlin, A. D., 'New Zealand's admission of Asians and Pacific Islanders', J. T. Fawcett ve B. V. Carino (der.), *Pacific Bridges: The New Immigration from Asia and the Pacific Islands*, Center for Migration Studies, New York, 1987.
Tsuzuki, K., *'Nikkei* Brazilians and local residents: a study of the H Housing Complex in Toyota City', *Asian and Pacific Migration Journal*, 2000, 9 (3).
UNHCR, *The State of the World's Refugees: In Search of Solutions*, Oxford University Press, Oxford, 1995.
—, *Global Report 2000: Achievements and Impact*, United Nations High Commissioner for Refugees, Cenevre, 2000a.
—, *The State of the World's Refugees: Fifty Years of Humanitarian Action*, Oxford University Press, Oxford, 2000b.
—, *Afghan Humanitarian Update, 63*, UNHCR, Cenevre, 2002.
UNPD, *Replacement Migration: Is it a Solution to Declining and Ageing Populations?*, UNPD, New York, 2000.
USCR (US Committee for Refugees), *World Refugee Survey 1996*, Immigration and Refugee Services of America, Washington, DC, 1996.
—, *World Refugee Survey 2001*, USCR, Immigration and Refugee Services of America, Washington, DC, 2001.
—, *World Refugee Survey 2002*, USCR, Immigration and Refugee Services of America, Washington DC, 2002.

US Department of Labor, *The Effects of Immigration on the US Economy and Labor Market*, US Government Document, Washington, DC, 1989.

US General Accounting Office, *Alien Smuggling*, US General Accounting Office, Washington, DC, 2000.

Van Hear, N., *New Diasporas: the Mass Exodus, Dispersal and Regrouping of Migrant Communities*, UCL Press, Londra, 1998.

Vasta, E., 'Gender, class and ethnic relations: the domestic and, work experiences of Italian migrant women in Australia', *Migration*, 1990, 7.

—, 'The second generation', S. Castles, C. Alcorso, G. Rando ve E. Vasta (der.), *Australia's Italians: Culture and Community in a Changing Society*, Allen & Unwin, Sydney, 1992.

—, 'Dialectics of domination: racism and multiculturalism', E. Vasta ve S. Castles (der.), *The Teeth are Smiling: The Persistence of Racism in Multicultural Australia*, Allen & Unwin, Sydney, 1996.

Vasta, E. ve Castles, S. (der.), *The Teeth are Smiling: The Persistence of Racism in Multicultural Australia*, Allen & Unwin, Sydney, 1996.

Vasta, E., Rando, G., Castles, S. ve Alcorso, C., 'The Italo-Australian community on the Pacific rim', S. Castles, C. Alcorso, G. Rando ve E. Vasta (der.), *Australia's Italians: Culture and Community in a Changing Society*, Allen & Unwin, Sydney, 1992.

Verbunt, G., 'France', T. Hammar (der.), *European Immigration Policy: Comparative Study*, Cambridge University Press, Cambridge, 1985.

Vertovec, S., 'Conceiving and researching transnationalism', *Ethnic and Racial Studies*, 1999, 22 (2).

Vuddamalay, V., 'Tendances nou Velles dans le commerce etranger en France', *Migrations et Société*, 1990, 2: 11.

Waldinger, R., Aldrich, H., Ward, R. ve Associates, *Ethnic Entrepreneurs Immigrant Business in Industrial Societies*, Sage, Newbury Park, Londra, Yeni Delhi, 1990.

Wallace, C. ve Stola, D. (der.), *Patterns of Migration in Central Europe*, Palgrave, Basingstoke/New York, 2001.

Wallman, S., 'Ethnicity and boundary processes', J. Rex ve D. Mason (der.), *Theories of Race and Ethnic Relations*, Cambridge University Press, Cambridge, 1986.

Weber, M., *Economy and Society: An Outline of Interpretive Sociology*, G. Roth, ve C. Wittich (der.), Bedminster Press, New York, 1968.

Weil, P., 'Immigration and the rise of racism in France: the contradictions of Mitterrand's policies', *French Society and Politics*, 1991a, 9: 3-4.

—, *La France et ses Etrangers*, Calmann-Levy, Paris, 1991b.

Weiner, M. (der.), *International Migration and Security*, Westview Press, Boulder, CO, 1993.

— (der.), *International Migration and Security*, Westview Press, Boulder, CO, 1993.

Weiner, M. ve Hanami, T. (der.), *Temporary Workers or Future Citizens? Japanese and US Migration Policies*, New York University Press, New York, 1998.

Werner, H., *Freizilgigkeit der Arbeitskrdfte und die Wanderungsbewegun-gen in den Landern der Europaischen Gemeinscbaft*, Institut fur Arbeitsmarkt-und Berufsforschung, Nuremburg, 1973.

Westin, C., *Settlement and Integration Policies towards Immigrants and their Descendants in Sweden*, ILO, Cenevre, 2000.

White, G., 'Encouraging unwanted immigration: a political economy of Europe's efforts to discourage North African immigration', Third *World Quarterly*, 1999, 20: 4.

Widgren, J., *The Key to Europe: A Comparative Analysis of Entry and Asylum Policies in Western Countries*, ICMPD, Viyana, 1994.

Wieviorka, M., *L'Espace du Racisme*, Seuil, Paris, 1991.

—, *La France Raciste*, Seuil, Paris, 1992.

—, *The Arena of Racism*, Sage, Londra, 1995.

Wihtol de Wenden, C., *Citoyenneté, Nationalité et Immigration*, Arcantère Editions, Paris, 1987.

—, *Les Immigres et la Politique: cent-cinquante ans d'evolution*, Presses de la Fondation Nationale des Sciences Politiques, Paris, 1988.

—, 'Generational change and political participation in French suburbs', *New Community*, 1995, 21: 1.

Wihtol de Wenden, C. ve Leveau, R., *La Beurgeoisie: les trois ages de la vieassociative issue de Vimmigration*, CNRS Editions, Paris, 2001.

Willard, J. C., 'Conditions d'emploi et salaires de la main d'oeuvre etrangere', *Economie et Statistiques*, Ocak 1984.

Wong, D., 'Foreign domestic workers in Singapore', *Asian and Pacific Migration Journal*, 1996, 5:1.

Wooden, M., 'The economic impact of immigration', M. Wooden, R. Holton, G. Hugo ve J. Sloan (der.), *Australian Immigration: A Survey of the Issues*, AGPS, Canberra, 1994.

Wüst, A., *Wie Wahlen Neuburger?*, Leske & Budrich, Opladen, 2002.

Zlotnik, H., 'Trends of international migration since 1965: what existing data reveal', *International Migration*, 1999, 37(1).

Zolberg, A. R. ve Benda, P. M. (der.), *Global Migrants, Global Refugees: Problems and Solutions*, Berghahn Books, New York ve Oxford, 2001.

Zolberg, A. R., Suhrke, A. ve Aguao, S., *Escape from Violence*, Oxford University Press, New York, 1989.

Dizin

1945 sonrası göç 391
1951 Konvansiyonu 147, 148,
Aborjin 296, 313, 318
acenteler 39, 229, 231, 232, 236, 241
Acheliler 239
acquis communautaire 118
açlık 19, 297, 376, 395
  grevleri 297, 376, 395
adaptasyon 282, 362
Adepoju A. 200-203, 215
af programları 131
Afgan 183, 193, 247
Afgan Geçici Yönetimi 248
Afganistan 11, 122, 145, 150, 152, 153, 176, 178, 193, 245-250, 296, 297
Afrika 4, 11, 24, 36, 41, 70, 71, 73, 76, 102, 107, 108, 112, 115, 121, 125, 148, 149, 170, 175, 176, 179, 181, 184, 196-204, 215, 220, 290, 331, 336, 340, 341, 354, 355, 396, 397, 412, 415
  Batı 36, 102, 199, 201, 336, 340
  Doğu 75, 76
  Güney 8, 11, 20, 26, 70, 199, 203, 293, 294, 412, 413
  kökenli 179, 204, 336, 396, 397
  Kuzey 72, 86, 88, 98, 103, 111, 112, 115, 116, 118, 170, 176, 177, 179, 180-182, 186, 269, 305, 339, 340, 341, 346, 349, 373, 380, 381, 382, 383, 396, 397, 414
  Orta 18, 19, 200
Afrika Birliği Örgütü (OAU) 148
Afrika Ulusal Kongresi (ANC) 203
Afrikalı köleler 41, 204
ağır sanayi 79, 83, 88, 299
aidiyet 56, 57, 61, 335
aile
  birleşimi 12, 43, 96, 98, 99, 110, 123, 124, 126, 177, 226, 257, 318, 380, 411, 412
  hakkaniyet doktrini 139
Akdeniz 43, 72, 98, 100, 115, 118, 176, 179, 183, 198, 237, 291, 344
  ülkeleri 98, 100
  Doğu 72
Aleinikoff, T. A. 59, 63, 66, 353
Alman Anayasası 294, 309
Alman Federal Çalışma Ofisi 299
Alman vatandaşlığı 289, 291, 296, 308, 309
altın 72, 80, 202
Alund, A. 53, 351, 367
Amerika
  Kuzey 8, 19, 21, 36, 55, 91, 95, 109, 123, 145, 149, 150, 154, 161, 172, 176, 178, 197, 211, 219, 226, 227, 232, 233, 238, 243, 347, 383, 398, 417
  Güney 8, 70-73, 75, 77, 123, 211
  Orta 124, 150, 169, 204, 209, 210, 331
Amerika Birleşik Devletleri vatandaşlığı 358
Amerikan Devrimi 79
Amerikan Emek Federasyonu-Endüstri Örgütleri Kongresi (AFL-CIO) 137, 263

Amerikan
rüyası 327
toplumu 261, 326
vatandaşı 327, 374
Amerikanlaşma 92
ampirik 22, 32, 259, 279, 367, 389
araştırma 279
Amsterdam 26, 63, 150, 155, 157, 333, 334, 344
Amsterdam Anlaşması (1997) 63, 150, 155, 157
Ana dili İngilizce olan göçmen işçiler (ESB) 301
Ana dili İngilizce olmayan göçmen işçiler (NESB) 301
anadil sınıfları 310, 361
Anadolu 182
anavatan 202, 372, 375, 382, 400
anayasa 56, 60
Andean bölgesi 204
Andean Grubu (CAN) 208
Andean Paktı (1979) 207
Anderson, B. 56, 66
Angers (Fransa) 73
Angola 116, 145
Anthias, F. 52, 59
Antik Çağ 57
Antil kökenliler 345
Appleyard, R. T. 73, 215, 242, 253
Arabistan 227
Arafat, Y. 184
Arap Birliği 185
Arap İşçi Hareketi 373
Arap monarşiler 390
Arap Yarımadası 186, 187
Arap-İsrail savaşları 187
Arawaklar 76
Archdeacon, T. 92
Arizona 16
Arjantin 11, 34, 204, 208, 211, 354
Arnavutluk 117, 122, 149, 153, 154, 355
Asian and Pasific Migration Journal (APMJ) 253
Asian Migrant 25
asimilasyon 20, 58, 103, 306, 317, 353, 362, 393, 418
-cu model 363, 365, 367
kültürel 20, 22, 311, 353, 362, 418
Asya
Doğu 57, 115, 175, 186-188, 219, 225, 234
Doğu Asya ülkeleri 232
finansal krizi (1997-9) 223, 230
Güney 186, 219, 220, 227, 228, 232, 237, 250, 253
Güneydoğu 41, 43, 76, 186, 187, 219, 220, 230, 236, 252, 271, 330
kaynaklı göç 220, 221
krizi 237, 238, 239, 240, 252
Orta 4, 220
ülkeleri 186, 220, 222, 224, 226-231, 237, 238, 240, 242-246, 249-251, 326, 412
Asya Pasifik Ekonomik İşbirliği (APEC) 19
Asyalı 52, 80, 102, 116, 176, 185, 220, 221, 223-229, 231, 250, 332, 337, 243-347, 349,377, 392
göçmenler 102, 185, 225, 243, 250
kadınlar 52, 231
aşırı sağ 17, 167, 294, 314, 335, 341, 371, 379, 381, 386, 412
aşırı sol 375, 377, 381
ataerkil 38, 50, 51, 230, 300
Ausländerpolizei (yabancılar polisi) 310
Aussiedler (etnik Almanlar) 294-298

Avam Kamarası 386
Avrupa
  Doğu 11, 15, 23, 77, 79, 80, 109, 112, 115, 116, 118-122, 126, 142, 149, 158, 168, 170, 178, 182, 196, 294, 295, 305, 332, 388
  Doğu Avrupa ülkeleri 116, 122, 149, 295
  Güney 11, 82, 86, 98, 99, 102, 104, 105, 113, 115, 118, 128, 141, 158, 232, 260, 271, 291, 292, 300, 304, 305, 312, 340, 346, 354, 367
  kıtası 288, 293, 318
  Kuzey 9, 79, 105, 115, 136, 266
  Orta 128, 150, 291, 314, 354, 355
  siyaseti 156
  sömürgeleri 58
  ülkeleri 79, 294, 340
Avrupa Birliği 17, 26, 62, 63, 111-114, 116-119, 142, 120, 122, 150, 153-161, 165, 170, 177, 179, 180-183, 195, 248, 290, 295, 301, 328, 336, 340, 343, 354, 355, 357, 378, 383, 384, 394, 414, 415
Avrupa Birliği üyesi ülkeler 122, 394
Avrupa Birliği Anlaşması (TEU, 1991) 155, 156
Avrupa Faşizm ve Irkçılığı Araştırma Komisyonu 350
Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konvansiyonu 168
Avrupa Komisyonu 157
Avrupa Konseyi 63
Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu (ECSC) 154, 155
Avrupa Parlamentosu 62, 350, 351
Avrupa Topluluğu (AT) 101, 112, 154, 155, 156, 158, 161, 170, 265, 290, 328, 346, 347
Avustralasya 91
Avustralya İşçi Partisi 296, 313, 316
Avusturya 15, 60, 83, 119, 122, 144, 154, 195, 290, 325, 345, 353, 357, 359, 362, 364-366, 384
Avusturya Macaristan 83
ayaklanma 6, 19, 297, 337, 341, 377, 378
ayrımcılık 40, 48, 52, 53, 65, 70, 82, 83, 87, 103, 112, 181, 259, 262, 267, 278, 281, 282, 303, 312, 313, 324, 329, 331, 332, 337, 342, 343, 346-348, 350, 352, 361, 362, 377, 378, 411, 419
  karşıtı 332, 352
  karşıtı yasalar 343
ayrışma 46, 102, 258, 304, 324, 334
Azerbaycan 163, 193, 194, 249
Azeriler 194
azgelişmiş ülkeler 32, 95, 98, 109, 111, 170, 171, 219, 243, 244, 249, 262, 413-416
azgelişmişlik 98
azınlık 18, 22, 44, 45, 48, 50-53, 55, 58, 65, 101, 102, 107, 108, 283, 296, 302, 313, 314, 333, 334, 340, 345-348, 352, 364, 366, 377, 378, 380, 387, 391, 399, 401, 418
  nüfusu 279, 324, 336
  oluşumu 64, 65, 334, 348, 352, 366, 401
  statüsü 283, 346, 348, 387
Azınlıklar Politikası 339, 344, 345

Baas Partisi 185
Baby Doc 212
Back, L. 337, 367

Bade, K. J. 319
Baganha, M. 116, 128
bağımsızlık 11, 199, 221
Bahreyn 188, 228
Bains, H. S. 49, 66
Balibar, E. 51, 66
Balkanlar 183
Bangladeş 36, 83, 186, 223, 227, 228, 233, 234, 237, 238, 242, 249, 336
banliyö 201, 333, 418
barınma 38, 100, 106, 278, 281, 303, 304, 312, 333, 336, 338-340, 342, 347, 377, 380, 383, 412
Barselona 179
Barzani, M. 194
Basch, L. 40, 66
Bask 58
Basra 186
Batı Afrika Ülkeleri Ekonomik Topluluğu (ECOWAS) 201
Batı Almanya 15, 290, 349
Batı Asya 41, 176
Batı Avrupa ülkeleri 20, 101, 128, 134, 135, 144, 149, 150, 203, 211, 224, 246
Batı Hint Adaları 75, 210
Batı Şeria 191, 192, 193, 227, 388
Batı Timor 249
Batılı ülkeler 247
Bauböck, R. 59, 61, 63, 66
Bauman, Z. 65
BBC 239
Begin, M. 387
belirlenme prosedürü 145
Bell, D. 47
Benda, P. M. 44, 66, 172, 178, 215
Bengalliler 83
Benyon, J. 337, 377
Berlin 25, 140, 304, 316, 367, 395, 417
Berlin Duvarı 15
Berlusconi, S. 355, 385
Bernstein, A. 172, 203, 215
beurgeoisie 340
beurs 340
Beyaz Anglo-Sakson Protestan (WASP) 326
Beyaz Avustralya Politikası 105, 313
Beyaz Rus 118, 120
Beyaz Rusya 118, 120
beyaz yakalı 78, 83, 266, 270
Beyrut 176
bidonvilles (gecekondu)103, 338
bilgi teknolojisi 243
bilim 30, 245
birey 32, 37, 39, 40, 57, 302, 306, 344
beyin göçü 243, 245
bireysel
  göç 34, 112
  göçmen 34
Birinci Dünya Savaşı 8, 86, 194
Birleşik Arap Emirlikleri (UAE) 188, 228, 229
Birleşik Krallık 336
Birleşmiş Milletler (BM) 8, 18, 19, 23, 26, 62, 113, 144, 145, 147-150, 163, 164, 171, 177, 194, 195, 199, 223, 241, 245, 416
Birleşmiş Milletler Çocuk Fonu (UNICEF) 147
Birleşmiş Milletler Göçmen İşçiler ve Ailelerinin Haklarının Korunması Konvansiyonu (1990) 241
Birleşmiş Milletler Mülteciler Konvansiyonu 144, 150
Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNHCR) 4, 26, 128, 145, 146, 149, 151, 152, 196, 209, 245-249, 295, 297, 298

birlikte yaşama 6, 283, 309, 416
Björgo, T. 351, 367
Black, R. 147
Blackburn, R. 72, 75, 91
Bolivya 205, 209
bombalama 396
Bonacich, E. 268, 269
borç 232
  köleliği 232
Bordeaux 72
Borjas, G. J. 31, 32, 34, 66, 70, 78, 87, 104, 123, 124, 265, 266, 279, 282, 283, 284
Bosna 115, 120, 122, 145, 149, 290
Bosna Hersek 153, 290, 294, 295
Botsvana 202
Boudahrain, A. 179, 185
Boyle, P. 66
bozkır alanlar 79
Böhning, W. R. 37, 143, 170, 265, 283
böl ve yönet 76
bölgesel
  entegrasyon 4, 5, 23, 131, 132, 154, 158, 159, 161, 172, 182, 208, 209, 414, 415
  işbirliği 159, 212
bölünmüş emek piyasaları 50
Bracero 134
Bradford 337
Bretanya 72
Breton, R. 105, 331, 367
Brettell, C. B. 30, 65
Brezilya 34, 75, 76, 204, 208, 234, 354
Briggs, V. M., Jr. 78, 96, 104
Bristol 72
Britanya 60, 72, 82, 83, 101, 102, 333
Brubaker, W. R. 402
Bulgaristan 118, 149, 153, 183
Bumedyen, H. 178
Burma/Burmalılar 224, 237, 239, 249
Burnley 337
Bush, G.H.W. 159, 327
Bush, G.W. 17, 143, 171, 195, 389
Buteflika, A. 179
bürokrasi 310
bütçe 16, 119, 125, 188, 400, 414
bütünleşme 402, 421
Büyük Britanya 83
Büyük Depresyon (1930'lar) 87
büyük işletmeler 85, 235
büyük toprak sahipleri 83
büyüme 89, 106, 188, 205, 269, 414, 415

Cabo Verde Adaları 116
California 25
caminos verdes (yeşil otobanlar) 207
Camp of the Saints (Raspail) 178
CARE International 147
Carnoy, M. 367
Cartagena Bildirgesi 148
Carter, J. E. 134
Castells, M. 3, 53, 65
Castles, S. 13, 14, 35, 49, 50, 56, 61, 63, 66, 82, 96, 101, 105, 107, 110, 128, 142, 144, 243, 251, 264, 270, 271, 278, 280, 281, 284, 297, 298, 300, 302, 303, 310, 311, 312, 315, 319, 361, 389, 393
CCCS (Centre for Contemporary Cultural Studies) (Güncel Kültürel Çalışmalar Merkezi) 49, 377
Cebelitarık Boğazı 180
cemaat 33, 37, 38, 41, 42, 45, 51-53, 56, 64, 65, 100, 110, 115, 162, 279, 292, 304, 305, 306, 310,

312, 315, 319, 324, 334, 335, 339, 345, 346, 360, 397
oluşumu 33, 38, 53, 100, 292, 304, 310, 312, 319, 324, 334, 335, 339, 360
Cenova 24, 99
Cezayir 6, 36, 85, 103, 153, 170, 177-179, 181, 184, 341, 343, 373, 374, 380, 385, 396, 397, 398
CGT (Fransa Genel İş Konfederasyonu) 380
Chaco Savaşı (Paraguay-Bolivya) 205
Changing Course of International Migration 284
Chicago 87
Chiswick, B.R. 31, 32
CIA 187
cinsiyet 33, 66, 108, 115, 231, 258, 267, 281, 284, 329
-çi 50-52, 80, 300
-çilik 51
Clinton, W. J. 16, 160, 389
Cohen, P. 49, 66
Cohen, R. 31, 35, 37, 42, 65, 66, 75, 76, 91, 92, 96, 402
Cohn-Bendit, D. 311, 319
Collins, J. 51, 96, 105, 128, 264, 266, 267, 269, 270, 271, 283, 299, 300, 303, 312, 319
Combating the Illegal Employment of Foreign Workers 284
Contemplacion, F. 241
Cook Adaları 226
Cornelius, W. 16, 168, 172
Crock, M. 152, 297, 319
Cross, G. S. 85, 86, 88, 89, 92
Cross, M. 334
cumhuriyet 111, 364
cumhuriyetçi 17, 339, 363, 366, 389
model 340, 363, 366
çalışma
hakkı 134, 136, 155, 234, 337
izni 100, 295, 332
Çalışma Bakanlığı 272, 310
Çalışmayla Mücadele Delegasyonu 136
çatışma 15, 19, 22, 49, 60, 145, 147-149, 178, 201, 220, 335, 361, 367, 395, 399, 405, 418
Çeçenistan 249
Çeçenler 194-196
Çek Cumhuriyeti 11, 118, 120-122, 150
çekirdek aile 85
Çekoslovakya 88, 386
Çernobil felaketi 121
çeşitlilik 46, 176, 281, 358, 376, 410, 416, 420
çete 337
çevre 271, 371
çevresel faktörler 147, 214, 250
çevreye uyum 37
çiftçiler 33, 76, 77, 201, 231, 262, 299
çifte vatandaşlık 211, 306, 308, 309, 357, 359
Çin 79, 80, 86, 122, 124, 148, 151-153, 166, 219, 221, 223-227, 233, 236, 237, 243, 244, 246, 247, 249, 250, 252, 293, 294, 301, 304, 326, 331, 355
Çin Halk Cumhuriyeti 166
Çin Hindi 86, 148, 151, 152, 225, 227, 246, 247, 293, 304
çingene 73, 120, 352
çoğulculuk 324, 341, 417, 418
çoğunluk 18, 45, 76, 302, 304, 314, 315, 344, 352, 359, 387, 399, 419
çok dillilik 420
çokuluslu şirketler 40, 41
çokkültürlü model 362, 410

çokkültürlülük 20, 21, 61, 288, 296, 306, 310-313, 315-319, 330, 331, 344, 354, 360, 364, 365, 367, 388, 393, 409, 410
çokkültürlülük politikaları 20, 21, 393
Kanunu 331
Çoklu Vatandaşlık Vakalarının Azaltılması İle İlgili Strazburg Konvansiyonu (1963) 357

Danimarka 111, 144, 350, 357
Davidson, A. 56, 61, 63, 66, 319
Davis, M. 25, 335, 367
De Lattes, Z. 205
De Lattes, A. 205
De Lepervanche, M. 92
De Rugy, A. 275
değişim 4, 7, 20, 108, 123, 127, 202, 210, 214, 222, 244, 312, 318, 334, 365, 386, 387, 401
Delaware 143
Demir Perde 119, 147
demografi 30, 31, 175
demokrasi 3, 57, 249, 281, 365, 380, 401, 408
Demokrat Parti 140, 345
Demokratik Alman Cumhuriyeti 15, 291, 349
demokratik yenilenme 211
denizaşırı bölgeler 103, 340
denizaşırı departmanlar 99, 103
Denizaşırı İşçiler Sosyal Hizmetler İdaresi (OWWA) 240
denizaşırı sözleşmeli işçi (OCW) 241
dernekler 38, 235, 306
DeSipio, L. 389, 390
devlet
egemenliği 132
müdahalesi 365
ve ulus 56, 250
devrim 6, 108, 222, 363
devrimci gruplar 273
DeWind, J. 66
dışlama 58, 45, 53, 65, 126, 231, 270, 337, 348, 390, 418-420, 421
Diaspora 25,
kavramı 41
diktatör 212
dil 21, 39, 45-49, 52, 60, 234, 301, 305, 307, 309, 326, 330, 332, 342, 345, 347, 351, 357, 360, 361
kursları 332, 345, 351
din 45-49, 57, 72, 162, 305, 347
adamları 72
direnç 53, 87, 419
Dirkou (Nijerya) 180
doğrudan yabancı 181
Doğu Timor 116, 224, 246, 249
doğum oranları 85, 98, 411
doğurganlık 112, 193, 230, 234, 302, 354
Dohse, K. 37, 84, 86, 89, 90, 92
dolar 140, 148, 240, 242
Dominik Cumhuriyeti 36, 210, 212, 213, 266, 374
Dominik Ulusal Muhafızları 213
Dover 165
döviz 9, 240, 242, 292, 375
Dreux 379, 380
Duvalier, Jean-Claude (Baby Doc) 212
dünya
ekonomisi 30, 34, 37, 44, 90, 95, 108, 214, 267, 417
ticareti 35, 414
Dünya Bankası 260, 415
Dünya Gıda Programı (WFP) 147
Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ/WTO) 62, 414
düşük ücret 50, 51, 83, 86, 230, 233, 262, 267, 276, 283, 301

düşük vasıflı iş/işçi 100, 243, 266, 267, 280, 300-302, 312, 326, 328, 354, 411, 413

egemen devletler 72, 73, 132, 141
egemenlik 56
eğitim 17, 21, 42, 44, 58, 62, 78, 85, 100, 113, 135, 188, 195, 233, 235, 243, 244, 247, 258, 267, 274, 276, 278, 281, 282, 283, 302, 310, 312-314, 316, 326, 327, 329, 332, 337, 339, 340, 342, 343, 345, 348, 360, 361, 363, 381, 383, 389, 393, 399
  politikaları 360, 361
eğitimsizlik 345
ejido 160
ekonomi 30, 31, 34, 37, 58, 91, 112, 210, 238, 258, 279
ekonomik
  büyüme 91, 105, 106, 147, 159, 177, 207, 221, 230, 237, 238, 280, 288, 299, 302, 313, 354, 414, 415
  durgunluk 86, 91, 241, 301, 415
  durum 24, 192, 292, 333
  gelişme 80, 190, 222, 414
  kriz 24, 89, 109, 160, 211
  mucize 232, 291
  refah 45, 260
ekonomik yeniden yapılanma 49, 258, 259, 274, 275, 278, 279
  dönemi 282, 344
El Salvador 209
elitler (seçkinler) 122
El-Kaide 4, 179, 196, 248, 383, 384, 397
emek 7, 16, 38, 70, 84, 106, 187, 228, 252, 280, 291, 295, 303, 336
  açığı 83, 85-87, 234, 236, 238, 301, 328
  göçmenleri 70
  göçü 11, 12, 13, 23, 33-35, 50, 69, 72, 81, 85, 86, 90, 91, 95, 101, 106, 109, 113, 126, 176, 182, 187, 191, 202, 205, 219, 220, 221, 223-225, 227-231, 233, 234, 236, 239, 241, 242, 244, 250, 251, 252, 258, 260, 267, 271, 277, 291, 292, 298, 311, 318, 329, 332, 350, 417
  gücü 34, 35, 70, 80, 89, 99, 105, 108, 117, 176, 177, 184, 187, 188, 190, 191, 202, 227, 228, 230, 231, 236, 238, 239, 242-244, 250-252, 257, 258, 260, 261, 265, 266, 270, 271-273, 275, 276, 278, 291, 299, 362, 363, 411, 414, 417
  hareketi 49, 50, 80, 82, 90, 415
  piyasası 24, 29, 33, 70, 84, 86, 99, 101, 103, 112, 133, 159, 162, 190, 191, 227, 234, 241, 258, 259, 260, 264-267, 270, 271, 277-279, 281-283, 289, 291, 296, 300, 301, 310, 312, 317, 324, 326, 328, 329, 332, 348, 410, 413
  rezervi 89, 237, 250, 252
emeklilik 108, 343
Emigration Dynamics in Developing Countries 215
emperyal model 363
Endonezya 103, 219, 223, 224, 227, 228, 236, 237-239, 249, 250, 252, 294, 296, 297, 344
Endülüs 116
endüstri toplumu 47
endüstrileşme 44, 55, 77, 108, 186, 405

endüstriyel
  demokrasi 175, 267, 271, 277
  ülke 23, 24, 96, 108
enflasyon 106
enformasyon 113
enformel
  ağlar 406
  ekonomi 278
Engels, F. 82
entegrasyon 4, 5, 6, 21, 23, 54, 63, 131, 132, 154, 158, 161, 172, 182, 208, 209, 235, 273, 281, 309, 318, 337, 354, 355, 362, 363, 368, 379, 380, 399, 410, 415
  politikası 345, 351, 365, 382
Eritre 145, 200
erkek egemenliği 12
erken emeklilik 108
Ermenistan 249
eroin 248
Essed, P. 51, 52, 66
Estonya 118
eşit fırsatlar 342, 411
eşit haklar 70, 72, 87, 315, 327, 330, 337, 340, 351, 352, 357, 364
eşitlik 59, 336, 337, 351, 357, 363, 416
eşitsizlik 7, 55, 121, 147, 337
Etiyopya 200
etnik
  Almanlar 182, 294, 295
  azınlık 15, 19, 23, 29, 30, 45, 49, 50, 53, 55, 64, 65, 90, 102, 107, 109, 119, 149, 153, 220, 283, 287, 314, 318, 323, 324, 326, 333, 334, 336, 337, 339, 340, 341, 342, 344, 345, 346, 349, 351, 352, 362, 377, 378, 391, 411
  cemaatler 44, 54, 60, 126, 282, 306, 314, 315, 316, 317, 318, 345, 361, 362, 364, 366
  çatışma 49, 147, 148, 339, 411
  dernekler 393
  farklılık (çeşitlilik) 21, 22, 59, 65
  gruplar 6, 15, 58, 199, 288, 310, 329, 344, 353, 364, 366, 406, 407, 417, 418
  ilişkiler 22, 23, 66, 323, 367
  işletme 51, 314
  kimlik 45, 47, 58, 351, 367
  köken 19, 21, 89, 108, 237, 258, 281, 327, 330, 350, 362, 366, 410, 411
  mahalleler 53
  model 60, 361, 366
  orta sınıf 305
  oy blokları 389
  temizlik 417
  topluluklar 24, 91, 235, 287, 331, 334, 335, 420
etnisite 45, 46, 47, 50, 52, 55, 57, 60, 66, 267, 307, 324, 329
evlilik 235, 399

fabrika 35, 38, 51, 77, 79, 81, 105, 112, 273, 299
Faist, T. 66
Fas 11, 100, 116, 161, 170, 176-182, 184, 343, 344, 355, 384, 396, 399
Faslı Göçmen İşçiler Derneği (İspanya)180
Fassman, H. 128
faşist 379, 384
Favell, A. 367, 402
Feagin, J. R. 327, 367
Federal Almanya Cumhuriyeti 84, 99, 288, 289, 290, 291, 294, 307
Federal Hükümet 125, 316
Federal İşçi Ofisi (Bundesanstalt für Arbeit/BfA) 100

Federal Parlamento 80, 296
federalist 154, 155, 159
Feldblum, M. 402
Fernandez, I. 239
Fiji 75, 76, 249
Filipinler 25, 105, 124, 186, 192, 223, 225-228, 230, 233, 234, 236-238, 240, 241, 243, 246, 249, 250, 252, 253, 294, 326, 331, 355
Filipinler Denizaşırı İstihdam İdaresi (POEA) 240
Filipinliler Yasası (1995) 241
Filistin 184, 186, 192, 193, 383, 387
-li 186, 187, 188, 191-193, 196, 373, 387, 388, 397, 398
Filistin Kurtuluş Örgütü (FKÖ) 192
Fin 98, 99, 122, 154, 225, 343, 350, 357
finansal kriz 223, 230
Finlandiya 98, 99, 122, 154, 225, 343, 350, 357
Fix, M. 269
Flemish Vlaams Blok (Belçika) 384
Florida 123, 326
Fortuyn, P. 345
Forza İtalya 384
Foster, W. 280
Fox, V. 16, 17, 137, 143, 160, 214, 374
Fox-Genovese, E. 75, 91
François I. 73, 387
Frankfurt 316
Franko-Cezayirliler 177, 178, 340
Fransa'daki Cezayirliler Derneği (AAE) 373
Fransız Devrimi (1789) 72, 73
Fransız Komünist Partisi 380, 385
Fransız Sosyalist Partisi 381
fuhuş 163, 232
Gabon 11
Gallagher, A. 163, 209
Galler 82
Gana 201, 203
Gaspard, F. 379, 380
Gazze 176, 191, 192, 193, 227, 388
gecekondu 103, 239
geçici
işçi 17, 84, 96, 104, 106, 107, 240, 332, 371, 390
yabancı işçi 99, 110, 119, 131, 135, 141-143, 210, 220, 266
Geçici Koruma Vizesi (TPV) 297
Geddes, A. 122, 155-157, 172, 402
Geertz, C. 46
geleneksel üretim 44, 222
gelişmekte olan ülkeler 11, 220, 244
gelişmiş ülkeler 7, 24, 95, 108, 111-113, 126, 127, 131, 146, 169, 204, 243-245, 262, 275, 362, 366, 414
Gellner, E. 56, 66
gençlik 52, 54, 315, 332, 336, 342, 343, 377
genetik çeşitlilik 46
genişleme 121, 122, 158, 201, 276
Genovese, E. D. 75, 91
Gephardt, R. 140
Geri Dönüş Yasası 15
Gerstle, G. 402
getto 72, 278, 335
-laşma 335
Gilroy, P. 54, 335, 377, 378
Giscard d'Estaing, V. 177
Glazer, N. 47
Global Networks 25
Glover, S. 284
Goa 224
Goldberg, D. T. 49, 66
Gore, A. 358

göç
acenteleri 162
ağları 38
alan ülkeler 11, 12, 32, 33, 43, 109, 110, 114, 120, 169, 236, 354, 406, 421
Asya kaynaklı 220, 221
bireysel 34, 112
dinamikleri 183
dış 6, 31, 71, 210, 211, 223, 240
Doğu-Batı (1990'lar-) 126
düzensiz 133
edilen bölge 305
endüstrisi 39, 161, 162, 231, 232, 251
geçişi 222, 233, 237, 238
kanunu 102, 113, 226, 183, 265
politikaları 35, 41, 113, 116, 118, 119, 122, 125, 133, 161, 182, 205, 226, 233, 241, 245, 264, 296, 328, 329, 351, 401, 402, 408
programı 105, 106, 289, 299
sistemleri teorisi 30, 35, 66
süreci 23, 38, 39, 42, 53, 64, 65, 90, 121, 126, 162, 232, 241, 287-289, 299, 307, 312, 318, 323, 324, 326, 329, 332, 407
uygulaması 180
ve mülteci politikaları 183
verme 416
yasası 156, 227, 266, 307, 391, 414
yeni 12, 23, 24, 58, 71, 83, 91, 95, 109, 123, 124, 156, 169, 192, 226, 264, 267, 268, 271, 279, 291, 293, 301, 329, 354, 419
zinciri 38
göç karşıtı 280, 350, 379, 384-386, 388, 399, 400, 409
tepki 389
Göç Kontrol Yasası 234
Göç Reform Komisyonu 137
Göç Reformu ve Kontrol Yasası (IRCA) 135, 138, 139
Göç ve Mülteci Siyaseti Özel Komisyonu 134, 137
göç veren
bölgeler 37, 40
ülkeler 114, 169
göçmen
işçi 41, 42, 50, 87, 88, 90, 95, 100, 104, 105, 128, 133, 134, 139, 141, 142, 151, 162, 175, 186, 188, 224, 229, 230, 232, 233, 235-241, 244, 252, 257, 258, 260-265, 271, 275, 277, 288, 295, 300-303, 315, 329, 332, 333, 366, 402, 412
kabul eden ülke 221, 225, 289, 323, 331, 343, 346, 347
kadın 50, 51, 230, 231, 234, 236, 239, 270, 271, 281, 300
karşıtı şiddet 262, 400
nüfus 110, 117, 121, 226, 289, 340, 372, 390, 408
Türk 306, 394
uluslararası 8, 9, 64, 187, 197,
ülkeleri 11, 20, 48, 78, 226, 329, 339, 353, 358, 360, 367, 413, 420
Göçmenler Kanunu (1962) 102, 139, 336
göçmenler ve azınlıklar 342
göçmenlerin durumu 24, 176, 235, 375
göçü kontrol etme arayışı 140, 158
göçün rolü 23
gönüllü göç 35
gözaltı 185
grev 187, 274, 282, 380
Guadalup 103

Guantanamo Körfezi (Küba) 213
Guatemala 209
Gutmann, A. 66
güç 5, 19, 34, 41, 47, 51, 56, 61, 72, 112, 119, 199, 240, 262, 273, 341, 345, 349, 375, 386, 394
Gümrük Birliği 170
Güney Afrika Cumhuriyeti (RSA) 200, 202
Güney Afrika Gelişim Topluluğu (SADC) 203
Güney Koni (Latin Amerika) 36, 204, 205
Gürcistan 163, 249
güvenlik 6, 132, 159, 165, 180, 181, 191, 195, 213, 227, 249, 327, 345, 372, 394, 396, 399, 400

H-1B vizesi 113, 243
Habitations à loyer modéré (HLM'ler) 338
Haider, J. 384
Haiti 139, 212, 213
haklar 43, 56, 62, 104, 237, 306, 315, 317, 327, 330, 332, 364, 408
halk egemenliği 73
Halk Partisi (Avusturya) 384
Halk Partisi (İspanya) 115
Hamas 395, 398
Hammar, T. 62, 100, 128, 351, 402
Hanami, T. 220, 253
Hanson, P. 296
Hargreaves, A. 367
Harris, N. 162, 172, 260
hasat evliliği 83
hastalık 19
Haut Conseil à l'Integration (Entegrasyon Yüksek Konseyi/ HCI) 363
hayali cemaat 58
Hear, N. 42, 66, 250
Hebron 192
Heimatvertriebene 291
Held, D. 3, 65
Hıristiyan 72, 305
Hıristiyan Demokrat 311, 345, 385
Hıristiyan Demokrat Birliği (CDU) 311
Hırvatistan 89, 120, 145, 149, 290
Hindistan 73, 75, 76, 79, 80, 102, 105, 122, 124, 152, 153, 186, 219, 221, 223-228, 233, 236, 237, 242, 243, 249, 252, 294, 326, 331, 336, 382, 414
Adaları 80
alt kıtası 75, 152, 219, 221, 252
Hindular 305
Hint 36, 52, 75, 199, 204, 210
-li 36, 42, 52, 75, 76, 199, 204, 210, 238
Hispanikler 279, 326, 332, 346
Hispaniola 212
Hitler, Adolf 87
hizmet sektörü 108, 222, 228, 240, 282, 418
hizmetler 21, 38, 162, 175, 231, 263, 342, 411
Hoffmann, L. 319
Hollanda Doğu Hindistan Şirketi 71
Hollifield, J. F. 30, 37, 65, 341
Hommes et Migrations 25
Homze, E. L. 89, 92
Hong Kong 223, 224, 226, 227, 233-235, 243, 294, 301, 367
Horowitz, D. 128
Houstoun, M. F. 270, 358
Howard, J. W. 297
hukuk ve düzen 354
hukukun üstünlüğü 141, 252
Humeyni, Ayetullah R. 382

Ignatieff, M. 66
Ikebukuro 235
Illinois 123, 326
Immigration and Naturalisation Service (INS) (Amerika Birleşik Devletleri Göç ve Vatandaşlığa Kabul Bölümü) 8, 123-125, 136, 139, 164
International Library of Studies of Migration 402
International Migration Papers (ILO) 215
International Migration Review 24, 66, 96, 128, 402
International Organisation For Migration (IOM) (Uluslararası Göç Örgütü) 8, 9, 16, 24, 25, 121, 122, 164, 165, 172, 212, 213, 215, 221, 226, 228, 229, 231, 232, 236-238, 240, 242, 253, 327
Inuit kökenliler 330
Irak 122, 145, 153, 154, 166, 183, 185, 186-188, 193-196, 227, 246, 296, 297, 350, 382, 383, 388, 396
  Kuzey 194, 195
Irak-İran savaşı 186
Irian Jaya Adaları 220
ırk 19, 22, 25, 45, 46, 66, 156, 226, 267, 324, 327, 331, 336, 348, 364, 367, 410
ırkçı 48, 51, 52, 71, 78, 80, 82, 245, 294, 313, 314, 317, 331, 336, 340, 342, 343, 345, 346, 348-352, 377, 391, 411, 420
  saldırılar 294, 313, 314, 331, 343, 349, 350, 351, 377
  şiddet 342, 345, 346, 348, 349, 351, 352, 377, 411
ırkçılık 21, 24, 26, 46, 48, 49, 51, 52, 65, 66, 83, 103, 112, 181, 277, 283, 284, 302, 308, 311, 313, 319, 324, 334, 345, 347, 348, 349, 352, 367, 378, 386, 387, 400, 402, 411, 412, 419, 421
ırkçılık karşıtı 308, 349, 352, 386, 387
  gösteri 311
ırksallaştırma 48, 51
iç göç 32, 99, 112, 223
ideoloji 57
ikame göç 190
ikili emek piyasası 33
  teorisi 33
ikili strateji 339
ikinci dalga Asya kaplanları 238
İkinci Dünya Savaşı 70, 73, 87, 90, 91, 96, 98, 147, 195, 210, 221, 234, 275, 291, 295, 317, 318, 371, 387, 390
ikinci kuşak 109, 302, 306, 359
  geçici yabancı işçi 109
  göçmen 302
iktidar 72, 306, 378
iletişim 40, 41, 64, 107, 113, 168, 221, 297, 327, 360, 361
  ağları 49, 366
ilk göçmenler 38, 42, 358
iltica 127, 191
imalat 51, 75, 77, 100, 105, 108, 175, 222, 237, 258, 267, 268, 270, 271, 274, 276, 300, 301, 344, 350
  sanayi 222, 258, 300
  sektörü 51
İnci Nehir Deltası 219
İngiliz Adaları 330
İngiliz Batı Hint Adaları Geçici Yabancı İşçi Programı 210
İngiliz Faşistler Birliği 391
İngiliz göçmenler 105

İngiliz Hareketi 349
İngiliz İmparatorluğu 42, 80
İngiliz Kolombiyası 79
İngiliz Milletler Topluluğu 102, 336, 337, 391
İngiliz Ulusal Partisi 337
İngiliz Vatandaşlık Kanunu 336
insan
hakları 4, 43, 44, 62, 147, 148, 150, 168, 169, 241, 250, 252, 395, 415, 416
kaçakçılığı 16, 121, 127, 131, 164-166, 224, 232, 296
sermayesi 31, 32, 197, 329
ticareti 116, 131, 133, 135, 136, 142, 163-166, 171
İnsani Program 298
internet 25
İntifada 191
intihar bombacıları 395
İran 11, 153, 154, 176, 186, 193-195, 245, 247, 248, 350, 380, 382, 397
İran Şahı 194
İrlanda 77, 79, 81, 82, 98, 101, 111, 290, 336, 358
iskân 124, 176
İskandinavya 386
İskoçya 82
İslâm 6, 41, 239, 313, 348, 377, 379, 380-382, 397
İslâmi
başörtüsü 381
dernekler 314, 379
köktencilik 341, 380
İslâmi Kurtuluş Cephesi (Cezayir) 373, 396
İspanyol 25, 86, 88, 98, 115, 116, 156, 180, 181, 361
İspanyol Sahrası 180
İsrail 15, 119, 176, 182, 184, 185, 187, 191-195, 215, 227, 374, 383, 387, 388, 395, 398, 400, 412
istenmeyen göç 161, 170, 412, 414
istihdam 6, 9, 50, 51, 75, 79, 83, 84, 86, 88-90, 98, 99, 108, 114, 117, 120, 122, 134, 135, 136, 138, 141, 143, 155, 177, 190, 191, 207, 210, 212, 222, 228, 233-236, 243, 257-263, 266, 268-278, 280-282, 300-302, 326, 336, 345, 347, 350, 375, 408, 409, 411, 413, 414
İstihdam Eşitliği Kanunu 330
istikrar 235
istikrarsızlık 11, 108, 182, 201, 210
isyan 6, 18, 77, 86, 185, 194, 394
karşıtı 394
iş
arama 62, 412
bölümü 24, 51
değiştirme 236
İş Gücü, İstihdam ve Eğitim Bürosu (BMET-Bangladeş) 242
işçi
antlaşmaları 382
toplama 186, 202, 228, 276, 278, 406
işçi sınıfı 17, 21, 42, 44, 49, 58, 59, 62, 78, 79, 85, 92, 100, 113, 135, 187, 188, 195, 233, 235, 243, 244, 247, 258, 264, 267, 274, 276, 278, 280-283, 302, 310, 312-314, 316, 326, 327, 329, 332, 337, 339, 340, 342, 343, 345, 348, 360, 361, 363, 365, 381, 383, 389, 393, 399, 417
kültürü 49
İşçi Partisi 6, 194, 296, 313, 314, 316, 391, 392, 394
işkence 395

işsizlik 50, 88, 115, 120, 144, 155, 188, 203, 241, 242, 262, 266, 278, 283, 301, 313, 326, 337, 340, 341, 343, 344, 345, 349, 350, 377, 383, 399, 414, 417
işveren 33, 37, 70, 78, 88, 99, 100, 104, 106, 117, 125, 133-137, 142, 169, 183, 192, 239, 240, 243, 251, 252, 258, 261, 266, 274, 276, 302, 303, 333, 412, 414
yaptırımları 125, 135, 183, 192, 261, 414
İtalya-İsviçre emek anlaşması (1964)141
ius sanguinis (soya dayalı vatandaşlık) 307, 353, 358, 359
ius soli (toprağa dayalı vatandaşlık) 307, 309, 341, 353, 358, 359

Jabotinsky 387
Jamaika 36, 105
Java 219
Jericho 192
Jim Crow sistemi 78
Joppke, C. 402
Jospin, L. 341
Journal of Intercultural Studies 25
Junkers 83
Jupp, J. 319, 392

Kabila, L. (ve oğlu) 19
kabile 199
kaçakçılık 211
kadın 13, 38, 50, 52, 80, 88, 89, 91, 100, 112, 163, 186, 221, 224, 228, 230-232, 236, 237, 239, 241, 270, 271, 276, 291, 311, 336
hakları 239, 311
işçiler 13, 100, 228, 241, 276
Kafkas 194
Kahire 215
kalıcı
göç 7, 41, 96, 100, 106, 215, 366
yerleşim 12, 44, 99, 125, 220, 221, 258, 366, 398, 406, 407
Kaliforniya 16, 35, 123, 261, 326, 374, 390
kalkınma 9, 147, 169, 187, 188, 215, 220, 242, 252, 414, 415, 416
projeleri 9, 187, 220
stratejileri 188, 215, 252, 414, 416
Kamboçya 246
kamu
düzeni 45, 53, 77, 87, 149, 239, 341
kültürü 56
sektörü 188, 228, 300
kamusal alan 53, 57, 410
Kanada Haklar ve Özgürlükler Beyannamesi 330
Kanada Mirası 331
kanun 114, 115, 125, 152, 166, 183, 207, 209, 327, 337, 363
kaos teorisi 200
Kapıcı Operasyonu (1994-) 16
kapitalist 34, 70, 75, 90, 91, 126, 405
ekonomi 34, 70
kapitalizm 3, 7, 23, 35, 51, 70
Kapsamlı Eylem Planı (1989) 246
Karadeniz 118
Karayip Adaları 73, 330, 331, 336
Karayipler 36, 75, 76, 102-104, 124, 151, 204, 205, 209, 212, 337, 340, 346, 377
karşılıklı yardım 37, 259
Kassim, A. 239
kast sistemi 76
Kastoryano 306
Katar 188, 228

katılım 57, 118, 122, 328, 345, 362, 367, 375, 376, 390, 392, 401, 408, 418
Katolik Din Adamları Konferansı 137, 139
Katolik Kilisesi 137, 140, 305
Katolikler 399
kayıt dışı göçmen 124, 235, 376
kaynak ülkeler 112, 124, 127, 344
Keith, M. 368
Keltler 72
Kennedy, P. 65
kent 48, 210, 214, 229, 335, 337, 338, 347, 361, 368, 378, 381, 383, 384, 416
kentleşme 6, 108, 244
kentsel kriz 342
Kenya 199
Kepel, G. 379, 380, 382
Kerr, M. 215
kır kökenli 79, 229, 296
kırdan kente göç 299
kırsal 6, 18, 123, 219, 231, 261, 347, 414
Kızılhaç 147
kilise 54, 58, 241, 342
kimlik 24, 29, 40, 45-47, 53-58, 61, 64, 65, 88, 125, 167, 197, 203, 273, 306, 340, 351, 363, 364, 367, 378, 383, 396, 418, 420
  dini 383
  kolektif 273
  kontrolleri 167, 340
  kültürel 61, 351, 353, 420
  ulusal 24, 29, 40, 55, 61, 71, 199, 203, 418, 420
King, R. 128, 355, 367
kişisel hizmetler 228
kitlesel
  dönüş programı 248
  göç 4, 8, 15, 78, 82, 91, 100, 104, 105, 144, 148, 156, 161, 167-169, 176, 185, 187, 204, 205, 210, 221, 249, 288, 293, 294, 316, 393, 413
  katliam 204
  üretim 87
Klusmeyer, D. 59, 63, 66, 353
Knesset 388
Kolombiya 152, 181, 207, 208, 209
koloni 325
kolonyal 108, 112, 202, 214, 275
kolonyal işçiler 106, 107, 109, 110, 275
Komai, H. 235, 253
komünal çiftlik 160
komünist 15, 105, 119, 373, 386
Komünist Parti 380, 385
komünizm 147
Kongo 152, 154, 201
Kongo Demokratik Cumhuriyeti (DCR) 19, 153
konut 303, 334, 338, 339
Koopmans, R. 367
Kore 36, 195, 221, 223-228, 233, 235, 246, 251, 252, 268, 301, 326
  Güney 224, 326
  Kuzey 195, 224, 249
Kore Savaşı 268
Kosack, G. 35, 50, 82, 96, 107, 128, 142, 264, 303, 310, 312, 319
Koslowski, R. 156, 165, 166, 172, 402
Kosova 115, 120, 149, 152, 153, 295
  -lılar 121
Kosta Rika 209, 210
kota 87, 104, 115, 298, 408
köktencilik 53
köle 70, 72, 73,75, 76, 263, 326
  emeği 72
  -lik 70, 75, 79, 90, 91, 212

Körfez İşbirliği Konseyi (GCC) 188, 227, 228
Körfez Savaşı 186, 191, 194, 196, 227, 383
köylü işçi 85
Kratochwil, H. K. 207, 208, 209
Kritz, M. M. 36, 66, 96, 176
Ku Klux Klan 349
Kuala Lumpur 239
Kuran 382
kurumlar 4, 39, 55, 58, 61, 64, 135, 136, 148, 240, 251, 306, 310, 315
Kuveyt 186, 188, 191, 227, 228, 382
Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması (NAFTA) 19, 154, 158-161, 169, 170
Kuzey Birliği ve Ulusal İttifak (İtalya) 354
Kuzey Birlikleri 384
Kuzey Emek Piyasası 101
Kuzey ülkeleri 148, 350
Kuzey-Güney ayrımı 109, 183
Küba 75, 139, 148, 150, 169, 211
küçük işletmeler 85, 235, 268, 284, 329, 334
küçük ve orta ölçekli işveren 274
kültür 21, 25, 45, 48, 49, 52, 53, 54, 56, 58, 60, 304, 326, 335, 336, 347, 360, 362-364, 377, 378, 419, 420, 421
  alt 377
  küresel 7, 64, 419
kültürel
  alışveriş 413
  asimilasyon 20, 22, 311, 353, 362, 418
  cemaat 41
  farklılık (çeşitlilik) 20, 46, 53, 55, 60, 293, 349, 364
  hak 341, 365, 410
  kimlik 61, 351, 353, 420
  sermaye 33, 37, 222
  uzaklık 347
Kürdistan 6, 194
Kürdistan Demokratik Partisi (KDP) 194
Kürdistan Yurtseverler Birliği (KYB) 194
küresel
  göç 13, 126, 128, 258
  kent 215
  kültür 7, 64, 419
  pazar 59
  uluslar 214
  yönetim 14, 16, 165
küreselleşme 3, 41, 132, 141, 263
  çağı 141, 263
  süreci 132
Kürdistan İşçi Partisi (PKK) 153, 194, 195, 394, 395
Kürtler 6, 153, 166, 183, 194, 195, 292, 394, 395,
Kyle, D. 165, 166, 172
Kymlicka, W. 66

La Raza Ulusal Meclisi 140
Lahey 344
Laos 237, 246
Latin Amerika 4, 12, 24, 36, 43, 78, 96, 104, 105, 107, 108, 112, 115, 123, 148, 149, 151, 152, 175, 205-212, 214, 215, 265, 293, 326, 327, 330, 353, 415
  ülkeleri 151, 152, 326, 353
Latin Amerika ve Karayipler 205, 208-210
Layton-Henry, Z. 337, 386, 392, 402
Le Havre 72
Le Pen, J. M. 341, 380
Leaman, J. 367

Leggewie, C. 319
Lequin, Y. 73
Lesoto 202
Letonya 118
Leveau, R. 379, 380, 382
Lever-Tracy, C. 283, 319
Lewin-Epstein, N. 191, 215
liberal 4, 57, 296, 297, 313, 315, 325
Liberal Parti (Avustralya) 296
liberalleşme 170
Liberya 200
Libya 11, 179, 184, 185, 187, 190, 377, 382, 412
Light, I. 268, 269
Likud 387, 388
Lim, L. L. 231, 238, 240, 244
Litvanya 118
Liverpool 72
Londra 25, 82, 83, 102, 212, 333, 391, 417
Lordlar Kamarası 392
Los Angeles 215, 268, 269, 335, 349, 361, 367, 390, 398, 417
Loughna, S. 144
Lucassen, J. 71
Lutz, H. 52, 66
Lübnan 111, 153, 187, 193, 194, 195
Lüksemburg 99, 111, 157, 357, 376
Lyon 341

Maastricht Anlaşması (1991) 62, 353
Macaristan 11, 15, 83, 118, 120-122, 152, 225, 386
Macau 224
maden işçileri 70
madenler 11, 85
Mağrip 177
Mağrip Birliği 184
Makedonya 122
Malawi 202
Malaya 75
Malaylar 238
Malezya 20, 223, 224, 236, 238, 239, 243, 244, 246, 249, 251, 252, 257, 407, 412
  Doğu Malezya Adaları 238
Malezya Sendikalar Kongresi 239
Malezya Tarım Üreticileri Birliği 239
Mali 102, 154
Malta 105, 232, 291, 293
Mançurya 221
Marakeş Anlaşması 184
March 178
Marcos, F. E. 240
Mares, P. 319
Marie, C-V. 136
marjinalizasyon 107
Marseilles 385
Marshall 60
Martin, P. L. 137, 160, 161, 164, 172, 209, 215, 223, 232, 251, 260, 261, 284, 319, 401
Martinique 36
Marx, K. 47
Mason, D. 49, 66
Massey, D. S. 30, 33, 66
mavi yakalılar 265, 270, 299, 417
McAllister, I. 392
medeni haklar 393
medya 235, 239, 297, 313
Mekke 187
Meksika 13, 14, 16, 17, 25, 36, 79, 87, 104, 123, 124, 134, 137, 143, 151, 152, 158, 159, 160, 161, 169, 171, 209-214, 225, 260, 261, 263, 265, 327, 374, 389, 414
  ekonomisi 160, 213
Meksika-ABD sınırı 14
Melbourne 25, 304, 314

Mercosur (Latin Amerika Ortak Pazarı) 208
Merkezi Haber Alma Teşkilatı (CIA)187
Messina, A. 128, 168, 386
mestizo 204
Metropolis Projesi 26, 331
mevsimlik
göç 141
işçi 99, 141, 142, 177, 207, 295, 355
Mısır 184, 185, 186, 187, 188, 190, 293, 355
Miami 361
Midi 143
Migraciones Internacionales 25
Migration and Development 284
Migration News 25
mikro yapılar 36, 37, 39
Milano 99
Miles, R. 49, 66, 98
milis 18, 249
Miller, M. J. 96, 136, 137, 139, 142, 164, 168, 169, 172, 179, 187, 188, 251, 272, 373, 379, 380, 402
Milletler Topluluğu 102, 336
milliyet 87, 90, 102, 115, 104, 123, 341
milliyetçilik 319, 417, 421
Mindaneo 249
Mingione, E. 355, 368
miras 177, 365
misafir işçi 23, 43, 70, 84, 91, 96, 99, 107, 112, 141, 142, 194, 220, 251, 277, 282, 288, 291, 292, 299, 310, 312, 313, 317, 318, 325, 328, 332, 342, 343, 362, 390, 391, 409
mit 26, 47
Mitchell, C. 37, 210, 211, 215
Mitterrand, F. M. M. 387
Mobutu diktatörlüğü 19
Moch, L. P. 69, 92
moda endüstrisi 51, 284
modern
devletler 73, 353
toplum 420
modernite 348
krizi 417
modernleşme 44, 54, 55, 69, 214
Moi, D. A. 199
Mollenkopf, J. 402
Monterrey (Meksika) 171
Montreal 330
Mori, H. 235, 253
Morokvasic, M. 66, 271, 281
Moskova 377
Mosley, Sir Oswald 391
Mosse, G. C. 66
Moynihan, D. P. 47
Mozambik 116, 154, 200, 202, 203
Mölln 311
muhafazakâr hükümetler 342
Muhafazakâr Parti (İngiltere) 386, 391
muhalefet 140, 184, 193, 239, 241, 373, 385
mücahit (silahlı İslâmi direniş) 247
mülk 333, 334
mülteci 7, 9, 11-13, 18, 19, 26, 34, 38, 43, 66, 82, 87, 91, 96, 106, 109, 121, 124, 126, 128, 134, 137, 144-154, 166, 167, 176, 183, 190, 192-195, 200, 204, 209, 215, 221, 224-226, 245-250, 252, 288, 293-295, 298, 301, 319, 329, 348, 350, 402, 406, 412, 413
hareketi 12, 215, 249

kampları 18, 200, 247, 249
konuları (Avustralya)153
merkezleri 350
statüsü 145, 149, 150, 152, 294, 295, 413
Mültecilerin Statüsüne İlişkin Birleşmiş Milletler Konvansiyonu 144
Münz, R. 112, 128
Müslüman 6, 49, 72, 117, 179, 182, 183, 249, 305, 341, 348, 373, 379, 380-383, 392, 396-399

Namibya 200
Nauru 250, 297
Nazi 70, 73, 84, 89, 92, 348, 350
savaş ekonomisi 70, 84, 89
savaş makinesi 89, 92
neoklasik
ekonomi 31
göç teorisi 33
teori 32
Nepal 249
New Jersey 123, 326
New York 24-26, 87, 123, 268, 326, 374, 397, 401
Nijer 179
Nijerya 11, 153, 175, 179, 180, 201, 412
Nikkeijin (Japon göçmenlerin torunları) 234, 235
Nil Vadisi 176
Nirumand, B. 319
NMAC (National Multicultural Advisory Council, Commonwealth of Australia) 319
Noiriel, G. 69, 85, 86, 128, 341
Normandiya 72
Norveç 167, 297, 350, 357
Nunavut 330

nüfus
artışı 88, 108, 176, 192, 201, 223, 414
sayımı 8, 78, 101, 104, 125, 197, 203, 208, 226, 270, 301, 302, 326, 330

OECD 25, 105, 110, 111, 113-116, 121, 124-126, 128, 132, 140-142, 146, 155, 160, 161, 167, 172, 177, 183, 225, 226, 234, 235, 257-259, 263, 264, 272, 275, 277, 279, 284, 290, 294, 295, 298, 299, 301, 303, 327, 331, 337, 341, 343, 345, 351, 355-357
Okyanusya 109, 226, 331
Oldham 337
OMA (Office of Multicultural Affairs) (Çokültürlülük İşleri Bölümü) 310, 316, 319
organize suç 166
orta sınıf 32, 160, 238, 242, 305, 327, 340
etnik 305
Ortadoğu 11, 13, 24, 57, 125, 148, 154, 176, 219, 220, 223, 224, 227-229, 230, 232, 242, 251, 263, 290, 293, 396-398
Ortak Pazar 208
ortaklık 180, 351, 363
statüsü 182
Ortodoks Hıristiyanlar 305
Osmanlı İmparatorluğu 60, 182
otomotiv 271-275, 277, 278, 282
oturma izni 9, 37, 114, 115, 140, 141, 148, 152, 156, 234, 251, 265, 310, 325, 328, 344
Oxfam 147
Oxford 25, 26, 144

oy
bloğu 388
kullanma hakkı 62, 156, 376, 389-392, 409
verme 273, 373, 390
verme hakkı 63, 102, 336, 364, 375, 376, 378

Öcalan, A. 395
ödemeler dengesi 242, 279, 292
özel sektör 228, 229, 305
özgürlük 70, 408
Özgürlük Partisi (Avusturya) 384

Pakistan 11, 36, 102, 153, 176, 186, 223, 226-228, 234, 245, 247, 248, 336
pamuk 72, 78
pan-Arap birliği 185
Papua Yeni Gine 250
Paraguay 204, 205, 208
parçalanma 14, 200, 277, 281, 282, 283
Paris 25, 215, 277, 341, 367, 374, 379, 380, 396, 397, 417
Paris Anlaşması (1951) 155
parlamento 63, 194, 351
partitocrazia (İtalya) 385
pasaport 118
Pasifik 25, 36, 79, 80, 91, 175, 217, 219, 226, 245, 250, 253, 297, 327, 340
Güney 36
Pasifik Adaları 222, 2236, 340
Güney 80
Pasifik çözümü (Avustralya) 250, 297
Passel, J. S. 269
Patagonya 205
Pekin 219
Pentagon 3
perakende sektörü 82
Peru 76, 209, 234
petrol 11, 20, 23, 95, 100, 108, 109, 175, 176, 185-187, 190, 207, 219-221, 288
fiyatları 227
gelirleri 188
Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü (OPEC) 108, 187
petrol krizi 167
Phizacklea, A. 50, 51, 66, 276, 284, 300
Pieds-Noirs 385
Pillai, P. 238, 239
Pim Fortuyn Listesi (PFL) 345
Piore, M. J. 33, 50, 283, 300
piyasa 3, 31-33, 43, 47, 50, 51, 70, 138, 327, 409
polis 53, 84, 90, 100, 167, 192, 201, 240, 335, 337, 341, 352, 383, 384
şiddeti 349
politik
bilinç 133
ekonomi 34, 66, 69, 126, 258
faaliyet 420
Polonya 11, 81, 83, 88, 89, 118, 119-121, 149, 150, 156, 168, 290, 294, 295, 297, 331, 340, 343
Portekiz 72, 85, 86, 98, 100, 105, 111, 113, 116, 155, 156, 197, 205, 224, 290, 343
-li 156, 374
Portes, A. 33, 36, 37, 40, 41, 66, 79, 96, 128, 283, 284, 327, 367
Potts, L. 76, 91
Powell, E. 391
pozitif ayrımcılık 332, 342, 343
Prag Baharı (1968) 147
propaganda 147
Protestan 326, 382, 399

protesto 84, 241, 373, 375, 376, 385, 395
Prusya 83, 84

Quebec 330
Queensland 86, 296
Quinlan, M. 277, 283, 319

Race and Class 25
radikal 171, 179, 184, 373, 379, 398
Ramos yönetimi (Filipinler) 241
Raspail, J. 178
rastafaryanizm 377
rasyonellik 47
Ravenstein, E. G. 31
Reed, R. 391
refah 53, 59, 251, 266, 342, 351, 393, 413
  devleti 251
  hizmetleri 342, 351
reggae müzik 377
Reitz, J. G. 367
rekabet gücü 266
Ressam, A. 398
retorik 186
Rex, J. 46, 49, 66
Reynolds, H. 319
Ricca, S. 200, 202, 215
Rich, P. B. 386, 402
Rio Grande 137, 162
Rocha-Trindade, M. 128
Roma 72, 137, 140, 155, 160
Roma Anlaşması (1957) 155, 160
Roma İmparatorluğu 72
Roman 73, 120, 149, 153
Romanya 15, 116, 118, 120, 121, 149, 153, 154, 192, 294, 297
Rotte, R. 284
Rotterdam 344
Ruanda 18, 19, 200, 204
Rubio-Marin, R. 402
Ruhr 83, 84
Rumbaut, R. E. 33, 36, 79, 96, 128, 283, 327
Rundell, J. 61, 66
Rusya 15, 82, 83, 86, 118, 121, 153, 194, 196, 295
Rusya Federasyonu 118, 121, 194
Rüşdi, S. 382

sağ kanat 144, 337, 386, 400
sağlık 62, 81, 100, 113, 167, 235, 243, 272, 276, 304, 305, 343, 350, 361
  hizmetleri 62, 272, 361
Salinas de Gortari, C. 159, 160
Salvador 209
sanayi 47, 77, 82, 84, 89, 146, 222, 230, 233, 239, 274, 275, 303, 326, 338, 417
sanayileşme 69, 85, 90
sanayileşme süreci 77, 84, 222, 223
Sao Paulo 215
Sarawak 238
Sassen, S. 33, 35, 36, 66, 268, 283, 334
Sauckel, F. 89
Saul, B. 152, 297, 319
savaş
  esirleri 86
  iç 153, 163, 168, 169, 178, 249
  sonrası dönem 6, 16, 133, 141, 161, 271
Sayad, A. 269
Scalabrini Göç Merkezi 25, 224, 253
Scalabrinianlar (dinsel düzen) 305
Schengen 119, 123
Schengen Anlaşması 118, 157, 158, 180

Schengen ve Dublin konvansiyonları 150
Schierup, C-U. 53, 351, 367
Schmid, T. 311, 319
Schnapper, D. 58, 66, 364
seçimler 385
seçkinler 56
Sedat, E. 184, 185
seküler 360, 399
Semyonov, M. 191, 215
sendika 137, 203, 241, 273, 312, 352, 393, 413
Senegal 102, 201
serbest
  piyasa 70
  ticaret 159, 415
sermaye 34, 35, 78, 89, 95, 106, 108, 156, 244, 267, 280, 283, 413, 417
  birikimi 78, 89, 417
Seton-Watson, H. 56, 57
Shain, Y. 402
Shami, S. 176, 191, 196, 215
Shinjuku 235
sıfır göç politikası 113
sığınma 44, 63, 113, 131, 144, 146, 147, 149-151, 163, 168, 178, 208, 209, 294, 297, 337, 350, 351, 414
  hakkı 147, 294
  -cı 9, 15, 43, 109, 112, 126, 145-154, 167, 168, 182, 239, 245, 247-249, 292, 294, 296-298, 301, 337, 344, 346, 350, 386, 397, 398, 412
sınıf 47, 50, 51, 55, 57, 59, 76, 133, 238, 284, 304, 327, 338, 340, 362, 365, 367, 389, 392
  çatışması 365
sınır dışı etme 406
sınır kontrolü 119, 297, 412, 414
Sınır Tanımayan Doktorlar (MSF) 147
sınırı geçen işçiler 99
Sınırlandırma Kanunu (1914)82
Sırp 295
Sicilya 232
Siddique, N. 215
Sidney 304, 367, 417
Sierra Leone 145, 200
silah ticareti 416
silahlı İslâmi direniş 247
silahlı İslâmi gruplar 396, 397
Singapur 223, 231, 236-238, 241, 244, 251, 252, 367, 412
sivil toplum 63, 147, 165, 239, 252, 297, 352, 362, 364, 365
  örgütleri (STK) 147, 165, 252, 352
siyahlar 269, 326, 327, 332
siyasal
  baskı 31, 247, 250, 400
  haklar 20, 57, 62, 340, 346, 378, 402, 409
  partiler 310, 393
  radikalizm 52
  rol 402
  şiddet 6, 394, 399
siyasallaşma 379
siyaset 6, 17, 30, 54, 58, 288, 309, 311, 313, 316, 331, 352, 382, 407, 409
siyasi partiler 115, 392
Sjöbo (İsveç) 350
Slav 105
Slovakya 118
Slovenya 118
Smith, A. D. 45, 56, 57, 66, 132, 214, 280
Snowy Dağları Hidroelektrik Santrali Projesi 299
Social Identities (1995-) 25

Société générale d'immigration (SGI) 88
Soğuk Savaş 3, 4, 6, 15, 18, 19, 114, 116, 117, 120-122, 133, 141-143, 145-148, 150, 154, 165, 195, 200, 208, 209, 214, 222, 258, 276, 288, 394, 399, 403
Soğuk Savaş sonrası dönem 3, 4, 114, 116, 117, 120-122, 141, 154, 200, 208, 209, 258, 394, 399
sol kanat 276, 382, 391
Solingen 311
Solomos, J. 49, 66, 337, 367, 377, 402
Somali 145, 152, 153, 350
Sonacotra 379
SOS-Racisme (Fransa) 381
sosyal
  ağlar 38, 39, 44, 64, 162
  değişim 32, 108, 109, 386, 410, 417
  demokrasi 281, 365
  dezavantaj 102
  eşitsizlik 243
  güvenlik 62, 100, 117, 143, 167, 304, 343, 345
  hak 60, 62, 100, 107, 235, 291, 304, 312, 328, 337, 340, 345, 353, 410
  hizmetler 20, 106, 235, 240, 305, 310, 312, 313, 327, 343, 408
  kapanma (Weber) 47
  kontrol 53, 377, 382, 410
  politika 21, 24, 144, 310, 332, 338, 339, 342, 344, 363, 365, 367, 378, 410, 411
  refah 342, 351
  sermaye 33, 37, 106
  statüler 45
  şart 6, 170, 334
  yapı 39, 40, 98, 127, 222, 346, 413
  yardım 77, 146, 362
sosyal bilimciler 46, 196, 222, 279
Sosyal Demokrat-Yeşil koalisyonu 388
sosyalist hükümet 339, 340, 341
sosyalleşme 399
Sovyet
  cumhuriyetleri 149
  işgali 247
Sovyet Bloğu 109, 148
Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği 15
Sovyet Yahudileri 15, 191, 387
Sovyetler Birliği 60, 112, 117, 119, 121, 149, 192, 224, 249, 293, 294, 297, 419
  eski Sovyetler Birliği 117, 192, 293, 419
soydaş 265
soykırım 58, 417
Soysal, Y. N. 62, 66
sömürge 49, 70, 75, 80, 86, 90, 96, 116, 154, 214, 319, 325, 363
sömürgecilik 7, 23, 36, 49, 55, 76, 220, 221, 238, 288, 326, 405
  dönemi 220
  sonrası 23, 49, 76, 221
sömürgeleştirme 11
sömürü 240, 263, 303, 315
sözleşmeli işçi 58, 75, 76, 90, 91, 142, 215, 220, 221, 224, 228, 229, 240, 241, 295
Sri Lanka 122, 140, 152, 186, 223, 227-229, 231, 232, 236, 242, 249
Stahl, C. 38, 215
Stalin 195
Stalker, P. 128, 215, 284
Stasiulis, D. K. 331, 367
Statham, P. 367

Stein, P. 284
Stephen Lawrence Tahkikatı 337
Stichter, S. 215
Stoiber, E. 156
Stola, D. 120, 121, 122, 128
Studlar, D. T. 392
Stuttgart 316
suç 135, 144, 163-165, 283, 309, 340, 341, 349, 350, 377, 395
Suç ve Huzursuzluk Kanunu 349
Sudan 145, 184, 187, 200
Sulawesi 220
Sumatra 220
Surinam 36, 103, 344
Suriye 193, 194, 195, 199
Suudi Arabistan 166, 186-188, 190, 227-230, 382
sübvansiyonlar 414
sürdürülebilir kalkınma 131, 169, 414
Süssmuth, R. 302, 312, 319
Swaziland 202

Şanghay 219
Şattül Arap su yolu 194
şehir merkezleri 205, 303, 338, 418
şeker 72, 75, 76, 212, 213
Şeytan Ayetleri 382
Şeytan Ekseni 195
şiddet 4, 6, 18, 19, 72, 76, 83, 103, 116, 143, 148, 165, 171, 177, 179, 184, 199, 208, 213, 220, 336, 341, 345, 346, 348-352, 354, 377, 379, 383, 397, 399-401, 411, 418
Şili 204, 350

Tacikistan 249
taciz 241, 352, 383
Taipei 223
Talabani, C. 194
Taliban 150, 247, 248, 397
Tamil (Sri Lanka) 249
Tampa Olayı 296
Tampere Zirvesi (1999) 63, 181
Tanzanya 18, 200
Tapinos, G. 142, 275
tarım 35, 83-85, 88, 98, 116, 120, 124, 135, 170, 171, 191, 199, 205, 207, 209, 210, 227, 237-239, 259, 260-262, 266, 325, 354
  sektörü 84, 124, 135, 171, 205, 238, 260
tarihsel ulus 288, 316
Tayland 163, 192, 223, 224, 227, 228, 231, 233, 234, 236-238, 249, 250
Taylor, J. E. 33, 34, 223, 242, 260, 261
Tayvan 223-226, 231, 233, 236, 244, 301
Teitelbaum, M. S. 128
Tek Avrupa Senedi (SEA 1986) 155, 157, 158
tek dillilik 361
Tek Ulus Partisi 296, 313
teknoloji 16, 236, 271, 295, 329
  transferi 329
Teksas 17, 123, 143, 326, 358
Teksas Şartı 104
tekstil 82, 100, 170, 230, 271, 276, 277, 300
Tenaganita (Malezya) 239
terör 396, 398, 399
terörizm 144, 171, 196, 383, 394, 399
  karşıtı 394
TEU 155
Thatcher, M. 337, 386, 391
The New York Times 397
Tibetliler 249

ticaret 3, 7, 36, 72, 76, 84, 95, 158, 160, 166, 168-170, 179, 199, 213, 214, 221, 222, 233, 242, 414-416, 421
engelleri 415
hacmi 160
koşulları 416
politikası 414, 415
Togman, J. 128
Tokyo 235
tolerans sınırı 338
Tonga Adaları 226
topluluk 46, 57, 59, 60, 61, 63, 73, 118, 156, 161, 237, 305, 377, 393, 420
mevzuatı 118
Toplumla İlişkiler Komisyonu 391
toplumsal
ağlar 33, 36, 37, 315, 406
cinsiyet 33, 50-52, 66, 108, 231, 258, 267, 329
dışlanma 283, 337
düzen 21
eşitlik 171
eşitsizlik 168, 337, 345
haklar 306
hareketler 54
katılım 342
sorun 339
yapı 7, 238, 299, 304, 335, 338
toprak sahipleri 292
Toronto 25, 125, 330, 417
Torres Straits Adası 289
Toulon 380
transit göç 120, 168, 183
Trends in International Migration 25, 284
Trinidad 105
Trujillo, H. B. 211
Tunus 100, 102, 170, 178, 179, 181, 184, 343, 355, 373
turizm 396
tüketim malları 242
türban 381
Türk işçi 292
Türkiye 6, 11, 100, 112, 153, 161, 166, 170, 176, 177, 182, 183, 193-195, 219, 270, 290, 292, 343, 344, 350, 373, 374, 394, 395, 399
Türkiye Cumhuriyeti 182, 394

Uganda 18, 19, 200
Ukrayna 118-121, 149
ulus 3, 4, 5, 21-23, 25, 34, 40, 49, 52, 55-61, 63, 65, 66, 70, 73, 80, 132, 143, 203, 221, 307, 317, 324, 353, 366, 367, 402, 405, 407, 417, 421
ulus devlet 3-5, 21-23, 55-59, 61, 63, 65, 73, 132, 307, 324, 352, 353, 366, 402, 405, 407, 416, 417
Ulusal Bilim Vakfı 245
ulusal
cemaat 57
egemenlik 337
Ulusal Göç Ofisi (ONI/Fransa) 98, 99, 137
ulusal güvenlik 14, 398, 405
ulusal güvenlik politikaları 14, 398
Ulusal İnşaat Federasyonu 272
Ulusal Kurtuluş Cephesi (Cezayir) 373
Ulusal Meclis 138, 385
ulusaşırı 3-5, 11, 25, 34, 40-42, 61, 62, 64, 66, 162, 165, 195, 268, 281, 367, 400, 406, 421
kapitalist ekonomi 34
suç 165
teori 66
-cılık 41, 132

uluslararası
çatışma 147
emek göçü 86, 292
göç 3-9, 12, 14, 16, 17, 21-26, 30, 34, 43, 64, 65, 67, 69, 73, 95, 113, 114, 116, 117, 120, 122, 126, 129, 131-133, 141, 158-161, 165, 167-171, 173, 175, 176, 178, 180, 183, 185, 187, 197, 202, 209, 212-215, 219, 220, 221, 257, 260, 281, 284, 371, 372, 374, 394, 398, 405-407, 416
göçmen 8, 9, 64, 187, 197
ilişkiler 29, 37, 186, 214, 405, 407, 414
işbirliği 127, 166, 170, 409, 412, 416
örgütler 179
rekabet 85
ticaret 170, 258, 267
uluslararasılaşma 244
Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) 62, 143, 185, 215, 241, 265
Uluslararası Göç Örgütü (IOM) 8, 9, 165, 212, 213, 215
Uluslararası Kızılhaç Komitesi (ICRC) 147
Uluslararası Para Fonu (IMF) 415
Uluslararası Yardım Komitesi (IRC) 147
Umman 188, 228
United Nations High Commissioner for Refugees (Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği) 26, 145, 147, 245
United Nations Population Division (UNPD) (Birleşmiş Milletler Nüfus Bölümü) 8, 113
Uruguay 170, 204, 205, 208, 414
Utrecht 344
uyruk 341
uyum 53, 60, 132, 143, 273, 291, 296, 345, 364, 389
uyuşturucu 377

ücret 32, 50, 70, 80, 100, 117, 140, 163, 165, 236, 258, 283, 312, 414
ücretli
emek 77
işçi 78
Üçüncü Dünya 35, 109, 177, 268
üçüncü kuşak 82, 110
üçüncü ülke vatandaşları 63, 120, 155-157
ülke dışına göç 223
Ürdün 11, 186, 187, 190, 191, 387, 388

Van Hear, N. 42, 66, 250
Vancouver 125, 330
vasıflı
iş 100, 125-127, 190, 229, 237, 243, 267, 278, 298, 300, 302, 312, 326, 328, 329, 413
işçi 125, 126, 127, 190, 229, 237, 243, 267, 298, 300, 326, 328, 329, 413
vasıfsız
iş 108, 116, 237, 258, 266, 413, 418
işçi 108, 116, 237, 266
vatan 101, 289, 309, 352, 358, 363, 372
vatandaş olmayanlar 62, 188, 418
vatandaşlık 20, 22, 24, 44, 56, 57, 59-66, 234, 235, 267, 307-309, 311, 312, 317, 319, 324, 328, 336, 339, 341, 345, 351, 353, 357-359, 362-364, 367, 390, 393, 402, 410, 418, 420, 421

elde etme 336
kavramı 353, 363, 418
kuralları 63
statüsü 56, 267
yasası 309, 311, 312, 351, 357
Vatandaşlık ve İnsan Hakları Deklarasyonu 363
Vatandaşlık Yılı 358
Vatsa, E. 319
Venezuella 175, 205, 207-209
vergi 276, 281
Vertovec, S. 42, 66
Vietnam 36, 122, 124, 153, 224-226, 244, 246, 247, 270, 294, 326
Vietnam Savaşı 221, 250
Virgin Adaları 210
Viyana 163
Viyana Protokolleri (2000) 163
vize 114, 119, 123, 143, 149, 166, 167, 171, 178, 180, 181, 208, 211, 266, 398
Volkserwanderung 178

Waldinger, R. 51, 268, 283, 303
Wallace, C. 110, 120, 121, 128
Wallerstein, I. 66
Washington 3, 26, 133, 390
WASP (Beyaz Anglo-Sakson Protestan) 326
Weber, Max 47
Weil, P. 85, 88, 338, 339, 341, 364, 373, 385-387
Weiner, M. 128, 172, 215, 220, 253, 398
Widgren, J. 9, 209, 215
Wieviorka, M. 49, 66
Witte, R. 351, 367
Wooden, M. 280, 301, 319
Wrench, J. 402

yabancı
dernekleri 373
düşmanlığı 48
emek 84, 90, 202, 232, 237, 239, 257, 264, 271, 273, 371
işçiler 16, 64, 86, 88, 89, 96, 98, 99, 100, 107, 109, 110, 113, 119, 124, 140, 142, 186, 190, 192, 233, 234, 237, 238, 239, 251, 252, 259, 264, 265, 272-277, 282, 292, 299, 303, 310, 312, 332, 375, 379, 382
nüfus 88, 110, 111, 114-116, 207, 208, 234, 251, 265, 295, 299, 324, 350, 354, 356, 376, 407, 411
öğrenciler 244, 245, 339
para 19
ülke doğumlular 78, 330, 344, 350
yardım 171
yerleşimciler 101, 278, 325, 327, 376, 395, 401, 409
Yabancı İstihdam Yasası 167
yabancılar 16, 62, 63, 88, 89, 111, 114, 116, 117, 139, 140, 188, 191, 203, 228, 245, 269, 282, 301, 308, 311, 316, 344, 350, 359, 375, 376, 396
Yabancılar Dairesi 316
yabancılar polisi 16
Yahudi 15, 41, 72, 79, 82, 83, 87, 119, 191, 192, 196, 269, 352, 387, 388, 399
Yakuza 232
yapısalcı yaklaşım 30, 34, 35
yarı vatandaşlık 353
yarı zamanlı iş 108
yasa 86-88, 140, 151, 221, 297, 300, 308, 310, 327, 337, 351, 398, 399

yasadışı
göç 8, 9, 16, 17, 23, 39, 90, 109, 114, 118, 125, 127, 131-134, 137, 138, 140-143, 157-161, 167-171, 180, 181, 183, 200, 201, 203, 205, 207, 209, 212, 224, 232-234, 236, 239, 258, 260-263, 278, 279, 281, 284, 295-297, 327, 329, 341, 355, 379, 381, 385, 386, 401, 402, 406-408, 412-414, 418
göçmen 8, 16, 90, 133, 134, 137, 138, 140, 143, 168, 203, 205, 224, 232-234, 236, 261, 284, 327, 329, 341, 401, 413, 418
yerleşimciler 358, 374
Yasadışı Göç Reformu ve Göçmen Sorumluluk Kanunu (IIRIRA) 151
yasal
göçmen 124, 325, 341, 354
statüler 19, 264, 281, 282, 341, 398
yasallaştırma 17, 109, 114, 115, 117, 118, 131, 133-135, 137, 138, 140, 141, 143, 180, 203, 208, 211, 238, 384
programı 17, 133, 135, 137, 138, 140, 143, 203, 208, 238
yasama 380, 385, 390
Yasin, E. S. 215
yaşam
koşulları 81, 82, 169, 171, 229, 235, 239, 241, 242, 345, 351, 397
standartları 9, 31, 101, 108, 351
tarzı 50
yaşlılar 112
yatırım 3, 31, 33, 34, 36, 108, 131, 190, 214, 221, 222, 233, 242, 267, 268, 269, 421
sermayesi 33
yemek sektörü 295, 300
Yemenli 186, 187, 188
Yeni Avustralyalılar 310
Yeni Dünya 34, 41, 71, 78, 91
Yeni Düzen 379
Yeni Gelenlerin Kentsel Entegrasyonuyla İlgili Kanun 345
Yeni Gine 297
Yeni İngiliz Milletler Topluluğu 102
yeni sanayileşmiş ülkeler (NIC'ler) 108, 109, 219, 366
yeni teknoloji 95, 234
Yeni Zelanda 11, 91, 225, 226, 249, 290, 293, 294, 298, 358
yeniden yapılanma 50, 108, 257, 264, 282, 301, 335, 367, 419
yerel
cemaat 54
sanayi 299
ve bölgesel seçimler351, 375, 3854
yönetim 87, 330, 341, 355, 375, 376, 382, 392
Yerinden Edilmiş Nüfus (IDP/Afrika) 200, 203, 220
yerleşme hakkı 63
yerli
halk 70, 220, 235, 319
işçi 104, 280, 312
yeşil devrim 6, 222
yeşil kart 295
yeşil otobanlar 207
Yeşiller 309
yoğunlaşma 35, 283, 340
eğilimi 35
yoksulluk 82, 83, 108, 148, 165, 211, 266, 299, 327
yasaları 77
yolsuzluk 117

yönetim 44, 131, 132, 137, 175, 194, 233, 251, 261, 372, 393, 421
Yugoslavya
eski Yugoslavya 13, 18, 111, 122, 149, 168, 293, 294, 340, 350
Yugoslavya Federal Cumhuriyeti (FRY) 153
Yunanistan 11, 15, 86, 100, 105, 113, 116, 117, 122, 154, 195, 290, 293, 305, 407
yurttaş 15, 72
yurttaşlık 307
Yuval-Davis, N. 52, 59, 367
yüksek vasıflı işçi 113, 266, 267, 280

Zaire 18, 19, 200, 204
Zaireliler 201
Zapatista isyanı 159
zenginlik 77, 201, 268, 410
Zimbabve 200
zincirleme göç 37, 79, 96, 123, 299, 317, 324
Zolberg, A. R. 31, 34, 44, 66, 128, 148, 172, 178, 203, 215
zorunlu
göç 26, 113
yabancı emek 90